

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NEO-LİBERAL SALDIRI KRİZ VE İNSANLIK

GÜKSEL N. DEMİRER - TEMEL DEMİRER - METİN DURAN - TAYFUN GÖRGÜN
ÖZGÜR ORHANGAZİ - GÜKÇER ÖZGÜR - KAHRAMAN YAPICI

NEO-LİBERAL SALDIRI KRİZ VE İNSANLIK

Ütopya Yayınları: 7
Araştırma - İnceleme

© 1999 Ütopya Yayınevi

Kapak Tasarım
Arif Turan

Redaktör
Mustafa Çoban

Dizgi
Nilüfer Korkmaz

Birinci Basım
Temmuz 1999

Baskı ve Cilt
Cantekin Matbaası

Kapak Baskı
Barok Ofset

ISBN 975-8382-05-5

Ütopya Yayınevi
Halk sokak 24/1 Kızılay / Ankara
Tel: 0 312 433 88 28

Göksel N. Demirer - Temel Demirer
Metin Duran - Tayfun Görgün
Özgür Orhangazi - Gökçer Özgür
Kahraman Yapıcı

***Neo-Liberal Saldırı, Kriz
ve İnsan(lık)***

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

YA DA HIZLANAN TARİHİN DİNAMİKLERİ.....	9

BÖLÜM I

“YDD”Yİ KAVRAMAK İÇİN.....	58

1) TABLONUN ANA HATLARI.....	60
2) SORUNUN ORTAYA KONMASI	64
3) DEVRİMCİ MARKSİST TOPLUMBİLİM	69
4) ÇÖZÜMÜN SORU(N)LARI	73
5) YANIT KÜRESELDİR	76

BÖLÜM II

“YDD” NEDİR NEYİ HEDEFLER?	79

1) EMPERYALİZMİN MASKESİ “YDD”	80
1.1) “ULTRA-EMPERYALİZM DÜŞÜ”	83
1.2) ÇOKULUSLU KÂR İTTİFAKLARI	85
1.3) EMPERYALİZM VE DEMOKRASİ	91
2) NEO-LİBERALİZM	95
3) “YENİ DÜZEN(SİZLİK)” NEREYE?	98
4) “İNSAN BELLEĞİ NİSYAN İLE MALÛL” DEĞİL!	104
5) “YDD” VUKUATININ BİLANÇOSU!	109
6) “YENİ DÜZEN(SİZLİK)” DÜNYASI	111
7) YAPISAL İŞSİZLİK	115
8) BÜYÜYEN AÇLIK VE BESİN KRİZİ	118
9) KAPİTALİZM ÇOCUKLARA DA KIYIYOR!	121
10) DERİNLEŞEN EŞİTSİZLİK UÇURUMU	128
11) “YDD” VE İŞÇİ SINIFI	132
11.1) “YDD”NİN İŞÇİ SINIFINA SALDIRISI	135
11.2) SALDIRI VE KARŞI DURUŞ	138

BÖLÜM II

“YENİ DÜZEN(SİZLİK)” ÜSTÜNE NOTLAR.....	140

1) YANIT BEKLEYEN SORU(N)LAR	142
2) “YDD”NİN İCRAATLARI	144
3) GÜNEY’DE DURUM	146

4) KUZHEY'E TEPKİ = GÜNEY MİLLİYETÇİLİĞİ	152
5) NEO-LİBERAL AÇMAZ.....	153
6) KÜRESEL BEZİRGANLAR.....	160
7) KÜRESEL ZİNCİRİN HALKASI SERBEST BÖLGELER	161
7.1) YATIRIM KALİTESİ DÜŞÜK.....	163
7.2) BÖLGELER AMACINDAN UZAK	163
7.3) ÇALIŞMA YASALARI YETERSİZ.....	164
7.4) ÜRETİM YERİNE ALIM-SATIM!.....	165
7.5) ÜRETİCİ FİRMA GELMİYOR.....	166
7.6) SERBEST BÖLGE BOLLUĞU.....	167
8) KARA PARA DÜNYAYI SARDI	168

BÖLÜM IV

“YDD” KAPİTALİZMİ VE KRİZ.....	170
1) FİNANS KAPİTAL	176
2) YIKIM, TALAN, ASALAKLIK	178
3) KUZHEY/GÜNEY İKİLEMİ	179
4) MEKSİKA DENEYİ VE “YUP”	181
5) BORÇ SARMALINDAN MALİ KRİZE.....	186
6) MALİ KRİZ DÜNYAYI SARARKEN... ..	191
7) “ASYA MUCİZESİ”NİN ÇÖKÜŞÜ	194
7.1) NEO-LİBERAL GÖRÜŞ.....	195
7.2) ASLINDA!	197
7.3) KRİZ.....	200
7.4) İHRACATA DAYALI SANAYİLEŞME MODELİ	202
7.5) KRİZ SADECE ASYA'YA ÖZGÜ DEĞİL.....	207
7.6) GÜNEY KORE'DEN MANZARALAR	211
7.7) JAPON EKONOMİSİ	212
7.8) ENDONEZYA.....	215
7.8.1) ENDONEZYA'NIN DİNAMİKLERİ.....	217
7.9) KRİZ VE IMF	224
8) KRİZ RUSYA'YA YAYILIRKEN.....	225
9) KÜRESEL MALİ KRİZ VE BREZİLYA	231
10) SONUÇ”: BİR KRİZDEN DİĞERİNE “YDD”	246
11) KRİZİN BAŞLANGICI	250
12) BURJUVA EKONOMİSİNDE KRİZ.....	252

BÖLÜM V

IMF, ÖZELLEŞTİRME, MAİ.....	257
1) IMF VE TARİHSEL MİSYONU	259

1.1) IMF'NİN "MARİFETLERİ"	265
1.2) IMF RESMEN SORGULANIRKEN.....	268
2) KÜRESELLEŞME NEDEN ÖZELLEŞTİRİYOR?	272
3) YENİ NEO-LİBERAL SALDIRI: MAİ	276
3.1) MAİ TASLAĞI	278
3.2) MİGA.....	281
3.3) MAİ CEPHESİNDE SON DURUM.....	283

BÖLÜM VI

TEKNOLOJİK GELİŞME "MASALLARI" 285

1) "YDD" VİTRİNİ: "BİLGİ TOPLUMU"	288
2) KÜRESELLEŞME NEYİ DOĞRULUYOR?.....	290
3) "ELLE TUTULAMAZLAR DÜNYASI" SPEKÜLASYONLARI.....	294
4) KAPİTALİST ÜRETİM VE BİLGİ	298
5) "BİLİMSEL TEKNOLOJİK DEVRİM" VE KUZEY	300
6) İNTERNET YA DA "İLETİŞİM UYGARLIĞI"	303
7) "BİLGİ TOPLUMU" VE KUZEYLİ İRKÇİ KÜLTÜR	305

BÖLÜM VII

"YDD" İLE KUZEY'İN YÖNELDİĞİ AÇMAZ.....315

1) ABD VE NAFTA.....	319
2) JAPONYA VE ASEAN.....	321
3) APEC VE JAPONYA	323
3.1) APEC NEDİR?	325
4) "YDD" NİN MOTORU: ABD İMPARATORLUĞU... ..	327
4.1) ABD KARABASANI.....	330
4.2) "AMERİKAN RÜYASI" NİN SONU.....	333
4.3) AMERİKAN MUCİZESİNE NE OLDU?	337
4.4) EŞİTSİZLİK VE GELİR DAĞILIMI UÇURUMU.....	338
4.5) ABD'DE İRKÇİLİK VE AFRO-AMERİKALILAR	339
4.6) TOPLUMSAL ÇÜRÜME VE ŞİDDET	343
4.7) ABD "DEMOKRASİ" Sİ VE İŞÇİLER.....	344
4.8) AMERİKA KİTASI ÖRGÜTLENİYOR.....	347
5) AB'NİN BELKEMİĞİ ALMANYA.....	348
5.1) AB VE ALMANYA'DA DURUM	350
5.2) EURO	354
5.2.1) MAASTRİCHT ANLAŞMASI	358
AVRUPA PARLAMENTOSU.....	358
5.2.2) EURO: ÇELİŞKİLER VE İŞÇİLER	359
5.3) AB VE NATO GENİSLİYOR.....	361

5.4) AB'DE YENİ SINIF: İŞSİZLER.....	363
6) "YDD" GERÇEĞİNDE KUZHEY'İN YERİ.....	365
6.1) "FELAKET TELLALLIĞI" DEĞİL, GERÇEK!.....	370
6.2) ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELECEĞİ.....	372
6.3) KUZHEY'DE ÇÜRÜME VE BAŞKALDIRI.....	379
6.4) KUZHEY'İN SORU(N)LARI.....	380

BÖLÜM VIII

EMPERYALİZMİN YENİ ASKERİ STRATEJİSİ.....	385
1) ABD'NİN YENİ YÖNELİMİ.....	389
1.1) 21. YÜZYILIN ORDUSU.....	391
2) ABD VE JAPONYA.....	394
3) ALMAN ORDUSUNUN DÖNÜŞÜ.....	395
4) SİLAHLANMA.....	396
5) AFRİKA'DA ABD-FRANSA SAVAŞI.....	401
6) NATO VE BALKAN SAVAŞI.....	403
6.1) SOYKIRIMA BOMBALI "ÇÖZÜM".....	403
6.1.1) BİLL CLİNTON - BLAİR EKSENİ.....	406
6.1.2) KARMAŞIK SORU(N)LAR VE ELEŞTİRİLER.....	408
6.1.3) KİMİ ENDİŞELER... ..	410
6.2) KOSOVA'YA FARKLI BİR BAKIŞ.....	413
6.3) ABD'DE ASKERİ SİNAİ KOMPLEKS.....	416
6.3.1) ULUSLARARASI ORTAM VE SAVUNMA STRATEJİSİ.....	416
6.4) İNSAN(LIK)I TEHDİD EDEN ÜÇ ASKERİ GÜÇ.....	420

BÖLÜM IX

SONUÇLAR VE OLASILIKLAR.....	424
1) "YDD"YE KARŞI.....	427
2) BAŞKALDIRI GÜNCELLEŞİRKEN.....	433
3) "SONUÇ YERİNE".....	435

EK: İSPANYA'DAKİ İL. KITALARARASI BULUŞMA İÇİN "YDD"YE KARŞI TEZLER.....	442

ANNEX: NTI-THESES TO THE "NEW WORLD ORDER" ("NWO") FOR THE SECOND INTERCONTINENTAL ENCOUNTER IN SPAIN.....	468

ABSTRACT.....	493

ÖNSÖZ

YA DA HIZLANAN TARİHİN DİNAMİKLERİ

“Adaletsizlik kol geziyor bütün rahat adımlarla
Ezenler onbinlerce yıl üzerine kuruyor iktidar hesaplarını
Ve iktidar sahipleri garanti veriyor: Böyle gelmiş, böyle gider!
Duyulmuyor egemenlerin sesinden başka ses!
Ve pazar yerindeki bir pazarcı gibi bağılıyor sömürü:
Ben daha yeni başlıyorum henüz!
Ezilenlerden birçoğu fakat şunu diyor:
Bizim istediğimiz hiçbir zaman olmayacak!
Yaşayan ‘hiçbir zaman’ demesin hiç!
Sağlam görünen sağlam değildir!
Ve böyle gelen, hep böyle gitmez!
Egemenlerin sözü bittiğinde,
konuşacaktır ezilenler!
Kim ‘hiçbir zaman’ diyebilir?
Eğer zulüm egemen kılarsa bu kimin sayesinde olur: Bizim sayemizde
Zulüm egemenliğinin yıkılması nasıl olur: Yine bizim sayemizde!
İtilip kakılıp yere düşen kalksın ayağa!
Yitirmiş olan her şeyini atılsın savaşıma!
Kim durdurabilir kendi durumunun bilincine varanı?
Ve ‘hiçbir zaman’ dönüşecektir ‘hemen bugün’e!”
(B.Brecht).

⇒“Tarihte ne olduğu kadar, nasıl anlatıldığı da bir o kadar önemli,” vurgusuyla Gündüz Vassaf ekliyor: “Aşağı

yukarı altı bin yıllık bir yazılı geçmişten sonra tam ‘Tarihin Sonu’ diye kitaplar yazılıp tartışmalar başlamışken... tarihin tarihinde yepyeni bir döneme girdik”.¹ Şimdi yapılması gereken; Ranke’nin deyişiyle, “Wie es eigentlich gewesen/ Nasıl olmuşsa öyle aktarmak”tan ve gerçeğe uygun davranmak! Ya da devrimci Marksizmi, birtakım şemalara ve yasalara indirgeyip toplumun sırrını bulduğunu sanan, bir dogmalar yığının a indirgememek!

İmkânları ve tehlikeleri besleyen bu kesitte, Umur Talu’nun betimlediği üzere: “Hayatlar hayatlara karışıyor... İradeler birbiriyle çatışıyor... Beklentilerimiz duvarlara çarpıyor... Tercihlerimiz hayalleşebiliyor... Redlerimiz yıkılıp geçiliyor... İsyanlarımız susturuluyor... Tutkularımız boğuluyor... Fikirlerimiz eyleme dönüşemiyor... Eylemimiz fikirden yoksunlaşıyor...

Kendi hayatımız rehin alınıyor. Kendi hayatımız tutsak oluyor. Kendi hayatımız hapis kalıyor. Ve çoğu zaman, çoğumuz o rehini serbest, o tutsağı özgür, o mahpusu gardiyan sanıyoruz. (...) Tüm tahakküm ilişkilerinin, mahpusu gardiyanın dünyasına hapsettiği kadar, gardiyanı da mahpus kıldığını fark etmiyoruz bile. (...)

Kendisi olmayan, kendisi olmaktan çıkmış, çıkarılmış bir sürü insan, rolleriyle, maskeleriyle, sırlarıyla, bastırılmış duygularıyla, saptırılmış eylemleriyle... birbirlerine kendileriymişcesine, öyleymişcesine, ilişki yumakları dolayıp dolayıp kendilerini daha çok boğuyorlar”.²

⇒“Tarihin Sonu” söylenceleriyle başaramadıysa da; post-modern müdahaleyle sürüleştirmek kastına maruz kalan insan(lık), sırtına geçirilen “Yeni Dünya Düzen(şizliği)”nin (“YDD”) deli gömleğini yırtmak için yekiniyor! Umur

¹ Gündüz Vassaf, Radikal, 21 Mart 1999, s.23.

² Umur Talu, Milliyet, 21 Mart 1999, s.4.

Talu'nun betimlediği tabloda bu; imkânsız olmasa bile, kolay da değil! Ancak, karanlığında bir diyalektiği olduğu unutulmamalı! “YDD” ile karanlığın diyalektiği tam istim çalışıyor; onun için öne çıkan görüngüden çok, görüngünün gerisindeki gerçeğe kafa yormak gerekiyor!

Çünkü öne çıkan görüngünün tarihini, egemenler yazıyor olsa da, gerçeğe ait tarih hızlanıyor! Bunu herkes görüyor: ideolojik bağlamlı kimlik kriziyle içiçe geçmiş “Uygarlık Krizi” koşullarında, amorflaşmış tepkilerin kendiliğindenliğini körükleyen “YDD” ile tarihin akışı, “durağan denge(sizlik)”den “değişken denge(sizlik) ortamı”na yöneliyor. Yeterince patlayıcı biriktiren tarih, zembereği boşalmış bir saat gibi hareketlenmeye başladı. Tarihin temposu, büyüttüğü imkân ve tehlikelerle yükseldi. 21. yüzyıla denk düşen önümüzdeki aşama, “değişken denge(sizlik)” sürecidir. Görünen odur ki bu süreçte, “Tarihin Sonu”nu ilan edenleri tekzip edercesine “YDD”nin egemenlik ve baskı duvarları yıkılırken, kitlelerin atılımıyla tarihin kaderi değişecektir!

2000’ler buna tanık ve taraf olacak!

2000’LER...

“Dünle beraber
Gitti cancağızım
Ne kadar söz varsa düne ait
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım”
(Mevlana Celaleddin Rumi)

⇒Bir 1000 yıl daha bitiyor. Tükenen 1.000 yılın “Batı”nın olduğu ve “Batı merkezli” sunulduğu bir “sır” değil! Yeni yüzyılın eşiğinde belki de yapılması gerekenlerin en başında, eski yüzyılın neden “Batı”nın olduğu ve “Batı merkez-

li” sunulduğunun sorgulanmasıdır! (Ama, Samuel P. Huntington gibi³ değil!)

“Batı” eksenli paradigmanın sorgulanmasında “Batı merkezli düşünce” tarafından ideolojik olarak kurgulanan ve tanımlanan “hayali Doğu” dayatmacalarıyla yetinmemek; ve “Doğu” bu 1000 yıldaki “Doğu”luğuna mahkûm edilmeseydi, “Batı”nın bu 1000 yıldaki “Batı” olmasının mümkün olamayacağı kavramak gerekiyor.

O halde, eskiyen 1000 yıldaki “Batı” ile “Doğu” arasındaki “farklılıkları” ve “karşıtlıkları”, yeni 1000 yılda; “Batı”nın konumunun ne bir “öзgünlük” ne de “iç dinamikleri”nin eseri olmadığını unutmadan; yañi “Avrupa merkezli” bakış açısından koparak, bir kez daha tanımlamak gerekiyor. Çünkü nihayetinde “Batı”yı, ya da “zaferi”ni, dünyanın “Doğu”sunu geri bırakmak pahasına, her yönüyle talan etmesi var etmiştir.

Bu ilişki bütünlüğünde, Edward Said’ın belirttiğı gibi, “Batı emperyalizmi ve Üçüncü Dünya ulusçuluğu⁴ birbirini

³ “Uygarlıkların Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması” başlıklı kitapta özetle, “Tarihte ilk kez küresel politika çok kutuplu ve çok uygarlıklı hale gelmiştir. (...) Uygarlık temeline dayalı yeni bir dünya düzeni kurulmaktadır. (...) Toplumlari bir uygarlıktan ötekine aktarmak konusundaki çabalar başarısız olmuştur”, (Emre Kongar, Cumhuriyet, 17 Kasım 1998, s.3) saptamalarını dile getiren “Samuel P. Huntington, ‘Batı dışındaki uygarlıkları’, ‘farklı’ ilan ederek (...) kesin bir ‘ayrımci çizgi’ çekmektedir. (...) Bunun ardında da hissedilen ama işitilmeyen bir başka varsayım var: ‘Batı kendi kendine yeter. (...) Dünyanın sınırlı olanaklarının kullanılmasında ise sizler; ancak bizim uygun göreceğimiz ölçüde paylaşım sürecine katılabilirsiniz!’” (Emre Kongar, Cumhuriyet, 24 Kasım 1998, s.3).

⁴ Küreselleşme söylencelerinden hareketle “ulus” ve “ulusallık”ın “nihayete erdiği” söylemleri karşısında Fransa Başbakanı Lionel Jospin, “Fransa’da tarihiyle iftihar eden bir millet var. (...) Fransa kendi kimliğı olmadan yaşayamaz. (...) Fransa’nın kişiliğini korumalıyız,” (Radikal, 23 Ocak 1999, s.11) derken; Prof. Anthony H. Birch’de ekliyor: “Bazıları inkâr etse de, kanıtlar gösteriyor ki, ulus-devlet insanlığa büyük yararlar sağlamıştır” (Nationalism and National Integration/ Milliyetçilik ve Milli Bütünleşme, Boston 1989, s.221).

besliyor. (...) Avrupalılarla, Avrupalılara göre ‘öteki’ olanlar arasında sistemli bir biçimde 500 yıl önce başlayan değiş tokuş boyunca pek az değişiklik gösteren başlıca fikir: yerleşik, net ve kuşku götürmeyen bir ‘biz’ ile ‘onlar’ın varlığı fikridir. Bu ayırım Greklerin barbarlar düşüncesiyle başlamakla birlikte, kaynağı kim olursa olsun, 19. yüzyıla gelindiğinde bu tür bir ‘kimlik’ düşüncesi; artık emperyalist kültürlerin olduğu kadar, Avrupa’nın saldırganlığına karşı direnmeye çalışan kültürlerin de kalite damgasına dönüşmüştür”.⁵

⇒Batı merkezli dünya tasavvuru için Doğu; eski dünyanın, hayatın, zamanın, mekânın “hayali”nden ibarettir.⁶ Oysa, “Hayali Doğu” kavramının sahibi Thierry Hentch’in deyişiyle, “Doğu bizim kafamızda. Bizim Batılı kafalarımızın dışında Doğu yok. Hatta Batı’nın kendisi de yok. Doğu bizim korkumuzun balığı ile gömülür; unutulmuşluğa geri çekilir, sonra düş olarak geri döner. Yol dönemecindeki sahte parıltı. Süs. Serap”tır!

O halde “Batı Uygarlığı”ndan söz edenlere sormalı: “Batı Uygarlığı”nın ölçüsü ne? “Uygarlığın Huzursuzluğu”na dikkat çeken Sigmund Freud, bu konuda şunları der: “Uygarlık, bireyin tehlikeli saldırganlık arzusunun üstünden, bireyi zayıf düşürerek, silahsızlandırarak ve bireyin, tıpkı ele geçirilmiş bir şehirdeki işgal kuvvetleri gibi, bir iç merci tarafından gözlenmesini sağlayarak gelir. (...) Suçluluk duygusu uy-

⁵ Edward Said, Kültür ve Emperyalizm, çev: Necmiye Alpay, Hil Yayınları, İstanbul 1998, s.29-30.

⁶ Doğu-Batı tartışmaları için bak: Edward Said, Oryantalizm (Doğubilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu, çev: Nezih Uzel, Pınar Yayınları, 1982; Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark, derleyenler: F. Keyman, M. Mutnân, M. Yeğenoğlu, İletişim Yayınları, 1996; Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl:1, No:2, Şubat-Mart-Nisan 1998, İkinci basım, Baykan Sezer, “Doğu-Batı Ayrımı”, s.31-37; Etyen Mahcupyan, “Doğu ve Batı: Bir Zihniyet Gerilimi”, s.39-48; Mustafa Armağan, “Hayali Doğu’dan Hayali Batı’ya”, s.78-84; Alev Alatlı, “Doğu-Batı İçi Boş Bir Tasnif”, s.85-87.

garlığın gelişiminin en önemli sorunu olarak ortaya koymak ve uygarlığın ilerlemesinin bedelinin suçluluk duygusunun artması nedeniyle mutluluğun azalmasını olduğunu görmek gerek”.⁷

Bu “uygarlık” tablosunun yaratıcısı, geçmişte de, bugün de;⁸ “Batı merkezli düşünce” ve ücretli kölelik sisteminin sınıfsal pratiğidir! Ve bu tarihsel pratik ile Kuzey’de kriz ve çürüme ile içiçe geçmiş eşitsiz gelişme, Güney’de ise umutsuzluk gövdelenirken; kapitalist cinnetin kollarındaki insan(lık), köklü bir mantık burulmasına, bilinç bölünmesine ve “Toplama Kampı”ndaki geleceksizleştirilmeye mahkûm edilmiştir!

Tıpkı, George Orwell’in “1984”de, Ray Bradbury’un de “Fahrenheit 451”de “fikirleri kontrol altına alınan insanların nasıl köleleştirildiğini” resmettikleri; ya da Samuel Becket’in, “Hiçbir şeyin olmadığı yerde kısa bir süre sonrada olmayacak hiçbir şey,”⁹ saptamasındaki gibi... Orwell ve Bradbury’un yapıtlarında dünya; artık bir “hapisane” ya da “toplama kampı”dır. “Fahrenheit 451”de insanların nasıl bir robot haline getirildiği anlatılırken, dünya; artık “Big Brother”ın “çadır tiyatrosu”na dönüşmüştür!

⁷ Sigmund Freud, Uygarlığın Huzursuzluğu, Metis Yay. 1999, s.78-88.

⁸ George Orwell’in deyişiyle; “Geçmiş kontrol eden bugünü de kontrol eder, bugünü kontrol eden de geleceği kontrol eder”.

⁹ Samuel Becket, Hiç İçin Metinler ve Uzun Öyküler, çev: Uğur Ün, Ayrıntı Yayınevi, 1999.

⇒Kapitalizmin “çadır tiyatrosu”ndaki belirgin tek şey belirsizlik, büyüyen kaygı ve geleceksizliktir. Örneğin, Dünya Bankası eski Başkan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, “Krizin ne kadar süreceğini bilmiyorum. Kimseninde tahmin edebileceğini zannetmiyorum. Krizin sonunu kimse bilemez”;¹⁰ ya da George Soros’un, “Global kapitalist bir sistem ilk defa ortaya çıkıyor değilse de, yeni duruma yeni çözümler bulmak zorundayız. (...) Boşluk dolmazsa sistem çöker”,¹¹ saptamasındaki üzere!

Geleceksizlik ve açmaz: Edgar Morin’in, “Yerküre-Vatan” adlı yapıtında ifade ediyor: “Bugün, Batı uygarlığının aydınlık yüzünü oluşturan tüm olgular giderek kararıyor. Örneğin, Batı uygarlığının en önemli kazanımlarından biri olan birey, artan bir hızla atomizasyon, yalnızlık, benmerkezcilik ve dayanışmanın yok olması fenomenleri ile birlikte geliyor. Batı uygarlığının bir diğer önemli kazanımı olan teknoloji, olağanüstü ölçülerde tasarruf yapmalarını sağlarken, aynı zamanda toplumu, teknolojinin bir ürünü olan makinelerin rakamsal (kantitatif) mantığına hapsediyor. Geniş yığınların gereksinimlerini karşılayan sanayi, biosferi tehdit eden çevrenin ve doğanın da tahrip edilmesinin de kaynağıdır. Bu nedenle uygarlık arabası; artık erdemin ve kötülüklerin kesiştiği, kavşak noktasına gelmiştir. (...) Kriz, Batı uygarlığının ve onun ekonomik ‘gelişme’ olarak tanımlanan idealinin ulaşabildiği kadar küreseldir”.¹²

⇒Emperyalist-kapitalizmin bu pratiğiyle, “Öyle bir çıkmaza girildi ki, ‘yeni dünya düzeni’, ‘ne pahasına olursa olsun özelleştirme’, ‘tüketim, daha çok tüketim’ diye bağırانlar bile can yelegi gibi tutundukları bu kavramları sorgu-

¹⁰ Atilla Karaosmanoğlu, Radikal, 30 Ekim 1998, s.11.

¹¹ George Soros, Milliyet, 24 Aralık 1997, s.20.

¹² Edgar Morin, Radikal, 12 Mart 1998, s.17.

lamaya başladılar. Ve görülüyor ki, usul da olsa rüzgâr yön değiştiriyor. (...) İnsanlık kendi yarattığı yeni tanrı paraya başkaldırıyor. Çok yaşa Marx!¹³ Rüzgârın ilk ıslığı duyuldu¹⁴ bile”.¹⁵

Jorge Semprum’un, “barikatlar sokakları tıkıyor; ama perspektifleri açıyor”¹⁶ diye betimlediği sınıf politikalarının yeniden tarihin sahnesindeki yerini alacağı bir döneme ilerlerken; “Sınıf kavramını dışıtalayan (post-modern¹⁷-b.n) bir politikanın kör” olduğunu belirten Terry Eagleton ekliyor: “Entelektüellerin proletaryadan ayrılışı, sadece bölgesel Batı-

¹³ “Avrupa’nın üzerinde bir hayalet dolaşiyor. İşin garip yanı bu Marx’ın, Komünist Manifesto’nun girişinde bahsettiği hayaletin, ta kendisi. Avrupa’daki hemen her hükümet krizinde Komünistler anahtar rolde” (The Guardian, 22 Ekim 1997).

¹⁴ “Marx’ın ‘Manifesto’sunun, ‘küreselleşme’ üzerine yapılan çözümlemelerin ana düşünsel kaynağı sayılması, son yıllarda Marksizmin yeniden canlanmasının göstergesidir” (Yakup Kepenek, Cumhuriyet, 5 Nisan 1999, s.11).

¹⁵ Işıl Özgentürk, Cumhuriyet, 6 Aralık 1998, s.12.

¹⁶ Jorge Semprum, Neçayev Dönüyor, Ayrıntı Yayınları, s.278.

¹⁷ Peter Osborne’un saptadığı gibi büyük anlatıları reddetmesine karşın post-modernizmin kendisi büyük bir anlatıdır; ve Terry Eagleton’a göre, kaynağı ne olursa olsun post-modernizm, “Politik bir fiyaskonun ürünüdür” (Post-modernizmin Yanılsamaları, çev: M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.35). Dikkatleri klasik genel gerçekliklerden (iktidar, sınıf, ideoloji vb.) kaydırıp, gözümüze dayatılan yeni konular/kavramlar (dil, özne, söylem, imaj, cinsellik, etniklik, beden, kayıtsızlık, belirsizlik vd.) “diplerine kadar politiktir” (yage. s.39). Hayatın kavram ve pratiklerini politika/ideoloji dışı görmenin düpedüz idealist bir politik/ideolojik konumlanış olduğu, her şeyden önce post-modernizmin Aydınlanma ile girdiği (ipe sapa gelmez!) tartışmada bile görülebilir. Kaldı ki “post-modernizmin adalet, özgürlük, eşitlik, insan hakları ve benzerlerinden oluşan büyük liberal motifler hakkında söyleyecek pek az şeyi vardır; çünkü bunlar, ‘özerk özne’ye duyduğu kızgınlıkla uyumsuzdur” (yage. s.106). Öte yandan “Dünyanın olumsal, temelsiz, çeşitli istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da yorumlardan ibaret olduğunu” (yage. 1999, s.9) bildiren post-modernizm, benimsediği, “militan tekilcilik” (Raymond Williams) konumuyla sorunların ve çözümlerin çarpıtılmasına işaret eder.

cı bakış için birşey ifade eder; ama dünya genelinde işçi sınıfı büyümektedir. Dünya çapında konserler (kaygılar) söz konusuyken sınıf kavramı neden terkedilsin ki?”¹⁸

FELAKET VE UMUT

“Bir volkan üzerinde uyuyoruz...
Dünyanın yeniden sallanmaya başladığını
görmüyor musunuz?
Bir devrim rüzgârı esiyor,
fırtına ufukta”. (Tocqueville)

⇒“Dystopia Çağı”nda mıyız? Aldous Huxley’in “Yeni Dünya”sı, Jack London’un “Demir Ökçe”si, Orwell’in “1984”ü, Yevgeni Zamyatin’in “Biz”i mi yaşadığımız? Yoksa Zamyatin’in, “Son günlerde, mükemmel kamuflajlarla bütün sokaklara yerleştirilen dinleyiciler, Korucular Bürosu için bütün konuşmaları kaydediyorlar. (...) Geceleyin uyanmak ceza gerektiren bir suç. (...) Gerçekte ‘herkes’ ve ‘ben’ değil, ‘biz’ var. (...) Düş gücünün kökünü kazımalıyız”¹⁹ diye betimlediği bir cinnetin ortasında mıyız?²⁰ Bu dizboyu ahlâksızlık²¹ yaşananın kefareti mi?

Ya da Heinrich Böll’ün, “aşındırılması olanaksız tüketim malları için aşınma süresini, tüketim ekonomisi sarsıntı geçirmeyecek biçimde hesaplamak, yüksek teknik zekânın işi -bu yüksek bilimsel zekânın insanı da aşındırıp, kapısının üzerinde ‘tüketim insanı özgür kılar’ tabelasını asacak, bir tür korkunç Auschwitz yaratmaya neden olup olmayacağı henüz

¹⁸ Terry Eagleton, Cumhuriyet Dergi, 8 Kasım 1998, No:659, s.7.

¹⁹ Yevgeni Zamyatin, Biz, Ayrıntı Yayınları, s.52-55-113-79.

²⁰ Bu konuda bak: Nail Bezel, Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar), Say Yayınları 1984.

²¹ Bu konuda bak: Türkiye Günlüğü, No:53, Kasım-Aralık 1998, Coşkun Can Aktan, “Modern Toplulukların Vahim Hastalığı: Ahlâksızlık”, s.102-104.

belli değil”²² uyarısının hâlâ geçerli olduğu bu dünya nasıl betimlenirse betimlensin; Eşber Yağmurdereli’nin deyişiyle, “Yüzyıllardır bu topraklar üzerinde hayatımıza, onurumuza kasteden bir akrep var. O hayatımızı, onurumuzu ve bilincimizi, her gün, sonsuz kere zehirliyor”. Kitlenin suskunluk sarmalı ile kuşatılarak, dört yanı “akrepler”in sardığı dünyada Elias Canetti’nin deyişiyle, “Ritmik ve durağan kitleler”, “kuşatılmış bir kale” gibidir. Düşmanları ya kalenin önünde veya kilerdedir.²³

“Post-modern” vahşet dünyası olarak nitelenmesi mümkün bu konjonktürde, “Post-modernitenin asıl temeli, dünyaya heterojen bir mekânlar ve zamansallıklar çoğulluğu olarak bakmakta yatar”.²⁴ Çok şeyin bir gölge oyununa dönüştürüldüğü bu “sanal dünya sebepsizdir ve akıldışıdır ve rahatsız edicidir (...) gerçeğin yerini, insanı yok ederek alabilendir”.²⁵ Bu kurgusuyla “düzen, insanı kurgulanan sanal dünya içine atıyor. Gücün devamı için buna ihtiyacı var. Piyasada en çok satan kitaplara, televizyon haberlerine, boyalı magazine bakın, bunu görüyorsunuz. Benden bağımsız gerçekliği, benim yerime yukarıdaki insanlar yapıyorlar. Onlar yorumluyorlar. Dolayısıyla ben gerçeklikten uzaklaşmış oluyorum!”²⁶

İnsanın gerçeğinden uzaklaştırıldığı “Yeni dönem, yarılsamaların yoğun olduğu; bireyin şuurunun koordine edildiği, toplumun kendisine yabancılaştığı, hayal dünyasının gerçeği kamufle ettiği bir özelliktedir”.²⁷ Böylelikle bilinç,

²² Heinrich Böll, Frankfurt Dersleri, Çev: Kasım Eğit, Can Yayınları.

²³ Elias Canetti, Kitle ve İktidar, s.18.

²⁴ Agnes Heller, Ference Feher, Post-modern Politik Durum, Çev: Şükrü Argın, Osman Akınhay, Öteki Yayınları 1993, s.7.

²⁵ M. Emin Ceylan, Cumhuriyet Bilim Teknik, 31 Ekim 1998, No:606, s..9.

²⁶ Ahmet İnam, Cumhuriyet, 24 Aralık 1998, s.4.

²⁷ Yalçın Akdoğan, Görsel İktidar, İnsan Yayınları, 1995, s.7.

her yerde ithal markalar tarafından sömürgeleştirilir.²⁸ Çünkü insan zihninin manipölasyonu, “bir çeşit fetih aracıdır”. Ege-menler açısından, kitlelerin kendi amaçları doğrultusunda bi-çimlendirme araçlarından biridir.²⁹

Bunun için yoğunlukla televizyonun görsel iktidarı kullanılır. Noam Chomsky’nin deyişle, “21. yüzyılda, ekra-nı kontrol eden kişi bilinci, bilgilenmeyi ve düşünceyi de kontrol eder. Ekran zihnimizin aynasıdır. Ekranı edilgen bir biçimde seyrediyorsanız programlanmışsınız demektir”.³⁰ Ya da Arhur C.Clärke’in ironik deyişle, “Tanrılar, bir kimseyi mahvetmek istedikleri zaman ona bir televizyon vermekle işe başlar!”³¹

Tüm bunlar; otoriter düzene³² hapsolmuş “evcilleştiril-miş insan”ın yaratılması içindi! Amaç; Napolyon’un sistemi, Hitler’in “1000 Yıllık İmparatorluğu”, Britanya İmparatorlu-ğu ve Pax-Americana’nın öyküsünden yakinen tanınan³³ e-gemen disiplinin güçlendirilmesidir. Çünkü egemen (burjuva) disiplin, “itatkâr bedenler” imal etmektedir.³⁴

George Orwel’in, “1984”de³⁵ resmettiği tablo ya da Aldous Huxley’in dedikleri unutulmamalıdır: “...‘L’etat

²⁸ İvan İllich, Tüketim Köleliği, Pınar Yayınları, 1990, s.27.

²⁹ Paulo Freire, Pedagogy of the Oppressed, New York, Herder and Herder, 1971, s.144.

³⁰ Noam Chomsky, Medya Denetimi, İmmediast Bildirgesi, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993, s.26.

³¹ Arhur C.Clärke, Geleceğin Çehresi, s.156, 1963.

³² Bu konuda bak: Özcan Yeniçeri, Türkiye Günlüğü, No:54, Ocak-Şubat 1999, “Karşı Ütopyalar Dünyasında Elektronik Diktatörlük Gerçeğine Bakış”, s.109-127.

³³ Richard J. Barnet, Ronald E. Müller, Evrensel Soygun Çok Uluslu Şirketlerin Gücü, E Yayınları, 1977, s.17.

³⁴ Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, çev: M. Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, 1992, s.171.

³⁵ George Orwel, 1984, Yağmur Yayını, 1984.

C'est moi' der tiran; tabii ki -bu sadece piramidin tepesindeki otokrat için değil, devleti kendileri aracılığıyla yönettiği ve çek devletinin hâkiki hâkimleri olan yönetici azınlığın üyeleri için de geçerlidir. Dahası, yönetici sınıfın güç iştahlarını tatmin eden politika başarılı olduğu ve başarının da ücreti çok yüksek olmadığı sürece, halk yığınları bile devletin kendilerine ait olduğunu hissedecektir".³⁶

Sınıflı sömürücü egemenliğin, emekçileri köleleştiren ekonomi-politik mantık(sızlığı) açısından denilebilir ki; "YDD" koşullarında paranın egemenliği; yani küresel IMF patronluğu, insan(lık)ı kendine ait gerçekten uzaklaştırarak, barbarlığa mahkûm etmiştir!

IMF GERÇEĞİ

⇒IMF'nin, küresel ekonominin primadonnası olması, 1980'li yıllarda, borç krizine "Yapısal Uyum Programları"yla müdahalesiyle gerçekleşmişti. Ancak bu süreçte Güney ülkelerinin borçları 1980'de 600 milyar dolardan, 1998'de 2,2 trilyon dolara yükseldi.³⁷ Bu arada sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin de yardımıyla, Morgan Guarantee Trust'un hesaplarına göre, Güney ülkelere verilen kredilerin, 198 milyar doları kayboldu, en azından 31 milyar doları, Kuzey ülkelerindeki gizli hesaplara kaydırıldı.³⁸ Yani Chomsky'nin de vurguladığı gibi, Güney'de IMF'den borcu alanlar değil, geniş kitleler ödüyordu! Bundan ötürü, 'The Economist' soruyor: "IMF, tedavi mi ediyor, yoksa öldürüyor mu?"³⁹

³⁶ Aldous Huxley, Kalıcı Felsefe, İnsan Yayınları, 1996, s.124.

³⁷ Guardian, 11 Mayıs 1998.

³⁸ Guardian, 15 Mayıs 1998.

³⁹ Yeni Yüzyıl, 12 Ocak 1998, s.15.

⇒Bazı hesaplara göre dünya ekonomisinde gerçek ekonominin, yatırım-üretim gereksinimlerini karşılamak için gerekli kredi 300 milyar dolar civarındayken; 1980'lerde IMF idaresi altında yaşanan küreselleşmenin ulaştığı boyutta, sadece döviz piyasalarında bir günde dönen paranın hacmi 1,2 trilyon dolar oldu. "Bugün IMF spekülörlere hizmet eder bir duruma geldi", diyen Prof. Dominique Plihon'a göre bu 1,2 trilyonun %70'i ise spekülasyonda kullanılıyor.⁴⁰

1995'e kadar IMF'den "YUP" için kredi alan 137 ülkeden 81'inin IMF'ye bağımlılığı artmış, 89 Güney ülkesinden 48'inin durumu iyileşmemiş; ve 32'si de daha da yoksullaşmıştı.⁴¹ Güney ülkelerinin dış borçları kriz sırasında 658 milyar dolardan, 1993'e kadar "YUP"ların devreye girmesiyle 1.800 milyar dolara yükseldi. Bu kesitte IMF, Güney ülkelere net 717 milyar dolar transfer etti. Bizzat IMF'nin tesbitlerine göre, "YUP"u uygulayan ülkelerin, ekonomik kalkınmalarında düşüş oldu.⁴²

IMF'nin talan çarkına düşen ülkelerdeki ekonomik kötüleşmeyle, Güney ülkelerinde vahimleşen borç bağımlılığı yanında, ekonomik daralma yükü esas olarak emekçi sınıfların sırtına yıkıldı. Bu konjonktürde yabancı bankacılar, IMF "YUP"larının yardımıyla, alacaklarını tahsil ederken, Güney ülkelerinde ekonomik yıkım yaşandı. Bu durum, örneğin sağcı 'Wall Street Journal'te bile eleştiri konusu oldu: "1994 devalüasyonu, Meksika için tam bir felaket oldu. İşçiler, dünya alış gücü içinde kendi paylarını hâlâ geri alamadılar".⁴³

⁴⁰ Dominique Plihon, Liberation, 17 Nisan 1998.

⁴¹ Los Angeles Times, 4 Ocak 1998.

⁴² IMF Discussion Paper, Temmuz 1992.

⁴³ Wall Street Street Journal, 2 Eylül 1998.

1980 SONRASI IMF POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

İDEOLOJİSİ: Ekonominin tamamı piyasa güçlerinin gereklerine göre ayarlanması: "Yeni sağ-Ekonomik akıl"	ÖNERİLERİ: Yapısal uyum programları (Ekonomik istikrar ve dışa açılma)	HEDEF: Ucuz emek ile rekabet gücü kazanılması, ihracatın artırılması.	
SONUÇ: İnsanın herhangi bir üretim faktörü olarak tarif edilmesi.	YARDIM (Kredi): Önerilerin yerine getirilmesine bağlı.	SONUÇ: Bütün Üçüncü Dünya ülkeleri zengin Batı pazarına yöneliyor.	
⇒ Elitist, liberal bir kuşak yetişiyor.	KOŞULLAR: * Reel ücretlerin düşürülmesi * Sosyal harcamaların kısılması * Özelleştirme * Katı Bütçe * Gümrüklerin indirilmesi	SONUÇ: Rekabet şiddetleniyor.	
⇒ Grevler, başkaldırı, toplumsal huzursuzluklar artıyor.	SONUÇ * Sermayenin belirli kesimlerle yoğunlaşması * Gelir dağılımında bozulma ve lüks tüketimde patlama * Ülkelerin mali ve parasal politikalar üzerindeki egemenliklerini kaybetmeleri. * Merkez bankalarının ve maliye bakanlıklarının yeniden örgütlenmesi.	⇒ Zengin Batı ülkeleri maliyetlerini düşürmek için sanayilerini emeğin ucuz olduğu Üçüncü Dünya'ya kaydırıyorlar.	* Üçüncü Dünya fiyat kırıyor, gelir düşüyor.
SONUÇ: * Polisiye önlemler * Otoriter önlemler * Askeri yönetimler	⇒ SİYASAL VE EKONOMİK TAM BAĞIMLILIK. ⇒ KAPİTALİST SİSTEMİN HİYERARŞİSİNE KUSURSUZCA EKLENME.	⇒ BATI'DA İŞSİZLİK, RESESYON, GELİR DAĞILIMI BOZUKLUĞU, MİLLİYETÇİ AKIMLARIN GÜÇLENMESİ.	* Üçüncü Dünya yoksullaşıyor.
			⇒ Batı'dan ithalat düşüyor. Batı'nın gelirleri azalıyor, dünya ticaret hacmi daralıyor.

Ağırlıklı olarak tarıma dayalı⁴⁴ Güney ülkelerinde ise IMF'nin "YUP"u tam bir açlık ve vahşete yol açtı. Karl Polanyi'nin, daha 1950'lerde belirttiği, "Uluslararası serbest ticaret, eğer kontrol edilmezse, giderek daha fazla tarım üreticisini ortadan kaldırır",⁴⁵ birçok araştırmacı; 1980-90'larda kronik hale gelen açlık sorununu, doğal nedenden daha çok, IMF politikalarının ülke tarım ve hayvancılığını çokuluslu şirketlere açması, ve tarımda yeni bir uluslararası işbölümünü zorlayan tahribin, yarattığının altını çizdiler.⁴⁶

Küresel IMF gerçeği; Andre Gorz'un, "bugünün sefaleti; mümkün olanın zenginliği" biçiminde formüle ettiği karmaşa ve çürümeyi körüklemektedir. Çünkü bugünün sefaleti, "Kapitalizmin, istihdâm edilme olanağı olmayan ve giderek büyüyen bir kitleyi toplumsal lüzumsuzluğa mahkûm ediyor. (...) Toplum yok oluyor";⁴⁷ hem de küresel ölçekte!

~

⁴⁴ Küreselleşme ve tarım konusunda bak: Raynolds, Myhre, Mc Michael, Carro-Figueroa (1993) "The New Internationalisation of Agriculture", World Development, Cilt:21, No:7, s.1101; Rewiev of International Political Economy, Cilt:4, No:4 (1997) içindeki Neil Ward & Reider Almas; Mc Michael P.; Goodman D.; Busch L. & Juska A. makaleleri.

⁴⁵ Karl Polanyi (1957) The Great Transformation The Economic and Political Origins of our Time Boston.

⁴⁶ Bu konuda bak: Michel Cussodowski (1995) Structural Adjustment and Famine; Butter and Carro Figura (1993) New Internationalisation of Agriculture.

⁴⁷ Andre Gorz, Yeni Yüzyıl, 23 Kasım 1997, s.6.

KÜRESEL TABLO

“Çiğnendi, yazık yine milletin ümidi бүlendi
Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi”.

(Tevfik Fikret)

⇒1989 kapitalizmin “zafer yılı” olarak ilan edilmişti!⁴⁸

Sektörel Sosyalist Ülkeler Topluluğu çökmüş, SSCB çözül-meye başlamış, Kurulabilen Sosyalist Ülkeler likide olup pi-yasa ekonomisine teslim bayrağını çekmişti... Artık her şey, küresel ölçekte “serbest pazar ekonomisi”ne kodlanmıştı!⁴⁹ Ancak, “Pirus Zaferi” uzun süreli olamadı. Küresel ekonomi-nin 1990’ların sonlarında tanıştığı zincirleme kriz dalgası, ni-hayet kapitalizmin 70’li yıllarla birlikte girdiği rotanın; yani “yeni sağ” politikaların karaya oturduğunu belgeledi! Artık ‘küreselleşme’ söylenceleriyle allanıp pullanarak sunulan; ve “yeni sağın” bileşenleri olarak anılan neo-liberal politikalar ve “yeni-muhafazakâr” toplumsal reçetelerin, kapitalizmin derdine derman olmadığı; aksine dertlerini derinleştirdiği gözler önüne serildi! Hatta uluslararası kapitalizmin idare merkezi IMF ve Dünya Bankası’nın varlığı bile tartışılmaya başlandı. Örneğin, “Para Sihirbazı” olarak anılan George Soros bile, “kapitalist sistemin çatırdadığı”ndan söz etmeye başladı!

Bu duruma yol açan en önemli unsur, küresel mali kri-zin körüklediği tehlikeli gidişattır. Örneğin, Asya Krizi’nin birinci yılında Rusya iflas ederken, küresel depremin merkez üssü konumuna geldi. 1991-94 arasında üretimin %40 ora-nında gerilediği Rusya’da, SSCB’nin dağılmasından bu yana

⁴⁸ Bu konuda Günter Grass, “Demir perdenin kalkmasından beri Batılılar, zafer kazanmış gibi davranıyorlar. Bu da zaferin insanları aptallaştırdığının bir kanıtı. (...) Yoksa 19. yüzyılı aratmayacak vahşi, barbar bir kapitalizme nasıl yeniden dönülebilir?” (Milliyet, 23 Ekim 1997, s.20) diyor.

⁴⁹ J. S. Mill, “Ekonomik özgürlükler yalnızca bir kolaylıktır. Siyasal özgür-lüklerden ise vazgeçilemez,” der.

erkeklerin ortalama yaşam süresi 64'den 58'e gerilerken, çocuk ölüm oranları da Hindistan'ın seviyesine fırladı.

Öte yandan, "Asya'nın Ekonomik Lokomotifi" diye anılan Japonya, çaplı bir resesyon ile sarsılıp, işsizlik oranı hızla tırmanarak %4'leri aşarken, Japon bankaların batık kredileri, kimi kaynaklara göre bir trilyon doları aşıyor. 'Japan Times'in eski editörü Yoichi Shimatsu, Japonya'daki gelişmelerle 1929 öncesinde ABD'de depresyona yol açan gelişmeler arasında paralellik kurarken;⁵⁰ Japonya'nın en büyük şirketlerinden Sony'nin, Yönetim Kurulu Başkanı Noria Ohga, "Japon ekonomisi bir çöküşün eşiğindedir" dedikten sonra, Başbakan Hashimoto'yu, 1929'da ABD'yi bir depresyona sürükleyen Herbert Hoover'e benzetti.⁵¹ Özetle, "yarı iflas" durumunun yaşandığı Japonya yanında, bölge ülkelerinin hali ise tam anlamıyla harap. Örneğin, Güney Kore'nin milli geliri Asya Krizi'nin başlangıcından bu yana %7'lik bir küçülme yaşadı. Bu oran Hong Kong, Malezya ve Tayland'da daha yüksek. Endonezya'da ise, halkın büyük çoğunluğu mutlak sefalet koşullarında yaşıyor.

⇒Anımsansın: 90'lı yıllar boyunca, "Serbest piyasa sorunları çözer... Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması yeterlidir..". görüşlerini yerle bir edercesine, 2 Temmuz 1997'de Tayland'ın parasını (bath) devalüe ederek, dalgalanmaya bırakmasıyla başlayan Asya Krizi'nin yol açtığı zincirleme deprem; krizin geçici olmadığını, aksine yapısal-birleşik karakterli olduğunu gözler önüne serdi; dünya borsalarını allak bullak etti. Hem de krizdeki ülkelere yönelik IMF dopingine karşın! Bu öylesine büyük (ve bir o kadar da nafil!) dopingdi ki, Tayland'a 17 milyar dolarlık, Endonezya'ya

⁵⁰ Yoichi Shimatsu, Jhinn Magazine, 10 Nisan 1998.

⁵¹ Noria Ohga, Far Eastern Economic Review, 16 Nisan 1998.

23 milyar dolarlık, Güney Kore'ye 60 milyar dolarlık "yardım paketleri" açıldı!⁵²

Bu da dünya kapitalizmi açısından, "de omnibus dubitandum est/her şeyden şüphe etmek gerekir," denilebilecek bir belirsizliğe yol açtı. Tam o günlerde borsa tarihçisi David Schwartz, "Önümüzde dalgalı bir dönem var",⁵³ diye haykırdı! Gerçekten de, artık kapitalizmin kalbinin attığı borsa, ciddi bir kalp krizi geçiriyordu! Borsa krizi, "Asya Mucizesi" mitinin tabutuna son çiviye çakarken; Princeton'dan ekonomist Peter Kenen, "Bir zamanlar dünya ekonomisinin motoru olmaya başlayan Asya şimdi yavaşlıyor",⁵⁴ diyordu.

Borsaları da allak bullak eden aşırı üretim krizi,⁵⁵ eksik tüketim eğilimiyle birleşirken, küreselleşmenin basıncıyla, büyük bir kapasite fazlasıda oluşturunca. Madalyonun öbür yüzünü ise eksik tüketim eğilimi tamamlıyordu. Sonuçta Güney ülkelerinde eksik tüketim basıncının, dış ticaret yoluyla Kuzey piyasalara aktarılmasıyla aşırı üretim krizi küresel ölçekte ağırlaşıyor ve mali krizin tansiyonunu yükseltiyordu.

⁵² IMF'nin bütçesini büyük ölçüde Kuzey ülkeleri oluşturuyor. 181 üye ülkenin ortak bir havuza yaptıkları katkılarla IMF'nin bütçesi 200 milyar doları aşıyor. Örgüte en büyük finansman kaynağı, IMF bütçesinin %18'ini karşılayan ABD. 36 milyar ödeyen ABD'yi, 11,2 milyar dolarla Almanya ve yine aynı rakamla Japonya izliyor. Üçüncü sırayı 10,1 milyar dolarla Fransa ve İngiltere paylaşıyor. Dördüncü sırada 7 milyar dolarla petrol zengini Suudi Arabistan var. IMF, 1965'den beri 175 milyar dolarlık "yardım paketi" açtı. En çok "yardım alan" ülkeler Meksika, Rusya ve Filipinler (Gazete Pazar, 22 Şubat 1998, s.20).

⁵³ David Schwartz, Financial Times, 1 Kasım 1997.

⁵⁴ Peter Kenen, Wall Street Journal, 31 Ekim 1997.

⁵⁵ Kriz konusunda bak: Marksizm ve Gelecek, Bahar 1999, Sinan Sönmez, "Gündemdeki Kriz Üzerine", s.9-36; Mülkiye Dergisi, "Kriz Dosyası", C:23, No:214, Ocak-Şubat 1999, İşaya Üşür, "Kriz-Bir 'Kavram'a Açıklama Notu", s.38-45; Korkut Boratav, Ortay Türel, Yavuz Ege, Oğuz Oyan, Serdar Şahinkaya, "Dünyada ve Türkiye'de Yaşanan İktisadi Kriz (Yuvarlak Masa Toplantısı), s.82-92.

DÜNYA BORSALARINDA 27 EKİM 1997

PASİFİK GRUBU	ENDEKS	YÜZDE DEĞİŞİM
AVUSTRALYA	ALL ORDİNARİES	- 3,29
HONG KONG	HANG SENG	- 5,80
JAPONYA	NİKKEİ 225	- 1,87
YENİ ZELANDA	NZ SE TOP 40	- 9,73
GÜNEY KORE	COMPOSITE	- 3,28
AVRUPA VE AFRİKA		
FİNLANDİYA	HEX 20	- 6,44
FRANSA	CAC 40	- 2,79
ALMANYA	DAX	- 4,24
İRLANDA	RİSH OVERALL	- 6,08
İSRAİL	MAOF 25	- 4,68
İTALYA	MIB 30	- 2,90
GÜNEY AFRİKA	ALL-SHARE	- 5,66
İSPANYA	MADİD SE	- 4,28
İNGİLTERE	FTSE 100	- 2,61
KUZEY VE GÜNEY AMERİKA		
ARJANTİN	GENERAL	- 13,01
BREZİLYA	BOVESPA	- 14,97
KANADA	TSE 300	- 6,17
MEKSİKA	BOLSO	- 13,34
AMERİKA	DOW JONES	- 7,18
AMERİKA	NASDAQ	- 7,02

⇒Dünyada, sayısı 10'u geçmeyen banka, uluslararası yatırım piyasalarına egemendirler.. Bu yüzden uluslararası mali piyasalara atıfla "serbest piyasa"dan, piyasalara hükümetlerin müdahalesinin tümü ile kaldırılmasında etmeni; aslında bu bir avuç bankacının hâkimiyetine karışılmaması anlamına geldiği "YDD" koşullarında; örneğin, 1982'de uluslararası bankalar 16 milyar dolar hacminde yeni hisseyi satmış

ve garanti etmişken; bu rakam, 1996 yılında 15,6 milyar dolara çıkmıştır.⁵⁶

Dünyanın en büyük 10 mali kuruluşuna baktığımızda, bunların yönettikleri aktiflerin toplam hacminin 4.853 trilyon dolar olduğunu görüyoruz. Bu küresel türev piyasalarının hacmine, hemen hemen eşit bir büyüklüktür. En büyük 10 mali kuruluşun en başında bir İsviçreli banka var. İkinci sırada Kampo isimli bir Japon bankası, üçüncü sırada ise Fidelity isimli bir ABD şirketi yer alıyor. Zirvede, toplam üç İsviçre şirketi, üç ABD şirketi, bir Fransız, iki Japon ve bir İngiliz şirketi var!⁵⁷

O halde, veriler ışığında, bu kadar az şirketin ve insanın egemen olduğu bir piyasada, serbest rekabetin “işlediği” ve kaynakların “tarafsızca dağıtıldığı”nı iddia etmenin gerçekte bir ilgisi yoktur! Ya da Roger Altman’ın deyişiyle, “Asya Krizi, dünya mali piyasalarının bir tür uluslarüstü hükümet olarak ortaya çıkmaya başladığını gösteriyor”!⁵⁸

⇒Geçmişte “Asya Mucizesi”nden söz edenler, Pasifik’teki fırtınanın sarsıntısı ardından, megaloman IMF doktorunun eseri “mucize”nin cesedi başında, şaşkınlıkla dövünürken; ‘The European’, yol açtığı sonuçlar itibariyle IMF’yi, Uluslararası Sefalet Fonu’na (International Misery Fund) benzetiyor!;⁵⁹ ‘Financial Times’ yazarlarından Gerard Baker, ironik biçimde, “Lütfen IMF’yi kurtarın”,⁶⁰ diye dalga geçiyor; Robert Wade ile Frank Veneroso’a göre, “IMF reçetesi-nin Asya ekonomileri üzerinde uzun dönemdeki hasarı daha

⁵⁶ The Economist, 3 Aralık 1997.

⁵⁷ Financial Times, 9 Aralık 1997.

⁵⁸ Roger Altman, International Herald Tribune, 10 Aralık 1997.

⁵⁹ The European, 24 Aralık 1997.

⁶⁰ Gerard Baker, Milliyet, 25 Aralık 1997, s.10.

da büyük olacaktır”;⁶¹ Sami Kohen, “Asya’daki ‘mucize’ye ne oldu?”;⁶² İpek Cem de, “Asya ‘Kaplanlar’ı şimdi nerede?”⁶³ diye soruyordu!⁶⁴

“Asya Kaplanları’nın krizi, kapitalizmin krizi”ydi;⁶⁵ ve ILO’nun açıklamalarına göre, Asya krizi nedeniyle sadece Doğu Asya’da 24 milyon kişi işsiz kalmıştı.⁶⁶ Bu tabloda Peter Waldman, “Güneydoğu Asya’da siyasi yangınlar”ı⁶⁷ a-nımsatırken; Bernard Wysocki Jr. de ekliyordu: “Mali dep-rèm: Asya’da yaşanan kriz dünya ekonomilerini hâlâ sarsı-yor!”⁶⁸

Böylelikle mali kriz, “gelişmekte olan piyasalar”daki zincirleme çöküşlerle Latin Amerika’ya kadar ulaşp, Latin Amerika ülkelerindeki milyarlarca dolar dışarı akarken Bre-zilya da çökünce; kriz, kıtanın güneyi ile ticaret hacmi bakı-mından önemli bir ilişkiye sahip ABD’ye kadar ulaştı. Asya ve Rusya’nın hafif darbeleriyle karşılaştırıldığında, Latin A-merika’daki kriz, ABD’nin finans merkezlerini sarstı. Bu ko-nuda ABD Federal Reserve Başkanı Alan Greenspan, “Ya-şamakta olduğumuz dramatik olaylar da Amerika’da sahip olduğumuz piyasa sisteminin dünyada genelleşmesi eğilimi-nin bir parçası”,⁶⁹ diyordu.

⁶¹ Robert Wade ile Frank Veneroso, Gazete Pazar, 21 Haziran 1998,s.9.

⁶² Sami Kohen, Milliyet, 25 Eylül 1997, s.16.

⁶³ İpek Cem, Yeni Yüzyıl, 10 Kasım 1997, s.12.

⁶⁴ “Paralarını ‘dolara’ bağladıkları için Asya ülkeleri çöktü”. (Ali Rıza Kardüz, Yeni Yüzyıl, 3 Kasım 1997, s.11).

⁶⁵ Maya, Yıl:2, No:19, Ocak 1998, s.11.

⁶⁶ Cumhuriyet, 18 Mart 1999, s.5.

⁶⁷ Peter Waldman, The Wall Street Journal, Milliyet eki, No:74, 6 Ekim 1997, s.2.

⁶⁸ Bernard Wysocki Jr., The Wall Street Journal, Milliyet eki, No:78, 3 Kasım 1997, s.1.

⁶⁹ Alan Greenspan, Forreign Affairs, Temmuz-Ağustos 1998.

⇒Bunlar, asalaklaşan-rantiye kapitalist sistem açısından kaçınılmazdı. Çünkü “YDD” ile dünya ekonomisinde ÇUŞ’ların birleşmesi dalgası yükselirken, KPMG Peat Marwick LLP’nin küresel birleşmeler üzerine hazırladığı rapora göre, 1997’nin ilk sekiz ayında ABD’de gerçekleşen 1.081 şirket birleşmesinin değeri 47 milyar dolar. 1996’nın aynı döneminde, 39 milyar dolarlık 1.118 birleşmenin gerçekleştiğine bakarsak hem birleşmelerin hacminin hem de ortalama çapının büyümekte olduğunu görebiliriz. Avrupa şirketleri ise 1997’nin aynı döneminde ABD şirketlerini satın almak için 43 milyar dolar harcamışlar. Rapor, birleşmelerin bankacılık, elektrik hizmetleri ve telekomünikasyon sektörlerinde yoğunlaştığını gösteriyor.⁷⁰

Şirketlerin birleşmeleri, daha büyüyerek küresel rekabet gücünü arttırmanın yanı sıra, hisse senetlerinin el değiştirmesiyle elde edilen gelirlerin, yani rant gelirlerinin maksimizasyonunu amaçlıyordu. Bu şirket birleşmeleri aynı zamanda son 25 yılda (1973-98 kesitinde) hızla büyüyerek dünya ekonomisinde rakipsiz bir güce ulaşan sermayenin (banka sermayesinin) de özgün bir “değerlenme” biçimi oluyor. Örneğin, döviz piyasalarının günlük hacminin 1,5 trilyon dolara ulaştığını, Asya bölgesindeki borç enstürümanlarının 60 trilyon doları geçmiş olduğunun, tahmin edildiğini hatırlamak bile yeterlidir... Yani üretken faaliyetten değil de spekülatif, yani birikmiş servetin bölüşülmesinden beslenen sermayenin, geçen 25 yılda bu denli büyümüş olması, kapitalist etkinliklerin çok büyük bir kısmının üretimden koparak, rant geliri elde etme faaliyetlerinde yoğunlaştığını, asalaklaştığını kanıtlıyor.

Bu durumda dünyayı bir ahtapot gibi saran ÇUŞ’ların gelişimine (ve asalaklaşmasına) bakarak, George Corm’un i-

⁷⁰ Business Wire, 27 Ekim 1997.

fadesiyle, kapitalist ekonominin büyük bir kısmının “feodalleşmeye başlaması” gibi ilginç bir durumla yüz yüze olduğumuzun altını çizmek gerek.⁷¹ İlk anda bir oxymoron⁷² gibi görünen tesbiti açmak için, bir kaç yüzyıl geriye gidip merkantilist, fizyokrat ve klasik iktisatçıların, yani yükselmekte olan kapitalizmin aydınlarının feodaliteyi mahkûm ediş biçimini anımsamakta büyük yarar var. Kapitalizmin aydınları feodaliteyi üretken olmayan bir zenginliğe, ranta, ekonomi dışı zora dayanarak, serbest rekabet içinde yapılması mümkün olmayan gelirler elde etmeye yol açtığı için asalak olduğunu düşünüyor; ve feodalleri etik düzeyde de mahkûm ediyorlardı.

“YDD” koşullarında da karşımızda borsa etkinliklerinden⁷³ (spekülasyon), siyasi olarak bulundukları konumun imtiyazlarını kullanarak (yolsuzluk, talan, rüşvet) uluslararası kaçakçılık etkinliklerinden (mafia) son derece büyük gelirler elde eden asalak bir sistem var. Dünya ekonomisi küreselleşirken ve sözde her yerde serbest rekabet rüzgârları eserken, mali ve sınai piyasalar dev şirketlerin egemenliği altına girdiği için serbest rekabet koşulları ortadan kalkıyor; ve tekelci kârlar, zenginliklerin kaynağını oluşturuyor.

Tüm bu eğilimler, dev ÇUŞ’ların banka, telekomünikasyon, bilgisayar, haberleşme ve medya şirketlerinin vb.’lerinin bünyesinde kesişiyorlar. Yani, küreselleşme bir tür “feodalleşme” eğilimini de beraberinde getirip, feodalizme karşı gelişen “Aydınlanma” düşüncesine de azgınca saldırır-

⁷¹ George Corm, (1993) *Le Nouveau Desordre Economique Mondial, La Decouverte*.

⁷² Bir şeyi, tam tersi bir başka şeyle tariflemek.

⁷³ İşte bir “borsa etkinliği”: “Beate Uhse borsada! Mayıs 1999’da Avrupa sermaye piyasaları yeni bir şirketle tanışacak. Almanya’nın dünyaca ünlü seks shop zinciri (genelev-y.n) Beate Uhse, Hamburg borsasında kote olarak işlem görmeye başlıyor” (Star, 13 Mart 1999, s.13).

ken; Charles Handy, “Zenginlik arayışı yaşamlarımızı çürütüyor, bizi kötü insanlar haline getiriyor”,⁷⁴ diyor! Asalak, çürümüşlük koordinatlarında; artık herkes, dolaylı ya da doğrudan kapitalizmin sorununun yapısal olduğundan; ve “küresel milliyetçilik” eğilimi güçlenirken,⁷⁵ hegemonya kapışmalarının yaygınlaşarak derinleştikinden söz edip; “Büyük Buhran”’a dönüş ihtimalinin yaşanan gerçek ile uyum içinde olup, olmadığını tartışıyor!

KÜRESEL SALDIRGANLIK

“Her saniye yaralar, sonuncusu öldürür”!
(Latin özdeyişi)

⇒BM Genel Sekreteri Kofi Annan, “globalizm büyük sorun”,⁷⁶ derken; sorunun nedeni, ‘New York Times Sunday Magazin’ yazarlarından Thomas Friedman haykırışları yanıtıyor: “Küresel ekonomik bütünleşmeden en çok faydalanan ülke olarak, bu sistemin sürdürülmesini sağlamak bizim sorumluluğumuzdur. (...) Küreselleşmenin sürdürülmesi bizim en önemli ulusal çıkarımızdır. (...) Küreselleşme bizim ABD’dir. (...) Piyasanın gizli eli, gizli yumruk olmadan asla çalışmaz. MacDonalds, F-15’lerin yapımcısı Mc Donnel Douglas olmadan gelişemez. Silikon Vadisi teknolojileri için dünyada gerekli güvenlik ortamı sağlayan gizli yumruğun adı, ABD silahlı kuvvetleridir!”⁷⁷

⁷⁴ Charles Handy, The Hungry Spirit: Beyond Capitalism-A quest for purpose in the Modern World, Hutchinson ve Financial Times Yayınları.

⁷⁵ IMF Genel Müdürü Michel Camdessus, “Liberalleşme bazen sağduyuya karşı bir biçimde yönlendirilmiştir. (...) Gerçek şu ki devlet karşıtı Hayek’çi modadan sonra, şimdi ‘devletten yana’ kurama dönüldüğü gözlemlenmektedir”, (Cumhuriyet, 14 Kasım 1998, s.7) diyor.

⁷⁶ Kofi Annan, Cumhuriyet, 10 Eylül 1997, s.8.

⁷⁷ Thomas Friedman, Cumhuriyet’ten naklen, 5 Nisan 1999, s.11.

ABD'nin ve silahlı kuvvetlerinin neye hizmet ettiği; tıpkı, "YDD"yi bir "İmparatorluk Çağı"na benzeterek, "demokrasinin hayalete dönüştüğü"ne dikkat çeken Jean Marie Guéhenna'nın, "Dünyanın Lübnanlaştırılması" gerçeğinin (Jean Marie Guéhenna, Demokrasinin Sonu, Dost Kitabevi-1998) ABD (yanında ÇUŞ'lar ve serbest ticaret bölgeleri) ile bağıntılı olduğunu ifade ettiği üzere, kimse için "sır" değil!

ABD ya da dünya emperyalizminin, ÇUŞ veya serbest ticaret bölgelerinin talan ve yıkımına maruz kalan "dünya, yeni tip çatışmalar ve tehditler altında. Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki uçurum derinleşirken, en zengin ülkelerde de işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlik ve ayrımcılık artıyor. Ekonomi globalleşirken dünyanın yeni egemenleri, artık uluslararası sanayi ve finans kuruluşlarıdır. Öte yandan 'ilerleme ve kalkınma' adına dünya doğası, sistematik olarak mahvediliyor. Ekolojik felaketler ve doğurdıkları sonuçlar tüm dünya insanlarını endişelendiriyor. Gene dünya genelinde nüfusun kentlerde yoğunlaşması⁷⁸ ve ekonomik-sosyal sorunlar doğurması, ayrıcalıklı azınlıklarla dışlanmış çoğunluklar arasında gerilim yaratmayı sürdürüyor. Gelecekte umutsuz kitleler şiddete yöneliyor. (...) 'Bir kaos uygarlığına doğru mu?' sorusunu soran Ramonet, Batı toplumlarının da kendilerini geleceğin aynasında bulanık gördüklerini; işsizlik, belirsizlik, yeni teknolojilerin şoku, dünya ekonomisinin globalleşmesi, doğanın tahribinden ve tırmanan yolsuzluklardan endişe duyduklarını ifade ediyor".⁷⁹

⇒Geçerken iki veri ekleyelim; birincisi: 1998'de dünyada tüketime harcanan para 1975'te harcananın iki katı. Bu paranın %86'sını varlıklı ülkeler halklarının %20'si tüketiyor.

⁷⁸ "Megakent artık zenginliğin değil, yoksulluğun simgesi. 2025'te dünyadaki kentli nüfus 5,1 milyara çıkacak. Bunun da 4,1 milyarı yoksul ülkelerde yaşayacak" (Gazete Pazar, 30 Kasım 1997, s.72).

⁷⁹ Artun Ünsal, Radikal, 18 Aralık 1997, s.6.

Dünyanın en zengin üç adamının varlığı, 48 yoksul ülkenin ulusal gelirinden yüksek. Dünyanın en zengin 15 kişinin varlığı, kara Afrika ülkelerinin tümünün ulusal gelirinin üstünde. Dünyanın en zengin 225 insanının varlığının %4'ü, bütün dünyadaki insanların sosyal gereksinimlerini karşılamaya yetecek güçte. Gelişme yolundaki 100 ülkede kişi başına düşen gelir 10 yıl öncesinin altında.⁸⁰

İkincisi de: Clinton'ın son bütçe önerisinde askeri harcamaların payı 281 milyar dolar, %50 fazla. Askeri harcamalardan sonra gelen ilk kalem eğitim harcamaları yalnızca 35 milyar dolar. Sosyal güvenlik harcamalarının payı ise 6 milyar dolar. ABD'nin askeri müttefiklerinin (NATO üyeleri, Japonya ve Kore) toplam harcamaları 202 milyar dolar. Rusya'nın askeri harcamaları 64 milyar dolar. ABD'nin son yıllarda baş düşman ilan ettiği ülkelerin (Irak, Libya, Küba, Kuzey Kore, İran, Sudan) toplam askeri harcamaları, yalnızca 16 milyar dolar. Clinton, ABD'nin diğerlerinden bu kadar büyük farkla ileride olmasına karşın, silah harcamalarını 2005 yılına kadar 112 milyar dolar daha arttırmayı planlıyor.⁸¹

⇒Vahşeti sorgulanan “YDD” karşısında Tayland⁸² işçileri, “kapitalistler ülkeyi satıyor!”⁸³ diye haykırırken, küreselleşmenin debelendiği açmaz açısından işin şakaya gelir yanı yok artık! Çünkü mali krizden küresel depresyona, yani

⁸⁰ Cumhuriyet, 8 Nisan 1999, s.2.

⁸¹ Cumhuriyet, 8 Nisan 1999, s.2.

⁸² Tayland Çocuk Haklarını Koruma Derneği, 1989 yılında ülkede 2 milyon kişinin fahişelik yaptığını, ekonomik kriz hayatı kasıp kavurmaya başladığından beri bu sayının inanılmaz rakamlara ulaştığını açıkladı. Dernek Başkanı Sanphasit Koompraphant, “Bu insanların çoğu para için bedenlerini satmayı asla düşünmezlerdi; ancak ekonomik çöküşün getirdiği işsizlik ortamında, fazla bir seçenekleri kalmamıştı. Seks piyasasına giren kadın, erkek ve çocukların sayısı önümüzdeki günlerde artmaya devam edecek” (Yeni Yüzyıl, 20 Ocak 1998, s.16), diyor.

⁸³ International Herald Tribune, 17 Eylül 1997.

mali kriz ile sanal ekonominin sonuna doğru ilerleniliyor. Ancak karanlıklar yırtılıp, yalanlar yıkılırken; küresel faşizmin de ayak sesleri duyuluyor. Örneğin, Almanya’da Mart 1998’de yapılan bir araştırma, ırkçı-faşist saldırıların 1997’ye göre, %10 arttığını ortaya çıkardı. Bir diğer araştırma ise artış hızının %27 olduğunu belirtiyor.⁸⁴

Bu arada Uluslararası Af Örgütü’nün 1998 yılı sonunda açıkladığı “İşkence Raporu”na göre, dünyadaki 193 devletin yaklaşık üçte ikisinde yılda en az 500 bin kişi sistematik işkenceye maruz kalıyor.⁸⁵ ‘Foreing Affairs’ editörü Fareed Zakaria’nın belirttiği üzere, “22 Latin Amerika ülkesinin 10’unda insan hakları ihlalleri demokrasiyle uyuşmayacak düzeydedir”.⁸⁶

Kriz içinde debelenen “YDD”nin otoriter-saldırganlığı katmerlenirken; üç soru(n) derinleşiyor: Birincisi konusunda Gorge Mellon, “ticari kaygılar dünya barışını tehdit ediyor”;⁸⁷ ikincisi konusunda da Bhushan Bahree, “dünya gelir dağılımında adalet küreselleşmiyor”⁸⁸; üçüncüsü konusunda da Ergin Yıldızoğlu, “küreselleşme, insanlığı bir taraftan çokuluslu devletleri parçalama, kaynaşma değil ayrılma, etnisite ve ulusun çakıştığına inanılan bir döneme geri götürecek yönde basınç yaratıyor. Küreselleşme ezilen halkların, etnik grupların üzerlerindeki ekonomik, siyasi, sosyal basınçları arttırarak kendi etnik devletlerini kurmaya zorluyor. Diğer taraftan da küreselleşme bir devletin ekonomik, askeri gücünü maksimize edecek, hegemonyasını dayatacak, bunu da gerek-

⁸⁴ International Herald Tribune, 3 Mayıs 1998.

⁸⁵ Cumhuriyet, 1 Nisan 1999, s.18.

⁸⁶ Fareed Zakaria, Gazete Pazar, 7 Aralık 1997, s.16.

⁸⁷ Gorge Mellon, The Wall Street Journal, Milliyet eki, No:75, 13 Ekim 1997, s.5.

⁸⁸ Bhushan Bahree, The Wall Street Journal, Milliyet eki, No:72, 22 Eylül 1997, s.3.

tiğinde diğer devletleri, siyasi öznelere likidite ederek yapacak eğilimleri güçlendiriyor. Hangi yeni dünya düzeni? Bu yenilik değil, geçen yüzyılın sonundaki gibi, çürüme ve dağılma, hegemonik rekabet ve savaş dönemidir”,⁸⁹ diyordu!

KÜRESEL KRİZ VE “İNSANLIK DURUMU”

“Bir masal hatırlatıyorsun
Bulutlar tabaka tabaka dursun,
Güneş ağaçlardan sarka dursun”
(Ahmet Muhip Dranas)

⇒Bülent Kırmacı’nın deyişiyle, “Dünya ‘sosyalliğini’ kaybediyor”.⁹⁰ “Kuzey ülkelerinde ortalama yaşam süresinin 80’e yükselirken, Afrika’da 51’e düştüğüne” dikkat çeken, WHO Genel Direktörü Hiroşi Nakayima ekliyor: “Üçüncü Dünya’da milyonlarca kişi yoksulluğun girdabında, sağlıksız koşulların, hastalıkların, eşitsizliklerin en ağırlarına mahkûm”!⁹¹

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Haşmet Başar’ın, BM verilerinden yola çıkarak yaptığı araştırmaya göre, dünyadaki 6 milyar insanın düşük ve orta gelirli gruplarına mensup olan 5 milyarı zor koşullar altında yaşıyor.⁹² AB istatistiklerine göre 57 milyon Avrupalı, yani toplam nüfusun %17’si yoksul. Ayrıca 1997 yılında AB ülkelerinde toplam 2,5 milyon kişi sokaklarda!⁹³

⇒“Doğal kaynakları bakımından dünya zenginliğinin en fazla %16 ila 18’ine sahip olması gerekirken; ABD’nin küresel düzlemde kontrol ettiği kaynaklar 1945’ yılında

⁸⁹ Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 14 Nisan 1999, s.4.

⁹⁰ Bülent Kırmacı, Radikal, 30 Ocak 1999, s.9.

⁹¹ Hiroşi Nakayima, Cumhuriyet, 11 Mayıs 1997, s.18.

⁹² Ülkede Gündem, 4 Mart 1998, s.12.

⁹³ Cumhuriyet, 17 Ekim 1997, s.8.

%40'a ulaşmış"⁹⁴ olan ABD'ye ya da "YDD"nin idolü "Amerikan Rüyası"na gelince!

AVRUPA'DA YOKSULLUK
(Yoksulluk Sınırı Altındaki Ailelerin Ülkelere Göre
Oranı-1993/yüzde)

PORTEKİZ	29
YUNANİSTAN	24
İNGİLTERE	23
İRLANDA	21
İSPANYA	19
İTALYA	18
AB ORTALAMASI	17
FRANSA	16
LÜKSEMBURG	14
HOLLANDA	14
BELÇİKA	13
ALMANYA	13
DANİMARKA	9

ABD'de, sadece porno kasetleri için yılda 4,2 milyar dolar harcanıyor!⁹⁵ ABD'de yapılan bir anket çocukların %44'ünün marihuanayı, %71'inin de uyuşturucuyu denediklerini ortaya koyuyor!⁹⁶ ABD'de ırkçı örgütlerin sayısı 1997 yılında, 1996'ya oranla %20 arttı. Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi'nin araştırmasına göre, ABD'deki ırkçı 474 ırkçı örgütün 127'sini beyaz ırkın üstünlüğünü savunan Ku Klux

⁹⁴ Türker Alkan, Radikal, 26 Mart 1999, s.5.

⁹⁵ Gazete Pazar, 4 Nisan 1999, s.8.

⁹⁶ Emek, 14 Nisan 1998, s.7.

Klan örgütünün dalları, 100'ünü neo-Nazi örgütleri, 81'ini "Hristiyan Kimliği" ilkelerini izlediğini ileri süren örgütler,⁹⁷ 42'sini Dazlak örgütleri, 124'ünü çeşitli ırkçı ilkeleri savunan örgütler oluşturuyor!⁹⁸ UNICEF'in bir raporunda, ABD'de 12 yaşın altındaki 13 milyon yoksul çocuğun açlığa mahkûm olduğu ifade edildi. Dr. William H. Dietz, ABD'de "gizli açlığın büyük bir tehdit olduğu"na dikkat çekerken; ABD'deki yoksul aile çocuklarının %40'ında demir, %18'i de C vitamini eksikliği çekiyor!⁹⁹ Uluslararası Af Örgütü'nün "1998 Raporu"na göre, "Dünyanın en güçlü ekonomisine sahip olmakla birlikte, ABD'de işsizlik, hastalık ve şiddete dayalı suçlar kol geziyor. Genç siyah nüfus içinde başlıca ölüm nedeni cinayete kurban gitmek. Bunu körükleyen faktörlerden biri de sayısı 200 milyonu bulan ateşli silahlar. Öte yandan ABD, nüfusuna oranla en çok insanı demir parmaklıklar arkasında tutan ülke konumunda. Amerikan ceza ve tutukevlerindeki insan sayısı 1980-96 döneminde üçe katlanarak 1,7 milyona ulaştı. Göz hapsi ya da şartlı salıverme konumunda olanların sayısı ise 3,8 milyonu buluyor!"¹⁰⁰

'Businessweek'e göre, ABD'de ücretler dibe vurmuş durumda. ABD ekonomisindeki 6 yıllık (1990-96 arasında) büyüme döneminde, ücretliler ulusal gelirden son 25 yılda ilk kez bu denli düşük pay almak zorunda kaldılar!¹⁰¹ ABD Ulusal Sendika Merkezi (AFL-CIO) Başkanı John Sweeney'in verilerine göre, 1995 yılında 60 bin işçiye işten çıkaran

⁹⁷ ABD toplumu hızla dine yöneliyor. Beyaz Saray'ın önünde toplanan 700 bin "Promisekeepers/Sözlerinde Duranlar" tarikatına mensup göstericiler, "ABD artık büyük şeytan olamayacak!" diye hayırdılar (Yeni Şafak 13 Ekim 1997, s.8).

⁹⁸ Cumhuriyet, 5 Mart 1998, s.9.

⁹⁹ Emek, 5 Ocak 1998, s.12.

¹⁰⁰ Cumhuriyet Dergi, No:657, 25 Ekim 1998, s.3.

¹⁰¹ Milliyet, 26 Ağustos 1997, s.9.

IBM'in patronu Louis Gerstner, 1996 yılında 6.970 milyon dolar kazandığı gibi, 23 milyon dolarlık da hisse senedi aldı. Gerstner'in geliri, ABD'li bir işçinin ortalama yıllık gelirinin 1.259 katı. Walt Disney'in Başkanı Michael Eisner'in yıllık geliri ise, ortalama gelirin tam 8.200 katı. ABD'de sayıları 40 milyonu bulan yoksullarla zenginler arasındaki gelir uçurumu 1977-97 kesitinde çok derinleşti. Bu kesitte işçi ücretleri %20 oranında düşerken, yönetici kesimin ücretleri %499 oranında arttı. Bir işçinin yıllık geliriyle patronun yıllık geliri arasındaki fark, 1994 yılında 1'e 187 oldu. 1992'den beri **ülke varlığının %68'ine halkın %1'lik kesimi el koyuyor!**¹⁰² Chussodowski'nin aktardığına göre 1982'de ABD'de, 13 adet dolar milyarder varmış. Bunların sayısı 1996'da, 450'ye yükselmiş. Bu milyarderlerin toplam serveti, toplam dünya nüfusunun %56'sının yaşadığı, en yoksul ülkelerin GSMH'sinden daha büyüktür!¹⁰³

Bunlardan ötürü Erdal Atabek, "Amerika kendini vuruyor",¹⁰⁴ derken; haksız değil! Çünkü "Amerikan Rüyası", artık bir karabasana dönüşmüştür!

⇒Ya Rusya mı?¹⁰⁵ Rusya İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, tutuklanan gençlerin sayısı 1990'dan beri üçte bir oranında artarak yılda 200 bin kişiyi geçti. Rusya'nın en büyük üçüncü kenti St. Petersburg'un nüfusu 4 milyon iken sokak çocuklarının sayısı 3 bini aşıyor. Bu rakam Moskova'da ikiye katlanıyor!¹⁰⁶ Toplam borçları 140 milyar doları

¹⁰² John Sweeney, Cumhuriyet, 29 Kasım 1997, s.8.

¹⁰³ Michael Chussodowski, Le Monde Diplomatique, Aralık 1997.

¹⁰⁴ Erdal Atabek, Cumhuriyet, 25 Mayıs 1998, s.4.

¹⁰⁵ 'Argumenti İ Fakti' dergisinin kamuoyu yoklamasına göre, 1991 darbesi 1997 Ağustos'unda yapılırsa, halkın sadece %16'sı karşı çıkacak, %35 tarafsız kalacak! Ancak %28'i kararsız ve %21 de darbeyi destekleyecek kadar öfkeli (Cumhuriyet, 22 Ağustos 1997, s.8).

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 25 Eylül 1997, s.9.

bulan¹⁰⁷ Rusya'nın yaşadığı ekonomik yıkım ve siyasal kaosa karşısında, William Plaff, "On yıl içinde şu andaki durumundan sağlıklı olarak çıkıp çıkamayacağını kestirmek çok güç",¹⁰⁸ derken; Mikhail Gorbaçov da ekliyor: "Rusya çıkmaza gidiyor!"¹⁰⁹

⇒ILO'nun verilerine göre, çocuk haklarının¹¹⁰ yoğun biçimde çiğnendiği Asya'da 250 milyon çocuk çalışıyor.¹¹¹ Asya'daki rakam, dünyada çalıştırılan çocukların %61'ini oluşturuyor. Çalışmaya zorlanan çocukların %32'si Afrika'da,

¹⁰⁷ The Independent, 27 Ağustos 1998.

¹⁰⁸ William Plaff, International Herald Tribune, 30 Mart 1998.

¹⁰⁹ Mikhail Gorbaçov, Cumhuriyet, 2 Nisan 1998, s.8.

¹¹⁰ "Çocuk Hakları", çocukluğun "çocukluk" tanım aralığına sıkıştırılarak, hakları bu çerçevede arandığında, çocuk eksik bir yetişkin gibi ele alınıyor. Oysa çocukluk, gerçek yaşama hazırlanan bir dönem değildir. Amacı kendinde olan, kendine özgü gereksinimleri bulunan, kendine özgü yasalarla düzenlenen bir kesittir. Yani çocuk, kendine özgü kişiliğe sahip olan bir bireydir. Somut kişiliği gözardı edilen çocukların, çocuk olmanın ötesinde haklarının olmasına karşın, hak mahrumiyetine mahkûm edilmiş çocukların özgür olamadığı bir toplumda yetişkinlerin özgürleşmesi de mümkün değildir. Çünkü çocukluk, aslında bir iktidar sorunudur. Çocuk; yöneten/yönetilen ikileminde, yönetenleri oluşturan yetişkinler tarafından belirlenen bir kavramdır. Çocuklar açlıktan ölüyor, mayınlara basıyor, düşük ücretle her türlü işte ve fuhuş sektöründe çalıştırılıyor, sokaklarda yaşayarak uyuşturucu madde bağımlısı oluyor. Hiç bir çocuğun doğuştan potansiyel suçlu olmadığı gerçeği, toplumsal bilince çıkarılmalıdır. Çocuklara yapılan en büyük haksızlıklardan biri de, çocukluğun 18 yaş sınır olarak görülmesidir. Çocukluğun tarihsel olarak değişen yapısı, çocukluk ile yetişkin arasındaki sınırın, 18 yaşa dek herkesi aynı kalıba sokması, ciddi bir haksızlık ve tutarsızlıktır. Modern toplum, bir yanıyla da yetişkinler denilenlerin imparatorluğu olması nedeniyle de yıkılmalıdır. Çözüm toplumda "yetişkinleştirilmiş çocuğun ve/veya çocuklaştırılmış yetişkinliğin yaygınlaştırılmasını gerektiriyor.

¹¹¹Emek, 14 Nisan 1999, s.3.

%7'sidir.¹¹² UNICEF'in verilerine göre, dünyada 100 milyon çocuk ağır işte çalışıyor.¹¹³

SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ ÇEŞİTLİ İŞ KOLLARINDA ÇALIŞMA YAŞI (1997)¹¹⁴

ÜLKE	YAŞ	İŞ TÜRÜ
KANADA	17	Denizcilik
BURMA	17	Maden işçiliği
PAKİSTAN	17	Maden işçiliği
FİLDİŞİ SAHİLİ	16	Maden işçiliği
MEKSİKA	16	Asitlerle çalışma
İNGİLTERE	16	Zehirli maddelerle çalışma
İTALYA	15	Ağır makineleri işletme
DOMİNİK CUMHURİYETİ	15	Maden işçiliği
TAYLAND	15	Gece klübü ve barlar
BELİZE	14	Elektrikçilik
HİNDİSTAN	14	Patlayıcı madde ve halı dokumacılığı
SRI LANKA	14	Sokak satıcılığı
ALMANYA	13	Tarım işçiliği
İSVİÇRE	13	Sanayi olmayan hafif işler
TUNUS	13	Sanayi olmayan hafif işler
BENİN	12	Tarım işçiliği
BURKİNA FASO	12	Ev işleri
MISIR	12	Tüm iş kolları

Dünyada 2 milyar 625 milyon çocuk yaşıyor. 6-11 yaşları arasında hiç okula gitmeyen çocuk sayısı 140 milyon. Her 100 çocuktan 24'ü okuma yazma bilmiyor... 5-14 yaş grubunda 252 milyon çocuk çalışıyor. Çoğu aileleri tarafından terk edilen bu çocukların 120 milyonu ağır işlerde çalışıyor. Fuhuşa ve dilencilige alıştırılıyor..: 625 milyon çocuk yeterli ve sağlıklı beslenemiyor. 400 milyon çocuk temiz su içemiyor... 165 milyon çocuk yetersiz beslenmeden dolayı büyüme ve gelişme bozukluğu içinde büyüyor. 1 milyar çocuk yoksulluk içinde büyüyor... Önlenebilir ya da tedavi edilebilir

¹¹² Cumhuriyet, 29 Mayıs 1998, s.8.

¹¹³ Cumhuriyet, 20 Kasım 1997, s.18.

¹¹⁴ Radikal, 28 Ekim 1997, s.10.

hastalıklardan ölen çocuk sayısı her yıl 4 milyon... WHO ve UNICEF, çocuk ölüm oranları aynen devam ederse 2000'li yıllarda 175 milyon çocuğun 5 yaşına varmadan öleceğini açıklıyor... 1 milyar çocuk sağlıklı ev ortamından uzak büyüyor. 15 milyon çocuk evsiz. 7 milyon çocuk mülteci durumunda... 6 milyon çocuk savaşlar yüzünden sakat kaldı. 16 milyon çocuk psikolojik tramva geçirdi. 1987-97 kesitindeki savaşlarda ölen çocuk sayısı 2 milyon 325 bin; ölen asker sayısı ise 17.500.¹¹⁵

“GEÇİŞ DÖNEMİ” TÜRKİYE’Sİ

“Git aç kapıyı,
Belki bir ağaç,
Bir koru
Belki bir bahçe
Ya da sihirli bir kent vardır dışarda.
Git aç kapıyı,
Bir köpek belki bir şeyler arıyordur.
Belki bir yüz,
Ya da bir resmin
resmini göreceksin.
Git aç kapıyı,
Sis olsa bile dışarda
Dağılır.
Git aç kapıyı,
İşlek karanlıktan başka,
Oyuk rüzgârdan başka
Hiç bir şey olmasa bile
dışarda.
Git aç kapıyı,
Hiç olmazsa
Esinti olur
Bir parça”.

(Miroslav Holup)

¹¹⁵ Sibel Kahraman Şen, Milliyet, 20 Kasım 1997, s.21.

⇒“Yeni Düzen(sizlik)” dünyasının Türkiye’sine gelince;¹¹⁶ E. Fuat Keyman’ın tarifiyle: “1980 sonrası Türk modernleşme tarihi, bugün ciddi bir ‘meşruiyet ve yönetebilirlik, krizi’yle karşı karşıya bulunmaktadır. Anti-modern söylemlerin siyasal alanda güçlendiği, moderniteden vazgeçmek taleplerinin olduğu ve taraftar bulduğu, devlet/toplum-birey ilişkilerinde ciddi bir etik ve ahlâki sorunun yaşandığı, dinsel, etik, cinsel ve kültürel farklılık taleplerinin siyasallaştığı bir zaman diliminde yaşıyoruz”.¹¹⁷

⇒Yalan rüzgârlarının, şoven boranın delicesine estiği Türk(ie) toplumunda; gerçeği inatla yazmak da yaşamak da kolay değil... Nazım Hikmet’in dizelerindeki atmosferle betimlenmesi mümkün olan Türk(ie) toplumunu yalanın egemenliği, karanlıklarla katmerlenirken, bir kez daha haykırmak gerek: “Bu dünya öküzün boynuzunda değil,/ bu dünya ellerimizin üstünde duruyor./ Ve insanlar, ah, benim insanlarım,/ yalanla besliyorlar sizleri,/ halbuki açsınız,/ etle, ekmekle beslenmeye muhtaçsınız./ Ve beyaz bir sofrada bir kere bile yemek yemeden doyasıya,/ göçüp gidersiniz bu her dalı yemiş dolu dünyadan./ (...) İnsanlarım, ah, benim insanlarım,/ antenler yalan söylüyorsa,/ yalan söylüyorsa rotatifler,/ kitaplar yalan söylüyorsa,/ duvarda afiş, sütunda ilan yalan söylüyorsa,/ beyaz perdede yalan söylüyorsa çıplak baldırları kızların,/ dua yalan söylüyorsa,/ ninni yalan söylüyorsa,/ rüya yalan söylüyorsa,/ meyhanede keman çalan yalan söylüyorsa,/ yalan söylüyorsa umutsuz günlerin gecelerinde ayışığı,/ söz yalan söylüyorsa,/ renk yalan söylüyorsa,/ ses yalan söylüyorsa,/ ellerinizden geçinen/ ve ellerinizden başka her şey/ herkes yalan söylüyorsa,/ elleriniz balçık gibi itaatli,/ elleriniz

¹¹⁶ Haluk Gerger, “Türkiye emperyalizmin bölgedeki kılıncı” (Atılım, 31 Ocak 1998, s.9), diyor.

¹¹⁷ E. Fuat Keyman, Düşünen Siyaset, “Kriz” Dosyası, Şubat 1999, s.62.

karanlık gibi kör,/ elleriniz çoban köpekleri gibi aptal olsun, elleriniz isyan etmesin diyedir./ Ve zaten bu kadar az misafir kaldığımız/ bu ölümlü, bu yaşanası dünyada/ bu bezirgan saltanatı, bu zulüm bitmesin diyedir”.¹¹⁸

Yalan¹¹⁹ ve küfür¹²⁰ imparatorluğunun bezirgan saltanatı mali kriz tehdidi ile sarsılırken; ne yazık ki insanlar(ımız), piyango biletlerinin ve lotonun ardında koşuşturup; beklentilerini çeyrek biletle “köşeyi dönme”ye bağlamanın toplumsal körlüğüyle malüldürler... Ama bu tarisel bir konjunktürdür ve geçecektir; ne der Brecht: “Yıkılır, yıkılmaz gibi görünen!”

Bu koşullarda satırlarında gerçeği ve umudu taşıyan bir yazının gücü, çeyrek piyango biletine vurması olası ikramiye beklentisine galebe çalabilir mi? Ya da insanlar(ımız), yoksulluktan kurtulmak için hakkını aramayıp, bu uğurda dövüşmek yerine, loto gişeleri önünde uzun kuyruklar oluştururken gerçekleri yazmak, hayatı değiştirebilir mi?

Hayır, itiraz edecek değiliz: Piyango biletleriyle sahte cennet beklentilerinin pazarlandığı Türk(ıye) toplumunda gerçeği yazmak da, okumak da bir cehennemdir! Bu bir “sır”

¹¹⁸ Nazım Hikmet.

¹¹⁹ Yalan konusunda; “Yalan söyleyerek hayatta ilerleyebilirsiniz, ama geri döneemezsiniz” diyen Rus Atasözü’nün; ve Ralph Waldo Emerson’un, “Gerçeği çarpıtmak yalnızca yalancı için bir intihar değildir; insan toplumunun sağlığına saplanan bir hançerdir”; Abraham Lincoln’un, “Bazı insanları her zaman aldatabilirsiniz, bütün insanları bazen aldatabilirsiniz, ama bütün insanları her zaman aldatamazsınız”; Georg Simmel’in, “Toplumsal yapılar, içlerinde etkinliğini sürdüren yalanın derecesine göre, birbirlerinden derin bir biçimde farklılık gösterirler”; James Watt’ın, “Gerçek botlarını giyene kadar yalan dünyayı dolandır”; Lawrence Durrell’in, “Şimdi söyle bana, hangimiz daha büyük yalancıyız? Ben seni aldattım, sen ise kendini!” sözleri üzerine kafa yormak gerekiyor.

¹²⁰ Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Esat Oğuz Göktepe, “Küfreden çaresizliğini yenmeye çalışıyor,” (Cumhuriyet, 15 Şubat 1999, s.18) diyor!

değil! Ancak yalana başkaldıran her yazı bir haykırış ve hesaplaşma çağrısıdır... Ve kanaatimiz odur ki, yaklaşan felaketin (veya yaklaşan yangınların!) eşiğine doğru ilerlerken her yazı, silahın namlusundan çıkmış bir mermi; yangına dökülmüş bir damla benzindir... Dört yanımız karanlık olsa da bu gerçeği kim inkâr edebilir?

“Bir yazı ne yapabilir?” ya da “Ben tek başıma neye yararım?” demeyin... Karanlığın ortasında kıraç gibi görünen bozkırları, bir kıvılcımın tutuşturduğuna tarih¹²¹ tanıktır...

⇒1999’la bir adım daha yakınlaştığımız 21. yüzyıl, insanları tarihin sahnesine çağıran bir altüst oluşa gidiyor. Yaşanan kriz bir “geçiş dönemi”ne tekabül ediyor! “Kriz” kelimesinin kökeni Yunanca ve “ayırarak ya da bölmek” anlamına geliyor. Bir şeyin gelişmesinde yaşamsal önemdeki ya da kesin aşama, dönüm noktası, daha iyi ya da daha kötü bir değişimin yakın olduğu durumu belirtmek için kullanılır. Bu bakımdan geçiş dönemi krizlerinin idrâkinde şu hususların (Türkiye için de!) dikkat çekici olduğu önerilebilir:

i) Geçiş her şeyden önce bir süreçtir; an değil. Bununla birlikte öngörülemeyen sonuçları da beraberinde getirebilir. Süreç, tanım gereği sürekliliği de içerdiğinden süreklilik içinde değişimler şeklinde tezahür eder: önceden mevcut olanların bir kısmı ortadan kalkacağı gibi, diğer kısmı kılık değiştirmiş olarak varlıklarını muhafaza edebilir.

ii) Geçiş süreci; özü itibarıyla ‘status quo ate’den ayrılmayı ifade eder. Dolayısıyla beklentiler, ‘farklı fakat daha iyi olana’ dayandırılır. Böyle bir durum mevcut-olan ile beklenen arasında bir gerilim olduğunu, dolayısıyla bir hoşnutsuzluk durumunu ifade eder. Hoşnutsuzluğun giderilmesi, gerilimin ortadan kalkması (geçişin aşılması...) ‘beklenen’ lehi-

¹²¹ Bak: Eric Hobsbawm, Tarih Üzerine, çev: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

ne olmak üzere kuvvetli 'inandırıcı' delillerin varlığına genellikle bağlıdır.

iii) Kapalı bir toplum/ekonomi varsayımı ile geçişin kazanacağı hız, ister istemez gerilimin derecesine, hoşnutsuzluğun derinliğine ve bunların toplumun bireyleri, grupları, sınıfları arasındaki geri besleme mekanizmalarının açık ve çakışır olmasına bağlı olacaktır. Kapalı toplum/ekonomi varsayımı terkedildiğinde dış etkenlerin (ülkeler, ekonomiler, coğrafyalar) ağırlığı, kendisini gösterecektir. Dış etkiler (ülkeler, ekonomiler, coğrafyalar) rakip, tamamlayıcı, engelleyici şeklinde olabilirler. Rakibin varlığı her zaman, zorunlu olarak beraberinde 'başarı'yı getirmeyebilir. Başarı durumu sözkonusu olduğunda, sıralama sorunu gündeme gelebilir. Engelleyici durumlar önleyici durumlar olmak zorunda değildir. Engelleyiciliğin önleyiciliğe dönüşmesi; a) o ülkenin, coğrafyanın, ekonominin uluslararası sıralama ve önemine, b) içindeki gerilimin bilinçliliğine bağlı olabilir.

iv) Geçiş süreçleri 'örneklik'ler ortaya çıkarır. 'Örneklikler' deneme-yanılma, her durumda kendiliğindenliği, ima etmez; daha geniştir; düşünülmüş olanın denemesini de kucaklar. Her öncelik (toplumsal/ekonomik) daha yüksek 'maliyet'e açıktır. Diğer yandan, örneklik amaç/araç ilişkisinde saptamalar girebileceği gibi kendi ideolojisinin örneklerine hapsolabilir. Böyle olduğu durumlarda örneklik ilk olmanın avantajını uzun süre devam ettirebilir.

v) Geçiş süreçleri toplumsal/iktisadi bireyler, gruplar sınıflar arasında kaymalar, yeniden dağılımlar meydana çıkarır. Bunun anlamı, sınıf içi ve/veya sınıflararası faillerin (agents) yeniden tanımlanmış olmasıdır. Bu yeni tanımlamayla birlikte 'devlet'te yeniden tanımlanmak durumunda kalır.

vi) Geçiş süreçleri, bir ya da daha fazla yeni failin (agent) lehine sonuçlandığı taktirde biter. Bu demektir ki; 'yeni' failer süreklilik ve kararlılık kazanmışlardır.

vii) Geçiş süreçlerini, sadece ve yalnızca üretim yöntemlerindeki (üretim örgütlenmesi ve teknolojisi) ve toplumsal üretim ilişkilerindeki değişikliklerle karakterize etmek gerekli olsa bile, yeterli değildir. Geçiş süreçleri aynı zamanda, zihniyet, ideoloji ve dünya algılayışlarındaki değişmelerle de karakterize edilir. Farklı geçişlerin düğümü buralarda aranabilir. Değişik bir anlatımla, geçiş süreçlerinde önceden var olan üretim yöntem ve örgütlenmelerinde, toplumsal üretim ilişkilerinde ve bir yönü ile hem bunları yansıtan hem de bunlara dayanak ve tutamak oluşturunca zihniyet, ideoloji ve dünya algılayışlarında çözülme, kırılma ve farklılaşma meydana gelir".¹²²

⇒Geçiş dönemi krizlerinin tipik özelliklerini bağrında barındıran ve yalanın tahakküm ve tasallutu altındaki Anadolu'daki gidişat, krizin sonuçlarından ve geçiş döneminin koşullandırdığı dinamiklerden muaf değil! Bu nedenle, 21. yüzyılın dünyası, Ortadoğu'su ve Anadolu'su farklı olacaktır...

Egemenler de bunun bilincinde! Örneğin emekli Orgeneral Doğan Beyazıt'ın, "Bu seçimlerden sonra oluşan Meclis, Türkiye'nin en kısa ömürlü Meclisi olur... Asker bıçak kemiğe dayandığında gelir";¹²³ veya Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in, 1998'i değerlendirdiği basın toplantısında, "28 Şubat'ı unutmayın!"¹²⁴ diye haykırması; ya da Mehmet Ali Kışlalı'nın, "TSK hiyerarşisi bir piramit olarak kabul edilirse, nihai kararı Genelkurmay Başkanı noktalıyor. Artık

¹²² İşaya Üşür, Mülkiye Dergisi, cilt:23, No:214, Ocak-Şubat 1999, s.44-45.

¹²³ Doğan Beyazıt, Radikal, 14 Aralık 1998, s.6.

¹²⁴ Süleyman Demirel, Cumhuriyet, 27 Aralık 1998, s.6.

TSK içinde tartışılacak bir şey kalmıyor. TSK'nın temel işlevininin ne olduğunu herkesin bilmesi gerek. (...) TSK, yeri geldikçe görevlerini herkese hatırlatıyor"¹²⁵ komutunu vermesi boşuna değil!

Tüylər ürpətici gidişatın kollarında egemenler vidaları sıkıyorlar;¹²⁶ yani Bülent Ecevit'in "Takalar" şiirinden esinlenerek formüle edersek, "Türkiye'de çetelerin allı 'yeşil'li geçişi"; Türk(ie) toplumunun, yüz kızartıcı şoven vahşetten "gurur" duymasını devreye sokuyor...

⇒İliklerine dek işlemiş büyük ulus şovenizmiyle, "Büyük Devlet Sendromu"nu yaşayan Türkiye, neo-Enverist hayallerle Balkanlar-Kafkasya-Ortadoğu üçgeninde alt-emperyalistliğe soyunan "Türkiye'nin ekonomik, kültürel alanda ve uluslararası ilişkilerinde öne çıkan yönelişlerinin temelleri, 12 Eylül militarizminin temizlendiği bir ortam içinde darbe sonrası ve askeri ve 'sivil' iktidarlarca atıldı. Denebilir ki, küreselleşmenin ve YDD'nin ilk uyarılma/uygulama pratiği, en azından az gelişmiş kapitalizm dünyasında, 12 Eylül darbesiydi. Gelişmiş kapitalizmi bugünlere Reagan, Thatcher, Friedman hazırladı. Onların 'Chicago boys' ve 'modernleşmeci generaller'i de Türkiye gibi yerlerdeki temel atmayı gerçekleştirdiler... İçerde bir yandan büyük burjuvazi, bir

¹²⁵ Mehmet Ali Kışlalı, Radikal, 7 Ocak 1999, s.7.

¹²⁶ Diyarbakır Valisi Nafiz Kayalı aynen şunları diyor: "Apo'nun yakalanmasından sonra kepenk kapama oldu. Ben gidip cadde cadde, sokak sokak dolaşıp kepenk açtırdım, ikna ettim. Edemediğimi de zorla açtım. Ama saat 12:00'de tüm kepenk kapama eylemi bitmişti. (...) Bayramın ikinci günü Washington Post gazetesi aradı. Soru şu: 'Hakkınızda şikâyet ve yakınmalar var. İlçelerde ve köylerde muhtarları toplamak süretiyle HADEP'e oy vermeyeceksiniz tehditleri yapılmış. Ne diyorsunuz?' Bizim öyle bir tehdidimiz yok. Biz, can ve sandık güvenliğini düşünüyoruz. Ancak 95 ve önceki seçimlerde HADEP'in, PKK silahları gölgesinde kamuoyunu nasıl yönlendirdiğini ve oyunu nereye attırdığını siz de biliyorsunuz. Biz sadece HADEP'i kontrol altında tutuyoruz. Bürolarını açtırmıyoruz" (Radikal, 6 Nisan 1999, s.5).

yandan rantiyeci, spekülasyoncu ve kara paracı finans kesimi, öte yandan da militarizmin kurumları güçlerini arttırdıkça bu yönelişlerin maddi/sınıfsal temeli de belirginleşerek ortaya çıktı. (...)

Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Bloku içinde yer alan Türkiye, bu konumunu ve özellikle de mali avantajlarını açık bir pazarlıkla elde etmişti. Buna göre, Türkiye, esas olarak Ortadoğu'da Batı'nın stratejik çıkarlarının militer bekçiliğini yapacaktı. Popülist iktidarlar ve giderek de Türkiye halkı bu hizmetler karşılığında ürettiğinden fazlasını yaşayabilir bir çark kurabilmişti. Zamanla, bu çarkta iki sorun çıktı: bunlardan birincisi; artık ABD'nin gücünün, Türkiye'nin hizmetlerinin karşılığı olan yükleri taşıyamaz olmasıydı. İkinci olarak; Türkiye içindeki muhalif gelişmeler sonunda eskisi gibi bu tür militer fedailik hizmetlerinin tümüyle ve (görece) ucuza yapılmamasıydı. Başka politik, askeri, teknolojik gelişmelerle de Amerikalıların artık çok şikayet etmeye başladıkları 'bahşiş' ilişkisi tavsamıştı. YDD'yi kurma süreciyle birlikte, Ortadoğu (sadece petrole bağlanmayacak) çok çeşitli nedenlerle yeniden hedef alınınca, oradaki kimi çevreler, 1950'lerin Batı uydusu militan ve saldırgan Türkiye'ye olan ihtiyacı dile getirmeye, bunun için gerekli 'yardım/bahşiş' politikasına geri dönüşü önermeye başladılar. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, zaten ana geçim kapısı olan 'stratejik önem'inin azalmasının paniğini yaşamakta olan Türk egemenler de, Ortadoğu'nun istikrarsızlık ve çatışma pazarında alıcıya çıkmışlardı bile. Kuveyt'in işgali ve Körfez Bunalımı iki taraf için de, alıcı ve satıcının buluşmasına tam bir fırsat oldu.

Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında Türkiye'de yükselen yeni sınıf iktidarı dünyada yükselen yeni hegemonik güçle Doğu-Batı çatışma pazarında buluşmuştu. Yıllar sonra da, Türkiye'de 12 Eylül sonu yükselen sınıf-silahlı bürokrasi

ittifakı, yeniden yükselen ABD emperyalizmi ile bu kez Ortadoğu çöllerinin militarizm pazarında buluşmuş oldular.

Özetle Türkiye, Soğuk Savaş'taki militanlığı ve jandarmalık rolüyle Batı'dan bol miktarda kredi, borç, yardım, hibe elde edebilmişti. Bu açıdan Soğuk Savaş bir tür altın yumurtlayan tavuktu rejim açısından. Bu tavuğun kesilmesi, egemenleri jeopolitiği, yani fedailik hizmetlerini pazarlayabilecekleri yeni arayışlara itti. Ortadoğu'daki işlevler, ABD ile stratejik ittifak, İsrail bağlantısı, yani yeni militer işlev arayışları ana dinamiği oluşturdu. Büyük burjuvazinin her şeye karşın Avrupa Topluluğu hedefini canlı tutmaya çalışması, dış politikaya yön veren başka bir etmendi. Küreselleşme rüzgârının ve Amerikan üstünlüğünün yarattığı avantajlar ise, içeriye yönelik olarak yoğun bir saldırıyı beraberinde getirdi; emeğe, kazanımlarına, geleceğe ilişkin çok yönlü, çok boyutlu bir saldırı... Yani küreselleşme denilen, sermayenin uluslararası devinimi ve finans kapitalin global işleyişini dayatan sürece uyum, iç ve dış, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla, stratejik bir hedef olarak ortaya çıktı.

Tabii ki bu dönemde, ülkenin tüm yaşamına belirleyici bir unsur olarak damgasını vuran Kirli Savaşı da unutmamak gerek. Savaş'ın ya da Kürt Sorununa barışçıl ve demokratik bir çözüm bulmadaki niyetsizlik ve yeteneksizliğin derin, sarsıcı, kalıcı etkilerini tam olarak kavramadan Türkiye'yi, artık anlamak mümkün değildir. Politik istikrarsızlıklardan Batı ile ortaya çıkan çelişkilere, savaşın ekonomik maliyetinden sosyal/kültürel bedellerine, bir dizi yaşamsal sonuç Türkiye'yi yapısal olarak dönüştürdü. Bunun son derece olumsuz bir başkalaşma, bir kısır döngü içinde boğulma, şiddete mahkûm bir çürüme yarattığı bugün; artık görmek isteyen gözler önündedir".¹²⁷

¹²⁷ Haluk Gerger, İktisat Dergisi, No:386, Ocak 1999, s.25-26.

⇒Türkiye’de yaşanan egemen “tarih”in de bir nihayeti var. Karanlıkların ortasında nihayete ilerliyoruz. Bu gidişatta ezilenlerin, mağdurların bir zihniyet devrimine gereksinimi var. Ezilenlerin tarihsel bloku açısından özleyişin ve bekleyişin yalnızlığı; ancak ötekilerin mücadele birliği ile çoğullaştırılabilirdi... Ama olmadı, olamadı!

Bu durum; ister baharda kışın son demleri, ister sabaha en yakın zamanların karanlığı olarak, ya da nasıl nitelenirse nitelensin: Dünyanın “Yeni Düzen(sizlik)”inde, Türkiye’nin de MGK’lı kesitinde yaşayanların, zor günlerden geçtiği, “herkes”in bilgisi dahilindeki malumun ilanı... Sigaya çekildiğimiz kesitte, kimileri “ipe un sererek” idare-i maslahat ile “bugünü kurtardığını” düşünse de, ayrımsız herkes bir sınav veriyor.

Hayır! Anlattıkları sözde av hikayeleriyle, palavranın dozunu kaçıranlara benzemiyor yazdıklarımız! Elin, gözün, dilin, kolun, hasılı basireti bağlanmışların aksine “n’apıyoruz yahu?” sözünün sıkça telaffuz edildiği, ezberleri tekrarlamıyor dediklerimiz! Sadece “resmi tarih”i ters yüz etmeyi amaçlıyor!

“RESMİ TARİH”İ TERS YÜZ ETMEK

“Kimin umrunda yaşlanmak, yaşlılık nedir ki?

dünyayı taşıyor omuzların

ve bir çocuğun elinden daha hafif dünya.

Savaşlar, kıtlıklar, evlerde aile kavgaları

hayatın sürüp gittiğini kanıtıyor

ve kimsenin özgür olmadığını.

Bu gösteriyi acımasız bulanlar (o yufka yürekli)

ölmeyi yeğ tutacaklardır.

Bir gün gelir ölümden işe yaramaz.

Bir gün gelir bir komut olur yaşamak.

Yalnızca yaşamak, hiç kaçış olmadan”.

(Carlos Drummond de Andrade)

Jane Austen'in "Northanger Abbey" romanında, roman kahramanlarından Catherine Morland, tarih hakkında bir yerde şöyle der: "Tarihin böylesine can sıkıcı olması hep tuhafıma gidiyor; çünkü çoğu uydurulmuş olmalı". Catherine Morland'ı haklı çıkaran bir başka anonim söz de tarihçiler hakkında şu yargı yapılıyor: "Tarihçilerin üç sınıfa girdikleri söylenir: Yalan söyleyenler. Yanılanlar. Bilmeyenler". Tarih; kimilerine göre şimdiyle geçmiş arasında bitmeyen bir diyalog, kimilerine göre geçmişte yaşamış insan topluluklarının değişme sürecindeki uzun dönemli etkinlikleri, kimilerine göre değişimin bilimi ya da çok basit bir tanımlama ile lise tarih kitaplarının genç kuşakların belleğine yerleştirdiği gibi olayların yer ve zaman gösterilerek doğru olarak anlatıldığı bir bilim dalı! Gerçekten de ideolojik tercihlerimize, şimdiyi yani gününü yaşayan tarihçilerin değer yargılarına, toplumda oluşturdukları sosyal statülerine, ister 'mektepli', ister 'alaylı' olsun değişik bilgilenme aşamalarından geçmiş insanların oluşturduğu, herkesin kendi doğrusu peşinde koştuğu ve diğer sosyal bilim dallarına kıyaslanmayacak ölçüde, önemli bir 'iktidar' alanı olarak niteleyebiliriz tarih'i.

Tarih; eğer bir 'kurma' eylemi ise ve bu kurma eyleminin, onu anlatanın hikayesinden oluştuğunu a-priori olarak kabul ediyorsak şüphesiz tarih son tahlilde tarihçinin yazdıklarından başka bir şey değildir. Her hikâyede olduğu gibi tarih de onu yazan insanın kimliğine ve ideolojik yönelimlerine göre belirlenir. Bütün bunlara bir de tarihçinin kurgusunu oluştururken, geçmiş zaman diliminde kullandığı malzemenin, yani 'belge'nin öznelliğini de işin içine katacak olursak, karşımıza geçmişte yaşanmış bir olayla ilgili olarak değişik anlatı biçimleri ve yorumlar çıkmaktadır. Bu anlatılardan ve yorumlardan hangisinin gerçek tarihi yansıttığı ise onu yazan tarihçinin değer yargılarıyla onu okuyanların değer yargıları ve düşünceleri çakıştığı ve birleştiği ölçüde ortaya çıkmaktadır.

Onun için tarih; “kimilerine göre dönmek istenen sığınak, bazılarına göre uzaklaştırılması gereken eskimiş süreç, kimi yaşlılara göre, her zaman ders alınacak kaynak, bazı gençlere göre gereksiz bilgi yığını, ilerlemeyi durduran köstek, öğrencilerin bir bölümüne sıkıcı dayanılmaz saatler yaşatan çekilmez bir ders, bir bölümüne de ideoloji aşıl原因an tılsım” olarak algılanmaktadır.

Bu düşünceler ışığında Richard Shenkman; “İnsanlık Tarihinde Büyük Yalanlar” adlı kitabının önsözünde, aslında hepimizin üçkâğıda getirildiğini söylüyor. Ona göre tarih, çoğu kez galipler tarafından yazılmaktadır; ve ancak galiplerin önyargı ve prizmasından geçirildikten sonra insanlara sunulur. Kitap boyunca, insanların bugüne kadar tarih diye bildikleri ve kafalarında idolleştirdikleri pek çok şeyin uydurma olduğunu vurgulayan Shenkman; buna karşılık kendi söylediklerinin geçerliğini ya da geçersizliğini oldukça açık sözlü bir biçimde dile getirmektedir.¹²⁸

Shenkman’ın ‘İnsanlık Tarihinde Büyük Yalanlar’ kitabı bize, bugüne kadar tarih diye öğretilenlerin hangi ideolojik gerekçelerle kurgulanan yutturmalar olduğunu, çok net bir biçimde ortaya koyuyor. İşte size zihin dünyamızı allak bulak edecek birkaç örnek: Neron’un aslında Roma’yı yakmadığını, Roma yanarken keman çalmadığını ve şehir yanarken onun Roma’dan elli mil uzakta olduğunu biliyor muydunuz?¹²⁹

Yazar Voltaire’ye atfedilen bir söz olan, ‘Söylediğinizi onaylamıyorum; ama bunu söyleme hakkınızı ölene kadar savunacağım’ önermesini de ele almaktadır. Bilindiği gibi bu söz, aydınlar tarafından bir demokratik manifesto niteliğinde kabul edilmektedir. Shenkman, bu konunun bir 20. yüzyıl uy-

¹²⁸ Richard Shenkman; İnsanlık Tarihinde Büyük Yalanlar, s.8.

¹²⁹ Age, s. 25.

durması olduğunu; ve Beatris Hall tarafından, 1907’de yazılan bir kitapta, bu sözün Voltaire tarafından söylenmiş olabileceğinin belirtildiğini ve ondan sonra herkesin bu sözü kullanırken Voltaire’ye gönderme yaptığını dile getirmektedir.¹³⁰

Bilindiği gibi tarihte milliyetçi amaçlar için kahramanlar yaratılarak ve bu kahramanlar gerçekmiş gibi gösterilerek ulus-devlet ve ulusal kimliğin oluşumunda kullanılmıştır; ve de kullanılmaya devam edilmektedir. Yaratılan ‘hayali cematlar’ ve ‘hayali kimlikler’ ulus-devleti inşa sürecinde önemli roller oynamışlardır. Olmayan bir şeyi varmış gibi göstererek yaratılan bu ‘mit’lerle ilgili olarak Shenkman, İsveç’den William Tell (Giyom Tell) örneğini aktarmaktadır. William Tell, aslında gerçek bir kişilik değildir. Oğlunun başındaki elmayı okla vurmuş da değildir. Bir İsveçlinin kaleminden çıkan bu destani söylem, İsveçlilerin Avusturyalılardan bağımsızlıklarını kazanırlarken bir ulusal kahramana duyulan gereksinime yanıt vermek için üretilmiştir.¹³¹ Tıpkı bizdeki Ulubatlı Hasan ve kömürü bulan Uzun Mehmet anlatıları gibi.

Sonuç olarak tarihçi, aslında içinde yaşadığı tarihin bir parçasıdır. Tarihçinin bulunduğu nokta; onun geçmişe hangi açıdan baktığını belirler. Bir Afrika atasözünde belirtildiği gibi, “Aslanlar kendi tarihçilerini yetiştirinceye kadar, avcılık öyküleri hep avcıları yüceltecektir”. Tarihçinin görevi, egemenlere teorik çerçeve çizip geniş kitlelerin zihinlerini olmayan olaylarla doldurmak değildir.

Shenkman; kitabında evrensel doğruların, büyük anlatıların bireylerin zihniyet dünyalarını nasıl biçimlendirdiğini sorguluyor. Peki, bu yanlış biçimlenişten, eklemelenme düşüncesinden bağımsızlaşmanın, aydınlanma ve modernizmin bu

¹³⁰ Age, s.119.

¹³¹ Age, s.145.

normlarına karşı bir ‘duruş’ nasıl sağlanabilir?¹³² Resmi ideolojiden ve önkabullerden sıyrılıp, eleştirel kuşkuculuğu ve devrimci sorguyu içimizde besleyip, yığınlara malederek!

KAZANACAĞIZ!

“Su ve ateş çağındaydı soluğumuz
En umutsuz geceyarılarında
En ıssız yollarda bırakıldık hep
Yıkılmadık
Günün bir yüzünde avuçlarken güneşi
Bir yüzünde yeniden düştük toprağa
Korkmadık
Yüreğimizle parçladık en sert kayaları
Filizlenip uzandık dostluğun gökyüzüne
En bereketli yağmurları
Hep kendi soluğumuzla yarattık
Aşk demişti yaşamın bütün ustaları
Aşk ile sevmek bir güzelliği
Ve dövüşebilmek o güzellik uğruna
İşte bu yüzden badem çiçekleri
Saçlarında gülen toprak ve ilkbahar
Sen misin seni sevdiğim o kavga
Sen o kavganın güzelliği misin yoksa
Bir inancın yüceliğinde buldum seni
Bir kavganın güzelliğinde sevdim
Bin kez budadılar körpe dallarımızı
Bin kez kırdılar
Yine çiçekteyiz yine meyvedeyiz işte
Bin kez korkuyla boğdular zamanı
Bin kez ölümlediler
Yine doğumdayız işte yine sevinçteyiz
Bitmedi daha sürüyor o kavga
Ve sürecek
Yeryüzü aşkın yüzü oluncaya dek”.

(Adnan Yücel)

¹³² Oktay Gökdemir, Radikal, 16 Şubat 1999, s.9.

⇒Bernard Shaw’ın şu uyarılarını içtenlikle paylaşıyoruz: “Kırkını aşmış herkes alçaktır. (...) Yaşlıları çok iyi bilirim, ben de onlardan biriyim. Yaşlıların hepsinin benimsediği baş kural şudur: Her şey sakın bir yaşam için. (...) Gençlerin yaşlılar için yapabilecekleri tek şey, onları sarsarak güne uyanabilmelerini sağlamak. (...) Yaşam, yana yana sönen ve her çocuk doğduğunda yeniden parlayan bir alevdir. (...) Dünyamızın sorunu şu bugün: Modası geçmiş lokomotifleri ve dinamoları atabiliyoruz da, eskimiş önyargıları, eskimiş töreleri, eskimiş dinsel ve siyasal yasaları bırakamıyoruz. Sonuç ne oluyor? Makineli işler çok iyi gidiyor; ama törel, dinsel ve siyasal konularda sürekli açık veriliyor ve her yıl iflasa biraz daha yaklaşıyor”.¹³³

Yani, “ütopyaların tılsımı kaçtı”¹³⁴ diyen Claudio Magris’in, “zırvası”na aldırmayan yazdıklarımız; ütopyaların başkaldıran insani aklın genç rüyaları; ya da özgür ve insan merkezli bir toplumsallık hedefiyle, ekonomizmi reddederek liberalinden otoriterine değin ücretli köleliğin tüm tasavvurlarına prim vermeyen başkaldırın ütopyasının, insanlığın yaşanmayan genç ahlâkı olduğundan şüphe duymuyor!

Kanımızca “aydın olma(nın) özellikle devletçi bir tutumla özdeşleştirildi”ği¹³⁵ Türkiye’de de Heinrich Böll’ün, “her ne kadar masasının üzerinde bir tomar kağıt, bir kutu ucu sivrilmiş kurşun kalem ve bir yazı makinesi bulunan bir yazar olsam da kendimi, hiçbir zaman bağımsız bir yazar olarak değil, tam tersine bağımlı hissetmişimdir. İçinde yaşadığım çağa ve bu çağın insanlarına, bir kuşağın yaşadıklarına deneyimlerine, gördüklerine ve duyduklarına bağlıyım”¹³⁶ diye

¹³³ Bernard Shaw, Gülen Düşünceler.

¹³⁴ Claudio Magris, Milliyet, 10 Ocak 1999, s.20.

¹³⁵ Etyen Mahçupyan, Radikal, 12 Ocak 1999, s.9.

¹³⁶ Heinrich Böll, Frankfurt Dersleri, Çev: Kasım Eğit, Can Yayınları.

formüle ettiği gerçeğin ayaklandırılmaya muhtaç olduğunu düşünüyor!

Çivisi çıkmış dünyada; zaaflarından arınmış insanî duru bir akıl ile başkaldıran istence; yani Nevzat Çelik'in deyişiy- le, "Aşkolalım, devrim olalım sevgili yoldaş kurbağalar!" e- leştirel aykırılığına muhtaç olduğumuz; böylelikle de KAZANACAĞIMIZ kesindir!

Göksel N. Demirer - Temel Demirer
Metin Duran - Tayfun Görgün
Özgür Orhangazi - Gökçer Özgür
Kahraman Yapıcı

Ankara, Nisan 1999.

BÖLÜM I

“YDD”Yİ KAVRAMAK İÇİN

“YDD”yi en basit olarak üç sözcükle tarifleyebiliriz: Açlık, yoksulluk ve ölüm! ‘Uluslararası Kalkınma Ajansı’ (IDA), küresel açlığa dikkat çekiyor. 1 milyar 100 bin kişinin mutlak yoksulluk sınırı altında yaşadığı dünyada, sadece Sudan’da açlıktan 1 milyon 300 bin kişi öldü. 1990’lı yılların Latin Amerika’sında yoksul sayısı, 130 milyondan 180 milyona çıktı. FAO’ya göre, dünyada 1960-70 arasında 13, 1970-80’de 15, 1980-85 arasında da 40 milyon kişi açlıktan öldü!

‘Worldwatch Institute’ye göre, 1945’ten sonra dünyada çıkan irili ufaklı savaşlarda 40 milyon kişi hayatını kaybetti. Prof. Michael Klare’nin “War, Conflict and Peace in Post-Cold War Era/Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Savaş, Çatışma ve Barış” adlı yapıtında belirttiği üzere, II. Dünya Savaşı’nda ölen sivillerin askerlere oranı %50 iken, bu oran “20. yüzyıl sonu çatışmalar”da %90’a çıktı! Ayrıca dünyanın çeşitli bölgelerindeki savaşlar ve baskılar nedeniyle 50 milyon insan ülkesini terk ederek, başka ülkelere sığındı. Kıtalar arası ve kıta içi göçlerde 23 milyon kişiyle Afrika ilk sırayı aldı. ‘UNICEF’e göre, 1986-96 kesitindeki savaşlarda 2 milyon çocuk öldü, 5 milyonu da sakat kaldı! .

Bunların yanında neo-liberal saldırının “American way of life/Amerikan yaşam tarzı” söylenceleri, “Gemisini kurtaran kaptan” yanılsamalarını büyüttü. “Bellum omnium contra omnes/ herkesin herkesle savaşı”nı körükledi. Tüketim toplumunun tutsağı kılınan insan(cık)lar, kendini tüketen açmaza mahkûm edildi. Devasa bir çürümeye somutlanan “Uygarlık Krizi”ni Paul Cox şöyle anlatıyor: “İnsanlar tüketime şartlandırılmış, akıl almaz ve sonu gelmez bir satın alma krizine tutulmuş. Daha fazla mal satın alırlarsa, daha iyi bir yaşama tarzına da sahip olacaklarını sanıyor. Hayatta hiç kimsenin evde ikinci bir tuvalete ihtiyacı olamaz. Dünyanın her yerinde herkesin tüketime böylesine dört elle sarılmış olması hayret edilecek bir şey. Dünyayı öldüren bir şey. Uzun ömürlü olacak nesneler yaratamıyoruz artık. Hayatımızın temeli, hayatın kendisi değil; açgözlülük, her şeye şimdi, hemen buracıkta sahip olmak. Bugünün insanların karşısındaki en büyük tehdit, tüketicilik”tir.

Kapitalist tüketim toplumunda, insana özgün bir şey yaratılmıyor. Yaşamı kavrama, tüketim olgusunu temel alıyor. Yabancılaşmış yaşam, doyumu tüketimde aramaya kodlanıyor. Yabancılaşmayı büyütüp insanlığı yoksullaştıran gidişatla somutlanan “Uygarlık Krizi”, tüm yapıları etkilerken; ücretli kölelik yapısı, sosyalizmin yolunu döşüyor. Dünya, objektif açıdan, artık sosyalizme daha da yakınlaşıyor. Ve her türlü güç gösterilerine karşın, Kuzeyliler ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalıyor. Charles Handy’in, “Beyond Certainty/ Kesinliğin Ötesinde” adlı yapıtında, “Artık emin olduğumuz tek şey emin olmamak” demesi boşuna değil; yani kapitalizmin küresel çürümüşlüğü, insanlığa zengin imkânlar sunuyor.

Denilebilir ki insanlık, 21. yüzyılın eşliğinde Metin Demirtaş’ın dizelerinde yansıttığı tablo karşısında: “Emeğin bayrağı suskun.../ Dalgalanmakta Yeni Dünya Düzeni’nin / Kanlı, kara bayrakları/ Kara bir rüzgârda.../ Kötülük/ bir veba

gibi yayılmış dört bir yana/ Ölüm tacirleri kışkırtmış halkları/ Kardeş kardeşi boğazlamakta... Yakıp karartmakta bir asit gibi/ İnsanlığın yarattığı/ Bütün iyi ve güzel şeyleri/ Vahşeti Emperyalizmin!/ Şiddet boşanmış zincirlerinden/ Sokak ortasında narin çocuk ölüleri/ Sarışın, ak, kara.../ Açlık ve kurşunla söndürülmüş gülücükleri.../ İnsanlar umarsız ve şaşkın/ Savrulup durmaktalar/ Ordan oraya/ Yalanların bombardımanını altında.../ Alınteri hiçe sayılmış/ Örselenmiş insan kalbi/ Erdem ve incelik/ Çiğneniyor ayaklar altında... Bu kara, karanlık tabloda/ Hiç mavi bir ışık yok mu ?/ Nâzım yanıtıyor bu soruyu/ Doğrulup mezarında:/ “Umut, umut, umut,/ umut insanda...”

1) TABLONUN ANA HATLARI

İnsan(lık), “YDD” ile küresel saçmalıkla tanışırken, düşünce ve kavrama şaşkınlığı dört yanı kuşattı. “YDD”nin insan(lar)a yaşattığı cinnet, (yani bolluk içinde kıtlık trajedisi), Homeros’un “Odysseia” adlı epik destanında geçen “Ölümler Ülkesi günahkârlarından” Tantalos’un öyküsünü anımsattı herkese: “Hades’in Cehennemi”ne mahkûm edilen Tantalos, gırtlığına kadar dolu bir havuz içinde yaşamakta ve susuzluktan kıvrandığı halde bir yudum su içememektedir. Zira, suya dudaklarını değdirmek için yaptığı en ufak bir hareket dahi, suyun ayaklarının dibinden akıp giderek kuru toprakta kaybolmasına yol açıyordu.... Yani “YDD”, insan(lık)ı, Tantalos’un (bolluk içinde yokluk) azabına mahkûm etti.

1970’lerden beri şiddetlenerek süregelen kriz, “YDD”de somutlanan küresel bir kaos... Hızlı değişim ve dönüşümlerle gerçekleşen kriz, dünya ekonomisi ve politik örgütlenmesini altüst ederken, küresel yıkımın yarıçapını genişletti. Kapitalizmin “YDD” boyutuyla insan(lık)a dayattığı, yıkım ve talanla işsizlik, yoksulluk, suç oranını artırdı. Çoğalan savaşlar dünyayı kasıp kavurdu. Sonra salgın hastalık-

lar, sayıları 100 milyonu geçen sığınmacı dalgaları... En önemlisi, umutsuzluk ve geleceksizlik büyüdü; intiharlar, seri cinayetler, uyuşturucu madde kullanımı küresel çürümenin argümanları oldu... Öne çıkan görüngüler karanlık olsa da unutulmaması gerek: Kapitalizmin düşünce sistemindeki çatlaklar büyüyor. Ekonomik-toplumsal krize, ideolojik boyut katılıyor. Bu da “YDD” efendilerini daha da zorluyor...

“YDD”yi, genellemelerin yüzeysel propaganda malzemesi olmaktan çıkarıp, inşa halindeki oluşumunu çözümlemek için dinamik bir yöneme gereksinim(imiz) var. Soyut düzeyde ve somut gerçeğinden kopartmadan çözümlenmesi gereken “YDD”, sıradan “bir yoksulluk ve eşitsizlik edebiyatı”nın propaganda malzemesi olmaktan kurtarılmalıdır. Bilimsel bilgiye her zamankinden daha fazla muhtaç olunan “YDD” koşullarında insanlık, çaplı bir toplumsal ve uluslararası bozulma/çürümeye tanık ve taraf kılındı. Bu noktada toplumbilim ve uluslararası ilişkiler disiplininin önemi gide-rek artarken; sosyolojiden ekonomiye, siyaset biliminden tarihe kadar geniş yelpazede irdelenmesi gereken “YDD” anatomisinin çözümlenmesi, bütünsel bir bilim disiplininin kolektif çeşitliliğini kapsamak zorundadır.

Çünkü Jean-Luc Nancy’nin, “büyük bir teknik, sosyal ve jeopolitik değişimin ateşi”nin¹ önemine dikkat çeken uyarısından hareketle, “YDD’yi hangi mantık, zihinsel gereçler ve yöntemle çözümleyeceğiz? “YDD”nin ‘Akhilleus Topuğu’ ya da esaret zincirinin zayıf halkası neresi?” soruları karşısında; soru(n)lara hâkim olmaktan uzakta olunduğu “sır” değil! Bu noktada, salt olgucu naklîlikle ya da “skolastik” düşünce ile yetinmek, “YDD” tartışmalarına damgasını vuran ve kurtulunması gereken olumsuzluktur.

¹ Jean-Luc Nancy, Le Monde, 29 Mart 1994.

Skolastik düşünce, söylenenleri (ya da belletilen şeyleri) incelemeden, muhakeme etmeden, akıl süzgecinden geçirmeden, olduğu gibi kabullenme geleneği, yaratıcı zekâyâ ve düşünsel gelişmeye oluşum fırsatı bırakmayan hastalıktır. “Gerçek” denen şeyin; ancak dondurulmuş tek bir kaynaktan (örneğin kutsal sanılan kitaplarda) bulunduğu inancına sapanmışlık nedeniyle kişi, “gerçek” diye kendisine belletilenlerin, akla ters ve birbiriyle çelişir verilerden oluştuğunun farkına varamaz. Bu nedenle kafa yapısı, iki atın birbirine ters yönlerde çektiği bir arabaya benzer... Olguculuğa gelince, sistematize edilmemiş ve soyutlanmamış derleme, özünde, bir tasvir veya nakildir... Oysa Fransız düşünür Gaston Bachelard’ın ifade ettiği gibi, “Bilim yapmak, bilinmeyi bulmaktır/ Bilim yapmak, görünmeyi aramaktır”. Çünkü, “Görünenlerle gerçek aynı şeyler olsalardı, bilim yapmak gereksiz olurdu” (K. Marx).

O halde “YDD”yi incelemek, toplumsal-tarihsel gerçeğini kavramak, ne sadece tümdengelim (deduction), ne de sadece tümevarım (induction) ile mümkündür. Bilimsel düşünceler üretme serüveninde, olgular bağlamlı kendi başına varolanla (nesne yönü), düşünme bağlamı (özne yönü) arasındaki ilişkiler bütününde aranmalıdır. Yani bilim, gerçeğe hükmetmeye kalkışmadığı gibi ondan, kopmamalıdır da... Çünkü toplumsal yapı ve uluslararası ilişkiler, onları oluşturan “içsel” ve dışsal öğelerin karşılıklı, gerilimleri ve çelişkileri zemininde şekillenir. Gerilimler ve çelişkiler, toplumsal yapı ve uluslararası ilişkileri değiştirirken, dinamize eder.

Bu bütünsellikte hakkında çok şey söylenen küreselleşmenin, kapitalizmin “üst” gelişim aşaması olduğunu; ancak “yeni olgu” olmadığını söylemiştik. Küreselleşme, dünya pazarını parçalayarak bütünleştiren bir gidişat ya da kapitalizmin krizini küresel ölçekte yapısallaştıran oluşumdur. Başka bir deyişle, uluslararası finans-kapitalin, Güney’e fon aktara-

rak, yüksek kârlar kazanıp dünyayı parçalamak pahasına altüst ettiği bütünleştirmedir. Paul Hirst ve Grahame Thompson'un, "Globalization in Question/ Globalleşmeyi Sorgulamak" adlı yapıtlarında uluslararası ekonominin en temel özelliklerinin 1870-1914 arasındaki döneme benzediği net biçimde sergileniyor. "YDD" ile, sadece eski yinelenerek "yenileniyor".

Biraz gerilere dönelim: II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulup 1945'ten başlayan 30 yıllık süreç içinde varlığını sürdüren, Bretton Woods para sisteminin çökmesinin ardından, 1973-78 arasındaki petrol şokunu takip eden durgunluk ve enflasyonla yaşanan "stagflasyon", dünya kapitalist krizinin önemli bir kavşağı oldu. Kâr hadlerinde ciddi düşüşler yaşandı. Sarsıntıyla İngiltere Başbakanı Margareth Thatcher ile ABD Başkanı Ronald Reagan'ın (Milton Friedman patentli), neo-liberal veya parasalcı (monetarist) politikaları devreye sokuldu. Hedef "sosyal devlet"in yok edilmesi ve (her ne pahasına olursa olsun!) özelleştirmeydi. 1980'lerden itibaren özelleştirme, de-regülasyon, pazanın egemenliği, küreselleşme Kuzey'in baş tacı oldu.²

Kuzey'de bilgisayarlarla, sayısal tabanlı tezgâhlarla, robotların kullanıldığı esnek üretim sistemlerinin birbirlerine eklenmesiyle peydahlanan "melez üretim", dünya çapında, "YDD"nin sinyalini verdiği "geçiş süreci" kaosuyla somutlandı. Zayıfların, hastaların, güçsüzlerin sahipsiz ve da-

² 3 Mart 1996 tarihli 'International Herald Tribune'de Charles Krauthammer, "Yeni Dünya Düzeni; Bush yönetiminin Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra, tümüyle ABD'nin yönetimi altına giren dünyayı tanımlamak için kullandığı bir deyimdir. Sovyetler'in sahneyi terk ettiği bu ortamda Amerika; artık istediğini yapabilir, dünyayı kendi düzeni doğrultusunda yeniden şekillendirebilirdi" saptamasıyla, ABD'nin, dünyayı IMF ve BM'yi kullanarak yönettiğine dikkat çekerek, "IMF'nin kredi verdiği ülkelerin ekonomileri güçsüz olduğundan, verilen krediler aracılığı ile bu ülkelerin politikalarını etkileme olanağına kavuşuyoruz. BM'in politikası da Amerika'nın denetimi altındadır" diyordu.

yanaksız bırakıldığı; insan(lık)ın dayanışmaya yabancılaştırıldığı kaos, neo-liberal ideolojinin doğal getirisiydi...

İnsan(lık)ın üzerine bir kâbus gibi çöken neo-liberal vahşetin küreselleşmesi, dünya emperyalizminin hem güncel ideolojik söylemi ve hem de pratik yönelimidir. Egemenlerin, maskesi düşmüş emperyalizm kavramı yerine ikame ettiği küreselleşme ile dünya, spekülative kazancın dev kumarhanesine dönüştü. Çok uluslu şirketler, dünya kamuoyunu yönlendiren güçler katına yükseldi. Böylelikle de küreselleşme, emperyalist hiyerarşinin tepesindeki Kuzeylilerin; yoksul Güney ülkelerini, önerdiği “piyasa” reçeteleri ile teslim almak istediği bir saldırı ve talanın adı oldu.

2) SORUNUN ORTAYA KONMASI

Piyasanın, ulus-devlet üzerindeki zaferini kutlamak isteyen “küreselleşme” babında, “Tarihin Sonu” değil de, neo-liberal ideolojinin sonu üzerine düşünen “YDD” çözümlemelerinin, yöntem ihtiyacı büyüktür. Hatta “YDD” konusunda en ‘can sıkıcı’ soru(n), yöntemsizlik haline geliyor bile diyebiliriz. Sistemin krizini, göstergelerle, sonuçlarıyla dökebiliriz; ama nedenleriyle açıklamaya gelince, orada iş çıkırından çıkıyor.

Zbigniew Brzezinski’nin, “İnsanoğlunun temel gereksinimlerini sağlayamayan kağıt üzerindeki bir özgürlük yeterli olmayabilir. Batının kültürel hedonizmi de giderek serbest piyasa ekonomisinin üstünlüğünü kanıtlamaktan çok, küresel eşitsizliğin bir sonucu olarak görünebilir”³ diye tariflediği dünyada; genel geçer, kaba bir yaklaşımın ötesine geçip, ayrıntılı nedensel incelemeyi ortaya koyabilmek için, teorik zemini genişleterek doğru koymak gerekiyor. Yüzey-

³ Zbigniew Brzezinski, Kontrolden Çıkmış Dünya, s.205, İş Bankası Yayınları, 1994.

selliliği aşabilmek, felsefeden ekonomi-politike sistemleştirilmiş, referans noktalarına olan gereksinimi büyütüyor. Yüz yüze olduğumuz sonuçların, birbiriyle bağıntısını doğru biçimde ortaya koyup, bütünlüğünü sergileyebilmek için nedenler kavranmadı mı, sistemsizlik ve kaçınılmaz olarak da dağılma başlıyor.

Sistemsizlik; post-modern “YDD” müdahalesinin egemenliğini pekiştiren felsefi sefaletin, yani felsefesizliğin en etkin silahlarından biri. Tarihin ve yaşamın egemenlerin kontrolündeki süreçlerde körüklenen felsefesizlik; gerçeğin, sis perdesinin ardına hapsedildiği; bu bağlamda da, “YDD” icratının felsefesiz kendiliğindenliği göklere çıkardığı kesittir.

“Gövdesi hayatın içinde, beyni hayatın dışında olmak” paradoksunun sistemsizliği, “şimdi nereye?” şaşkınlığının körlüğünden muzdariptir. Oysa, “YDD” karanlığındaki insan(lık), dünyayı büyük bir merakın sabırsızlığıyla yaşayan bilimsel cüretle; Gelai Castillo’nun, “Mükemmelliğe ulaşmak için beklemek, vazgeçmenin biçimidir” diyen aceleciliğine muhtaçtır.

Bilimsel cüret, organik eylemiyle doğrudan durmanın felsefesine muhtaçtır. Çünkü felsefe, varolanlar arasındaki ilişkileri inceleyen bilgi dalıdır. Doğrudan durmanın felsefi bakışıysa, felsefenin sürekli eleştirel, yorumlayıcı ve araştırmacı tutumuyla, bilgi dallarının “aklı, rehberi, yol göstericisi” olmak işlevini üstlenir. Bu nedenle Husserl, felsefeyi “özü gereği hakiki başlangıçların, kaynakların ‘rizomata panton’un (her şeyin kökü) bilimi” olarak tanımlarken⁴; Server Tanilli de ekler: “Felsefe ki gerçeklikten kopamaz ve doğruyu aramaktır asal görevi: tarihin şu aşamasında, insanlığın bağlı bulunduğu ve yüzlerce yıllık çabaların dokunduğu, temel ve

⁴ Husserl, Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe, s.80, YKY, 1995.

evrensel değerlerin altını çizerek yeniden yol göstermelidir. Unutulmasın, her yerde insanın kendisidir tehlikede olan”.⁵

Antik Yunan filozoflarından Heraklit’in diyalektiği vurgulayan, “Bir ırmakta iki kez yıkanmaz” sözünden bu yana, ırmaklardan çok su aktı ve çok şey değişti. Ancak, yaşanan tarihsel-pratik süreç boyunca, tarihin materyalist ve idealist yorumu ikilemini yansıtan, felsefi düşünce siteminin ikilemi aşılamadı; ve felsefe hep politik oldu. Yani “Dünya nereden gelip, nereye gidiyor?” ya da “Doğa ve toplumu devindiren güçler nelerdir?” sorularına yanıt ararken; görüntünün ardındaki gerçeği yakalamaya gayret eden felsefe için, “Bir sarayda başka düşünülür, kulübelerde başka türlü”.

“Felsefe” deyince, aydınların fikir jimnastiği yaptığı ve ‘sıradan’ insanların hiç anlamadığı “özel” bir alandan söz etmiyoruz. Felsefe taraflıdır ve politik öz taşır. Yani felsefe, sınıflara göre anlam kazanan politik bir arenadır; ve sınıf mücadelesi, bu alanda da kıyasıya sürer. Marksist felsefenin (diyalektik materyalizm) üzerinde yükseldiği zemin, pratik yaşamın bütün alanlarıdır; yaşam ise her yerdedir. Bunun için de “bilmece çözülmüştür” der Frederic Engels ve ekler: “Hiç değilse modern tarihte, bütün siyasal savaşımaların sınıf savaşimleri oldukları ve sınıfların bütün kurtuluş savaşlarının, zorunlu olan siyasal biçimlerine karşın son tahlilde ekonomik kurtuluşun çerçevesinde döndükleri kanıtlanmıştır”.

Doğruda durmanın felsefesi, dünyayı değiştirmekten yana olan devrimci bir soyutlamaya muhtaçtır. Bu devrimci soyutlama için F. Engels Anti-Dühring’de, “Dünya şeması, kafadan değil, kafa aracılığıyla gerçek dünyadan çıkar” derken; Karl Marx da Grundrisse’de ekler: “Genel anlamda üretim bir soyutlamadır; ama ortak öğeyi gerçekten saptayıp ortaya çıkardığı, böylece bizi tekrardan kurtardığı ölçüde makul

⁵ Server Tanilli, Yaratıcı Aklın Sentezi, Adam Yayınları, 1997.

bir soyutlamadır". Bu noktada "Soyuttan somuta mı?" ya da "Somuttan soyuta mı?" sorularının telaffuzu, bir farklılık ya da "YDD"nin irdelenmesinde birbirine geçit vermeyen, birbirinden ayrıksı duruşlar olarak algılanmaktan öte, diyalektik bütünsellik olarak algılanmalıdır.

Çünkü "YDD"nin karmaşık, zor zamanında yaşarken, geçmişten devralınan ve çözümlenememiş soru(n)lara, güncel durumun ürettiği yeni ekonomik, kültürel, törel ve toplumsal sorunları ekleyen "Yeni Düzen(sizliğin)" gerçek dünyasından çıkarılmış, bütünsel ve tekrardan kurtarılmış makul ve diyalektik yöntemin, "Var olan her şey yok olmayı hak eder" (Hegel) diyen devrimci soyutlamasına muhtacız.

Devrimci soyutlamanın maddi temelini (yerel ve enternasyonal ölçekte) üretim güçleriyle, üretim ilişkileri arasındaki çelişki oluşturur. Üretim tarzlarını, toplum kesimlerinin mülkiyet ilişkilerine göre, çelişkili ve çelişkisiz diye ikiye ayıran Polonyalı iktisatçı Oscar Lange'ye göre; üretim araçları, toplumun bir imtiyazında ya da tekelinde ise, çelişkili bir üretim tarzı vardır; kutuplarını sermayedarlar ve işçilerin oluşturduğu, iki sınıflı bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Böyle bir yapıda üretim süreci, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına değil, her şeyden önce üretim araçları sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermeye yararken; tarihin yapıcı-itici gücü sınıf savaşımıdır.

Sınıflararası ilişkileri, sınıf savaşımının belirlediği "Yeni Düzen(sizlik)" dünyasındaki sınıflararası ilişkiler konusunda Eduard Bernstein'in, "İşçi sınıfının politikası, bütün diğer sınıfların çıkarlarına mutlak olarak karşı çıkmak değil, onların özgül çıkarlarına karşı bağımsız olmak anlamındadır" saptamasının yaygınlaştırılması; "YDD"yi güçlendiren felsefesizliğe güç katan yanılgıdır. Tıpkı Sadun Aren'in çözüm(süzlüğ)ündeki gibi: "Sosyalist hareketin stratejisinin ince noktası, ülkenin ekonomik gelişmesinde rol alabilmektir.

Eskiden (...) sermaye, çok karşıda sayıldığı için ülkenin gelişmesine karşı duruma düşüyorduk. Çünkü faraziye, sermayenin barutunun tükendiği, ülkeyi geliştiremeyeceği üzerineydi. Oysa (...) sermaye geliyor. Biz bu gelişmeye karşı çıkmak zorunda kalıyoruz. Bu da kötüdür. Öyle bir sosyalist strateji bulmalıyız ki, gelişmeden yana olsun ve gelişmeyle birlikte gelişsin. (...) Fabrika kurulsun; ama emek de fabrikada daha fazla söz sahibi olsun. O zaman, ülkenin sermayenin eliyle gelişmesi, emekçinin çıkarıyla, sosyalist ideolojiyle çatışmıyor. Çünkü, gelişti; ama ben de orada daha çok söz sahibi oldum. Daha da olacağım”.⁶

Topyekûn bir yalan dünyasına denk düşen “Yeni Düzen(sizlik)”in sınıflararası ilişkilerine karşı çıkıp, onu çöktürmek için, Devrimci Marksist tarih bilinciyle, bilmek yanında cesaret de gerekiyor. Malum ya bir dava, bilimsel cüretin doğrudan duran felsefesiyle, sorumluluk alabilen insanları kadar güçlüdür. “Sorumluluk alma”nın, kendimizden başkalarının da var olduğunu bilmek, kabul etmek; “ne yaptığımızı, ne olduğumuzu” bilmek; ve risk alabilecek cürete sahip olarak, güçlükleri göze almak olduğunu unutmadan; toplumsal sorumluluğun sınıfsal tabanını genişletmek gerek. Tıpkı Enver Gökçe’nin dizelerindeki üzere, “Yeni bir dünya doğuyor./ Zincir seslerinden/ (...)/ Büyük ölümlerin bağrına basıp/ Yaralı insanlarımız,/ Kahramanlarımız konuşuyor:/ (...)/ Dom dom kurşunuyla vursalar da/ Her zaman böyle dövüşeceğiz:/ Gırtlak gırtlığa, diş diş, tank tanka/ Demokrasi için,/ Eşitlik ve hürlik uğruna/ Bir mermi de benden aslanım/ Bir mermi de benden!”.

⁶ Sadun Aren, Cumhuriyet, 31 Mart 1996.

3) DEVRİMCİ MARKSİST TOPLUMBİLİM

“Şimdiye kadar devrimler bize yenilgiden
başka bir şey kazandırmamıştır,
ama bu kaçınılmaz yenilgiler
nihai zafere giden yoldaki atlama taşlarıdır.
(...)Yarın devrim bir kere daha ayağa kalkacak
ve trampet sesleri ortasında sizi dehşete
düşürerek haykıracaktır:
Buradaydım, buradayım,
hep burada olacağım”
(Rosa Lûxemburg).

Devrimci Marksist tarih bilimi ve bilinci, radikal sosyalistlere talibi olduğu yarını kurmak için gereklidir. Paradoksal deyişle yarını istediğimiz gibi kuramayız. Yarını, ancak “tarihi determinizm”in yapıları ve hâlâ yaşayan canlı gelenekleri içinde, istediğimiz yönde etkileyebiliriz. Geçmiş öğrenip-kavramak, yarını kurmak amacına yönelik bir çabadır. Bu açıdan tarihten öğrenmek ve dersler çıkartmak gerekir. Geleceği kurabilmek, tarih bilincine muhtaçtır.

Sınıfları oluşturan işbölümünden (hiyerarşiden) beri, toplumsal gelişmeleri sınıf savaşımının tarihi olarak düşünmek ve çözümlemek, devrimci Marksist tarih anlayışıdır. “Aklama ve karalama” öznelliklerinden arındırılması gereken devrimci Marksist tarih bilimi, toplumsal olguların günümüzden geçmişe doğru çözülüp geçmişten günümüze doğru örülmesiyle, “Penelope’nin Örgüsüne” benzer bir süreçle dokunur. Yeni bilgi, bulgu, kuramlarla çözülüp yeniden örülürken, geleceğin yolunu aydınlatır.

Tarih bilincinin büyük önemini, yaşayarak “öğrendik”: Tarihsel bilginin ya da ideolojinin “iman” düzeyinde algılanması, toplumbilimin deformasyonunu devreye soktu. Tarihsel bilgiyi durağanlaştırıp, “mukaddes”leştiren yok oluşa mah-

kûm etti. Köklü yıkımlara yol açan dogmatizm, “bilimsel” olduğunu varsayan görüş ve önerinin kanıtlanması gerekliliğini unutan “emir” oldu. “Vâhiy” benzeri kaynaklara sarıldı. Tarih bilincinin dinamizmini iğdiş edip, aklî değil, naklî marjinal kısırlıklara mahkûm etti. Gerçeği tanımlamadı, gerçekle tanımlanamadı. Naklîliğin, yani kötü kopyacılığın ötesine geçemedi.

Dogmatik olumsuzlukların derin tahribatlarına taraf ve tanık olduk. Devrimci teorinin donuklaştırılmasında dogmatizm kadar, “Avrupa Merkezli” tarih anlayışlarının negatif etkisi de büyüktür. Dünya tarihi, tarihçiliğin bilim haline gelmesinden beri, hep “Avrupa Merkezli” yazıldı. Avrupa’nın, 16. yüzyıldan beri ekonomik üstünlüğünü dünyanın geri kalanına dayatması, dünyanın diğer kesimlerini, oluşumlarını dondurarak, Avrupa “gibi” olmak ve onunla, mukayese edilmek durumuyla karşı karşıya bıraktı. Yaratıcı ve çözümleyici bir aklîliğin yerine, “Avrupa Merkezli” tanımlamaların naklîliği ikame edildi. Örneğin “sivil toplum” denen şey, aslında öz be öz burjuva toplumdur. Batı’da bu toplum biçimi, aşağı yukarı burjuva sınıfın önce toplumsal ilişkilere egemen olması, sonra da devleti ele geçirmesiyle kurulmuştu. Güney’in, bu modelle açıklanması mümkün değildi.

Gerçeği, “Avrupa Merkezli” bakış açısının naklîliğine kurban eden “sivil toplum” savunucuları, Kuzey’in Güney’deki “Tanzimat”çılarıdır. Oysa Güney, Komün’lü, E-kim’li evrensel geleneklere kendi özgünlüklerini katarak, çürümüş Avrupa-merkezciliğe karşı, devrimci tarih bilincini ve ekolünü yaratmak zorundadır. Güney’in, evrensel geleneklere özgünlüğünü katan başkaldırısının ana doğrultusunu, Kuzey kapitalizminin eleştirisi veya piyasacılığın, bireyciliğin, parlamentarizmin, Avrupa-merkezciliğin ve ezen ulus şovenizminin temelli eleştirisi oluşturmalıdır. Kuşkusuz, bu yoldaki

girişimlerin, post-modernist 'tikelciliğe' gerekçe gösterilmesi tuzağına düşmeden!

Güney'de evrensel ve yaratıcı bir özgünlüğün ürünü niteliğini taşımak zorunda olan toplumbilime, gereksinim büyüktür. Dünyayı değiştirmek için kavrayan toplumbilim anlayışı, "İnşa halindeki devrimci Marksist toplumbilim, toplumun tarihinin bilimidir", önermesiyle daha net izah edilebilir. Yani toplumsal kurumlar, tarihsel boyut içinde oluşan neden sonuç ilişkileriyle çevrenir. İnşa halindeki devrimci Marksist toplumbilim de çerçeve içindeki biçimlenişin tercümanı olur.

Toplumbilim sürekli inşa ve değişim halindedir. Onda her şey devinir, değişir, kabuk değiştirir. Her şey her şeyi aşar, yıkar, yaratır ve yerini alır. Dün doğru diye benimsenen şey, bugün yeniden gözden geçirilir, geliştirilir. Toplumbilim makinesi durmak dinlenmek nedir bilmez; hiçbir zaman doymaz; daha iyiye olan susuzluğu tükenmez. "Mutlak"a gelince, yabancıdır ona. Toplumbilim, eylem kılavuzudur, devrimci yöntemdir. Marx ve Engels'in, Hegel felsefesine dayanarak formüle etmiş olduğu bu düşünce, bugünkü evrim düşüncesinden, içeriği yönünden çok daha kapsamlı ve çok daha zengindir. Zaten geçmiş olan aşamaları adeta yineleyen; ama onları farklı bir yoldan daha yüksek bir temel üzerinde yineleyen. ('yadsımanın yadsıması') bir gelişme ve düz bir çizgi boyunca değil de deyim yerindeyse sarmal bir yolda olan bir gelişme; sıçramalarla, altüst oluşlarla, devrimlerle olan bir gelişme; "sürekliliğin kesilmesi", niceliğin niteliğe dönüşmesi; belirli bir cisim üzerinde, ya da belirli bir olay içerisinde, ya da belirli bir toplumu içinde etkileyen, çeşitli eğilim ve kuvvetlerin, çelişki ve çatışmasının doğurduğu, gelişmeye doğru iç itilimler; herhangi bir görüngünün bütün yönleri (tarihte sürekli olarak yeni yönler ortaya çıkar) arasında karşılıklı bağımsızlık ve en yakın ve çözülmez bağ, belirli yasalar

izleyen, hareketin düzgün ve evrensel sürecini sağlayan bir bağ. Bunlar, gelişme öğretisi olarak, geleneksel olandan daha zengin olan diyalektiğin bazı özellikleridir”.⁷

Egemen boyunduruğun gerçekleri çarpıtmasına ve topluma mal edilmesinin engellenmesine karşı çıkan toplum-bilim: i) Deneylerden çıkartılan saltçı bilgi olarak bilime; ii) Naif tümevarımcılıklara; iii) Tümevarımcı yorumların varsayımlarına; iv) Olasılıklarla açıklanmaya; v) Gözlemcilikle yetinmeye; vi) Her şeyi tümdengelimci teorik grinin emrediciliğiyle açıklamaya ‘Hayır’ der. İnşa halindeki yapısal bütünü aşan, yenileyen bir yanlışlanabilirlikle ilerler. İlerleyişini bunalımların, devrimlerin dinamizmiyle yeniden şekillendirip sosyal mücadeleler tarihinin düzenleyiciliğine bağlar. Onun için de, “eskimez” ve “aşılmaz”.

Tarihte hiçbir önemli sorun, sadece Marksizmin teorisi ile çözümlenmemiştir. Devrimci teorinin yeniden yapılanması sadece teorik sorun değil; toplumsal pratik ve insan eylemiyle doğrudan bağlantılıdır. İnsanın teorileştirme gücü, insan eyleminin kapsamının gerisindedir. Bugün aradaki açıklığın 19. yüzyıla göre daha fazla olduğu da söylenebilir.

Son bir nokta olarak: Türkiye işçi sınıfının, burjuvazinin ideolojik çemberince kuşatılmış olması, korporatizme doğal yatkınlığın tortularını bünyesinde barındırması, proleter kimliğin net şekillenmesi önündeki önemli barikatlardır. Barikatlar yıkılmadan, siyaseti tümüyle sınıfa bağlayan anlayışların, başarılı olabilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle (kimilerine paradoks gibi gelse de!) radikal sosyalist siyaset sınıftan değil, sınıfsallıktan üretilmek durumundadır. Yani yeniden başlayan radikal sosyalist siyasetin eksen, doğrudan doğruya işçi sınıfını değil, işçi sınıfının da parçası ol-

⁷ V.İ.Lenin, Marx Engels Marksizm, s.20.

duğu toplumsal (emekçi/ezilen) muhalefetin başkaldırı zemini-
nidir.

4) ÇÖZÜMÜN SORU(N)LARI

“YDD” karşısında yaşamı, insanı açıklayamayan ısrarlı
“teorisist tekrarlar” yetmiyor. “Teorisizm”in kaçınılmazlık
vurguları da, “YDD” ile cazibesini yitirdi. Geçmişin solan
fotoğrafları, “nakilleri”, uhrevi “mesajları” bir şey anlatmı-
yor. “Teorisizm”e sığınarak ilerleyebilmek mümkün değil ar-
tık. Geçmişin “yeterlilikleri”, bugünde yetmezlik oldu. Ken-
dimizi, geçmişin “yeterlilikleri”yle sınırlamak, yok olmakla
özdeşleşiyor. Kimsenin yarı mistik yetmezlikleriyle varolması
mümkün değil. Devrimcilikte devrim gerekiyor.

Sarsıcı bir durum bu, kabullenilmesi de kolay değil.
Ama gerçek. “YDD” karşısında, sadece yanıtları aramakla
değil; soruları da nasıl soracağımızı bulmakla yükümlüyüz.
Yanıtı ararken, soruları nasıl soracağımızı bulmak zorunda
olduğumuz kapsamlı inşa süreci, “toptancı acelecilik”lere
prim vermiyor. Karşımızda (eskinin karmaşık versiyonu olan)
“yeni” var. “Yeni” (eskiyi aşamamış ve sorunları içinde bo-
ğulmuş), herkesi hazırlıksız yakaladı. “Yeni” karşısında eski
tarzın “klasik” yanıtları, alışkanlıkları ve kolaycılıklarıyla ya-
pılabilecek bir şey yok. Görmek istemeyenler dışında, herkes
bunun farkında. Ancak yine de gerçeğin telaffuzunda, “müna-
fık”lıktan korkan bir kekemelik, tutukluk, marjinallik ege-
men...

Kekemeliğin aşılması, devrimcilikte devrime bağlı.
Şimdi devrimcilikte devrim zamanı. Yani “yeni”yi sergileyip-
sorgulamak ve yanıtı, sokaktaki insan(lar)a maletmek gereki-
yor. Burjuva “zihinsel yönlendiricilik”in sürüleştirdiği in-
san(lar)ı, yaşama ait edilgen tüketiciler konumundan kurtarıp,
alternatif siyasetin katılımcı öğelerine dönüştürmek, devrim-
cilikte devrimin muhtaç olduğu ilk ve zorunlu adımı oluştı-

ruyor. Burada karşımıza, insan(lık) sorunu çıkıyor. Devrimi ve devrimciliği, insan(lık) sorunu düzleminde ele almak zorunlu. İndirgemeci yorumların, abartılı “sınıf fetişizmi”nin radikal sosyalizme katacağı bir şey yok.

“YDD”, insan(lık)ı sürüleştirirken, sistemin dışına itilmiş, sahipsizler kategorisi yaratıyor. Sistemin dıştaladığı sahipsizler, kapitalizm karşıtı nesnel konumlarıyla, “Ekmek, Özgürlük, Adalet, Eşitlik” istiyorlar. Sahipsizlerin talepleri, doktriner bakış açılarına göre, burjuva demokratik içerikli talepler olarak yorumlanabilir. Ama kazın ayağı öyle değil! Söz konusu talepler, konumlanışı gereği, “YDD”nin ücretli kölelik sistemine karşıdır. Sahipsizler, emek kutbunun insanlarıdır. Bu noktada radikal sosyalizmin, insan(lık)ı, emek ekseninde kucaklayacak yeni programa gereksinimi acilleşmektedir. Çünkü sosyalizm için temel çözümleyici, nihai kertede siyasal insandır.

“Düşünen Hayvan”, “Siyasal Hayvan”, “Konuşan Hayvan”, “Toplumsal Hayvan”, “Alet Üreten Hayvan” türünde tanımlanan insanı (siyaset bilimci Leslie Lipson ve Duverger itiraz etse de!), “Siyasal Hayvan” olmaklığı betimler. Marx’ın Gründrisse’de belirttiği gibi, “İnsan, kelimenin tam anlamıyla ‘zoon politikon’dur, yalnızca toplumsal bir hayvan değil; ancak kendini toplum içinde tecrit edebilen bir hayvan”dır. Çünkü Marx ve Engels’de insanı belirleyen insanlaşma süründen kopuşla anlam kazanır. Yani insanlaşma, (Engels’in “Doğanın Diyalektiği”nde belirttiği gibi), toplumun oluşumunun önünü açan esas ögedir. O halde “YDD”nin sürüleştirme kastı karşısında yeni bir toplumsallık; ancak insanı insanlaştıran siyasetin, hayata geçirilmesiyle elde edilebilir.

“En büyük üretici güç” diye nitelenmesi mümkün olan siyasal insan(lık), temel çözümleyici güçtür. Siyasal insan(lık)ın yaraticılığı, “bilimsel teknolojik devrim”(!) söylenmelerinin “alet-edevat” edebiyatıyla, talî konuma indirgen-

memelidir. Çünkü devrimi, bilimsel teknolojik gelişim ya da insan(lık)ın ürettiği “alet-edevat” yapmaz. Bilimsel teknolojik gelişime “devrim” niteliğini yüklemek, siyasal insan(lık)ın yaratıcılığını hiçe saymaktır. Bilimsel teknolojik gelişim ve üretici güçler-ilişkiler, devrimin nesnel zeminini hazırlar. İnsan(lık), nesnel zemine öznelliğini katarak yaptığı devrimle tarihin önünü açar. Bilimsel teknolojik gelişim tarih yapmaz. Sadece değişimin (ve değişim gerçekleşemezse çürümenin) zeminini oluşturur.

Siyasal-toplumsal bütünsellikte irdelenmesi gereken devrim, siyasal insan(lık)ın taleplerini gerçekleştirme kavgasının ürünüdür. Toplumsallığı içermeyen hiçbir siyasallık yoktur. Her siyasal çözüm, toplumsallığına içkindir. Devrimin aslî ögesi siyasallıktır. Aslolanı gözardı etmeyen devrimcilikte devrim anlayışı, insan(lık) merkezli çözümlemeleriyle, insanı “alet-edevat”ın uzantısı ya da “silik bir gölgesi” gibi sunan “üretici güçler” teorisinin ekonomist yorumuna ‘Hayır’, der.

“Yeni Orta Çağ” yapıtında Alain Minc’in çizdiği “YDD” tablosunun, yani “İlke ve ana düşüncelerini yitirmiş” insan(lık) açmazını aşacak tek çözümü, başkaldıran örgütlü siyasal insan(lık)dır. İnsan(lık), başkaldırmak ya da yok olmak ikilemiyle karşı karşıyadır. İkilem ‘abartı’ değil, dört yanı saran gerçektir. Çünkü, Minc’in saptamasıyla insan(lık), “Yeni karanlıklarla, düzensizliklerle karşı karşıyadır. Kimse nereye gidildiğini kestirememektedir!” Yani emek gibi, sermaye cephesi de yeni bir “vizyon” gereksinimiyle sarsılıyor. Kennedy’nin “2000’li Yıllara Hazırlık”ı, Figgie’nin “İflas 1995”i, Osborn’un “Devleti Yeniden Yaratmak”ı, Naisbitt’in “Global Paradoks”u ya da benzer yapıtlar, Kuzey’in yanıtlarını arıyor. Ancak hâlâ, net bir yanıt yok. Bir geçiş dönemi yaşanıyor; her şey şekillenme sürecindedir.

5) YANIT KÜRESELDİR

“YDD” koşullarındaki radikal sosyalizmin, “Avrupa-merkezli” bakışın “ültimatömcü dogma”larından arınılması gerekiyor. İnkâr edilemez, “YDD” ile iklim farklılaştı. İklim değişimi, kopuş ve süreklilik bütünselliğine damgasını vuran önemli bir etmen oldu. Gerçek karşısında yakınmalar, yakarmalar, lânetler ve beddualar çözüm değildir. Tarihin şeytani ironisi 80’li yılların dönüm noktalarında, kendisini bu etmenlerin diyalektiğiyle somutladı. Çünkü çok şey, bugünü açıklayamaz oldu. Örneğin, SSCB’nin ismi de cismi de yok oldu. Yetmiş yıllık, kurulabilen sektörel-sosyalist inşa deneyimi çözüldü. Çözülüş, dev altüst oluşlara yol açtı. Karmaşık belirsizliklerle dolu sorunlar yumağını ortaya çıkardı. Dünden bugüne kalan miras, karmaşık altüst oluşlardır. Alt üst oluşlarla, sarsıcı fırtınalara doğru ilerlenmektedir.

İnsan(lık)ın küresel kurtuluş strateji ve ütopyası, yerel değil; enternasyonal olmak zorundadır. Marx’ın sanayi işçi tanımıyla sınırlanmaması gereken yeni enternasyonal çağrısı, dünyanın tüm sahipsizlerine seslenmelidir. “YDD”nin dayattığı Kuzey ayrıcalığına karşı çıkan yeni enternasyonal çağrı, soyut tarihsel önermeler ve devrimsel dönüşümlerin propagandasıyla yetinemez. Tarihsel hedeflerinden, yani dünya devriminden kopmadan, gündelik hayatı devrimcileştirme mücadelesine bağlamak zorundadır.

İnsan(lık)ın “YDD” ile hiçlendiği; sosyalizmin birinci büyük dalgasının geri çekilmesiyle, düşlerin “umutsuzluğa” dönüştüğü; “elveda” edebiyatı safralarının dört yanı kapladığı; kitlenin “sürü”leştirildiği koordinatlardan, radikal sosyalizmin özgürlükler dünyasına geçmek için, yeni enternasyonal çağrının politik-pratiği, “Avrupa-merkezli” etiketlerden arındırılıp, anti-kapitalist reddiye temeline oturtmalıdır.

Yeni bir enternasyonalî yaratmak kolay değildir; ama imkânsız da ilan edilmemelidir. Çünkü “YDD”nin binlerce değişkenine karşın, hâlâ değişmeyen iki temel gerçek var: Birî, görünümdeki farklılaşmaya karşın öz olarak değişmeyen emek-sermaye çelişkisi. Diğerî de, emek-sermaye çelişkisi oldukça sürececek sınıf mücadelesi; ve devrimin güncelliğine bağlanmış anti-kapitalist iktidar perspektifi!

Radikal sosyalistlerin, değişende değişmeyenî ne olduğunu unutmadan, bir tarihsel döneminin kapandığını; kapanan dönemin, “kurulabilen sektörel-sosyalist inşa” deneyimin halklarını depolitize ettiğini; yıkımın, sosyalist hareketin küresel demoralizasyonuna yol açtığını gözardı etmeden yeniden başlamak zorundadır. Değişmeyene bağlanmış yeniden başlamak, köklü kopuş olması yanında, devrimci sosyalist geleneğin süreklileştirilmesini içeren, radikal bir sentez olmak durumundadır. Kopuş, köksüzlük ya da pervasız nihilizm değildir; ve olmamalıdır da!

O halde, yeni bir enternasyonalî yaratmak için radikal sosyalizm ile sınıf hareketi arasında, aşılması gereken önemli kopukluk söz konusuyken; hedeflenmesi gereken, ne siyaseti sınıfa indirgeyen darlık ne de sınıftan koparan genişlik olmamalıdır. “YDD” koşullarındaki radikal sosyalist siyasetin temelini, toplumsal muhalefeti kucaklayan sınıf zeminli tarihsel blokun yaratılması hedefi oluşturabilir.

O halde, “YDD” ile kilitlenen radikal sosyalizmin yeni enternasyonalist açılımları, sözde mitler yerine gerçeklere sınırlamakla mükelleftir. Bu noktada bağlanma, kurgu ve cüret ile yaratılacak yeni perspektifler, halkçılık ile seçkinciliği, romantizm ile gerçekçiliği; bilim ile iradeyi; köktencilik ile tutarlılığı dengeleriyle kendine maleden, köktenci reddiye de somutlanmalıdır. Bunun için de sözde “büyük iddialar”ın hazır reçetelerinden uzak duran yeniden başlamak: “YDD” koşullarında, teoriden pratiğe uzanan yeni küresel sürecin ta-

nımlanmasını ve her türlü marjinalliğin, apolitikleşmenin devrimci praksis ile aşılmasını ‘olmazsa olmaz’ kılar. Özetle radikal sosyalistler, “YDD” koordinatlarında, iyimserlikten çok gerçekçiliğe muhtaçtır. Çünkü radikal sosyalistler; ancak gerçekçilikle, enternasyonalist ütopyaları arasında denge kurabildiği oranda, dünyayı yeniden değiştirebilme şansına sahip olacaklardır.

BÖLÜM II

“YDD” NEDİR NEYİ HEDEFLER?

Michel Albert ve Robin Hahnel'in kaleme aldıkları “Geleceğe Bakmak” adlı yapıtta, “komünizm çöktü; artık piyasa ekonomisi zorunlu, başka çıkış yolu yok”,¹ gibi “iddialı”; ama gerçekte ilintisiz bir saptama yapılıır. ‘Yeni Dünya Düzeni’ adı altında karşımıza çıkarılan sistemin temel varsayımı budur. Ancak ‘yeni düzen’ varsayımına temellendirilen “tez”in, kısa sürede karaya oturduğu, Henry Kissinger’in bile malumu: “YDD’den sanki varmış gibi bahsedip durmaktan vazgeçmemiz gerekmektedir. YDD’nin eski üzerine, düşünülerek yeniden kurulması gerekmektedir”.²

Dünya kapitalizmini betimleyen “düzen” değil; Kuzey’in yarattığı “düzensizlik”tir! Savaşlar, emperyalist-militarist müdahaleler, soykırımlar, yoksullukla çalkalanan gezegenimiz; Kuzey’deki ekonomik durgunluk ve resesyonla sarsılırken; “ekonomik toparlanma” çabalarının performansından ve geleceğinden egemenler bile umutlu değil. Küreselleştikçe kırılganlığı da artan, dünya kapitalizminin kriz fazları daralırken; 1987’de borsa krizi; 1992-93’de para krizleri; 1994’te Kuzey’de başlayan borç krizi (tahvil piyasaları-

¹ Michel Albert ve Robin Hahnel Geleceğe Bakmak, Ayrıntı Yayınları.

² Henry Kissinger, Yeni Yüzyıl, 16 Ocak 1995, s.16.

nın çöküşü) ve Güney piyasalarından sermaye kaçıış; 1995'te Meksika'da başlayan ve Macaristan, Hindistan, Pakistan, Filipinler, Tayland, Brezilya, Arjantin gibi ülkeleri de etkileyen³ mali kriz; ve son olarak da Rusya'ya oradan Brezilya'ya kadar yayılan Asya'nın "Kağıttan Kaplanlar"ının yaşadığı mali şok; gidişatın anlamlı verilerini sergiliyor.

Yıkıcı özellikleri öne çıkan dünya imparatorluğunun efendisi; artık Kuzeyli mali sermaye gruplarının kontrolündeki, spekülative-sıcak para iken; bir ışık hızıyla ulusal sınırları aşan sıcak para, spekülasyona dayalı oyunlar; kapitalist sistemin kırılma riskini büyütüyor. Bu da, toza dumağa boğulmuş kapitalist dünya ekonomisini, "YDD" cinnetine mahkûm ediyor.

Ortallığı saran "küreselleşme" ve dünyanın; artık "yeni" bir "düzeni" olduğu palavraları, palavra olmanın ötesinde bir başka ideolojik görevi de yerine getiriyor. Küreselleşme kavramı, düşünce ve siyaset yaşamımıza büyük bir hızla yerleş(tiril)ip hangi taşı kaldırırsanız altından çıkacak biçimde her yeri sararken; küreselleşme yanlıları ve karşıtları ekonomik-politik-ideolojik platformda yerlerini aldılar. Bunun adı kimi zaman globalleşme, evrenselleşme, yeni dünya düzeni vs. oldu. Bu noktada Prof. Alpaslan Işıklı'nın, "çirkin bir kavramı unutturmak için yeni bir isim bulunur" tespiti önem kazanıyor. Nedir bu çirkin kavram? Emperyalizm!

1) EMPERYALİZMİN MASKESİ "YDD"

Emperyalizmin gündeme gelip tartışılması, 1800'lerin son çeyreğine rastlar. 20. yüzyıl başlarında iki Avusturyalı Marksist'in, Oto Bauer ile Rudolf Hilferding'in temel yapıtları yayınlanır. Bu temel sorunun ve kavramın Marksist teorisinin

³ Wall Street Journal, 31 Ocak 1995.

gündemine kesin olarak yerleşmesi Lüksemburg, Lenin ve Buharin'le olmuştur.

Emperyalizm olgusunun gelişme sürecine ve niteliklerine baktığımızda belli başlı şu noktaları ayırt edebiliriz:

i) Üretimin ve sermayenin yoğunlaşması yüksek bir aşamaya gelmesi ve ekonomik hayatta belirleyici rol oynayan tekellerin oluşması;

ii) Banka sermayesi ile sanayi sermayesinin birleşip kaynaşmasıyla oluşan, 'mali sermaye' temeli üzerinde bir mali oligarşinin ortaya çıkması;

iii) Meta ihracından ayrı olarak, sermaye ihracının özel bir önem kazanması;

iv) Dünyayı aralarında paylaşan uluslararası tekелci kapitalist birliklerin kurulması;

v) En büyük kapitalist devletler arasında, bütün dünyanın toprak bakımından paylaşımının tamamlanması (Ama dünyanın paylaşılmış olması, eşit olmayan gelişme, savaş, iflas vb. sonucu olarak güçler dengesi değiştiği takdirde, dünyanın yeniden paylaşılması olasılığını ortadan kaldırmaz. Sömürü yarışında emperyalistler arası çelişkileri ve çatışmaları hatırdan çıkarmamak gerekir. Bu kitapta değindiğimiz, Afrika üzerine dönen oyunlar, kısmi yeniden paylaşma bir örnek teşkil edebilir).

Lenin'in tanımıyla emperyalizm, kapitalizmin tekелci aşamasıdır. Günümüzde de tekeller, emperyalizmin genel görünümünü ve onun ekonomik özünü belirleyen olgudur. Oyuncaktan füzelere kadar her şeyi üreten bu tekeller, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tüm hammadde kaynaklarını, maden cevheri bakımından zengin bölgeleri kontrolleri altına almak için, dünyanın her bölgesine el atıyorlar. 1900'lü yılların uluslararası tekeller analizinde kartellerden söz edilirken, bugünün gerçeği ise ÇUŞ'lardır. Bu şirketler, birçok ülke kapitalistinin ortaklığı gibi görünse de gerçekte sermayelerinin

kime ait olduğuna, kimin denetiminde olduklarına bakılırsa; etkinliklerini birçok ülkede sürdürmelerine karşın, gerçekte bir ülkeyle doğrudan ilişkili oldukları görülür (Ford, AEG vb.). ÇUŞ'ların el attıkları devletlerle aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkisinden kaynaklanan sıkı bağları vardır. Bu şirketler, girdikleri ülkelerin ulusal egemenliğine, bağımsızlığına zarar vermekte; önlerine çıkan engelleri yok etmek için, ekonomiyi felce uğratmaktan siyasal liderleri, sendika liderlerini satın almaya kadar her şeyi yapmaktadırlar.

Üretimin toplumsallaşmasında çok büyük bir ilerleme yaşanırken, buna mukabil mülk edinmenin özel olması, toplumsal üretim araçlarının küçük bir azınlığın özel mülkiyeti olarak kalması gerçeği, günümüzde de değişmemiştir. "YDD"yle birlikte, üretim ve sermayenin yoğunlaşması sürecinin derinleşmesi, kapitalizmin temel çelişkisi; yani üretimin toplumsal niteliği ile mülkiyetin özel niteliği ile ilgili çelişki, öbür çelişkilerle birlikte daha da şiddetlenmiştir.

Kapitalist düzenin üstyapısı, tekellerin egemenliği üzerine kurulmuştur. Bu üstyapı, tekellerin yağmasını küresel düzeyde savunmakta ve onun adına davranmaktadır. Tekeller küresel düzeyde politikaya, ekonomiye, toplumsal, askeri ve diğer politikalara yön vermektedir. Mali sermaye (finans kapital): banka sermayesi ile sanayi sermayesinin kaynaşmasından doğan sermayedir. Emperyalizmin dev tekellerinin bu sermayesi, dünya pazarlarını egemenliği altına almış (finans oligarşisi, mali oligarşi); yalnız ekonomik yaşamı değil, devlet aygıtını da kendi çıkarlarına tâbi kılmıştır. İç politikada hükümetleri azletmekte ve atamakta; dış politikada ise onun yayılmasını sağlayan ve bunun yolunu açan tüm tutucu, gerici güçleri desteklemektedir.

Emperyalizmin ayırt edici niteliklerinden biri de sermaye ihracıdır. Sermaye fazlası, yığınların yaşam düzeylerini yükseltmek amacıyla kullanılmaz; geri kalmış ülkelere ihraç

edilerek, kapitalistlerin kârlarını yükseltmek için kullanılır. Geri kalmış ülkelerde kârlar genellikle yüksektir; çünkü sermaye kıt, toprak fiyatı ve emek ücretleri düşük, hammadde de ucuzdur. Sermaye ihracı, geri kalmış ülkeleri dünya kapitalist ilişkiler ağı içine çeker, ihraç edildiği ülkelerde kapitalizmin gelişmesini etkiler ve büyük ölçüde hızlandırır.

Sermaye, yatırım, kredi ve borç verme, ortak şirketlerde yer alma ya da büyük şirketlerin kurulması yolu ile gelişmemiş ülkelere, hatta sanayileşmiş ülkelere ihraç edilir. Verilen krediler, yapılan yardımlarla(!) gelişmemiş ülke halkları baskı ve denetim altında tutulur. Kapitalistler, kârının önceden hesabını yapmadan hiçbir ülkeye yatırım yapmaz, borç veya kredi vermez, kısaca sermaye ihraç etmez. Borcun bir kısmı, borç veren ülkeden yapılacak satın almalar için, özellikle savaş malzemesi vb. siparişlere harcanması koşulu ile verilir. Kâr hırsı, zaman zaman değişik ülkelerin tekellerini uluslararası pazarlarının paylaşımında (petrol kaynakları, hammadde pazarları, bakır, kalay, uranyum ve değerli öbür madenlerin paylaşımında), anlaşma (uyuşma) ve işbirliğine zorlamaktadır. Bu durum yalnızca emek-sermaye çelişkisini değil, halklarla emperyalizm arasındaki ve emperyalistler arası çelişkileri de derinleştirmektedir.

1.1) “ULTRA-EMPERYALİZM DÜŞÜ”

Emperyalizmin, Marksizmin gündemine girdiği döneme baktığımızda; o sırada İngiliz-Boer Savaşı’nın, İspanyol-Amerikan Savaşı’nın, onu izleyen Rus-Japon Savaşı’nın izlerinin henüz taze olduğu görülür. Avrupa kıtası da büyük devletler arasındaki sömürge rekabetinin yarattığı savaş tehdidi altında bulunmaktadır. Kimi sosyal reformcular barut, denizaşırı fetih ve keşif ve icatlar sonucu emperyalistler arası çatışmanın gönüllü olarak ortadan kalktığı; barışçıl ve insan-cıl bir kapitalizm öneriyorlardı. Kautsky’nin, daha önce

Bernstein tarafından savunulmuş temel tezleri devralan, ultra-emperyalizm teorisiyle ortaya çıkışı, işte bu bağlamda oldu. Bu teorinin, emperyalizmin bir ölçüde apolojisini yapan bir öngörüsü vardı. Bu teze göre, “emperyalist ülkeler gönüllü işbirliğine dayalı bir birlik oluşturacak, bu oluşum çıkar çatışmalarını barışçı bir şekilde düzenleyeceği gibi dünya ekonomisinin dalgalanmalarını da sınırlandıracaktı”.

Sadece teorik söylem bakımından, bunun pekalâ mümkün olduğunu da kabul eden Lenin, bu Kautskyci teze şiddetle karşı çıktı. “Gelişimin, istisnasız tüm işletmeleri ve devletleri içine alacak, tek bir dünya tröstünün kurulması yönünde olduğuna şüphe yoktur. Ama bu yöndeki gelişme öylesine stres, tempo, antagonizmalar, çelişkiler ve tepe taklak gelişler içinde -sadece ekonomik değil; fakat aynı zamanda politik, ulusal vs.- gelişmektedir ki ulusal finans kapitallerin, dünya çapında bir ultra-emperyalizm yapısında birleşmesinden önce, emperyalizm kaçınılmaz olarak yok olacak; ve kapitalizm, kendi karşısına dönecektir”.⁴

Aradan seksen yıl, birkaç dünya savaşı (sıcak ve soğuk) ve derin bunalımlar geçtikten sonra emperyalizm, görünümü bir hayli değişse de hâlâ yerinde. Peki ultra-emperyalizme ne oldu? İlk bakışta altın çağını yaşadığı söylenebilir. Yılda iki kez yaptığı doruk toplantılarıyla dünya çapındaki iktisadi çevirimi düzenleyip uyumlaştırmaya çalışan G-7 var. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin oluşturduğu küçük kulüp var; Avrupa Birliği, NATO, Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası var. Avrupa devletlerinin kendileri, az çok resmiyet kazanmış bir siyasal konfederasyon süreci içinde yol alıyor. Büyük sermayenin ulusal aileleri arasında nihayet uyum hüküm sürece mi? Kapitalistlerin Komünist Manifes-

⁴ V. İlyiç Lenin, “Giriş”, Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, Nikolai I. Buharin, Çev. Gülsün Akalanı ve Uğur Selçuk Akalın, İstanbul, Spartaküs Yayınları, 1996, s. 7.

to'nun şiarını kendilerine mal ettiklerini; artık onların vatanları olmadığını ileri sürenler az değil.

Oysa dev tröstler ve uluslararası konsorsiyumlar, 1914-18 I. Dünya Savaşı'nın arifesinde de birer gerçeklikti. Belli firmaların, karşılıklı yararları olduğu sürece, ortak projeler uygulamak üzere teknolojik anlaşmalara girmesinde de olağan dışı bir şey yok.⁵ General Motors ile Honda kadar uyumaz rakipler bile bunu sık sık yapar. Yüksek teknoloji bazı sanayilerde bu, dünya standartlarının yerleştirilmesi için kesinlikle vazgeçilmezdir. Üstelik bu anlaşmalar, çoğu kez, çoktan gerçekleştirilmiş teknolojik yeniliklerin ticarileştirilmesinin geciktirilmesine yöneliktir. Sermayenin, sadece %5 daha fazla kâr için göze alamayacağı hiçbir şey yoktur. Ama sorun şudur: dünyada birikimin ağırlık merkezi neresidir? Hükümetleri işe yaramaz birer nesne derecesine düşürdüğü öne sürülen sözde ulusaşırı bir kapitalist çıkarlar kliği mi? Yoksa en güçlü ulusal devletlerle yakından bağlantılı, dünya çapındaki rekabet stratejilerini bu devletlerle birlikte kurgulayan, gerektiğinde o devletlerin siyasal, diplomatik ve askeri koruyuculuğunun altına sığınan dev tekelci gruplar mı? Eldeki bütün veriler bu ikincisine işaret ediyor. Bunu biraz daha açmak için küresel kâr ittifakları olan ÇUŞ'lara bir göz atmakta fayda var.

1.2) ÇOKULUSLU KÂR İTTİFAKLARI

Dünyada son dönemde art arda gündeme gelen uluslararası şirket evlilikleri, yeniden bu konunun tüm dünya ça-

⁵ Çokuluslu firmalar arasında gerçekleşen ittifakların temel nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: i) araştırma-geliştirme maliyetlerinin azaltılması; ii) tamamlayıcı teknolojilere ulaşmak; iii) ortağın sahip olduğu bilgi ve teknolojiye ulaşmak; iv) üretimi geliştirme maliyetlerinin paylaşılması; v) yabancı pazarlara girebilme olanağı; vi) yüksek kaliteli donanıma sahip insanlara ulaşabilmek; vii) daha büyük finansal kaynaklara ulaşmak; viii) oligopolleşerek piyasaya giriş sınırlarını yükseltmek ve piyasaya yeni girenleri engellemek.

pında tartışılmasına neden olurken bu evliliklerin “küreselleşme süreci” vb. açısından taşıdığı anlam, yukarıda da belirttiğimiz gibi yeniden değerlendirilmeye çalışılıyor. Aslında küreselleşme olarak adlandırılan süreç, en basit tanımıyla kapitalist ilişkilerin dünya ölçeğinde hızının ve yoğunluğunun, artması olarak tanımlanabilir. Bu hız ve yoğunluk artışının temel itici güçlerinden biri ise ÇUŞ'lardır. Özellikle son zamanlarda, ÇUŞ'lar arasında gerçekleşen ittifaklar küreselleşme eğilimlerinin daha da hızlanmasına neden oldu. Şirketler arası ittifaklar üzerinde uzman olan ve bu yöndeki gelişmelerin sonuçlarını inceleyen bir çok yazar, uluslararası düzeyde “stratejik ittifaklar çağına girdiğimizi” vurguluyor.⁶ Firmalar arasında gerçekleştirilen ittifaklar bu ittifaka giren firmalar için dünya ekonomisi çerçevesinde oluşan risklerin de paylaşılması anlamına geliyor. Firmalar bir yandan üretim sürecinin değişik aşamalarını dünya çapında değişik ülkelere ve bölgelere yayarken diğer yandan da bu bölgelerin risklerini üstleniyorlar.

Böylece her bir partnerin tek başına tam olarak sahip olamayacağı olanaklar, ittifakla olanaklı hale geliyor. Maliyetler, ucuz işgücü vb. nedeniyle düşerken, teknoloji transferi olgusu, ittifaklar için özel bir önem kazanıyor. Bu çerçevede uluslararası şirketlerin kendi aralarında girdikleri ilişkiler de değişik biçimler alabiliyor Örneğin, birleşme tipi bir ilişkide, taraflar tamamen kendi kimliklerinden sıyrılarak ayrı bir şirket oluşturabiliyor. Aynı zamanda, stratejik işbirliği, bir firmanın belirlenmiş bir alanda kendi başına gerçekleştiremeye-

⁶ Uluslararası stratejik işbirliğinin iki biçimi göze çarpıyor: i) JOİNT VENTURE İTTİFAKLARI: Hisse bazında ayrı hukuksal varoluş. İşbirliği tek bir işleve ya da geniş bir alana yönelik olabilir. Diğer pazarlarda rekabet halindeyken özel bir ürün ya da kısmi bir pazara yönelik işbirliği. ii) ÖZEL FONKSİYONEL REKABETÇİ İŞBİRLİĞİ: Ayrı bir hukuksal varoluş yok. Sınırlı, spesifik bir alana dönük işbirliği. AR&GE işbirliği. Çapraz dağıtım anlaşmaları. Birleşik manifaktür anlaşmaları, fırsat ortaklığı.

ceği bir amaca ulaşmak için, risk ve nimetlerin paylaşımını ortak kararlar aracılığıyla garanti altına almaya dönük, bir ilişki biçimi olarak öne çıkıyor. Stratejik işbirliği, esas olarak büyük uluslararası şirketler arasında gerçekleştiriliyor. Bu şirketler de ağırlıklı olarak, AB, ABD ve Japonya kökenlidir. Yapılan bir araştırmaya göre; dünyada stratejik işbirliğine giren firmaların; %31'i AB kökenli firmaların kendi aralarında, %26'sı ABD ve AB kökenli firmalar arasında, %10'u AB ve Japon kökenli firmalar arasında ve %8'i de ABD ve Japonya firmaları arasında gerçekleştiriliyor.

FİRMALAR ARASI STRATEJİK TEKNOLOJİK İTTİFAKLAR (1980-90)⁷

Teknoloji Alanı	İttifak Sayısı	Gelişmiş Ülkeler (%)
Biyo-teknoloji	846	99,1
Yeni materyal	430	96,5
Bilgisayar	199	98,0
Endüstriyel	281	96,1
Mikro elektronik	387	99,1
Software	346	97,3
Telekom	368	99,3
IT	148	84,3
Aviation	228	96,9
Kimyasal	410	87,6
Yiyecek	42	90,5
Ağır Elektronik	141	96,5
MT/Araçlar	95	100
Diğerleri	66	9,9
TOPLAM	4192	95,7

⁷ Kaynak: M. Türkay, F. Ercan. V-Özgürlük, 15 Haziran '98, sayı:4, s.18.

1970'de 7 bin kadar olan ÇUŞ sayısı, 1990'da 37 bini aşıyordu. Bugün dünyadaki ÇUŞ sayısı 37 bin ve Güney ülkelerini ahtapotun kolları gibi saran 170 bin yavrusuyla, dünyanın egemeni gibi. ABD, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere en büyük 200 ÇUŞ'tan 172 tanesine sahiptir. 200 ÇUŞ, 1982'den 1992'ye satışlarını 3 trilyon dolara, GSMH'deki toplam paylarını %24,2'den %26,8'e çıkarmıştır. 1982-92 döneminde 200 ÇUŞ içinde ABD'nin payı 80'den 60'a gerilerken, Japonların payı 35'den 54'e İsviçre'ninki ise 2'den 8'e çıkmıştır. 200 ÇUŞ'un 10 tanesi, geri kalan 180 ÇUŞ'un yıllık toplam kârlarına (38,6) eşit bir kârı (34,8 milyar dolar) gasbediyor.

Kâr ittifaklarına birkaç örnek sıralamak gerekirse, Daimler-Benz ile Chrysler'in birleşmesi ya da İngiltere'nin tütün üretimi yapan ve finans sektöründe faaliyet gösteren şirketi BAT'ın 37 milyar dolar karşılığı İsviçre'nin en büyük şirketi Zurich Insurance ile birleşme kararı alması verilebilir.⁸ Şirket evlilikleri 1998 yılında önemli oranda artış gösterdi. Birleşen şirketlerde yaşanan tesis kapatma ve işten çıkarmalar sonucunda çalışanların, giderek artan bir kısmı işsiz kalıyor. Örneğin NationsBank ve Bank Americana'nın evliliğinin, sayıları 5-8 bin arasında değişen çalışanın işsiz kalmasına yol açacağı ifade ediliyor.⁹

Dünya finans piyasalarındaki günlük değişim 1986'da 290 milyar, 1990'da 700 milyar, 1994'de de 1 trilyon doları aşmıştır. Örneğin, New York'ta döviz ticareti, 1986'dan bu yana yılda %40 oranında artmakta. 1995'te, günde 1,3 trilyon dolar, yılda 325 trilyon dolar döviz alınıp satılmaktadır. Bu rakam dünya gelirinin 10, dünya dış ticaretinin ise 50 katına denk geliyor. Dünya merkez bankalarının toplam döviz rezer-

⁸ The Economist, 19-25 Ekim 1997.

⁹ Cumhuriyet, 1 Haziran 1998, s.7.

vi ise 600 milyar dolar. Yani, her gün döviz piyasalarında el değiştiren döviz, dünya döviz rezervinin iki katı. ‘The Wall Street Journal’ gazetesinin belirttiği gibi, “yalnızca uluslararası mali işlemlerin toplam değeri, fiziksel mal üretiminin toplam değerinin tam yedi katı büyüklüğünde”.

**DÜNYANIN EN BÜYÜK 500 KÜRESEL
ŞİRKETİ¹⁰**

ÜLKE	ŞİRKET SAYISI (1996)
ABD	162
AT	155
Japonya	126
İsviçre	14
Güney Kore	13
Kanada	6
Brezilya	5
Avustralya	5
Çin	3
Diğer	11

Bu sürecin en anlamlı örneği, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) felaketini ve mali krizini yaşayan Meksika’dır. 19 Aralık 1994’te boy veren ekonominin çökmesi ve para biriminin devalüe edilmesiyle, ABD yatırımcılarının kurtarılması için Meksika’ya 38 milyar dolardan oluşan bir yardım paketi verdi. Ancak bu yardım, Meksika’nın ağır borçlarından kurtulmasına yetmedi; ve Meksika 80 yıldan bu yana girdiği en derin çöküntüyü yaşadı. Ardından yardım paketleri sayesinde Meksika’ya empoze edilen pesonun devalüasyonu ve kemer sıkma önlemleri, ülkede 1,6 milyon kişinin işini kaybetmesine yol açtı. Ekonomi %7 oranında küçüldü.

¹⁰ Financial Times’tan aktaran Milliyet, 4 Mart 1998, s.6.

Ortalama maaşların alım gücü %50 oranında geriledi. Her üç Meksikalı işadamından biri battı, diğerleri ise iflasın eşiğine geldi. 1994'te NAFTA'ya giren Meksika'nın ticaret açığı, bir yıl içerisinde 15 milyar dolara çıktı... Şimdi eşikte yeni Meksikalar var ve bekleniyor...¹¹

24 Ağustos 1995 tarihli 'Wall Street Journal'da yayımlanan bir yazıda, IMF'nin "gelişmekte olan finans piyasalarında (yani Güney ülkelerinde-b.n) istikrarı sağlamak için kısa vadeli sermaye hareketlerinin (yani sıcak para akışının-b.n) caydırılmasını ve bu yönde kontroller oluşturulmasını" önermesi; kapitalizmin küreselleşme aşamasında "ulusal piyasalar"ın istikrar içinde kalkınmasının imkânsızlığının itirafıdır...

Kapitalistler, dünyanın yeni bir düzene yöneldiğini, sınıf mücadelelerinin, artık geçerliliğini yitirdiğini, serbest piyasanın eşittir demokrasi ve özgürlük olduğunu varsın bağırsınlar; çağımızda emperyalizm kavramı, hem küreselleşmenin süreçlerini hem de daha fazlasını içeriyor. Gerçekliğini ve sürecin özelliğini halen koruyor. Ve tarih, yüzyılın başında öne sürülen ultra-emperyalizm tezlerini bir kez daha yalanlarken, insanlığın dünyayı değiştirmek için yapabileceği çok şeyi olduğunu gösteriyor.

"Değişmiş, insancıl ve barşçıl kapitalizmin yeni aşaması"na daha yakından göz attığımızda başka neler görmekteyiz?

Sanayileşmiş ülkelerde 20 yıl önce bir müdürün aldığı aylık, işçilerin ortalama aylıkların 35 katı iken, şimdi 120 katına tırmanmış bulunuyor. 1992-95 yılları arasında ABD'de sermayenin verimliliği %13 artarken işçi ücretleri sadece %3 artmıştır. 1975-95 yılları arasında her iş saati için iş verimliliği %40 artarken, her iş saati için ödenen gerçek ücret sadece

¹¹ Bkz: Demirer, T., Orhangazi, Ö., "Yoksulluk ve Başkaldırının Meksika'sı", "Mayaların Dönüşü" içinde, Anahtar Kitaplar, 1998.

%5 artmıştır. İngiltere’de 1978-95 yılları arasında enflasyon %148 olmasına karşın, ücret artışı ise %37 oranında artmıştır. 1985-95 arasında asgari ücretlerin ortalama oranı İngiltere’de %34, Fransa’da %60 civarında gerilemiştir.¹²

Batı Avrupa’daki durum da pek farklı değildir. Bu ülkelerde iplerin ucu 150 tekelin elinde bulunuyor. Otomobil ve kamyon piyasasına hükmedenler Almanya’da Daimler Benz, Wolks Wagen, BMW; Fransa’da Renault ve Peguet, İtalya’da Fiat, İsveçten Volvo ve Saab, Hollanda’da DAF tekelleridir. Elektronik piyasasını Almanya’da Siemens, Hollanda’dan Philips, Fransa’dan CGF Thompson ve Shnalder, İngiltere’den GFC ve Rocal Elektrik ellerinde bulunduruyorlar. Bilgisayar alanında da Fransa’dan Bull, İtalya’dan Olivetti , İngiltere’den STC, İsveç’ten Exelte ve Almanya’dan Nixdorf ilk sözü söylüyorlar. İlaç ve kimya ürünleri alanında, Glasko ve Smithkline İngiltere’den, Sandoz İsviçre’den, Schering Almanya’dan ve Procordia İsveç’ten piyasayı ellerinde bulunduruyorlar. Kısacası piyasanın hangi alanında olursa olsun parmak sayısını geçmeyecek sayıda tekeli, piyasayı denetimleri altında tutuyorlar. Banka alanında da aynı durum geçerlidir.

1.3) EMPERYALİZM VE DEMOKRASİ

İnsan toplulukları tarih boyunca kendilerini etkileyen, karşısında çaresiz kaldıklarını düşündükleri gelişmelerin yarattığı gerginlikleri azaltmak için, yer yer akıldışı açıklamalara ve mitlere başvurmuşlardır. Küreselleşme de bu mitlerden biri. Ancak bu mit, insanların çaresizliğinin yarattığı gerginliği azaltmak yerine, çaresizlik hissini arttırmak gibi bir işleve de sahip. Örneğin demokrasi demagojisine sarılan küreselleşme, tekellerin Orta Çağ’ına kapı açıp gericiliği hortlattı. Çünkü tekellerin kontrolündeki teknolojik gelişim, işsizlik ve

¹² Economist, Kasım 1996.

kıtlığı körükledi. Küreselleşme talanı ile kazanan büyük kazandı, kaybeden de büyük kaybetti.

Küreselleşme aslında ideolojik bir kavram; sınıf mücadelesinde ve çürüyen Kuzeyin hegemonyası için tetiğini çektiği bir silah. Örneğin “YDD” saldırganlığı sömürü sisteminin güvenliğini ve süper kârını gerçeklemek için, kendine meydan okuyan (merkezkaç konumlu) devletleri (İran, Irak, Libya vb.) karşısına alarak yok etmeyi de ihmâl etmiyor. Diğerlerini ise IMF, Dünya Bankası vb. kurumlarıyla yönlendirip köleleştiriyor.

“YDD”nin köleleştirmesine ya da dünyanın Kuzeylileştirilmesine karşı çıkan “Güneyli milliyetçilik”, elbette uluslararası sermayenin istediği bir şey değil. “Güneyli milliyetçilik”, “YDD” saldırısı karşısındaki geri konumlu bir savunma hattı. Tıpkı “YDD”nin dayattığı “kimliksizleşme” ve “köksüzleşme” mahkûmiyeti karşısında, dinsel köktendinciliğin bir sığınak oluşturması gibi... “YDD”nin ideolojik saldırısını akılcılığı reddeden post-modern boyutta derinleştirmesi, Güney’de milliyetçilik ve dinsel köktencilik öne çıkarırken; Kuzey’de de “hurafecilik”, “astroloji”, “falıcılık”, “tarikatçılık” vb. “Orta Çağ” uygulamalarını ve Kuzey ırkçılığını körüklüyor. Bu nesnel durum ve konjonktürel gerçekçi, teorize etmeden kavramak gerek...

Kuzey kontrolündeki küreselleşme süreci, uyum yanında, derin ve çaplı tepkileri, yani polarizasyonu (yani parçalanmayı) da devreye sokuyor. Bu durum küreselleşmeci değerlere karşı, ulusal çıkarı öne çıkaran perspektifleri de (konjonktürel olarak) güçlendiriyor. Önümüzdeki dönemde, küreselleşmeci değerlere karşı yerel ve ulusal tepkilerin daha da güçlenmesi muhtemeldir.

Bu noktada ister istemez, Güney ülkelerinde kendini “Ulusçu Sol” diye tanımlayan devletçi çizgiye değinmek gerekiyor. Bu konuda Prof. Dr. Korkut Boratav, “ulusçu bakış

açısı”yla, “Ulusal ekonominin geleceği emeği daha yakından ilgilendiriyor. Finans-kapital ve rantiyeleri ise aşağı yukarı hiç ilgilendirmiyor. ‘İşçilerin vatanı yoktur’ sloganı, tersine döndü. İşçiler ulusal olmak zorunda bırakıldı, sermaye ise vatansızlaştı. İşte küreselleşme budur aslında. Ülke ekonomisinin güçlü olması, öncelikle emeğin sorunudur”.¹³ Prof. Dr. Alpaslan Işıklı, “Küreselleşme emek için değildir”.¹⁴ Ahmet Taner Kışlalı da, “Küreselleşme ve Kemalizm” adlı yazısında, “Ulusal devlet varlık nedenini yitirmedi. Ama ulusal devletin savunucusu olan temel güç değişti... Sermayedar sınıfların yerini emekçi sınıflar aldı. Eskiden sermayedar sınıf, kendini korumak için ulusal devlet kalkanını kullanırdı. Şimdi sermaye uluslararası düzeyde bütünleşince (...) kol ya da kafa emekçilerinin, artık bu uluslararası güce karşı savunabilecekleri tek araç kaldı: Ulusal devlet!”¹⁵ diyor. Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral’e göre, “Özeleştirme, taşeronlaştırma, kendi hesabına çalışma, eve iş verme kamu kesiminden işçi çıkartma, kaçak işçilik, geçici işçilik, kısmı süreli çalışma, ihtiyaç olduğunda çalıştırma, işçi kiralama gibi uygulamaların tümünün amacı, sendikasılaştırma ve işçilik maliyetlerinin düşürülmesidir. Ulusötesi sermayenin çıkarları doğrultusunda bir küreselleşme süreci, tüm dünyada çalışanların durumunu kötüleştirmiş, sendikaları zayıflatmıştır. (...) Ulusötesi sermayeye, IMF’ye, Dünya Bankası’na karşı işçi sınıfının çıkarlarını koruyabilmenin yolu, demokratik ve güçlü devlet yapısına bağlıdır. Bu nedenle TC’nin üniter devlet yapısını, bağımsızlığını savunuyoruz. Eğer ülkemizin çıkarı, bazı işletmelerin özelleştirilmesini gerektiriyorsa, şeffaflık içinde bunu kabul edebiliriz”¹⁶ diyor.

¹³ Korkut Boratav, Cumhuriyet, 27 Şubat 1996, s.12.

¹⁴ Alpaslan Işıklı, Cumhuriyet, 2 Mart 1996, s.12.

¹⁵ Ahmet Taner Kışlalı, Cumhuriyet, 3 Nisan 1996, s.3.

¹⁶ Bayram Meral, Cumhuriyet, 1 Mayıs 1996.

Bu tür görüşlerin unuttuğu şu: “Ulusal devlet” geçmişte de, bugün de hâlâ burjuvazinindir. “Özelleştirme” ve benzeri girişimlerle birlikte ekonomideki, “ulusal pazarın denetlenmesi”ndeki rolünü giderek yitirmesine karşın “ulus-devlet”in ‘ulusal’ işçi sınıfı ve emekçilerin çokuluslu sermayenin saldırıları karşısındaki direnişlerini bastırmadaki rolü, daha da vurgulu hale gelmektedir. Emekçiler, hiçbir koşul altında burjuvazinin aygıtını ödünç alarak (ki bu da mümkün değil!) “YDD”ye karşı mücadele edemezler. Kaldı ki küreselleşmenin Kuzey’de öne çıkarttığı bir diğer eğilim de “Kuzeyli küresel milliyetçilik”tir! Bu işin bir yanı.

Öteki de, şu: Emperyalizm, kapitalist sistemin dünya çapında yeniden üretilmesinin düzenlenmesi ise, anti-emperyalizm, kapitalizmin dünya çapında yeniden üretiminin şu veya bu şekilde aksatılmasına yönelik eylemler olarak tarif edilmeli. Bu nedenle işçi sınıfının ve genel olarak emekçilerin anti-emperyalizmi, ulusal çıkar ve argümanlardan hareketle değil; sermaye sınıfı ile bulunduğu “ulusal ekonomi”de kapitalizme karşı mücadelesiyle somutlandığı oranda anlam kazanır. Çünkü kapitalizm bir dünya sistemidir, küreseldir. Yani kapitalist üretim tarzının yeniden üretiminin coğrafyası uluslararasıdır. Emperyalizm, tekelci kapitalizm aşamasında global ekonomik ve politik ücretli kölelik sisteminin, hiyerarşik bir devletler ve uluslararası ilişkiler sistemi içinde yeniden üretiminin düzenlenmesine (yani uluslararası talana) denk düşer. Bu bağlamda emperyalizm, kapitalizmin nihai krizidir; yani Lenin’in deyişiyle, “Çürüyen kapitalizm”dir.

Çürüyen kapitalizmin krizden kurtulabilmek için devreye soktuğu iktisadi politikalar ise neo-liberal saldırıyı oluşturmaktadır. Şimdi bu saldırının, teorik arka planına kısa bir göz atalım.

2) NEO-LİBERALİZM

“Neo-liberalizm” terimi, son çeyrek yüzyılda kapitalizmin krizinin derinleşmesiyle birlikte yaygınlaşan, bir dizi iktisat politikasını anlatan bir terim. “YDD” kapitalizmini anlamak için neo-liberalizm olarak adlandırılan bu iktisat politikalarının ne olduğuna şöyle bir göz atmak gerekiyor. ‘Liberalizm’ sözcüğü eskiden siyasal, iktisadi ya da dini fikirler düzleminde özgürlükçü bir tavrı anlatırdı. Örneğin ABD’de siyasal liberalizm, toplumsal çatışmaları hafifletmeyi amaçlayan bir strateji olarak yorumlanır, yoksullara ve emekçi halka, muhafazakarlığa ve sağcılığa karşı ilerici bir tutum olarak sunulurdu.

Öte yandan ‘neo’ ön eki liberalizmin yeni bir türünün söz konusu olduğunu gösteriyor. Yeninin ne olduğuna bakmadan önce eskisi nasıl bir şeydi diye soralım ve yanıtlayalım: Liberal iktisat okulunun Avrupa’da ünlenmesi İngiliz iktisatçı Adam Smith’in, 1776’da ‘Milletlerin Zenginliği’ adlı eserinin yayınlamasına denk düşer. Bu okul, iktisadi alana devlet müdahalesinin tamamen kaldırılmasını savunuyordu. Ticaret engellenmemeli, imalat sanayi kısıtlanmamalı ve gümrükler sıfırlanmalıydı. Liberal okula göre, bir ulusun ekonomisini geliştirmenin en iyi yolu serbest ticaretti; ve serbest piyasada, tüm iktisadi ilişkiler “görünmez el” sayesinde mutlak surette dengeye ulaşacaklardı. Bu tür fikirlerin liberralliği, iktisadi denetimlere karşı çıkmak anlamında görülüyordu. Bireyciliğe dayanan bu uygulama, “serbest” teşebbüs ve “serbest” rekabeti özendirdi. Ancak burada, serbestlik lafindan anlaşılan şey; artık sanayicilerin, dileklerine kâr etmekte serbest olmalarıydı. Avrupa’da doğan iktisadi liberalizm, 1800’lerde ve 1900’lerin başlarında ABD dahil, bütün dünyada hakim iktisadi görüş haline geldi. Ta ki 1930’ların Büyük Depresyon’una kadar. Kapitalist ekonominin

1930’larda yaşadığı büyük kriz sonrası Keynes, liberalizmin sermayeciler için en iyi politika olduğu görüşüne meydan okuyan bir teori ortaya attı. Bu teoriye göre; kapitalizmin büyümesi için tam istihdâm gerekiyordu; bunu sağlamanın tek yolu ise hükümetlerin ve merkez bankalarının istihdâmı artırıcı müdahalelerde bulunmasıydı. Yani kapitalizmin iktisadi anlamda sürdürülebilirliğini sağlamak için, devlet müdahalesi gerekli görülüyordu. Krizi aşma çabasının sonucu olarak yaygın kabul gören bu görüşler, dönemin iktisadi siyasetleri üzerinde, bu da geniş bir kitlenin yaşam düzeylerinin iyileşmesinde etkili oldu.

Böylelikle devletin kamu yararını gözetmesi gerektiği anlayış, geniş kabul görmeye başladı. Ancak son 25 yılın günden güne derinleşen kapitalist krizi, bu kriz sırasında kâr hadlerindeki düşüş, büyük sermaye çevrelerinde iktisadi liberalizmi yeniden canlandırma gerekliliğini yarattı. İşte liberalizmi “neo”, yani “yeni” kılında bu. Şimdi, “YDD”de kapitalist ekonominin hızla küreselleşmesiyle birlikte neo-liberalizmin tüm dünyada hakim kılınma çabasına tanık oluyoruz.

Neo-liberalizmin ana noktalarını şöyle özetlemek mümkün:

i) Piyasanın kayıtsız şartsız egemenliği: Yol açacağı toplumsal zarar ne denli büyük olursa olsun, “hür” ya da özel teşebbüsü, devletlerce dayatılmış her türlü bağdan kurtarmak. AB ya da NAFTA’da olduğu gibi uluslararası ticarete ve yatırımlara daha çok açılmak. İşçileri sendikasıızlaştırarak ve yıllarca mücadele edilip kazanılmış işçi haklarını ortadan kaldırmak, ücretleri düşürmek. Fiyat denetimlerine son vermek. Genel olarak sermaye, mallar ve hizmetler için tam bir hareket özgürlüğü. Neo-liberalizm yandaşları, bunun herkesin iyiliğine olacağını herkesi ikna etmek için, düzenlenmiş bir

piyasanın iktisadi büyümenin en iyi yolu olduğunu, bunun ise sonunda herkese yararlı olacağını ileri sürüyorlar.

ii) Özelleştirme: Devlete ait işletme, mal ve hizmetlerin özel yatırımcılara satılması. Bankalar, temel sanayiler, demiryolları, paralı otoyollar, elektrik, okular, hastaneler, hatta içme suyu bile buna dahildir. Genellikle etkinliği arttırmak adına yapılsa ve etkinliğin artırılması, çoğu kez gerekli olsa da özelleştirmenin başlıca sonucu, servetin küçük bir azınlığın elinde daha da yoğunlaşması, halkın ise ihtiyaçları için daha çok para ödemek zorunda kalması olmuştur ve olmaktadır.

iii) Deregülasyon (düzenleme dışı bırakma): Çevre koruması ve iş güvenliği dahil tüm alanlarda, kârları azaltabilecek tüm devlet düzenlemelerinin geriletilmesi; ve nihayetinde tamamıyla ortadan kaldırılması.

iv) Eğitim ve sağlık alanlarında sosyal hizmetler için yapılan kamu harcamalarının kesilmesi. Yoksulların yararlandıkları sosyal güvenlik hizmetlerini, yol, su, köprü gibi temel altyapı yatırımlarının, gene devletin rolünü azaltılması adına kısıtlanması. Elbette neo-liberaller burada, kapitalistlerin yararlandığı devlet sübvansiyonlarına karşı çıkmıyorlar.

v) “Kamu yararı” ya da “toplumsallık” kavramının tasfiye edilmesi ve bunun yerine “bireysel sorumluluğunu geçirilmesi”. Yoksulların sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik olanaklarından yoksun kalmalarının çaresini tamamen kendilerinin bulmaları için baskı yapılması -başaramazlarsa “tembel” olmakla suçlanmaları.

IMF ve Dünya Bankası gibi güçlü mali kurumlarca dünyanın her tarafında dayatılan neo-liberalizmin en rafine örneklerinin bulunduğu ve bugüne dek, en güçlü olduğu yer Latin Amerika’ydı. Neo-liberal uygulamaların ilk örneği ise Şili’de seçimle hükümete gelen Allende rejimine karşı, 1973’te CIA’nın desteklediği darbenin ardından (Chigago Üniversitesi’nden iktisatçı Milton Friedman’ın katkısıyla) ya-

şandı. Şili'yi başka ülkeler izledi. Neo-liberalizmin en yıkıcı etkilerinden bazıları Meksika'da görüldü. Bu ülkede NAFTA ile beraber hayat pahalılığı %80 yükselirken ücretler %40 ile 50 arasında geriledi. Bu ülkede 20 bini aşkın küçük ve orta boy işletme iflas etti; devlete ait binden fazla işletme özelleştirildi.¹⁷ Anlaşılan benzer gelişmelere, bundan böyle Doğu ve Güneydoğu Asya ile Rusya'da da tanık olacağız. Bu koşullarda neo-liberal saldırının giderek yoğunlaşacağını söylemek boş bir spekülasyon olmayacaktır. Bu noktada bize düşen dünyayı sarsan düzensizliğin yönünü tespit etmeye çalışmak olmaktadır.

3) “YENİ DÜZEN(SİZLİK)” NEREYE?

“YDD” nereye gidiyor? Çok çeşitli olan öngörülere şöyle bir göz atalım: Kapitalizmin iki versiyonu (“Anglosakson”/Amerikan ve “Ren”/Avrupa) arasındaki mücadeleye dikkat çeken Michel Albert, bireysel başarıyı yücelten “Amerikan modeli” ile Alman, İsviçre ve İskandinav (Japonya-Uzakdoğu da bu kategoride) tecrübelerini kapsayan “Ren kapitalizmi” arasındaki kavganın, “YDD”nin geleceğini biçimlendireceğini iddia ediyor.¹⁸ Lester Thurow da, 21. yüzyılda üç odak arasında “kıran kırana” ekonomik yarış olacağını altını çizip; yarışın “mikroelektronik, biyoteknoloji, yeni ağır sanayi-malzeme, telekomünikasyon, sivil havacılık, robotik, bilgisayar teknolojisi ve programları”¹⁹ dallarındaki yedi kilit alanda gerçekleşeceğini öngörerek ‘yarışı kazanan “YDD”nin efendisi olacak’ diyor... Jeffry E. Garten ise,

¹⁷ Bkz. T. Demirel ve Ö. Orhangazi “Yoksulluk ve Başkaldırının Meksika’sı”; “Mayaların Dönüşü” içinde, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1998, s.14-59.

¹⁸ Michel Albert, Kapitalizm Kapitalizme Karşı, Afa Yayınları.

¹⁹ Lester Thurow, Kıran Kırana: Japonya, Avrupa ve ABD Arasında Yaklaşan Ekonomik Savaş, Afa Yayınları, 1994.

“YDD”yi, “bir hegemonya savaşının soğuk barışı”²⁰ olarak niteleyip; hegemonya kavgasının eşikte olduğuna dikkat çekiyor.

John Naisbitt, “Global Paradoks”un da, “YDD” ile “güç dağılımı devletten bireye, dikeyden yataya geçmektedir. (...) Dünya ekonomik açıdan birleşirken parçaları sayıca artıyor, global ekonomi büyürken parçaların boyutları küçülüyor. Bu küçülme, kabilecilik eğilimlerini de güçlendirmiştir. (...) Milli devletin önemi azaldıkça, sayısı artmakta, yenileri oluşmaktadır”²¹ deyip; “globalizasyon”la, ekonomik ittifakların güçlenmesi ve sınırların geçersizleşmesi gerektiği halde, ters orantılı olarak politik bağımsızlık ve kendi kendini yönetme taleplerinin yükseldiğinin; bunun için de, “siyasi birlik”lerin (AB gibi) hayâl olduğuna işaret ediyor. Yazara göre, paradoksal özellikler taşıyan gidişat; “büyük olan küçülür” gerçeğiyle karşı karşıyadır. Yani “küreselleşen ekonomi büyüdükçe, parçalar küçülüyor”. Rekabet arttıkça, büyükler parçalara ayrılmak zorunda kalıyor, ekonomi hacmi büyüdükçe küçüklerin görevi artıyor. “Ortak noktalar çoğaldıkça, farklı olma talepleri artıyor”. Ekonomik ittifak alanları genişledikçe, siyasi anlamda bağımsızlık talepleri gelişip milliyetçilik güçleniyor.²²

John Lukacs’a göre de; “20. yüzyılın sonunda -hatta Modern Çağ denilen bu çağın sonuna yakın-, dünyayı tehdit eden iki tehlike vardır. Biri istikrara ters düşen; ve doğayı tehdit eden maddi ve ekonomik ‘büyüme’ için kurumlaşmış basınçtır. Diğeri, insanlar arasında daha büyük ve daha iyi bir anlayışa ters düşen ve çoğunlukla barbarlığa inen milliyetçiliğin, popülist eğilimlerin varlığıdır. Biri servet artırımına, di-

²⁰ Jeffry E. Garten, Soğuk Barış, Sarmal Yayınevi.

²¹ John Naisbitt, Global Paradoks, s.36, 11-12, Sabah Kitapları, 1994.

²² John Naisbitt, Büyüyen Dünya Ekonomisinin Güçlenen Küçük Oyuncuları, Sabah Kitapları, 1994.

ğeri aşiret gücüne erişmeye çalışmaktadır. (...) Rivol şöyle yazıyordu: ‘Les peuples les plus civilisés sont aussi voisins de la barbarie que le fer plus poli l’est de la rouille\En uygar halklar bile barbarlığa madenin pasa yakın olduğu kadar yakındırlar.’ (...) Bu evrensel bir gerçeği dile getiren bir özdeyiştir”.²³

Carter’in Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, “Kontrolden Çıkmış Dünya”da 21. yüzyıla ilişkin; “Bugün, ABD tek küresel güç olarak görünmektedir. Amerika’nın gücü herhangi bir potansiyel rakibi tarafından tehdit edilmemektedir. Ne Japonya, ne de Avrupa ABD’nin yerine geçebilir. Ancak şu anda Amerikan kültüründe baştan çıkarıcı bolluğun getirdiği zaafılar bir eğilim olarak belirmeye başlamıştır. Kendi kendini memnun etme duygusunun amaç olma duygusunu engelleyecek bir ahlâki kriterin ortaya çıkması halinde, Amerikan egemenliğinin uzun süre devam etmesi mümkün değildir. (...) Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki çelişkiler keskinleşebilir. Zengin ülkelere karşı, yeni bir yoksul ülkeler koalisyonu ortaya çıkabilir” saptaması yapıyor.²⁴

Alvin Toffler, “Gelecek Şoku” (1987), “Üçüncü Dalga” (1988) ve “Yeni Güçler” (1991) üçlemesinde; “YDD”nin, “Yoksullara karşı zenginlerin başkaldırısı”yla karakterize olacağından söz edip;²⁵ 21. yüzyılın “Asya Pasifik Yüzyılı” olacağını öngörüsüyle; gezegenin sorunlarının büyüdüğüne dikkat çekip; “şimdi önümüzde yepyeni bir yüzyıl var, çok sayıda insanın açlığın eşiğinden çekilip alınacağı... Sanayi çağı kirlenmesinin yarattığı felaketlerin durdurulup, insanlı-

²³ John Lukacs, Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu, s.206, Sabah Kitapları, 1993.

²⁴ Zbigniew Brzezinski, Kontrolden Çıkmış Dünya (21. Yüzyılın Arifesinde Dünya Çapında Karmaşa), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

²⁵ Alvin Toffler, Courrier International, Eylül, 1994.

ğın hizmetine daha temiz bir teknolojinin sunulacağı... Geleceğin biçimlenmesinde daha zengin bir kültür ve halk topluluğunun yer alacağı... Savaş vebasının önleneyeceği bir yüzyıl... Ama biz kabile nefretlerinin, gezegenin perişanlığının ve savaşla artan savaşların yeni bir karanlık çağına körü körüne gidiyor gibiyiz”²⁶ diyor.

Çeşitli yorumların ortaklaştığı nokta, dünyada düzensizliğin, eşitsizliğin büyüğüdür; ve buna yol açan ise, küresel paylaşımı körükleyip, kapışmalarına kapı açan “YDD” kapitalizmidir.

Çehresi değişen dünyada, öne çıkan görüntü ne? Ya da Kuzey’in, kriz içindeki yeniden yapılanma arayışının küresel çapta yarattığı tablo nasıl? Tariflenmiş yeniden tariflemeye gerek duymadan Halûk Gerger’e başvuralım: “Bir düzen üç şey üzerine oturur. Birincisi, düzenin unsurları arasındaki ilişkileri ve davranışları belirleyen kurallar, normlar bütünü. İkincisi, bu kurallara ve normlara işlerlik kazandıracak kurumların olması. Üçüncüsü; bütün bunları birarada tutabilecek bir ortak çıkar bilinci olması lazım. YDD aslında böyle bir üçlü saç ayağına dayanıyor. Ortak çıkar bilinci, şöyle bir yanılısma üzerine kurulmaya çalışılıyor ve deniliyor ki; tarihin sonuna gelinmiştir. Ortak çıkar bilinci liberal kapitalizm görüşüne uygun düşer. Tabii böylesi bir ortak çıkar bilinci yok. Ama yeni dünya düzeni böyle bir ortak çıkar bilinci yanılısamasına dayanan bir süreç.

İkincisi; kurallar ve normlar bütünü ise, burada müdahale hukuku söz konusu. YDD, ABD’nin önderliğindeki emperyalist bloka, dünyanın herhangi bir bölgesine, uluslararası sermayenin çıkarları ve gereksinimleri doğrultusunda gerekirse askeri olarak müdahale hakkı veriyor. Bu müdahale hukuku, yaratılmaya çalışılıyor.

²⁶ Alvin Toffler, Heidi Toffler, 21. Yüzyıl Şafağında Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele, Sabah Kitapları, 1994.

Üçüncüsü; bu müdahale hakkına hukuki işlerlik kazandıracak kurumlar oluşturuluyor. BM, NATO, AGİK gibi kuruluşlar ve tabii yalnız askeri müdahale öngörülmediği için IMF, Dünya Bankası ve benzeri kurumlardan örülü bir ağ ile emperyalizmin müdahale etmesi düşünülüyor. Demek ki, şimdi böyle bir süreç yaşıyoruz. Fakat bu süreç bize, PENTAGON'da, Washington'da, Gorbaçov döneminde Sovyet Bilimler Akademisi'nde Türkiye'nin medyası aracılığıyla yeni bir refah, işbirliği ve barış çağı aldatmacası ile yansıtıldı. Yani acı ilaç ya da yanılmalara bir barış, işbirliği çağı müjdesi gibi cicili bicili bir paket içinde getirildi. Çok insanın kafası karıştırıldı. Türkiye'de çok etkili oldu. Türkiye'de muazzam bir propaganda makinesi harekete geçti. Sonuçta bunun yanlışlığını kendisi ortaya koydu. Çok kısa bir süre içinde, yeni bir barış, işbirliği ve refah çağını değil; aksine yanılmalara dayanan, bağdaşmaz çıkarları bağdaşır gösteren, emek ve sermaye arasındaki çelişkiyi sermayenin çıkarları lehine çözmeyi amaçlayan bir 'ortak çıkar' yalanına dayandığı ortaya çıktı.

Emperyalizmin ezilen halklara müdahale etme imkânını artıran bir hukuka dayandığı ve askeri müdahaleye özellikle işlerlik kazandıracak, barış örgütü olması gereken BM'yi emperyalist müdahalelerin lojistik destekçisi durumuna; yani bir savaş örgütüne dönüştürecek bir süreç olduğu, boğazlaşma, sömürü süreci olduğu çok açık bir şekilde ortaya çıktı. Artık emperyalistler, bu YDD lafını ve 'tarihin sonu' lafını ağızlarına almıyorlar. Maske çok çabuk düştü".²⁷

Bu koordinatlarda UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü) 1997'de hazırladığı bir raporda küreselleşmenin 7 "günah"ını şöyle sıralıyordu:²⁸

²⁷ Haluk Gerger, Newroz, 17 Haziran 1994, s.12.

²⁸ Emek Gazetesi, 20 Kasım 1997, s.6.

“i) Ülkeler düzeyinde bazı istisnalar bulunmasına rağmen dünya ekonomisi çok yavaş büyümektedir. Bu büyüme hızı ile tatminkâr bir ücret düzeyine dayalı yeterli istihdâm sağlanamamakta ve yoksulluk hafifletilememektedir.

ii) Kuzey ve Güney arasındaki fark giderek açılmaktadır. 1965’te dünya nüfusunun en zengin %20’sinin ortalama kişi başına geliri, en yoksul %20’sinin 30 misliydi. 25 yıl sonra yani 1990’da bu fark ikiye katlanmış; 60 misline çıkmıştır.

iii) Zenginler her yerde kazançlı çıkmıştır. Bu durum sadece toplumun en yoksul kesimlerinin aleyhine gelişmiştir. Ülkelerin pek çoğunda gelir dağılımındaki dönüşümler orta sınıfların görelî durumlarını da bozmuştur.

iv) Her yerde finans, sanayinin rantiyeler de yatırımcıların önüne geçmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin bazılarında kamusal ve özel borçtan ödenen faizler GSYİH’nin %15’ine ulaşmıştır. Var olan menkul değerlerin el değiştirmesi yatırım yoluyla yeni servet yaratılmasına göre, çok daha kazançlı bir faaliyet haline gelmiştir.

v) Gelir dağılımında sermaye emeğe başat çıkmıştır. Kâr payları, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yükselmiştir. 1980’li yılların başları, bugün ile karşılaştırıldığında gelişmekte olan ülkelerin beşte dördünde sinai katma değerde ücret payının belirgin bir şekilde düşmüş olduğu ortaya çıkmaktadır.

vi) İş ve gelir güvencesi her yerde azalmıştır. Artan faiz maliyetleri şirket kazançlarını aşındırmakta; ve buna karşın hem Güney’de hem Kuzey’de şirketler yeniden yapılanarak istihdâmı ve ücretleri baskı altında tutma yolunu seçmektedirler.

vii) Nitelikli ve niteliksiz emek arasındaki ücret eşitsizlikleri genel bir sorun haline gelmektedir. Gelişmekte olan ül-

kelerde niteliksiz işçilerin ücret düzeylerinde mutlak gerilemeler yaygınlaşmıştır”.

4) “İNSAN BELLEĞİ NİSYAN İLE MALÛL” DEĞİL!

Tablo böyle! Ama “insan belleği nisyan ile malûl” değildir, deyip biraz eskilere gidelim; ve ABD Dışişleri Bakanlığı’nın, “Sovyet Uzmanı” ve ‘Tarihin Sonu’nun yazarı Francis Fukuyama’nın dediklerini hatırlayalım: “Doğu bloku ve özellikle de SSCB’nin dağılması ile birlikte kapitalist sistemin üstünlüğü ve alternatifsizliği tarih tarafından tartışmasız bir biçimde kanıtlanmıştır. Artık dünyada, tek başına egemen olan ekonomik sistem kapitalizm, politik sistem ise liberal demokrasidir. İnsanlık tarihi bundan sonra kapitalizmin tarihi olarak yaşayacaktır. Kapitalizmin önünde duran görev gelişmek, yayılmak, pekişmek, zaaflarından arınmaktır. İnsanlık ise başka alternatif olmadığından, kapitalist sisteme uyum sağlama, onun kurallarını en iyi bir biçimde uygulama görevi ile karşı karşıyadır. Bu sürecin önünde engeller olacak, sorunlar çıkacaktır. Fakat kapitalist sistem ve liberal demokrasinin zaferi, alternatifsizliği ve bu konuda oluşacak ortak konsensüs, her halükârda yerel ve cüzi kalacak, bu engelleri aşmakta zorluk çekmeyecektir. İnsanlık tarihi, artık kapitalizmin eşliğinde tekdüze bir gelişim ve ilerleme seyrine girmiştir”.²⁹

Bu görüşlerini, “Tarihin Sonu ve Son İnsan”da geliştiren yazar, “bugün dünyada, artık özgürlükçü demokrasinin dışında bir siyasi ideal kalmadı. Bu nedenle tarihin sonundan söz ediyorum. Ben henüz tarihin akışı içinde olan ülkelerle hedefe ulaşmış ülkeler arasında bir ayırım yapıyorum. Bu tıpkı bir trenin gara varması gibi: ilk vagon gara girdiğinde tren hedefine varmıştır; ama diğer vagonların da aynı noktayı

²⁹ F. Fukuyama, Tarihin Sonu, National Interest, 1989, Yaz sayısı.

geçmesi, biraz zaman ister. Çünkü bütün vagonlar birbirine bağlıdır; ve eninde sonunda hepsi hedefe varacaktır. Bu hedef de bence, batı demokrasisi”, diyordu.³⁰

André Gorz’un, “kapitalizmin çözümleyiciliği”ne inanmışlığı, Fukuyama’dan farklı değildi: “kapitalizm hiçbir zaman kendi doğurduğu sorunları çözülmede bu denli yeteneksiz kalmamıştı. Ne var ki bu yeteneksizlik, onun için ölümcül değil. Kapitalizm, bugüne kadar pek incelenememiş ve çok az kavranabilmiş bir gücü, kendi sorunlarının çözümsüzlüğüne hâkim olma gücünü ele geçirmiştir. Kapitalizm kötü işlemesine rağmen yaşamını sürdürmesini bilir, hatta bu durumdan kendine yeni bir güç bile çıkarır; çünkü sorunlarının çözümsüzlüğü, onun özünde vardır”.³¹

Bugün örgütsel olarak var olmasalar da, Türk(ie) solunun belirli kesimlerinde anlayış olarak yaşayan TB‘K‘P (Türkiye Birleşik ‘Komünist’ Partisi) “tezleri”yse, Fukuyama ve Gorz’un basit tekrarının ötesine geçmiyor, hatta denilebilir ki Gorz’unkilerin dahi gerisine düşüyor: “işçi sınıfının tarihsel misyonu sona erdi. (...) Sınıfın iktidar talebi, işçi sınıfının da, burjuvazinin de azınlıkta kaldığı günümüzün modern toplumlarında gerici bir taleptir. (...) Emperyalizm bitti. Dünyada, artık tek yanlı bağımlılıklar yoktur. (...) Çağdaş dünyanın yeni gerçekleri, reformist ve devrimci ayrımını tamamen gereksiz kılıyor. Bu çerçevede, sosyal demokrat ve komünist hareketlerin birbirlerini etkilemeleri, ileride birçok yeni gelişmeye kaynaklık edebilir. (...) Geçmişin ‘devrimci durum’ları günümüz toplumu açısından, ancak ‘kâlp krizi’ anlamına gelebilir. Toplumsal ve politik dönüşümleri, onlarca yıl süren kâbuslara yol açmadan gerçekleştirmek gerekiyor.

³⁰ F. Fukuyama, Ekonomik Panorama Dergisi, Yıl: 5, No:16, 12-19 Nisan 1992, s.39-40.

³¹ André Gorz, Elveda Proletarya, Afa Yayınları, Mart 1986.

(...) Geleneksel toplumlar özel mülkiyet, piyasa ve kâr olmaksızın modernleşemez".³²

"Yeni dönem"e ilişkin Régis Debray'ın "perspektifi"de şuydu: "sosyalizm, sağlam inançlardan oluşan bir özden ya da dahası, ortak bir sözcük dağarcığından bile yoksun. Artık sanat yok, sanatçı var; ruh çözümlemesi yok, ruh çözümlemecileri var deniyor. Eh, artık sosyalizm de yok. (...) Sol her ülkede mücadeleyi sürdürüyor, açıkça savunmada. (...) Savunmaktan, korumaktan, gözetmekten söz ediyor, sol, artık değiştirici bir güç değil, yalnızca piyasayı frenleyici bir güç. Güçlülere karşı iktidar mücadelesindeki rolünü bir yana bırakan sol, kendini muhalif bir güç, lafını bilen bir denge mekanizması olarak görüyor. Piyasadan başka seçenek yok. (...) Görevimiz, uygar insanlığın etnik ve dinsel yamyamlığa boyun eğmesinden sakınmak için ütöpik sosyalizmin yerine bir ahlâk anlayışı ve sivil yöntem olarak sosyalizmi koymaktır".³³

Murat Belge ise, gidişattan bir hayli umutluydu: "Dünyada bir değişim başladı. 'Belirleme' yeteneği güçlü iktidarlardan, güçsüz yurttaşlara doğru kayıyor; ya da güçten vicdana doğru kayıyor. Yeni başlayan her eğilim gibi, bu da şimdilik egemen değil. Ama sanıyorum ve umuyorum ki şimdiden belirleyici olmaya başladı".³⁴ Özetle ortalığı, yoğun bir vazgeçiş ve ehlileşmenin tozu dumanı kaplamıştı. Bir zamanlar Fransız Komünist Partisi (FKP)'nin de üyesi olmuş François Furet'nin 1995'te yazdığı "Bir Hayâlin Geçmişi, 20. Yüzyılda Komünist Düşünce Üstüne Deneme", egemen sınıflardan alkış üstüne alkış almıştı. Çünkü Furet'ye göre, "Komünizm bitmiş"ti!

³² TBKP Genel Yönetim Kurulu Tezleri, Nokta, Yıl:8, No:52, s.52-57.

³³ Régis Debray, NPQ-Türkiye, No:2, s.51-52.

³⁴ Murat Belge, Cumhuriyet, 1 Nisan 1992.

“Maske düştü”... Ama yalandan yine de vazgeçilmiyor. Örneğin, eski ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig de şunları diyebiliyordu: “Sovyetler Birliği’nin dağılması, felaketle noktalanacak olan nükleer bir savaş tehlikesini ya da dünya üzerine yayılabilecek bütüncül bir düzen dalgasını ortadan kaldırmıştır. Bu yüzyıl içerisinde üçüncü kez, demokrasiler özgürlüklerine ve güvenliklerine kasteden bir tehlikeye karşı zafer kazandılar. (...) Başarılı bir ekonomik büyümenin gizeminin demokrasi ve pazar ekonomisinde olduğuna inanıldığı için bu sistemin beğenilirliği giderek artmaktadır. Kısacası, belli başlı eğilimler demokratik oluşumlardan yanadır”.³⁵

Gerçek, Haig’in “iddia” ettiği gibi miydi? Yanıtı, “YDD” hayranlarından Hadi Uluengin şöyle veriyordu: “Bazılarının diline pelesenk ettiği ‘piyasa ekonomisi eşittir demokrasi’ sloganını son derece ihtiyatla karşılamak gerekiyor. Reagan ve Thatcher ideolojisinin ortalığı kavurduğu seksenli yıllarda ağırlık kazanan bu kolaycı slogan, ancak kısmi bir doğruluk içeriyor. Çünkü, geçmiş ve şimdiki tecrübeler, ‘Chicago Okulu’ denilen ultra-liberal ekonomistlerin de yatkın olduğu bu yaklaşımı doğrulamıyor. İktisadi liberalizm mutlaka siyasi liberalizmi ihtiva etmiyor. Nitekim, (...) Tayvan, Güney Kore, Malezya ve Singapur gibi Pasifik Havzası devletleri piyasa ekonomisini benimsemelerine rağmen, demokrasi babında süttten çıkmış ak kaşık sunmuyor. Bunların, kalkınma hamlesi başlangıcında ve sırasında otoriterist veya totalitarist iktidarlarla yönetildikleri şüphe götürmüyor”.³⁶

Ayrıca, BM’nin, küresel çapta “Faşist demokrasi” oluşturduğunu savunan Doğan Uluç ise, “Demokratikleştiği iddia edilen” küresel ilişkiler konusunda şunlara dikkat çekiyordu: “Tonlarca kâğıda dökülüp dağıtılan konuşma ve bildi-

³⁵ Alexander Haig, Cumhuriyet Hafta, 28 Ekim-3 Kasım 1994.

³⁶ Hadi Uluengin, Hürriyet, 27 Ekim 1994.

rileri kapsayan faaliyetlerin yanı sıra, BM’de reform çalışmalarını yıllardır sessizce sürdüren bir komite, insanlar arasında dostluk, barış ve demokrasi ilkelerini yayma amacıyla kurulan bu örgütte, bir kere daha zenginle yoksul arasındaki güç farkını ortaya serdi. Hiçbir ülkenin diğerinden üstün sayılmayacağını lafta kaldığı, komitenin Güvenlik Konseyi üye oranını artırma girişiminde sergilendi. Daimi ve her kararı veto hakkına sahip beş ülke ile iki yıl için seçilen 10 üyeden oluşan dünyanın en etkin diplomatik organı Güvenlik Konseyi’ni 20-25 üyeye çıkarma arayışında, BM’nin demokrasiye faşist maske ardında yaklaşımı görülüyor. Veto hakkı olmayan üyeler her seferinde, Amerika, İngiltere ve Fransa’nın dümen suyunda gitmeye zorlandıklarından şikâyet ederken, özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasını takiben, konseyin bu üç elit ülkenin kontrolü altına girmesinden yakınıyorlar. BM’nin 184 devletin oluşturduğu ana organı Genel Kurul’da İngiltere ve Fransa’nın özgürlüğe kavuşmuş eski sömürgeleri ise küresel demokrasinin ancak Konsey’in üye oranının, adalet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde artırılmasıyla gerçekleşeceğinde ısrar ediyorlar. Oysa zengin Batı’nın üç silahşörü, Amerika, İngiltere ve Fransa, uluslararası camiaya kulak asmadan kendi yarar ve çıkarları doğrultusunda at koşturmaya devam ediyor”.³⁷

Haig, “Belli başlı eğilimler demokratik oluşumlardan yanadır” yalanına, yandaşlarını dahi inandıramıyor! “Yeni düzen(sizlik)”in vahşet tablosu, bu yalanların maskesini çok çabuk düşürdü: Fukuyama’nın, Gorz’un, Furet’nin,³⁸

³⁷ Doğan Uluç, Hürriyet, 31 Ekim 1994.

³⁸ Örneğin Dominique Dhombres, Furet’ye (ve Denis Berger ile Henri Maler’e de) yanıtında, Marksist düşüncenin yeniden canlılık kazanmasının örneklerini sıralayıp, “Marksizm, Furet’nin işaret ettiği gibi öyle burjuvazinin katlarından gelen gençlerin içlerinde duydukları utancı atmak için sarıldıkları bir görüş değil, uğruna milyonların yaşamlarını verdikleri bir ideolojidir. (...) Komün-

TB‘K‘P‘nin “tezleri” ve Debray‘in “perspektifi”yle, Belge‘nin umudu gibi! Bunların yaşamda karşılığı yoktu! Özetle “YDD” kapitalizminin gerçeği Fukuyama‘yı, Gorz‘u, Furet‘yi, TB‘K‘P‘yi, Debray‘i, Belge‘yi tekzip etmekte gecikmedi...

5) “YDD” VUKUATININ BİLANÇOSU!

“Yeni Düzensizlik”in dünya çapında büyüttüğü eşitsizlik, yoksulluk ve kaos hakkında oldukça zengin verilere sahibiz. Bu verilerin ortaya konması “YDD”nin ne menem bir şey olduğu yolundaki soruları yanıtlamak açısından büyük önem taşısa gerek: BM‘ye göre, insanlığın %20’si sağlık hizmetlerinden tümüyle yoksun... 130 milyon çocuk okulsuz... Dünyada mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanların sayısı her yıl 25 milyon artıyor... Dünyada son iki yüzyıl süresince eşitsizlik sürekli artmış. 1820’de en zengin ülke ile en yoksul arasındaki fark bire üç iken, bugün bire yetmiş ikiye tırmanmış durumda... Yoksulluk merdiveninin en alt basamağındaki Afrika’da kişi başına ortalama gelir, 1820’lerin Avrupa’sı düzeyinde. FAO açıklamalarına göre, 1970’lerden bugüne Afrika ekonomisi gittikçe kötüleşti. İşsizlik arttı. Nüfusun büyük oranı yoksullaştı ve %40’ı yetersiz beslenme sorunu ile tanıştı. Yetersiz beslenenlerin sayısı 1970’lerden itibaren 100 milyondan 200 milyona çıktı...

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Haşmet Başar‘ın, BM verilerinden yola çıkarak yaptığı araştırmaya göre³⁹ 6 milyarlık dünya nüfusunun 5 milyarı düşük ve orta gelirliilerden oluşuyor. İnsanların %75’i çağdaş insani ihtiyaçlarını karşılayamıyor. 3 milyar insan yıl-

nizm, toplumsal, giderek tarihsel bir harekettir,” diyordu (Le Monde, 10 Eylül 1996).

³⁹ Ülkede Gündem, 4 Mart 1998, s.12.

da 100 ila 700 dolar arasında bir gelirle geçinmek zorunda kalıyor.

Öte yandan özellikle yoksul ülkelerde verem ve AIDS gibi hastalıklar büyük bir hızla yayılıyor. Veremin en etkili olduğu ülkeler arasında Pakistan, Tayland, Endonezya, Filipinler, Brezilya, Meksika, Rusya, Etiyopya ve Güney Afrika yer alıyor.⁴⁰ Çağın vebası AIDS ise hükümetlerin, etkin ve pahalı önlemleri sayesinde, Batı Avrupa’da giderek hız keserken Afrika ile Doğu Avrupa’da katlana katlana artıyor. HIV virüsü taşıyan 30,6 milyon kişinin 20,8 milyonu Orta ve Güney Afrika’da, 6 milyonu Güney ve Güneydoğu Asya’da, 1,3 milyonu da Latin Amerika’da yaşıyor.⁴¹

Bunun yanı sıra dünya, bir mayın tarlasına dönüşmüş durumda. Gezegenimizde on binlerce insanın ölümüne ve yaralanmasına yol açan “anti-personel” kara mayınlarının yasaklanması amacıyla İsviçre’nin Cenevre kentinde düzenlenen uluslararası konferansta, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, yaşamsal nitelikteki bu toplantıda alınabilecek olumsuz sonuçların bedelinin, “insan yaşamı ve parçalanmış et ile ödeneceğini” ilan etti. Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanı Cornelio Sommaruga, “her yıl 10 bin insan mayın yüzünden hayatını kaybediyor, 20 bin kadar kişi de yaralanıyor ve sakat kalıyor” dedi. Uluslararası yardım kurumları, Cenevre’deki konferans boyunca anti-personel mayınlardan ötürü dünyada 400 sivilin yaşamının yitireceğini veya sakat kalacağını hesaplamış bulunuyor. BM kaynaklarına göre, dünyada 69 ülkede 110 milyon mayın var ve 110 milyondan fazla mayın da depolarda bekliyor. Her yıl 2 ila 5 milyon mayın dünyanın çeşitli yerlerine dökülüyor. BM verilerine göre, bu mayınların ancak 100 bin kadarı temizlenmiş bulunuyor.

⁴⁰ Gazete Pazar, 15 Şubat 1998, s.9.

⁴¹ Cumhuriyet, 1 Aralık 1997, s.16.

Ayrıca kapitalizmin kollarında yerkürenin “taşırma” kapasitesinin, 50 yıl içinde bugünkü nüfusunun iki katı olan 12 milyara ulaşacak dünya nüfusuyla, bugünkü koşullarda baş etmesi olanaksızdır. Örneğin son 50 yılda Ruanda nüfusu, 2,5 milyondan 8,8 milyona fırladı... Ve bir de ekolojik felaket tehdidi: Dünyanın iklimi de hızla değişiyor. 21. yüzyılda dünya 2 ila 4 derece daha fazla ısınmış olacak...

6) “YENİ DÜZEN(SİZLİK)” DÜNYASI

‘BM Kalkınma Programı’nın Başkanı James Speth, “Göstergeler, artık dünyanın, zenginler ve yoksullar diye ikiye ayrıldığını, eskiye oranla çok daha net biçimde ortaya koyuyor”, diyor. Ayrıca, küreselleşmeyi “yularından kopmuş gidiyor” diye mahkûm eden BM Genel Sekreter Yardımcısı İsveçli Anders Wijkmann da, “Bütün insanlar ortalama bir İsveçli gibi tüketecek olsa üç tane dünya gerekir”, diyor. Evet dünyada herkese yetecek kadar zenginlik var; ama aç gözlülüğün de sınırı yok...

Dünyada kimi ülkeler refah içinde yüzerken, dünya nüfusunun büyük bölümü açlık çekiyor. Dünya Bankası’nın 1998-99 Dünya Kalkınma Raporu’na göre, 1997 verileriyle 5 milyar 829 milyon olan dünya nüfusunun, 2 milyar 48 milyonu düşük gelirli, 2 milyar 285 milyonu düşük orta gelirli, 571 milyonu yüksek orta gelirli ve 926 milyonu ise yüksek gelirli ülkelerde yaşıyor. Bir diğer ifadeyle dünya nüfusunun, sadece %15,9’u yüksek gelirli, %9,8’i yüksek orta gelirli, %39,2’si düşük orta gelirli, %35,1’i ise düşük gelirli ülkelerde yaşamını sürdürüyor. En zengin ülke Lüksemburg’un kişi başına milli geliri 45 bin 330 doları bulurken, Mozambik’te bu rakam 90 dolara kadar iniyor. Afrika ülkeleri ile bazı Asya ve Amerika ülkelerinde insanlar 200-300 dolarlık yıllık gelirle yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlar.

Gezegeneimizin “hâl-i pür melali”nin kaba verileri bu merkezdeyken, “Marx şimdi hayatta olsaydı”⁴² adlı yazısında Samuel Brittan, Marx’a hak vermeden edemiyor... Dünya kapitalizminin “YDD” ile içine daldığı entegrasyon ve deregülasyon labirenti, küresel kaosu körüklüyor. Finans sermayesinin, üretken yatırımlarla göbek bağıını kesip kendi başına ve “özgürce” spekülâtif amaçlarla altüst ettiği dünyada, sadece döviz piyasalarındaki günlük işlem hacminin 1,5 trilyon doları geçtiği anımsanırsa, sorunun ölçeği kavranabilir. 90’lı yıllara damgasını vuran spekülâtif mali hareketlerin yol açtığı sıcak para karmaşası ve yıkımı, bir gecede ‘Meksikalar’ veya ‘Barings’ler yaratabiliyor.

Bu işin bir yanı. Öteki de “YDD”nin özelliğinden kaynaklanıyor: Kapitalizm ulusal kimlikten sıyrılma eğilimiyle, Marx’ın öngördüğü gibi, kendini “dünya sistemi” olarak açığa vuruyor. “YDD” ile ÇUŞ’lar ve “ulus-devlet”ler arasında keskinleşen çatışklara tanık oluyoruz. Gerard Lafay’ın “Küreselleşmeyi Anlamak” (1966) adlı yapıtında ifade ettiği gibi, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya da dahil hemen her ülkede “ulus-devlet” ile ÇUŞ’lar arasında derinleşen bir kopuş süreci yaşanıyor. Anlaşmazlığın odak noktasını, küreselleşmiş bir ekonomide “iktidar” sorunu -politik olanla, ekonomik olan arasındaki paylaşım- ve bunun da ötesinde, kapitalizmin küreselleşme eğiliminin sonuçları oluşturuyor...

Küreselleşme öylesi bir karmaşa ve altüst oluşa yol açıyor ki, ‘Le Monde’ yazarı Eric Israelewicz’in deyişiyle, “ABD cumhuriyetçilerinin başkanlık aday adayı Pat Buchanan, Fransa’nın Troçkist solcularından Arlette Laguiller’e taş çıkartan üslupla ‘Big Business’a saldırıyor. ‘Newsweek’, FKP’nin yayın organı ‘L’Humanite’yi aratmayan biçimde “Amerikan patronlarını” çarmıha çivileyerek,

⁴² Financial Times, 14 Mart 1996.

onları milyonlarca dolar kazanıp binlerce işçiyi kapı dışarı etmekte sakınca görmeyen “adi sanayi katilleri” olarak niteleyebiliyor.

Fransa’da Aralık 1995’teki işçi hareketleri, “YDD”ye karşı Kuzey’deki ilk başkaldırı olmasının yanısıra küreselleşmenin de “alarm çanı”dır. Davos Forumu kurucusu Profesör Klaus Schwab, bu uyarıya dikkat çekerek, “küreselleşme son derecede kritik bir evreye girmiştir. Sert önlemlere dönüş gereği giderek artmakta. Küreselleşme çok sayıda ülkenin ekonomisi ve siyasal istikrarına önemli zararlar verdi” diyor. Ayrıca ‘Harvard Business Review’in eski yöneticisi ve “The World Class/Dünya Sınıfı” yapıtının yazarı Rosabeth Moss Kanter, “II. Dünya Savaşı’ndan bu yana benzeri görünmeyen sosyal patlamalara tanık olunacak” diye ekliyor. Önde gelen enerji kuruluşlarından ‘Asea Brown Boveri’nin (ABB) patronu Percy Barnevik’in korkusu da aynı: “Eğer şirketler, yoksulluğun ve işsizliğin önünü kesmezlerse, varlıklılarla muhtaçlar arasında gerilim artacak, terörizm ve şiddet yaygınlaşacak”. Yani Kuzey’in kontrolündeki küreselleşme bu tür endişelerin kaynağı... Örneğin ABD Demokrat senatörü Bill Bradley’e göre, halihazır rekabet ateşi, iş güvensizliği ve ücret düşüklüğü yüzünden “Amerikan orta sınıfı giderek kötüleşen bir biçimde yaşamakta, yaşam düzeylerini korumak için daha fazla çalışmak zorunda kalmaktadır”.

Aslında bunlar, küreselleşmenin bedeli! Biraz da bu nedenle Amerikan haftalık dergisi ‘Newsweek’, tek başlarına 363 bin ücretlinin işine son veren on iki büyük patronu çarmıha gererken, “katil kapitalizm”i suçlamakta da tereddüt etmiyor. “Bir zamanlar toplu işten çıkarmalar ayıp sayılır, yüzkarası bir davranış olarak görülürdü. Bugün işten çıkarmaların sayıları arttıkça borsanın yüzü gülmekte” diyen aynı dergi de, “şiddetli bir güce başvurma dönemine dönüşten”, yani toplumsal altüst oluştan duyulan endişe ifade ediliyor. Ame-

rikan iş dünyasının kutsal yazıtları olmanın yanı sıra, ultra-liberalizmin en inatçı öncülerinden biri olarak bilinen ‘Wall Street Journal’ bile küreselleşmeden, artık “kuşku duymaya” başladığını yazıyor...

Küreselleşme süreci, ABD, Japonya ve AB ülkeleri gibi Kuzey ülkeleri yanında Güney’i de sorunlara mahkûm etti. Küreselleşme ile ÇUŞ’lar “yatırımlarını Güney’e kaydırırken”, ne Kuzey’deki ne de Güney’deki emekçi kitleleri memnun etti. Kuzey’den Güney’e yönelen sermaye akımıyla, yüzbinlerce kişi işsiz kaldı; dengesizlikler derinleşti... Örneğin, Malezya’nın Penang Adası’ndaki Lepas serbest sanayi bölgesindeki fabrikalarda birim başına üretim maliyeti ABD’dekinden beş misli daha ucuz. Bu tesislerdeki Malezya ve Endonezyalı kadınlardan oluşan işçiler, fazla mesailer dahil, ayda 280’er dolar kazanıyor. ÇUŞ’lar için aynı zamanda düşük vergi cenneti olan bu bölgede ‘Intel’ ve ‘Motorola’, Alman ‘Braun’ ve ‘Bosch’, ‘Siemens’ ve ‘Seagate’ ile Amerikan, Japon ve diğer ülkelerden şirketlerin kurdukları tesislerde 165 bin kişi çalışıyor. ‘Malezya Sendikalar Kongresi’, serbest bölgelerdeki fabrikalarda 200 dolarlık aylık ücretin, yaşamı sürdürmek için gerekli ücretin, ancak yarısı olduğuna dikkat çekiyorlar...

ÇUŞ’lar küresel piyasalarda, kendilerine “daha uygun” alanlar arıyor. Örneğin Amerikan ve diğer Kuzey ülkeleri yatırımlarını Malezya ve benzeri ülkelere kaydırıyor. ABD’de önceleri üretim maliyetlerinin daha düşük olduğu Güney Carolina ile güneydeki bazı eyaletlere kayan yatırımlar, oradan Asya-Pasifik’e atlıyor. Küreselleşme ile Kuzey ülkelerinden (metropolden) çevreye yönelen sermaye, Çin’deki üretim bandlarında saati 50 sente çalışan işçilerle veya Meksika otomotiv fabrikasındaki (verimlilik oranı Amerikan işçilerinkinin %80’ine eşit, ücretleri ABD’dekinden 15-20 misli daha düşük,) işçilerle ya da IBM ve diğer bilgisayar şirketlerinin

yatırım yaptıkları Hindistan'da yüksek teknoloji sektöründe işgücü maliyetinin ABD ve Avrupa'nın sadece onda biri olduğu alanlarla ilgileniyor.

Bu ortamda şöylesi kaygılar da dile getiriliyor: "Küreselleşme, sanayi demokrasilerimizde yoksullaşmış; ve umudunu yitirmiş bir alt-sınıf yaratmak üzeredir". Bunu söyleyen kim, öfkeli bir sendikacı mı, bir Marksist mi? Hayır! ABD Çalışma Bakanı olan Robert Reich söylüyor bunları! Özetle küreselleşmenin uluslararası rekabet ve daha fazla kâr körlüğü ile dünyayı altüst ederken, 'The New York Times' yazarlarından William Safire gibi liberaller dahi, gidişatın "yeni bir sosyalizm hayaletini" yarattığından söz ediyorlar...

7) YAPISAL İŞSİZLİK

G-7 ülkelerindeki yüksek işsizlik oranı küresel ekonomik tabloyu net biçimde yansıtıyor. En zengin 7 ülkedeki (G-7'ler) işsizlerin sayısı 25 milyon, OECD üyesi sanayileşmiş ülkelerde ise 35 milyon civarında. Resmi verilere göre, G-7 ülkelerinde 15 milyon kadar da artık iş aramaktan umudunu kesmiş ve "dışlanmış" olarak anılan "sahipsiz" bir kesim var. Herhangi bir işte çalıştıkları halde yine de mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayan milyonlarca insan var. Bunların sadece ABD'deki sayısı 35 milyonu aşmakta. Ayrıca Arjantin'de 1990 yılında %6 olan işsizlik oranı, 1994'te %12,4'e çıktı, 1995'te ise işsizlik oranı %16,4'tü.

Kuzey ülkelerinden Japonya ve Almanya'da işsizlik II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek orana ulaştı. Almanya'da işsizlik oranı %12, Japonya'da ise %3,4 düzeyinde. Ayrıca İtalya'da %12, Avusturya'da %9, Fransa'da %11,8, Kanada'da %9,6, İngiltere'de %7,9, Hollanda'da %7 (olan işsizlik oranı yabancılar arasında %35'i aşıyor), ABD'de %5,5 ve AB genelinde %11,9, civarında.

Kuzey ülkelerindeki teknolojik değişimin kurbanları, yine çalışanlar oldu. Kuzey’de işsizlerin sayısı hızla tırmanıyor. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı’nın (OECD) hesaplamalarına göre ABD ve Kanada, Japonya, Avrupa ülkeleri gibi Kuzey’in sanayileşmiş ülkelerinde işsizlerin sayısı, 1970’lerin başlarında bu yana geçen sürede üçe katlandı. OECD’ye göre, Kuzey’in sanayileşmiş ülkelerinde, 1970’lerin ilk yıllarında 11 milyonun biraz üzerinde seyreden işsiz sayısı, şimdilerde 35 milyonu aşmış durumda.

Dünya Bankası’nın verilerine göre, ABD’de, sadece orta öğrenimli erkek işçilerin reel ücretleri 1970-87 döneminde ortalama %20 oranında azaldı. 1995 yılı Aralık ayında, ABD’de Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’nın (NAFTA) olumsuz etkileri sonucu işlerini kaybeden çalışanlardan devlet yardımı almaya gereksinim duyanların sayısı 52 bin kişi daha arttı. 1995 yılı sonunda, ABD’nin imzaladığı diğer serbest ticaret anlaşmalarının olumsuz etkileri sonucu işsiz kalan 87 bin kişi de Federal Devlet yardımı alacak duruma düştü.

Kürelleşme sürecinde ABD, Japonya ve AB ülkeleri başka olmak üzere, Kuzey’in sanayileşmiş ülkelerinden dünyanın Güney’ine yönelen sermaye akışı, Kuzey ve Güney emekçilerini sefaletle mahkûm ediyor. Dünyanın en güçlü ekonomilerinden olduğu iddia edilen Almanya ve Japonya’da işsizlik oranı, II. Dünya Savaşı’ndan bu yana en yüksek düzeyine ulaşıyor. Örneğin, “1970’lerin başında Fransa Cumhurbaşkanı Pompidou, ‘Eğer işsiz sayısı bir milyonu geçerse bu ülkede ihtilal çıkar’ demişti. O, bunu söylerken Fransa’da 900 bin işsiz vardı; ve işsizlik oranı %4 civarındaydı. 90’lı yılların ikinci yarısında bu oran %10 sınırının üzerinde seyretti. Fransa böyle!

DÜNYADA İŞSİZLİK ORANLARINI SEYRİ (1970-1997)⁴³

ÜLKE	1970	1997
SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELER	3,4	7,1
AB ÜLKELERİ	2,4	11,1
ALMANYA	0,6	11,4
BELÇİKA	1,9	12,7
DANİMARKA	1,3	7,6
FRANSA	2,5	12,4
HOLLANDA	0,6	5,6
İNGİLTERE	2,4	6,9
İRLANDA	5,8	10,2
İSPANYA	0,9	20,8
İTALYA	5,4	12,3
LÜKSEMBURG	0,0	3,6
PORTEKİZ	3,8	6,7
YUNANİSTAN	4,2	10,4
AVUSTURYA	-	6,2
FİNLANDİYA	-	14,5
İSVEÇ	1,2	8,0
ABD	5,0	4,9
AVUSTRALYA	-	8,6
İSVİÇRE	0,0	5,2
JAPONYA	1,2	3,4
KANADA	5,7	9,2
MEKSİKA	-	3,7
ARJANTİN	4,8	16,3*
BREZİLYA	-	-
GÜNEY KORE	4,5	2,7
ÇİN	-	3,0*
MISIR	2,4	-
TÜRKİYE	5,2	6,4
MALEZYA	-	2,6
MACARİSTAN	-	9,7
ROMANYA	-	7,4
POLONYA	-	11,5
BULGARİSTAN	-	-
RUSYA	-	9,3

*: 1996 yılı verileri

⁴³ Milliyet, 13 Mart 1999, s.8.

Durum, Federal Almanya için çok daha sıkıntılı bir seyir izliyor. Ocak-1999 sonu itibariyle yayımlanan tablolara bakılırsa, SDP ve Yeşiller koalisyonu iktidar sorumluluğunu üstlendiğinden bu yana işsiz sayısında yaklaşık yarım milyon bir artış ‘sağlandı’. (...) Alman Başbakanı, iktidara gelmeden önce, işsizlik sorununu çözme sözü vermiş, yeni iktidarın yaşama şansının da bu alanda atılacak adımlara bağlı olduğunu ilan etmişti. Bunun kolay bir seçim vaadi olduğu düşünülebilir!’.⁴⁴

8) BÜYÜYEN AÇLIK VE BESİN KRİZİ

Burada bir parantez açıp belirtelim: Kuzey’in egemenliğindeki Güney’de büyüyen açlığın nedeni, “yeterli olmasına rağmen uyumsuz ve yanlış dağıtılan üretim” ya da “endüstrileşmiş Kuzey’in ezici üstünlüğü” ve talanıdır.

Dünyada insanlar, açlık ve sefalet içinde ölüyor. Açlık, 800 milyon kişiyi, yani dünya nüfusunun %15’inden fazlasını etkiliyor. Açlık, 80’lerin başından beri sabitleşmiş, hatta yeni mevziler kazanmış gibi. Ayrıca Kuzey ülkelerinde, kitlesel yoksulluk, 80’li yıllardan beri olağanüstü artış gösterdi. Örneğin ABD’de, 20 milyon insanın çeşitli düzeylerde beslenme yetersizliği çektiği tahmin ediliyor. AB’nin İspanya, Portekiz, Yunanistan dışındaki en gelişmiş 9 ülkesinde, nüfusun %10’undan çoğu yoksulluk içinde. 100 bin civarında New York’lu evsiz...

Dünya nüfusunun yaklaşık %10’u şiddetli eksik beslenme sorunlarıyla karşı karşıya. Çocukların %10’undan fazlası da beslenme yetersizliğinden kaynaklanan hastalıklardan ölüyor. ‘Dünya Bankası Raporu’na göre, dünyadaki yoksulluğun önümüzdeki yıllarda artacağı kaydediliyor. Günde 750 milyon kişinin, yoksulluktan aç kaldığı dünyada 1,3 milyar

⁴⁴ Osman Çıtsay, Cumhuriyet, 3 Nisan 1999, s.13.

kişi, günde bir dolardan düşük gelirle yaşıyor. 2000 yılında dünyadaki yoksulların sayısında, 200 milyonluk artış olacak. Oysa dünyada, 1950'lerden bu yana hektar başına buğday verimi ortalama 50 kental, bir inekten alınan süt miktarı ise 3 ila 5 kat arttı. Yani üretimin arttığı dünyada, ters orantılı olarak açlık büyüyor.

'Le Monde' yazarlarından Jean François Petitbon, "YDD" ile gezegenimizin kapısını çalan "Felaketin güncesi-ni" kaleme alırken, sanki 1930'ların dünyasından söz eder. Bunun için Herbert Hauptman'ın, "İnsanlığın geleceğine ilişkin korku"dan ve gidişatın "insan yaşamını tehdit edici boyutlara ulaşması"ndan söz etmesi boşuna değildir. Zaten Arnold Wesker'in, "Üçüncü binyıla açılan kapının cephesine 'masumları koruyun' yazılmalı" diye haykırması da bundandır.

'The Economist' dergisi, 1992 yılında yayımladığı dünya ekonomisi ekinde", 1980'ler küreselleşme yıllarıydı. 1990'lar dünya ekonomisinin, bu küreselleşmenin gündeme getirdiği sorunlarla boğuştuğu yıllar olacak" diyordu. Gerçekten de 1990'ların ilk yarısında dünya, birbiri ardına gelen mali krizlerle sarsıldı. 'Business Week'in yayımladığı bir araştırmaya göre, dünya gelecek 10 yılda, ciddi bir gıda krizi ile karşı karşıya kalacak.

Halen mayalanmakta olan gıda krizinin ortaya çıkmasında, 1980'li yıllardaki gelişmelerin, yani IMF, "YUP"larının büyük rolü var. "YUP" küresel felaketlere zemin hazırlarken, reçeteleri Güney'de uygulayan ülkelerin mali durumları daha da kötüleşti. Örneğin IMF, Güney ülkelerinden, Batı bankalarına, 1984-90 arasında 715 milyar dolar transfer edilmesini sağlarken Güney'in yoksul ülkelerinin borçları 1980-94 arasında %400 arttı. "YUP"u uygulayan ülkelerin toplam borcu 1980'de 685 milyar dolardan, 1993'te 1 trilyon 770 milyar dolara yükseldi. Bu arada IMF, dış ticaret

dengesi bir türlü düzelmeyen bu ülkeleri sık sık devalüasyona zorladığı için, tahıl ithal etmek zorunda kalan azgelişmiş ülkeler de, yoksulların ana gıdası olan ekmeğin fiyatını sık sık arttırmak zorunda kaldılar. Sonuçta, sık sık rastlanan ekmek ayaklanmaları devreye girdi.⁴⁵ Toplumsal istikrar bozulurken, dünyada 800 milyon insan da açlığın pençesine düştü.⁴⁶

DÜNYANIN EN YOKSULLARI⁴⁷

ÜLKE	KİŞİ BAŞINA MİLLÎ GELİR (ABD dolar-1997)
1-) MOZAMBİK	90
2-) MALAWİ	140
3-) BURUNDİ	150
4-) SIERRA LEONE	150
5-) ETİYOPYA	170
6-) ÇAD	170
7-) VİETNAM	190
8-) UGANDA	200
9-) NEPAL	200
10-) HAİTİ	220
11-) NİJER	230
12-) BANGLADEŞ	230
13-) GİNE BİSAU	240
14-) MALİ	250
15-) KENYA	260

Peki, 70 ülkede 566 “YUP” uygulamasından sonra IMF uzmanları, bu durumu nasıl değerlendiriyorlar? IMF’ye göre “YUP”u uygulayan ülkelerde büyüme hızı, uygulamayanlara göre düşmüştür. MIT’ten Prof. Dornbusch ise daha açık sözlü: “Bu ülkeler, uyum programları uygulayarak büyük bir çaba ile koşmaya çalışırken bir deliğe düştüler”.⁴⁸ Dünya Ban-

⁴⁵ D. Seddon, Economic Crisis in North Afrika, UEA Paper, No: 186.

⁴⁶ IDS, Food Security Unit Annual Report, 1984-1995.

⁴⁷ World Development Report 1998-99, Dünya Bankası.

⁴⁸ Le Monde Diplomatique, Nisan-1995.

kası uzmanları ise, “Bu programların insan maliyetinin, bu kadar yüksek olacağını düşünemedik” diyorlardı.

Şimdi “yeni bir besin krizinin” eşliğinde dünya, bir “ikinci barbarlık dönemi”nin acılarını yaşıyor!

9) KAPİTALİZM ÇOCUKLARA DA KIYIYOR!..

“Hem depoda hem de kaynatıcı odasında, kimyasal maddelerin ve güçlü buharın oluşturduğu toz apaçık ortadaydı... Çoğunluğu 10 yaşından küçük 250 çocuk gördük. Bu çocuklar, derme çatma bir barakada çalışmaktaydılar. Kimisi, ancak 5 yaşında olan, sıra sıra çocuklar işe katılmaktaydılar”. Lee-Wright Peter’ın “Child Slaves”⁴⁹ adlı çalışmasından yaptığımız alıntıdaki bu satırların 19. yüzyıl İngiltere’inde bir fabrikada çocukların nelere katlandıklarını görüp şaşırان bir gözlemciye ait olduğu sanılabilir. Zira kapitalizmin bu ilk evresinde, çocuk emeğinin kullanımı çok yaygındı. Ancak insanlık, iddia edildiğinin aksine bu aşırılıkları hiç de tarihe gömmemiş; ve yukarıdaki satırlar, bugün Hindistan’ın Sivakasi kentinde faaliyet gösteren bir kibrit fabrikasına ilişkin bir rapora ait. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’nun (UNICEF) hazırladığı raporlarda, örneğin Malezya’da kauçuk plantasyonlarında, yılan ve böcek sokmalarına maruz kalarak günde 17 saate kadar çalıştırılan çocuklarla ya da Portekiz’de 12 yaşında inşaat sektöründe en ağır işleri yapan çocuklarla ilgili satırlara da rastlayabilirsiniz.

Dünyada yaklaşık 250 milyon çocuk, zengin ve yoksul ülkelerde tehlikeli ve artı-değer sömürsünün had safhaya vardığı işlerde çalıştırılmaktan kaynaklanan risklerle karşı karşıya. Eğitim olanaklarından yoksun, yoksulluk döngüsü içinde sıkışıp kalmış bu çocukların en temel hakları, sağlıkları dahası yaşamları vahşi bir tehlikeyle karşı karşıya. Çocukların

⁴⁹ Earthscan, Londra 1990, s.40.

çalışmak zorunda kalmalarına/bırakılmalarına yol açan etmenlerin başında yoksulluk, eğitim olanaklarına ulaşamama ve özellikle kız çocuklar söz konusu olduğunda geleneksel kısıtlamalar geliyor. Öte yandan başta tehlikeli koşullar altında olmak üzere çalışan çocukların hemen hepsi, kaçak işçi statüsünde çalıştırıldıkları için, bu çocukların sayısına ve durumuna ilişkin kesin ve güvenilir araştırma ve istatistikler bulmak oldukça zor. 1990'da toplanan Çocuklar İçin Dünya Zirvesi'nde alınan kararların hemen hiçbiri hayata geçirilmezken her yıl 12 milyonu aşkın çocuk önlenebilir hastalıklardan ölmekte.

Çocukların çalıştırılmasına karşı çıkanların çabaları ise somut bir sonuca ulaşamıyor. Bunun belki de en önemli nedeni, bu yönde kampanyalar yürütenlerin en başta 'ahlâki değerler'e başvurmaları. Oysa hiçbir ahlâka sahip olmayan kapitalizmin, hele ki ahlâksızlığının zirvesi "YDD" evresinde, kâr güdüsü ve 'ticaret yaşamının katı gerçekleri', sadece kârı maksimize etmeyi düşünür. Bunun en kolay yolu ise maliyetleri özellikle de çalışanların maliyetlerini düşürmekten geçiyor. En ucuz işçiler ise tabii ki çocuklar...

1990'da kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ise tarihte en yaygın biçimde onaylanan insan hakları belgesi olmasına rağmen, dünya çocuklarının durumunda önemli bir düzelme sağlamaya yetmedi. 1996 Eylül ayı itibariyle sözleşmeyi onaylamayan 6 ülke ise şunlar: ABD, İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Somali, Cook Adaları.

Yaygın inanışın tersine, çocukların ağır şartlar altında çalıştırılması ve çocuk emeğinin sömürüsü, yalnızca yoksul Güney ülkeleri ile sınırlı değil. Örneğin, UNICEF'in verilerine göre İngiltere'de 11 yaşındaki çocukların %15 ila 26'sı; 15 yaşındaki çocukların ise %36 ila 66'sı çalışmakta. Bu çocukların çoğu aynı zamanda okula devam etmekte; ve aşırı ağır işlerde çalıştırılmamakla beraber, yine de kendilerine ödenen

ücret aynı işi yapan yetişkinlerden çok daha düşük seviyelerde. Öte yandan bu ülkelerde de ağır şartlar altında çalıştırılan çocuklara rastlamak mümkün; ve bu çocukların büyük çoğunluğu, göçmen ya da azınlık ailelerinden geliyor. Örneğin Yunanistan'da çalıştırılan, Arnavut ve Çingene çocuklar gibi. ABD'de çoğunluğu tarım sektöründe istihdâm edilen çocuklar da ya göçmenlerden ya da azınlıklardan oluşmakta. ABD Genel Muhasebe Dairesi'ne göre, 1983-90 kesitinde çocuk çalıştırılmasıyla ilgili yasal düzenlemeleri ihlâl oranı %250 artarken 1990 yılında Çalışma Bakanlığı'nın yaptığı 3 günlük bir anı denetiminde, kaçak çalıştırılan 11 bin çocuk saptandı.

Yoksulluğun pençesinde kıvranan Güney ülkelerinde ise durum şüphesiz daha vahim. Bu ülkeler, kapitalistler için ucuz emek cennetleri, yani düşük maliyetler ve yüksek kârlar. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre Güney'de 5-14 yaş grubundaki her dört çocukta biri çalışıyor. Bu oran tek tek ülkelere bakıldığında Senegal gibi yerlerde %40'lara ulaşmakta. Sayıları 190 milyon olarak tahmin edilen bu çocukların dörtte biri, haftada en az 6 gün ve yarısı, günde en az 9 saat çalışıyor. Tüm dünyada çalışmak zorunda bırakılan çocukların büyük çoğunluğu Asya, Afrika ve Latin Amerika'da. Yine ILO'nun verilerine göre bu çocukların yarısı Asya'da; Afrika'da ortalama her üç çocukta biri çalışıyor; Latin Amerika'da ortalama her beş çocukta bir.

Çalışan çocukların sayısı, sosyalizmin birinci büyük dalgasının çekilmesiyle birlikte arttı. Piyasa ekonomisine ani geçiş sonucunda, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde birçok çocuk çalışmak zorunda bırakıldı. Çocuk sömürüsü, çeşitli ülkelerde çeşitli biçimler alıyor: hizmetçilik, zorla ve bağımlı çalıştırma, sanayi ve plantasyon işleri, sokaklarda yapılan işler, aile için çalışma, ticari amaçlı seks sömürüsü vs...

Öte yandan cinsel sömürüye uğrayan kız çocuklarının sayısı giderek artıyor. Dünyada 2 milyonu aşkın çocuğun, fu-

huş pazarına sürüklendiği tahmin ediliyor. Fuhuş pazarının en yoğun olduğu ülkeler arasında ABD, Tayland, Tayvan, Kamboçya, Filipinler, Hindistan ve Japonya başta geliyor. Örneğin, Newsweek dergisinin Aralık 1996 sayısında yer alan bir habere göre, Japonya'da geleneksel Japon hamamlarının ve masaj salonlarının yerini, 13-14 yaşındaki kızların çalıştırıldığı seks kulüpleri alıyor. Bu kulüplere en çok ilgiyi yaşlı erkekler ve turistler gösteriyor!..

Uluslararası ekonominin, çokuluslu şirketler öncülüğünde giderek küreselleşmesi bir yandan yoksulluk ve eşitsizliği arttırırken; öte yandan çocukların sömürülerek çalıştırılmaları sorununu da ağırlaştırıyor. Birçok şirket, fabrikalarını işgücünün en ucuz ya da sendikaların en güçsüz oldukları ülkelerde konuşlandırıyor. Kimi şirketler ise fabrika sahibi bile olmaktan kaçınarak üretimi, bu tür ülkelerdeki taşeronlar eliyle sürdürüyor. İşçilerin ücret ve çalışma koşullarını iyileştirmek ya da yabancı bir şirketin etkinliklerini sınırlandırmak için giriştikleri mücadeleler ise söz konusu şirketlerin taşıdığı taşıyıp başka ülkelere gitmeleri sonucunu verebilmektedir. Örneğin, merkezi Tayvan'da olan bir süveter fabrikasının Güney Afrika'daki fabrikalarında çalışan kadın işçiler, Nelson Mandela'nın yönetime gelmesinden de güç alarak ücret artışı ve sendikalaşma talebinde bulunduklarında şirketin yanıtı G. Afrika'da 7 işyerini birden kapatarak bin kişiyi işten atmak olmuştur. Nasıl olsa başka yerlerde ucuz emek çoktu!

Tüm dünya pazarında artan rekabet, çocukları da işgücüne katılmaya itiyor. Örneğin, son yıllarda bütünüyle dışa açılan Hindistan'da sanayideki kimi kesimler, çocuk işçi çalıştırarak avantaj elde etmeye yöneliyorlar. Burada çocuk işçilerin ücretleri, aynı işi gören yetişkinlerinkinin yarısından daha az. Bir başka örnek de giyim eşyası kolunun devlerinden Gap'ın, 13 yaşındaki kız çocuklarını izbe atölyelerde haftada

70 saat çalıştırarak saat başına 60 sent ücret ödediği El Salvador'dan geliyor.⁵⁰

Bazı çocuk hakları savunucularının gündeme getirdiği, çocuk işçi çalıştırılmasına yönelik yasaklama önerileri ise başta Asya ve Latin Amerika ülkeleri tarafından, "gizli korumacılık" olarak nitelendirilip kendilerinin kalkınmasına engel olacağı ve uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü gerileteceği gerekçesiyle tepkiyle karşılanmakta. Zengin ülkelerin birçoğunda da kapitalistler, bu tür düzenlemelere karşı olduklarını açıklıyorlar.

Öte yandan, küresel çapta büyüyen eşitsizlikten çocuklar da paylarını alıyorlar. 5 yaşından küçüklerde ölüm oranları Nijer, Angola, Sierra Leone, Mozambik, Afganistan gibi ülkelerde binde 250'yi aşarken zengin Kuzey ülkelerinde bu oran ortalama binde 5 ila 10'a indirilmiş durumda. 5 yaşından küçüklerde ölüm oranının en yüksek olduğu bölgeler, sırasıyla Afrika, Asya ve Latin Amerika. Yine aynı bölgeler ortalama yaşam beklentisinin en düşük olduğu yerler. Toplam okuryazarlık oranı ve ilkokula kaydolanların oranı da bu üç bölgede en düşük seviyede.

Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF'in verilerine göre, 2000'li yıllarda 175 milyon çocuk, 5 yaşına gelmeden ölecek. Acil önlem alınmazsa 2010 yılına dek 850 bin çocuk AIDS kurbanı olabilecek.

Çocuk sömürüsüyle ilgili araştırma ve istatistiklerin büyük çoğunluğu (burada kullanılanlar da dahil olmak üzere) UNICEF'e ait. Bu noktada DİSK Bank-Sen yayın organının Mayıs 1995 sayısında yer alan bir gerçeği de belirterek geçelim: "Dünya çocuklarının haklarını korumakla yükümlü BM Çocuklara Yardım Fonu UNICEF'e tıbbi malzeme üreten imalathanelerde de çocuk işçilerin çalıştırıldığı ortaya çıktı".

⁵⁰ The Nation, 18 Mart 1996.

ÜLKELERE GÖRE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR (1997)⁵¹

ÜLKE	YÜZDE	ÜLKE	YÜZDE
CEZAYİR	1,63	MACARİSTAN	0,17
KAMERUN	25,25	İTALYA	0,38
MISIR	11,23	PORTEKİZ	1,76
KENYA	41,27	ARJANTİN	4,53
FAS	5,61	BOLİVYA	14,36
NİJERYA	25,75	BREZİLYA	16,09
SENEGAL	31,36	KOLOMBİYA	6,22
UGANDA	45,31	GUATEMALA	16,22
ZAMBİYA	29,44	HAİTİ	25,30
ZİMBABWE	29,44	MEKSİKA	6,73
BANGLADEŞ	30,12	NİKARAGUA	14,05
ÇİN	11,55	PARAGUAY	7,87
HİNDİSTAN	14,37	URUGUAY	2,08
ENDONEZYA	9,55	YEMEN	20,15
İRAN	4,71	TAYLAND	16,22
SURİYE	5,78	MALEZYA	3,16
NEPAL	45,18	FİLİPİNLER	8,04
TÜRKİYE	24,00	PAKİSTAN	17,67

Öte yandan, Kuzey Avrupa’da fuhuşa zorlanan çocukların sayısı giderek artıyor. Çok sayıda küçük çocuk, pornografik filmlerde oynatılmak üzere Batı Avrupa’ya götürülüyor. Fransa’nın Strasbourg kentinde 25 Nisan 1996’da toplanan “fuhuş sektöründe kullanılan küçük çocukların durumları” konulu konferansa sunulan raporda, Güneydoğu Asya’da yaygın olarak görülen çocukların fuhuş sektöründe kullanılmaları dramının, artık Doğu Avrupa’da ve Latin Amerika’da da yaşandığı kaydedildi. Raporda, Doğu Avrupa’da 100 bin kadar çocuğun bu sektörün kurbanı olduğu belirtilirken Rus-

⁵¹ Milliyet, 4 Ağustos 1997, s.6.

ya, Ukrayna, Belarus ve Polonya'nın, çocukların fuhuşa zorlandığı başlıca ülkeler olduğu bildirildi.

Çocukların, fuhuş için genellikle Almanya ve Hollanda'ya götürüldüklerinin belirtildiği raporda, özellikle Romanya'daki küçük çocukların da Türkiye, İtalya, Kıbrıs ve Kuzey Avrupa ülkelerine gitmeye zorlandıkları belirtildi. Erkek çocuklarının da bu sektörde yer aldıklarının bildirildiği raporda, özellikle Romanya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde "erkek çocuk fahişelere" sıkça rastlandığı belirtildi. UNICEF Avrupa Temsilcisi Paul Ignatieff, konferansta yaptığı konuşmasında, "istismar edilen bu çocukların haklarını korumak için derhal harekete geçmemiz gerekiyor" dedi.

ILO'nun 1992 raporuna göre, Asya'da 7 milyon çocuğun, aileleri tarafından senet imzalayarak çalışmak zorunda bırakıldığını gösteriyor. Çeşitli araştırmalarda Hindistan'daki çalışmak zorunda bırakılan çocuk nüfusu 13,6 milyon ile 44 milyon arasında değişiyor. Afrika ve Asya ülkeleri ile ilgili tahminler %20 ile %60 arasında değişebiliyor. Bu ülkelerin çeşitli kesimlerde erkek çocuklar ücret alabiliyorken, kız çocuklar daha çok el işleri ve bunun gibi ücretsiz işlerde çalıştırılıyor.

Türk-İş Çalışan Çocuklar Bürosu'nun verilerine göre, dünyadaki tek çocuk bayramına sahip olmakla övünen Türkiye'de çocukların çalışma hayatına başlama yaşı 6'ya kadar inmiş durumda. Türkiye'de 6-18 yaş grubunda 4 milyon çocuk, çeşitli işkollarında çalışıyor. Çocuk işçi çalıştıran sektörlerin başında tarım, metal, çimento, tekstil, ağaç işleri imalat sanayileri ve ticarethaneler geliyor. Türkiye'de çalışan çocukların %80'i, 15 yaşın altında çalışma hayatına başlıyorlar.⁵² Çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları kanunen yasak olmasına rağmen, taşeronlaşmayla birlikte çi-

⁵² DİSK Bank-Sen yayın organı, Mayıs 1995.

mento sektörü gibi ağır işlerin yapıldığı bir sektöre bile çocuk işçiler girmiş bulunuyor. Daha önce yetişkinlerin yaptıkları paketleme, temizlik, servis gibi işlerde çalıştırılan çocuklara, yetişkinlerin üçte biri kadar ücret ödenirken çocuk işçilerin hiçbir sosyal güvenlik hakkı da bulunmuyor. Ayrıca, UNICEF'in verilerine göre ise dünyaya gözlerini Türkiye'de açan her bin çocuktan 50'si beş yaşına gelmeden ölüyor. Sokak Çocukları Vakfı Başkanı Cumhur Onur'a göre İstanbul sokaklarında 15 bin çocuk bulunuyor ve bu rakamın 2000'li yıllarda 50-60 bini bulması bekleniyor.⁵³

10) DERİNLEŞEN EŞİTSİZLİK UÇURUMU

80'lerden günümüze uzanan kesitte dünya kapitalizmi, insanlığı açlık ve gözyaşına mahkûm etti. Aynı süreçte kapitalizm, beyinlerin iğfal edilerek egemen boyunduruğun standartlarına uygun şekillendirilmesini; eleştirel aklın araçsallaşmasını, insan(lık)ın başkaldırı ufkunun daralmasını da devreye soktu. Kuzey ile Güney, erkeklerle kadınlar, zenginlerle yoksullar, beyazlarla siyahlar, emek ile sermaye arasındaki uçurum derinleşti. Doğal zenginlikler, kapitalizm tarafından talan edildi. Çevre kirletildi, dünya çölleşti, iklimler değişti. Kapitalizmin "Avrupa-merkezli" söylemi, global "piyasa"nın "tüketim kültürü" aracılığıyla dünyayı, "rekabet" ve "tüketim" dişlileri arasında öğüttü...

Varılan nokta, insanlık için yıkıcıdır. İnsanlık, dünya kapitalizminin medyatik tüketim "kültür(süzlüğü)" ile sürüleştirilip uyutulmaktadır. "İdeolojileri yıkmak" adına, insani ideallere azgınca saldırıp; iletişimsizliği, yabancılaştırmayı,

⁵³ Milliyet, Pazar Postası eki, 29 Kasım 1997.

hiçliği, geleceksizliği, körükleyen “YDD”, yaşamın her alanında ahlâksızlığı, çürümeyi ve açlığı büyötmektedir.⁵⁴

Kuzey ile Güney arasındaki eşitsizlik, iktisadi alanlarda kendisini çok somut verilerle ortaya koyuyor. Avrupa’da ekonominin büyüme oranı yavaşlamasına rağmen pozitif bir rakam olurken, dünyanın diğer ucunda, ekonomik kalkınmanın adını bile duymamış Orta Afrika’da, kişi başına ulusal gelir ortalaması 1980’li yıllarda ortalama %1 gerilerken 2000 yılına varıldığında bu gerilemenin daha büyük oranlara ulaşması bekleniyor. Amerika kıtasının iktisattaki kibar tabiriyle “gelişmekte olan” ekonomileri, Brezilya ve Meksika ise 1990’ların ilk yarısında yaşadıkları mali krizin ardından düşen enflasyon, göreceli olarak istikrar kazanan ekonomik durumlarına karşın, krizden kurtulmak için uyguladıkları “acı reçetelerin” faturasını ödemeye başladılar. 2000’li yıllarda kıtanın güneyinde giderek kötüleşen gelir dağılımı ve sağlıksız büyümenin, ortaya çıkaracağı sorunlarla mücadele edilecek gibi görünüyor.

“YDD” koşullarında dünya nüfusunun yarısından fazlası, 2015’e kadar kentlere akacak. BM Dünya Fonu’nun hazırladığı HABİTAT-II’ye sunulan rapora göre, hızlı ve çarpık kentleşme özellikle yoksul Güney’de yaşanıyor. Raporda, şu anda 5,8 milyarlık dünya nüfusunun 2,6 milyarının kentlerde yaşadığı, bunların 1,7 milyarının ise Güney ülkelerinde olduğuna dikkat çekildi. 2015 yılına kadar dünya nüfusu 7 milyara ulaşırken, kentlerde yaşayanların sayısı 4,1 milyara çıkacak. Kentlerde yaşayanların 3,2 milyarı ise, Güney’de olacak.

⁵⁴ Bu verilerin ışığında denilebilir ki, dünyada fırtına öncesinin gerilimi yaşanmakta. Herşey bir sinyal sanki... Richard J. Barnet ve John Cavanagh, “Küresel Düşler: İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni” adlı yapıtlarında “YDD”nin dünyayı bütünleştireceğim derken, parçalamasına... Küresel güçlerin yerel güçlerle kapışmasını devreye soktuğuna..” dikkat çekerken, haksız değildir.

Dünya nüfusu yılda %1,5 oranında artarken, kentlerin nüfus artış oranı yılda %2,5 dolayında. Şu anda 2,6 milyarlık kent nüfusunun 1,2 milyarı Asya'da yaşarken, Avrupa'da 535 milyon; Karayipler ve Latin Amerika'da ise 358 milyon kentli nüfus var. Kentli nüfus 2015'e kadar, Asya'da 2,7 milyara, Avrupa'da 598 milyona, Latin Amerika ve Karayipler'de ise 601 milyona, Afrika'da ise (250 milyondan) 804 milyona çıkacak... Dünya, kent kavgalarına tanık olacak...

Dünya Bankası'nın kişi başına düşen gelir hesaplamasında, ABD'nin bilgisayar şirketlerinden Microsoft'un dolar milyarderi Başkanı Bill Gates ile en yoksul ülkelere Etyopya'da köylü ailesinin yeni doğmuş çocuğu da aynı kefeye konuldu! Dünya Bankası uzmanları, üye ülkelerde kişi başına düşen ortalama gelirleri, 159 ülkede üretilen her türlü mal ve hizmetin değerlerini hesaplayıp, bunları toplayarak her ülkenin kendi nüfusuna böldüler. Bu hesaplama sonucunda bulunan verilere, "kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla" (GSMH) rakamları deniliyor!

Öte yandan BM hazırladığı bir raporda, uluslararası çekişmeler ve politikadaki ani değişimlerin başta yoksul Güney ülkeleri olmak üzere, dünyayı olumsuz yönde etkilediğini açıkladı. BM sorumlularından Halil Rahman, Güney'deki 48 ülkeden Afganistan, Angola, Burundi, Kamboçya, Etiyopya, Haiti, Liberya, Mozambik, Ruanda, Sierra Leone, Somali, Sudan, Togo, Yemen ve Zaire'nin politik çatışmalardan etkilendiğine işaret etti.

BM raporunda, sözü geçen 15 ülkede kişi başına düşen milli gelir 699 dolardan daha azken; Japonya'da 27 bin, Almanya'da 24 bin ve ABD'de 22.500 dolar olarak gerçekleşti. Kuzey ve Güney arasındaki uçurum son 30 yıl içerisinde iki kat arttı. Güney ülkelerinin, Kuzey'e borçları 1990'da 117 milyar dolarken, 1993'de 127 milyar dolara ulaştı.

Bu arada, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı, ülkeleri gelir dağılımındaki eşitsizlik bakımından beş grupta incelen-di.⁵⁵ Birinci grubu, nüfusun en zengin %20'sinin milli gelirden %60, nüfusun %40'ını oluşturan orta sınıfın %30, geri kalan %40'lık kesimin ise %10 pay aldığı; gelir dağılımı eşitsizliğinin en yüksek olduğu bu grubu 14 ülke oluşturdu. En yüksek eşitsizliğin bulunduğu bu grupta: Brezilya, Güney Afrika, Guatemala, Zimbabve, Kenya, Şili, Lesoto, Panama, Meksika, Bostvana, Guine, Senegal, Tayland, Venezüella gibi ülkeler yer alıyor. Dünyada gelir dağılımı en fazla bozuk ülkenin ise Brezilya olduğu belirlendi.

İkinci grubu ise, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu, nüfusun %20'lik en zengin kesiminin milli gelirden %50'nin üzerinde pay aldığı, gelir dağılımında yüksek eşitsizlik bulunan 13 ülke meydana getirdi. Bu grupta, Honduras, Dominik, Nikaragua, Kolombiya, Malezya, Sri Lanka, Porto Riko, Ekvador, Filipinler, Kosta Rika ve Madagaskar bulunuyor. DİE'nin hesaplamalarına göre Türkiye'de nüfusun en zengin %20'si milli gelirden %54,9 oranında pay alırken, nüfusun %40'ını oluşturan orta tabaka gelirden %31,6 oranında, geri kalan %40'lık kesim ise %13,5 oranında pay alabiliyor.

Nüfusun en zengin %20'sinin, gelirden %40 ile %50 arasında pay aldığı üçüncü grupta ise 23 ülke yer aldı. Bu ülkeler içerisinde Hong Kong, Nijerya, Bolivya, Uganda, Ürdün, Singapur, Tanzanya, Tunus, Cezayir ve ABD gibi ülkeler göze çarptı.

Nüfusun %20'sini oluşturan en zengin kesim ile nüfusun %40'ını oluşturan orta tabakanın milli gelirden %40'ar oranında eşit pay aldıkları dördüncü grup ise eşitsizliğin daha az olduğu ülkeler olarak değerlendirildi. Bu grupta Yunanistan, Almanya, Bulgaristan, Norveç, Japonya, Fransa, Çin, İn-

⁵⁵ Borsavizyon, Ağustos 1997, Sayı:25, s.22.

giltire, Kazakistan, Pakistan, Macaristan, Danimarka, Rusya, İtalya ve Romanya gibi toplam 33 ülke yer aldı. Bu ülkelerde nüfusun yoksul kesimini oluşturan %40'lık bölüm ise gelirden %20 oranında pay alabiliyor.

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin görece az olduğu beşinci grupta ise dokuz ülke sıralandı. nüfusun %40'ını oluşturan orta tabakanın milli gelirden aldığı payın en zengin %20'nin aldığı paydan daha fazla olduğu bu grubu ise Litvanya, Hollanda, Lüksembourg, Ukrayna, İspanya, Belçika, Kanada, Finlandiya ve Slovakya oluşturuyor. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın yaptığı sıralamaya göre, gelir dağılımında en az eşitsizlik bulunan ülkenin ise Slovakya olduğu belirlendi.

11) “YDD” VE İŞÇİ SINIFI

Kuzey'in post-modern gidişatından işçi hareketleri de etkilenmekte. “Bilgi Toplumu” yönelimi, işçileri sendikasızlaştırıyor. Geniş çaplı bir saldırıya maruz kalan işçi sınıfı konusunda Temmuz-1995 tarihli ‘The Economist’ dergisi, “Sendikalar topluma büyük maliyetler yükleyebilir. (...) Sendikalar birçok Batı ülkesinde serbest ticaretin, birçok yoksul ülkede de ekonomik reformların karşısına dikiliyor” saptamasını yapıyor. ‘Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu’nun (ICFTU) Genel Sekreteri Bill Jordan, “19 yüzyıl kapitalizmine geri dönüşü temsil eden eğilimin” öne çıktığını; ve “işçilerin ve emeğin eskisi gibi pazar yerinde satın alınacak meta olarak görüldüğü”ne dikkat çekiyor.

“YDD” ile “Tarihin Sonu”nu ilan edenler, “Bilgi Toplumu” tezleriyle “işçi sınıfının” bittiğini iddia ediyor. “İddialar” ne kadar gerçekçi? Nihayetinde kapitalizm küreselleşirken, işçi sınıfı da küresel bir yapılanma ihtiyacının sancılarını çekmekte. “YDD” ile sermaye küreselleşirken, “ulusal sınırlar” içine hapsedilmiş işçi sınıfı, tarihsel misyonu ve güncel konumlanışı arasındaki paradoksu yaşamakta. Burada bir kı-

rılma söz konusu. Kırılma, “geçiş süreci”nin konjonktürel görüngüsüdür.

Amâ bir diğer yandan da gidişatın yönü, Marksist literatürün “kolektif işçi” ve “global işçi” kavramlarını gerçekleştirmektedir. “Marx’ın Kapital’de emek sürecinin kooperatif yapısını incelediği bölümde, kolektif işçi yanı sıra ‘global işçi’ (gesamtarbeiter) deyimini kullanması rastlantı değildir. Mühendis, teknolog, yönetici vb. grupları içeren ‘global işçi’, nihai ürünün gerçekleşmesi için zorunlu olan emeği tanımlayan kavram niteliğindedir. (...) Marx’ın kolektif işçi ile eş zamanlı kullandığı, bunun dışında ayrıntılı olarak tanımladığı global işçi, aslında günümüz işçi sınıfının çelişkili ve eklektik yapısını çok iyi yansıtan bir kavramdır. Bu konuda daha öteye giderek çağdaş sınıf sorunsalının, her şeyden önce ‘kolektif işçinin’ ya da ‘global işçinin’ dinamik bir tanımını vermekten ibaret olduğu söylenebilir. (...) Birbirine bağımlı olarak çalışan pek çok uzmanlaşmış işçinin bir bileşkesini oluşturan kolektif işçi, yaptığı işten (kafa ya da kol işinden) bağımsız olarak emek sürecinin zorunlu unsuru durumunda olan, başka bir deyişle onun katkısı olmaksızın üretimin gerçekleşmediği toplumsal olarak birleşik emek gücünü niteler. (...) Teknisyen, mühendis, araştırmacı gibi yarı bağımsız nitelikli işgücü”nü,⁵⁶ işçi sınıfı içinde değerlendirmek gerekiyor.

Endüstriyle “kol emeği”ni, hizmet sektörü ile “kafa emeği”ni özdeşleştirmek doğru olmaz. İşçi sınıfını sanayi proletaryasıyla sınırlamak da; artık saçmalaşmış, bir kategorizasyondur. Üretken ve üretken olmayan emek ayrımının sınıf konumunu belirlemediği unutulmamalı. Kapsamı genişleyen işçi sınıfının mücadelesi, her zamankinden fazla enternasyonalist olması gereken bir kesitten geçiyor.

⁵⁶ Tülin Öngen, Prometheus’un Sönmeyen Ateşi, s.265, 184.

İşçi sınıfı, sermaye cephesinin yoğun saldırısı altında. Sendikalara yönelik saldırılarının dozajı da artmakta. Kuzey'in saldırıları karşısında işçi sınıfı ve emekçilerin taleplerini karşılayabilecek yanıt, toplumsal hareket sendikacılığında şekillenmekte. Toplumsal hareket sendikacılığı, işçilerin gündelik çalışma koşulları, ücret ve çalışma yaşamına ilişkin mücadelenin, ülkenin içinde bulunduğu toplumsal-politik durumla doğrudan bağlantılı kabulünden yola çıkar. Bu kabul, işçilerin durumunu iyileştirmek için verilecek mücadelenin, işyerleri içindeki egemenlik ilişkileriyle olduğu kadar, ülke çapındaki koşullarla da ilişkilendirilmesini zorunlu kılar. "Toplumsal hareket sendikacılığı" kavramı, sadece geleneksel terminolojiden değil, geleneksel pratikten de ayrışıyor. Sadece farklı bir sendika modeli değil; fakat işçi sınıfının rolü ve toplumsal dönüşüm içindeki örgütsel konumuna ilişkin, farklı bir yaklaşım da söz konusu. Bir anlamda bu yeni kavram, yeni bir toplumsal hareketi ve yeni bir sendika biçimini ifade ediyor: Toplumsal hareket sendikacılığı'nın ana karakteri hakkında şunlar söylenebilir: a) Örgütsel olarak geleneksel ekonomi-siyaset ayırımı aşılmaktadır; b) toplumsal hareketlerle yapısal/örgütsel ittifaklara gidilmektedir; c) devlete ve sermayeye karşı ulusal çaplı mücadele kampanyaları düzenlenmektedir".⁵⁷

"Marx, 'işçiler tarafından emek güçlerinin değerinin korunması amacıyla kurulmuş güvenlik toplulukları' olarak tanımladığı (...) sendikaların, modern endüstride tümüyle 'malın parça değerini koruma amacına yönelik örgütler' durumuna geldiğini yazarken (...), gerçekte siyasal mücadeleden kopan sendikal politikaların eksikliğine işaret etmektedir".⁵⁸ Bu yüzden toplumsal hareket sendikacılığı, devletten ve ser-

⁵⁷ M. Beşeli, M. Özügürlü, Mürekkep, Kış-Bahar.95, s.27.

⁵⁸ Tülin Öngen, Prometheus'un Sönmeyen Ateşi, s.246, 247.

mayeden bağımsız, militan bir çizgiyi temel varlık ilkesi haline getirir. Kitlese bir demokratik işçi örgütü olması nedeniyle sendikal eğitimi, üyelerinin toplumsal konular ve devlet iktidarına ilişkin, aktif ilgisinin yaratılacağı politik bir eğitim olarak kavrar.

Özetle, “Bilgi Toplumu” söylencelerinin, “bittiğini” iddia ettiği işçi sınıfı açısından unutulmamalı: “Sınıf’ın kendisi bir ‘şey’ değil, bir oluşumdur; kendisini soyut bir biçimde veya yalnız başına alındığında tanımlayan; ancak diğer sınıflarla ilişkileri açısından tanımlanabilen, çoğu kez kendine kurumsal ifade biçimleri bulabilen bir oluşumdur”.⁵⁹

11.1) “YDD”NİN İŞÇİ SINIFINA SALDIRISI

Reel sosyalizmin yıkılışıyla birlikte, “YDD” söylemiyle emek cephesine karşı topyekün bir saldırıya girişen kapitalizmin hedeflerinin başında, işçilerin biraradalığını sağlayan sendikalar önemli bir yere sahip. Geniş çaplı bir saldırıya maruz kalan işçi sınıfı konusunda İngiltere’nin muhafazakar dergisi ‘The Economist’, “sendikalar topluma büyük maliyetler yükleyebilir. (...) Sendikalar birçok Batı ülkesinde serbest ticaretin, birçok yoksul ülkede de ekonomik reformların karşısına dikiliyor”⁶⁰ iddiasında bulunuyor. Nitekim ortaya konan veriler, bu saldırının boyutlarını sergilemeleri açısından önem taşıyor. Yapılan çalışmalara göre sendikalı⁶¹ işçi

⁵⁹ E. P. Thompson, Teorinin Sefaleti.

⁶⁰ The Economist, Temmuz-1995.

⁶¹ Şüphesiz sendikalardan söz ederken Marx’ın, ‘işçiler tarafından emek gücünün değerinin korunması amacıyla kurulmuş güvenlik toplulukları’ olarak tanımladığı sendikaların, modern endüstride tümüyle ‘malın parça değerini koruma amacına yönelik örgütler’ durumuna geldiğine ilişkin yazdıklarını ve bunları yazarken işaret ettiği, siyasal mücadeleden kopuk sendikal politikaları da değerlendirmeye almak gerekir. Ancak, bizim burada göstermek istediğimiz yalnızca, sermayenin siyasal mücadeleden kopuk sendikal faaliyetlere dahi tahammül edemeyecek bir krizin içinden geçtiği; ve her ne kadar bugün, siyasi

sayısı son on yılda büyük bir düşüş gösterdi. ILO'nun yaptığı bir araştırmaya göre, araştırmaya konu olan 92 ülkenin 48'inde sendikalı işçilerin sayısı, toplam işçilerin %20'sine kadar düşmüş durumda.

ILO hazırladığı '1997-98 Uluslararası Çalışma Raporu'na göre, 1995 yılında yaklaşık 164 milyon işçi sendikalıydı. 1985-95 döneminin incelendiği rapora konu olan 92 ülkenin, yalnızca 14'ünde sendikalı işçi sayısı toplam işgücünün %50'sini geçiyor. Bu 92 ülkenin birçoğunda sendikalaşma oranı, geçtiğimiz on yıl içinde düşüş gösterdi.

Sendikalaşma oranındaki düşüşün nedenlerinin başında kamu sektöründeki istihdâmin azalması, piyasalardaki rekabetin artması sonucu sendikasız, dolayısıyla daha ucuz emeğe yönelimin artması gibi nedenler yer alıyor. Bunun yanı sıra raporda, birçok ülke ve bölgede meydana gelen yasama ve yönetim değişikliklerinin de bu sonuçta etkili olduklarının altı çizildi. Örneğin bazı hükümetler, yabancı sermayeyi çekebilmek için sendikalara baskı uygulayarak sendikaları tanıma konusunda kısıtlayıcı politikaları yürürlüğe koydular. Sermayenin hareketliliğindeki artışla birlikte ulusal sınırlardan kurtulan şirketler, emek maliyetinin, yani işçi ücretlerinin en düşük olduğu alanlara yöneliyor; ve bunun için de sendikasız işçileri tercih ediyor. Raporda bunların yanı sıra büyük çaplı şirketlerde örgütlenmeyi tercih eden sendikaların, küçük ve orta boyllu işletmelerdeki işçileri gözardı etmesinin de sendikalı işçi sayısının artmamasına neden olduğu kaydedildi.

Öte yandan Sovyet bloğunun dağılmasıyla birlikte, Orta ve Doğu Avrupa'da da sendikalaşma oranları ciddi düşüşler gösterdi. Sendikalaşma oranı Estonya'da %71, Çek Cumhuriyeti'nde %50, Polonya'da %45, Macaristan'da %38 gibi yüksek oranlarda düşüşler gösterdi. İngiltere, Avustralya ve Yeni

mücadeleden uzak olsalar da sendikaların barındırdığı potansiyele karşı tavrunda olduklarıdır.

Zelanda gibi ülkelerde sendikaları koruyan yasa ve düzenlemelerin zayıflamasıyla sendikalı işçi sayısı düşerken; Nijerya ve Sudan gibi ülkelerde sendikalar ve diğer işçi örgütlenmeleri demokratik muhalefetin ve insan hakları savunuculuğunun ön saflarında yer almaya başladı. ABD ise sanayileşmiş ülkeler arasında sendikalaşma oranının en düşük olduğu ülkelerin başında geliyor. Son 10 yılda ABD'deki sendikalı işçi sayısı %21,1 azalmış durumda. ILO raporu bunun başlıca nedeni olarak yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla işgücünün kompozisyonunda meydana gelen değişimleri gösteriyor.

Bazı sanayileşmiş Kuzey ülkelerinde ise sendikalı işçi sayısında ciddi bir düşüş görülmezken çalışma hayatına yeni girenler, sendikalı olmadıkları için sendikalı işçi oranları önemli düşüşler gösteriyor. Örneğin Japonya'da sendikalı işçi sayısı, yalnızca %1 düşerken, sendikalı işçilerin toplam işgücüne oranı %16 azaldı; ve şu anda Japon işgücünün yalnızca dörtte biri sendikalı. Aynı şekilde İtalya'da sendikalı işçi sayısı hemen hemen aynı kalırken sendikalı işçilerin yüzdesi 51'den 44'e düştü.

Sendikalaşma oranının dikkate değer bir biçimde arttığı bölge ise G. Afrika. Irkçı rejim sonrası G. Afrika'da sendikalaşma oranı %130,8 oranında artış gösterdi. Bu oranın arttığı ülkelerden bazıları ise: Bangladeş (%58), Kanada (%10,7), Şili (%89), Filipinler (%69), İspanya (%92), Tayland (%77), Zimbabwe (%54).

Bu arada ILO Genel Yönetmeni, 'World of Work'de yer alan açıklamasında, sendikalaşma oranının düşmesine rağmen sendikaların etkisinin azalmadığını tam tersine arttığını belirterek "sendikaların, kadınlara, azınlıklara, tüketici gruplarına, işsizlere ve sayısı giderek artan çalışan yoksullara ulaşarak demokrasi ve toplumsal adaletin birer aracı olarak çok önemli bir rol oynadıklarına" dikkat çekti.

11.2) SALDIRI VE KARŞI DURUŞ

Avustralya'da 13 yıllık bir muhalefet sonrası, 1996'da hükümete gelen liberal koalisyonun, öncelikli hedeflerinden birisi de ülkedeki asgari ücret, çalışma koşulları gibi konularda büyük oranda söz sahibi olan sendikal hareketti. Liberal hükümete göre "istihdâm pazarı, sendikal hareket yüzünden son derece katıdır. Günümüzün serbest rekabet koşullarına uygun bir istihdâm pazarının geliştirilmesi ulusun çıkarıdır". Bu görüşteki hükümet, haksız yere işten çıkarmalara ilişkin yasayı kaldırarak patronların ceza korkusu olmaksızın işçi çıkarmalarını; ve toplu sözleşme yerine kişisel sözleşmeyi teşvik etmelerini kolaylaştırmayı amaçladı. Bunun için çalışma yasasında değişikliğe gidilerek, grev hakları sınırlandırıldı. Öncelikle grev hakkı, yalnızca sözleşme için pazarlık döneminde serbest bırakılırken; bu dönemin dışında her türlü grev yasaklanıyor; ve grevlerin tüm sektöre yayılmasının önüne geçmek için de dayanışma amaçlı grevler yasaklanıyordu. Yasanın ilk uygulanma alanı, Avustralya'nın en güçlü sendikalarından birinin örgütlü bulunduğu, ülkenin en büyük ikinci liman işletmecisi Patrick firması idi. Patrick firmasının sahibi 8 Nisan 1998'de, kendisine ait özel güvenlik güçleriyle limanı basarak 1.400 sendikalı işçiyi işten çıkararak yerlerine sendikasız işçileri yerleştirdi. Firma, işçilerin eylemlerinin önüne geçmek için İngiltere Yüksek Mahkemesi'ne başvurdu; ve Uluslararası İşçiler Sendikası'nın dayanışma eylemlerine gitmesini yasaklamasını talep etti. Aynı sıralarda, ülke içinde grevin yayılmaması için federal mahkemeden 1.400 işçinin işten atılması yönünde bir karar çıkardı. Öte yandan Feriha Güney'in aktardığına göre, "liman işçileri çalışmadan çok para alıyorlar" cümlesi sıkça tekrarlanarak kamuoyu hazırlanmaya çalışıldı.⁶²

⁶² Feriha Güney Cumhuriyet, 22 Nisan 1998.

Ancak işten çıkarılan işçiler de boş durmuyorlardı. İşçiler, limanı abluka altına alarak konteynerlerin giriş çıkışlarını engellemeye başladılar. Patrick firmasına, başta Japonya ve ABD'deki sendikalar olmak üzere, birçok ülkeden uluslararası boykot tehdidi geldi. Nitekim ABD'de bir sendika, Avustralya mallarını boykota giderken 50 bin üyeli Japonya Liman İşçileri Sendikaları Ulusal Konseyi, Reuters'e yaptıkları açıklamada Avustralyalı sendikasız işçiler tarafından yüklenen gemilerin limanlara girişini engelleyeceklerini bildirdi. Ülke içindeki çalışanlar da, bu gelişmelerin yalnızca liman işletmeleriyle sınırlı olmadığını, genelde iş güvenliği ve sendikal hareketin tarihi mücadelesinin bir parçası olduğu düşüncesiyle eyleme geçtiler. Avustralya, 30 yıldır tanık olmadığı şekilde kitle hareketlerine tanık oluyordu.⁶³

Sonuçta federal mahkeme, işten atılmaların, 'işçilerin sendikasızlaştırılmasını hedefleyen ve içinde hükümetin de yer aldığı bir komplo olduğu' şeklindeki kararı kabul etmek zorunda kaldı. Böylelikle, emek cephesine Avustralya kanadından yapılan saldırı, işçilerin dayanışma yüklü direnişiyle boşa çıkarılmıştı. Bunun benzerleri Fransa'daki kamyoncu grevinde, ABD'nin en büyük taşımacılık şirketi UPS'de yaşanan grevde ve diğerlerinde de sergileniyordu. Bu yaşananlar, önümüzdeki dönemde sermayenin MAI gibi saldırıları ve yaşanan yapısal krizin derinleşmesiyle birlikte giderek şiddetlenmesi kuvvetle muhtemel olan sınıf savaşımına bir örnek olmasın mı?

⁶³ Feriha Güney Cumhuriyet, 22 Nisan 1998.

BÖLÜM III

“YENİ DÜZEN(SİZLİK)” ÜSTÜNE NOTLAR

“Kaba veriler”iyle dahi denilebilir ki insan(lık) yeni bir eşiktir. Tanımlanması acil bir görev olan bu eşik, “Yeni Düzen(sizlik)” olarak adlandırılmaktadır... ABD eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, Soğuk Savaş sonrasında incelediği “Out Of Control/Kontrol Dışı” adlı kitabında, “21. yüzyılın eşiğinde küresel kargaşaya” doğru gidildiğine dikkat çeker. Yeni eşik, Kuzey’den Güney’e siyasi konsensüsün sağlanamadığı bir kaostur. Kapitalizmin ağır ekonomik krizi ile iç içe duran bu duruma damgasını vuran ana eğilim ise, dünya kapitalizminin kriz içinde küreselleşmesidir...

200 ÇUŞ’un, dünyadaki tüm gelirlerin %30’una el koyduğu küreselleşme aşaması; insanları marjinalleştiren teknoloji patlaması ve öte yandan da, katlanan bir nüfus artışı yanında, yoksullar ordusunun büyümesiyle şekilleniyor. Kapitalizminin sorunlarını karmaşıklaştıran bu durumda, dünya yüzünü yeni bir Orta çağ’a dönüyor. Paul Kennedy’in deyişi ile “İnsanlar giderek artan ölçüde kendilerini mensup oldukla-

n din ya da kültüre göre tanımlama”¹ eksenli bir yabancılaşmaya mahkûm ediliyor.

ABD’nin Yale Üniversitesi’nde tarih profesörü olan Paul Kennedy’ye göre, verili duruma “ne Marksizm ne de katışıksız kapitalizm” yanıt verecek durumda değil; “çözüm”, “sosyal açıdan sorumlu bir ılımlı kapitalizm”de... “Liberal Çözüm” ve “Uluslararası Yeni Zenginliği” adlı çalışmaları ile tanıdığımız Fransız ekonomisti Guy Sorman da Kennedy gibi düşünüyor. Sorman’a göre; “En az vahşi düzen, kapitalizm”dir. Ancak yeni durumda, Sorman da işin zor olduğunu kabul edip “eskiden sosyalizme karşı çıkarak kapitalizmi savunurduk. Şimdi günah keçimiz, düşmanımız kalmadı. Artık kapitalizmin iç çelişkileriyle baş başayız”² itirafında bulunuyor. “Kapitalizmin iç çelişkileriyle baş başa” olduğunu itiraf eden Sorman, kapitalizmin de bir sonu olduğunu kabul edip, “sosyal adaletsizliğin sorumlusu devlet”tir³ diyor.

Guy Sorman, deyim yerinde ise ‘topu taca atarak’ oynana devam etmek istiyor! Oysa, yine bir Fransız liberal düşünenü olan Alain Minc, “Le Nouveau Moyen Age/ Yeni Orta Çağ” adlı çalışmasında, topu taca atmıyor. Dünyanın yeni bir Orta Çağa girdiğinin altını çizerek, kapitalist egemenlik altındaki dünyaya dair şu sonucu çıkartıyor: “Ne umut, ne hayâl, ne de ilerleme var, tablo kesinlikle kazınmıştır”.

Alain Minc’in karamsar sonucunu kabullenmemekle birlikte, önemli bir doğruyu da dile getirdiğini inkâr etmiyoruz. İnsanlık bir “Uygarlık Krizi” yaşıyor. André Gorz’un dediği gibi: “Çalışanların kaç kimliğini işinden bağımsız olarak tanımlayabilir ki?” Oysa, “birçok kişi için yaptığı işler hayatlarının parçası değil. (...) Kapitalizm mantığı ile yönetilen

¹ Paul Kennedy, Preparing For The Twenty-First Century/21. Yüzyıla Hazırlık.

² Guy Sorman, Milliyet 12 Kasım 1993.

³ Guy Sorman, Sabah, 12 Kasım 1993.

bu toplum ölmek üzere”.⁴ “Üçüncü Dalga”nın yazarı Alvin Toffler’in, “Bu dalga başka dalga” diye nitelemek zorunda kaldığı yeni eşik, dizginlerinden boşanmış kapitalist küreselleşmenin kaosunda somutlanıyor.

Köklü bir altüst oluşu körükleyen verili durumda “Tarih, ‘klasik’ hareketlerin, partilerin ve kurumların gölgesinde kalarak unutuluyor”.⁵ İnsanlığın önünü açacak karşıt tarih bilinci köretiliyor. Emek/sermaye, ezen/ezilen kavramlarının üzerine sünger çekiliyor. Samir Amin’in deyişiyle, “çağımızın dramı tam da toplumsal bilincin geri kalmışlığında yatıyor”.⁶ Ezilenlerin tepkisi, yeni eşikte “kendiliğindenliğinden başka pek anlamı olmayan toplumsal hareketlerin ötesine geçemiyor”.⁷ Oysa, İtalya Komünist Yeniden Yapılanma Partisi Uluslararası İlişkiler sorumlusu Luciano Pettinari’nin ifade ettiği gibi, “Sosyalizmin önemi, kapitalizmin en köklü çelişkilerinin yaşandığı günümüzde geçmişten daha da artıyor”.⁸

1) YANIT BEKLEYEN SORU(N)LAR

Sermaye devasa bir hızla küreselleşmektedir; ve bu küreselleşmenin ivmesi çok yüksektir; doğru! Ancak ulusların, sınırların önemini bütünüyle ‘yok etmeye’ yönelen gidişat, 1970’lerde uygulamaya konulan monetarist politikaların iflas ve yıkımı üzerinde yükselen kör ve kaotik bir gidişattır. Bu kör ve kaotik gidişatın, “abartılıp” “yüceltilmemesi” gerekiyor... “Abartma” ve “yüceltme” liberal savrulmalara yol açıyor. Örneğin, Çağlar Keyder’in şu saptamaları gibi: “20. yüz-

⁴ André Gorz, Le Nouvel Observateur Dergisi, 1994.

⁵ André Gunder Frank, Büyük Kargaşa.

⁶ Samir Amin, Kaos İmparatorluğu.

⁷ Samir Amin, Kaos İmparatorluğu.

⁸ Luciano Pettinari, Özgür Gündem, 23 Ekim 1993.

yıl Marksizmi üçüncü dünyacı versiyonunda, kapitalist dünya ekonomisinin prekapitalist toplumlara etkisini, sadece bir yıkım ve sömürü öyküsü olarak göstermeye başladı. (...) Hisleri ve heyecanları ne kadar haklı olsa da, güneydeki ayrılıkçılar, tarihsel açıdan gerici olarak değerlendirilmelidir”.⁹

Küreselleşmeyi tek yanlı olarak yorumlayıp onu alkışlayarak her türlü sorunu çözeceğinden kuşkusuz olmayan Çağlar Keyder, ulus devleti ve ezilen ulusların tepkilerini “gerici” olarak niteleyenlerden biri... Kuzeylileştirilme vahşetini yaşayan dünyanın Güney’inden bihaber! Kuzey gerçeğini ve emperyalizmin egemenlik biçimlerini unutmış! Nelson A.Rockefeller’ın, Başkan Eisenhower’e 1946’larda yazdığı bir mektupta ifade ettiği mantık, emperyalizm açısından hâlâ geçerli: “Büyük ölçüde politik ve askeri nüfuz garantileyecek genişlikte bir ekonomik yayılma planını Asya, Afrika ve diğer azgelişmiş bölgelerde uygulamak zorundayız. (...) Oltaya takılmış balığın yeme ihtiyacı yoktur”.¹⁰ Güney, bugün de Kuzey’in “oltadaki balığı”dır. Bu duruma karşı farklı tepkiler geliştirmektedir. Tepkiler ne adına olursa olsun, emperyalist egemenlik biçimlerine yöneldiği, ona darbeler vurduğu ve emperyalizmle uzlaşmadığı düzlemde “ilerici”dir; bu nesnel bir durumdur!

Çünkü dünyada, katmerli bir eşitsizlik ve talan yaşanıyor. Haklı ve gerekli olan, bu zulme başkaldırmaktır; yoksa Çağlar Keyder benzeri, sözde “ultra-emperyalist” beklentiler değildir... Örneğin, “YDD”nin “otomobil uygarlığı”nda, ortalama her 12,3 kişiye bir otomobil düşerken, bu oran Almanya’da her iki kişiye, Hindistan’da her 455 kişiye ve Çin’de de 1055 kişiye bir otomobil dağılımıyla gerçekleş-

⁹ Çağlar Keyder, Ulusal Kalkınmacılığın İflası.

¹⁰ M. Emin Değer’in hazırladığı ‘Oltadaki Balık Türkiye’ adlı kitaptan s.17.

mektedir. Bu eşitsizliğin bir diğer getirisi de Kuzeyli otomotiv devlerinin kârıdır.

OTOMOTİV DEVLERİNİN KÂRI (MİLYON \$)

	1992	1993	1994
Ford	-127	4.003	6.570
Chrysler	934	3.838	4.199
Toyota	3.257	2.691	2.228
GM	-3.333	2.575	5.991
Honda	981	796	435
Peugeot	805	457	0
Mitsubishi	454	452	197
Renault	1.193	193	297
Nissan	1.248	-509	-1.877
Fiat	666	-879	442
Volswagen	386	-990	32

2) “YDD”NİN İCRAATLARI

Küreselleşen kapitalist dünya ekonomisinde, son yıllarda hızlı bir bloklaşma süreci yaşanıyor. AB ile başlayıp NAFTA (Kuzey Amerika serbest Ticaret Anlaşması) ile devam eden bloklaşma hareketini Uzak Doğu’dakiler izledi. Gelişmeler, bloklara yenilerinin eklenebileceğini gösteriyor. Bu, ekonomide bloklaşmanın görünen yüzü... Bir de görünmeyen, ekonomik istatistiklerin arasına sıkışmış kalmış öteki yüz var: enflasyon veya yoksulluk bloku gibi! Enflasyon blokunun başını Latin Amerika ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri çekiyor. 1984-95 ortalamasına göre şampiyon Nikaragua, ardından da Brezilya, Peru ve Arjantin geliyor. Bunları, Orta Asya ve Doğu Avrupa ülkeleri izliyor.

ENFLASYON ŞAMPİYONLARI

ÜLKE	ENFLASYON ORANI (1985-1994/ yüzde)
NİKARAGUA	1. 314,9
BREZİLYA	913,0
PERU	495,3
ARJANTİN	317,2
GÜRCİSTAN	233,9
URUGUAY	160,2
KAZAKİSTAN	150,2
BEYAZ RUSYA	137,0
ERMENİSTAN	133,7
RUSYA	124,0
AZERBAYCAN	122,0
TACİKİSTAN	104,3
VİETNAM	102,6
LİTVANYA	102,3
POLONYA	101,7
KIRGIZİSTAN	100,9
ÖZBEKİSTAN	92,8
ZAMBİA	92,0
ESTONYA	78,1
SOMALİ	75,4
URUGUAY	73,9
LİTVANYA	69,9
SİERRA LEONE	67,8
GİNE BISSAU	66,0

“Biz (Avrupalılar) ve öteki (yabancılar)” ikileminin Kuzeyli ırkçılığı körüklediği coğrafyada aşırı sağcılık hızla (ve Kuzeyli devletlerin de desteği ile!) yoğunlaştırılırken, halen AB ülkelerinde, topluluk dışındaki ülkelere 12 milyon göçmen işçi yaşıyor. AB İstatistik Bürosu’nun (Eurostat) verilerine göre, halen 5,5 milyon AB vatandaşı da, kendi ül-

kesi dışındaki bir AB ülkesinde yaşıyor. AB'deki göçmen işçileri en büyük grubunu 2,8 milyon kişiyle Türkiyeliler oluşturuyor. AB'deki Türkiyelilerin %70'i Almanya'da yaşıyor. Sıralamada, Türkiyelileri 1,4 milyon kişi ile eski Yugoslavyalılar takip ediyor. Ayrıca AB'deki Faslıların sayısı 1,1 milyon, Cezayirlilerin ise 650 bin kişi olarak belirlendi. Faslıların yaklaşık yarısı, Cezayirlilerin ise %94'ü Fransa'da yaşıyor. AB'deki 400 bin Amerikalının ve 1,8 milyon Asyalının büyük bir bölümü İngiltere ve Almanya'da bulunuyor. AB dışı yabancıların toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu ülke %5,9 ile Almanya olarak belirlenirken, bu oran Avusturya'da %5,6, Fransa'da %3,9, Hollanda ve Belçika'da %3,7, İsveç'te %3,6 olarak belirlendi.

Bir de devlete güvensizliğin büyümesi! Japonya'da, 'Yomiuri Şimbun' Gazetesinin yaptığı araştırma, Japonların %78'inin bürokratların "kamu hizmeti için değil, kendileri için çalıştıklarına" inandığını ortaya koydu.

3) GÜNEY'DE DURUM

Kimileri "YDD", "Kuzey/Güney ikilemi" vb. kavramlara fazla itibar etmiyor... Ancak "YDD", sadece bir isim, terminolojik bir sorun değil, bir durum saptamasına denk düşen bir kaos... Dünya kapitalist sisteminin, yani eşitsiz birleşik gelişim ve anarşik üretiminin, eşitsiz mübadelesiyle ulaştığı bir evre. Bir önceki evrenin "devamı"; ama bir önceki evreden farklılıklar arzeden "yeni" bir uğrak... Yönelimin öne çıkmış kimi verilerinden söz edilebilir. Yeni, Kuzey'in sistem olarak esnekliğini yitirmesi, dıştlayan marjinalleştiricilik ve küresel kutuplaşma eksenine oturmasıdır.

Kuzey kapitalizminin üretim süreçleri, eskisi gibi içerici değil, emeğe onu sistem içinde massedebilecek, yeni istihdâm alanları açmıyor. Sürekli istihdâmın yerini, kontrol teknolojisi ve teknokrasinin "dar istihdâmı" alıyor. Klasik ta-

nımlı emek ve Güney, Kuzey'e fazlalık oluyor. Daha çok iş-gücüne ihtiyaç duyulan dönem, post-modern yönelimlerin gerisinde kalırken dünya kapitalizmi, tarihinde görülmemiş çapta sahipsizler kategorisi oluşturuyor. Sahipsizlerin güncel konumlanışı, işsizler ordusunun da gerisinde, sistem tarafından emek gücüne dahi itibar edilmeyen, marjinalleştirilmiş bir yığın "fazla"sında somutlanıyor. Sahipsizler, post-modern durumun yarattığı konjonktürel bir toplumsal kategori. Emekçi sınıf ve tabakaların çeşitli kesimlerince oluşmuş ve ortak bölüneni, "YDD" mağdurları olmakta somutlanan bir yığın...

Krizin, değişken gösterge ve biçimlenişleriyle ekonomik dalgalanmalara yol açtığı Kuzey'de, yeni bir toplumsal altüst oluşun patlayıcıları birikiyor. Maçı, şu aşamada Orta çağ karnavallarıyla götüren Kuzey'de 'politik veba', ırkçılığın kitleleri kucaklaması, hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Orta çağ karanlıkları, karnavalları, vebasası ve engizisyonu ve cadı diye yakılan aydınlığın savunucularıyla sonra da sömürgeleri talan eden ("uygarlık" götüren!) merkantilist korsanlığıyla tanımlanırdı. Tanımlamanın verileri, Kuzey'de vücut buluyor.

Sonra Güney... Güney, ekonomik formasyonu ile içinde çeşitlilik arzeder. Orta dereceden gelişmişinden, az gelişmişine değin çeşitli ekonomik formasyonları bünyesinde toplar. Güney bir "bütün" değil. Ama Kuzey karşısındaki Güney, aynı "kader"i paylaşmak zorunda bırakılan bir blok... Güney, kimilerinin "iddia" ettiği gibi, popülist bir "ajitasyon"un coğrafi tanımı değildir. Güney; özü, emek/sermaye çelişkisine dayanan ezen/ezilen saflaşmasının küresel ölçekli konjonktürel tanımlamasıdır. Özünde, stratejik/siyasal bir kategoridir!¹¹

¹¹ Geçmişte Doğu/Batı diye tanımladığımız ve "ileri batı, geri doğu" dediğimiz diyalektik, bugün, Kuzey/Güney kategorizasyonunda ifadesini buluyor.

Kuzey, küreselleşme ile Güney'e bir şeyler taşıyor: Örneğin, Michael Jackson'ı, Madonna'yı, Mc Donalds'ı, AIDS'i. Sonra da hegemonik kontrol dalını elinde tutarak, kompradorluğu ve "tüketiyorum öyleyse varım" felsefesini... Bu taşıma/taşınma negatiftir... Gezegenimiz, yaşadığı Kuzey/Güney eşitsizliğiyle, insanlık için garip ve iğrenç manzarlara taraf oluyor. Örneğin, 'Worldwatch'ın yayımladığı 'Dünya Raporu'nda, dünyada kitlesel kıtlıkların yaşanacağına dikkat çekiliyor. "Bilim ve teknoloji, sorunlara çözüm üretemeyecek, (...) geleceğimiz için en büyük tehlike, askeri saldırıganlık ya da savaşlar değil; yiyecek kıtlığıdır" deniliyor.

"Taşıma/taşınma" abartılmamalı; ama "Head to Head/Kafa Kafaya"nın yazarı Prof. Lester Thorow gibi abartanlar da var. Thorow, "taşıma/taşınma"nın Güney'in "kaderinde" belirleyici olacağını iddia ediyor. Karşılıklı bağımlılığın faziletlerinden ve yol açacağı yapısal değişikliklerden söz ediyor... Bunların hepsi boş laf. Gerçek, Güney'in, artık Kuzey için bir fazlalık olduğudur.

"YDD", insanı insan olmak gerçeğinden kopartıp dayattığı tüketim kültürünün hedonistik (hazcı) bireyciliğini aşılarken, onu, yabancılaşmış edilgen nesneye dönüştürüyor. Böylelikle de serbest piyasa ekonomisi ile kutsanmış tüketim kültürüne itaatin kişiliksiz "insan"larını yaratıyor. Düşünememe, eyleyememe kısılcına aldığı "insan"ları, geleceksizleştirme dişlilerinde övütüyor. Pasolini'nin "Fildişi Kulenin Dışında" başlıklı yapıtında sergilediği olumsuzluklar küresel özellikler kazanırken, İonna Kuçuradi'nin deyişiyle, "Bugün 'barbarlığa dönüş'ü bir çıkar yol olarak görenler var; gelişmiş denen ülkelerde. Unutuyorlar ki, dünyanın büyük çoğunluğu 'barbarlık' durumunda yaşıyor. (...) Teknolojinin ürünleri, insanları daha 'tüketici' olmaya sürüklüyor. Oysa, dünyanın yarısından çoğunun içecek suyu yok".¹²

¹² P.P. Pasolini, Aydınlık, 4 Haziran 1994.

Öne çıkan özellikleri ve kaotik düzensizliği ile “YDD”, insan(lık)ı tüketen inançsızlıkta ve geleceksizleştirmede somutlanan post-modern bir “düzenleme”dir. Temel parametresini, emekçi insanlığın maddi/manevi talanının oluşturduğu küresel barbarlık, post-modern Orta çağ tasarımı ifadesini buluyor. Sürüleştirilen insan(lık)ın, korkuyla bilim dışına ve geleceksizleştirilmeye adapte edildiği kesitte güven, coşku, ütopya ve bilim yok ediliyor. İrrasyonel düzenleme girişiminin “geri dönüşsüz bir süreç” olduğu iddiası, “tarihin sonu” şarlatanlıklarıyla insanlara dayatılırken, karşı-devrimci zor ve medyatik şartlamalar, “YDD” efendilerinin güçlü silahlarını oluşturuyor.

İnsan(lık)a, topyekün bir saldırı özelliği taşıyan “YDD”, özgürleşme kanallarını tıkayıp kötürümleştirirken, tek boyutlu insan(sızlaşmayı) da körüklüyor. “Demokrasi”nin “genişlemesi” söylenceleriyle, insanlığa küresel totalitarizmini dayatan “YDD”, çaplı parçalanmaların da önünü açıyor. Dünya tablosu, sayısız negatiflerle bezeniyor.¹³ İnsanlığın kendini yeniden yaratmasını gerektiren sürecin asli sorunlarından birini de Avrupa-merkezli görüşlerin aşılması oluşturuyor. Çünkü Alain Touraine’in deyişiyle, Kuzey’de “Hiç olmayan bir umut yokluğu yaşanıyor”.

“YDD”nin devreye soktuğu dinamikler Güney için bir vahşet olması yanında, bir tarihsel olanaklar anıdır da. Çünkü, “YDD” ile “Yeni beliren üçüncü dalga diğer dalgalara tepe üstü çarpabilir. (...) 21. yüzyılın en büyük sürtüşmesi (...) süper uygarlıklar arasında olacaktır. (...) Önümüzdeki yıllarda

¹³ İnsanlığı, yapay ikilemlere mahkûm eden “YDD” irrasyonalizmi, suni “İslâm/Hıristiyan” kutuplaşmasını körüklüyor. İnsan(lık)a dayattığı tek boyutlulukla Kuzey, yeni düşmanı “öteki”ni yaratıyor. Princeton Üniversitesi öğretim üyelerinden Bernard Lewis, “Müslüman milletler tek başlarına ayakta durmayı bilmelidirler” derken, Malezya Başbakanı Mahatir Muhammed, “Batı yeni hedef olarak İslâmı seçmiştir. Batı’yla, ancak tüm İslâm ülkeleri olarak birleşebilirsek başedebiliriz”, diyor.

zenginler arasında çıkacak bir karmaşaya tanık olma olasılığımız çok yüksektir".¹⁴ Kaldı ki, dünyada "Giderek çoğalıp hızla genişleyen bölünmeler, önümüzdeki on yıllık dönemlerde sıcak barışa yönelebilecek geniş ölçekli tehditleri temsil etmektedir. (...) Önümüzdeki olağanüstü karışıklık ve tehlike dönemi vardır".¹⁵ Bu açıdan "Kuzey/Güney kutuplaşmasının daha da derinleşmesini ve Güney'in daha da marjinalleşmesini bekleyebiliriz. Bu tabii ki yeni bir şey olmayacak; ama bu kez, büyük bir farklılık görülecek: gelişmeye ve reformist devlete duyulan inancın uyuşturucu etkisinin yok olması. Ancak politik istikrarın bu unsuru olmayınca, daha ileri ekonomik ve demografik kutuplaşmalar şiddetli patlamalara yol açabilecektir. (...) Önümüzdeki 30-50 yılın sonunda muazzam bir dünya düzensizliği görülecek"tir.¹⁶

"YDD"nin devreye soktuğu küreselleşme, milliyetçi ve köktendinci akımların etki alanını genişletmiştir. Güney'de nüfusun artan bölümünün küreselleşme tarafından sistemden dışlanması, "toplama kampı" özellikleri kazanması, kimlik sorununu ve büyüyen açlığı tırmandırmaktadır... Gidişat bu yöndedir. Şimdi sorun, "YDD"ye karşı Güney'de boyveren potansiyeli derlemekte, milliyetçilik veya dincilik açmazına "hediye" etmemektedir. Bu anlamda, radikal sosyalistlerin ve toplumsal muhalefetin, Türkiye'de yükselen milliyetçi dalga ve İslâmi yükseliş¹⁷ karşı tedbirlerini almaları gerekmektedir.

¹⁴ Alvin Toffler, Aktüel Dergisi, No:125, 1 Aralık 1994.

¹⁵ A. Toffler, NPQ-Türkiye, No:7, s.32-33.

¹⁶ Immanuel Wallerstein, NPQ-Türkiye, No:7, s.29

¹⁷ Günümüzde liberalizmin evrensel geçerliliği sorgulanırken, tüketim toplumuyla somutlanan "Batı sekülarizmi, 'en güzel hayat'ın anlamına dayanak oluşturan tanımlamaların, esas olarak hedonizm, kendini tatmin ve tüketim olduğu kültürel bir dalgadır. İnsan(lık) bundan daha farklı bir şey olmalı. (...) Nefsine düşkün, hedonist, tüketime yönelik bir toplum, dünyaya ahlaki bir motif sunamaz" (Zbigniew Brzezinski, NPQ-Türkiye, No:7, s.8-10). O halde,

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Prof. Turhan Yazgan'a göre, "Milli menfaatlerin azamileştirilmesinin adı" olan milliyetçilik; "dünya kaynaklarının milletler tarafından paylaşılmasının kavgasıdır. (...) Menfaatlerin çatıştığı yerde milletlerarası kavga olacaktır".¹⁸ Dünya kapitalizminin insanlığa dayattığı yabancılaşma karşısında gerici bir sığınak oluşturan milliyetçilik, kriz içindeki dünyanın önemli sorunlarından. Ancak milliyetçilikle liberalizmin rakip değil, birbirini tamamlayan argümanlar olduğu kavranılırsa, tablo daha iyi anlaşılabilir. Merkezde liberalizm, çevrede milliyetçilik ilişkisi, "YDD"nin küreselleşmesinin iki ana karakteristiğini oluşturmaktadır.

evrensel geçerliliği sorgulanan liberal tasarımın insan ve ahlâk planındaki boşluğu, sosyalist alternatifin olmadığı koşullarda İslâm tarafından doldurulmak istenmektedir. RP şemsiyesi altındaki çok parçalı İslâmi hareket, Türkiye'de bunu deniyor. Ve insanlara, şeriat'ın ahlâk çağrılarını çıkartıyor. "Müslümanlar mutlaka silah, mermi edin" diyerek, "ihtilale hazırlık çağrısı" çıkartan 'Taraf' dergisi; "İslâm-Küfür çelişkisi etrafında mutlaka bir çözüm bulunacaktır" (Burhan Kavuncu), saptamasını yapan 'Yeryüzü' dergisi; İslâm için "Silahlı mücadele, direniş ve devrimci yöntem tek geçerli yoldur" diyen 'İmza' dergisi; "Kefensiz ölmeye hazır mısınız?" sorusunu sorduktan sonra, "Hz. Peygamberimiz gerçek bir inkılapçıydı" hatırlatmasını yapan 'Hasbihal' dergisi; "Özgürlük meşalesini yakmış, tevhid sancağını burca dikmeye azmetmiş ne çok beldemiz var. Bir bir düşerek, filizleniyor yeni fecre" övünmekleriyle kitlelere ajitasyon yapan 'İmza' dergisi; ve "Güç yetiriyorsan öldür, yetiremiyorsan öl" emirleri çıkartan 'Hıra' dergisiyle İslâm, şeriat perspektifleriyle siyasal boşluğu doldurmaya hazırlanıyor... Demogojik olsa da, insan merkezli söylemiyle popülist ve Kuzey karşıtı politikalara sarılıyor. "Adil Düzen" adı altında yeni düzen çağrısı çıkartıyor. Sorunu ulusal görmeyip dünya müslümanlarının/ezilenlerin eylemliliği temelinde ele alıyor. Sokak'a hitap ediyor, sokak'ı örgütliyor, yığılmasını tüm toplumsal tabakalara nüfuz eden somut politikalarda arıyor...

¹⁸ Turhan Yazgan, Hürriyet, 18 Mayıs 1994.

4) KUZHEY'E TEPKİ = GÜNEY MİLLİYETÇİLİĞİ

Yaşadığımız dünya bir uluslar sistemidir. Küreselleşmenin gidişata damgasını vurduğu koşullarda bile, “uluslar sistemi” Kuzey’den Güney’e önemini ve güncelliğini yitirmedi. “Ulus-devlet” radikal sosyalistler tarafından savunulamaz bir kategori olmasına karşın, “ulus-devlet”in güncel gerçekliği kavranıp önemsenmeli... Ulus gerçeği, hiçbir baskı ve dayatmacaya maruz bırakılmadan aşılip söndürölmesi; enternasyonalist ölçekte ırk, dil, din farklılıklarına prim verilmeden, dünyalı olmanın bilinciyle aşılması gereken bir duraktır. İnsanlık, bu durağın oldukça gerisindedir. Ve bu durağa bir gün insanlık, enternasyonalist gönüllü birliği ile ulaşacak. Bunun ötesindeki zorlamalar ise “bitti” denilen, “ulus-devlet” düşlerinin ve “milliyetçiliğin”, tekrar hortlatılmasından başka bir şeye yaramayacaktır...

Küresel dengesizliğin Güney’e dayattığı sefalet; umutsuzluk ve “yok oluş”, Güney’de milliyetçiliği hortlatmıştır. Özellikle sosyalizmin birinci dalgasının geri çekilmesiyle oluşan ideolojik politik boşluğu, milliyetçi ve köktendinci çıkışlar doldurmuştur.

“YDD”nin kör gidişatında, biçimi ne olursa olsun Güney’deki anti-Kuzey çıkışlı hareketlerin işlevi, (konjonktürel olsa da!) anti-emperyalist konumludur. Bu nesnel bir durumdur. Güney’deki anti-Kuzey başkaldırıları, kimileri gibi bir kalemde silip atılamaz... Hayır, yoksul-ezilen Güney’in, dünyanın Kuzey talanına başkaldırdığı dünyada, küreselleşme göklere çıkartılırken, Güney’deki başkaldırıları, “sonuçsuz ve işlevsiz” ilan edilemez: “Şu an milliyetçi gibi görünen hareketler devlet kurmayı başarsalar dahi küresel liberalizme karşı çıkamayacaklar, yani dünya sisteminden destek bulamaya-

caklar. Bu yüzden de başarılarını bir kimlik ispatı düzeyinde noktalamak mecburiyetinde kalacaklar”.¹⁹

Keyder ve benzerlerine göre, artık her şey küresel liberalizmin “elindedir”, aksi davranış ve düşünceler “beyhudedir”! Sorun böyle konulabilir mi? Elbette, ‘Hayır’! Kimse inkâr edemez, Kuzey patentli küreselleşme, dünyada parçalanmayı devreye sokuyor. Karşıtların birliği yasası sonuçlarını üretiyor: “en gerinin en ileri olduğu” gerçeği, bir kez daha kanıtlanıyor. Sorun, sadece bir “kimlik isbatı” değil; “YDD”ye karşı başkaldırı, “olmak” ya da “olmamak” ekseninde yükseliyor. Neo-liberal vahşetin sözde özgürlükçü maskesini indiriyor. “YDD”yi sarsıp güçten düşürüyor.

5) NEO-LİBERAL AÇMAZ

Jean-Marie Guehenno’nun “Ulus Devletin Sonu”,²⁰ John Dunn’un “Ulus Devletin Çağdaş Krizi”²¹ adlı yapıtlarında özetle: “Küreselleşmenin beraberinde getirdiği ‘bilgilendirme’ ve ‘demokratikleşme’, ‘ulusötesi (transnational)’ ekonomi, ‘uluslarüstü (supranational)’ oluşumlara çağrı çıkarıyor. Bu durum, ‘ulusaltı (subnational)’ etnik tepkileri devreye sokuyorsa da önemli değil. Dünya yeni bir evreye girdi” deniyor!

Gerçekten böyle mi? Elbette değil! Ortada “yeni bir evre” değil; kendini “yenileme” çabasındaki eski hikaye var. İnsanlık tarihinin yakın geçmişine göz attığımızda, küreselleşme özelemlerinin II. Dünya Savaşı’yla birlikte yoğunlaştığını görüyoruz. O günden beri dünya, ABD’nin sultanı altındadır. ABD’ye bu imkânı, II. Dünya Savaşı ve sonrasında den-

¹⁹ Çağlar Keyder, Ulusal Kalkınmacılığın İflası.

²⁰ The End of the Nation-State, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.

²¹ Contemporary Crisis of the Nation State, Cambridge, Blackwell, 1995.

geler sundu. Körfez Savaşı'nda en üst noktaya tırmanan durumu, 5 Şubat 1991'de Dick Cheney şöyle formüle ediyordu: "Savaşı mümkün olduğu kadar erken kazanmakla ABD, tüm dünyanın gözünde daha güçlü gözükcektir. Ve yeni bir düzeni oluşturmak için gerekli kudrete sahip olduğunu kanıtlayacaktır". Ayrıca dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker de, ABD'nin hedefleri konusunda, "Birleşik Devletlerin önderliğinin güvenlik ve politik alanlarda sınırlılığına inanmıyorum Bu önderliğin ekonomik alana da yayılması gerektiğini düşünüyorum"²² diyordu. Böyle de oldu; ABD, "YDD" mimarı ve patronu oldu. Ancak bu, konjonktürel bir geçiş süreciydi.

ABD patentli küreselleşme süreci, insanlık tarihi açısından sarsıcı bir kesitti. Sosyalist sektörel ülkeler topluluğunun ekonomik, sosyal, kültürel, politik, askeri yozlaşma ve çürümesinin devreye giren likidasyon küreselleşme projesinin miladını oluşturdu. Özellikle Gorbaçov'un, eski SSCB'de kapitalizme dönüşün pimini çekmesiyle birlikte, daha sık telaffuz edilen "Yeni Dünya Düzeni", kısa sürede bir "Düzensizliğe" dönüştü. Emperyalizmin çok uluslu şirketler yüklü mali sermaye egemenliğine hizmet eden küreselleşme projesi; SSCB'deki çözülüşle başladı. Zaten yıllar önce F. Mitterand, olasılığı şöyle formüle etmişti: "Moskova'da başlatılan süreç, dönüp dolaşıp seyrini tamamladıktan sonra, yine Moskova'ya dönüp orada sonuçlanacaktır".²³

²² James Baker, International Herald Tribune 21 Şubat 1991.

²³ Sovyet döneminin eski KGB Şefi Vladimir Kryuçkov, Rusya'nın aslî düşmanının içerde olduğu vurgusuyla, "esas düşmanı belirlemek için biz buraya, Rusya'ya, toplumumuza ve hükümetimize bakmalıyız. Kötülüğün kökleri içerdedir. Onlar, bize bu rejimin özgürlük verdiğini söylüyorlar. Savaşta ve eşkıyaların suç işlediği sokaklarda ölenlere, ölüm oranının doğum oranını aşmasıyla (doğmadan ölenleri) eklersek, milyonları bulan kurban verdiğimiz bu dönemde nasıl özgürce konuşabiliriz" diyor. Ayrıca Rusya Güvenlik Konseyi Sekreteri İvan Rıbkın, 'Rassiskie Vesti' (13 Mayıs 1997) gazetesinde

Öyle de oldu; ancak birçok yanıyla tamamlanamamış süreç, başlangıcında dünya emperyalizminin soru(n)larını hafifletme, emperyalistler arası çelişkiyi yumuşatma, Kuzey'in sömürsünü yoğunlaştırma, yaygınlaştırma, dünya işçi sınıfını ve tüm üreten güçleri daha sıkı kontrol altına alma beklentileriyle taçlandırıldıysa da; evdeki hesap çarşıya uymadı; hatta kısa sürede geri tepti. “Düzen” hayâlleri, kısa sürede “Düzensizlik” duvarına tosladı. İlk tepki Güney yoksullarından ve Kuzey işçilerinden geldi...

Dünya çapında emekçilerin örgütsüz olduğu koşullarda, emek güçlerinin dağınıklığı ve bölünmüşlüğü, neo-liberal saldırıya engin olanaklar sunsa da; “YDD”nin egemenler açısından iki vektörü söz konusuydu: Birincisi dünyanın yeniden paylaşımı sürecinin iç hesaplaşmalarını yoğunlaştırırken, ikincisi emek cephesinin kazanımlarını gasbetmeye yönelik neo-liberal saldırıyı azgınlıyordu.

Ancak durumun geçici olduğunu bilen dünya emperyalizmi, yeni ve güçlü bir devrimci dalganın kaçınılmaz olarak doğacağını (ki bugünden bunun somut göstergeleri ortaya çıkmış bulunuyor) bilinciyle istihkamını güçlendiriyordu.

ülkenin güvenliğine karşı asıl tehdidin “içeriden” geldiğini açıklayarak, “Rusya’nın ulusal güvenliğine karşı ana tehdit bugün içeriden kaynaklanıyor. Bu tehdit siyasi, ekonomik, sosyal, dinsel kaynaklı ve askeri karaktere sahip değil” derken, ekonomik tehdidin, ana tehlike kaynağı olduğunu belirtiyor. Gerçekten de Rusya’da 1996 Ocak ve Kasım ayları arasındaki dönemde tüm endüstri dallarındaki toplam üretim kapasitesi 1995’deki aynı döneme oranla % 5,4 oranında düştü. Üretim kapasitesindeki düşüş hafif sanayiide % 28, inşaat malzemeleri endüstrisinde % 25, petro kimya ve makine sanayiinde % 12 ve gıda maddeleri sanayinde % 9 civarındaydı. ILO’nun 1996 Kasım verilerine göre, Rusya’daki işsizlik üretime katılabilen nüfusun % 9,4’ünü kapsıyordu. Bu da toplam 72,7 milyonluk üretime katılan insanın 6,8 milyonunun işsiz olduğu anlamına geliyordu. Devlet verileri 15 eski Sovyet Cumhuriyeti’nde, 1981’e oranla yaşam ortalamasının düştüğünü gösteriyor. WHO’nun (Dünya Sağlık Örgütü) verileri, 1990 itibarıyla Rusya erkeklerinde en yüksek yaş ortalamasının 64’ten 57,7’ye düştüğünü gösteriyor.

Sosyalizme ve emek cephesine yönelik saldırıya, hergün yeni boyutlar ekleyip, propaganda ve ideolojik manipölasyonları da derinleştiriyor ve neo-liberal saldırının baş hedefi işçi hareketi oluyordu.²⁴ Bu konuda, Finn Thor Grimson ve Anker Christoffersen şunlara dikkat çekiyorlar: “Dünya genelindeki sendikal hakların ihlâlinin arka planında küreselleşme, serbest ticaret duruyor. Serbest ticaret, birçok hükümetin kör gözlerine koyduğu bir dürbün gibi parlamentoların çıkarttığı yasaları ihlâl eden ve çarpıtan bir işlev görüyor”.

Bu koordinatlarda özelde ABD’nin, genelde ise Kuzey’in imdadına eski reel sosyalist ülkeler topluluğunun likidasyonu ve Körfez Savaşı koşturmuştur (Resmi verilere göre Irak’ın Kuveyt’i işgali ve ABD’nin müdahalesiyle, Ağustos 1990-Aralık 1991 tarihleri arasında, bölgeye 19 milyar dolarlık silah satışı gerçekleştirildi.).

Eski reel sosyalist ülkeler topluluğunun likidasyonu, ilk etapta Almanya’nın ekmeğine yağ sürmüştü. Doğu Almanya’nın işgaliyle, üretilmiş zenginlikler ve pazar alanı Alman emperyalizmine nefes aldırılmış; ve uluslararası rekabette gücüne güç katmıştı. Rusya’ya yönelik yardımların %80’ni üstlenen; Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya’da dini-faşist mihraklara milyonlarca mark yardımda bulunan Almanya; sadece Slovenya’nın “bağımsızlığını” ilanından sonra bu ülke ihracatının %70’ini satın almayı (hiçbir gereksinim yokken!) üstlenmiştir. Bunun nedeni “Yeni Avrupa İmparatorluğu”nun tek hamisi olmayı hedeflemesidir.

²⁴ ABD’deki sendikal haklar ve özgürlüklere ilişkin gelişmeleri, FFI raporundan aktaralım: “Sendika temsilciliğinin örgütlenmesine yönelik olarak tutuklama, tehdit, işletmelerin eylem birliği içerisinde korku ortamı yaratma yönüne sevk ederek işçileri, sendikaya üye olmaktan çıkararak olup olmadığı seçimini, özgürce yapabilmekten alıkoymaktadır. Hükümet, işçilerin bir sendika tarafından temsil edilmek isteyip istemediklerini belirlemeleri için en uygun yer olan tam da sendikalara karşı korkutma kampanyalarının sürdürüldüğü alan olarak işletmeleri yasal olarak göstermektedir”.

Japonya, “YDD” ile ABD’nin küresel hegemonyasına karşı çıkıyor. Eski Japon Sosyalist Partisi başkanı Bayan Tatako Doi, “Amerikalılar, Körfez Savaşı için istedikleri 13 milyar dolarla yetinecekler midir? Daha fazla talep etmekten onları kim alıkoyacaktır? Savaş bitince bizim elimize ne geçmiş olacaktır? Bu savaş bir Kuzey/Güney savaşıdır. Açıktan ırkçı, kültürel, dinci nitelikleri vardır; biz Bush’u desteklersek savaşı kaybedenlerden oluruz. Washington’un bahsettiği bu ‘YDD’ nedir ve bedelini kim ödeyecek?” diyordu...

OECD Genel Sekreteri Jean-Claude Paye, dünya ekonomisinin büyük altüst oluşlarla devreye giren, teknolojideki yeni gelişmelerin büyümeyi beraberinde getireceğini iddia edip, “Hiç kimse, yeni teknolojinin, özellikle enformasyon teknolojisinin, buhar ya da elektrik motoru icadının yol açtığı altüst oluşlarla kıyaslanamayacağı veya daha büyük olmadığını söyleyemez, bu değişimleri aşamalı olarak emme sürecindeyiz” diyor. “YDD”, “Ticaret ve yeni teknolojilerin küreselleşmesinin getirdiği değişim umudu” diye allayıp pullayan Paye, neo-liberal talanın, dünyada klasik burjuva iktisat görüşlerini ve ulusal dengeleri allak bullak ettiğini ve emekçilerin sosyal haklarını budayıp, düşük ücret politikalarıyla açlığı büyüttüğünü “es” geçiyor.

“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”ci neo-liberal saldırının, küreselleşmeyle emek pazarında esnekliği hedefleyen yönelimleri, dünya kapitalizminin krizini aşmak için (Güney’i fazlalık ilan etmesi yanında) çalışanların haklarını gasbetme ve sendikal hareketi güçten düşürme önlemlerini içeriyor. Bu düzenlemeyle, Çin fabrikalarındaki üretim bandında saatte 50 sente çalışan işçiler, yarı kalifiye Amerikan, Alman ve Japon işçilerin ücretlerini aşağıya çekiyor. Kuzey sermayesinin aktığı Meksika’da, otomotiv montaj fabrikasındaki işçilerin verimlilik oranı, ABD işçilerinkinin %80’ine eşit; ancak ücretleri, ABD’dekinden 15-20 misli daha düşük.

Hindistan’da yüksek teknoloji sektöründe işgücü maliyeti, ABD ve Avrupa’dakinin sadece onda biri...

Emeğe yönelik küresel saldırı dünyayı küçültürken, finans piyasalarının da iç içe geçmesiyle uluslararası mali sermayeyi akışkan özellikler kazandırıyor. Böylelikle de, yerellik kısılacısındaki emeği dezavantajlı bir konuma mahkûm ediyor. Lester Thurow’un belirttiği gibi, “Kapitalizm rekabete dayalı ve güçlü olanın kazandığı bir sistem”²⁵ olarak, uluslararası bezirganlığın “orman yasaları”yla karakterize oluyor.

“YDD” ideologları bile, “Batı’nın küresel entegrasyon olarak gördüğünü, dünyanın geri kalanı Batı emperyalizmi olarak görüyor” (Samuel Huntington) ya da “küreselleşme milyonlarca işçinin tepkisini çekiyor. Eşitsizlik, işsizlik ve yoksulluk küreselleşmenin ayrılmaz parçası oldu” (Ethan Kapstein) demek zorunda kaldılar. Tam da bu koordinatlarda, kapitalizmin gelişimini uzun dalgalar teorisi çerçevesinde irdeleyen; ve 21. yüzyılın ortalarında kapitalizmin, çok ciddi bir sistemsel çöküşle tanışacağına dikkat çeken Imanuel Wallerstein; 1995’de yayımlanan “Liberalizmden Sonra” adlı yapıtında, “Kapitalizmin, uzun krizini liberalizm ile aşmayı denedikten ve başarısız kaldıktan sonra, genel bir çöküş sürecine gireceği” tezini ortaya attı.

Marx’ın, “insan emeğini azaltan ve insan emeğini verimlileştiren harika güce sahip makinalara rağmen, hâlâ açız ve fazlasıyla çalışıyoruz”, dediği koşullarda dünya, talan ve açlığın küresel boyutuyla tanıştı: açlığın nedeni gıda azlığı değil, “YDD”nin dayattığı yoksulluktu. Örneğin, Orta Afrika’da nüfusun %55’i, yani yaklaşık 300 milyon kişi yoksulluk sınırının altında yaşıyordu; 2000’de de %70’e ulaşacaktı. Asya’da ise 500 milyon insan yoksulluk sınırının altında yaşıyordu. Dünyadaki yoksul nüfusun tamamı gelirlerinin

²⁵ Lester Thurow, Cumhuriyet, 14 Ocak 1997, s.7.

%80'ini sadece beslenme için harcıyordu. Tüm dünyada gıda ticaret hacmi 1980'den 1996'ya 488 milyar dolara ulaşmıştı. Bu miktarın yarısı, nüfusun çok az bir bölümünü oluşturan Kuzey'e akıyordu. Kuzey, Güney'i "tahıl ambarı" olarak kullanıyordu. Bir deyişle, "Latin Amerika nüfusunun %2'si toprakların tamamına yakını elinde tutup geri kalan %98'ine kölelik dayatılırken, Guatemala'da bir işçinin gündeliği 60 sent iken, gıdanın temel bir hak olduğunu nasıl iddia edilebilir ki?"

Washington'daki 'Nüfus Kriz Komitesi/ Population Crisis Committee', BM, Dünya Bankası, IMF ve ilgili ülke-lerin verileri baz alınarak 141 ülke halkının ne oranda acı çektiğini belirledi. Siyasal, ekonomik, fiziksel çevreyi kapsayan "Toplantı ve gösteri özgürlüğü", "Kanun önünde eşitlik", "Kişisel ve sosyal özgürlükler", "Yurttaşlık hakları", Ortalama ömür", "Kişi başına milli gelir ve günlük kalori miktarı", "Siyasal özgürlük", "Temiz içmesuyu", "Orta eğitime katılım", Enflasyon", "Çocukların aşılama oranı", "İletişim teknolojisi", "Hava kirliliği", "İşsizlik oranı", "Dış borç miktarı", "Gelir dağılımı" gibi ölçütler esas olarak yapılan araştırma 141 ülke, "Aşırı oranda acı çekenler", "Yüksek oranda acı çekenler", "Orta düzeyde acı çekenler", "Minimum düzeyde acı çekenler" olmak üzere dört kategoride sınıflandırıldılar.

"Aşırı oranda acı çekenler" ülkeler Mozambik, Somali, Afganistan, Haiti, Sudan, Zaire, Laos, Angola, Gine, Etiyopya, Uganda, Kamboçya, Sierra-Leone, Çad, Gine-Bissau, Gana, Myanmar, Malawi, Kamerun, Moritanya, Ruanda, Vietnam, Liberya, Burundi, Kenya, Madagaskar, Yemen olurken... "Yüksek oranda acı çekenler" de Fildişi Sahili, Bhutan, Burkina Faso, Orta Afrika, Tanzanya, Togo, Lesotho, Mali, Nijer, Nijerya, Guatemala, Nepal, Bangladeş, Bolivya, Zambiya, Pakistan, Nikaragua, Papua Yeni Gine, Senegal, Svaziland, Zimbabwe, Irak, Gambia, Kongo, El Salvador,

Endonezya, Suriye, Komor, Hindistan, Paraguay, Peru, Benin, Honduras, Lübnan, Çin, Guyana, Güney Afrika, Mısır, Fas, Ekvator, Sri Lanka, Botswana, İran, Surinam, Cezayir, Tayland, Dominik, Meksika, Tunus, Türkiye, Libya, Kolombiya, Venezüella, Brezilya, Umman, Filipinler idi.²⁶

6) KÜRESEL BEZİRGANLAR

Küreselleşme, kendini somutlarken yeni küresel bezirganlar oluşturuyor. Anımsanır ise bir zamanlar eski Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, kendisini ziyaret etmek isteyen bir Japon başbakanını “bezirganlık”la suçlayarak, kabul etmemiştir. Oysa, artık hemen hemen tüm başkanlar, dış politikalarının temel bir unsuru olarak ihracata soyunmuş durumdadır.

Bill Clinton, Suudi prensleriyle bir görüşme yapıp Boeing siparişleri alıyor. Tiananmen Olayı’ndan bu yana Çin’i ilk ziyaret eden batı lideri ünvanıyla Pekin’e giden Helmut Kohl ticaret anlaşmalarıyla geri dönüyor. De Gaulle’ün Japon başbakanını küçük görmesinden bu yana işler çok değişti. Artık Fransa başbakanı, Tokyo’ya helikopter satmak için gidiyor. Başkanlar birer tüccar gibi seyahat etmekten kaçınmıyorlar.

Bu dönüşümün en hızlı olduğu yer ABD. Bill Clinton, 1992’de seçim kampanyasında ticari çıkarları Amerikan dış politikasının odak noktası yapma sözü veriyordu. Clinton iş başına gelir gelmez kampanyasına destek veren Ron Brown’ı ticari işleri organize etmek üzere görevlendirdi. Brown, hemen yurtdışında bir dizi yüksek kârlı işe girişti. 1996’da bir uçak kazasında ölene kadar ticaret sekreteri olarak kalan Brown’ın ölümünden sonra, adının karıştığı birçok skandal ortaya çıktı. Bunun gibi örnekler satıcı-politikacı imajını ze-

²⁶ Cumhuriyet, 24 Aralık 1996, s.20.

delediyse de manzara değişmedi: serbest pazar liberalizminin tüm dünyayı sardığı şu son yıllarda politikacıların ulusal ihracatı artırma yönündeki çabaları giderek arttı.

Clinton yandaşlarının söyledikleri gibi Soğuk Savaş jeo-politikin yerini, ticaret güvenliğinin en az askeri güvenlik kadar önemli olduğu teorisini içeren “jeo-ekonomi” aldı. Politikadaki bu kayışın doğru olup olmadığını bir yana bırakarak devletlerin ihracatı desteklemek için kullandıkları yöntemlere göz atalım: bunların en basiti ihracat sübvansiyonları. Her ne kadar Dünya Ticaret rgt (WTO) haksız rekabete yol açtığı gerekçesiyle sübvansiyonları yasakladıysa da hükümetler, ihracatçılara para aktarmanın bir yolunu buluyorlar. Örneğin, şirketlerin araştırma ve geliştirme projelerini sübvanse edebiliyorlar. İkinci bir yöntem ise “hibe” yöntemi. Hükümetler, çeşitli ülkelere aldıkları parayı kendi ülkelerinden mal almak üzere kullanmaları şartıyla “hibe” adı altında yardımlarda bulunuyorlar. Bunun son rneği, İngiliz Hkmeti’nin Malezya’ya silah alımı için yaptığı yardımlardı. Bunlara ek olarak hükümetler, ihracat yapan şirketlere piyasanın altında bir faiz oranıyla borç ve kredi sağlayarak ihracatı destekliyorlar. Ayrıca develüasyon yoluna giderek kısa vadede ihracatçı şirketlere kazanç sağlayabiliyorlar. Eskiden beri kullanılagelen bu yöntemlere ek olarak ticaret bakanlıkları ve hatta devlet başkanları, zamanlarının çoğunu çeşitli dış pazarlar hakkında bilgi toplamak için harcıyorlar. Diplomatlar bulundukları ülkenin pazarları hakkında bilgi topluyorlar.

7) KÜRESEL ZİNCİRİN HALKASI SERBEST BÖLGELER

Serbest bölgeler, küresel üretim zincirinin önemli bir mekanizmasını oluşturuyor. Gelişmiş ülkelerde işgücü ve diğer maliyetlerin artması, küreselleşen sermayeyi çeşitli yatı-

rim avantajlarına sahip denizaşırı serbest bölgelere yatırım yapmaya yöneltti.

DÜNYADAKİ ÖNEMLİ SERBEST TİCARET BÖLGELERİ²⁷

SERBEST TİCARET BÖLGESİ	GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (1996-milyar dolar)
Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Formu -APEC (18 ÜLKE)	22.000
Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi Önerisi - FTTA (34 Ülke)	9.900
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaş- ması - NAFTA (3 Ülke)	8.400
Avrupa Birliği - UE (15 Ülke)	7.450

ÇUŞ'lar bir yandan fabrikalarını bu bölgelere taşıırken bir yandan da bu bölgelerde yeterli performans gösterebilecek bir taşeron ağı oluşturdular. Böylece ana merkezin tasarım ve pazarlama ile uğraştığı bütün üretim faaliyetlerini ise taşeronların üstlendiği bir dikeyleşme eğilimi başladı. Nike, Reebok gibi spor giyim üreticileri, kadın giyimi üreticisi Liz Claiborne, bu oluşumu ilk gerçekleştiren firmalar arasındaydı. Compaq şirketi de bilgisayar üretimini Mitac'a bırakarak geçen yıl aynı stratejiyi benimsedi. Bu sistemde malzeme ve bileşenleri alıp, üretimi ve gerekli kalite kontrollerini yapmakla yükümlü olan taşeron firmalar, eğer merkez şirketin istediği nitelikleri sağlayamazsa işini her an rakiplerine kaptırabiliyor.

²⁷ Cumhuriyet, 10 Temmuz 1998, s.9.

7.1) YATIRIM KALİTESİ DÜŞÜK

ILO'ya bağlı Uluslararası Çalışma Yaşamı Araştırmaları Enstitüsü'nün, 9-10 Mart 1998'de Cenevre'de yaptığı bir toplantıda, küreselleşmenin getirdiği üretim biçimlerinin serbest bölgelere etkisi tartışılmıştı. Enstitünün raporunda, serbest bölgelerde yatırım kalitesinin genelde gözardı edilerek basit, ucuz işgücü kullanımına ve düşük bilgi birikimine dayanan sanayiler kurulduğu vurgulanıyor.²⁸

7.2) BÖLGELER AMACINDAN UZAK

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1998'de yaptığı bir çalışmada, dünyadaki serbest bölgelerin sayısının 850'nin üzerinde olduğu ortaya konuluyor. Bu serbest bölgelerde bugün 27 milyon kişi çalışmakta ve bunun %90'ı kadın. ILO analistleri, kadınlar için büyük bir istihdâm kaynağı olan serbest bölgelerdeki düşük ücret, kötü çalışma koşulları ve sendikal çalışmaların yetersizliğine dikkat çekiyorlar. Öte yandan birçok ülkede, daha çok dış ticarete dayanan yapıları yüzünden, yerel ekonomi ile fazla bağı olmayan bu bölgelerin, teknoloji transferi ve yerel yan sanayinin gelişiminde son derece sınırlı bir katkısının olduğuna dikkat çekiliyor.

Ayrıca bu bölgelerin çoğunda emek yoğun, düşük teknolojik birikim gerektiren endüstriyel proseslerin uygulandığı; ve ülkelerin gelişmesi için gerekli olan yüksek katma değer getiren sektörlerle yönelimin düşük düzeylerde kaldığı belirtiliyor. Serbest bölgelerinde yüksek katma değer üreten sanayi dalları ağırlıklı bir profil çizebilen birkaç ülke Malezya, Mauritius Adaları ve Singapur olarak sıralanıyor.

Türkiye'de amacına uzak olması nedeniyle eleştirilen serbest bölge uygulamasının, dünyada nasıl yapıldığına ilişkin araştırma yapan makine mühendisi Armağan Öztuksavul,

²⁸ Cumhuriyet, 12 Nisan 1999, s.13.

pek çok ülkedeki uygulamalar arasında büyük benzerlikler bulunduğunu saptamış. Öztuksavul'a göre, ad değişse de uygulama hemen hemen aynı; dünyadaki her bölgede vasıfsız işçi çalıştırma, emeğin sömürülmesi, çevreye saygısızlık söz konusu.

Dünyada ucuz işgücünün kullanıldığı iki ünlü "evrensel" serbest bölge, Meksika'nın kuzey sınırındaki Maquiladoras ile Doğu Asya'daki EPZ'ler (Export Processing Zones). Her ikisi de 1960'lı yıllardan başlayarak işgücü avantajından yararlanmak üzere ve özellikle elektronik ve apareller sanayi alanlarında kurulmuş. Ancak birkaç temel farklılıkları var. Meksika'daki, kuzey sınırı civarında istihdâmı sağlamak; ve ABD'ye yönelik göçü önlemek amacıyla yönelik. Doğu Asya'daki ise, yerel ekonominin gelişmesi için yabancı sermayeyi çekmek amacı taşıyor.

Meksika'daki bölge, ABD sermayesi ağırlıklı ve ihracat içeriği de bu ülke tarafından belirleniyor. Doğu Asya'dakiler ise G.Kore ve Tayvan başta olmak üzere genelde Japon fonları tarafından kurulmuş. 1960'larda 50 fabrika ile kurulan bölgede 1999'larda 2 binden fazla fabrika ve her birinde 300 civarında çalışan vardı.

Maquiladoras sanayi bölgesi, bugün Meksika'nın ihracatının %30'unu gerçekleştiriyor. Kostarika'da sadece 9 serbest bölge olmasına karşın özellikle elektronik sektöründe çalışan bu fabrikalar, ülkenin kahve ve muz gibi geleneksel ürünler dışında da üretim ve ihracat yaparak nasıl kalkınabileceğinin bir örneği olarak gösteriliyor. Kostarika'da bu bölgeler, imalat sanayi istihdâmının %30'unu oluşturuyor; ve işsizliği %5'e düşürme başarısına sahipler.

7.3) ÇALIŞMA YASALARI YETERSİZ

Gelişmeyi sağlayıcı özelliklerine karşın ILO, serbest bölgelerde çoğu kadın olan işçilerin uzun süreler, düşük üc-

retler ve yetersiz sosyal olanaklar altında çalıştığına dikkat çekiyor. ILO'nun belirlemelerine göre, dünyada serbest bölgelerde, özellikle tekstil ve elektronik bileşenlerin montajı gibi alanlarda kadın işgücü oranı %90'ı aşıyor.

ILO, serbest bölge işleten ülkelerin çoğunda, bu bölgelerdeki çalışma yasalarının, ülke yasalarından farklılıklar gösterdiğini belirterek, örneğin Mauritius'ta, ülke genelindeki çalışma yasalarının serbest bölgelerdeki yatırımcılar için oldukça esnek hale getirildiğini vurguluyor. Bu ülkede sendikal etkinliklerin oldukça yüksek düzeyde olmasına karşın serbest bölgelerde sendikalı işçi oranının %9'da kaldığına dikkat çekiliyor.

Filipinler ve Dominik Cumhuriyeti'nde ilk yıllarda bu bölgelerde hiçbir iş yasası geçerli olmamasına karşın sonradan yapılan reformlarla buralarda da yasaların etkin kılındığı; ancak hâlâ birkaç 'özel bölgede', çalışma yasalarının geçerli olmadığı ve sendikasızlaştırma politikalarının uygulandığı ifade ediliyor.

ILO'nun çalışmalarına göre, Kostarika'da çalışma yasaları hem ülke hem de serbest bölgeler için yetersiz durumda. Panama, serbest bölgeler için ayrı çalışma yasaları uygulayan tek Orta Amerika ülkesi olarak gösteriliyor.²⁹

7.4) ÜRETİM YERİNE ALIM-SATIM!

Yatırımı ve üretimi arttırması beklenen ve bu amaçla kurulan serbest bölgelerde ağırlıklı olarak ticari faaliyetler yapılıyor. Türkiye serbest bölgelerindeki toplam 2.225 firmadan 1.946'sı üretim dışı alanlarda faaliyet gösteriyor.

Türkiye'de kurulan 14 serbest bölgede alım-satım, bankacılık, kiralama, depolama, montaj-demontaj, bakım-onarım ve aracılık alanlarında faaliyet gösteren toplam firma sayısı

²⁹ Mutlu Demirkan-Fatma Koşar, Cumhuriyet, 12 Nisan 1999, s.13.

1.946'ya ulaşırken sadece 279 serbest bölge kullanıcısı üretim alanında faaliyet gösteriyor.

Siyasi kaygılar sonucunda mantar gibi artmasına göz yumulan ve ticaret ağırlıklı olmasıyla eleştirilen serbest bölgelerde, Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Şubat 1999 itibarıyla alım-satımla uğraşan firmaların sayısı 1.452'yi buluyor. Buna karşılık istihdâm yaratabilecek alanlarda faaliyet gösterenlerin sayısı çok daha az. Bu durum, serbest bölgelerin "üretim, ihracatı arttırmak" amacından uzaklaştığını gösteriyor. Bol ve ucuz işgücü ile devletin bütün vergilerden muaf tutma olanağının bulunduğu serbest bölgelerde, üretimin böylesine düşük düzeyde olması, üretimle ilgili teknoloji girişinin de sağlanmadığını ortaya koyuyor.

7.5) ÜRETİCİ FİRMA GELMİYOR

Kuruldukları tarihten itibaren 10 yıllık grev ve lokavt yasağının olması nedeniyle, sendikalarca "uygulamasına son verilmesi istenen" serbest bölgelerde üretim artmıyor. Türkiye Deri-İş Sendikası'nın verilerine göre, 31 Temmuz 1993 tarihi itibarıyla bölgelerde bulunan toplam firma sayısı 297 iken üretici firma sayısı 65'ti. Son 5 yılda 1.770 firmadan sadece 187 tanesi üretim alanında faaliyet göstermek üzere bölgelere girmiş durumda.

Dünya basınından konuyla ilgili alıntılarının da yer verildiği raporda, "yatırımcıların, az yatırımla çabuk kâr sağlayacak ürünler üretmeye yöneldiği" saptamasında bulunuldu.

Serbest bölgelerde üretimin arttırılması hedeflenirken, resmi kaynaklar, vergi muafiyeti ve bütün avantajlarına karşın buraya giren ve çıkan malın fatura değeri üzerinden binde 5 oranında Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu'na aktarılacak üzere kesinti yapılmasıyla devletin gelir sağladığına dikkat çekiyorlar.

Dünyada ticaret serbest bölgelerinin çoğunlukta olduğu ve Türkiye'nin buna ağırlık vermesinin "olağan" olduğu savunuluyor.

Ancak Türkiye'de, iş öyle bir noktaya geldi ki serbest bölgelerde arsa alım-satımı bile yapılarak kâr sağlanabiliyor.

Örneğin, İstanbul-Trakya Serbest Bölgesi'nin kurucusu ve işletici firması İSBAŞ tarafından çeşitli yayın organlarına verilen ilanlarda, "TAPU: İSBAŞ sunduğu 'satın al, sahip ol' uygulaması ile serbest bölgeye farklı bir bakış açısı getiriyor. Arazi ve bina mülkiyetine sahip yatırımcılar, mülklerini başka bir kullanıcıya satma, kiralama ya da devretme hakkına sahip oluyor" deniyor.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin (TMMOB) "İpekyolu Vadisi Serbest Bölgesi"yle ilgili Bakanlar Kurulu kararının iptali istemiyle Danıştay'a açtığı dava dilekçesinde de üzerinde durulan bu gerçek, ihracata yönelik yatırım ve üretimi arttırmak amacıyla kurulması gereken serbest bölgelerin, rant sağlama bölgeleri haline geldiğini gösteriyor.

7.6) SERBEST BÖLGE BOLLUĞU

Türkiye'de 14 serbest bölge faaliyette bulunurken Bakanlar Kurulu kararıyla yer ve sınırları tespit edilen; ancak henüz faaliyete geçmemiş serbest bölgeler; Adana-Yumurtalık, Trakya (Çorlu), Gaziantep ve iptali için dava açılan 100 bin dönümlük İpekyolu Vadisi ile çalışmaları sürdürülen Kocaeli, Bursa, Denizli ve Şanlıurfa bölgeleriyle 2000'li yıllarda 22 serbest bölge faal hale gelecek.³⁰

³⁰ Cumhuriyet, 12 Nisan 1999, s.13.

8) KARA PARA DÜNYAYI SARDI

1996 yılında organize suçlardan ve uyuşturucu trafiğinden elde edilen gelirin, dünya çapında 1 trilyon dolara ulaştığı açıklandı. Kara para aklama uzmanları bunun yarısının Amerika'da elde edildiğini belirtiyorlar. İngiliz ekonomi gazetesi Financial Times'a göre,³¹ bu paranın büyük bir bölümü dünya finans piyasalarındaki büyük ölçekli yasal vadeli işlemler ve türev piyasalarının arasına gizlenerek dolaşıyor. Açıklamalara göre ABD'de yalnızca sokaklarda uyuşturucu satışından elde edilen gelir 400 milyar doları buluyor. Bu para sigorta, hisse senetleri, bonolar ve gayri menkuller aracılığıyla aklanıyor. Amerikan mafyası, dünyadaki en zengin 20. şirket statüsüne sahipken, 150 bağımsız devletten de daha zengin bir konumda.

Bu arada Japon Yakuza çetelerinin 1995'teki geliri 10 milyar doları bulurken, Rusya'da çeteler ülkenin finansal sermayesinin yarısını kontrol ediyor. Bu arada geçen beş yıl içerisinde, Rusya'dan dışarıya kaçırılan para miktarının 60 milyar dolar civarında olduğu belirtiliyor. Rus mafyasının İsviçre bankalarında sahip olduğu paranın miktarı ise 10 milyar dolar olarak tahmin ediliyor. Kara para Rusya dışına, yasal olmayan ithalat yolları ve diğer transferler vasıtasıyla gönderiliyor.

Ülkedeki 41 bin şirketin, bankaların yarısının ve yabancı sermayenin ortak olduğu işletmelerin %80'inin, organize suç gruplarıyla ilişkisi olduğu tahmin ediliyor. Yeraltı ekonomisi, ülke ekonomisinin %40'ını oluşturuyor.

ABD'de kara paradan elde edilen gelir 1986'da 100 milyar dolardan 1996'da 500 milyar dolara yükseldi. Bunun yılda 400 milyar dolarını uyuşturucu oluştururken, Ameri-

³¹ Radikal, 16 Şubat 1997.

ka'daki organize suçların %78'i ve G-7 ülkelerindeki organize suçların %70'i uyuşturucu ticaretinden oluşuyor. Değişik ülkelerin dolandırıcılık, zorbalık ve diğer finansal suçlar hakkındaki tanımlarının farklı olması, organize suçlara karşı savaşı zorlaştırıyor. Uluslararası dayanışmanın eksikliği, başta Amerika olmak üzere pek çok ülkenin organize suça karşı tek başına savaş açmasına neden olacak. Bu arada Kolombiya'daki Cali uyuşturucu kartelinin kokainden yılda 320 milyar dolar kazandığı açıklandı. Bu para, Cali'nin kontrol ettiği şirketler vasıtasıyla bankacılık sisteminde temizleniyor.

BÖLÜM IV

“YDD” KAPİTALİZMİ VE KRİZ

“YDD” ile dünya kapitalizminin, eşitsiz-birleşik gelişme yasası ve uzun gelişme dalgaları teorisi, bir kez daha doğrulanıyor. Ortalama kâr oranının düşüşü, üretim fazlalığı ve pazar darlığı ile iç içe geçiyor. Kapitalist üretime yatırılan sermaye, aynı ortalama kâr oranı ile kendini gerçekleştiremiyor. Kapitalist sermaye değersizleşiyor. Emperyalizmin Güney ülkelerinden metropole (Kuzey’e) artı-değer aktarmında, tıkanıklıklar devreye giriyor. Bu alandaki tıkanıklık ve “sürekli çatışma”lar, Kuzey’in kalp krizine kapı açıyor. Yapısı gereği, antagonistik imkân ve tehlikeler üreten bu durum, yapısal sorunları ağırlaştırıyor.

Kriz, kapitalizmin içinde barındırdığı tüm çelişkilerin ürünüdür. Kapitalist sermaye birikiminin doğası ve işlerliği, krizin kaynağını oluşturur. Yani kapitalist gelişmenin, bir diğer yüzünü de kriz gerçeği oluşturur. Kapitalizm kriz yüklü bir gelişimdir. Marx’a göre: “krizler, sürekli varolan çelişkilerin; ancak ani ve zora dayanan çözümleridir. Onlar, bozulmuş dengeyi bir süre için yeniden kuran şiddetli patlamalardır. Çelişki, genel bir deyişle, kapitalist üretim tarzının -değer ve bu değer içerdiği artık-değer ve kapitalist üretimin oluştuğu toplumsal koşullar dikkate alınmaksızın-, üretici güçlerin mutlak gelişimine doğru bir eğilim taşımasından ileri gelir;

öte yandansa onun amacı, mevcut sermayenin değerini korumak; ve kendi kendini genişletmesini, en yüksek sınırına iletlerletmektir”.¹

Kendinden önceki geleneksel kriz kuramlarına bağlanmayan Marx, krizlerin, kapitalizmin gelişimi bağlamında incelenmesi yöntemini benimseyerek “gerçek krizin, ancak kapitalist üretim, rekabet ve kredinin gerçek hareketinden çıkarılabileceği”nin² altını çizerek ekler: “Kapitalist üretimin gerçek engeli sermayenin kendisidir. İşte bu sermaye ve onun kendi kendini genişletmesidir ki, üretimin başlama ve bitiş noktası, itici gücü ve amacı olarak görünür. Bu üretim, yalnızca sermaye için üretimdir; ama tersi doğru değildir; üretim araçları, salt üreticiler toplumunun yaşama sürecinin sürekli genişlemesine, yönelik araçlar değildir”.

Hangi somut biçimi alırsa alsın kriz, sürekli olarak kapitalizmin içsel çelişkilerinden kaynaklanıp, onları güçlendirerek açığa çıkartır. Çünkü paranın, değişim aracı olduğu ve ücretli kölelik üzerinde yükselen bir ekonomik yapıda; yani satın alma ve satmanın, birbirinden ayrıldığı değişim (eşitsiz mübadele) ekonomisinde kriz, sistemin ‘olmazsa olmaz’lığıdır. Marx’ın, yeniden üretim sürecinin tümünden altüst olma aşaması olarak tanımladığı kriz, birim sürecinin ve ona toplumsal ilişkilerin tıklandığı, köklü yenilenmelere muhtaç olduğu kesitler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kriz, gelişme sürecinde çözümlenmemiş çelişkilerin birikmesi ve değişiklik ihtiyaçlarının büyüdüğü olağanüstü dönemlerdir. Yeni düzenleme gereksinimlerini toplumun önüne koyan kriz dönemleri, niteliksel sıçrama momentleridir.

Krizin, hareket ve gelişiminde çeşitli aşamaların (fazların) varlığı, bir geçiş olan krizin, çeşitli dönemlere tekabül

¹ K. Marx, Kapital, C.3, s. 244.

² K. Marx, Kapital, C.2, s.410.

etmesini de devreye sokar. Bir ana indirgenmesi mümkün olmayan (ve aşamalara denk düşen) kriz, dinamik bir oluşumdur. Soyut şemalara sığmayan kriz gerçeğinin üretken zemini, altyapı oluşturur. Ancak altyapı çözümlemeleri, görece özerkliğe sahip üstyapı krizlerinin de birebir açıklayıcı olamaz. Kriz, binlerce ekonomik, toplumsal, kültürel vb. bağınıtılarla tarihsel-toplumsal birikimin değişime ihtiyaç duyduğu, yoğunlaşmış iç aşamaları olan bir geçiştir.

Kapitalist üretim tarzının krizi, ücretli kölelik zemininde yükselen yerel/uluslararası piramidal örgütlenmenin merkezinde emek-sermaye çelişkisi durur. Kriz, sadece yerel ekonomi bağlamında kavranamaz, uluslararası bütünleyenlerle açıklanabilir. Kriz salt ekonomik değil, aynı zamanda politik ve sosyal bir olgudur. Üretim araçlarında özel mülkiyet korunurken, üretimde artan tekelleşme, emekçi kitlelerin üzerinde zorunlu olarak daha yoğun bir sömürüye, daha ağır bir baskıya yol açar. Tekelleşme, gericiliği ve askeri zorbalığı artırır. Büyük kapitalistlerin kârı, halkın diğer bütün tabakalarının zararına görülmedik ölçüde artar. Devlet tekelci kapitalizmi patlayıcı madde biriktirir. Kriz ile kapitalizm iç içedir. Çünkü “kapitalist üretime gerçek engel, kapitalin kendisidir. (...) Bu yüzden, kapitalist üretim tarzı üretimin maddi güçlerini geliştirmenin ve bunlara uygun, bir dünya pazarı yaratmanın tarihsel bir aracı olduğu gibi, aynı zamanda bununla, tarihsel göreviyle buna denk düşen toplumsal üretim ilişkileri arasında sürekli bir çatışmadır” (K. Marx).

Merkez (Kuzey), yarı-çevre ve çevre (Güney) diye adlandırılan alt sistemlerin oluşturduğu piramidal-birleşik dünya pazarı, “egemen ekonomilerin özelliklerini taşıyan bir ilişkiler sistemi”nde (P. Salama) somutlanırken, tarihte ilk defa ulaşımda, iletişim tekniğinde, ekonomik ilişkilerde, para ve sermaye akımlarında gerçek bir evrenselleşme devreye giriyor. Küreselleşme sürecinin kökleri 16. yüzyıla uzansa da

(Marcus W. Brauchli,)), modern küreselleşme sürecinin oluşumuna ilişkin olarak, yıllar önce Marx şunlara işaret etmişti: “Özetlemek gerekirse, toplumun bugünkü koşullarında serbest ticaret ne demektir? Sermayenin özgürlüğü. Ücretli emeğin sermaye ile olan ilişkisinin sürmesine izin verildiği süreç, malların değişimini ne denli avantajlı koşullarda gerçekleştiren de, daima sömüren bir sınıf ve sömürülen bir sınıf olacaktır. (...) Bu durumda tek sonuç, iki sınıf arasındaki çelişkinin daha da netleşmesi olacaktır. (...) Kozmopolit sömürüyü evrensel kardeşlik olarak adlandırma düşüncesiye; ancak burjuvazinin kafasında oluşabilir. (...) Serbest ticaret yandaşları, bir ulusun ötekinin zararına nasıl zenginleşebileceğini anlamıyorlarsa, buna şaşmamalıyız; çünkü aynı kişiler, aynı ülke içinde bir sınıfın ötekinin zararına kendini nasıl zenginleştirebildiğini anlamayı da reddetmektedirler” (K. Marx).

Kozmopolit kapitalizmin, evrenselleşmesiyle birlikte sermaye hareketleri de küreselleşir. Sermaye, yeryüzünde en iyi şekilde değerlendirileceği noktaya, bir başka deyişle en yüksek kârı gerçekleştireceği noktaya gitme eğilimindedir. Kozmopolit kapitalizmin evrenselleştiği bir dünya, aynı zamanda, işgücü sömürüsünün de evrenselleştiği bir dünyadır. İşte, dünya kapitalist sistemi, özünde bu sömürünün dünya çapında sistemleşmesidir. Dünyadaki toplam sermayenin, genişletilmiş yeniden üretimini sağlayan doğal ortamdır. Canlılar için doğa neyse, kapitalizm için de bu sistem odur. Sermayenin dünya çapında genişletilmiş yeniden üretim sürecindeki işlevlerine göre, küresel artı-değere pay alırlar. Bu işlev ise o ülke burjuvazisinin ulaştığı, sermaye birikim düzeyince tanımlanır. Bu düzey onun gücünü belirler. Güçlü ülkelerin burjuvazisi, güçsüz ülkelerin burjuvazisinden “haracını” alır. Tek bir sömürü mekanizmasının eşit olmayan ortaklarıdır; yaratılan tek bir artı-değere el koyup, güçlerine göre bölüşürler.

Dünya kapitalist sistemi bir güç hiyerarşisidir. Hiyerarşinin diğer adı uluslararası işbölümüdür. Uluslararası işbölümü, gönüllü bir birlikteliği değil, her ülkenin bu sistem içinde, hiyerarşideki yerine göre belli ve nesnel işlevi olduğunu anlatır. “YDD” kriziyle iç içe geçen küreselleşme: i) Uluslararası ticaretin daralmasına; ii) Pazarın küçülmesine; iii) Kitlelerin satın alma gücünün düşüşüne; iv) Kapitalist birikimin görece daralmasına; v) Kapitalist kâr oranlarının düşüşüne; vi) Üretim kapasitesinin daralmasına; vii) Resesyonel stagflasyonlara; viii) Kronikleşen yoksulluğun yaygınlaşmasına; ix) Dünya ölçeğinde Kuzey/Güney ve toplum çapında emek/sermaye kamplaşmalarının keskinleşmesine yol açar.

“YDD”, ayrıca bir hegemonya krizi demektir. Hegemonya krizi, kapitalizmin sistem krizidir. Hegemonya kriziyle ekonomik krizi birbirine karıştırmamak gerek. Birlikte ortaya çıkmaları nesnel bir zorunluluk değil; ama ikisi arasında, doğrudan bir ilişki de var. Hegemonya krizleri, eşitsiz-birleşik gelişme yasasının işleyişinin reel bir biçimde dışa vurduğu, kapitalist sistemin iç yapısında büyük ve reel dönüşümlerin başladığı tarihsel kesitlerdir. Bu krizler seyrekler; ve demlenmesi, uzun dönemleri kapsar. Dünya kapitalist sisteminde hegemonya kriziyle ekonomik kriz, eğer birlikte ortaya çıkmışsa, ekonomik kriz hegemonya krizini derinleştirir, hızlandırır. Hegemonya krizi, kapitalist sistemi bir bütün olarak etkiler. Sistemin krizi olur.

Durağan olamayan bu sistemde, en yukarı basamaklara doğru çıkmayı başaramayanlar aşağıya doğru inerler, yani yerlerini koruyamazlar. Dünya kapitalist sisteminin hiyerarşisi, sürekli altüst oluş içindedir. Çünkü hiyerarşinin kaynağı, işleyişi durdurulamayan bir yasa, eşitsiz-birleşik gelişme yasasıdır. Daha doğrusu, eşitsiz gelişme yasasının verili bir çerçeve içinde, kapitalizm çerçevesinde işleyiştir. Hiyerarşik yapı, yine bu yasanın işleyişine göre evrim geçirir, içinde yer

alan ülkelerin yerleri, dolayısıyla işlevleri sürekli değişir. Alt üst oluştan bunu anlıyoruz. Dünya kapitalist sisteminin hiyerarşisi donmuş, statik bir tablo gibi görülmemelidir.

Dünya kapitalist sisteminin entegrasyon süreci, sermayenin dünya çapında merkezileşmesi ve yoğunlaşması sürecidir. Sistemin entegrasyonu, tepeden aşağıya, yani metropollerden çevre kapitalist ülkelere doğrudur. Bu durum emperyalizm olgusunu tanımlar. Meta ve sermaye ihracına, kapitalist üretim biçiminin ihracı eşlik eder. Sermaye giderken, kapitalist üretim ilişkilerini de beraberinde götürür. Bu kadarla da kalmaz, bu üretim ilişkilerine denk düşen üstyapı taşlarını, ideolojiyi, kültürü vb. de çevre ülkelere taşır. Samir Amin'in belirttiği gibi, "Kapitalist yayılmada, daha başından beri içsel olarak varolan ve kendisini merkezler ve çevreler çifti biçiminde kutuplaşma doğrultusundaki sürekli eğilimde ifade eden büyük eşitsiz özellik, tarihin gündemine, çevre halkının devrimini koymuştur. Bu devrim, kapitalist gelişmenin kendine karşı olması anlamında anti-kapitalisttir; çünkü çevre halkı için bu, dayanılmaz bir durumdur. Diğer bir deyişle, kapitalist birikimin kendi gerçek hareketinde ortaya çıkardığı en şiddetli çelişkiler, merkezde olmaktan çok sistemin çevresinde işlemektedir".³

Kuzey/Güney kutuplaşması eksenli dünya kapitalizmini, üç ünite ve alt-sistemler oluşturuyor. "YDD" ile dünya kapitalist sistemi giderek alt-sistemlere bölünüyor. Bugünkü tabloya göre, oluşum halindeki Batı Avrupa-merkezli bir Avrupa alt-sistemi var. Bir Amerika alt-sistemi var: Öncüsü ABD. Bir de Doğu Pasifik alt-sistemi var: Öncüsü Japonya. Doğu Asya'nın büyük bir hızla büyüyen ülkelerini kapsıyor. Bu alt-sistemleşme süreçleri, zigzaglar çizerek ilerliyor. Bugün ülkeler bazında yükselen emperyalistler arası çelişki, ya-

³ Samir Amin, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, No:143, Mayıs-1992, s.20.

rın alt-sistemler bazında yükselecek. Çelişkinin çapı daha da büyümüş olacak; zaten olan da bu...

1) FİNANS KAPİTAL

“YDD”nin “Kağıttan Kaplanlar”ından tüm dünyaya yayılan kriz, dünya üzerinde dolaşımında bulunan bütün ulusal paraları, bir başka deyişle dünya para hacminin tümünü etkilerken, mal ve parasal bunalımlar ile reel ekonomide olup bitenler arasında; artık sıkı bir ilişki bulunmadığını, piyasaların insan soyunun yararı açısından neyin iyi, neyin kötü olduğuna karar veren yansız oluşumlar değil, pençelerine düşen herkesin zararına olarak salt kendi şahsi çıkarları peşinde koşan bir avuç bireyin, iş çevirdiği bir yer olduğunu açıkça ortaya koydu.

Yetmişli yılların başlarına dek ve kapitalist birikimin yükselen evresinin tümü boyunca mali sermayenin hareketleri, en önemli ulusal paraların aralarındaki paritenin istikrarını sağlayarak, spekülasyona pek az meydan veren ya da veremeyen bir sabit kambiyo rejimini yerleştiren, böylece meta alış verişlerinin cevap alış verişlerini büyük ölçüde kısıtlayan uluslararası düzenlemelerce sıkı sıkıya sınırlanmıştı. Bretton Woods anlaşmalarının bozulmasının ardından kambiyo piyasasının liberalleşmesiyle birlikte spekülasyon, üstsel bir hızla gelişmeye başladı. Bu doruk ya da patlama noktası, seksenli yılların başlarında ABD’den, dövizler üzerinde opsiyon işlemler yapmanın (türev mali araçlar) yasallaştırılması oldu. Böylece döviz pariteleri ve faiz hadleri farklılıkları üzerinde, devletlerin ve merkez bankalarının her türlü denetimi dışında, spekülasyon yapılmasına onay verilmiş oluyordu.

Bütün bunlar, ortalama kâr haddinin azalma eğilimi ile birlikte, giderek artan sayıda sermayenin spekülasyonu, birincil faaliyetleri haline getirmesine yol açtı. O kadar ki bugün, mali alış verişler meta alış verişlerini kat kat geride bırakıyor.

Ama asıl önemli olan olgu, mali sermayenin hızlanarak çoğalışı çerçevesi içinde, hayali sermayenin, şimdiye dek göz önüne getirilmemiş boyutlara ulaşması oldu. Aslında Marx da bu eğilime parmak basmış, mali sermayeyle hayali sermaye arasında ayırım yapmış, bu sonuncusunu, mal sermayenin tikel bir biçim olarak tanımlanmıştır. Buna göre hayali sermayenin değerinin, gerçek anlamda üretken faaliyetlerde herhangi bir karşılığı yoktu; tamamen, beklenen gelirin sermayeleştirilmesinin türevidir.

Ne var ki Marx'ın zamanında, kamu borçlanma senetleri ve borsada kote edilmiş hisse senetlerinin yanı sıra hayali sermayenin üç beslenme kaynağından biri olan kredi parasının, sadece altın rezervlerinin güvencesini taşımayan para ve alacak senetlerinden oluşmasına karşılık; günümüzde, dünya para hacminin tümü karşılıksız ihraç ediliyor; ve kredi parasına benzetilebilecek olan mali türevler, karşılıksız kalmıyor, fiilen aynı spekülâtörler tarafından ihraç ediliyor. Öyle ki bu sermaye biçiminin, geçmişten farklı olarak haddinden aşırı genişlemesi mümkündür.

Bu genişlemeyle birlikte "Dünya iktisadi düzeni, reel servet üretiminin üstüne yerleşip ona baskın çıkan, bu hayali değer üretiminin ağırlığı altında, giderek artan bir ölçüde ezilme eğilimi gösteriyor. Söz konusu olan, uzun dönemde patlayacak olan; ama o vakte kadar, kapitalist sistemin ve onun sömürücü biçimlerinin uğramakta olduğu; neredeyse bütün değişikliklerin temelinde yatan, cehennemi bir mekanizmadır. Bu, bir çok burjuva iktisatçının düşündüğü gibi, mali faaliyetlerin üretken faaliyetlerin karşısında özerklik kazanacağı ve dünyayı, yoktan var eden Tanrı Baba gibi, zenginlik yaratacağı bir sisteme doğru gitmekte olduğumuz anlamına gelmez; tam tersine, servet üretiminin giderek artan bir bölüme asalak faaliyetlerce el konacağı; dolayısıyla bu özgül sermaye biçiminin üretim üzerinde kurduğu denetimin ne

denli artarsa, dünya çapındaki iktisadi faaliyeti tümünden egemenlik altına alma kapasitesinin de o denli artacağı anlamına gelir”.⁴

2) YIKIM, TALAN, ASALAKLIK . . .

“YDD”, Kuzey’in kurtulamadığı kronik durgunluk koordinatlarında, sermayenin yatırım tıkanıklığını aşmak için devreye soktuğu saldırganlıktır. Fidel Castro’nun deyişiyle, “Küreselleşme”, ABD egemenliğine bağlı dünyada “Yoksulluğun ve haksızlıkların küreselleşmesi” anlamına geliyor. Gerçekten de, “Dünya Bankası, IMF: Yeter!” isimli alternatif uluslararası çağrıda, dikkat çekilen noktalar “YDD”nin asal gerçeğini oluşturmaktadır: “Yoksullukla savaş ve çevrenin korunmasıyla görevlendirilmiş olmasına karşılık, Dünya Bankası’nın eylemleri, sağlık ve eğitim programlarının yürürlükten kaldırılmasına yol açtı. Banka’nın büyük çaplı hidroelektrik ve tarımsal sanayi projelerine verdiği destek, doğal çevrenin ormansızlaştırılması ve tahribi sürecini hızlandırarak, milyonlarca insanın zorla yerinden edilmesine neden oldu. Güney’de ve Doğu’da, yetersiz beslenen milyonlarca çocuk, ilköğretim temel hakından yoksun bırakılıyor. Dünyanın birçok bölgesinde, kamu harcamalarının acımasızca kısılması, satın alma gücündeki çöküşle birleşerek, verem, sıtma ve kolera gibi bulaşıcı hastalıkların yeniden dirilmesine yol açmış bulunuyor.

Ayrıca GATT anlaşması, özellikle yabancı sermaye yatırımları, biyo-çeşitlilik ve fikri mülkiyet hakları alanlarında, halkın haklarını çiğniyor. “Yapısal Uyum Programı”nın çeşitli hükümleri, şimdi yeni kurulan dünya, WTO kuruluş esasları içinde kalıcı bir yer ediniyor. WTO’nun görevi, dünya ticaretini uluslararası bankalar ile ulusaşırı şirketlerin yararına

⁴ Nail Satılğan, Ülkede Gündem, 18 Ocak 1998, s. 6.

düzenlemenin yanı sıra, ulusal ticaret politikalarının yürütülmesini (IMF ve Dünya Bankası'yla sıkı işbirliği içinde) "gözetim" altında tutmaktan ibarettir. Kuzey'in gelişmiş ülkelere de, toplumsal açıdan ezici benzer iktisat politikaları uygulanıyor. Sonuç, işsizlik, düşük ücretler ve nüfusun geniş kesimlerinin marjinalleşmesidir. Toplumsal harcamalar budanıp refah devletlerinin kazanımlarının birçoğu ortadan kaldırılıyor. Devlet politikaları da, küçük ve orta boy işletmelerin yıkımını kışkırtıyor.

Güney'de, Doğu'da ve Kuzey'de ayrıcalıklı bir toplumsal azınlık, nüfusun büyük çoğunluğunun sırtından muazzam servetler biriktiriyor. Bu yeni uluslararası mali düzen, insanların sefaleti ve doğal çevrenin tahribiyle besleniyor. Toplumsal ayrımcılık üretiyor, ırkçılığı ve etnik çekişmeyi kışkırtıyor, kadınların haklarını zedeliyor ve çoğu kez ülkeleri uluslararası çatışmalara sürüklüyor. İnsanlığın bunlara etkili bir karşılık vererek, toplumsal değişme için bir gündem saptanmasının zamanı gelmiştir".⁵

3) KUZEY/GÜNEY İKİLEMİ

Kuzey/Güney kutuplaşmasının ulaştığı derinlik; artık kapitalizm için, geri dönülmez noktadadır. Dünyadaki açlığın nedeni, Sophie Bessis'in deyişiyle, "Yeterli olmasına rağmen uyumsuz ve yanlış dağıtılan bir üretim" ya da "Endüstrileşmiş Kuzey'in ezici üstünlüğünün" yol açtığı eşitsizlikten kaynaklanıyor. Çünkü "20. yüzyılın sonu: Görkemli tekniklerin ve en gözüpek icatların çağında, bilginin sınırlarının sürekli genişlediği ve insanların, kendilerinden öte hiçbir gücün hükümdarlığını tanımadıkları bir çağda açlık, bir başka zamandan taşınan bu eski bela, insanlığın en sadık refakatçilerinden biri olmayı sürdürmekte. Brezilya'da, Sahra Afrika'sının gü-

⁵ Fidel Castro, Söz, No.2, 25 Şubat 1995, s.15.

neş yanığı düzlüklerinde, Ganj'ın metropollerinin yapışkan banliyölerinde, hatta Manhattan'ın görkemli gökdelenlerinin gölgesinde, Paris restoranlarının kapısında boş mideli birtakım kadın ve erkekler, doymak sözcüğünün anlamını dahi bilmeden, bir tas yemek bulmak için çabalıyorlar. (...) Dünyamızda bugün, insanlar çok daha sessiz sedasız ölüyorlar. Olağan yoksulluğun, farkedilmeyen yanlış beslenmenin, gizli besin yetersizliğinin ölümcüllükleri (...) az değil. (...) Açlık 800 milyon bireyi, dünya nüfusunun yaklaşık %15'ini etkiliyor. (...) Onlarca yıldır düzenli bir biçimde gerileyen açlık, 80'lerin başından bu yana sabitleşmiş, hatta yeni mevziler kazanmış gibidir. (...) Dünyanın zengin ülkelerinde, kitlesel yoksulluk, (...) 80'li yılların başından itibaren olağanüstü artmıştır. Nüfusun bu yoksullaşan kategorileri, mevcudiyetleri sık sık unutulan bu %25, hiç kuşkusuz ortalama yurttaşlardan daha yetersiz beslenmektedir. ABD'de 20 milyon insanın muhtelif derecelerde gıda yetersizliği çektiği tahmin edilmektedir. AB'nin İspanya, Portekiz, Yunanistan dışındaki en gelişmiş 9 ülkesinde, nüfusun %10'undan çoğu yoksulluk içindedir. 100 bin civarında New York'lu evsizdir ve bu insanların, yiyecek bulmak için tek çıkar yolları, şık caddelerin çöp tenekelerini kurcalamaktır".⁶

Sanayi Devrimi ile insan emeği verimliliğinin muazzam ölçüde artması; ve tıp alanındaki ilerlemelerle, 1830'larda 1 milyar civarında bulunan dünya nüfusu 1940'larda 2 milyarı, 1960'larda 3 milyarı aştı. 1975'e gelindiğinde yeryüzündeki insan nüfusu 4 milyarı aşmıştı. 1970'lerden itibaren doğum kontrolü ve aile planlaması çalışmalarına rağmen insanlık, 5 milyar sınırını geçti. "1981-90 yılları arasında dünya nüfusu 1,5 milyar kişi arttı; bu dönemin son beş yılında, yıllık ortalama artış 150 milyonun üstündeydi. Bu 150 milyonun 10

⁶ Sophie Bessis, *Dünyada Açlık*, İletişim Yayınları, 1992, s.23, 35, 7, 8, 11.

milyonu Kuzey Amerika ve Avrupa (SSCB dışında) nüfuslarına, 4,8 milyonu Sovyetler Birliği'ne eklendi. Azgelişmiş ülkelerin nüfusları yılda 130 milyona yakın artmaktadır".⁷ 1991'de insanlığın nüfusu 5 milyar 384 milyon oldu. Bu artış her yıl yaklaşık, %2 (100 milyon) civarında gerçekleşmektedir. Yani Güney'deki nüfus artışı, eş zamanlı kesitte açlığı büyümektedir. Örneğin, Güney'in Kuzey'e dış borçları 1971'de 100 milyar dolar iken, 1980'de 500, 1987'de ise 1,2 trilyon dolara kadar yükselmiştir. Dış kredi ödemeleri, en büyük 7 ABD bankasının kârlarının 1970'te %22'sini oluştururken, 1982'de bu rakam %60'a yükseldi. 5,6 milyar dünya nüfusunun 820 milyonu işsizdir. Yarım milyar insan da geceleri karnı aç yatağa girmektedir, tabii eğer bir yatakları varsa!

Özetle Berlin Duvarı'nın yıkılması ardından, Güney ile Kuzey arasındaki uçurumun 156 birime çıkması, Yapısal Uyum Programları'nın (YUP) mucitleri de dahil pek çok kimseyi, Meksika Krizi sonrası kara kara düşündürüyor. Çünkü 'Dünya Bankası' direktörü Sven Sandstrom, "Azgelişmiş ülkelerdeki sefalet"ten söz etmeden bir dünya tablosu çizemiyor.⁸

4) MEKSİKA DENEYİ VE "YUP"

Meksika örneği; Güney'de, ekonomik liberalizm temelinde küreselleşmeye eklenmiş bir siyasi istikrar ve ekonomik mutluluk tablosunun, mümkün olmadığının çarpıcı kanıtıdır. "YDD" kaosunun anlamını sergileyen Meksika;⁹

⁷ Pierre George, Nüfus Coğrafyası, İletişim Yayınları, 1991, s.79.

⁸ Sven Sandstrom, Herald Tribune, 8 Mart 1995.

⁹ Meksika, NAFTA üyesidir. Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyenlere "anlatılan senin hikâyendir" diye haykırmaktadır. Öte yandan ise, Amerikan Sendikalar Birliği, NAFTA yüzünden ABD'de işsiz kalanların sayısının 37 bin kişi

NAFTA, ASEAN ve AB “hayranları” için soğuk bir duştur. Çünkü “Meksika nezle olduğunda, bu defa ABD de hapsirmek zorunda kalıyor”.

Meksika, “YDD”de YUP’un ilk ürünüdür. Kriz; ekonomik liberalleşme, özelleştirme ve küreselleşmeye indirilmiş bir şamardır. Mexico Üniversitesi’nden Siyaset Bilimci Jorge Cartena’ya göre, “Ülke 1920’lerden beri görülmemiş şiddette bir çöküntü yaşamıştır”. Meksika’da aktif nüfusun %20’si işsiz kalırken, toplam nüfusun %50’den fazlası yoksulluk sınırı altında yaşamaya mahkûm olmuştur.¹⁰ 1982-88 döneminde hep fazla veren Meksika dış ticaret dengesi; IMF’in önerdiği “reformlar” devreye girince, 1988’lerden itibaren açık vermeye başlamış ve açık, 1988’de 0,6 milyar, dolardan, 1991’de 11 milyar dolara çıkıp, 1994’te de 19,9 milyar dolara ulaşmıştır. Bu arada Meksika’nın dış borçları da artarak 1994’te GSMH’nin %46’sına (toplam borcun %38’i kısa vadeli), yıllık ihracatında %235’ine ulaşmıştı.¹¹

Meksika veya Güney’in daha iyi anlaşılması için, geriye dönmekte yarar var: 1982 borç krizinden bugüne kadar 70 ülkede içeriği IMF tarafından belirlenen 556 “YUP” uygulandı. Kuzeyliler’e göre “amaç”; Güney ülkelerinde, piyasanın önündeki engelleri kaldırarak, borç krizinden çıkmalarına yardım etmektir! Ancak sonuç, IMF ve ‘Dünya Bankası’nın da kabullenmek zorunda kaldığı üzere kesin başarısızlıktır: “Yapısal uyum programlarının bugüne kadar bir işe yarayıp yaramadığını söylemek zor. (...) Gerçekten de programın uygu-

olduğunu belirtmektedir. Görünen odur ki NAFTA ile işçiler ve emek, her tarafta kaybediyor ve sermaye ise kazanıyor. Konuya ilişkin olarak “Temuco Wallmapuche Bildirisi”nin formüle ettiği üzere; “NAFTA, ekonomik anlamda koloncilik ve yeni koloniciliğin yayılmasının yeni aracı”dır. Tıpkı, bir diğer benzeri olan Avrupa Birliği gibi....

¹⁰ Jorge Cartena, Le Monde Diplomatique, Eylül 1994.

¹¹ Financial Times, 27 Ocak 1995.

landığı ülkelerin çoğunluğunda, enflasyonda artış, büyümede düşüş görüldü".¹² "Bu programların insani maliyetinin bu kadar yüksek, ekonomik kazancının bu kadar düşük olacağını düşünmüyorduk".¹³

IMF'nin "YUP" uygulamalarının içeriği, hemen her yerde aynıydı: i) Kamu harcamalarının, özellikle de sosyal harcamaların kısıtlanması... ii) Ücret artışlarının kısılması, hatta ücretlerin düşürülmesi... iii) Tarım ve sanayide desteklerin kaldırılarak, iç pazar fiyatlarının dünya düzeyine getirilmesi... iv) İç pazarın dış rekabete açılması... v) Yabancı yatırımcıları ve sermaye hareketlerini teşvik edecek yasal ve kurumsal reformların uygulanması... vi) İhracatçının rekabet gücünü artırmak için paranın sürekli devalüe edilmesi ve ihracatın, vergi iadesi, teşvik vb. ile desteklenmesi... vii) Kısacası tüm ekonomik kaynakların borç ödemek için döviz kazanmaya yönlendirilmesi... viii) Böylelikle de Kuzey ülkelelerine yeni ticaret ve yatırım olanaklarının sunulması...

Özetle Güney'de 80'lerde yaşanan ekonomik krizin habercisi; 1974 Petrol Şoku ile başlayıp 1982'de Meksika'nın borç servislerini askıya almasıyla en üst noktaya ulaşan "Dünya Borç Krizi" oldu. Güney'in 1972'de 100 milyar dolarlık dış borçları, 1981'de 600 milyar dolara yükseldi. Bunun üzerine "YUP" uygulamasını devreye sokan Kuzeyli mali sermaye, hem kredi kaynaklarını kontrol ediyordu; hem de temel alıcı konumundaydı. Kuzeyli mali sermayenin 1981'den 1993'e kadar az gelişmiş ülkelere yönelen özel sermaye akışı, %80 civarında artış kaydetti. 1981 yılında 102 milyar dolar olan sermaye akışı, 1993 yılında 181 milyar dolara çıktı. 1989-93 yılları arasında özel sermaye akışının %40'ı Doğu Asya ve Pasifik'e, %30'u Latin Amerika ve

¹² Bir IMF Raporu, Aktaran İktisat Dergisi, Ekim-1993, s.19.

¹³ Dünya Bankası'ndan Bir Uzman, Aktaran Moris Miller, Debt & Environment/Borç ve Çevre.

Karayıpler'e, %22'si Avrupa ve Orta Asya'ya, %4'ü Güney Asya'ya, %3'ü Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya, %1'i de Sahra-altı Afrika'ya aktı.¹⁴ "YUP" uygulaması Güney'i, "Mahşerin Dört Atlısı (açlık, doğal felaket, salgın hastalık ve savaşlar)" gibi kasıp kavurdu. "YUP" ile Afrika'da mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı, 1993'te %30'a ulaştı. Dünya Bankası, Afrika'da mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranının 2000 yılına kadar %50 oranında artmasını bekliyor. Latin Amerika'da mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanların sayısı 1980'lerin başında 130 milyon kişiden, 1990'ların başında 180 milyon kişiye tırmandı. Nüfusun, geliri en yüksek %20'lik diliminin zenginliği, en yoksul %20'lik dilimin 20 katı arttı. 'Dünya Ekonomisi Ekoloji ve Kalkınma Örgütü'ne (WEED) göre; 1990'dan bu yana Latin Amerika'nın toplam borcu yaklaşık 40 milyar dolar arttı ve 1993 yılında da 513 milyar dolara ulaştı.

IMF'nin 1980'ler boyunca süren "YUP" uygulamalarıyla, Güney'in yoksul halklarının geliri %60 oranında geriledi; "YUP"larla, Güney kaybetti, Kuzeyli mali sermaye kazandı. "YUP" uygulamalarıyla Kuzey, Güney'den borç ve faiz ödemeleri olarak 178 milyar dolar transfer etti. IMF'nin "YUP"unu uygulayan Güney'in borç yükü azalmadı. Dış borçlar 1980'de, yani borç krizi sırasında, 658 milyar dolar iken, 1993'te 1,8 trilyon dolara çıktı; 1,3 milyar insan mutlak yoksulluk içinde yaşamaya mahkûm edildi.¹⁵

Bu tabloya karşın Kuzey, uygulamalarından vazgeçmedi. 'Dünya Bankası'nın, "1996 Dünya Kalkınma Raporu"nun "taslak"ında, "Azgelişmiş ülkelerde işgücü piyasalarının düzenlenmesi önümüzdeki yıllarda hangi doğrultuda olmalıdır?" sorusunu, yine şu sekiz "tez" biçimlendirdi: i) "Eğer sosyal

¹⁴ Barron's Dergisi, 3 Nisan 1995.

¹⁵ Zbigniew Brezinski, 1960'larda Kuzey ülkelerinin yoksullardan 30 kat daha zengin olduğunu; ve bu oranın, 1990'larda 150 kata çıktığını belirtiyor.

gelişme, ekonomik gelişmenin önünde giderse, onu aşarsa bu, ulusal ekonomiler için çok ciddi ve olumsuz sonuçlar verir. Bu ayrıcalıklı bir emek grubunun yararına olabilir”! ii) “Emek piyasası üzerinde sosyal planlamalar yapılmamalıdır. Bu düzenlemeler sosyal politika amaçlarını gerçekleştirmekte yanlış politikalardır. İşgücü piyasalarını, çalışan sınıfların hayatını düzenleyecek bir araç olarak görmemek lazım”! iii) “Küreselleşme herkesin lehinedir. Dolayısıyla küreselleşme rüzgârına karşı direnilmemelidir. (...) Küreselleşme iki unsurdan oluşuyor: ticaretin serbestisi ve sermaye hareketlerinin serbestisi”! iv) “Ekonominin örgütlü kesimlerinde emek için koruma mekanizmaları prematüredir; yani erkendir ve uygun değildir. (...) Örgütlü kesimlerde emek için özel koruma yapmayın; çünkü o zaman (kayıtdışı ekonomi gibi-b.n), örgütsüz faaliyetlere kayma olur”! v) “Yapısal uyum işsizlik yaratabilir. Dolayısıyla bunu telafi edecek eğitim, işten çıkarılanların yeniden işe yerleştirilmesine imkân verebilecek düzenlemeler, yararlı ve zorunludur. Ama bunu en iyi yapacak olan, firmalar ve bireylerdir. Devlet bu işi yapmamalıdır”! vi) “Sendikalar ücret ve istihdâm pazarlığı ile ekonominin içinde bir rol oynamaya başladıkları zaman, emek piyasasına tekelci sapmalar getirirler”! vii) “Kamu sektöründe istihdâm aşırıdır ve verimsizdir, reorganizasyon gereklidir”! viii) “İşsizlik sigortası ve kıdem tazminatı türü düzenlemeler kaynak tahsisini bozar”!¹⁶

¹⁶ Eveleyip, gevelese de “Taslak”ın muradı çok açık: i) Güney’in ve Emek Cephesi’nin sırtından burjuvazinin otoriter “balyozu” eksik edilmemeli! ii) Güney ve Emek Cephesi lehine sosyal amaçlı düzenlemelere son verilmeli! iii) Emek Cephesi’nin ulusal sınırlar içinde tutulduğu “küreselleşme”nin, sermaye için sınırsız serbestileriyle, yaşanan krizin faturası Güney’e ve emekçilere çıkarılmalı! iv) Sermaye Cephesi’nin örgütlü kesimine, örgütsüz kayıtdışı kesimine ayak uydurma çağrısı çıkartılmalı! v) Güney ve Emek Cephesi, Kuzeyli sermayenin “şefkatli”(?!) ellerinde kaderine terkedilmeli! vi) Emek Cephesi, artık ücret ve istihdâm sendikacılığını da gündeminden çıkartmalı! vii) Sermaye

Bir kez daha altını çizerek yinelersek; Kuzey saldırı-ganlığı için “YDD” düzenlemesi, içinde debelendiği dünya kapitalizminin krizini aşma zorbalığıyla karakterize oluyor. Ancak bu yönelim; borç krizi sarmalında mali kriz korkusu ile sarsılan dünya kapitalist ekonomisinde gerçekleştirilebilir bir hedef değildir!

5) BORÇ SARMALINDAN MALİ KRİZE

S. Pacteau ve F.C. Mougel birlikte kaleme aldıkları yapıtta, “21. yüzyıl bir ilerleme ve işbirliği çağı mı olacak?”¹⁷ diye sorarlar. Sorunun, pozitif olarak yanıtlanamamasının nedeni; ezen/ezilen eksenli küresel saflaşmanın kutuplarını oluşturan Kuzey/Güney gerçeğidir.¹⁸ Çünkü, “20. yüzyılın ikinci yarısındaki derin farklılaşma”nın miladını; 1970’lerde boy veren ve 1982 yılında kapitalist dünyayı sarsan tehlike oluşturdu. Güney (“Üçüncü Dünya”) artık, Kuzey’e borçlarını ödeyemiyordu. Alacaklarını tahsil edemeyen Kuzey’in finans pazarlarında iflas hayâleti dolaşmaya başladı. Ve Kuzey’de, “sadece zenginlere borç verilir” deyişi telaffuz edilir oldu. “1970’lerin başında başlayan uzun bunalım dönemi”ne yol açan etkenler; “sermayenin organik bileşimindeki yükseliş. (...) Kullanılan teknolojiler. (...) Sınıflararası güç ilişkileri. (...) Hammadde fiyatlarının yükselişi. (...) ABD hegemonyasının gerileyişi. (...) Dünya pazarının bölünmüşlüğü. (...) Üretimin uluslararasılaşması ile ulusal politikalar” arasındaki

ye Cephesi, mevcut hizmet nasıl daha az işçiyle ve insanla yapılır sorusunu yanıtlamalı! diyordu...

¹⁷ S. Pacteau-F. C. Mougel, Uluslararası İlişkiler Tarihi, s.139, İletişim Yayınları, 1993.

¹⁸ “İki ülke bütünü arasındaki eşitsiz gelişmeyi belirttiği kesindir. (...) Temeli ekonomiye dayanan bu ayrım, (...) 20. yüzyılın ikinci yarısındaki derin bir farklılaşmayı karşılamaktadır” (Christian Comelieu, Kuzey-Güney İlişkileri, İletişim Yayınları-1992, s.9, 10).

uyumsuzluktu. Uluslararası “bunalımın göstergeleri” de; “kâr oranlarının ve (...) sabit sermaye yatırımlarının düşüşü. (...) Üretken kapasite kullanımında azalma. (...) Gayrı safi yurt içi hasıladaki azalma, işsizlik, enflasyon. (...) Dünya ticaretindeki daralma”yla somutlandı.¹⁹

Bu çerçevede, Güney’in “1991 başında borçlar(ı) 1,3 trilyon doları biraz aşıyordu. 1982’den bu yana ödeme güçlüğü içindeki aşırı borçlu ülkelerinki ise 760 milyar dolardır. Bu, hem çok büyük hem de çok küçük bir miktardır. 1990 yılında ABD’nin bütçe açığı 300 milyar dolara yakındı. (...)” Araba yoluna devam etti. Elbette bu kolay ve pürüzsüz olmuyor: Tüm borçlu ülkeler dramatik bir kriz içindeler. Latin Amerika ülkeleri 1930’lardaki kadar ağır bir kriz yaşıyor, Afrika ülkelerinin durumuyse daha da umutsuz görünüyor. Sana-yileşmiş ülkelerin, özellikle de Amerikan bankalarının durumu nazikliğini koruyor. (...) Üçüncü Dünya’nın borcu, en önemlisi sanayide gözlenen büyük değişimlere yabancı değil. Ulusal plandaki sorunları aşan ve bilinen iktisat politikalarını geçersiz kılan uluslararası bir nitelik taşıyor. Aynı zamanda bankacılık sektörüyle de ilgili: Zira, ekonominin kalbi olan parayı içeriyor. Az gelişmiş ülkelerin borçları yatırım kapasitelerini küçülterek, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında uyumlu gelişmeyi engelliyor”.²⁰ Yani uluslararası finansman, küresel dengesizlik ve eşitsizliği genişletirken; Güney’de “kalkınma” ve “ekonomik gelişme” imkânsızlaşıp; Kuzey/Güney kutuplaşmasını keskinleştiriyordu.

Örneğin 1982-90 kesitinde, Güney ülkeleri Kuzey’e 1.345 milyar dolar “borç” ödedi. Ama aynı yıllarda Güney’in Kuzey’e olan “borçları, 900 milyar dolardan 1.470 milyar

¹⁹ Neşecan Balkan, Kapitalizm ve Borç Krizi, Bağlam Yayınları, 1994, s.43,49.

²⁰ Pascal Arnaud, Üçüncü Dünyanın Borçlanması, İletişim Yayınları, 1992, s.8,9.

dolara yükseldi. Bugün, Latin Amerika ülkelerinin dış borçları 490 milyar dolardır. Geride kalan 10 yıllık dönemde, Latin Amerika'dan (sadece!) Avrupa ve Japonya'ya 500 milyar dolar transfer edilmiştir. Geçerken anımsatalım: Afrika'da her yıl 4 milyon metreküp ormanın kesilme nedeni, Afrika'nın Kuzey'e olan 120 milyar civarındaki "borç"larının tahsilidir!

Ancak sorun, bununla da sınırlı değil! Güney "gibi", Kuzey de borç krizi batağına saplanmıştır. "Uluslararası borç sorunu" kavramının kendisi, dünya kapitalizminin merkezini vuran bir sorunun varlığına işaret eder. Bir bütün olarak kapitalist ekonomi açısından bakıldığında, tekil ülkelerin uluslararası borçluluğunun evrensel bir karakter kazanması, aslında genel bir kredi şişkinliği sorunudur. Kapitalist sistemde kredi, para-sermayenin, uzmanlaşmış finansal (mali) sermaye birikimlerinde toplanması sonucunda, üretken sermaye birikimleri arasında yeniden dağılımını olanaklı kılan mekanizmadır. Kredi, doğası gereği bir zaman ögesini içerir. Bugün ile gelecek arasında kurulmuş bir ilişkidir. Üretim alanında, kredi, geleceğin artı-değerine karşılık bugün, ödünç verilen sermayedir. Tüketim alanında ise geleceğin geliriyle karşılanmak üzere alınan borçtur. Bunların yanı sıra dolaşım ve devlet faaliyetleri için içine sokulduğunda, kredinin her alanda ekonominin tekil aktörlerini, gelecek konusunda bir yükümlülükle karşı karşıya bıraktığı ortaya çıkar.

Sermayenin canlı birikimine sahne olan dönemlerde, aşırı kredi ne büyük boyutlarda olur, ne de başa çıkılmaz bir sorun haline gelir. Çünkü birikim ve artı-değer üretimi canlı olduğundan, yaygınlaşmış bir sermaye açığı yoktur. Öte yandan, mali sistemden ekonomiye doğru akan krediler, işler iyi gittiği için genellikle kolaylıkla geri ödenir. Ama kapitalist üretim tarzının, dönemsel olarak yaşadığı krizler ortaya çıktığında, aşırı-kredi olgusu hem çığ gibi büyür, hem de başa çıkılması güç bir sorun olarak, ekonominin geleceğini bir bütün

olarak ipotek altına sokar. Bunun ardında her ikisi de aynı sürecin ürünü olan, iki temel kriz olgusu yatar. Bir yandan, her kapitalist kriz, zayıf tekil biçimleri bir yaşama mücadelesine iter; ve ayakta kalabilmek için kredi talebini arttırmalarına yol açar. Öte yandan, krizin temelinde kârın, yani artı-değerin üretiminin sorunları (kâr oranlarının düşüş eğiliminin güncel bir somutluk kazanması) yattığından; üretim alanı, sermaye için kârlı bir alan olmaktan çıkar; sermaye hızla para-sermaye biçimine dönüşür; mali alandaki operasyonlar, üretim alanındaki faaliyetlere göre çok daha kârlı hale gelir, para sermaye talebi artar. Başka bir şekilde söylendiğinde, kriz dönemlerinde, sermaye üretken sermaye giysilerini üzerinden atar, para-sermayeye kaçır. Faiz, kârın karşısında krallığını ilan eder. Spekülasyon üretimi ezer. Paranın üretimden ayrılması, kapitalist krizin en belirgin özelliklerinden biri haline gelir.

Aslında borçluluk sorunu, genellikle sanıldığı gibi aksine, hiç de Güney’le (“Üçüncü Dünya” denen ülkelerle) sınırlı değildir. Birincisi, gelişmiş kapitalist ülkeler de uzun kriz dönemlerindeki gelişmelerin sonucunda yoğun bir borçluluk içindedir. Bugün, dünyanın hâlâ en güçlü ekonomisine sahip olan ABD, bir trilyon doları çoktan aşmış olan net dış borcuyla dünyanın en büyük dış borca sahip ülkesidir; ve tek başına, az gelişmiş dünyanın tüm borcuna yakın bir net borca sahiptir. İkincisi, borçluluk olgusu devletlere özgü değildir, gelişmiş kapitalist ülkeler de dahil olmak üzere, dünya ekonomisinin hemen hemen bütün aktörleri yoğun bir borçluluk sayesinde ayakta durmaktadırlar. Tüketici kredileri 1980-82 resesyonuyla 1991-94 resesyonunu birbirinden ayıran yıllarda, bir-iki istisna dışında, emperyalist ülkelerde büyümenin başlıca motoru olmuş, bu yüzden hane halkı borçları görülmemiş düzeylere ulaşmıştır. Başta Japonya ve İngiltere olmak üzere, çoğu emperyalist ülkede, 80’li yılların başında hane gelirlerinin %60 ila 80’i arasında olan tüketici borcu, onyınlın

sonunda gelirin %80'i ile 115'i oranına yükselmişti. Bunun sonucu, borç faizi ödemelerinin hane halkının kullanılabilir geliri içindeki payının, örneğin İngiltere'de, 1978'de %4,1'den 1989'da %8,6'ya yükselmesi olmuştur.

Sermaye birikimleri (şirketler) de borçlulukta ötekilerden geri kalmıyor. ABD'yi örnek alacak olursak, şirketleşmiş sektörün toplam varlıklarının finansmanında borçlanmanın payı 80'li yılların başında %37 iken, 1990'a gelindiğinde %45'e yükselmişti. Bunun sonucunda, ABD şirketlerinin gayri safi kârının çok daha büyük bir bölümü (1979'da %24 iken 1988'de %31) faiz ödemelerine gitmektedir. Krizin inişli çıkışlı gelişimi içinde bu yoğun borçluluk, elbette mali sistem üzerinde, bütün kapitalist sınıfı ve temsilcilerini dehşete düşüren tehditler yaratıyor. 1982'de Meksika ve ardından Brezilya'nın bir ödeyemezlik durumunun eşiğine gelmesi, bu tehditlerin en çarpıcısı olabilir. Ama yine sorun, Güney ile sınırlı değildir. ABD'de banka sistemi büyük güçlüklerle karşı karşıyadır. İki günde bir, bir banka batmaktadır. Bu güçlüklerin temelinde de (esas olarak uluslararası bankaların en büyüklerinin sorunu olan) Güney'in ödeme güçlüklerinin yanı sıra, ABD ekonomisinde tarım, gayrimenkul ve petrol piyasalarında yaşanan ağır kriz yatmaktadır. Ama bankaların yaşadığı krizden çok daha önemlisi, küçük tasarrufların toplandığı "Savings and Loan (tasarruf ve borç)" kuruluşlarının 80'li yılların sonunda iflas etmesi olmuştur. Bu iflasın devlete yüklediği yükün, yüz milyarlarca dolar olduğu hesaplanmaktadır.

Ayrıca sorun ABD'yle de sınırlı değildir. Örneğin Japonya'da, 1980'li yıllarda suni biçimde yükselen menkul değerler borsası ve gayrimenkul piyasası, 1990'lı yılların başında neredeyse çökünce (borsadaki değer kaybı bir yılda yaklaşık %50 olmuştur), bu sektörlere verdikleri kredilerin batık krediler haline gelmesi dolayısıyla bankalar, ağır bir krize

yuvarlanmıştır. 1994 yılında 21 büyük bankanın yalnızca açıkladıkları batık kredi miktarı 130-140 milyar dolar değerindedir. Yitik kredilerin vergi öncesi kâra oranı %80'dir; bunun doğal sonucu, sermaye üzerinden getirinin 1987'de %12 dolayından 1993'te %2 dolayına düşmesi olmuştur.²¹

Yıkıcı sonuçlarıyla ele alınması gereken küresel borç sorunu, yakın geçmişi itibariyle 1950-70 kesitinde aranabilir. Güney'in borç batağı, Kuzey'e bağımlı "kalkınma"nın "a-çıklar-la-ödün-çle yürüyen büyüme (şişme)"siyle tırmandı. "Maksimum düzeydeki borçlanma"nın tahsili için Güney'de "borç yönetimleri" oluşturuldu. IMF, Güney'in üzerine kâbus gibi çöktü. 1970'li yıllarda Birinci Petrol Şoku çıkageldi. Sar-sıcı dalgaya, bir de Kuzeyli bankerlerin spekülasyonu eklendi. Güney, içinde debelendiği borç deryasında durgunluk ve tıkanıkla tanıştı. Ardından "1982 şoku" kapıyı çaldı. Kuzey/Güney kutuplaşması, geri dönülmezliğiyle tarihin gündemine kaydoldu; ve 1990'lı yıllarda da mali kriz tehdidi dünya kapitalizminin kâbusu oldu...

6) MALİ KRİZ DÜNYAYI SARARKEN...

Kuzey ekonomileri, uzatmalı durgunluktan yakasını kurtaramıyor. Konjonktürel göstergelerdeki bazı "iyileşmeler" ise, reel olmayan spekülatif düzenlemelerden başka anlam taşımıyor. Örneğin 1994'te, ekonomik toparlanmanın zirve noktasındaki büyüme oranları, 1972'den beri yaşanan zirve noktalarından²² daha düşüktür. Zaten ekonomik büyüme rakamları da tek başına bir anlam ifade etmez.

OECD raporlarında hızlı ekonomik büyüme kesiti olarak nitelenen 1994 döneminde, G-7'lerdeki işsizlik oranı

²¹ Sungur Savran, Neşecan Balkan'ın "Kapitalizm ve Borç Krizi"ne Önsözden, s.17-21, Bağlam Yayınları, 1994.

²² 1973'ten % 6,5; 1976'dan % 5,1; 1978'den % 4,2; 1988'den % 4,5...

%7,2'nin altına çekilememiş; ve 1980'lerden beri işsizliğin %30'u yapısal hale gelmişti. İşsizliğe "çare" olarak da, "daha esnek iş yasaları ve düşük ücret" uygulamalarına yönelinmiştir.²³ 'ILO bir raporu; 20. yüzyılın sonunda dünya-daki işsiz sayısının 2,5 milyara ulaşacağını öngörüp ekliyor: "1994 yılında yaklaşık 820 milyon kişiden oluşan global iş-gücünün %30'u işsizdi. Bu, 1930'lu yıllardaki buhrandan sonraki en büyük kriz oldu". Kuzey'de 35 milyon işsiz olduğu belirtilen raporda, 1995 yılında İspanya'da işsizliğin %24'e, Finlandiya'da %17'ye, İrlanda'da %15'e yükselmesi-nin beklendiği kaydedildi. Kronik eksik istihdâm sorununun, Latin Amerika ve Afrika'nın büyük bölümünde devam ettiğinin de altı çizildi.

İşsizliğin büyüdüğü Kuzey'de, G-7'lerin kamu borçla-rının GSMH'ye oranları yükseldi. Enflasyon kımıldanmaya başladı. Kamu açıkları ve borçlanmalar olağanüstü boyutlara ulaştı. Kuzey yapısal krizinin dertlerine derman bulamazken; sarsıntılarını Çevre'ye (Güney'e) transfer etmeye başladı. İlk sinyali Meksika verdi. Dünya ekonomisinin yaşadığı sarsıntı 1914, 1936 ve 1939'da tanık olunan çalkantılı döneme doğru ilerliyor. Yaşanan mali kriz konusunda IMF Başkanı Michel Camdesus, "Meksika tipi bir krizin yeniden yaşanmayacağı-nın garantisini veremem. Bu, gelecek yüzyılın ilk krizidir. 21. yüzyıla girmeden Meksika tipi krizleri yeniden görmeyeceğiz sözünü veremiyorum. Bu kriz, gelişmekte olan bir ülkeyi vuran ilk önemli küreselleşmiş yeni dünya mali piyasa krizi olarak görülebilir"²⁴ demek zorunda kaldı; ve bu "kehaneti", Asya'nın Kağıttan Kaplanları'nın krizi, bir kez daha doğruladı. Çünkü bu durum, dünya kapitalist sisteminin yapısal açmazından kaynaklanıyordu!

²³ The Economist, 24 Aralık 1994, s.42.

²⁴ Michel Camdesus, Cumhuriyet, 4 Şubat 1995, s.9.

Kapitalist dünyada 1950'lerin sonunda başlayan büyük "ekonomik boom", 1970'lerin başında sona erdi. Kuzey'de sermaye birikimi yavaşlarken, yatırım riski de artmaya başladı. Kuzey, risk azaltıcı mali araçların kullanımına yöneldi. Sermaye birikiminin yavaşlaması; önce kredi kurumlarının, sonra da şirketlerin üretim ve ticarete ilgisini törpüledi. Dolaşım alanı genişleyen mali sermayenin spekülâtif işlemlere ilgisi arttı. Mali sermaye, üretken olmayan spekülâtif oyunlarla katlanarak, büyümeye (şişmeye) başladı. Güney'de ise dış kaynak akışı ithâlâta (dışa) bağımlı ithal ikameci sanayileşme körüklendi. Güney'in dış kaynak ve bağımlılık gereksiniminin yarıçapı genişletildi. Ancak bir süre sonra Kuzey, Güney'e verdiği dış borçları tahsil edemez oldu. 1982'de uluslararası borç krizi patlak verdi. Kuzey'in global mali sermayesi, spekülasyona olan ilgisinin diyetini, para krizleriyle çalkalanarak ödemek durumunda kaldı. Dünya ekonomisinin 1980'li yıllarına damgasını, bu gerçek vurdu.

Dengesizlikler, 1980'lerde genelleşmiş, küresel krize dönüşmekte gecikmedi. Kuzeyli mali sermaye, "derman" diye özelleştirme dalgasına sarıldı. Bütçe açıklarını karşılamak için serbest piyasadan doğrudan borçlanmaya yöneldi. Spekülâtif "sıcak para" canavarını yarattı. Canavarın ne olduğu ilk kez 1987 borsa krizinde ve sonra da AB para krizlerinde görüldü. Sistem, sarsıcı depremi ile tanıştı. Yırtık, artık dikiş tutmuyordu. Önlem olarak başvurulanan "yüksek faiz ve değerli kur politikası"; Kuzey'de durgunluğa ve Güney'de ise mali krizlerle, ekonomik çöküntüye yol açtı. Çünkü 1993'te, G-7 ülkelerinde faizler %2-4 arasında iken, Latin Amerika'da G-7'lerin faiz oranları %15-19 arasındaydı.²⁵ Kuzey'in faiz talanı Güney'de, Meksika'ları ve Asya Kaplanları'nı yaratmakta gecikmedi.

²⁵ Le Monde Diplomatique, Ocak-1994, s.28.

İş Meksika'yla da bitmedi; küresel iflas tırmanmayı sürdürdü. Meksika'nın ardından, 1 milyar dolardan fazla zarar ederek batan 'Barings' geldi; onu da Asya Kaplanları takip etti... Ne Meksika, ne de 'Barings'²⁶ son krizdi!

7) "ASYA MUCİZESİ" NİN ÇÖKÜŞÜ

Güneydoğu Asya'da mali piyasalarda ortaya çıkan kriz, tüm dünyaya yayılırken, mali çevrelerde ve değişik ekollerden iktisatçılar arasında giderek boyutlanan tartışmalara yol açtı. Daha düne kadar 2025'te dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin Uzakdoğu'ya kayacağından, "kaplanlar"ın, Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı geride bırakmak üzere olduklarından söz edilirken son dönemde mali piyasalarda yaşanan kriz, "Asya mucizesinin sonu mu?" sorusunu gündeme getirdi. "Asya Kaplanları" için Mao'nun emperyalizm için kullandığı "Kağıttan Kaplanlar" benzetmesinden, "Pısırik Kediler" benzetmesine kadar birçok deyiş kullanılmaya başlandı. Tayvan'da ortaya çıkan mali kriz, salt ihracata dayalı ekonomik büyüme modelinin zaaflarıyla birlikte, dünya ekonomisinde yaşanan krizi de gözler önüne serdi. Ne gazete sayfalarından ne de saygın iktisat dergilerinden "Asya mucizesinin sonu mu?" konulu tartışmalar eksik oluyor; ve görünen o ki krizin ortaya çıkardığı sorunlar geçici değil; aksine, kalıcı sonuçlara gebe. Küreselleşme denilen belirsizlik ortamının Asya krizi ile birlikte iyice bulanıklaştığı ve üzerindeki sis perdesinin kalınlaştığı açık. Tüm bunlara ek olarak krizle yatıp kalkan Güneydoğu Asya'da da toplumsal çalkantılar,

²⁶ 233 yıllık geçmişiyle 'Barings', liseyi bile bitirememiş bir spekülâtör Nick Leeson tarafından batırılmadı. Sistem, 'Barings'ın Leeson'unu yarattı. Çünkü, gerçek olmayan tasarruflar üzerinden spekülasyonla kazanmanın mübah olduğu kapitalist sistemde 'Barings'ler kaçınılmazdı... 'Kissinger Associates Inc.' Genel Müdürünün, "Daha başka Meksikalar olacak. Bunu biliyoruz" demesi boşuna değildi.

işçi eylemleri boyutlanmaya başladı. Örneğin, Korean Herald gazetesinin yalnızca 24 Ocak 1998 tarihli nüshasına baktığımızda karşılaştığımız başlıklar: “Tayland’da işçi protestoları bekleniyor”, “Ücretler ödenmeyince arbede çıktı”, “Koreli balıkçılar Japon konsolosluğuna yürüdü”, “Endonezya’da Çinliler, krizin faturasının kendilerine çıkarılmasından korkuyorlar”, “Ev kadınları iş bulma kurumlarını istila etti”...

Asya pazarındaki kriz, Tayland’ın Temmuz ayında bahtı devalüe etme kararı üzerine başladı. Bunun üzerine, diğer Asya ülkeleri de para birimlerini düşürmek zorunda kaldı; ve kriz etkisini tüm Asya’da göstermeye başladı. Kriz en derin noktasına, dünyanın en sağlam borsaları arasında sayılan Hong Kong borsasındaki rekor düşüşle ulaştı.

Son 25 yılda gösterdikleri büyüme hızı ve dünya döviz rezervleri içinde payı 1980’de %10 iken 1994’te %50’liye çıkan Doğu Asya ülkelerinin, dünya ekonomisi içindeki rolü giderek artarken; ve bu ülkelere dayanarak, çeşitli teoriler kotarılırken ortaya çıkan kriz, yalnız dünya ekonomisini altüst etmekle kalmadı; ‘Güneydoğu Asya mucizesi’ne dair teorileri de kökünden sarstı. Bu ülkelerdeki krizi incelemeye geçmeden önce, Türkiye’de Özal anlayışının gıptayla baktığı Asya ülkelerindeki gelişmeye bakmakta fayda var.

7.1) NEO-LİBERAL GÖRÜŞ...

Neo-liberal görüşe göre “Asya Kaplanları”, sağlam makroekonomik temeller üzerinde ‘pazar-dostu’ politikalar uygulayarak ciddi bir büyüme gerçekleştirmişlerdi. Dünya Bankası’nın bu konudaki yorumu şu şekildeydi: “Doğu Asya’nın başarısının nedeni nedir? HPAE (Yüksek Performanslı Asya Ülkeleri) temelleri doğru algılayarak yüksek büyümeye ulaştılar. Özel yurtiçi yatırımlar ve büyüyen insan sermayesi büyümenin temel motorlarıydı... Büyüme genel olarak fiziksel ve insan sermayesinin yüksek birikiminden dolayıdır...

Makroekonomik yönetim alışılmışın dışında iyiydi; ve makroekonomik performans alışılmışın dışında istikrarlıydı; ve bu özel yatırımlar için gerekli çerçeveyi sağladı”.²⁷ Dünya Bankası’nın aynı ‘mucize’ çalışmasında, “Asya Kaplanları” olarak Japonya, Hong Kong, Singapur, Endonezya, Güney Kore, Malezya, Tayvan ve Tayland sayılıyor.

IMF ise 1993’te yayımlanan “Asya mucizesi” başlıklı tanıtım yazısında şöyle diyordu: “Sekiz Asya ülkesinin şaşırtıcı ekonomik başarısı ve bunun nedenleri bu raporun konusunu oluşturuyor. HPAE ekonomilerini, yüksek büyüme hızlarına yol açan sağlam makroekonomik politikalarla istikrara kavuşturmuşlardır. Bunlar, yeni ulaştıkları refahı, gelir dağılımını daha eşitlikçi bir hale getirmek için paylaştırmaya kararlıydılar. Kamu politikaları bankaları daha güvenilir hale getirerek yüksek iç tasarrufları teşvik etti. HPAE, fiyat saptamalarını kontrol altında tuttular, yeni teknolojiye ve yabancı yatırımlara kucak açtılar. Yasal ve düzenleyici yapılar pozitif bir iş ortamı yarattı. Emek piyasasına yönelik politikalar yeni iş yaratmaya önem verdi. Hükümetlerle özel sektörün işbirliğinin gelişmesi teşvik edildi”.

Öte yandan “Asya Kaplanları”na dair mucize öykülerinde, bu ülkelerin görülmemiş düzeyde yüksek ihracat büyümelerine işaret edilerek GSYİH’lerindeki büyümenin büyük bölümü bununla açıklanır. Buna ek olarak, bu ülkelerdeki yatırım oranlarının oldukça yüksek olduğundan söz edilir. Dünya Bankası da yukarıda görüldüğü gibi yüksek yatırımları, ‘mucizevi büyüme’nin motoru olarak saymıştı. Serbest piyasaya ve açıklığa yapılan vurgu ise dışa açık ekonomilerin, daha hızlı büyüdüklerine dair neo-liberal tezden kaynaklanmaktadır. Ancak bu açıklığın somut ölçülerinin, ne olduğu konusu da tartışmalıdır. Bir de bu ülkelerdeki devletin küçük

²⁷ World Bank, East Asian Miracle (Doğu Asya Mucizesi), 1993, Oxford University Press.

olduğu ve devletin küçülmesinin, bu ülkelerde görüldüğü gibi yüksek büyüme hızlarına ulaşmayı sağladığı savunulur.

7.2) ASLINDA!

Aslında G. Kore, Singapur, Malezya, Endonezya, Tayland, Tayvan gibi ülkelerin sermaye birikim süreçlerinde en önemli nokta, serbest piyasaya devletin yaptığı sürekli müdahaleydi. Devlet, sermaye birikim sürecini serbest piyasanın işleyişine bırakmaktan ziyade bunu düzenleyen, orta ve uzun vadeli planlar yaptı. Çok keskin bir kalkınma planlamasına sahip olan bu devletler, enflasyonu düşük tutmaya çalıştılar; ve bunun için de mali piyasalara sık sık müdahalelerde bulundular. Ancak yatırımlar, hep yabancı kökenli oldu. Yabancı sermaye yatırımlarını teşvik eden devletler, yatırımcılara özel koşullar sağladı. Bununla birlikte bu ülkelerin hiçbiri kendi teknolojilerini geliştirmek için çaba harcamadılar.

Yıllık ortalama %6'nın üstünde bir büyüme gösteren Asya ülkelerinin GSMH'sinde, dış ticaret ve yatırımların büyük önemi vardı. Asya'da ihracatın GSMH'ye oranı, 1993 verilerine göre, Singapur'da %169, Hong Kong'ta 143, Malezya'da 80 gibi büyük oranlara ulaştı. Bu ticarete ek olarak Kuzey ülkelerinin yaptığı doğrudan dış yatırımlar da ekonomik büyümeyi hızlandırdı. Özellikle Tayland ve Malezya'daki ihracat sanayileri yabancı şirketlere dayanıyor. Singapur'da egemenlik tamamıyla ÇUŞ'ların elinde. Bu anlamda Asya mucizesi, ÇUŞ'ların Asya'ya el atmalarıyla da doğrudan ilgili. Diyalektik olarak aynı zamanda Asya'daki hızlı ekonomik büyüme, daha fazla ÇUŞ'u bölgeye çekti.

Bu ülkelerin gelişmesinde, bunun kadar önemli bir başka unsur da "istikrar". Bu ülkelerin hepsinde işçi hakları sınırlandırılmış, sendikalar baskı altına alınmış, grevler yasaklanmış ve şiddetle cezalandırılmış ve devlet terörü uygulanarak muhalefet susturulmaya çalışılmıştı. Siyasi istikrar sağ-

lanması için uygulanan önlemlerin başında, askeri darbeler ya da peş peşe uygulamaya konan sert yasalar geliyor. Asya kaplanlarının yöneticileri de Şili'deki Pinochet, Arjantin'deki Videla ya da Türkiye'deki 12 Eylül cuntacıları gibi demokrasinin dengesiz bir sistem olduğunu ve 'ekonomik özgürlükler'e engel olabileceği kanaatindeydiler.

Örneğin Endonezya'da, sendikalara karşı sistematik bir baskı ve yıldırma politikası izleniyor, ve grevlere, ordu müdahalede bulunuyor. İşverenler, işçi haklarının oldukça kısıtlı olduğu yasalara dahi uymayarak, işçilere asgari ücretin altında ödeme yapıyorlar. G. Kore'de geçtiğimiz 1996 Aralık ayında meclisten çıkan ve işçilerle, öğrencilerin büyük tepkisini toplayan yasa da buna örnek verilebilir. G. Kore'de çıkan yasa, işverenin işçi çıkarmasını kolaylaştırıyor; ve grev sırasında dışarıdan işçi getirme hakkı veriyordu. Aslında G. Kore, siyasi istikrar sağlama çabalarının en çarpıcı örneklerinden birisi. İşçi hareketinin hızlı geliştiği ülkede, her on senede bir askeri darbe olurken sık sık işçilerin haklarını kısıtlayan yeni yasalar uygulamaya konuldu. Bu sayede düşük seviyede tutulan ücretler, bu ülkeleri ÇUŞ'lar için oldukça cazip hale getirdi.

Ayrıca bu ülkelerde yatırım ve üretim yapan şirketler halk ve çevre sağlığı açısından hiçbir önlem alma zorunlulukları olmadığı için, bir yandan düşük maliyetlerin keyfini çıkarırken; diğer yandan tam bir çevre felaketine yol açtılar. Dünyanın havası en kirli 7 kentinin 5 tanesi bu bölgede yer alıyor. Bu bölgede devletin sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları toplam bütçenin sırasıyla %0,5-1 ile %1-1,5'ünü oluşturuyor ki bu Kuzey ülkelerinin çok alt seviyesinde.

Öte yandan, bölgeye şöyle bir göz attığımızda göze çarpan manzara ise şöyle: 10 yılı aşkın bir süredir Japonya'nın gerçekleştirdiği bütünüyle tek yanlı olan ihracata dayalı sanayileşme, ABD ile olan ticaretinde çok yüksek oran-

larda fazlalar biriktiriyordu. ABD ise, Japonya'dan yaptığı ithâlâtı, kendi ihracatından elde ettiği parayla veya kendi tasarruflarıyla değil, büyük bölümü Japonlarca satın alınan hazine bonolarından oluşan borç senetleriyle karşılamaktaydı. İlginç bir döngü çıkıyordu karşımıza: Japonların, Amerikalılara ihracat mallarını satın alabilsinler diye para pompalaması.

Pasifik çapında karşımıza çıkan bu büyük döngünün yanı sıra Asya içinde de daha küçük ölçekli bir açık döngüsü bulunuyordu. "Asya Kaplanları", ihracatta elde ettikleri kazancın bedelini ticaret ve sermaye işlemleri bilançolarındaki açıklarla ödüyorlardı. Bu ülkelerin ihracat sanayileri, imalat sürecinin, sadece küçük bir parçasına egemendi; ve pahalı yatırım malları ile üretim parçalarını, Japonya'dan satın almak zorundaydılar.

"Asya Kaplanları", Japonya'ya olan borçlarını, ABD ile olan ticaretlerinde verdikleri ihracat fazlalarıyla ödüyor, ABD ise Asya'dan yaptığı ithâlâtı, Japonya'dan aldığı sermayeyle finanse ediyordu.

Bu noktada Nail Satlıgan'ın, kriz sonrasına dair tespiti büyük önem taşıyor: "Uzak Doğu'da hisse senedi rayiçlerinin düşmesi karşısında yatırımcıların Amerikan hazine bonoları satın aldıkları, böylece Asya'daki açık döngüsünü besleyen en önemli emme basma tulumbanın güçlenmiş olduğu sanılabilir. Bu gözlem yerinde olmakla birlikte burada, bir kritik nokta söz konusu. Japonyalı büyük yatırımcılar, yurt içindeki batık kredilerin faizlerini ödemek için, ellerindeki ABD hazine bonolarını satmak zorunda kalacaklar. O zaman, ABD devlet tahvilleri ve hazine bonolarının fiyatları da dipsiz bir kuyuya düşmüş gibi olacak; hisse senetleri çöküşünden önce, para sermayenin ha bire kendini attığı sözde 'güvenli liman' kapanmış olacak. Yüzer gezer para sermayenin altından başka

sığınağı kalmayacak. Mali piyasaların kıyamet günü böyle gelip çatacak”.²⁸

7.3) KRİZ...

1997 sonunda Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanmaya başlanan kriz, ABD, Japonya gibi emperyalist ülkelerin yanında Türkiye gibi bağımlı ülkeleri de paniğe sürükledi. İstanbul Borsası, bir gün içinde kendi tarihinin en büyük düşüşünü yaşadı. Japonya’nın iflas eden dördüncü büyük yatırım kuruluşunun ağlayan patronunu, tüm dünya televizyonda seyretti. G. Kore, Endonezya, Tayland gibi Asya ülkelerinde yıkım devam ediyor. G. Kore’deki işçi hareketi tekrar sokakları doldurdu.

Emperyalistlerin dünya halklarına “Asya Kaplanları” diye yutturmaya çalıştığı ve örnek ekonomiler ilan ettiği, Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan kriz, bize neyi anlatıyor? 1980’den beri, aynı ekonomi modelini uygulamaya çalışan Türkiye için, ne ifade ediyor? Kriz, görünüşte şöyle gelişti: henüz ortaya hiçbir sıkıntı yok gibiyken, Türkiye’nin “kredibilite”sini puanlayan uluslararası kurumlar arasında ismine aşina olduğumuz Moody’s Yatırım Servisi, Tayland’ın puanını A3’den A2’ye düşürdü. Gerekçesi ise Tayland’ın ihracatta rekabet gücünü kaybetmeye başlamasıydı. Bütün ekonomisini dış borç üzerine kuran Tayland, bunun üzerine, yeni dış borçlar bulabilmek için daha fazla faiz vermek zorunda kaldı. Ardından Tayland parası, hızla değer yitirmeye başladı.

Kriz başlarken, önce “Asya Kaplanları”nın uluslararası döviz rezervleri eridi; ve uluslararası bankaların eline geçti. “Kaplanlar”ın paralarının hızlı devalüasyonu, borsalarındaki hızlı gerileme, çok sayıda bankayı ve şirketi iflasa sürükledi. ABD baskısıyla uygulamaya konulan IMF politikaları, “kap-

²⁸ Nail Satlıgan, Ülkede Gündem, 9 Kasım 1997, s.6.

lanlar”ın sermaye piyasalarındaki ve şirket mülkiyetlerindeki kontrollerini etkisizleştirmeye başlayarak, yerel şirketlerin Batılı sermayedarların eline geçmesini kolaylaştırdı. Uluslararası bankalar ise çaresiz kalan Asya ülkelerinin borçlarını, krizin ortasında oluşan yüksek faiz düzeylerinden sabit bir faizle ertelemeyi kabul ederek, bu ülkeleri belki de ömür boyu borç batağına sürükledi.

Bütün dünyaya örnek gösterdiği Güneydoğu Asya’da hiçbir kriz istemeyen IMF, Japonya’nın ve ABD’nin de bastırmasıyla Tayland hükümetine 16 milyar dolar gibi yüksek bir meblağda kredi açtı. Tayland parasının devalüasyonunu istedi. Tayland para biriminin çöküşü, Malezya, Endonezya, Singapur, Filipinler ve Tayvan’da da büyük bir devalüasyon dalgasının başlangıcı oldu. Para krizi, bu yedi “Asya Kaplanı”ndan sonuncusu olan Hong Kong’a geldiğinde bir borsa krizi olarak patladı.

Bütün emperyalist dünyada, sarsılmayacak kadar güçlü sayılan Hong Kong borsasının düşüşü üzerine ABD, Japonya, Latin Amerika, Avrupa ve tabii Türkiye borsası da ani bir düşüşe uğradı. Büyük şirketlerin kendi hisse senetlerinin değerini aşırı düşüşten korumak için, borsaya büyük paralar sürmesi sonucunda, dünya borsaları bir süre sonra kendini topladı. Ama bu arada, başta yeni teknolojilerin kralı IBM ve Billy Gates’in Microsoft’u olmak üzere tüm büyük tekeller birkaç günde inanılmaz zararlara uğramış oldular. Birkaç günde, muazzam miktarda değerli kağıt el değiştirdi. Krizden, sadece borsa alım satımlarını yürütüp komisyon alan broker’lar (aracılar) kazançlı çıktı.

İddiaya göre, bir para ve borsa krizi yaşandı ve bitti. Her şey eski haline döndü. Ama acaba gerçekten öyle mi? Gerçekten Clinton’un dediği gibi, olan biten şey piyasanın kendi kendini “düzeltmesi” miydi? Eğer öyleyse, niye hâlâ panikten çıkmış değiller, niye hâlâ diken üstünde duruyorlar?

Kolay değil. Dünya kapitalizminin istikrarı için kurulan IMF, bu krizin atlatılması için Asya ülkelerine tarihinin en büyük kredilerini verdi. Ve bu yüzden şimdi beş parasız kaldığını söylüyor; ve üye ülkelerden, muhtemel yeni krizlerde kullanılmak üzere yedekte tutmak için para istiyor.

7.4) İHRACATA DAYALI SANAYİLEŞME MODELİ

Güneydoğu Asya ülkelerinin krizi, Türkiye'yi yakından ilgilendiriyor. Çünkü 1980 12 Eylül'ünden beri Türkiye, IMF'nin ve dünya emperyalizminin dayattığı aynı "ihracata dayalı sanayileşme" modelini paylaşıyor. "G. Kore modeli" adıyla örnek gösterilen bu model, şimdi çöküyor. Kriz hiç de öyle basit bir para veya borsa krizi değildir. 1970'lerin sonlarından itibaren, emperyalizmin tüm bağımlı ülkelere dayattığı modelin iflasının başlangıcıdır. Bu model, asıl olarak emperyalist metropol ekonomilerini kurtarmak için icat edildiğine göre, aynı zamanda, emperyalist ekonomiler için de tehlike çanlarının çalması anlamına geliyor.

Dünya kapitalizminin 1929 büyük krizinden sonra, bildiğimiz gibi II. Dünya Savaşı patladı ve savaş sonrasında, devletin ekonomik müdahaleleri temelinde hızlı bir ekonomik gelişme dönemi başlatıldı. 1970'lere kadar böyle gelindi. 1974'te, görünüşte petrol fiyatlarının fırlaması nedeniyle tekrar patlayan dünya bunalımıyla birlikte emperyalizm, dünya kapitalist sisteminde oluşturduğu işbölümünü yeniden düzenledi. O güne dek uyguladığı, devletin düzenleyici rolüne ağırlık veren Keynesçi ekonomik politikalara da son verdi. Friedman adlı bir burjuva iktisatçısının görüşleri temelinde, "monetarist" (parasalcı) "neo-liberal" politikalara yöneldi. Bu politikayla birlikte devletin iktisadi ve sosyal harcamaları kısıldı, devlet artık yalnızca para politikalarıyla oynayarak, "serbest piyasa"nın işleyişine yardımcı olacaktı. Bu yeni dönemin adına "serbest piyasa" veya "liberalizm" dediler. Oysa

tekellerin varlığı koşullarında serbestlik, tekellerin kontrolsüz ve dizginsiz egemenliği demekti. Nitekim 1929 krizi, nasıl ki tekelci kapitalizmi, “tekelci devlet kapitalizmi”ne dönüştürerek aşıldıysa 1974-79 krizi de devlet tekelci kapitalizmini bir üst evreye sıçrattı. Tekeller devletle özdeşleşti, devletin kendisi oldular.

1974 krizinin aslı, ne petrol fiyatı ne de benzeri başka bir basit nedendi. Krizin kaynağında, sermayenin kâr oranlarının düşmesi yatıyordu. Kapitalist dünyada o güne kadarki işbölümüne göre, tarım, hayvancılık, gıda sanayii, hafif endüstri gibi emek yoğun bazı sektörler, ucuz işgücü cenneti olan bağımlı ülkelere devredilerek, bu sektörlerdeki kâr oranlarının düşmesi engellenmişti. Ancak 1970’lerde, emperyalist merkezlerin kendi ülkesinde tutmaya devam ettiği demir-çelik, kimya, gemicilik, giyim vb. sanayilerde de kâr oranları düşmeye başladı. Buñalım atlatmanın yolu, işbölümünü yeniden düzenlemekten geçiyordu. Kârlılık oranı düşen bu sanayiler de işgücünün ucuz olduğu geri ülkelere kaydırılmıyordu.

“Asya Kaplanları”, 1970’lerin sonunda ve 1980’li yıllarda bu yeni işbölümünün bir ürünü olarak doğdu. ABD, Japonya ve Avrupa emperyalistleri en yeni ve emek-yoğun olmayan en kârlı üretim sektörlerini (ki bunların başında bilgisayar endüstrisi geliyor) kendi ülkelerinde tutarken, kâr oranı düşmekte olan sanayileri daha çok bu yedi Asya ülkesine kaydirdılar. Bu ülkelere büyük yatırım sermayesi aktardılar, fabrikalar kurdular; ve hepsi baskı rejimleriyle yönetilen, işgücünün sudan ucuz olduğu bu ülkelerin insanlarını sefalet ücretine çalıştırarak, kâr oranı düşen söz konusu sanayi dallarını bu ülkelerde yeniden kârlı hale getirdiler.

Dışarıdan bakıldığında, daha düne kadar Fransız, Japon ve ABD kolonyalizmi yüzünden fukaralık içinde yüzen bu ülkeler, şimdi IMF’nin tavsiyeleri sayesinde otomobilden,

demir-çeliğe, elektrikli ev aletlerine kadar “dünya markası” sayılan pek çok mal üreten, dev sanayi işletmeleri kurmuş ve birden bire zenginleşmişti. Oysa işin gerçeği hiç de öyle değildi. Bu sanayilerin hiçbirisi bu ülkelerin kendi birikimleri sayesinde kurulmadı. Hepsi de, dev yabancı sermaye yatırımlarının yerli bir isim altında, işbirlikçi bir yerli sermaye grubuyla ortaklığıydı. Şöyle bir geçmişe bakarsak, 24 Ocak kararlarında ifadesini bulan ve Türkiye’ye de uygulattırılan politika şunları söylüyordu: “İç pazarınızı yabancı mallara karşı korumaktan vazgeçin, yabancı mallar ülkenize girsün, bunlarla rekabet edemeyeceğiniz bir sanayiniz varsa bırakın çöksün. Siz “global” pazara yönelik olarak, sadece dış pazarlarda rekabet gücüne sahip olduğunuz malları üretmekle yetinin”. Bu politika çerçevesinde örneğin, Türkiye’ye tekstil ve turizm, Doğu Asya ülkelerine ise elektronik, otomobil, demir-çelik gibi sanayiler düşüyordu.

Peki bu ülkeler bu üretimi hangi sermaye birikimiyle yapacaklardı? Birincisi, baskıya dayalı istikrar ve düşük ücretler sayesinde yabancı yatırımlar korkmadan gelecekti. İkinci olarak, yabancı bankalara yapılan borçlanmalar, ülke ekonomisini finanse edecekti. IMF, borçlanmanın biçimi olarak bu ülkelere, devletin çıkartacağı tahvillerin ve özel şirket hisse senetlerinin ve her çeşit değerli kağıdın satılabileceği borsalar kurmalarını dayattı. ‘Sermaye piyasasını geliştirin’, dedi. Eskiden New York, Tokyo, Londra gibi sayılı merkezlerdeki mevcut borsalara, on yıl içinde İstanbul, Seul gibi şehirlerde kurulan 70 yeni uluslararası borsa daha eklendi. Bu ülkeler 1980’li ve 1990’lı yıllarda dünyanın hiçbir ülkesinde görülmedik bir büyüme hızına eriştiler. Finans piyasaları ise şiştikçe şişti. Mesela Türk politikacılarının örnek aldığı G. Kore, kısa bir sürede dünyanın 11. büyük ekonomisi haline geldi. Hyundai, Daewoo, Nike, Nissan, Kia, Mitsubishi, Samsung gibi markalar dünya piyasalarını sardı. Sözümona

Pasifik'te yeni bir güç doğuyor, eski emperyalist merkezleri tehdit(!) ediyordu. Hatta kimileri bu ülkelere “emperyalist”, “alt-emperyalist” gibi sıfatlar yakıştırdılar.

Oysa işin gerçeği, Asya'da büyüyen kârlar bildiğimiz ABD, Japon, Avrupa emperyalistlerinin, özellikle de bu ülke bankalarının kârlarıydı. Ama nereye kadar? Ülke ekonomisi iki şeye bağlıydı. Birincisi, kontrolü imkânsız anarşik yapıyla dünya piyasalarına. İkincisi de yabancı bankaların ve spekülatörlerin sunacağı “sıcak para”ya. İkincisinin tıkanmasıyla kriz patladı. Ama sıcak para kaynaklarının kesilmesinin de sebebi birincisiydi. Ekim 1997'de Hong-Kong borsasında başlayıp tüm Asya'yı saran, sonra da Batı'ya sıçrayan kriz, bu sıcak para kaynağının bir anda kesilip ülkeye girmiş olan finans sermayesinin bir anda, gerisin geri, geldiği Batılı emperyalist ülkelere kaçmasıyla başladı. Elindeki değerli kağıtları satan spekülatör bankalar, birkaç gün içinde bu ülkelerden büyük kaynakları alıp götürdüler.

Vaktiyle kârlılık oranı düştüğü, için emperyalist merkezlerden Güneydoğu Asya ülkelerine kaydırılan bu endüstriler, aradan 20-25 yıl geçtikten sonra, yeni geldiği ülkelerde de aynı akıbete uğramış, kâr oranları burada da düşmüştür. Bir malın kapitalist tarafından üretilmeye devam etmesi için, tüm kapitalist üretim dalları için geçerli olan ortalama bir kâr oranını tutturması gerekir. Malını öyle bir fiyattan satabilmesidir ki, bu ortalama kâr oranını elde edebilsin. Ortalama kâr oranını veya daha fazlasını elde edecek kadar yüksek bir fiyattan malını satamaz hale gelirse sermayesini o işten çeker, başka bir işe yatırır. “Asya Kaplanları”nda olan da budur. Bu ülkeler dış pazarlara yönelik üretim yaptılar. Ürettikçe ihraç ettiler, ihraç ettikçe kazandılar. Ama nihayet 1996 yılında, dış pazarlarda ciddi bir daralmayla karşılaştılar. Dünya pazarları onların mallarına doymuş, yaptıkları üretim talep düzeyini aşmaya başlamıştı. Üretilen mallar elde kaldı, fiyatlar düşme

eğilimine girdi. Böylece Nissan'dan Kia'ya, Samsung'a kadar pek çok ünlü firmanın hisse senedine yatırım yapan yabancı bankalar, hızla ellerindeki değerli kağıtları satıp elden çıkartmaya başladılar. Borsalardaki topyekün çöküş böyle başladı.

Bu noktada piyasalardaki şiddetli dalgalanmaların doğrudan nedeni olmayan çok sayıda kısa dönemli ve psikolojik etken ile asıl derinde yatan nedenlerini birbirinden ayırmak gereklidir. Bu ikinciler, sermayenin küresel ölçekte gerçekleştirdiği genişleme, uluslararası sermaye piyasalarındaki bütünleşme, üretim kapasitelerindeki büyüme, emek üretkenliğindeki yükseliş ve meta fiyatlarındaki düşüş gibi temel süreçlerde yatıyor. “Asya Kaplanları”nın “mucizevi” büyümesinde belirleyici katkıya sahip olan, elektronik ve tüketim malları sanayilerinde aşırı kapasitelerin ortaya çıkışı, Tayland'daki döviz bunalımında önemli bir etkendi. Mali bunalım kısa sürede Tayland'dan, kendileri de dünya piyasalarında rekabetin artışıyla karşı karşıya kalan Endonezya, Malezya ve Filipinler'e yayıldı. Özellikle Çin'deki üretim artışı, kaplan ekonomilere ağır bir darbe vurdu.

Sorunun özü ve geleceğe dönük yüzü ise şöyle ortaya konabilir: “hisse senetleri ne zaman çökse, süreci yavaşlatıcı uğraklar, iniş çıkışlar eksik olmaz. Wall Street'te 1929'da yaşanan 'kara cuma' sırasında da öyle oldu. Şimdiki burgaçlar haftalar boyu sürececek olsa da bugünden, söylenebilecek olan şudur: 1987'deki crash'ten farklı olarak, bir sonraki düşüş için on yıl beklemeyeceğiz. Aslında, sermayenin küresel çapta değerlenmesinin barındırdığı çöküş eğilimleri farklı bir düzlemde Marx'ın deyişiyle, 'değere dayalı üretim tarzının içsel engelleri'nde yatıyor. Borsalarda olup bitenler bu süreçlerin yalnızca bir parçasıdır, üstelik oldukça yüzeysel bir parçası. 1987'de darbe yiyen, New York borsasıydı; şimdi ise küresel 'kumarhane kapitalizmi'nin en zayıf halkası olan Uzak Doğu'nun sermaye piyasaları. Kısa bir süre öncesine dek, bir

‘pasifik yüzyılı’ yaşanacağından, gelecekteki dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin ABD ile Avrupa arasındaki ilişkilerden, yani Atlantik alanından Pasifik havzasına kayacağından söz ediliyordu. Aradan geçen birkaç yıl, bu düşün bir karabasan olduğunun anlaşılmasına yetti. Doğu Asya’daki boom, ‘reel sermaye’ anlamında dayanaklardan hep yoksun kalmış, başından beri kıtalararası bir ‘açık döngüsü’nden hız almıştı. (...) Reel birikim, spekülâtörler borsada vurgunculuk yapmayı yeğledikleri için bunalıma girmiyor. Tersine: Reel birikim daha yetmişli yılların ortalarından beri bunalıma girmiş olduğu için yatırım alanı peşinde koşan sermaye mali alana akıyor. (...) Reel değer yaratımıyla desteklenmeyen küresel bir hayali sermaye fazlası. Asya’nın bugüne kadarki büyümesinin büyük ölçüde, devlet eliyle girilen altyapı ve inşaat projeleri gibi, başka yerlerde üretilmiş artık değeri kemiren bir devlet tüketiminden kaynaklanmış olması, sorunu ağırlaştırıyor. Kaldı ki Asya’daki sanayi işçilerinin büyük çoğunluğunun, üretilmiş değer kütlesine katkısı, high-tech ile çalışan işçilerinkinden çok daha düşük. ‘Küreselleşme’, görece yüksek üretkenlik düzeylerinin, değer ölçüsü olarak hükümünü geçirmesine yol açıyor”.²⁹

7.5) KRİZ SADECE ASYA’YA ÖZGÜ DEĞİL

Son yıllarda Türkiye’de ismini duyuran G. Kore’nin Kia otomobil firması, iflasın eşiğine geldi. G. Kore’de “caebol” denilen dev holdinglerin altı tanesi son üç-beş ay içinde iflas etti. İki çelik şirketi çöktü. 1997 yılında 4 binden fazla büyük ve orta boy işletme iflas etti. Malezya’nın Proton otomobil firması, alarm zilleri çalıyor. Bu ülkede IMF’nin dayatmasıyla tüm altyapı yatırımları durdurulmuş vaziyette. Endonezya ulusal oto sanayi kurma projesini iptal ediyor.

²⁹ N. Satlıgan, Ülkede Gündem, 9 Kasım 1997, s.6.

Tayland'da 30 bin otomobil işçisi işten atılacak. Kapitalizm, "YDD" çağında da, yıllar önce Marx'ın işaret ettiği en temel çöküş öğelerini kendi içinde taşımaya devam ediyor. Üstelik çok övdükleri "globalleşme" ve "uluslararası entegrasyon" sayesinde, bir ülke ekonomisi devrilince diğer ekonomileri de domino taşı gibi deviriyor. Krizin tüm acısını Asya ülkeleri çekmeye devam ediyor. Şimdilik emperyalist metropoller ucuza kurtuldular.

Son Güneydoğu Asya krizi gösterdi ki, 1970'lerin sonundan beri uygulanan yeni kapitalist işbölümü de iflas etmiştir. 1980'lerin başlarında Şili, Arjantin ve Brezilya "mucizeleri"nin iflası, neo-liberalizmi bitirmeye yetmedi. Emperyalistler, kâr oranı düşen üretim kollarını Asya'ya kaydırdılar. Ama şimdi orada da bu sektörler krize battı. Bu krizler ABD'yi ve diğer emperyalist merkezleri ne zaman vuracak? Gerçi başka yerlerdeki ekonomik krizlerin hepsi ABD'yi sarıyor. Çünkü örneğin, Asya'daki son krizde kaybeden, sadece Asya ülkeleri değildir. O ülkeleri kendi uzantısı haline getiren ABD ve Japonya sermayesi de bu son krizde 100 milyarlarca dolar zarara girdi.

Türkiye'yi de benzer bir gelecek bekliyor. Türkiye, tıpkı bu ülkeler gibi "ihracata yönelik sanayileşme" denilen modeli yirmi yıldır yaşıyor. Gerçek üretimde hiçbir büyüme yok. Faiz ve rant ekonomisi her şeye hakim oldu. Çok kısa vadeli borca, "sıcak para"ya dayanarak ekonomisini yaşıyor. Şu anda Türkiye'nin toplam 110 milyar dolar borcu var; ve bu borç miktarı sürekli artıyor. Hep daha çok borçlanmak; borç alabilmek için de sürekli faiz oranlarını arttırmak zorunda kalıyor. Elbette bunun bir sınırı var. Bir noktada deniz bitecek. Borçlarını ödeyemeyecek hale geldiğinde, Uzak Asya'nın kağıttan kaplanlarından daha kötü duruma düşecek, banker Kastelli'den, televizyonda ağlayan Japon yatırımcıdan daha beter olacak Türkiye. Kısa vadede ise, son krizden dolayı fi-

yatları iyice düşecek olan G. Kore, Tayland ve Malezya arabaları, Türkiye piyasasına daha çok girecek. Şimdiden Güm-rük Birliği yüzünden iç pazara akan Avrupa'nın kullanılmış ucuz arabaları nedeniyle başı ağrıyan, başta Koç grubu gibi yerli oto üreticileri, bu son krizden olumsuz etkilenecekler.

1980'lerde kapitalist işbölümü çerçevesinde Türkiye'ye emanet edilen tekstil sanayiinde, tıpkı Asya ülkelerinin kar-şılaştığı dış pazar daralması gibi bir durum yaşanmaktadır. Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatı artık artmıyor. Tekstilde yaşanacak herhangi bir talep fazlası üretim ise Sabancı başta olmak üzere, borsada pek çok sermaye grubunu, hatta tüm Türkiye ekonomisini sarsacaktır.

Öte yandan kriz, bölgesel sınırları çoktan aştı. Geçen yılın yaz aylarında Asya'da başlayan mali krizin etkileri, Ocak ayı ile birlikte ABD'de de birçok sektörde hissedilmeye başlandı. ABD Merkez Bankası'nın 'Bej Kitap' adlı araştır-masında, ABD'li üreticilerin büyük bölümünün, krizin yan-sımları sonucu taleplerdeki düşüşten olumsuz etkilendikleri ifadesi yer aldı. ABD Merkez Bankası'nın 12 bölgesel banka-sıyla birlikte yaptığı kamuoyu araştırmasında, üreticiler ve ta-rım şirketlerinin, Asya'da ihracatların düştüğü ve Asya ürün-lerinin Amerikan pazarlarında rekabet şanslarını giderek art-tırdığı yönündeki görüşlerin yaygınlık kazandığı ortaya çıktı. Raporda, "Asya'daki mali kriz, üretim faaliyetlerindeki etki-sini göstermeye başladı. Bazı bölgelerden, sanayi malzemele-ri, inşaat malzemeleri, uçak parçaları, yarı iletkenler, işlenmiş gıdalar ve bazı metallere olan ihracat talebinin düştüğü ha-berleri alınıyor" ifadesine yer verildi. Raporda, özellikle bil-gisayar, inşaat ve teknik alanlar başta olmak üzere, bazı a-lanlarda, yetişmiş eleman sıkıntısının yaşandığı da kaydedildi.

Asya ülkelerini etkileyen büyük ekonomik kriz, Ameri-kan uçak sanayisini de vurdu. Krizden payını alan çok sayıda ülkenin, ABD'den satın almayı planladığı savaş uçağı ve as-

keri malzeme siparişleri iptal edildi. Bunun için Tayland, ABD'den satın almak istediği F/A-18 tipi savaş uçaklarıyla ilgili anlaşmayı yeniden ele almayı talep etti. Anlaşmanın 8 uçağı kapsadığı ve parasal değerinin 400 milyon dolar olduğu kaydedildi. Tayland, Rusya'dan yapacağı bir milyar dolarlık silah alımını da durdurdu. Aynı şekilde Güney Kore de, ABD'ye ısmarladığı AWACS tipi 4 erken uyarı uçağının alımını geciktireceğini bildirdi. Malezya ise, aralarında saldırı helikopterleri ve savaş uçakları bulunan 500-600 milyon dolarlık paketi askıya aldığını açıkladı. ABD uçak ve askeri malzeme yapımcıları, Asya ülkelerinin son yıllarda savaş uçakları, füze, tank ve benzeri modern silahlar açısından büyük bir pazar haline geldiğine dikkat çekiyorlar. Bu ülkelere yönelik olarak Amerikan, Rus ve Avrupalı silah satıcıları arasında kıyasıya bir rekabet olduğu biliniyor.

Türkiye'nin de aralarında yer aldığı "yükselen piyasalar" denilen, kâr marjı yüksek olarak bilinen Arjantin'den Zimbabve'ye kadar birçok ülkede, 1997-98 yılları yabancı yatırımcılar açısından zorlu bir yıl oldu. "Asya gribi", uluslararası menkul kıymetler borsalarında 1997'nin ilk ayları boyunca baş döndürücü hızla sağlanan kazançları, Ekim ayının başında birkaç günde yok etti. 1997 yılı sona ererken, yatırımcılar ortalama %17'lik zarara uğradılar.

Avrupa ülkelerindeki çoğu mağazalarda Noel ve yılbaşı alışveriş sezonu durgun geçerken, Asya ülkelerindeki mali krizin neden olduğu ekonomik daralma da seyahat ve tatil harcamalarını olumsuz yönde etkiledi. Dünya genelinde Noel ve yılbaşı dolayısıyla alışveriş merkezleri, caddelerin her zamanki gibi süslenmesine rağmen satıcıların durumu pek de iç açıcı değildi. Asya'da kriz nedeniyle acı reçetelerle yaşamak zorunda kalan bölge ülkelerinde de Noel'in sönük geçtiği gelen haberler arasında. Hatta halk Tayland'da, duvarlara "IMF Noel Baba'yı öldürdü" yazılı pankartlar astı.

Bu arada küreselleşen ekonomi içerisinde krizin de küreselleşmesi, Avrupalıları da telaşlandırdı. Avrupa Komisyonu Başkanı Jacque Santer, Asya'nın ekonomik ve mali krizden çıkmasına yardımcı olmak için, Japonya'nın ekonomisini canlandırmasını istedi. İngiltere Başbakanı Tony Blair de, Japonya'ya, ekonomisini yeniden yapılandırarak ve mali sistemini daha şeffaflaştırarak, Asya'ya örnek olması çağrısında bulundu. Japon yetkililerle görüşmek üzere Tokyo'da giden Santer, Japonya'nın, Asya, Avrupa ve dünyadan ithâlâtı artırmak için ülkedeki talebi yükseltmesi gerektiğini söyledi.

7.6) GÜNEY KORE'DEN MANZARALAR

“Asya Kaplanları”nın önde gelen ülkesi G. Kore'nin, kriz sürecinde yaşadıklarına göz atmakta fayda var. 1997'nin Kasım ayında, son iki ay içinde ikinci kez G. Kore Wonu'nun kredi notunu düşüren Moody's, bu derecelendirmenin, G. Kore'nin kısa zamanda büyük dış borç yaratması ve bir türlü toparlanamayan finans sektörünün durumuna dayanılarak yapıldığını açıkladı.

1997 Aralık'ının başında IMF Genel Direktörü Michel Camdessus ile G. Kore Maliye Bakanı Lim Chang-Yuel arasında 4 gün süren görüşmelerin ardından toplam 55 milyar dolar değerindeki yardım paketine ilişkin niyet mektubu imzalandı. Bu miktar IMF'nin şimdiye kadar verdiği en büyük tutar. G. Kore, bu paketin bedeli olarak 1998'in büyüme hedefini %6'dan %3'e düşürdü. Ancak G. Kore gazetelerinde yer alan haber ve yorumlar, bu yardımın da istikrarsızlığı önleyemeyeceği yolunda. Diğer taraftan, daha önce 60 milyar dolar olarak belirtilen kısa vadeli borçların, 100 milyar doları aştığı da gelen haberler arasında.

G. Kore'de özel sektör çalışanlarının ücretleri dondurulurken kamu sektöründe de ücretlerde kesintiye gidilmesi ve yeni çalışan alınmaması kararlaştırılırken G. Kore, yeni

yıla mali krizde bir rekora imza atarak giriyordu. Ülkede 29 Aralık 1997 ve 5 Ocak 1998 arasında geçen 5 işgünü içinde 500 şirketin iflas ettiği açıklandı.

G. Kore'nin ikinci büyük otomotiv firması Kia, 24 Aralık 1997'de tüm modellerdeki üretimini geçici olarak durdurduğunu açıkladı. G. Kore'nin, en büyük ve dünyanın önde gelen otomotiv yedek parçası üreticisi Mando Makinecilik firması da mali sıkıntıya düşmesi üzerine müşterilerinden nakit para yatırmaları talebinde bulundu. Bu nedenle Hyundai, Daewoo ve Syon-Yang otomotiv firmaları da acil ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma geldiler.

G. Kore'de krize verilen tepki ise ilginçti. Ülke çapında altın bağışlama ve satma kampanyası başlatılırken ülkeyi mali krize sokmakla suçlanan bakanları yargılamanın yolları arandı. Samsung Hayat Sigorta şirketi çalışanları ise işverenlerinin emri üzerine, sokaklara çıkıp “başarabilirim, krizi atlatabilirim” şeklinde bağırarak moral bulmaya çalıştılar! Seul'ün en çok alışveriş yapılan caddelerinde slogan atan 50 şirket çalışanı, şirketlerinin satışları tüm zamanların en büyük düşüşünü yaşarken güven tazelediler!

7.7) JAPON EKONOMİSİ

“Asya Kaplanları”, 1997 yılı sonlarında tüm dünyayı sarsan kriz dalgasından payını alırken; bu depremin en çok vurduğu ülkelerden biri de Japonya oldu. Japon ekonomisi imdat sinyalleri verirken; “ekonominin dış görünüşü üzerine net bir görüş oluşmuş değil. Bazı tedbirlerin alınmış olmasına rağmen, ekonomik koşulların kötüye gitme olasılığı sabit duruyor” diyen Japonya Araştırma Enstitüsü baş ekonomisti Kenji Yumoto, ülkenin ekonomik anlamda büyümesinin de %4,1 oranında gerilediğini ifade etti. Ekonomik Planlama Ajansı ise temel ekonomik göstergelerin Ekim ayında %66 ci-

varında iken Aralık ayı itibarı ile 55,6 seviyelerine indiğini ve bu düşüşün sürme eğilimi içinde olduğunu açıkladı.

Bütün koşulların kötüye gitmesine rağmen, hükümetin 1998 yılı bütçesinde çok büyük harcamalara yer verdiği ve bütçe harcamalarının ilk kez 1998 yılı bütçesinde üst sınırlara dayandığı belirtiliyor. Hükümet ise bütün uyarılara rağmen bütçesinde bir kesinti yapmaya yanaşmıyor. Sadece Başbakan Hashimoto'nun borçlarda azalma sağlanacağı açıklaması üzerine, bütçede vergi kesintilerinin arttığı belirtildi.

Japonya ekonomisi, 1997 yılı içerisinde en kötü dönemini yaşadı. Ülke ekonomik büyüme tahminlerini tutturamadı. Tayland'ın para biriminde devalüasyona gitmesi üzerine borsalarda başlayan kriz, kısa sürede Japonya'ya da sıçradı. Hakkında "Japon Mucizesi" adı ile kitaplar çıkartılan dev Japon aracı kurumu Nomura'nın, Ağustos ayında iflas etmesi ekonomi için ilk tehlike sinyallerini verdi. Nomura'nın ardından ülkenin en büyük bankalarından biri olan Takaishi Bank, belirli faaliyetlerini yabancı kurumlara devretme kararı aldı. Bu karar Japon ekonomisi için ikinci şoku oluşturdu. Arkasından ülkenin dördüncü büyük aracı kurumu Yamaichi iflas etti. Bu iflasın ardından Yamaichi'nin yan kuruluşlarından birinin de sonunu getirirken Japon borsasındaki düşüş de devam etti. Son olarak bir başka aracı kurumun iflası, Japon ekonomisinin, artık çatırdama noktasına geldiğini gösteriyor. Bu arada IMF ve Dünya Bankası yetkilileri, Japonya'nın bu durumdan kurtulması için özelleştirmeye ağırlık vermesini, işten çıkarmaları hızlandırmasını tavsiye ediyor. Japonya'nın 10. büyük bankası Hokkaido Takushoku'nun, Kasım'da, girdiği borç krizi yüzünden çökmesi, ekonomistlere Japon balonunun patladığı yorumları yaptırdı.

28 Kasım 1997'de gazetelerde yer alan bir habere göre Japonya Merkez Bankası, krize dönüşen bankacılık sistemindeki sorunların giderilmesi için piyasalara 500 milyar yen

sürdü. Japonya Başbakanı Hâşimoto ise ülke ekonomisini canlandırmak üzere 15 milyar dolarlık vergi indirimi yapılmasına ilişkin bir plan açıkladı. Bu arada ünlü kredi derecelendirme şirketi Standard and Poor's da bazı Japon bankalarının kredi notlarını düşürürken; aynı gün Mâruso Menkul Kıymetler adlı aracı kurum, konkordato talebiyle Tokyo Ticaret Mahkemesi'ne başvurdu. Moody's Kredi Derecelendirme Şirketi, 8 Ocak 1998'de yaptığı açıklamada Sanwa Bankası'nın kredi notunu düşürdüğünü bildirdi.

12 Haziran 1998 tarihli 'International Herald Tribune, "Krizin boyutları en kötümserlerin bile beklentilerini aştı" diyordu. Şimdi, "modern kapitalizmin mali yapısının toptan bir çöküşünü önleyebilecek miyiz? Dünyada mali bir liderlik kalmamışken, yönetimdekiler arasında, nedenlere ve sonuçlara ilişkin derin bir entelektüel hata söz konusuysen, insan ister istemez bu soruya olumlu cevap vermekte zorlanıyor"³⁰ dersek, sanırım çok abartmış olmayız. Bakınız G. Soros, diyordu: "Daha şimdiden Japonya, 1930'ları hatırlatan sorunlarla boğuşuyor... Ne de olsa dünyanın ikinci büyük ekonomisi... Dünya ekonomisinde genel bir yavaşlama olasılığı var".³¹

Karşımızda hızla iltihaplanmaya başlayan borç sarmalında mali krizle eklemlenen bir "aşırı üretim" krizi vardır. Ancak neo-liberal dogmaya göre, böyle aşırı üretim krizi filan yoktur, arz talebini bulur, para parayı kovalar, paradan para yapılır. Peki, ya herkes reel ekonomiden kopuk bir biçimde para yapmaya çalışıyorsa? Yatırım araçlarının fiyatları hızla tırmanır, sonra da çöker. Japonya'da spekülâtif köpük patladı. 1991'de de patladı. Hisse senedi, bina fiyatları düşmeye başlayınca, bankaların karşılıksız alacakları büyüdü, kriz mali bir boyut kazandı.

³⁰ J. M. Keynes, 1932, "Dünya Ekonomisinde Durum".

³¹ G. Soros, Reuters, 11 Haziran 1998.

Japon sermayesi ve Batı sermayesi Asya ülkelerine akmaya devam etti, bu sefer burada kapasite fazlası, bina spekülasyonu vb. ile bir köpük oluşmaya başladı. O sırada medya; “Japon mucizesi bitti, Asya mucizesi verelim”³² diyordu.

Acaba “bu süreç mali sistem ve uluslararası kredi sistemi çökmeden tamamlanabilir mi?”³³

7.8) ENDONEZYA

Asya ülkelerini saran ekonomik krizle birlikte IMF Başkanı Michael Camdessus, Asya’da istediği her lidere, istediği anlaşmayı imzalatabiliyor. Bu imzalardan birisinin atıldığı yer ise Endonezya. Türkiye ekonomisinin “duayenlerinden” Rüştü Saracaoğlu imzanın atılma sahnesini şu sözlerle yorumluyor:

“Masanın başında ihtiyar bir adam. Yardımcısının gösterdiği yerleri ayakta imzalamaya çalışıyor. Bu işi yaparken zorlandığı besbelli. İleri yaşının etkisi ile görmekte zorlanmasına rağmen gözlük takmadan imza atma konusundaki inadı nedeni ile kalemi koyacağı noktayı bir türlü bulamıyor. Dayanamayan yardımcısı, sonunda adeta kalemi tutup imzalaması gereken noktaya götürerek, ihtiyar adamın söz konusu dokümanı imzalamasını sağlıyor.

Bütün bunlar olurken masanın yanında, son derece dinç görünüşlü bir adam yüzünde büyük bir tebessümle olanları seyrediyor. Gözlüklerinin ardından görünen gözlerindeki parıltı memnuniyetini sergiliyor. Adeta muzaffer bir komutan edasıyla, ihtiyar adamın zorlanarak imzaladığı dokümanı bir teslim belgesiymiş gibi alıp kameralara doğru gülümsüyor. Bakışlarındaki ifade ‘bu iş bitti’ diyor”.³⁴

³² Şimdi de, “Asya mucizesi bitti ABD mucizesi verelim...”

³³ Keynes y.a.g.e.

³⁴ 21 Ocak 1998 Yeni Yüzyıl.

Gözlüklü dinamik adam IMF Başkanı Camdessus. Masada oturan adam ise Suharto. Dünyanın en azılı faşist diktatörlerinden biri. Endonezya tam 32 yıldır onun “demir eli” tarafından yönetiliyordu. Suharto’nun, imzaladığı belge ise gerçekten de bir teslim anlaşması. IMF ve ABD, ülkenin ekonomisini üzerine oturttuğu temel prensip olan “yabancılarla açıklığın” yeterli olmadığını düşündüğü için, ekonominin tamamen dışarıya açılmasını, özelleştirmenin hızlandırılmasını ve işçi sayısının azaltılmasını istiyor.

1965 yılında, ordudan bir grubun sol bir darbe hazırlığında olduğu iddiası ile başa geçen Suharto, yaptığı darbenin nedenini ülkeye “huzur ve güven ortamını getirmek” olarak açıkladı. 1966 yılında ordunun bütün iplerini eline geçirdikten sonra, 1967 yılında ülkenin seçimle iş başına gelen başkanı Sukarno’yu iktidardan indirerek kendini ülkenin tek hakimi ilan etti. Suharto’nun iktidarının ilk yıllarında, tarihçilerin verdiği rakamlara göre, yüz binlerce muhalif katledildi. Suharto, günümüzün tabirine göre medyatik olan eski başkan Sukarno’nun aksine, Endonezya’nın kadim tarihinde iktidarda bulunan Javanese kralları gibi sessiz, hatta kimi zaman gizemli; ama gücü elinde tutan, tek adam olarak ülkeyi yönetti. Bu sessizlik sırasında da tüm yakınları ekonominin kilit noktalarına oturdu. Sukarno iktidarı sırasında, Çin hükümetine yakın bir politika izleyen ülke, bir anda yönünü Batıya çevirdi.

Ülke, Sukarno hükümeti döneminde, Çin tarzı bir sosyalizm oturtma hedefini izliyordu. Buna ek olarak devrim stratejisi gereği, diğer Asya ülkelerindeki gerilla gruplarına da destek veriyordu.

Suharto yandaşları, yeni iktidarın ülkede istikrarı sağladığını iddia etmesine rağmen, insan hakları grupları ve muhalifler Suharto iktidarını, kayırmacılığın, devlet terörünün,

toplumsal sınıflar arasındaki farkın uçurumlaştığı ve elitlerin yaşama şansı bulduğu bir iktidar olarak niteliyor.

Bir başka görüşe göre ise, ABD ve dünya finans kuruluşlarının Endonezya'dan beklentileri çok fazla. Ülkenin çok daha kısa bir süre içerisinde, tamamen açık bir pazar olmasını istiyorlar. Bu nedenle, artık "teslim anlaşmasını" bile imzalamayan yaşlı bir lider yerine, hedeflerini daha hızlı gerçekleştirecek genç bir lidere ihtiyaç duyuluyor. Hatta yine aynı yorumlara göre, ABD bölge genelinde iktidar değişikliklerini sağlamak için finans piyasalarındaki parasını geri çekmiş; ve Asya ülkelerini borçlarını ödemeye zorlayarak kriz sürecini başlatmış.

Borç sarmalı içinde büyüyen mali krizin Endonezya'yı da vurması ile birlikte bir anda tüm gözler bu ülkeye çevrildi. Gözlerin buraya çevrilmesindeki neden krizin Endonezya ekonomisini sallamasından çok, Endonezya halkının sokaklara dökülmesi ve diktatörlüğü değilse bile bir diktatörü alaşağı etmesiydi. Endonezya; Suharto rejimi üzerinden, yakın geçmişe kadar Dünya Bankası ve IMF'nin en başarılı öğrencileri arasında yer almaktaydı. Bugün ülkede yaşanan toplu ayaklanma, bunun nasıl bir "başarı" olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanlar açlıktan kıvranmakta ve isyan etmektedirler. Dolayısıyla "iktisadi mucize" efsanesinin arka planını tanımlamaya pek gerek yoktur.

7.8.1) ENDONEZYA'NIN DİNAMİKLERİ

Egemen güçler, Suharto'yu kenara çekmekle ve aynı zamanda, bu toplumun alışık olmadığı bazı reform vaatlerinde bulunmakla, otuz küsur yıldır cezaevinde çürümeye terk edilmiş bazı siyasi tutukluları bırakmakla kitle hareketinin önünü almayı, ajitasyona son vermeyi, sükuneti sağlamayı, kısacası "iş", geçiştirmeyi başarabileceklerini sanıyorlardı.

Kuşkusuz onyıllardır bir mezar sessizliğinin hüküm sürdüğü bir toplumda, bu tür önlemlerin alınması, egemen güçlere rahat bir nefes aldırttı. Ama gelişmeler, bu nefesin geçici olmaktan öte bir değer taşımadığını göstermektedir. Kitle hareketinin baskısı altında rejimin, Suharto'yu kovarak kendine çekidüzen vermeye çalışması, nesnel olarak düzende açılmış bir gediktir. Şimdi farklı toplumsal kesimler, bu gedikten rahat nefes almakta, açılan deliği enine boyuna genişletmeye çalışmaktadır. Dağınık bir biçimde de olsa, örgütlü bir koordinasyon çerçevesinde formüle edilmese de toplumun değişik sınıf ve tabakalarında, bir talepler çığı yükselmeye başladı. Kuşkusuz bu talepler yığını, mevcut düzene alternatif bütünsel bir toplumsal proje çerçevesinde ifade edilmemektedir.

Endonezya'daki mevcut durumu, bir başka türlü de özetlemek mümkündür. Ülkede birbirine zıt iki dinamik karşı karşıyadır.

Birincisi, kitle hareketinin yarattığı direniş ve mücadele dinamiğidir. Örgütsüz ve öndersiz bir konumda hareket ederek ortaya çıkan bu dinamik, düzenli bir gelişme ve zenginleşme seyri izleyememiştir. Direniş ve mücadele geleneğinden, kültüründen ve mirasından onyıllar boyu yoksun bırakılan emekçi kitleler, bu dinamiğin açtığı süreç eşliğinde bir toparlanma, bir örgütlenme ve mücadele olanakları yaratma dönemi yaşayacaklar. Kısa bir süre içinde sayısız parti kurma girişimlerinin olduğu, topluma politik bir atmosferin egemen kılındığı görüldü. Bu gelişmeler gününbirlik meyvelerini vermektedir. Örgütlenme girişimlerinin hız kazanmasına paralel olarak, emekçi kitlelerin talepleri giderek politik bir nitelik kazanmaktadır.

Suharto'yu hedef alan şiarların, birkaç hafta içindeki evrimi, sürecin apolitik bir direnişten militan bir mücadeleye doğru ilerlediğinin kanıtıdır. "Reform istiyoruz!", "Suharto

istifa!", "Suharto'yu asın!", "Suharto'nun mal varlığı hakkın-
da yasal araştırma başlatılsın!", "Suharto mahkeme önüne çı-
kartılsın, hesap sorulsun ve yargılsın!", "Suharto'nun mal
varlığına el konulsun ve halka dağıtılsın!" Benzer bir evrim
Doğu Timör halkının taleplerinde de görülmektedir. Suharto
rejiminin Aralık 1975'ten bu yana yüzbinlerce insanını kat-
lettiği Doğu Timor halkı, ilk aşamada siyasi tutukluların ser-
best bırakılması talep etmekte, özgürlük istemekte idi. 10 Ha-
ziran günü Dili'de onbinlerin katıldığı bir gösteride Doğu
Timor halkının başlıca şiarı, Habibi'nin özel statü teklifini
reddetmek; ve "tam bağımsızlık" istemek oldu.

Endonezya'da mevcut ikinci dinamik, düzenin kendi
kendisini savunmak için yaratmaya çalıştığı direniş dinamiği-
dir. Bir başka ifade ile bu dinamik bir savunma çabasıdır, ge-
riye işleyen bir dinamiktir. Ve hızlanan gelişmeler, yükselen
mücadele süreci karşısında gerileyen bir dinamiktir. Rejimin
taviz vererek zinde tutmaya çalıştığı bu savunma hareketine
ivme kazandırmasından çekinmektedir. Emekçi kitlelerin mü-
cadele isteminin düzenli bir gelişme eğrisi izlediği ve iktisadi
bunalımın ortalığı kasıp kavurduğu koşullarda, iktidarın hare-
ket alanı giderek daralmaktadır. IMF ve Dünya Bankası'nın
açtığı kredi muslukları cari harcamaları karşılamaya dahi
yetmemektedir.

Bu koşullarda Endonezya'nın akıbetinin uluslararası
boyutları önem kazanmaktadır. G. Kore örneğinde de olduğu
gibi genelleşmiş bir sosyal kaynaşmanın yaşandığı bölgede,
bir an önce politik istikrarın sağlanması, emperyalist güçler i-
çin acil bir soruna dönüşmüş durumdadır. Emperyalist güçler
gelişmeleri endişe ile izlemekte, Habibi ekibinin; ancak cü-
retli adımlar atarak, düzlüğe çıkabileceğini düşünmektedir.
Bu ülkedeki vahşet karşısında onyıllardır kayıtsız kalanların,
bugün yükselen kitle mücadelesinin açtığı perspektifler karşı-
sında, adeta paniğe kapılmaktadırlar. Örneğin, 8 Haziran

1998'de Lüksemburg'da toplanan AB zirve toplantısında "YDD"nin şefleri, Endonezya'da "Doğu Timorlular da dahil tüm siyasi tutukluların derhal serbest bırakılmalarını" talep ettiler. AB dışişleri bakanları yayınladıkları ortak bildiride, Endonezya hükümetine çağrıda bulunarak, "politik reformların hızlandırılmasının, en kısa zamanda seçimlere gidilmesinin ve uluslararası mali kurumlara güven vermek için, iktisadi reformlarda bir an önce ilerleme sağlanmasının şart olduğunu" vurguladılar.

Endonezya konusunda belirtilmesi gereken diğer bir husus ise konunun uluslararası basında ele alınış biçimidir. Krizden birkaç hafta öncesine kadar Suharto ve rejimine Güneydoğu Asya'da istikrarın teminatı olarak bakılmaktaydı. O'nun dehşet verici geçmişi ve kanlı icraatı görmezlikten gelinmekte, olağan talihsiz olaylar kategorisine konulmaktaydı. Bugün, artık Endonezya, farklı bir biçimde tartışılmak zorunda kalınmaktadır. Bu ülkede emekçi kitlelerin yarattığı cereyan, bazı burjuva aydınlarının daha yüksek sesle konuşmaları için yol açmış bulunuyor. Aynı şekilde, alanlarında otorite sahibi olan burjuva yayın organları, yakın bir geçmişe kadar Suharto rejimini hep bir iktisadi kalkınma mucizesi olarak anmaktaydılar. Bu yayın organları, bugün sayfalarını geçmişin kirli çamaşırlarını sergilemeye, sonuçta kendi kendilerini yalanlamaya ayırmak zorunda kalmaktadırlar. Endonezya emekçilerinin, birkaç hafta içinde elde ettikleri kazanımlardan birisi de budur.

Endonezya'da halkın, Suharto faşist diktatörlüğüne karşı ayaklanması, devrimci gelişmelerin habercisi olması açısından önemli dersler içermektedir. Halk ayaklanması, yarattığı politik etkiyle uzun bir süre dünya kamuoyunun birinci gündemini oluşturmuştur. Bu doğaldır. Bu ülke 33 yıldır Güneydoğu Asya'da emperyalist dünya gericiliği tarafından korunan, beslenen anti-komünist bir kale konumundaydı. Yoğun

faşist bir terörle sağlanan “politik istikrar” sayesinde, pervasız bir sömürü ortamı yaratılmıştı. Soğuk Savaş koşullarında Endonezya, ekonomik gelişme ölçütleriyle emperyalist dünyanın, “model” ülkelerinden biri olarak sunuldu. Ekonomik göstergeler komünizme karşı bir ideolojik-politik saldırıya dönüştürüldü. Ekonomik gelişmenin sırrı emperyalist sistemin üstünlüğüyle açıklandı.

Bugüne kadar, bu psikolojik üstünlükle hareket eden emperyalist dünya burjuvazisi, bugün Endonezya’da yaşananlar karşısında şaşkına dönmüş durumda. G-7 toplantısının ana temasını Endonezya’da halk ayaklanması ve bölgede yarattığı etkiler oluşturdu. Endonezya örneği diğer ülkelere de sıçrayabilir, bundan ciddi şekilde korkuluyor. Clinton ve diğerleri, Endonezya’da politik ve ekonomik reformlar yapılmasını talep ettiler; ve Suharto’nun, zora başvurmamasını istediler. Daha dün kadar Suharto’nun, faşist terörü sayesinde gerçekleştirdikleri azgın sömürü ile azami kârlar elde eden, bu emperyalist ülkelerin temsilcilerinin reform talepleri, halkın ortaya koyduğu mücadele enerjisi ve öfke karşısında duyulan korkuyu anlatmaktadır.

Para birimi Rupî’nin bir gecede çöküşü, Endonezya ekonomisini iflasın eşiğine getirdi. O yıkılmaz olarak gösterilen kale temellerinden sarsıldı. Ekonomik iflas, toplumdaki sosyal sonuçları açısından dramatik bir durum ortaya çıkardı. Suharto kendi ağzıyla çığ gibi büyüyen işsizliğin nüfusun büyük kesimini yoksulluk içine ittiğini, gençler ve çocuklar arasında suç oranının arttığını açıklamak zorunda kaldı. Ekonomik iflas Suharto’nun her türlü meşruiyetini kaybetmiş politik yönetimiyle birleşince, emekçi kitlelerin öfkesi bir barut fıçısı gibi patladı. Halkın tepkisini, Çinli azınlığa yöneltmeye çalışan Suharto destekleyicileri pek başarılı olamadılar. Özellikle emperyalist medya, halkın öfkesinin Çinli azınlığa karşı olduğunu yansıtmak için özel çaba harcadı. Amaç halkın dire-

nişini karalamak, uluslararası desteği engellemek ve daha da önemlisi, Suharto iktidarının “istikrar”ını yansıtmaktı.

Fakat ekonomik bunalım, bir hafta içinde bazı sanayi dallarını kelimenin gerçek anlamıyla iflasa sürükledi. Tekstil ve turizm sektörü başta olmak üzere, birçok küçük işletme sahibi iflas etti. Şimdiye kadar Suharto’ya sadakat gösteren küçük üreticiler, rejime karşı harekete geçtiler. Emperyalist ülkelerin açtığı krediler bu iflasların hızını kesemedi. Kredilerle amaçlanan “ekonomik sükunet”, sadece bazı kesimlerin Suharto’ya karşı tepkilerini geciktirdi. Emperyalistler açısından krizin genel bir politik bunalıma dönüşmeden atlatılması hayati bir önem taşıyordu. Bundan dolayı ABD, politik hiçbir koşul ileri sürmeksizin, Suharto rejimine bir milyar dolar kredi verdi. Suharto rejimini kurtarmak için uluslararası tekелci gruplar da harekete geçtiler. Zira ülkenin en önemli sektörleri, bu tekellerin denetimindedir. Endonezya emperyalist tekellerin bölgede yayılmasının önemli bir üssü olarak kullanılmaktadır.

Bunun içindir ki, bir uluslararası banka konsorsiyumu da 8 milyar dolarlık kısa vadeli bir devlet kredisi açma kararı aldı. Fakat alınan kararlar ve açılan krediler, ekonomik bunalımın derinleşmesine yeni bir ivme kazandırdı. Kredilerle daha önce verilen borçlar, yatırımlar, ortaklıklar kurtarılmaya çalışıldı. Sadece özel sektörün, bu uluslararası finans kurumlarına olan borcu 75 milyar doları bulmaktadır. Yani Endonezya’daki ekonomik iflas, emperyalist ülkeleri doğrudan etkilemektedir. Özel işletmenin yanı sıra devlet işletmeleri de gelinen yerde borçlarını ödeyememektedirler. Bu nedenle Deutsche Bank yönetiminde Bank of Tokyo Mitsubishi ve Chase Manhattan temsilcileri, ülkedeki geleceklerini görüşmek üzere Suharto’yla bir toplantı yapmayı kararlaştırmışlardı. Bu bankalara ödenmesi gereken toplam borç tutarı 140 milyar doları bulmaktadır. Ancak emperyalistler için Endo-

nezya'daki ekonomik çöküntünün yükünden çok, bu ülkede gelişen halk hareketinin politik etkisi, önem taşımaktadır.

Zira Endonezya'da emekçi kitleler, Suharto nezdinde emperyalist egemenliğe yönelmişler, bu egemenliği önemli oranda sarsmışlardır. Halk, emperyalistler tarafından sunulan ekonomik ve politik desteği, kendisine yönelen bir saldırı olarak görmüş ve tepki göstermiştir. Zira Suharto'yu ayakta tutmak için verilen destek, halka karşı katliamların sürmesi anlamına gelmektedir. Ancak Endonezya halkı, tarihsel bir fırsat yakalamış ve büyük bir hesaplaşmaya girişmiştir. Bugün bir diktatörü alaşağı eden bu halk, yarın diktatörlüğün kendisine yönelecek bir mücadelenin başarısı için, küçümsenemeyecek bir deneyim ve özgüven kazanmıştır.

Dünya kamuoyu, günlerce ekranlardan bir halkın dizginlerinden boşalarak sokaklara taşan öfkesini izledi. Tek tek kahramanlar değil milyonlarca insan vahşi bir sömürü, azgın bir baskı ve zulüm düzeni olan Suharto diktatörlüğüne karşı ayağa kalktı. Egemen sınıfın çürümüş rejimine karşı on yıllardır biriken öfke ve nefret kendisini milyonların eylemliliğiyle dışa vurdu. Kapitalist sömürücülerin saraylarına, faşist diktatörlüğün kurumlarına yönelinmiş, bankalar ve dev mağazalar ateşe verilmiştir. Onyılların biriktirdiği öfke ve nefretin kapitalistlerin mallarına el koyarak, yakarak ve yıkararak kendisini ortaya koymasından daha doğal ne olabilir? Bir halk ayaklanması başka türlü yaşanamıyor, yaşanamaz. Televizyon ekranlarına yansıtılarak burjuva medyasının aşağıladığı ve "vandalizm", "çapulculuk" olarak sunduğu eylemler, bir halkın kanlı bir rejime olan derin nefretini yansıtmaktadır. Sokaklara taşan milyonların öfkesi hiçbir yasa ve kural tanımaz.

7.9) KRİZ VE IMF

Asya ülkelerinin yaşadığı krizin boyutları biraz hafiflemeye başlarken IMF, Endonezya'ya 23 milyar dolarlık bir yardım yapma kararı aldı. 1995 yılında Meksika'ya yapılan 50 milyar dolarlık yardımdan bu yana yapılan en büyük yardım olan IMF yardımının, Endonezya rezervlerini destekleyeceği ve ekonominin içinde bulunduğu bataklıktan bir kereliğine çıkarılmasını sağlayacağı belirtildi. IMF, bu yardımın karşılığında Endonezya'nın bankacılık sistemini değiştirmesini, vergilendirme sisteminde yeni bir yapılanma kurmasını, gümrük vergilerini düşürmesini ve WTO ile "bütünleşme" yolunun açılması için ticaret duvarlarını kaldırmasını istiyor.

"Otuz yıllık güçlü bir büyüme ve yoksullukta fark edilir bir azalmanın ardından bu program, Endonezya'nın global pazara girmesinin yolunu açacak; ve ekonomisinin, diğer ülkelerle rekabet edebilir hale gelmesini sağlayacaktır" iddiasında bulunan IMF Başkanı Camdessus, bu tedbirlerin Endonezya ekonomisine güven kazandıracağını ve bölgesel anlamda finans pazarlarının istikrara kavuşmasını sağlayacağını öne sürdü. Bunun yanı sıra Endonezya'ya 4,5 milyar dolar borç verecek olan Dünya Bankası ve 3,5 milyar dolar verecek olan Asya Kalkınma Bankasının "istikrar programlarının" da çok yakında devreye sokulacağı belirtildi. Dünya Bankası başkanı James Wolfensohn, bir açıklama yaparak Endonezya hükümetinin yeni aldığı tedbirleri, büyük memnuniyetle karşıladığını belirtti.

ABD Maliye Bakanı Robert Rubin, ayrıca ABD'nin de Endonezya'ya 3 milyar dolarlık bir yardım yapmaya hazır olduğunu belirtti. Global pazardaki istikrarın ulusal güvenlikleri ve ABD'deki finans piyasaları için de hayati önem taşıdığını belirten Rubin, ABD'nin Endonezya'yı en riskli ülke olarak

gördüğü ve üzerinde önemle durduğunu, böylelikle piyasalar-
daki domino etkisinden kurtulmaya çalışacağını belirtti.

	“Küreselleşme ülkeniz- deki sosyal gerilimi art- tırıyor mu?”	“Küreselleşmenin ya- rarları toplumunuza eşit olarak dağılıyor mu?”
	“Evet!” diyenlerin oranı (yüzde)	“Hayır!” diyenlerin oranı (yüzde)
Endonezya	83,3	88,9
Filipinler	77,3	95,5
Tayland	76,9	92,3
Güney Kore	63,2	78,9
Avustralya	60,0	40
Japonya	44,4	51,9
Tayvan	36,0	60
Singapur	30,8	57,7
Hong Kong	28,6	65
Malézya	17,4	77,3

Kaynak: AFP (Sorular Uzakdoğu bölgesindeki Asyalı yöneticilerce
yanıtlanmıştır).

8) KRİZ RUSYA’YA YAYILIRKEN

Eski SSCB’de önemli aşamalar kaydedildi. İnsanlık ta-
rihinin ilk işçi ve emekçi iktidarının kurulduğu coğrafyada
yaşanan sosyalist deneyim ardından yaşananlar ve emperya-
lizmin küreselleşme projesine bağlı olarak yeniden paylaşım
maruz kalan eski SSCB de neler oluyor?

Rusya emek cephesinin yeniden toparlanma ve iktidara
karşı hareketlenmesine yol açan son başkanlık seçimleri ar-
dından, Yeltsin’in danışmanı, seçimlerdeki yenilgiyi, “her se-
çim bölgesinde 2-3 adayla seçimlere girdik” şeklinde açıkladı.
Ancak muhalefetin de aynı şekilde çok adaylı katılımına
rağmen, seçimlerden kazanımla çıkması, Yeltsin hükümetinin

iktidar olmanın tüm avantajlarını kullanmasına rağmen, üreten yığınların tepkisinin bir ifadesi olduğu açıklık kazanıyor.

Muhalefetin %46 ile seçimlerden çıkmış olması, bugün için ciddi bir başarı olarak değerlendirilebilir. Birçok bölgede sol hareketin bölünmüşlüğüne ve adayların çoğunlukla örgütlü yapılar dışından bireysel katılımlarına rağmen bu sonuç, Yeltsin karşıtı muhalefet için büyük başarıdır. Bu arada Rusya Federasyonu Komünist Partisi'nin konumu ve Marksizm-Leninizme bağlılığı oldukça tartışmalıdır. Partide yaşanan krizin, bir Sol seçim platformuna yaratılamamasına neden olduğu açık. Bu konuda Bütün Birliklerin Bolşevik Komünist Partisi Genel Sekreteri, Nina Andreyava'nın açıklamaları şöyle: "Rusya Federasyonu Komünist Partisi ve Komünist Partilerin Birliği gibi sosyal demokratlaşan oluşumlar kendi dışlarında kalan tüm Komünist Partilerin, kendilerini lağvederek onlara katılmaları gerektiği konusunda ayak direliyor. Bu konuda ayak diretme gücünü ise mafya rejimi çevresince, miğde bulandırıcı bir durum olarak resmi anlamda muhatap kabul edilmiş olmalarından ve kitle tabanlarının yoğunluğundan alıyorlar. Evet gerçekten RFKP lideri Gennady Zuganov, sadece ulusal burjuvazinin değişik kliklerince değil, aynı zamanda monarşistler ve faşistlerce de resmi muhatap olarak tanınmaktadır. O daha dün, Komünist özelliklerinden uzak olması nedeniyle Washington'un taktirini kazandı. Moskova'daki ABD Büyükelçisi'nin kendisine sık sık danışma gereğini duymasını ise övünç kaynağı edinmekte. Yeni burjuvazi, iktidarı işgal ettikten sonra, kendini yenilemek üzere emekçi halkı soyarak, bir yandan zenginliğine zenginlik katarken, dışarıya karşı olduğu gibi ülke içinde de kendini, "medeni", "barışsever" ve "insancıl" gösterirken, ufukta ateşi kıvılcımlayarak yeniden savaşa dönmüş tehdi ile endişe yaratmaktadır. Rahatlıkla denilebilir ki, sınıflar arası dengesizlik mevcut iktidarın ürünüdür. Ülkemizde Komünist hareket bu

temel nedenlere dayalı olan bir birlik sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır”.

Gerek tabandan gerekse dışardan gelen bu eleştiri ve sorular karşısında Rusya Federasyonları Komünist Partisi Sekreteri Nikolay Bincukov’un yanıtı da şu: “Merkez Komitesi içerisinde de parti önderliğini sosyal demokrat çizgiye kaymakla suçlayan çok kişi var. Ancak partinin, işçi sınıfının çıkarları temelinde sosyalizm uğruna mücadele veren Leninist bir parti olduğu konusunda Merkez Komitesi kesin bir kararlılık taşımaktadır”.

Tüm bu gelişmelerin bir de ekonomik yanı var. Rusya’da 1996 Ocak’tan Kasım ayına kadar ki dönem tüm endüstri dallarındaki toplam üretim kapasitesi, 1995 yılının aynı dönemine oranla %5,4 oranında düşmüş bulunuyordu. Hafif sanayide %28, inşaat malzemeleri endüstrisinde %25, petrokimya ve makine sanayinde %12 ve gıda maddeleri sanayinde %9’luk üretim kapasitesi düşüşünün bu sektörlerde çalışan işçilere maliyeti 46 trilyon rubleye ulaştı.

Rusya’nın yıllık bütçe açığının yarısı anlamına gelen bu korkunç rakam, yüzbinlerce işçi ailesi için açlık sefalet ve sonu belli olmayan, bir işsizlik anlamına geliyor. ILO’nun 1996 Kasım ayı verilerine göre işsizlik bütün ülkede üretime katılabilen nüfusun %9,4’ünü kapsayan korkunç bir boyuta ulaştı. Bu da yaklaşık olarak toplam ülke nüfusunun yarısına yaklaşan 72,7 milyon üretime katılabilen insanın, 6,8 milyonunu, işsiz olduğu anlamına geliyor. Elbette bu verilerin ILO’ya ulaşmış resmi veriler olduğu düşünüldüğünde gerçek rakamların, bunun 2-3 katı olduğunu varsaymak bir abartma olmayacaktır.

Rusya’da giderek ağırlaşan ekonomik koşullar yanında, özelleştirme ve serbest piyasa ekonomisinin inşasına ilişkin Bütün Birliklerin Bolşevik Komünist Partisi Genel Sekreteri Andreyeva bakın ne diyor:

“Her şeyden önce gerici rejim, mafyanın ekonomik mekanizmasını inşaa ediyor; ve Yeltsin, buna dört operasyon olanağı sağlamış bulunuyor. Bu çirkef işletmeler, tekelleri yaratmaya başladılar. Bankaların sermayesi, yabancı sermaye ile birleşerek ikiye katlanmakta ve bu ülkede hayati olarak bulunan her şeyi satmaktan yorulmuş hale geldiler. Yeltsin, fabrika müdürlerini 150 bin ruble maaşla müteahhit olarak orduya alıyor. Eğer bütün bu süreçte yabancı sermaye ve artı “insani” yardımlar şıngırtılamasaydı. Vahşi kapitalizmin hiçbir zaman yaşama olanağı olmayacaktı. Gerici rejimi destekleyen küçük esnafı da kapsamak kaydıyla, tüm küçük burjuvazi, hırsızlar, dolandırıcılar, sahtekârlar, fuhuş yapanlar, gangsterler, kiralık katiller, parası ve mevkii ile değer verilen diğer tüm kriminaller rejimden sökülüp atılırlardı. Yerel hükümetlerde veya yargı organlarında kriminaliteye karşı mücadele etmek isteyenler, bu nedenle her seferinde üstleri tarafından engellenmekte. Politik ajanlar, küçük suçları gözardı etmekte. Bunlar küçük burjuvazi tarafından ulusun “bekçileri” olarak örgütlendirildiler. Tabii ki diğer silahlandırılmış haydutlar da var. Eğer halk, ülke yönetiminde söz sahibi olursa kendi haklarına sahip olmak üzere her şeyi söküp alacağını onlar da gayet iyi bilmektedirler. Bu nedenle büyük burjuvazi ve suçlular rejimin giderek faşizanlaşmasında temel neden olarak, büyük tehlike oluşturmaktadırlar. SSCB’nin daha önceki ıslahatçı kapitalizme geriye dönüşle birlikte daha sessiz olarak idame etmekte; ve Gorbaçov kliğinden, Lukyanov ve Volskoy oportünistleri, Yeltsin’in ajanları olarak yetkinleşmekte. Bu gerici politik maskaralığın kesinlikle sonu yok. Şimdi Komünist ve sosyalist partilerin koordinasyon komitesi, dönüşe karşı güçler arasında eylem birliği oluşturmaya çalışılıyor. Bizler SSCB’nin, Büyük Ekim Devrimi ve Lenin’in anavatanı olarak ayağa dikileceği günlerin, uzak olmadığına inanıyoruz”.

Nina Andreyava'nın öngöröleri gerçeklenecek mi?

Yaşayanlar bunu görecek; ancak Rusya'nın, bu politik ve iktisadi durumuna ek olarak, dünyayı saran krizin Rusya'ya düşen payına da göz atmakta fayda var. Japon Yeni'nin değeriinin düşmesi ve Çin'in devalüasyonu ile çalkalanan uluslararası piyasalar, bir kez de Rusya'nın devalüasyon yapma olasılığı karşısında Moskova ve Avrupa borsalarında şiddetli düşüşler yaşandı.

Rusya Merkez Bankası'nın, piyasaları sakinleştirmek, rubledeki devalüasyon baskısını hafifletmek ve dövize hücumu engellemek için döviz piyasalarının tümüyle kontrol altına aldığı; Rusya'nın, devalüasyon yapma olasılığı karşısında Moskova ve diğer Avrupa borsalarında şiddetli düşüşler yaşandı. Ünlü spekülätör George Soros'un 13 Ağustos 1998'de Financial Times'da çıkan bir makalesinde, Rusya'nın %15-25 aralığında devalüasyon yapmasının kaçınılmaz olduğunu iddia etmesi, rubleye dayalı menkul kıymetlerin elden çıkarılmasına yol açtı.

Rusya Merkez Bankası'nın, piyasaları sakinleştirmek, rubledeki devalüasyon baskısını hafifletmek ve dövize hücumu engellemek için döviz piyasalarının tümüyle kontrol altında olduğu yönündeki açıklamaları, yeni bir heyecan dalgası yarattı. Rusya'da yaşanan şok gelişmeler, başta Frankfurt Borsası olmak üzere hemen hemen tüm Avrupa borsalarında, ardından da ABD borsalarında düşüşlere neden oldu.

Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Başbakan Sergey Kiriyenko'nun yaptıkları "devalüasyon yok" açıklamalarına karşın beklenen oldu; ve 17 Ağustos 1998'de Rusya, dış borç ödemeleri için 90 günlük moratoryum ilan ederek, rubleyi geniş aralıklı koridorda dalgalanmaya bıraktı. Rusya Merkez Bankası, rublenin dolar karşısındaki değeriinin %33,7 oranında gerilemesine yol açacak bir dizi yeni karar açıkladı. Uluslararası finans çevreleri, rubleyle ilgili alınan kararı fiilen de-

valüasyon nitelemelerine karşın, Rusya hükümeti ve Merkez Bankası'ndan yapılan açıklamada, ısrarla kararın devalüasyon olmadığı belirtildi.

Devlet Başkanı Yeltsin, tatilini yarıda keserek apar topar Moskova'ya dönerken IMF heyeti de ülkeye geldi. IMF, devletler ve özel kuruluşlardan Rusya'ya destek vermelerini istedi. IMF Başkanı Camdessus, yaptığı yazılı açıklamada, "Açıklanan önlemler ve bunların potansiyel etkisinin IMF uzmanları ve yöneticileri tarafından derhal incelemeye alınacağını" belirtti. Rusya hükümetinin, ekonomik politikaların tatmin edici olduğunu ileri süren Camdessus, "Buna karşın mali piyasalarda güvenin tesis edilememesi dolayısıyla, Rusya'nın rezervlerinde kayıp ve borsalarda hızlı düşme gözlenmiştir. Rusya hükümeti, düşme eğiliminin devam edeceği riskini dikkate alarak, bugün güveni güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi önlem almıştır" dedi.

IMF'nin, Rusya'ya sağladığı ek kredinin eylül ayında teslim edilen ikinci dilimi 4,3 milyar dolarken Rusya, ilk dilimi temmuz ayında, 4,8 milyar dolar olarak aldı. Dış borç ödemelerinde 90 günlük dondurma (moratoryum), devletin özel çevrelerden aldığı borçlarla, Rus özel bankalarının diğer yabancı özel çevrelerden aldığı borçların geri ödenmesinin dondurulmasını kapsarken, devletin devletlere veya IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara yükümlülüklerinin dondurulmasını içermiyor.

Rusya Merkez Bankası Başkanı Sergey Dubinin, kararların, "Rus vatandaşlarının ve yerli üreticileri korumak ve mali spekülörleri cezalandırmak" amacını taşıdığını, devalüasyondan sonra, mali spekülasyonun Rusya'daki kazançlı işlerden biri olmaktan çıkacağını söyledi. Rusya Maliye Bakanı Yardımcısı Oleg Vyugin, "Hükümetin, mali piyasaları ıslahata sokmayı amaçlayan paketinin, ülkenin dış borçlarıyla ilgili yükümlülüklerini aksatmayacağını" söyledi. Vyugin,

“Tüm ödemeler, önceden planlandığı gibi yapılacak” dedi. Maliye Bakanı Mihail Zadornov da devalüasyonun hükümete aylardır ödenemeyen işçi ve memur ücretlerini ödeme olanağı tanıyacağını ve sanayiye yönelik yatırımların artacağını ifade etti.

Rusya’da Asya krizinin, petrol fiyatlarındaki düşüşün ve “gangster kapitalizmi”nin etkin rol oynaması nedeniyle ülkenin ekonomik dar boğaza girdiğine dikkat çekiliyor. Asya krizinden sonra domino etkisiyle tüm dünya mali piyasalarında yaşanan istikrarsızlığın son halkası Haziran 1998’de Rusya’daydı. Ülkede yaşanan krizin, serbest piyasa ekonomisi reformlarının sanıldığı gibi mucizeler yaratmadığını gösterdiği ifade ediliyor. Marmara Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Hayri Kozanoğlu, krizin dünyanın diğer bölgelerini iyice hassas bir konuma getirdiğine işaret ederek, “küreselleşme sürecinde sermaye akışlarının ülkeler üzerinde çok belirleyici olması bütün dünyada ekonomik çalkantıların daha şiddetli geçmesi olasılığını zaten artırıyor” diye konuşuyor.³⁵ Kozanoğlu, Rusya ekonomisinin altyapısının çok sorunlu bir durumda bulunduğunu söyleyerek, “Rusya’da tam serbest piyasaya dayalı bir kapitalizme geçmenin sancıları yaşanıyor” diyor. Bütçedeki büyük yetersizliğin ülkeyi krize soktuğunu ifade eden Kozanoğlu, durumu şöyle açıklıyor: “sermaye mülkiyeti yeni bir kapitalist sınıfa devredildi. Bu sınıf kapitalizmin kurallarına uymuyor. Bir anlamda buna mafya kapitalizmi denilebilir. Böyle olunca yeterince vergi almak mümkün olmuyor”.

9) KÜRESEL MALİ KRİZ VE BREZİLYA

Kuzey’in egemenliğindeki dünyada yabancı yatırım oranının 1997 yılında, 1996’ya göre, %19 artışla 400 milyar

³⁵ Cumhuriyet, 9 Haziran 1998, s.11.

dolara ulaştığı”nı belirten, UNCTAD “1998 Dünya Yatırım Raporu”na göre, “küreselleşmeyi yabancı sermaye yönlendiriyor”.³⁶

Bu dünyanın hal-i pür melaline ilişkin olarak, Bill Clinton, “Dünya ekonomisi bir uçurumun kenarında yürüyor”;³⁷ Bil Meahan, “aç gözlülükten, korkuya geçtik. Şimdi de korkudan paniğe geçiyoruz”;³⁸ Massimo D’Alema, “1999’da zor bir döneme giriyoruz, ekonomik büyüme düşüyor, resesyon riski artıyor”;³⁹ ‘Financial Times’, “küresel kurbanlar artıyor. Brezilya’nın reali serbest dalgalanmaya bırakması Hong Kong ve Çin’i tehdit ediyor. (...) Japonya düze çıkamadı”;⁴⁰ Fatih Özatay, “karamsarlık diz boyu. Dünya ekonomileri çok uzunca bir süredir yaşamadıkları olumsuzlukları, üstelik beraberce yaşama tehlikesi ile karşılaşıyor”;⁴¹ Osman Ulagay, “ABD ve dünya ekonomisi 1999’a devasa risklerle giriyor”;⁴² Özer Ertuna, “mali kriz pek çok kişi için yıkımdır. Fakat malî kriz ekonomik krize dönüştüğünde, yarattığı tahribat çok daha büyük olur”;⁴³ Standart and Poor’s baş ekonomisti Nariman Behrawesh, “küresel kriz yayılıyor. Küresel ekonominin %40’ı ya ekonomik durgunluk içinde ya da ekonomik durgunluğa geçiyor”⁴⁴ derken; (dünyayı sel basmış da kurbağanın umurunda olmamışcasına) Süleyman Demirel ekliyor: “küreselleşmenin

³⁶ Cumhuriyet, 11 Kasım 1998, s.13.

³⁷ Bill Clinton, International Herald Tribune, 13 Ekim 1998.

³⁸ Bil Meahan, CNN, 12 Ekim 1998.

³⁹ Massimo D’Alema, International Herald Tribune, 11 Kasım 1998.

⁴⁰ Cumhuriyet, 20 Ocak 1999, s.12.

⁴¹ Fatih Özatay, Radikal, 6 Ekim 1998, s.13.

⁴² Osman Ulagay, Milliyet, 6 Aralık 1998, s.11.

⁴³ Özer Ertuna, Radikal, 28 Eylül 1998, s.13.

⁴⁴ Nariman Behrawesh, Ülkede Gündem, 3 Ekim 1998, s.7.

nomut bir olgu halini aldığı günümüzde ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık hayatın her alanını etkilemektedir”.⁴⁵ “Krizi dünyanın sonu sanmayın. Krize neden olanlar, çözüm yolları üzerinde çalışıyor. ABD, Avrupa buna bir çare bulacak!”⁴⁶

Demirel, ne derse desin; bunun önemi yok; işsizlik,⁴⁷ açlık ve eşitsizliğin derinleştiği dünya kapitalizmi açısından Keynesyen “çözüm”de⁴⁸ karşılıksız! Aslolan küreselleşmenin, Hamlet’in, “keder geldiğinde tek tek değil, bölük bölük gelir” deyişindeki gerçeğe sarsılması!

Bu bağlamda küresel mali krizi farklı optikten okumak gerekiyor. Yani krizin tarihini ve nedenini, yani kapitalizmi okumak gibi. Krizin devrim çizgisini ve nedenselliklerini aydınlatacak bu okuma; iktisadi olayların tarihini ve gerçeğini betimleyici bir eleştirelilikle irdelemenin ve tekile takılıp kalan ufuksuzluğu aşmanın yolunu açar.

Küresel ekonomik kriz, yeni ve son zamanlara özgü bir olgu değil. Neredeyse kapitalizmin tarihi kadar köklü bir geçmişi var. Küresel özellikleriyle kapitalizmin krizi; artık tekil ve sınırlı bir olgu olmaktan çıkıp; dünyayı bir ucundan diğer ucuna kadar sarıp sarmalayan bir dinamik olarak algılanmalıdır.

Dünya ekonomisini daraltarak, küçültürken; reel ekonominin sanallaştığı ve spekülative-rantiye özelliklerinin bas-

⁴⁵ Süleyman Demirel, Cumhuriyet, 1 Mart 1999, s.7.

⁴⁶ Süleyman Demirel, Radikal, 6 Ekim 1998, s.15.

⁴⁷ ILO verilerine göre, Asya-Pasifikte başlayıp Rusya’ya sıçrayarak tüm dünyayı etkileyen global krizin ilk fazında 10 milyonu aşkın kişi işsiz kaldı (Radikal, 12 Kasım 199, s.13).

⁴⁸ Erdoğan Alkin, “İktisatta moda yine değişiyor,” (Milliyet, 10 Kasım 1998, s.10) diyerek Keynesyen seçeneklerin devreye sokulacağı sinyali verirken; Erol Emed de sormadan edemiyor: “Kriz, korumacılığı geri mi getiriyor?” (Radikal, 5 Aralık 1998, s.15).

kın karakteri kazandığı dünya ekonomisinde mali kriz derinleşiyor.⁴⁹ Bunun kökünde bir aşırı üretim ve fazla kapasite sorunu, yani kapasite/üretim fazlası ve talep kısıtlılığı çelişkisi var.⁵⁰ Ulaşılan aşamada, krizin insanî maliyeti katmerlenirken resesyonel bir iflasın eşiğindeki kapitalist dünya ekonomisi bir yıkıma doğru evriliyor.

İktisat Dergisi'nin Kasım 1998 tarihli 384. nüshasında enine boyuna tartışılan küresel kriz konusunda, "bu tepetaklak gidiş nedere duracak?" sorusu sıkça telaffuz ediliyor; Hayri Kozanoğlu "Hiç beklenmedik anda, beklenmedik riskler var"⁵¹ saptamasını yapıyor. Hiç beklenmedik anda, umulmayan risklerin karşımıza dikilmesinin muhtemel olduğu bir tarihsel kesitten geçiyoruz.

Yaşanan, "kriz dünyayı salladı: birçok ülkeyi etkisi altına alan kriz, uluslararası düzeyde talep artışını daralttı. 1998'de dünya üretiminin %60'ına sahip olan ABD ve Avrupa'da iç talep artışı yavaşlarken; dünya üretiminin dörtte birine sahip olan Doğu Asya, Japonya ve Ortadoğu'da da iç talep daralması gündeme geldi".⁵² 1999 yılı için, "Dünyayı çalkantılı bir yıl bekliyor"⁵³ diyen 'Financial Times', karamsar bir tablo çizerken; "şimdi de Brezilya depremi! Batı'nın tüm çabalarına rağmen kriz Brezilya'nın da kapısını çaldı".⁵⁴ "Sambacılar dünyayı titretiyor".⁵⁵ "Brezilya sallantıda".⁵⁶ "Brezil-

⁴⁹ "Dünya Bankası'na göre dünya ekonomisindeki durgunluk ve resesyon 2001'e kadar sürecek"! (Radikal, 19 Şubat 1999, s.15).

⁵⁰ Bu konuda etraflı bir teorik analiz için: Robert Brenner, The Economics of Global Turbulence, New Left Review, 1998, No:229.

⁵¹ Hayri Kozanoğlu, İktisat Dergisi, Kasım 1998, No:384, s.20.

⁵² Radikal, 1 Mart 1999, s.16.

⁵³ Cumhuriyet, 7 Ocak 1999, s.9.

⁵⁴ Radikal, 14 Ocak 1999, s.7.

⁵⁵ Milliyet, 24 Ocak 1999, s.8.

⁵⁶ Hakan Gülseven, Radikal, 18 Ocak 1999, s.14.

ya'da sular durulmuyor".⁵⁷ "Brezilya'nın başı deritten kurtulmuyor. Ulusal para brimi real, 15 günde %55 oranında değer kaybetti".⁵⁸ Brezilya'da bir günde 1,2 milyar dolar yurtdışına kaçınca, borsalar yere çakıldı.⁵⁹ "Borsalar Brezilyazede: Brezilya dünya borsalarını vurmaya devam ederken,⁶⁰ IBM'in gelirinin düşeceği haberleri, Amerikan Borsası'nda deprem yarattı".⁶¹ "Brezilya vurdukça vuruyor. Brezilya'dan çıkan paranın net 745 milyon dolar düzeyine ulaşması dünya borsalarını allak bullak etti. 13-20 Ocak 1999 kesitinde Brezilya Borsa'sındaki -23,4 yüzdellik düşüş, diğer borsalardan Arjantin'i -19,8, Türkiye'yi -15,2, Meksika'yı -11,9, Rusya'yı -9,2, Venezüella'yı -8,7, Şili'yi -7,3, Çek Cumhuriyeti'ni -6,6, Kolombiya'yı -6,4, İsrail'i -5,1, Tayland'ı -4,2, Yunanistan'ı -3,7 düzeyinde etkiledi".⁶²

Ergin Yıldızoğlu, Brezilya dersini, "önce sütünü sağ, bitince de derisini yüz!"⁶³ şeklinde özetlerken, "Ah Brezilya, vah Brezilya" diyen Atilla Yeşilada ekliyor: "Brezilya'da devalüasyonla başlayan olaylar zinciri, 1999'un kaderini belirleyebilir".⁶⁴ Bu arada unutulmasın: 780,1 milyar dolarlık GSYİH'sı, %1,7'lik GSYİH artışı, kişi başına 4.920 dolarlık GSMH'sı, %3'lük tüketici enflasyonu, %1,8'lik sanayi üretimi artışı, ücretlerdeki ortalama artışın %6,8 düzeyinde olduğu, 40 milyar dolarlık döviz rezerviyle, %9,5'luk işsizlik oranıyla, kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı %40,5, bütçe a-

⁵⁷ Radikal, 22 Ocak 1999, s.15.

⁵⁸ Radikal, 27 Ocak 1999, s.14.

⁵⁹ Radikal, 14 Ocak 1999, s.15.

⁶⁰ Brezilya FinansBakanı Pedro Malan, IMF'nin kurtarma paketi için önerdiği 41,5 milyar dolar az buluyor! (Cumhuriyet, 2 Şubat 1999, s.13).

⁶¹ Radikal, 24 Ocak 1999, s.15.

⁶² Radikal, 23 Ocak 1999, s.15.

⁶³ Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 18 Ocak 1999, s.13.

⁶⁴ Atilla Yeşilada, Radikal, 22 Ocak 1999, s.14.

çıgının GSYİH'ya oranı %7,45, dış borcunun GSYİH'ya oranı %24,3, dış ticaret dengesi (eksi) -5,7 milyar dolar olduğu Brezilya dünyanın sekizinci büyük ekonomisiydi;⁶⁵ başına gelenler ise meydanda!

Michel Chossudovsky,⁶⁶ “Krizin Ortayerinde Yağma: Brezilya’da Programlı Yeniden Sömürgeleştirme” adlı yazısında, “Ocak 1999’da real’i sürükleyen spekülâtif saldırı, “yatırımcılar”la IMF arasında, ikincinin birincilere, Brezilya’nın döviz rezervlerinin yağmasını tamamlamalarına olanak sağladığı, titiz bir yeniden rol dağıtımını da beraberinde getirdi. Faaliyet sektörleri ve son derece düşük fiyatlarla tasfiye edilecek kamu hisseleriyle yoldan çıkmış bir ekonomide, yabancı sermaye; şimdi “kendi işini görmek” için sahneye çıkabilir. Ancak bu yeniden sömürgeleştirme, toplumun tüm kesimlerinden güçlü bir direnişle karşılaşmakta”dır, diyerek tabloyu şöyle resmetmekteydi: “Sao Paolo borsası, nihaî spekülâtif saldırının önünde, Brezilya’nın “Kara Çarşamba”sı, geçtiğimiz 13 Ocak’ta çöktü. Merkez Bankası’nın güçlü odaları zorlanmıştı. Real’in dolara “yükselen” kilitlenmesi sona ermişti. Emisyon enstitüsü müdürü Gustave Franco görevden alınmıştı, yerine getirilen iktisat profesörü Francisco Lopes, “dokunulmaz” maliye bakanı Pedro Malan’la birlikte IMF ve ABD Hazine Bakanlığı’yla “istişareler”de bulunmak üzere alel acele Washington’a gönderildi.

Yürütölen görüşmeler, yalnızca birkaç gün sonra Brezilya’nın alacaklılarıyla New York Federal Rezerv binasında yapılacak sabah toplantısının hazırlığı niteliğindeydi. Bu gizli oturum kahvaltının çağrılıları arasında Quantum spekülâtif fonlarının patronu George Soros; Citigroup ikinci başkanı William Rhodes; Goldman Sachs bankasından Jon Corzine;

⁶⁵ Milliyet, 18 Ocak 1998, s.8.

⁶⁶ Ottawa Üniversitesi’nde profesör, La Mondialisation de la pauvreté (Ecosociété Yay., Montreal, 1998)’nin yazarı.

Merill Lynch'den David Komansky bulunmaktaydı.⁶⁷ Katılımcılardan birinin, Rhodes'in bir uzman oluşuyla daha da önem kazanan bir toplantıydı bu; Bay Rhodes New York Klübü'ne (bankalar komitesi) başkanlık etmiş, 750 alacaklı malî kuruluşun temsilciliğini üstlenmişti; Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso'yla, maliye bakanı olduğu dönemde (1993-94) Brezilya'nın dış borcunun yeniden yapılandırılması ve real planını görüşen de oydu.⁶⁸ Bu planın sonucu ülkede iç borç patlaması yaşanmış ve iç borç hacmi 1994'deki 60 milyar dolardan 1998'de 350 milyar dolara fırlamıştı.

Bu süre boyunca, kamuoyunu koşullamak için "Asya gribi" salgınından dem vurulmuştu. Uluslararası "malî topluluğun" ayrıcalıklı medyalarına gelince, her türlü kötülüğün sorumlusunu sorgusuz sualsiz ilan edivermişlerdi: federal hükümete olan borcuna doksan günlük moratoryum ilan eden Brezilya eski Başkanı, Minas Gerais Eyaleti'nin yeni seçilmiş başkanı Itamar Franco.⁶⁹ Kimi federe eyaletlerin hükümetlerin borçlarını ödememe tehditleri, Brasilia'nın "ekonomik itibarı"nın ciddi biçimde zedelemekteydi.

Eleştirilerden, Kongre de bağışık değildi. Aralık 1998'de IMF'nin öldürücü tedavisine koşulsuz onay vermesi kınanıyordu. Önerilen plan federal bütçeden 28 milyar dolarlık kesintiler öngörmekteydi: bunlar özellikle kamu sektöründe işten çıkarmalar, sosyal programların çözülmesi, sosyal sigorta sisteminde "reform", kamu hisselerinin satışı, federe eyaletlere malî transferlerin dondurulması ve devlet gelirlerinin, özellikle vergi artışlarıyla, öncelikli olarak dış

⁶⁷O Estado de Sao Paulo, 21 Ocak 1999.

⁶⁸Emir Sader, "Le pacte des élites brésiliennes", Le Monde diplomatique, 18 Ocak 1998.

⁶⁹Financial Times, 18 Ocak 1999.

borçların ödenmesinde kullanımı şeklinde ortaya çıkmaktaydı.⁷⁰

Yaşam düzeyinde korkunç gerileme: Drakoncu bir para politikası talep etmekle, Wall Street'le ortak hareket eden Washington kurumları, Brezilya'nın sınaî temelini de yoketmeyi, iç pazarını kontrol altına almayı ve yürürlükteki özelleştirme programını hızlandırmayı öngörmekteydiler. IMF'nin buyruğu üzerine bankalararası faizler, günden güne yükselerek Şubat başlarında astronomik %39'u buldu. Ticarî bankalar nezdinde anlaşmaya varılmış borçlar için yıllık faiz oranları %50 ile 90 arasında seyrediyordu. Çok sayıda yerel işletme borç faizlerinin %150 ila 200 arasında seyrettiği ölçüde ödenmesi olanaksızlaşan borçlarla felç olarak iflasa sürüklenmişti.

Evet, malî piyasalarda "güven" tazelenmiş, bu da Sao Paulo Borsası'nda yükselişe yol açmıştı; ama real, %40 oranında değer yitirmiş; ve yakıt, besin ve birincil gereksinim ürünlerinin fiyatları derhal fırlamıştı. Bu ise, yarıdan fazlası yoksulluk eşiğinin altında yaşayan 160 milyon nüfuslu bir ülkede yaşam düzeyinde korkunç bir gerileme anlamına gelmekteydi. "Kara Çarşamba"yı izleyen günlerde aralarında Ford, General Motors ve Volkswagen'in de bulunduğu ÇUŞ'lar, faaliyetlerini daralttıklarını ve yığinsal işten çıkartmaları duyurdular.

İlk tahlilde Brezilya'nın talihsizlikleri Doğu Asya'daki bir deja-vu'yü anımsatmaktadır. Ancak bir boyut farkı söz konusudur: Asya'da, IMF'nin "kurtarma" planları krizden önce görüşülmüştü, sonra değil. Bir başka deyişle, Fon, spekülâtif dalgaların ve ulusal paranın erimesinin ertesinde üste-

⁷⁰IMF Başkanı Michel Camdessus ile direktör yardımcısı Stanley Fischer'in 13 Kasım 1998 tarihli basın toplantısı. Ayrıca Bak.; IMF, "Letter of Intent (Niyet Mektubu)" ve "Brazil: Memorandum of Economic Policy (Brezilya: Ekonomi Politika Muhtırası)", Washington, 13 Kasım 1998.

ninden gelinmez bir borçlanmayla karşı karşıya kalan hükümetlerin “yardımına” koşmuştu yalnızca.

Buna karşın, Brezilya’da IMF G-7 ile anlaşmanın sonucu olan 41,5 milyar dolarlık “yardım”ı duyurarak, daha 13 Kasım’da -yani real’in erimesinden iki ay önce- işbaşı yapmıştı. Resmî olarak tedavi, sağaltıcı değil, önleyici olma iddiasındaydı. Pratikteyse, spekülâtif işlemleri önlemek bir yana, sermaye kaçışını hızlandırıcı bir etkisi oldu. Onaylanmasını izleyen iki ay içinde ülkeden 20 milyar dolar kadarlık bir sermaye kaçışı oldu; yani IMF’nin talep ettiği bütçe kısıntılarına denk bir miktar. Merkez Bankası rezervleri, günde 400 milyon doları bulan oranlarda yağmalanarak, Temmuz 1998’deki 75 milyar dolardan, Ocak 1999’da 27 milyar dolara düştü. IMF istikrazının Kasım ayı içinde serbest bırakılan ilk dilimi (9 milyar dolar), hızla değer yitiren reali desfektlemek amacıyla har vurup harman savruldu: bu miktar, bir aylık sermaye kaçışını karşılamaya, ancak yetiyordu..

IMF planı, spekülâtorleri büyük ölçüde cesaretlendirdi: paranın “orada olduğunu” biliyorlardı, yapılacak tek iş ona el koymaktı. Merkez Bankası dış anlaşmalarını yürütmede zorluk çekse de, IMF-G-7 kredileri eldeydi: bankalar spekülâtif fonlar ve kurumsal yatırımcılar, ganimetlerini felaket anında geri taşımak üzere onları tüketebilirlerdi. Devalüasyon için seçilen an da senaryoya dahildi: 41,5 milyar dolarlık istikrazını açıklayışını izleyen iki ay boyunca sabit bir kambiyo oranını garantilemekle IMF, spekülâtorlere hızla 20 milyar doları cebe atma olanağı sağlamıştı. Wall Street, Washington kurumları ve Pedro Malan’ın iktisatçılar ekibi, devalüasyonun kaçınılmaz olduğunu biliyordu; ancak Merkez Bankası’na, olabildiğince geciktirme talimatı verilmişti. IMF sonunda, 15 Ocak günü, yani Merkez Bankası rezervlerinin çoktan talan edildiği bir anda, realin dalgalanmaya bırakılmasına onay verdi.

IMF'nin başkan yardımcısı ve Kasım "paket"inin başlıca mimarı Stanley Fischer, Davos Dünya Ekonomik Forum'undan ayrılarak doğrudan Brasilia'ya geldi; ve yeni bir anlaşmanın, görüşmelerine oturdu. Kısa vadeli borçlar patladığından, "yeni siyasal inisiyatifler" kendini dayatmaktaydı; birkaç ay önce alınan önlemler, "kalıcı bir güven sağlamada" yetersiz kalmıştı. Yeni vergi hedefleri saptanması; ve hükümete, "özelleştirme ve devletin ekonomik faaliyetlerden el çekmesi çabasını yoğunlaştırma" talimatının verilmesi, federal ve devlet bankalarının tasfiyesine, -enerji dahil- stratejik sektörlerin ve kamu girişimleriyle altyapılarının, yabancı sermayenin denetimi altına alınmasına yol açtı.⁷¹

Merkez Bankası kasalarının, 41,5 milyar dolarlık kredinin ikinci 9 milyar dolarlık dilimini alması, işlemcileri, öldürücü yağmalarını sürdürmeye sevketti. Spekülatörlerin görevini kolaylaştırmak için -hükümet "manevralarını bozmak için" diyor-, tam iki hafta önce atanan Banka başkanı Francisco Lopes'e teşekkür edilip yerine gerçek bir "uzman" getirildi: New York'da Soros'un Quantum fonlarının eski danışmanı Arminio Fraga Neto!

Şubat'ta IMF'yle imzalanan anlaşma, "enflasyonla mücadele aracı olarak", açıkça ücretlerin göstergesizleştirilmesini öngörüyordu. İşsizliğin artmasına gelince, otoriteler tarafından aynı amaca hizmet eden "gerekli bir şer" olarak sunulmaktadır. Bir başka deyişle, realin devalüasyonu ile enflasyonist bir sarmalı tetikleyen IMF, asla kötülüğün nedenlerini hedeflemeyen; ama ülkeyi, bir resesyona sürükleyen sözde bir "anti-enflasyon programı" dayatmaktadır. Daralma ve "öldürücü" kredi faizleri Malan'ın, üstüne üstlük, ticaretin daha da serbestleştirilmesi, "daha rekabetçi olmaları" için it-

⁷¹Bak: Brezilya Maliye Bakanı ile IMF heyetinin ortak açıklaması, News Brief, no. 9/5, IMF, Washington, 4 Şubat 1999.

halat rekabetiyle tehdit ettiği yerel üreticilerin, programlı iflası anlamına gelmektedir.

Böylelikle Brezilya ekonomisinin, hızla yeniden sömürgeleştirilmesinin koşulları yaratılmıştır; yabancı sermaye “kendi işini görmek”; ve zor durumdaki ya da iflas etmiş işletmeleri, düşük fiyatlara kapatmak üzere gelebilir. Öte yandan, realin değer yitirmesi kamu hisselerinin değerini düşürecek; ve dış yatırımcılar için özellikle cazip olan koşullarda, özelleştirilmelerinin yolunu açacaktır. Tüm federal vergi yapısı ve ülkenin üretici dokusu bozulma tehdidiyle karşı karşıyadır; ve bunun sonucu, toplumsal uçurum daha da genişlemektedir.

“Ulusal güvenliğe yönelik tehdit”: Aralarında ülkenin en önemli iki eyaletinin (Minas Gerais ve Rio Grande do Sul) de bulunduğu, muhalefetin kontrolü altındaki yedi eyaletin valileri, federal hükümetin, IMF hesabına kendilerine dayattığı ağır yükümlülüklerle başkaldırarak, Brasilia’ya olan borçlarını yeniden görüşmek üzere, Cardoso ve Malan’ın başını ağrıtmaktadırlar. Bu konuda nüfusun hemen tamamının ve tüm sendika ve patron örgütlerinin desteğini kazanmışlardır. Emekçi Partisi (PT) adına 1988’de kazandığı Porto Alegre’nun eski belediye başkanı, Rio Grande do Sul valisi, Olivio Dutra’nın durumu özellikle böyledir. Dutro, eyaletin borcunu ödemek için mevcut enerji ve su sektörlerinin özelleştirilmesini reddetmektedir. Ve bu konuda Rio Grande do Sul Ticaret Birliği ile Sanayiciler Federasyonu’nun tam desteğini sağlamıştır ki, bu da onu hükümet açısından özellikle direngen bir düşman kılmaktadır.⁷²

Muhalefet milletvekilleri ve partilerin ötesinde, tüm örgütler Cardoso’nun politikasını reddetmektedir. En başta da, ülkenin IMF buyruklarına “tam teslimiyeti”ni mahkûm eden, güçlü Katolik Kilise. Brezilya Piskoposları Konfederasyonu

⁷²Bak: “Rumblings of Revolt Heard in Brazil’s Deep South Again (Brezilya güneyinde yeniden isyan homurtuları)”, Financial Times, 4 Şubat 1999.

Adalet ve Barış Komisyonu sekreteri Francisco Whitaker, Şubat ayı içinde Fischer ve Malan arasında varılan anlaşmayı “ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit” olarak nitelemiştir. Ulu-sal Avukatlar Örgütü de, “ülkenin IMF’nin deney laboratua-rına dönüştürülemeyeceğini” açıklamakta ve “Brezilya dev-letinin kalkınmaya ket vuran, istihdâmı daraltan ve toplumsal dışlamayı daha da vahimleştiren yabancı çıkarlarına boyun eğmesini kabul edilmez bulduğunu” bildirmektedir.⁷³ Cardoso’nun, Washington ve IMF’nin dayatmalarını tatmin etmesini olanaksız kılacak, güçlü bir toplumsal hareketin ko-şulları biçimlenmektedir. Krizin beklentileri, Brezilya’nın boyutlarını çoktan aşmıştır. Söz konusu olan; artık Wall Stréet’in, Latin Amerika ülkelerinin para politikalarına el koyma girişimidir. Arjantin’de pesonun yerine doları dolaşı-ma sokmaktan sözedilmeye başlanmıştır bile; bu da tedavül-deki paranın, hatta banknot basımının dahi yabancı alacaklıla-rın denetimine geçmesi anlamına gelecektir. Bölgedeki diğer ülkeler finansal çöküşten, spekülâtif saldırılar ve Merkez Bankalarının rezervlerinin yağmalanması sonucu, değerini tümüyle yitirmiş paralarının dolarizasyonu aracılığıyla kaçı-nabilecekleri inancıyla, bu hareketi izleyebilirler.⁷⁴

G-7 üyeleri ve 14 devlet -uluslararası düzenlemeler Bankası kanalıyla- IMF’nin giriştiği operasyonun finansma-nına katkıda bulundu. Geçtiğimiz Kasım ayında üzerinde an-laşmaya varılan 41,5 milyar dolarlık kredinin sonuçlarını pe-kala biliyorlardı. Bu nedenle, Brezilya halkının korkunç yok-sullaşması ve alt-kıtanın tümünde yolaçtığı vahim sonuçlar-daki sorumluluklarından kaçınamazlar. Önümüzdeki Hazi-ran’da Rio de Janeiro’da, Avrupa Birliği Onbeşleriyle tüm Latin Amerika ve Karayibler’in devlet ve hükümet başkanla-

⁷³ AFP haberi, 9 Şubat 1999.

⁷⁴ Bak: Georges Couffignal, “L’Amérique latine, sera-t-elle ‘dollarisée’..”, Le Monde, 19 Şubat 1999.

rını bir araya getirecek olan zirvenin gündeminde, bu konunun bulunmayışının gerekçelerini anlamak ve açıklamak, çok zor olacaktır”.⁷⁵

“Şimdi de Brezilya!” diye haykıran Uğur Civelek, “Dünya ekonomisini tehdit ediyor!”⁷⁶ diye feryat ederken; ABD Başkanı Bill Clinton, “Dünya krizi kapıya dayandı”⁷⁷ diyor. “IMF Direktörü Camdesus ise, ‘Krizdeki ülkelerden değil, krizdeki bir sistemden bahsediyoruz’ derken, The Wall Street Journal’a verdiği demeçte ‘Dünyanın sistematik bir krizle karşı karşıya olduğu’ndan söz ediyor”.⁷⁸

Benzer biçimde Osman Ulagay, “Dünya 1999’a daralma ufkuyla giriyor. Dünya ekonomisi için büyüme tahminlerini yarı yarıya düşüren IMF, 1999’u riskli bir yıl olarak görüyor”;⁷⁹ IMF Asya-Pasifik Direktörü Hubert Neiss, “Sermaye kontrol edilmeli”;⁸⁰ derken; “1997 yılı ikinci yarısında Asya Kaplanlarının krize girmesi sonrasında ortaya çıkan deflasyonist rüzgârlar dünya ekonomisini sarsmaya devam ediyor. Tüm çabalara rağmen önce Rusya, sonra da Brezilya krize girmekten kurtulamadı” diyen Uğur Civelek, dünya ekonomisinin “Sonbahar”ından söz ediyor.⁸¹

Caner Ertuna’nın, “Francis Fukuyama yanılmış mıydı?”⁸² şaşkın sorusuna; “köşeye sıkışıyoruz”⁸³ haykırışıyla

⁷⁵ Michel Chossudovsky, Le Monde Diplomatique, 20 Mart 1999, Çeviren: Sibel Özbudun.

⁷⁶ Uğur Civelek, Radikal, 15 Ocak 1999, s.13.

⁷⁷ Bill Clinton, Cumhuriyet, 4 Ekim 1998, s.11.

⁷⁸ Ergin Yıldızoglu, Cumhuriyet, 9 Ekim 1998, s.11.

⁷⁹ Osman Ulagay, Milliyet, 27 Aralık 1998, s.9.

⁸⁰ Hubert Neiss, Cumhuriyet, 13 Ocak 1998, s.3.

⁸¹ Uğur Civelek, Radikal, 29 Ocak 1999, s.13.

⁸² Caner Ertuna, Radikal, 24 Ocak 1999, s.14.

⁸³ Ercan Kumcu, Radikal, 21 Ocak 1999, s.14.

Ercan Kumcu ekliyor: “Asya ve Rusya derken global kriz daha da global bir hal alıyor!”⁸⁴

Kendini “Finansör, yardımsever ve felsefesever bir spekülâtör”⁸⁵ olarak tanımlayan George Soros’un tablosu da şöyle: “piyasalarda korkunç bir acımasızlık hâkimdir. (...) Rusya’daki durum kontrolden çıktı, her şey kötüye gidiyor”.⁸⁶ “Piyasaların ahlâki bir tanımlaması yok”.⁸⁷ “Bugün ABD’li tüketici, kazandığından fazla para harcıyor. Ama bu, sonsuza kadar gitmez”.⁸⁸ “Dünya borsalarında yeniden düşüş yaşanacak”.⁸⁹ “IMF yanlış bir yolda gidiyor”.⁹⁰

Söküğünü dikemeyen terziye benzeyen “IMF, politik kararsızlığı arttırmaktan başka bir iş yapmıyor. Güncel zorlukların baskısı altında beklenmedik işlevler yüklenen bu örgüt, aldığı kararlardan kaynaklanan sonuçlar karşısında önünü göremez duruma gelmiştir. Serbest dolaşım bağınazlığının doğal sonucu olarak bunalımın nedenlerini, bunalıma düşmüş ülkelerin güçsüzlüklerinde arıyor. Bunların tümünü bunalımın odakları olarak görüyor, ve hepsine, aynı reçeteyi yazıyor”.⁹¹

“Küreselleşmeye kriz çarptı! Bugünkü ‘şok’ yarınki çöküşün habercisi ve global kapitalizmin doğal sonucudur”⁹² ve de Korkut Boratav’ın deyişiyle, “Neoliberal iman sarsılırken”⁹³ kesintisiz mali kriz girdabına dalan dünya kapitaliz-

⁸⁴ Ercan Kumcu, Radikal, 26 Ocak 1999, s.12.

⁸⁵ George Soros, Cumhuriyet, 2 Kasım 1998, s.10.

⁸⁶ George Soros, Milliyet, 5 Aralık 1998, s.12.

⁸⁷ George Soros, Milliyet, 9 Aralık 1998, s.10.

⁸⁸ George Soros, Radikal, 22 Ocak 1999, s.15.

⁸⁹ George Soros, Milliyet, 1 Aralık 1998, s.9.

⁹⁰ George Soros, Radikal, 22 Ocak 1999, s.15.

⁹¹ Le Monde, 15 Ekim 1998.

⁹² Harb-İş Dergisi, Eylül 1998, No:150, s.29.

⁹³ Korkut Boratav, Cumhuriyet, 23 Eylül 1998, s.10.

minde Gates'in serveti 91 milyar dolara çıkıp, 100 milyon ABD yurttaşının gelirine eşitlenirken;⁹⁴ dünya, müthiş bir hızla yoksullaşılıyor. Örneğin, kişi başına gelirin azaldığı ülkelerin 1992-97 kesitinde; Birleşik Arap Emirliği'nde -4.660, Kanada'da -1.420, İsveç'te -790, İran'da -420, İtalya'da -340, Bulgaristan'da -190, Nijer'de -80, Nijerya'da -60, Burkina Faso'da -60, Mali'de -50, Ruanda'da -40, Burundi'de -30 dolar düzeyinde geriledi.⁹⁵

Bundan başka, "Birey bir bankadan 100 sterlin borç almışsa bireyin problemi vardır. Birey bankadan 1 milyon sterlin almışsa artık bankanın problemi vardır" diyen Keynes'in uyarılarına aldırmayan kapitalist dünya, bir borç krizinin kollarındadır.⁹⁶

EN ÇOK BORÇLU ON ÜLKENİN DIŞ BORÇLARI

ÜLKE	TOPLAM DIŞ BORÇ - 1980 (milyon dolar)	TOPLAM DIŞ BORÇ - 1996 (milyon dolar)	DIŞ BORÇLARIN GSMH'YE ORANI (yüzde-1996)
BREZİLYA	71.520	179.047	26
MEKSİKA	57.378	157.125	44
ÇİN	20.938	129.033	64
ENDONEZYA	4.504	128.817	17
RUSYA	-	124.785	51
ARJANTİN	27.157	93.841	31
TAYLAND	8.297	90.824	56
HİNDİSTAN	20.581	89.827	22
TÜRKİYE	191.131	79.789	47
FİLİPİNLER	17.417	41.214	51

⁹⁴ Milliyet, 22 Ocak 1999, s.8.

⁹⁵ Milliyet, 25 Ocak 1999, s.9.

⁹⁶ Ekopol Dergisi, Ocak-Mart 1999, No: 1, s.58.

10) SONUÇ”: BİR KRİZDEN DİĞERİNE “YDD”

Kapitalist dünya, Asya krizinin yaralarını saramadan bu kez Rusya krizi sükun ediyordu. Bozulan temellerin, riski büyüttüğünü düşünen uluslararası spekülâtörler, para ve piyasa tercihlerini değiştirince yeni bir krizin tetiğini çektiler. Rusya ekonomisi, derin bir komaya girdi. Bu ilk örnek değildi. Benzer süreçler daha önce dünyanın öteki parçalarında, Avrupa’da, Latin Amerika’da da ortaya çıkmıştı. Şüphesiz son örnek de değil. Krizin yakında Çin’e de uğraması ve bunun, Asya’da yeni bunalımları kışkırtması olasılığı var. Dahası, Çin’de patlak verecek bir krizin en çok Brezilya’yı etkileyeceği ve böylece krizin Latin Amerika’yı sarabileceği de düşünülebilir. Bu dediklerimiz bu kitap elinize ulaştığında çoktan gerçekleşmiş de olabilir. Krizin böylesine yayılması halinde, dünya ekonomisinde büyük bir durgunluk eğiliminin egemen olacağını rahatlıkla öne sürebiliriz. “Küreselleşme süreci yokuş aşağı giden, frenleri patlamış bir kamyonu benziyor. Önce Meksika’ya çarptı, şiddetle sarsıldı; ama devrilmedi. Sonra Asya Kaplanlarına çarptı, dengesini kaybetti. Şimdi küreselleşme, yavaş yavaş çekilmiş filmleri andıran bir şekilde devriliyor. Yolun üstünde ise Çin ekonomisi var. Hiç şüpheniz olmasın, bu kamyon Çin’e çarptığı anda film birden baş döndürücü bir hız kazanacak”.⁹⁷

Ocak ayının son günlerinde İsviçre’nin Davos kasabasında toplanan Dünya Ekonomik Forumu’nun birinci gündem maddesi Asya Krizi’ydi. 2 bine yakın işadamı, profesyonel yönetici, akademisyen ve politikacının katıldığı Forum’da, Asya Krizi’nin genel bir krize dönüşme ihtimalinden bolca söz edildi. Asya Krizi’nin varacağı boyutlara dair öngörülerde bulunuldu ki, bunların bazıları tam bir karabasanı andırı-

⁹⁷ Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 14 Ocak 1998, s.4.

yordu. Dünyanın en ünlü iktisatçılarından biri olan MIT öğretim üyesi Rudi Dornbusch, Asya Krizi'nin henüz bitmediğini, başta Latin Amerika olmak üzere ABD dahil tüm dünyayı etkilemeye devam edeceğini belirtirken, krizden en çok etkilenecek ülkeler arasında tüm üçüncü dünya ülkelerinin yer aldığını vurguladı.

Krizle ilgili gazetelerde ve başka çeşitli yerlerde yapılan bazı yorumlara baktığımızda, sanki yeni bir şeyle karşılaşılmış gibi bir hayret ve şaşkınlık görülüyor; bir kısmı ise bu krizi ya da krizler zincirlemesini istisnai görme eğiliminde. Oysa ekonomik kriz, yeni ve son zamanlara özgü bir olgu olmadığı gibi neredeyse kapitalizmin tarihi kadar eski bir geçmişi var. Ekonomik dengelerin piyasalar aracılığı ile kurulması ve korunmasındaki güçlükler, kriz olgusunu sıkça gündeme getiriyor. Bu açıdan bakıldığında, ekonomik krizin piyasa ekonomilerinin içsel bir ögesi, belirli aralıklarla ortaya çıkan kaçınılmaz bir sonucu olduğu söylenebilir. Krizin genellikle tekil ülkeleri sarsan bir süreç olarak ortaya çıktığı görülüyor. Ama geçmişte, dünya ticaretini çökertip dünya ekonomisine diz çöktüren örnekler de var. Eski dönemde, dünya ölçeğinde kriz örneği çok az sayıda var. Ülke ya da bölge düzeyinde çokça görülen iktisadi krizleri genellikle bu ölçekte tutmak mümkün olmuş. Yeni dönemin krizleri, bu açıdan önemli bir farklılık gösteriyor. Şimdilerde iktisadi çalkantıları ülke ya da bölge sınırları içinde tutmak pek mümkün olmuyor. Dünyanın bir ucunda ortaya çıkan ufak bir esinti, artık çoğu kez dünya ölçeğinde bir etki yaratıyor. Eskiden dünyanın uzak bir yöresinde uç veren krizin, bırakın sonuçlarını, görüntüleri bile bize bir süre sonra ulaşırdı. Çoğu kez, olan biteni duyup görmediğimiz gibi pek umursamazdık da.

Şimdinin dünyasında bu işler böyle gelişmiyor. Kriz haberi ve görüntüleri bize anında ulaştığı gibi sonuçlarından da anında etkileniyoruz. Uzak bir coğrafyada yerel piyasala-

rın dalgalanması, bizim piyasalarımızı da anında çalkalıyor. Bu tür bir rüzgâra hazırlıksız ve dirençsiz bir konumda yakalanınca biz de krize doğru yol alıyoruz.

Kısacası yeni dönemin iktisadi krizleri, yeni özellikler de taşıyor. Eskinin görece daha sakin ve edepli krizlerine kıyasla “yeni” dönemin krizleri daha arsız, daha saldırgan ve daha bulaşıcı bir karakter kazanmış gibi görünüyor Kapitalizmin tarihi kadar eski olan iktisadi krizlerin karakterinde, yeni dönemde bir bozulma var anlayacağınız. Karakter dediğin şey durduk yerde, kendiliğinden bozulmaz. Mutlaka bunu özendiren, giderek kıskırtan bir etken vardır. İktisadi krizler için de bu böyle. Krizlerin arsız, saldırgan ve bulaşıcı bir karakter edinmesini özendiren ve kıskırtan etken, “YDD” olarak tanımladığımız süreç. “YDD”, yıllardır bilinen krizlere Taner Berksoy’un deyişiyle “Sınır tanımaz, arsız ve ona buna bulaşan bir kabadayı karakteri” kazandırmış durumda.⁹⁸

“Asya Kaplanları”nın içine sürüklendikleri mali kriz, 1974-75’ten bu yana sürmekte olan kapitalist birikim tarzının kârlılık krizinden kaynaklanmaktadır. Dünya borsalarında yaşanan sarsıntılar, dünya kapitalizminin krizli (siz buna hastalıklı deyin) hâlinin ve kapitalizmin son dönemde küreselleşme diye adlandırılan uluslararası bütünleşme tarzının doğasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, kriz ve sarsıntıların temelinde kapitalizmin yapısal çelişkileri yatmaktadır. Bunun anlamı ise şudur: bugünkü kriz atlatılsa bile kapitalist dünya ekonomisi; köklü bir değişiklik olmadığı takdirde; bir mali çöküşün eşiğinde yaşamayı sürdürecektir.

Asya’da yaşanan mali krizin, Japonya gibi güçlü bir ekonomiyi de olumsuz etkilemesi, Avrupa ve Amerika’daki mali çevrelerde de endişe yaratırken, Deutsche Morgan Grenfel Bankası’nın baş ekonomisti Ed Yardeni, Asya’da ya-

⁹⁸ Taner Berksoy, Cumhuriyet, 20 Ağustos 1998, s. 6.

şanan deflasyonun, buzdüğının görünen kısmı olduğunu söylerken haklıdır.

Önümüzdeki dönemde gerek bölgesel gerekse küresel ekonomik büyümenin yavaşlaması, uluslararası ticari rekabetin ve sürtüşmelerin artması ve bu bağlamda borsaların da banınç altına girmesi olasılığı yüksek. BM Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun Aralık 1997'de açıkladığı rapora göre; i) Menkul kıymetler borsalarındaki yatırım araçları fiyatlarındaki hızlı düşüşler, hane halklarının harcamalarını kısıbilecek; ii) Güneydoğu Asya ekonomilerinin büyüme hızlarındaki yavaşlama, Batı ürünü mallar ve yatırımlara talebi kısıacak; i-ii) Japonya'da toplam iç talepteki daralma, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya olumsuz etkiler yansıtacak. Sol cenahtan, küreselleşme efsanelerinin ardına takılanların bu noktayı görmeleri ve kendilerini, şimdiden belirtileri gözükneye başlayan şiddetli sınıf mücadelelerine hazırlamaları gerekiyor.

Bu noktada, G. Kore'nin yeni seçilen cumhurbaşkanı Kim Dae-Jung'un, parti üyesi arkadaşlarına söylediği ve Kore basınında yer alan şu sözlerin bir kapitalizm betimlemesi olarak alınabileceği günlerin yaklaştığı söylenebilir: "Bugün mü yarın mı iflas edeceğiz bilmiyorum. Tamamen şaşırmış durumdayım. Ülkemizin ekonomisi dibe vurdu. Belki bir ay, belki bir günlük süremiz kaldı. Ölmekte olan bir adamın son nefesi gibi..."⁹⁹

⁹⁹ Ve bir hatırlatma: 1929 krizinde de dünya ekonomisi önce mali bir krize girmiş, ardından korumacılık eğilimi ve silahlanma yarışıyla birlikte derin bir resesyona girmişti... Bir yıldönümü hatırlatması: Kapitalizmin alternatifsiz olduğunu ve sosyalizmin bittiğini düşünenler/iddia edenler için bir hatırlatma: 1998 Komünist Manifesto'nun 150. yıldönümü; yeniden okunmasının zamanı gelmiş olmasın? Son bir soru: ABD'nin Körfez'de yarattığı krizin, Asya krizinin tüm dünyaya yayılma eğilimiyle birlikte dış basında krize dair tartışmaların manşete çıktığı zamana denk gelmesi bir tesadüf müdür?

Krizin başlangıcına ve burjuva iktisadının krizine geçmeden önce 150. Yılında tazeliğini hâlâ koruyan Komünist Manifesto'dan bir alıntıyla bu bölümü noktalayalım: "Kendi üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileriyle modern burjuva toplumu, böylesine devasa üretim ve değişim araçları yaratmış bulunan bu toplum, ölümler diyarının büyüleriyle harekete geçirdiği güçleri; artık kontrol edemeyen büyücüye benziyor... Bu konuda, tüm burjuva topluluğunun varlığını dönemsel yinelenmeleriyle her defasında daha tehdit edici bir biçimde sorguya çeken ticari bunalımların sözünü etmek yeterlidir. Bu bunalımlar sırasında, yalnızca mevcut ürünlerin değil, daha önce yaratılmış üretici güçlerin büyük bir kısmını da dönemsel olarak tahrip ediyor... daha önceki bütün çağlarda anlamsız görülecek bir salgın baş gösteriyor -aşırı üretim salgını... Peki burjuvazi bu bunalımlarını nasıl atlatıyor? Bir yandan üretici güçlerin büyük kısmını zorla yok ederek; öte yandan yeni pazarlar ele geçirerek ve eskilerini de daha kapsamlı biçimde sömürerek. Yani daha yaygın ve daha yakıcı bunalımlar hazırlayarak; ve bunalımları önleyen araçları azaltarak"¹⁰⁰

11) KRİZİN BAŞLANGICI

Ø 14-15 Mayıs 1997: Spekülatörler, Tayland para birimi bahta karşı saldırıya geçtiler.

Ø 2 Temmuz: Tayland, bahtı serbest dalgalanmaya bıraktı ve baht, dolar karşısında %15-20 oranında değer yitirdi.

Ø 11 Temmuz: Filipinler para birimi pesonun daha geniş bir bant içinde dalgalanmasına izin verdi.

Ø 14 Temmuz: IMF, Filipinler'e 1,1 milyar dolarlık yardım önerdi.

¹⁰⁰ K. Marx, F. Engels, Komünist Manifesto, I. Bölüm.

Ø 24 Temmuz: Malezya para birimi ringit, 38 ayın en düşük değerine indi. Başbakan Mahathir, spekülâtorlere karşı savaş açtı.

Ø 5 Ağustos: Tayland istikrar paketini açtı.

Ø 11 Ağustos: IMF, Tayland için 16 milyar dolarlık bir yardım paketinin hazırlandığını duyurdu.

Ø 14 Ağustos: Endonezya, para birimi için belirlediği bandı kaldırdı; ve rupi, dolar karşısında en düşük seviyesine indi.

Ø 19 Ağustos: G. Kore para birimi won, tarihinin en düşük seviyesi olan 901'e düştü.

Ø 8 Ekim: Endonezya, IMF'den yardım isteyeceğini açıkladı.

Ø 28 Ekim: Wonun düşüşü, Merkez Bankası müdahalesine karşın hızlandı.

Ø 31 Ekim: IMF, Endonezya için 40 milyar dolarlık yardım paketini açıkladı.

Ø 1 Kasım: Güney Kore Merkez Bankası yetkilileri, "won hiçbir zaman dolar karşısında 1.000'in altına düşmeyecek" dedi.

Ø 7 Kasım: Piyasalar G. Kore'nin wonu savunmak için IMF'ye gitmesi gerektiğini konuşmaya başladı.

Ø 10 Kasım: G. Kore teslim oldu. Merkez Bankası, wonu 986'da tutma çabalarını sürdürmeyeceğini açıkladı.

Ø 19 Kasım: Wonun günlük dalgalanma limiti %2,5'ten 10'a çıkarıldı. Won %10 düştü.

Ø 21 Kasım: G. Kore ile IMF, 20 milyar dolarlık bir yardım paketi üzerinde anlaştılar.

Ø 24 Kasım: Japonya'nın en eski aracı kurumu. Yamachi iflasını açıkladı.

Ø 5 Aralık: G. Kore IMF yardımının ilk bölümünü aldı.

Ø 22 Aralık: Kredi derecelendirme kuruluşu Moody's; Endonezya, Malezya, G. Kore ve Tayland'ın notlarını düşürdü.

Ø 25 Aralık: G. Kore'nin ikinci büyük otomotiv firması Kia üretimini durdurdu.

Ø 8 Ocak 1998: Endonezya rupisi, ABD doları karşısında son 7 ayda %70'lik değer kaybına uğradı.

Ø 11 Ocak: IMF, Endonezya'ya bir heyet göndererek reformları yakın takibe aldı.

Ø 12 Ocak: Hong Kong'lu yatırım bankası Peregrine yatırım iflas etti.¹⁰¹

12) BURJUVA EKONOMİSİNDE KRİZ

Kapitalist dünya ekonomisinin, "YDD"nin küreselleşme söylenceleriyle birlikte derinleşen krizi; ideolojik alanda da karşılığını buluyor. Bir yandan kapitalizmin savunucuları, sistemin "bazı hataları" olduğunu kabul ederken bir yandan IMF'nin politikaları, sol dışındaki çevrelerde de eleştirilmeye başlanıyor. Burjuva iktisat öğretisinin yakın tarihine şöyle bir göz attığımızda: son 30 yılda, ekonomideki ana görüşün niteliğinde çok büyük bir değişim meydana geldiğini görüyoruz. 1960'larda konuyla karşı karşıya gelen herkes, fizik ya da kimya kitaplarındakine benzer biçimde sorgulanamaz, doğruyu sunmayı iddia eden; ve her bölümün sonunda, doğru cevapları öğrendiğinizden emin olmak için konulmuş çoktan seçmeli soruların yer aldığı kitaplarda, her şeyi açıklamaya muktedir olduğu savunulan, cüretli bir tek fikir dizisiyle karşılaşılıyordu. Ekonomistler 'ekonomi anlayışlarının neredeyse tam olduğuna' inanıyorlardı. Kennedy hükümetinin danışmanı ve best-seller bir ders kitabının yazarı olan Paul

¹⁰¹ Yakından bilindiği gibi burada sıralananlar Asya'dan başlayarak dünyaya yayılan krizin sadece prelüdünü oluşturuyor....

Samuelson, tipik bir biçimde bu “nerdeyse tam olan anlayışın”, ekonomik krizlerin geçmişe ait bir şey olduğu anlamına geldiğini iddia ediyordu. 1970’lerde ekonomistlere verdiği bir konferansta, ‘Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu, öncelikli işlerinden birinden, yani iş çevrimlerinden kurtuldu’ diyordu.

Bugün ders kitapları donuk, 30 yıl önceki aynı formülü yineliyor; ve politikacılar da, bunlarda yer alan ‘iktisadi kanunlar’a uymamız gerektiğinde ısrar ediyorlar. Ancak böyle bir “kuru sıkı”, daha derinlerde yatan bir endişeyi gizleyemiyor. 35 yıllık ekonomik patlama 25 yıllık tekrarlanan krizlere yol açtı. 1948-70 arası İngiltere’de %1,7 olan ortalama işsizlik, ikiye katlandı ve daha sonra iki kattan fazla arttı. İlerlemiş dünya ülkelerinde %8, 12 ve hatta 20’den fazlasına (İspanya, İrlanda; Finlandiya) alışılmış durumda. Ve işlerin ve iş güvenliğinin tahrip olması son bulacak gibi de görünmüyor.

Ancak her ne, kadar kendilerine iş verenlerin görüş açısının ötesinde bir ölçekte ızdırap çekseler de değişen ekonomik ortamın etkilerini hisseden, sadece işçiler değildi. Dev anonim şirketler, sistemin vahşi iniş çıkışlarıyla devrildiler; 1960’ların ortalarında tasavvur dahi edilemeyecek olan, 1990’ların başındaki resesyonda iflaslar yaşandı (Pan-Am, BCCI, Maxwell CC vs.). İş çevreleri dahi, ekonomik çalışmanın büyük bir bölümünün gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmayan ve ABD’yle İngiltere’yi vuran 1990’lardaki resesyon, Japonya’nın yarım yüzyıldaki en uzun düşüşü ya da Avrupa ana kıtasındaki tekrarlanan resesyonu tahmin edemeyen ekonomik ‘tahminler’ sağladıklarından yakınmaya başladılar.

Hatta bazıları, ders kitaplarında öğretilen ekonomiye meydan okuyan konferansların sponsörlüğünü üstleniyorlar. Mayıs 1995’te Londra’da düzenlenen, Citicorp bankacılık grubunca desteklenen ve katılan firmalardan 2.500 sterlin yer ayırma ücretinin alındığı ‘Karmaşıklı ve Strateji-Akıllı Organizasyon’ konferansı gibi.

Öte yandan, “sınavla geçilen ders kitaplarındaki” tutuculuğa ya da ilişkisiz matematiksel formüllere adanmayan ekonomik çalışma da birçok rakip okula ayrılmış durumda: ‘Neo-klasikler’, ‘arz yanlıları’, ‘monetaristler’, ‘Neo-Keynesçiler’, ‘Neo-Ricardocular’, ‘Kaos ve Karmaşıklık teorisyenleri’. Her biri kendi fikirlerini överken kendi yayın, konferans ve kitapları aracılığıyla rakiplerine çamur atıyor. Ancak hiçbiri, eski kesinlikleri tahrip eden merkezi meseleyi -kapitalist dünyanın ilerlemiş endüstriyel kalbinin başına bela olan krizlerin kolaylıkla yola getirilememesini- açıklayamıyor.

30 yıl öncesinin ekonomik konsensüsü, kriz probleminin bir kere ve her zaman için çözdüğünü, iddia ediyordu. İddia edilene göre yanıtlar, John Maynard Keynes’in Ocak 1936’da yayımlanan General Theory of Employment, Interest and Money’siyle (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi) sağlanmıştı. Bundan önce ekonominin orta yerinde derin bir delik olduğu kabul ediliyordu. İnsanların alışverişleriyle pazarın nasıl ‘işlediği’ne dair ‘mikroekonomik’ tanımlamalar, iş durgunlukları için bir açıklama getiremiyordu. Söylenen, Keynes’in ekonominin bütün olarak nasıl işlediğinin ve devletin pazara müdahalelerinin iş durgunluklarını nasıl önlediğinin makroekonomik hesaplamasını sağlayarak, bu boşluğu doldurduğuydu.

Hükümet çevrelerindeki, medyadaki ve eğitim sistemindeki tutuculuk buydu. Bu aynı zamanda İngiltere’deki İşçi Partisi benzeri politikacıların da tutuculuğuydu. Marx, kapitalist sistemin stabilize edilmesi olanaklarını görmediği için güncel değildi, 1956’da çıkan çok etkili iki kitabın yazarları olan Anthony Crosland ve John Strachey’e göre, Keynes öğretisinin uygulanması, iş durgunluklarının bir daha olmamasını garantileyecek; ve açlık, birkaç yıl içerisinde tamamiyle yok edilecekti.

Sonra birdenbire 1970'lerin ortalarında, bu 'Keynesyen' ortodoksluk yıkıldı. Tüm ileri Batı ekonomileri resesyondan etkilendiler; ve Keynes tarafından öğütlenen yöntemlerin bunu önleyecek araçlar sağlamaktan ziyade, sadece işsizlikle birlikte enflasyon ürettikleri görüldü. Keynes de kapitalizmi krizden kurtaramamıştı. Keynesçiliğin modası birdenbire geçti; ve Milton Friedman ile Friedrich von Hayek'in düşüncelerine dayanan 'yeni klasik' ekonomi teorilerine yerini bıraktı.

Keynes'den önceki eski düşüncelerin versiyonlarına dönüldü. Eskimiş olan çok da fazla yenilenmeden yinelenmeye çalışıldı. Devlet müdahalelerinin ekonominin performansını geliştirmekten ziyade kötüleştirdiğini öne sürdüler. Devlet için kabul ettikleri yegane 'meşru' rol, para arzını kontrol altına alacak 'monetarist' politikalar ve pazara özellikle de emek pazarına müdahalede bulunarak, 'doğal olmayan tekel'leri önlemektir. Kendi haline bırakıldığı zaman pazar, deflasyoncu resesyonlar ya da kontrolden çıkan enflasyonist patlamalar olmadan kendi yüksekliğini bulacaktır.

Ancak Friedman ile Hayek'in politikaları da kapitalist sistemi stabilize etmede, Keynes'inkilerden daha başarılı olmadı. İngiltere'deki Thatcher hükümeti gibi onları merkeze yerleştiren hükümetler de ne enflasyonu ne de yeni resesyonları önleyemedi. Bundan ötürü, Hayekçiler ile monetarist ekonomistler aralarında açıkça tartışırlar. Ancak sistemde, 'Keynesçi yöntemler'le reform yapmanın çok kolay olduğunda ısrar eden sosyal demokrat partiler de Hayekçi ve monetarist reçetelere karşı hiçbir alternatifine sahip değildiler. 'Keynesçi' reformun, 'globalleşme' nedeniyle imkansız olduğunu duyurarak 'pazarın yanılmazlığı'nı kabul ettiler. Hem de teori ve pratikte pazarın hataları her zamankinden daha açık görülürken.

Burjuva ekonomisinde bir kriz var. Son eyrek yüzyıl-
da sistemde neyin ters gittiğini ya da onun yeniden nasıl yo-
luna koyulacağını açıklamayı başaramıyor. Bir yanda ders
kitaplarında, IMF ve Dünya Bankası raporlarında pazar için
özrleri geliştirirken, öte yanda sistemin hiçbir yanıtı olmadı-
ğını kabul ettiği, hatalarını gösteriyor.

BÖLÜM V

IMF, ÖZELLEŞTİRME, MAI

İstatistikler, IMF ve Dünya Bankası'nın da 1986'dan itibaren, borçlu Güney ülkelerinden kaynak transferi¹ yaptıklarını gösteriyor. Kuzey'e geçmişteki borçlanmaları nedeniyle kaynak transferi yapan Güney ülkelerinin durumu çok sıkıntılı. "Yoğun Borçlu, Düşük Gelirli Ülkeler" (YBDGÜ) olarak tanımlanan bu 41 ülkenin çoğunluğunu Afrika ülkeleri oluşturuyor. Bu ülkelerin borçluluğu, artık "sürdürülemez" boyutta. Toplam borçlarının ihracatlarına oranı %220'yi aşan bu ülkelerde, söz konusu durumun aşılması mümkün değil gibi! YBDGÜ'nün toplam borcu yaklaşık 200 milyar doları aşıyor. Borçların %20'sini IMF'ye, Dünya Bankası'na ve diğer kredi kurumlarına borçlar oluşturuyor. YBDGÜ'nün yıllık borç ödemeleri 13 milyar doları bulurken, bunun yarısı IMF ve Dünya Bankası'na gidiyor. IMF, 1980'lerde bu ülkelere, ticari bankaların uyguladığı faiz haddiyle kredi vermişti. IMF'nin söz konusu ülkelere 1987 yılından beri yaptığı kaynak transferi, 4 milyar doları buldu. Öte yandan, YBDGÜ'nün 600 milyonluk nüfusunun yarısı mutlak yoksulluk içinde yaşıyor...

¹ "Kaynak transferi", borçlu bir ülkenin alacaklılarına, belli bir yılda aldığı yeni krediden daha yüksek bir meblağ ödemesini ifade ediyor.

1994-95'te IMF ile "Stand By" anlaşması imzalamak üzere 26 ülke masaya oturdu. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu dört ülke 1994'te IMF ile Stand By anlaşmasını imzalarken, 21'i de 1995'te Özel Çekme Hakkı Kredisi (Special Drawing Right-SDR) kullanmak üzere, IMF'nin talimatlarını uygulamaya çalıştı. IMF'nin iki yılda yaptığı Stand By anlaşmaları ile vermeyi öngördüğü kredilerin toplamı 20 milyar 356 milyon 980 bin dolar idi. Ancak, bunun sadece 6 milyon 143 bin doları dağıtıldı. IMF'in² "Uluslararası Finans İstatistikleri/International Financial Statistics" adlı belgesinde, 1995'te Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Macaristan, Gürcistan, Kamerun, Kostarika, El Salvador, Estonya, Haiti, Kazakistan, Letonya, Lesotho, Makedonya, Meksika, Moldavya, Özbekistan, Pakistan, Panama, Papua Yeni Gine, Rusya ve Ukrayna yer aldı. Söz konusu ülkelerdeki derinleşen yıkım tüm yakıcılığı ile gözler önünde!

Prof. Dr. Oktar Türel'in işaret ettiği gibi, "IMF istikrar programları, ekonomiyi durgunluğa yönelttiği gibi, gelir dağılımı ve fiyat istikrarsızlığını da beraberinde getiriyor". Yani derinleşip yaygınlaşan küresel ölçekli talanın "özelleştirme" çılgınlıklarıyla beslenen vahşete karşın, "YDD" açısından, yine de işler yolunda gitmiyor. "Neden" mi? Yanıtı, "Özelleştirme: Kamu Yararına mı?" kitabının yazarı Brendan Martin'e bırakalım: "Toplumları yeniden yapılandırma için, çok sayıda enstrüman var. Özelleştirme de bu enstrümanlardan biri; fakat yapıcı değil, yıkıcı bir enstrüman! Özelleştirme, toplumu tehdit eden bir unsurdur. Özelleştirme devletten çok toplumu tehdit ediyor. Özelleştirme, toplum yıkıcısı bir rol oynuyor. Özelleştirmeci neo-liberaller, özgürlüklerin ortadan

² Örneğin, Bolivya IMF reçetelerinin "başarılı" bir uygulayıcısı: IMF, Latin Amerika'nın en yoksul ülkelerinden Bolivya'ya, 1996'da 1 milyar dolar tutarında kredi açtı. Bolivya'nın dış borçlarının toplamı, GSYİH'nın %55'ine eşit...

kalktığı bir ortamdan yanadır. Neo-liberal ideoloji, toplumlarda belli bir azınlık tarafından desteklenen ve savunulan bir ideolojidir. Bizatihi neo-liberal ideolojinin kendisi, anti-demokratik bir ideolojidir. Bu nedenle bu ideolojinin kendisi toplumda bir gerginlik yaratır; ve eninde sonunda bir politik baskı olmayı amaçlar. Toplumun geniş kesimini katılımcı olmaktan çıkaran böyle bir modelin kalıcı olması mümkün değil”.³ “Özelleştirme İngiltere’de pragmatik, yani ekonominin gereklerinden doğmuş bir olay değildi. Dogmatik ve ideolojik bir saldırıydı. Bu uygulamalar çok ciddi ekonomik ve sosyal problemler doğurdu”.⁴

1) IMF VE TARİHSEL MİSYONU

“YDD” karmaşasında, bir Güneydoğu Asya ülkesindeki bir banka battığı zaman Brezilya, Rusya ve hatta Estonya’da piyasalar dalışa geçiyor, ve ülke ekonomileri, resesyona giriyor, yüz binlerce insan işsiz kalıyor, bundan çok daha geniş bir nüfus, bir anda yoksullaşılıyor. Dünya piyasalarında bu derecede ileri bir entegrasyonun sağlanmasında IMF’nin payı büyük. IMF, artık adeta mitolojik hale gelen imajını ve gücünü esas olarak 1980’lerde, Üçüncü Dünya Ülkeleri’ni etkileyen borç krizi sırasında kazandı. O zaman borç krizi içinde olan ülkelerin “yardımına koşan” IMF, bu yardıma karşılık, söz konusu ülkelerin, ekonomilerinde her türlü denetimi kaldırmalarını ve uluslararası bankaların giriş çıkışına tümüyle açılmalarını şart koştu. Komprador liderlerin de yardımıyla bu açılma gerçekleşmeye başladıktan bir süre sonra, bu süreçten esas olarak uluslararası bankaların (alacaklarını kurtardıkça) faydalandığı, IMF’nin de aslında kime yardıma geldiği daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktı.

³ Brendan Martin, Siyah Beyaz Gazetesi, 30 Mart 1996, s.8.

⁴ Brendan Martin, Aydınlık, 30 Mart 1996, No:458, s.13.

IMF önderliğinde, uluslararası bankaların danışmanları ve analistleri, gelişmiş ülkelerdeki hükümetleri de sermayenin uluslararası dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması için ikna ettiler. Böylece sermaye hareketleri üzerindeki kontroller hızla kalktı. Hükümetler de kendi ekonomilerinde talebi değil, daha çok arzı, diğer bir deyişle gelirleri değil, maliyetleri düzenleyici, özel sektörü teşvik edici politikalara öncelik verdiler. Artık ülkeler de birer özel şirket gibi dış ticaret ve bütçe defterlerinin denkleştirilmesi esasına göre yönetilmeye başlanacaktı; gelir dağılımını düzeltme ve kalkınma hedefine göre değil. 1980'lerin sonuna doğru, özellikle Güney'de hükümetler ellerinin bağlandığını; artık seçmenlerine verdikleri sözlerin pek bir anlamı kalmadığını görmeye başladılar. 1990'larda dünya ekonomisi birbiri ardına gelen mali zelzelelerle sarsılmaya başladığında, sermaye piyasaları ve giderek karmaşıklaşan borç enstrümanları, artık tümüyle denetim dışındaydı.

IMF ve Dünya Bankası'nın herhangi bir ülkeye kredi olanağı sağlamaları ya da iktisadi politikasına doğrudan müdahale etmeleri, söz konusu ülke hükümeti tarafından insanlara bir kazanım olarak tanıtılmaktadır. "Çok çetin pazarlıklar sonucu, çekişe çekişe IMF ve Dünya Bankası'ndan kredi ko-parmayı başardık!" biçiminde özetlenebilecek bu anlayış, kimseye yabancı olmasa gerek. Aynı şekilde IMF ve Dünya Bankası'nın, "başarılı öğrenci" listesine aldığı ülkelerin hükümetleri ve mali sorumluları bunu, bir övünç kaynağına dönüştürürler; ve politikalarının ne kadar isabetli olduğunun, ulusal çıkarlarının savunulmasına denk düştüğünün ve rasyonel olduğunun dayanağı olarak kullanırlar. "Ülkemizin uluslararası bağlamda itibarı artmıştır, sözümüz her yerde para ediyor, bize borç vermek isteyenlerden geçilmiyor" vb.

İkinci emperyalist savaşın sonunun görülmeye başlandığı bir dönemde, 1 Temmuz 1944'te, Bretton-Woods'ta bir

konferans toplanmıştı. Bu konferansta, oluşturulması kararlaştırılan IMF ile daha sonra Dünya Bankası adını alacak olan Uluslararası Kalkınma ve Yeniden İnşa Bankası'nın (BIRD) tarihsel misyonu, ABD emperyalizmi tarafından belirlenmişti. Keynes'in önderliğindeki İngiliz heyetinin önerileri ise tartışmasız reddedilmiş; ve ABD emperyalizminin temsilcisi Harry White aracılığıyla saptanan çerçeve doğrultusunda, IMF'nin yasal iskeleti oluşturulmuş, misyonu belirlenmiştir. Konferansa katılan 44 ülke, dünya altın rezervlerinin 2/3'ünü ele geçirmiş olan; ve Avrupa ülkelerinin silah ve savaş finansmanının yanı sıra temel ihtiyaçlarını da karşılayan ABD'nin isteklerine boyun eğerek, IMF ve BIRD statülerini imzalamak zorunda kalmışlardı.

ABD heyetinin önerileri doğrultusunda oluşturulan IMF'ye atfedilen misyon, savaş sonrası süreçte öncelikle uluslararası ticarete atılımı teşvik etme, para piyasasında istikrarı sağlama ve serbest meta dolaşımını tesis etmek olarak özetlenebilir. Ancak saptanan bu hedefler, dönemin koşulları ışığında düşünüldüğünde, ABD ekonomisinin temel ihtiyaçlarını özetlemektedir. O dönem, ABD dışındaki kapitalist devletlerin en acil ihtiyacı savaşın açtığı yaraları kapatmaktır. Dünya ticaretinin hızlandırılması, dünya mali piyasasının istikrarı, serbest meta dolaşımının teminat altına alınması onlar için, daha sonra gündeme gelecek konulardır.

ABD emperyalizminin o dönemdeki iktisadi kaygısı, dünya ticaretinden aslan payını almakla sınırlı değildir. Washington daha uzun vadeli bir yatırım peşindedir. Sovyetler Birliği savaştan güçlenerek çıkmıştır. İngiltere, Fransa, Almanya gibi ileri kapitalist ülkeler ise tamamen tahrip olmuş birer savaş alanıdır. Savaştan yara almamış, tam tersine mali ganimet biriktirmiş bir güç olarak ABD, bu yıkımı altın bir fırsat bilerek, oluşumunda önderlik ettiği uluslararası kurumlar aracılığı ile kapitalist dünya üzerinde hegemonyasını o-

luşturmaya başladı. Bretton-Woods kurumları olarak bilinen IMF ve Dünya Bankası kapitalist dünyada ABD hegemonyasının tesis edilmesinin temel araçları oldular.

Bretton-Woods kurumları, ABD hegemonyasının uluslararası düzeyde geçerli yasal çerçevesini oluşturmalarına, ABD dolarını altına eşdeğer referans döviz ilan etmelerine rağmen, dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek meşruluk ve kudretten henüz yoksunlardı. Bu nedenle IMF ve BIRD'ın misyonunu geçici bir dönem için (1948-52) ABD doğrudan üstlenmiş, Marshall Planı'nı devreye sokmuştur. Savaş enkazının kaldırılması ve kapitalizmin yeniden canlanma sürecine girmesiyle birlikte, karşılığında sermaye akıtarak beslemişlerdir. Üye ülkelerin "aidatları"nın yanı sıra IMF müdahalelerinin artmasına orantılı olarak, oto finansman kaynakları da sağlanmıştır. Ödemeler dengesi bozulan ülkelere kredi olanaklarının sağladığı faiz gelirleri; zamanla IMF'yi, dünyanın en büyük rantiyeci mali kurumu yapmıştır. Bu olanakların yanı sıra, IMF'nin müdahalelerinin esas vurucu gücünü rantiyeciler oluşturmaktadırlar. Güney Kore için ayrılan 57 milyar doların tablodaki dökümüne bakıldığında, önemli bölümü devlet etiketi altında sağlanan sermayeden oluşmaktadır. Bu para doğrudan söz konusu devletlerin hazinesinden çıkmamaktadır. Söz konusu olan, devlet garantili özel sermayedir; bankaların, sigorta şirketlerinin, yani asalak rantiyecilerinin sermayesidir.

IMF, bu şekilde elde ettiği dev müdahale gücünü ABD emperyalizminin ekonomik çıkarlarına göre kullanmaktadır. Yani deyim yerinde ise IMF, ABD maliye bakanlığının dışişleri görevlisi konumundadır. IMF, ABD emperyalizminin çıkarlarına endeksli bir iktisadi politikanın dünya ölçeğindeki mimarlığını yapmaktadır. Bu iktisadi politikanın özünde ise ABD'ye zenginlik transferi yatmaktadır. Bu konudaki rakamlar son derece çarpıcıdır. 1980'den 1994 yılına kadar

IMF, toplam 70 ülkeye 566 müdahalede bulunmuştur. Bu ülkelere kredi vermiş; ve karşılığında ise, iktisadi istikrar reçeteleri dayatmıştır. Kamu harcamalarının aşağı çekilmesi, sosyal harcamaların kısılması, maaşların dondurulması ya da düşürülmesi, ülkenin en güçlü iç pazarının dışa, yani en güçlü kapitalist tekellere açılması (dünyanın en güçlü tekelleri genellikle ABD kökenlidirler), ülkedeki en verimli yatırımlarda kapıların yabancı sermayeye son derece elverişli koşullarda açılması, ihracatı teşvik etmek amacıyla paranın değerinin düşürülmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, IMF reçetelerinin esas iskeletini oluşturmaktadır.

Bu önlemlerin yarattığı pratik sonuçlar, tek tek ele almayı gerektirmeyecek kadar açıktır. Yaratığı toplu sonuç, muazzam bir tasarruftur. Burada sorulması gereken soru, bu tasarrufun akıbetine ilişkindir. Çünkü bugüne kadar, IMF'nin girdabına girmiş; ve söz konusu önlemleri uygulayarak, eşenliğe çıkmış bir tek ülke yoktur. Sonuç, bu yönüyle bilinmektedir. Vaadedilenin tam aksine IMF'nin kobayları, istisnasız hızlı bir yoksullaşma yaşamakta, daha da beter bir konuma düşmektedirler. Ama akıbeti meçhul kalan, işçi sınıfının gasp edilen emeğidir, ülkelerin talan edilen zenginlikleridir. Oysa kemer sıkma politikası olarak bilinen IMF reçetelerinin uygulanması sonucu sağlanan tasarrufların, sadece bir bölümü IMF'nin kasasına akmaktadır. Geri kalan esas bölümü ise IMF aracılığı ile söz konusu ülkeye borç veren sermaye sahiplerinin, çoğunlukla bankaların, dolayısıyla onların en zengin hissedarlarının, asalak rantiyecilerin ceplerine akmaktadır.

1944'te kurulan ve bugünkü önemli ve güçlü konumuna 1980'lerde ulaşan IMF'nin, ömrü boyunca gördüğü iktisadi dalgalanmalara göz attığımızda; II. Savaş sonrası büyüme dönemi 1970'lerde bitti. 1974 resesyonuyla birlikte merkez ülkelerde kâr oranlarında yaşanan gerileme ciddi, yapısal bir

krizin başladığını gösteriyordu. 1950-70 döneminin ekonomi yönetme politikaları, esas olarak Keynesgil paradigma, kârların maksimizasyonu açısından işlevsiz hale geldi. 1970'lerde merkez ülkelerin ÇUŞ'ları, gerileyen kâr oranlarına karşıt bir eğilim olarak, çevre ülkelere, ucuz iş gücü alanlarına yatırımları hızlandırdılar. Bankalar ise ellerinde birikmeye başlayan ("petro-dolars" olarak da bilinen) fazla sermayeyi, Güney ülkelerine yönelik borç piyasalarında değerlendirme çabalarını hızlandırdılar. Güney'e doğrudan yatırımlar, verilen borçlar artarken, uluslararası sabit kur sisteminin çöküşünden sonra döviz piyasaları esnek kur sistemine geçmiş, döviz spekülasyonu mali sermayenin gittikçe artan bir diğer değerlendirme alanı olmaya başlamıştı. Merkez ülkelerin krizini çevreye yönelik olarak dışlaştıran bu süreç 1980'lerin başında yaşanan bir borç kriziyle tıkanı.

Borç krizi, merkez ülkeler kapitalizmi açısından iki yeni sorun yarattı. Birincisi, Güney'e yönelik borç piyasası kuruyunca, dolaşımda sıkışmaya başlayan sermayenin yatırım alanı hızla daraldı. İkincisi, yine Güney'e yatırım yapmış olan ÇUŞ'lar, yerel pazarlarının daralmaya başladığını gördüler. Bu durumu aşmak için hem Kuzey'deki sanayi yatırım olanakları yeniden canlandırılmalı, kârlılık iyileştirilmeli hem de sermayenin uluslararası dolaşımı kolaylaştırılarak, Güney piyasaları tekrar kullanılır hale getirilerek mali sermayenin emici hortumlarının, yeni yatırım alanlarına ulaşması sağlanmalıydı. Bu, merkez ülkelerde emek piyasalarının esnekleştirilmesi, devlet işletmelerinin tasfiyesi, borsalarda denetimlerin kalkması, işlemlerin elektronikleştirilmesi olarak yaşandı. Güney ülkeleriye özelleştirme, serbestleştirme, denetimlerin kaldırılmasıyla dışa açılıyor, ülkelerin tüm kaynakları borç ödemeye, yani uluslararası mali sermayeyi kurtarmaya ayrılıyordu.

Bu sürecin ideolojik açıklaması, Keynesgil paradigma'nın yerine neo-liberal bir paradigmanın geçmesiyle gerçekleştirildi. Artık devlet ekonomiden çıkacak, tüm sorunların çözümü serbestçe işleyen piyasanın "görünmez eline" bırakılacaktı. IMF 1980'lerde, işte bu süreci küresel olarak düzenleme işlevini üstlenerek, bugünkü uluslararası gücüne ulaştı.

1.1) IMF'NİN "MARİFETLERİ"

IMF'nin tarihine bakarken "marifetlerine" göz atmadan geçmek olmaz. IMF, yedisi son iki senede (1995; Meksika 17,8 milyar-toplam paket 50 milyar; 1996; Rusya, 10 milyar; 1997; Filipinler, 1,1 milyar; Tayland 3,9-toplam paket 17 milyar; Endonezya 10 milyar-toplam paket 40 milyar, Güney Kore 20 milyar-toplam paket henüz belli değil 60-100 milyar deniyor) olmak üzere, on bir önemli kurtarma operasyonu gerçekleştiriyordu. Tüm denetleme çabasına karşı kahramanca direnen bankalar ise büyük servetler topluyor, dünyanın geri kalanı daha da yoksullaşıyordu. Hem IMF'nin kurtarma operasyonları sayesinde, alacaklarını kurtaran ve yeni piyasalar elde eden, uluslararası bankaların esasen ABD kaynaklı, hem de IMF'nin ABD denetiminde olması, 1990'larda literatüre "Washington Konsensüs"⁵ kavramını soktu.

IMF, krizle birlikte şimdi Uzakdoğu ülkelerini "kurtarmaya" yöneldi. Ancak bu sefer söz konusu olan, Güney Kore gibi dünyanın 12. büyük ekonomisi ve 60-100 milyar dolarlık bir paket. Üstelik Japonya da acaba bir gün IMF'nin cline düşer mi gibi sorular sorulmaya başlandı. Biraz da bu yüzden, şimdi IMF'nin rolü ve etkinliği sorgulanmaya da başlandı. IMF, dünyanın her tarafına uzmanlar gönderiyor, hükümetlere akıl veriyor ve dünya ekonomisini şekillendiri-

⁵ Bakınız: Küreselleşme mi-Emperyalizm mi? "Piyasacı Efsanenin Çöküşü" içinde Washington Konsensüs, Y.Dezalay, B.Garth, Derleyen: Fikret Başkaya, Ütopya Yayınevi, Haziran 1999.

yor. Ancak giderek ortaya çıkan, şu ki her yere bulaşan, milyarlarca doları kontrol eden, IMF'nin dayattığı paketlerin içeriği, gerçek boyutları hep gizli kalıyor. Dünya ekonomisinin esas oğlanlarından IMF'nin sonsuza kadar etkinliğini sürdüremeyeceğini gösteren işaretler de var. Japonya, ABD ve IMF'nin tüm direnmelerine rağmen IMF ve "Washington Konsensüs" dışında, farklı önceliklerle kredi verecek, 100 milyar dolar hacminde bir Asya Para Fonu oluşturma çabası içinde. Eğer Asya krizi, yayılarak derinleşmeye devam eder ve dünya ekonomisi, 1930'lara benzer bir ortama girer, IMF'nin serbestleştirme ve denetimleri kaldırma politikaları da savunulamaz hale gelirse, IMF'yi de tarihin tozlu raflarına kaldırmak gerekebilir.

15 Nisan 1998'de yapılan IMF-Dünya Bankası ve Yediler Grubu toplantısı, Japonya'daki ekonomik durgunluğu, Asya'dakine benzer mali krizlerin, gelecekte nasıl engellenebileceğini tartıştı. Ancak toplantı, genel-geçer tespitlerin ötesinde bir şeyler üretmekten aciz kaldı. IMF politikalarının, ekonomik kontrolleri kaldırma ve özelleştirme yoluyla ekonomiyi, küreselleşme rüzgârları karşısında korumasız bırakan yapısal uyum programları toplumsal eşitsizlikleri derinleştirir, işsizliğe ve yoksulluğa yol açar; sonuç olarak da sorunları çözeceğine kronik hale getirir. Küreselleşmenin yıkıcı etkileri; ve IMF'nin, özellikle Asya krizinden sonra ortaya çıkan başarısızlığı, bunun arkasındaki perspektifsizlik benzer eleştirilerin, artık muhafazakâr çevrelerden de yükselmeye başlamasına yol açıyor. Daha önce, ABD Senatosu'nda IMF'ye ABD katkısı tartışılırken, çoğunluk lideri Jack Kemp de IMF'nin, iflas eden ülkeleri kurtarmaya girişmesinin, ahlaki bir gevşeme yarattığını, umursamazlığı yüreklendirdiğini söylemiş; ve IMF'ye ek kaynak ayrılmamasını istemişti.

8 Nisan 1998'de Wall Street Journal'de yayımlanan bir makalede IMF'nin geleneksel politikalarının (devalüasyon),

artık işlemediğini, krizden dolayı da hırsız devlet adamlarını suçlamanın “bunların ekonomik manzaranın bir parçası olduğunu yıllardır bilmiyor muyuz” diyerek, yetersiz kaldığını vurguladı. Prof. Karel van Wolfreen de, IMF’nin bu tür açıklamalarının, artık bankacılar, sanayiciler arasında, akademik çevrelerde yetersiz karşılandığını vurguladıktan sonra, IMF’nin geçmiş bir döneme ait bir kurum olduğunu ve Soğuk Savaş sonrası ortamın koşullarına yabancı ve uyumsuz olduğunu tekrarladı.⁶ Asya krizi sırasında IMF’nin, sermaye hareketlerinin denetimsiz dolaştığı varsayımını kabul etmesine rağmen böyle bir ortamda, tek tek ülkelerin kontrollü devalüasyonlar yapabilmelerinin giderek imkânsızlaştığını görememiş olması, dikkatlerden kaçmadı. Veena Siddhart’a göre de IMF’nin, “ekonomik daralma konusundaki bağnaz ısrarı, yeni bir hastalığa eski bir reçetenin dayatılmasından başka bir şey değildi”.⁷

IMF’nin YUP’larının gerçekte başarısız olduğu sık sık dile getirildi. Örneğin, neo-liberal-muhafazakâr görüşleriyle bilinen Heritage Foundation’ın bir araştırmasına göre, 1995’e kadar IMF’den uyum politikaları için kredi alan 137 ülkeden 81’inin, IMF’ye bağımlılığı azalmamış, artmış, 89 az gelişmiş ülkeden 48’inin durumu iyileşmemiş, 32’si ise daha da yoksullaşmış.⁸ IMF politikaları kapitalizmin krizin de çözmeye yardımcı olmamış. Sermaye, üretimden giderek daha çok uzaklaşmaya, spekülasyona sıkışmaya devam etmiş.

Bazı hesaplara göre dünya ekonomisinde gerçek ekonominin, yatırım-üretim gereksinimlerini karşılamak için gerekli yıllık kredi, 300 milyar dolar dolayında. 1980’lerde IMF idaresi altında yaşanan küreselleşmenin, bugün geldiği nokta-

⁶ Karel van Wolfreen, International Herald Tribune, 17 Nisan 1998.

⁷ Veena Siddhart, Independent on Sunday, 12 Nisan 1998.

⁸ Los Angeles Times, 4 Ocak 1998.

da, sadece döviz piyasalarında bir günde dönen paranın hacmi 1,2 trilyon, %70'i ise spekülasyonda kalıyor. Asya krizi, mali küreselleşmenin sınırlarıyla tehlikelerini gözler önüne serdi. Küreselleşme sürecinin düzenleme politikası olarak, IMF'nin 1980'lerden bu yana benimsediği ekonomik paradigmayla politikaların eskidiği, artık işlevsizleştiği ortaya çıktı. Küreselleşmeyi yöneten "serbest piyasacı" görüşler, bugün giderek sorgulanır hale gelir, oluşan boşlukta giderek Keynesgil yaklaşımlar yeniden gündeme gelirken, IMF'de, artık Ergin Yıldızoğlu'nun deyişiyle "eski ve kullanılması tehlikeli bir otomobile benziyor".

1.2) IMF RESMEN SORGULANIRKEN

5 Kasım 1997 tarihli International Herald Tribune gazetesinde, Harvard Üniversitesi profesörlerinden Jeffrey Sachs'ın, bir makalesi yayımlandı. Başlığı ilginç: "Güneydoğu Asya'nın IMF Bağına Gerekçesi Yok"... Bu başlığa bakıp da Jeffrey Sachs'ın, neo-liberal okulla kavgalı "aykırı" iktisatçılardan biri olduğunu düşünülebilir; ancak Sachs, Latin Amerika, Asya ve eski Doğu Bloku ülkelerine danışmanlığı meslek edinmiş, neo-liberal bir iktisatçı. Kısacası "serbest piyasa ekonomisi"ni dünyanın çeşitli yörelerine pazarlayan bir "tüccar iktisatçı". Buna rağmen Sachs'ın yazısı ilginç bir IMF eleştirisi içeriyor: IMF'nin, finansal krizlere bakışını ve krize sürüklenen ülkeler (örneğin Asyalılar) için öngördüğü yardım koşullarını eleştiriyor. Eleştirileri, son zamanlarda neo-liberal iktisatçılar arasında patlak veren önemli bir fikir ayrılığını da ortaya koyduğu için önem taşıyor.

Sachs'a göre IMF reçeteleri, sadece "olanaklarının üstünde yaşayan, yani merkez bankasının bastığı paralarla bütçe açıklarını kapatan" ve bu nedenle de "enflasyona sürüklenen; parası değer yitiren ve döviz rezervleri eriyen" ülkeler için geçerli kabul edilmelidir; "bütçe açığını ve hazineye verilen

merkez bankası kredilerini kısmak”, bu durumlarda işe yarar. İşte Sachs, genellikle finansal krizlerin, özel olarak da Asya krizinin, bu koşullara uymadığını ileri sürüyor. Kriz öncesinde bu ülkelere, “bütçeler açık değil, fazla vermektedir, enflasyon düşüktü, döviz rezervleri erimiyordu. O halde finansal kriz, neden patlak verdi?” Sachs, bu konuda şöyle bir tablo çiziyor: “uluslararası finans kapital, bu ülkelere ölçüsüzce fon aktardı. Yerli işadamları bu fonları, döviz kazandırmayacak alanlara, özellikle de gayrimenkule bağladılar. Birdenbire alacaklı bankalar fark ettiler ki bu ülkelerin durgunlaşan ihracat gelirleri ile artan dış borçları arasında uyumsuzluk doğmaktadır. Kredileri kısmaya başladılar. Kazançları yerli para ile; borçları dövizle olan borçlular, devalüasyondan korkarak paniğe kapıldılar. Panik genelleşti, döviz fiyatları hızla yükselirken yabancı yatırımcılar bölgeden kaçmak için sıraya girdiler”.

Kısacası, finansal krizle ilgili Jeffrey Sachs’ın tanısı çok açıktır. Krize yol açan sorunlar devletten değil, özel sektörden kaynaklandı; açıkçası finans kapitalin çevresinde oluştu: “kriz, devletlerin değil, az-denetimli özel finansal piyasaların eseridir”. Böyle olunca da krizi, IMF’nin yaptığı gibi “devleti hizaya sokarak” çözmek; yani bütçe fazlalarını daha da yükseltmeye kalkışmak; banka kredilerini kıskarak faizleri yükseltmek ve paraların dış değerini korumaya çalışmak Sachs’a göre çok yanlıştır. Tam aksine, “döviz kurlarını dalgalanmaya bırakınız ki paraların dış değerleri düşsün; rekabet gücü ve ihracat yükselsin. Durgunluğa yol açan sıkı kredilerin daraltıcı etkileri dengelensin. Bankalar üzerindeki denetimleri arttırın ki kriz koşullarına dayanıklılıkları artsın”.

Öte yandan, Eylül 1997’de bizzat IMF tarafından, YUP’ların etkilerini araştırmak için hazırlanan, uzun ‘düzeltmelerden’ geçtikten sonra yayınlanan bir çalışmanın sonuçları çok öğretici. Kişi başına milli gelir, 1981-95 arasında

YUP'lardan 'faydalanan' ülkelerde %0,1 düşmüş, faydalanan ülkelere ise artmaya devam etmiş.⁹ Yine IMF'nin bu kendi araştırmasına göre, programlardan faydalanan ülkelerin dış borçlarının GSMH'ye oranı 1980-85 arasında %82'den, %154'e 1991-95 arasında ise %56'dan %76'ya yükselmiştir. IMF, YUP'ları uyguladığı en yoksul ülkelere de bakıyor. 1980-95 yılları arasında dış borçların GSMH'ye oranının %52'den, %154'e yükseldiğini tespit ediyor.¹⁰ Diğer bir deyişle ülkelerin IMF bağımlılığı, bir tefeci-köylü ilişkisi gibi, YUP uygulandıkça artıyor. Değer taraftan da bu yoksul ülkelere, ihracatın ortalama yıllık artış hızı 1980-85 döneminde %1,7'den, 1991-95 döneminde %7,9'a yükseliyor. Buna karşılık, 1985-95 döneminde yapısal uyum programından faydalanan ülkelerin ihracat fiyatları görece olarak %27'ye geriliyor.

IMF'nin 1982'den bu yana sık sık "kurtardığı" Meksika'ya bakarsak, reel gelirlerin 1982-92 arasında düştüğünü, besin yetersizliğinden çocuk ölümlerinin üç kat arttığını, reel asgari ücretinde %50 azaldığını, yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun toplam içindeki oranın %50'den %75'e yükseldiğini görüyoruz. Bu verileri bakınca, IMF uyum programları, artan borçlar, yavaş büyüme, ulusal üretimin sürekli ucuzlayan fiyatlarla talan edilmesi (ihracat) anlamına geliyor.

Önce OECD sonra da IMF'nin Aralık 1997'de yayımlanan raporlarında, Asya krizinin 1998'de dünya ekonomisini yavaşlatacağını açıklamışlardı. IMF bu sıralarda, serbestleştirme ve sıkı bütçe politikalarından oluşan bir paket uygulanması karşılığında Asya ülkelerine 100 milyar dolardan fazla bir yardım vererek, mali piyasaların bölgeye olan güvenini

⁹ International Herald Tribune, 29 Nisan 1998.

¹⁰ Le Monde Diplomatique, Mayıs 1998.

yeniden canlandırmaya çalışıyordu. Bu güven bir sağlansa, işler düzelecekti...

Krizin bu kadar basit bir şekilde, mali sermayenin bölgeye geri dönmesiyle çözülüp çözülmeceği bir yana, bir başka güven sorunu daha var! Bu da IMF ile ilgili. Genelde birçok yorumcu IMF'nin ticareti ve sermaye hareketlerini daha da serbestleştirme ve bütçe disiplini yoluyla ekonomileri daraltma politikalarının işlemeyeceğini düşünüyorlar. Asyalı liderler arasında, ABD'nin oyununa geldiklerini söyleyenlerin sayısı az değil. Yukarıda bahsedilen raporda da aşırı iyimser davrandık, krizin boyutlarını kavrayamadık türünden laflarla ifade edildiği gibi, IMF sık sık sorunların boyutlarını kavrayamadığını, uyguladığı politikaların etkilerini önceden göremediğini, yani "yanıldığını" daha sonra ifade eden bir kuruluş. Örneğin; "YUP'ların bugüne kadar bir işe yarayıp yaramadığını söylemek zor... Gerçekten de programın uygulandığı ülkelerin çoğunda enflasyonda artış, büyümede düşüş oldu"; "Bu programların insani maliyetlerinin bu kadar yüksek, ekonomik kazancın bu kadar düşük olacağını düşünmüyorduk".¹¹ 1988'de IMF'den istifa eden bir uzman, Davison Budhoo'nun sözleri de bu konuda önem taşıyor: "IMF ve Dünya Bankası politikalarının Güney ülkelerinin halkları üzerinde yıkıcı sosyo-ekonomik etkiler yarattığı; artık genel kabul gören bir gerçektir".¹²

Şimdi IMF politikalarının, Asya ülkelerinde de büyük toplumsal yıkıma yol açtığını söylemek yanlış olmaz herhalde. Zaten IMF politikalarını uygulayıp da kalkınan bir ülke yokken geçici olarak yabancı sermaye akımına uğrayan ülke çok. Ama krizin daha şiddetli ve yıkıcı bir şekilde, geri geldiğinin bir gerçek olduğu koşullarda, Meksika krizi sırasında,

¹¹ Aktaran: E. Yıldızoğlu, Globalleşme ve Kriz, 1996, s. 119.

¹² IMF/World Bank Wreck Havoc on Third World. 50 Years is Enough içinde, 1994; Kevind Danaher, s. 20-22.

bir iktisatçının sarfettiği şu sözler daha da anlam kazansa gerek: “Kurtarıla kurtarıla bir hal olduk”.

Bu koşullarda IMF kendini savunmakta zorlanıyor, en yakınları örneğin, Washington Uluslararası Ekonomi Enstitüsü Başkanı ve Beyaz Saray Danışmanı C. Fred Bergsten, “Ben hâlâ IMF’nin ana stratejisini doğru olduğunu düşünüyorum. Ama bu strateji bugüne kadar etkili olamadı” diyerek ağzında geveliyordu.

2) KÜRESELLEŞME NEDEN ÖZELLEŞTİRİYOR?

“YDD” ile azgınlaşan neo-liberal ekonomi politikalarının, vahşi bir paydasını oluşturan özelleştirme dalgası, dünya ekonomik krizine yönelik teknik bir çözüm değil, tam tersine emperyalizmin ve uluslararası tekellerin, işçi sınıfına karşı dolaysız bir sınıfsal saldırısıdır. Dünya çapındaki özelleştirme politikası, işçi sınıfının dayanışmasını ortadan kaldırmayı ve aralarındaki rekabeti kızıştırarak kazanımlarını ortadan kaldırma amacını taşır.

1989-91 döneminde Sovyetler Birliği’nin ve Doğu Avrupa’nın çözülüşü, bu konuda uluslararası burjuvazinin işini kolaylaştıran bir etkendi. Çünkü emperyalist metropollerdeki devletlerin II. Dünya Savaşı’ndan sonra sosyal hizmetleri üstlenmesi, kitlelerin toplumsal kurtuluşa (sosyalizme) yönelmelerini engellemek için geliştirilmiş bir savunma stratejisinin ürünüydü.

Uluslararası burjuvazi 1974-75 yıllarında başlayan ve iniş-çıkışlarıyla hâlâ devam etmekte olan dünya ekonomik krizine çözüm olarak, işçi sınıfının daha önceki dönemlerde elde ettiği kazanımları yok etmeyi hedefledi. İşçilerin sermaye karşısındaki güçlerini temsil eden sendikaların zayıflatılması, “sosyal devlet” olarak anılan kamu hizmetlerinin adım adım budanması, piyasanın vahşi bir şekilde işlemesine engel olan kamu sektörlerinin dünya çapında tasfiye edilmesini

devreye soktu. Özelleştirme dalgasının büyümesi, dünya burjuvazisinin işçi sınıfına yönelttiği sınıfsal ve ideolojik taarruzunun genel stratejisini oluşturuyor.

Burjuvazinin işçi sınıfına dolaysız saldırısı olan özelleştirme politikası, mal ve hizmet üreten kamu girişimleriyle sınırlı kalmak bir yana, her şeyi piyasaya teslim etmeyi hedefleyen genel bir yaklaşımla eğitim, sağlık, konut, emeklilik ve belediye hizmetleri gibi sosyal hizmetleri, sadece para karşılığında satın alınabilecek metalar haline getirmeyi amaçlıyor.

Özelleştirme dalgasının getirdiği sonuçlardan biri de sendikasıztırtma oluyor. Burjuvazi, dünyada ve Türkiye’de yasal değışikliklerden mahkeme baskısına, polis saldırılarından sanayinin değıştirilmesine kadar çeşitli yöntemlerle işçi sınıfının savunma örgütleri olan sendikaları, zayıflatmak ve işlevsizleştirmek için de çaba gösteriyor. Bu yöntemlerden en “modern”i, post-fordist uygulamalar, yani üretim ve işgücü piyasalarında “esnek” uygulamalardır.

“Toplam kalite kontrolü”, “kalite çemberleri” ve “yalın üretim” gibi teknikler, işçileri küçük gruplara böler; ve her grubu, diğer gruplardaki çalışma arkadaşlarına karşı rekabete sokar; beden güçlerinin yanında zihinlerini de çalışma saatleri dışında sermayenin hizmetine koşar; ve işçileri, tek tek işletmelere bağlayan tekniklerle sınıfın bütünsel dayanışmasını ortadan kaldırır. Böylece, “işyeri sendikacılığı”nı geliştirerek sendikal hareketi zayıflatır, işgücü piyasasındaysa başta taşeronlaşma olmak üzere, geçici işçilik, part-time vb. gibi uygulamalarla işçi sınıfının bir bölümü bütünüyle güvencesiz bırakılır.

DÜNYADAKİ ÖZELLEŞTİRMELER (Milyon Dolar) ¹³						
ÜLKELER	1993	1994	1995	1996	1997	1998
TÜRKİYE	546	412	515	292	466	1.009
AVUSTURALY A	2.057	1.841	8.089	9.052	16.815	7.146
AVUSTURYA	142	700	1.035	1.251	2.020	2.935
BELÇİKA	956	549	2.681	1.222	1.562	1.467
KANADA	755	490	3.998	1.770	-	11
ÇEK CUMH.	-	1.077	1.205	994	442	469
DANİMARKA	122	229	10	366	45	4.502
FINLANDİYA	229	1.166	363	911	835	1.999
FRANSA	12.160	5.479	4.136	5.099	8.189	13.467
ALMANYA	435	240	-	13.228	1.125	364
YUNANİSTAN	35	73	44	558	1.395	3.892
MACARİSTAN	1.842	1.017	3.813	1.157	1.966	353
İZLANDA	10	2	6	-	4	129
İRLANDA	274	-	157	293	-	-
İTALYA	1.943	6.493	7.434	6.256	27.719	13.619
JAPONYA	15.919	13.773	-	6.397	4.009	6.641
GÜNEY KORE	817	2.435	480	1.866	539	600
MEKSIKA	2.503	766	167	73	2.690	995
HOLLANDA	780	3.766	3.993	1.239	831	335
YENİ ZELANDA	630	29	264	1.839	-	441
NORVEÇ	-	118	521	660	35	28
PORTEKİZ	500	1.132	2.425	3.011	4.968	4.271
POLONYA	245	385	714	749	2.179	2.020
İSPANYA	3.223	1.458	2.941	2.679	12.522	11.618
İSVEÇ	252	2.313	852	785	1.055	172
İSVİÇRE	-	-	-	-	-	4.426
İNGİLTERE	8.523	1.341	6.691	7.610	4.544	-
ABD	-	-	-	-	-	3.100
OECD ÜLKELERİ	54.895	47.284	52.537	69.347	95.955	86.009
AB	29.573	24.940	32.765	44.518	66.812	58.641
DİĞER ÜLKELER	23.976	18.111	21.115	27.911	57.827	28.533
DÜNYA TOP.L.	78.871	65.395	73.652	97.258	153.782	114.542

¹³ Türkiye'de Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) tarafından yapılan özelleştirme ise 1998'de % 116,6 artarak, 1 milyar 9 milyon 444 bin dolara yükseldi. 1990 yılında 486 milyon dolar olan bu rakam, 1991'de 244 milyon dolar, 1992'de 423 milyon dolar, 1993'te 546 milyon dolar, 1994'te 412 milyon dolar, 1995'te 515 milyon dolar, 1996'da 292 milyon dolar, 1997'de ise 466 milyon dolar olarak gerçekleşmişti (Cumhuriyet, 29 Mart 1999, s.6).

Özelleştirme konusunda, birbiri ile ilintili üç yaklaşım var. Bunlardan ilki, özelleştirmenin, küreselleşmenin bir sonucu olduğu ve bu yüzden kaçınılmaz olduğu kanısı... İkinci yaklaşım ise, özelleştirmeden etkilenen kesimlerden (özelleştirme çoğu zaman, bir KİT satışı gibi sunulduğu için!) sendikaların, sosyal demokrat partilerin, sosyalistlerin sürece katılmalarını ve böylece özelleştirmenin tahrip edici etkilerini (biraz olsun!) engellemelerini, yani “sağ-duyulu” olmalarını önerir. Üçüncü yaklaşım, kamu mülkiyetinin anti-demokratik nitelikte olduğu varsayımıyla, demokratik olduğu iddia edilen piyasa ekonomisinin genişletilmesine alkış tutar. Demokratikleşme sürecinin, özelleştirme ile doğrudan bağıntılı olduğu ileri sürülür.

Bu yaklaşımların üçü de yanlıştır. İleri sürülen “tezler”, özelleştirme sürecini başarıya ulaşması için gerekli ideolojik argümanların güçlendirilmesinden başka işe yaramazlar. “YDD”nin saldırı hattı özelleştirme, kaçınılmaz ve engellenemez değildir. Özelleştirme, emekçi kesimlerin yaşamını olumsuz biçimde sarsar. Ülke ekonomisi üzerindeki olası demokratik kontrol mekanizmalarını paralyze eder. Ve hiç kimseye sorumluluğu olmayan pazar iktidarının kurulmasının önünü açar. Dünya pazarının parçası olmayı hedefleyen özelleştirme ile egemen olan uluslararası sermaye gruplarının iktidarlara, yerel iktidarlara aleyhine güçlenir.

Özelleştirme kapsamında gündeme gelen, kapitalist küreselleşmenin ekonomi-politikalarını, yönedikleri hedefleri, i) fordist ücret ilişkisini değiştirmek, ii) kapitalist üretkenliği, kârı ve sömürüyü arttırmak, iii) sermayeye değer transfer ederek, krizi aşmak için gerekli uyumu sağlamasına yardımcı olmak, oluşturmaktadır.

Özelleştirme, kapitalizmin 1950-70’lerde başlayan krizine çare ararken ortaya çıkan bir saldırı politikasıdır. Çok kapsamlı ve çok karmaşık toplumsal etkileri olan emek düş-

manı bir projedir! Özelleştirme, ekonomiyi, serbestleştirme ve dışa açılma yoluyla uluslararası sermayenin etkilerine daha fazla açarak, küresel mali sermayenin iç piyasada, devlet ve siyasi partiler üzerindeki etkilerini derinleştirir! Özelleştirme, yerel devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü azaltırken, aynı zamanda yabancı, küresel mali sermayenin giriş ve çıkışlarını kolaylaştırdığı ve hatta boçlanmayı teşvik ettiği için, devletin politikalarını küresel sermayenin gereksinimlerine göre şekillendirmesini 'olmazsa olmaz' kılar. Yerel devletin, global mali sermaye karşısındaki göreceli bağımsızlığını azaltır. Ancak yerel devletin elinde hâlâ emek pazarını kontrol etmeye yarayan siyasi baskı araçları ve yasalar olduğu için devlet, aynı zamanda, işçi ve emekçiler karşısında göreceli olarak güçlenir! Özelleştirme "YDD"nin, devlet ve medya yoluyla işçilere, emekçilere, hatta orta sınıflara yönelik köklü saldırısıdır. Saldırı, iki ana hedefe yöneliktir: birincisi, kapitalizmin yeni birikim modeliyle emekçilerin direncini kırmak; ikincisi de, emekçilerin milli gelirden aldıkları payı azaltarak, bu yolla elde edilen kaynakları, sermayenin yeniden yapılanma sürecine transfer etmektir!

Sonuç olarak özelleştirme, demokrasiye ve bağımsızlığa büyük bir darbe vurur. Emperyalizmin ve uluslararası mali oligarşilerin iktidarını güçlendirir. Genel olarak çalışanların örgütlülüklerini zayıflatarak, yaşam koşullarını ağırlaştırıp açlık, yoksulluk ve baskıyı büyütür.

3) YENİ NEO-LİBERAL SALDIRI: MAI

Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kurumlar, özelleştirme gibi politikalar kapitalizmin krizine derman olmaktan uzak dururlarken kapitalizmin içinde bocaladığı yapısal krizin derinleştiği bir ortamda kapitalistler kârlarını koruyabilmek için yeni yollara başvurmaya başladılar. 1987 yılında başlayan GATT/WTO görüşmeleri ile kendi çıkarlarına uygun politi-

kaları diğer ülkelere empoze etmeye çalışan Kuzey ülkelerinin bu çabası son günlerde gündeme gelen MAI (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) ile doruğa çıkıyor. OECD bünyesinde sürdürülen çalışmalar doğrultusunda özellikle çokuluslu te-kellerin çıkarlarını koruyan MAI'yi, "YDD"nin Anayasası olarak nitelendirmek yanlış olmaz herhalde.

1995'te toplanan OECD Bakanlar Konseyi, MAI'nin amacını şöyle tanımlamıştı: uluslararası yatırımlar alanında, yatırım rejimlerinin liberalleştirilmesi ve yatırımların korunması için yüksek standartlar ve etkili anlaşmazlık çözme usülleri getiren geniş bir çok yanlı çerçeve sağlamak". Başta ABD olmak üzere Kuzey ülkeleri uzun bir zamandır kendi ÇUŞ'ları adına çeşitli lehte düzenlemeler için baskı yapıyorlardı. Benzer biçimde kapalı ya da belirli düzenlemelere sahip ulusal piyasaların yabancı sermaye yatırımlarına açılacak biçimde liberalleştirilmesini de talep ediyorlardı. Nitekim bu taleplerin bir kısmına, Dünya Bankası ve IMF'nin ağır borç yükü altına girmiş ülkelerde uygulanan YUP'lar ile ulaşılmıştı. Ancak bu kadarı sermaye için yeterli değildi.

Bu noktada NAFTA ve AB'yi kuran anlaşmaları örnek alan, MAI taslağı devreye girdi. Örnek alınan bu anlaşmalar da birer "serbest ticaret" anlaşması olmanın ötesinde geniş kapsamlı hükümleri içeren anlaşmalardı. Şimdiye kadar elde edilebilen MAI taslakları,¹⁴ hükümetlerin yabancı sermayeyi düzenlemek için yapabileceklerini kısıtlayan ve büyük oranda ortadan kaldıran maddelerden oluşuyor. MAI, NAFTA ve benzeri anlaşmalardaki kuralları kapsamakla kalmayıp bunların da ötesinde düzenlemeler getirmeyi amaçlıyor.

MAI görüşmelerinin Kuzey ülkeleri arasında sürdürülüyor olması, insanın aklına Güney'in yoksul ülkelere karşı bir şeyler tezgahlandığı ihtimalini getiriyor. Güney ülkeleri-

¹⁴ The MAI Negotiating Test, 14. 02. 1998, bu çalışmada da ana olarak bu taslak metin üzerinden yorumlarda bulunulacaktır.

nin birçoğunda yabancı sermaye yatırımları üzerinde hâlâ önemli kısıtlamalar sürüyor ve bu alanları düzenleme dışı bırakmayı da henüz düşünmüyorlar. Çokuluslu tekellerin umudu ise Kuzey ülkeleri arasında gerçekleştirilecek ve kendi çıkarlarını koruyacak bir anlaşmanın, bir şekilde Güney ülkelere de imzalatılarak uygulanmaya konacağı şeklindeydi. MAI, sadece OECD ülkeleri arasında bir anlaşma olmayıp imzalanır imzalanmaz katılmak isteyen her ülkeye açık olacaktı. Başka bir söyleyişle, MAI'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte yabancı sermaye yatırımlarını çekmek isteyen Güney ülkelerinin, bu anlaşmanın dışında kalarak bunu yapmaları hemen hemen imkansız hale gelecekti. Zaten MAI'nin ana hedefinin, Güney'de devletlerin rolünü sınırlamak olduğu ve gelişmiş ülkelerin mevcut iktisadi politikalarının, bundan çok fazla etkilenmeyeceği yorumu geniş kabul görüyor. Öte yandan MAI'ye imza atan bir ülkenin, 20 yıl içerisinde anlaşmadan çıkma şansı olmayacak.

Ancak OECD ülkeleri arasında da MAI'yi çıkmaza sokabilecek, ciddiyette görüş ayrılıkları bulunuyor. ABD ve Kanada, istisna ve çekincelerin asgaride tutulduğu sıkı ve yasal açıdan bağlayıcı bir anlaşma istiyor. Diğer tarafta ise birçok aykırı uygulamanın yürürlükte kalması şartıyla bazı temel ilkelere imza atmaya hazır olduklarını belirten ülkeler var. Örnek vermek gerekirse Fransa, kültür alanının anlaşma kapsamına alınmamasına çalışıyor.

3.1) MAI TASLAĞI

Taslağa göre MAI, açıkça dışında bırakılmamış her alanı kapsayacak. "Yatırım", yatırım öncesi, işletme ve yönetim, kâr ve temettü transferi gibi yatırımın her alanını kapsayacak biçimde algılanıyor; ve MAI'nin, yalnızca ticaret değil ekonominin bütün kesimlerinde geçerli olması hedefleniyor. Yatırımların tanımının bu şekilde yapılmasının çok önemli

sonuçları olabilecek. Örneğin uzmanlar, tütün ve sigara reklamlarının yasaklanmasının veya sınırlandırılmasının sigara şirketlerince bunun yatırımlara engel bir kamulaştırma olduğu öne sürülerek, itiraz edilebileceğini öne sürüyorlar. Ya da hükümet politikalarında bir değişikliğin, yabancı bir alıcıyla yapılmış olan herhangi bir sözleşmeyi yerine getirilemez kılması durumunda, tazminat hakkı gündeme geliyor.

MAI'de yatırımcıların ve bunların kilit personellerinin ev sahibi ülkeye kayıtsız girmesini ve çalışma izni olmasını öngörüyor. Bu durumda önemli miktarda sermaye yatırmış yatırımcılar, ülkeye serbestçe girebilecekler. Ayrıca MAI, yabancı sermaye ortaklıklarında belirli oranlarda yerli sermaye, yerli işçi çalıştırma, ülke içinde belli bir üretim, yatırım, satış, istihdâm ya da araştırma gelişme düzeyine ulaşma vs. gibi şartlar konmasını da yasaklıyor. Özelleştirme bağlamında da hisse satışlarının yalnızca ülke vatandaşlarıyla sınırlandırılması, çalışanlara satış yoluyla özelleştirme gibi uygulamalar yasaklanıyor. Yani özelleştirme durumunda, yabancı yatırımcıların da yerlilerle aynı koşullara sahip olması garanti altına alınmaya çalışılıyor.

Anlaşma taslağının genel hatları şu şekilde özetlenebilir:

- Sermaye hareketlerine konan ve konabilecek bütün sınırlamaları kaldırmak. Kâr transferlerini, yatırım miktar ve alanlarını tamamen serbest bırakmak. Madencilik, ulaşım gibi sektörler de dahil olmak üzere bütün sektörlerin yabancı sermayeye açılmasını sağlamak.

- Yabancı yatırımcının ürettiği ürünün pazarlanmasına, üretilme biçimine ilişkin bütün sınırlamaları kaldırmak (Dolayısıyla, örneğin Çin'in son dönem ekonomik büyümesinde önemli rol oynayan yabancı yatırımcının ihracat yapma, işletmelerinde yerli teknik eleman ve işgücü istihdâm etme, e-

ğitme zorunluluğu gibi önlemler bir kalemde uygulanamaz kılınmaktadır).

- Ülkelerin kalkınma stratejileri gerektirse bile, kendi yatırımcılarını özendirecek, kısmen kayıracak herhangi bir uygulamaya gitmemelerini sağlamak.

- ÇUŞ'ların ya da herhangi bir yabancı yatırımcının gerektiğinde tazminat talep edebilmelerini, MAI bağlamında kurulacak bir uluslararası 'yargılama' düzeni içinde garantiye almak".¹⁵

Bu maddeler bağlamında ÇUŞ'ların talepleri şu şekilde sıralanabilir: i) her tür ekonomik sektörde yerli şirketlerle yarışma hakkı; ii) savunma ve iletişim, her tür stratejik sanayi ve doğal kaynakların kullanımı da dahil olmak üzere her alanda ortaklık ya da iş kurma hakkı; iii) ulusal paraları rahatça alıp satma ve herhangi bir engelleme olmadan sınır ötesine taşıma hakkı (Bunun 1994'te Meksika pesosunun çökmesine ve yakın zamanda da Asya'daki mali krizde etkili olduğu biliniyor.); iv) üretim faaliyetlerinin o bölgedeki halk ya da işçiler üzerindeki etkisini düşünmeden, herhangi bir sınırlama ya da ceza olmaksızın taşınabilmesi hakkı; v) anlaşma gereği sahip olduğu hakların uygulanmadığını düşünen bir yatırımcının, hükümeti dava etme ve tazminat talep etme hakkı.

Ana hatları bu şekilde olan MAI'nin kuralları yabancı yatırımdan ve ÇUŞ'lardan yana olan hareketliliklerini maksimize ederken, risklerini minimize eden bir anlaşma olduğu ortada. Bu anlamda MAI'yi, 1970'lerde başlayan kapitalizme ait bir sürecin geldiği aşamayı, yasal bir çerçeveye oturtma çabası olarak da niteleyebiliriz. Yani MAI'nin, "kapitalizm ötesi" toplum ile uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. Bu girişi, başından beri Kuzey ülkeleri ve ÇUŞ'lar oluşturdular ve desteklediler. Dolayısıyla girişimin sınıfsal temeli burjuvazi-

¹⁵ Çok Taraflı Yatırım Anlaşması Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, T. Harb-İş Sendikası, Mart 1998, Ankara.

dir. MAI burjuvazi için ilerici bir hamle sayılabilir; ancak çalışanların ve/veya işsizlerin hayat standartlarını yükseltip yükseltmediğini baz alırsak, tam bir felakettir.

3.2) MIGA

Güney ülkelerinin yabancı sermayeye bağımlılıklarını sınırsız hale getirecek olan MAI yürürlüğe sokulmaya çalışılırken; MAI'ye garanti sağlamak amacıyla çalışan MIGA'nın faaliyetleri de ortaya çıktı. Kamulaştırma, özelleştirme ve halk hareketleri gibi her türlü politik riske karşı yabancı yatırımcılara garanti sağlamak amacıyla kurulan ve 14 Nisan 1998'de kuruluşunun onuncu yılını kutlayan MIGA'nın (Çoktarafli Yatırımlar Garanti Ajansı) adı da MAI gibi herkes için sır. "YDD"nin anayasası MAI'nin devreye sokulması için 1998'den beri faaliyet gösteren ve Dünya Bankası'na bağlı bir alt kuruluş olarak kurulan MIGA, tam anlamıyla MAI'nin "lojistik örgütü" veya "kolluk kuvveti" durumunda.

İşlevi itibariyle MIGA, MAI'nin getirdiği yükümlülükleri garantiye alıyor. Ancak bu garantinin neleri kapsadığı, nasıl işleyeceği konusunda bugüne kadar hiçbir resmi açıklama yapılmadı. Buna karşın MAI'nin, çokuluslu tekellere tanıdığı haklar gözönüne alındığı zaman, MIGA'nın yatırım anlaşmalarını nasıl koruyacağı ve ne gibi yaptırımlar getireceği ortaya çıkıyor. Diğer taraftan MIGA; tekelleri çevre, sosyal haklar vs. gibi yükümlülüklerden kurtarmanın da bir aracı olacak.

Türkiye'nin 1988'den beri bu örgüte üye olduğu da ortaya çıktı.¹⁶ Ancak buna rağmen hiçbir hükümet veya devlet kurumu MIGA konusunda, bugüne kadar resmi bir açıklamada bulunmadı. MIGA ile nasıl bir bağlantıda bulunduğu, hangi yatırımların ne şartla garantiye alındığı ise gizli tutuluyor.

¹⁶ Emek, 14 Nisan 1998, s.9.

On yıldır Dünya Bankası bünyesinde faaliyette bulunan MIGA'ya 144 ülke üye ve örgütün yönetim kurulu başkanlığını Dünya Bankası Başkanı yürütüyor. Örgütün kuruluş ihtiyacı ise 1980'lerin mali kriz ortamına dayanıyor. Bu yıllarda başlayan, kriz sonucu Güney ülkelerine yönelik sermaye akımını güvence altına alacak bir çalışma başlatan Dünya Bankası, 1985 yılında MIGA Konvansiyonu olarak adlandırılan kararları Guvernörler Kurulu'nda aldı. Daha sonra 1988'de MIGA, Dünya Bankası'na bağlı bir örgüt olarak faaliyetlerine başladı. Konvansiyonun amaçlar bölümünde MIGA'nın işlevi şöyle tanımlanıyor: "... geliştirmekte olan ülkelere sermaye akışını genişletmek, yabancı yatırımları teşvik ederek risklere karşı kolaylık sağlayıcı uygulamaları desteklemek ve bunları garanti altına alacak programları geliştirmek..."¹⁷

MIGA'nın Şef Garanti Yetkilisi M. Christophe S. Bellinger ise MIGA'yı özetle şöyle tanımlıyor¹⁸: "1988 yılında kurulan MIGA, garanti programı sayesinde, az gelişmiş ülkelerdeki yabancı sermayeye ticari olmayan risklere karşı yatırım garantisi sağlar. MIGA, tüm yatırımcılara dünya çapında daha kapsamlı sigorta sağlamak için sigortalama işlemlerini hem kendisi yapar hem de özel sigorta şirketleriyle işbirliğine gider. (...) MIGA, yabancı sermayeye az gelişmiş ülkelerdeki yatırımları için, uzun vadeli politik risk sigortası yapar. Bu sigortanın kapsadığı riskler şunlardır: 1. Para transferi, 2. Kamulaştırma, 3. Sözleşmenin iptal edilmesi, 4. Savaş, 5. Halk hareketleri. MIGA'nın sermayeye sağladığı garantiler uzun vadelidir. MIGA tarafından iptal edilmesi mümkün olmayan standart süre 15 yıldır. Bu süre belli koşullar altında 20 yıla çıkarılabilir. Mevcut yatırımların genişletilmesi, mo-

¹⁷ Emek, 14 Nisan 1998, s.9.

¹⁸ Emek, 14 Nisan 1998, s.1.

dernizasyonu veya mali açıdan yeniden yapılandırılması ile ilgili yeni yatırımlar ve kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi de MIGA kapsamı altındadır. MIGA, oldukça geniş bir alanda yatırım garantisi sağlar. Sigorta kapsamına alınabilecek yabancı yatırımlar arasında hisse senetleri, hissedar kredileri, hissedar kredi garantileri, teknik yardım, idare sözleşmeleri, isim ve lisans hakkı sözleşmeleri de bulunmaktadır. MIGA'nın sunduğu olanaklardan yararlanma hakkı olan şirketin merkezi, yatırımın yapılacağı MIGA ülkesinin dışında bir MIGA üyesi ülkede bulunmalıdır. Ancak bazı durumlarda, yatırım yapılacak olan ülke, şirketin merkezinin de bulunduğu ülke olabilir”.

3.3) MAI CEPHESİNDE SON DURUM

MAI, ortaya çıkışıyla birlikte tüm dünyada geniş bir toplumsal muhalefet ile karşı karşıya kaldı.¹⁹ Çokuluslu tekelin yerel ekonomiler üzerindeki hegemonyasını güçlendirerek sağlama alma çabası olan MAI'nin geleceği, bugün son derece belirsiz bir durum almış bulunmakta. Fransa'nın MAI görüşmelerine katılmama kararıyla şimdilik askıya alınan anlaşmanın WTO bünyesinde ele alınacağı öne sürülüyor.

Kâr oranlarında ciddi bir düşüşün yaşandığı ve sistemin bir krizden ötekine savrulduğu günümüzde MAI, artan maliyetleri aşağı çekmek; ve azalan yatırımları, canlandırmak açısından önem taşıyordu. Ancak gerek toplumsal muhalefetin etkisi gerekse emperyalistler arası çelişkiler, MAI görüşmelerinin şimdilik ertelenmesine yol açtı. Öte yandan son kriz dalgasıyla birlikte yeniden devlet müdahaleciliğinin gündeme gelmeye başlaması da MAI aleyhindeki önemli gelişmelerden birisi.

¹⁹ Bu arada dünya çapında MAI sürecine karşı yürütülen mücadele giderek katılım ve güç kazanıyor. Uluslararası MAI Karşıtları Koalisyonu, 18-21 Mart 1999 tarihleri arasında Cenevre'de biraraya geldiler.

Ancak şüphesiz, görüşmelerin ertelenmesi MAI tehlikesinin bütünüyle ortadan kalktığı şeklinde yorumlanamaz. Nitekim, OECD sorumlusu Johanna Shelton, “yeni bir çerçevede uzlaşma aranması” aranması gerektiğinden söz etmektedir. Bu, MAI’nin başka bir şekilde yeniden önümüze konmaya çalışılacağı şeklinde de anlaşılabilir. Bu da akıllara yukarıda andığımız ihtimali getiriyor: ABD’nin ve çokuluslu tekellerin daha etkin oldukları WTO’da MAI’nin gündeme getirilmesi. Üstüne üstlük bu, çokuluslu tekellerin daha da çok işine gelebilir; çünkü böylesine bir anlaşmanın, yabancı sermaye sıkıntısı çeken Güney ülkelerine WTO çerçevesinde dayatılması çok daha kolay olabilecektir.

Öte yandan, MAI anlaşmasının OECD’deki görüşmelerinin iptal edilmesinin ya da askıya alınmasının ardından MAI’yle dayatılmaya çalışılan sürecin kabul ettirilebilmesi için anlaşmanın başka platformlara taşındığına ve çalışmalar yapıldığına ilişkin çok sayıda ipucu ve belge var. MAI ile getirilmek istenen düzenlemelerin yer almasına çalışılan uluslararası ve bölgeler arası anlaşma ve birlikler şunlar: i) WTO; ii) NAFTA’nın bütün Amerikan ülkelerini içine alarak genişletileceği Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi FTAA (Free Trade Area of America); iii) IMF; iv) Atlantik Ötesi Ekonomik İşbirliği (TEP: Transatlantic Economic Partnership); v) APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği).

İçeride özelleştirme vb. yoluyla kamu varlıklarını mafya kontrolündeki özel kişilere peşkeş çekmede bir sakınca görmeyen Güney ülkeleri hükümetlerinin, ülkelerinin doğal zenginliğini ve işçi haklarını yabancı sermayeye ve tekellere sunmaktan kaçınacağını düşünmek safdillik olur. Dolayısıyla genel olarak “YDD” karşıtlarının ve MAI’ye karşı mücadele verenlerin rehavete kapılmamaları aksine daha uyanık olmaları gerekmektedir.

BÖLÜM VI

TEKNOLOJİK GELİŞME “MASALLARI”

‘Aspen Enstitüsü’ Direktörü Jean Christophe Bas’a göre, “Ne yapılırsa yapılsın, Bilgi Çağı süreci işliyor. Tarihte ilk kez hiçbir devletin, iktidarın veya siyasi güç grubunun müdahalesine olanak tanımayan bir süreç içerisindeyiz. Benzersiz bir devrim gerçekleşiyor”muş.¹ Oysa gerçek denilenlerden ne kadar da farklı... “Bilgi Çağı” söylenceleriyle aklanmaya kalkışılan “YDD” barbarlığına maruz kalan insanlık, Max Weber’in “düşkırıklığının dünyası” diye betimlediği koşullara mahkûm edildi. Kapitalizmin kontrolündeki “teknolojik gelişim”, ekonomik-siyasal kaosun körüklediği kriz ve ekolojik felaket tehdidinin taşıyıcısı...

Teknolojik gelişim, insanlığın tümünün hizmetinde ise anlamlı ve savunulabilir. Ancak “YDD” dizaynı teknolojik gelişim, sermayeye daha geniş talan özgürlükleri sunar-ken, emeği de ulusal sınırları içine hapsetmektedir. Küreselleşen rekabet ve sömürü düzenlemesi karşısında, ulusal sınırlar içine hapsedilmiş emeğin çalışma hayatını düzenleyen kurallar, hızla çalışan kesimlerin aleyhine değişiyor.

Kaldı ki, küreselleşen sermaye, emek cephesini örgüt-süzlüğe teşvik ederken, “teknoloji fetişizmi”ne sarılmaktadır.

¹ Jean Christophe Bas, Milliyet, 24 Mayıs 1996.

Teorik ve soyut olarak karşı olunmaması gereken teknolojik gelişme, 20 yıl önce 3 bin kişinin çalıştığı bir işyerini 300 kişinin çalıştığı yere dönüştürmüştür. Ama teknolojik gelişmeler, toplumsal yasalardan ve sınıf ilişkilerinin koyduğu sınırlardan ve harekete geçirdiği dinamiklerden kurtulamadı. Gelişen teknoloji, ekonomik ve politik olarak egemenlerin elindeki baskı ve sömürü aracı oldu. Kapitalistlerin kontrolündeki teknoloji, genel toplumsal refahı arttırmaktan çok, kârların artırılmasına hizmet etti. Hatta I. ve II. Dünya savaşlarında görüldüğü gibi yıkımın aracı oldu. 1980'lerde etkileri iyice hissedilmeye başlanan teknolojik gelişim de bir istisna değil. Bu teknolojik gelişim de kapitalizmin elinde, öncekilere benziyor ve izinden gidiyor.

Teknolojik gelişme fikrini gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmek için, şu temel gerçeği anımsamakta yarar var: İletişim alanındaki teknolojik gelişmeden faydalanabilmek için en azından bir bilgisayar, bir modem, bir de sağlıklı telefon hattı gerekiyor. Sonra da bir Network kapısı. Öyleyse belli bir alım gücü ve altyapı yatırımları düzeyine sahip değilseniz, bu alanda teknolojik gelişimden faydalanmak ham hayâldir. Bu zorunlu şart ise sadece dünyanın Güney parçasını değil, aynı zamanda Kuzey ülkelerindeki önemli bir nüfusu da gelişimin dışında itiyor.

Rakamlara bakınca, teknolojik gelişim denen olayın oldukça abartılı bir söylence olduğu ortaya çıkıyor: 1995'te dünyada 180 milyon PC olduğu belirtiliyor, yani toplam nüfusun, sadece %3'ü bilgisayara sahip. Telefon hatlarına gelince de durum çok farklı değil: 1995'te dünya ana telefon hatlarının $\frac{3}{4}$ 'üne, toplam nüfusun, sadece %15'ini oluşturan zengin ülkeler sahip. Dünya nüfusunun yarısının henüz telefonu yok! Telefon olan ülkelerin de %47'sinde, hâlâ 100 kişiye bir telefon bile düşmüyor. İnternet'e dönersek, 1996'da Network'e bağlı bilgisayarların %60'ı ABD'de. Dünyada saat

başı 800 yeni Network hizmet hattı oluşuyor. Ama bunların içinde Güney ülkelerin payı ihmâl edilecek kadar az, yaklaşık 8-10!

Teknolojik gelişimden faydalanabilmek için belli bir gelir düzeyi gerekir. Yapılan en son tahminler dünya nüfusunun, sadece 1,5 milyarının yani, sadece %20'sinin mali gücünün bu Network için gerekli araçları almaya uygun olduğunu gösteriyor. Network'in herkese açık ve demokratik olduğu yolundaki manipülatif "iddia"ya gelince: Gerçeklik çok farklı! Network, sadece gelir ve altyapı engellerinden dolayı değil, bazı kapıların üye olmayanlara kapanması ile de demokratik olmaktan çok uzaktır. Bugün üye olmayanlara kapalı kapıların sayısı, serbest kapıların sayısının dört katına ulaşmış durumda! Dünyanın tüm uydu kanallarının, yazılı medyanın hemen hepsinin İngilizce konuşan dev kapitalist şirketlerin elinde olduğu unutulmamalıdır! Özetle mevcut teknolojik gelişim de öncekilerin izinden gidiyor; yani emeğe ve emekçilere rağmen!²

Öte yandan, bugün dünyada 3 milyara yakın radyo alıcısı, 1 milyar civarında televizyon aracı ve 2,5 milyar dolayında televizyon izleyicisi bulunmaktadır. Her 100 Afrikalı başına 4,5 nüsha gazete ve her 300 Afrikalıya bir televizyon düşmektedir. Bu rakamlar bir Kuzey ülkesi ile kıyaslandığında şüphesiz çok düşük kalmaktadır. Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki haberleşme organlarının büyük çoğunluğu yabancı sermayeye aittir. Böyle olmasalar da bu yayın organları haberlerinin birçoğunu Kuzeyli sermayenin haber kanallarından alabilmektedir. Kısacası, yıllar önce Sovyet şair Leonid Martinov'un Afrika için yazdığı dizeler bugün, hemen tüm Güney ülkeleri için geçerliliğini korumaktadır: "Vücudunda

² "İletişim Devrimi" büyüüne kendini en fazla kaptıranların, yakın zamana kadar türlü olanaksızlıklarla boğuşmak zorunda kalan az gelişmiş ülkelerin eski muhalif aydınları olduğunu vurgulamadan geçemeyeceğiz.

taze yaralarla/ Bir savaş sahnesini taşıyor/ Ve geleceğini,/ yabancı dergilerden öğreniyor”.

1) “YDD” VİTRİNİ: “BİLGİ TOPLUMU”

Uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini amaçlayan; emek hareketlerini ulusal sınırlara hapseden “YDD”; “karşılıklı bağımlılık”ta değil, Kuzey’in hâkimiyetinde somutlanıyor. Dış dinamik içselleşerek, iç dinamiği belirlemeye başlıyor. Çevre toplumları global çapta üstten (merkezden) değiştiriliyor. Küresel pazarın gir-dabına sürüklenen toplumsal ilişkiler, asalaklığı ve lümpenleşmeyi güçlendirip, dünyanın lanetli sahipsizlerini yaratıyor. Güney’i yok ederek, dünyanın Kuzeylileştirilmesi eğilimini devreye sokuyor. Yani “tek sözcükle, burjuvazi, kendisine tıpatıp benzeyen bir dünya kurmaktadır. (...) Dünya pazarını sömürmekle burjuvazi, bütün ülkelerin üretim ve tüketimine kozmopolit bir karakter veriyor”.³

Kuzey hâkimiyetinin “düzen” arayışlarıyla körüklenen düzensizliğin oluşturduğu yeni durum, kapitalizmin genel krizi kapsamında anlaşılabilir. Ekonomik, sosyal ve politik parametreler global krizin, bütüne şamil olduğunu ortaya koymaktadır. Kriz fazları daralırken, “dünya küçük bir köye dönüşmekte”dir. Sarsıcı nitelikler kazanan kriz, dünyanın çehresini hızla değiştirirken, “YDD” Kuzey’den Güney’e post-modern eksenli gerici müdahaleyi örgütüyor.

Dünyanın Kuzeylileştirilmesinde somutlanan altüst oluş kesitinde, kapitalist üretim anarşisiyle bolluk içinde yoksulluk yaşanmaktadır. Kuzey’in daldığı ‘post-modern’ labirentte kapitalizm, sistem olarak içerici esnekliğini yitirip dıştalayıcılık, marjinalleştiricilik ve kutuplaştırmacılık zemininde yıkıcılığı öne çıkarıyor. Bu durum; emeğin, kapitalizm ta-

³ K. Marx, F.Engels, Komünist Manifesto, s.33-32.

rafından mass edilebilmesini ve yeni-sürekli istihdâm alanları açabilmesini “imkânsız” kılıyor. Sürekli istihdâmın yerini, Kuzey’de “Bilgi Toplumu” denilen kontrol teknolojisinin ve teknolojasının dar istihdâmı alıyor. Klasik tanımlı emek ve bütün olarak Güney, Kuzey’in düzenlemelerine fazlalık oluyor. Küresel dışlayıcılık-marjinalleştiricilik “YDD” müdahalesinin temel “mantık(sızlıgı)nı” oluşturuyor.

Dünya mali kriz tehdidiyle sarsılıyor. Engels, (1881 yılında) borsalarda spekülasyon yapan kapitalistlere “kupon kesiciler” der; ve üretken bir fonksiyonu olmayan, “toplumun sırtında yük olan sınıf” diye tanımlardı. Yani kapitalizm, Engels’e göre, “kumarhane cehennemi”ydi. “YDD”, Engels’in tespitini, bir kez daha doğruladı. Asalak “YDD”, klasik sınıf tanımlarını, bilimsel teknolojik gelişmeler potasında deformasyona uğrattı. Uluslararası kumanda ekonomisinin, “esnek üretim”li boğucu edimleri... Kafa gücünün, üretim sürecinde etkin pozisyonlara geçmesi... Tahvil, hisse seneti, ortaklık payları vb. yollarla “mülkiyetin yaygınlaşması” vs. sınıflı rejimi perçinleyen apolitikleştirici ideolojik paketler haline sokuldu. Yani Kuzey’in kontrolündeki bilimsel teknolojik gelişimin gidişatı, piyasanın önemini ve işlevselliğini artırmıştır. Kuzey kapitalizmi bir “üretim toplumu” olmaktan çok, rantıye bir “tüketim toplumu”na dönüşmüştür. Kapitalist toplumda metalaşma ve “şeyleşme” süreçleri büyük hız kazanırken, kapitalist toplumun şekillendirip sürüleştirdiği insanlar üretimden çok tüketimle, toplumsallıktan çok bireysellelikle ve emekten çok metayla ilgilenen tüketici yaşamın tutsakları kılındılar.⁴

⁴ “YDD” tablosuna yaslanan Peter F. Drucker, “Değişim Çağının Yönetimi” adlı yapıtında, “Bu yüzyılın kanıtladığı bir şey varsa, o da politikacının boşa olduğudur” derken, insanların apolitikleşmesine çağrı çıkarıyor.

2) KÜRESELLEŞME NEYİ DOĞRULUYOR?

Komünist Manifesto'da bugünü betimleyen Marx, insanlık ve emek cephesi için hâlâ güncel ufuk çizgisidir. İnsanlığın özgürleşme mücadelesinin teorisyeni Marx, kapitalizmin tarihsel bir düzen ve sonu olduğunu saptayan devrimci düşündürüdür. Varsın kimileri, "Bir tane Marx yok ki. Bir sürü Marx var... Hepsini saymak mümkün değil. Bir de her çağın kendine ait Marx'ı var. 19. yüzyılın Marx'ıyla, 20. yüzyılın Marx'ı aynı mı? (...) 90'lı yılların başından beri III. Marx, 21. yüzyılın Marx'ı yavaş yavaş şekillenmeye başladı..."⁵ desin. "Bir tane Marx" var... Marx'ı, kendilerine göre "kategorize" edip onu, "utangaç" bir vazgeçişle eleştirmeye kalkışanlar, ürkek liberallerdir. Dünyanın başına bela olan liberaller, birer vazgeçiş ve öznesiz eleştiri manzumesidir.⁶

⁵ Express, No:91, s.10.

⁶ Aslı sorulursa her vazgeçiş, Prévert'in, hazan mevsiminin "Ölü Yapraklar" şiirini anımsatır! Tıpkı Marx'tan utangaçça vazgeçerek kategorize edip işlevsizleştirenler gibi! Marx'ın düşüncesi, "niyete" göre "tashih" edilemez. Edilirse de Marksizm olmaz... Guy Sorman'ın "işe yaramaz" diye nitelediği Marx'a yöneltilen "liberal-demokrat eleştiri", paranoyak vazgeçişleri pazarlar. Çoğumuz (bıkmak pahasına!) yığınla Marx eleştirileri okuduk. Tanır, biliriz... "Marx eleştirisi", vazgeçen için "rüşünü isbat" komedisidir. En sonuncusu Marx'ın, 'London School of Economics (LSE)'te, "İnsanlığa karşı suç işlediği" gerekçesiyle "yargılanma"sıydı (Cumhuriyet, 10 Temmuz 1995, s.18). Çağımız, Marx'ı bir kez daha doğrulayıp güncelleştirirken; "III. Marx" arayışları ya da "Marx eleştirileri"de neyin nesidir? Liberal "objektiflik ve tarafsızlık" adına devreye sokulan Marx eleştirilerinin unutmaması gerek: "Aynı" anda, "farklı" cepheden olaya "bakmak" iddiasındaki liberal bakış, aslında taraflı ve tüketici tutarsızlıklardan muzdariptir. Saf tutmayan "tarafsız" bakış yoktur ve olamaz... Marx eleştirilerine verilecek en iyi yanıt, "ulus-devlet ideolojisinden, yüksek teknoloji dünyasına..". (Canan Barlas, Milliyet, 30 Eylül 1995, s.19) spotlarıyla pazarlanan neo-liberal düşüncenin, gezegenimizdeki vukuatını sergilemektir. Gerçekten, liberalizm insanlığa ne vermiştir? Neo-liberal saldırının "YDD" boyutu insanlığa ne vaat etmektedir? Liberalizmin ve Marx'ın öngörülleri meydandadır; gerçekler de!

Kökleri 17. yüzyıl düşünürü Locke'den, 18. yüzyıl siyaset bilimcisi Tocqueville'e kadar uzanan liberalizm; Adam Smith, Hayek ve "Chicago çocuğu" Friedman'a ulaşır... Reagan-Thatcher çizgisiyle somutlanır... Sormalıyız: İnsanlık ve tarih, bu çizginin engebeli eşiklerinden geçmedi mi? Geçti! Ama buna rağmen, son yıllarda yaygınlaşan liberal yoruma göre, "üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı, bir taraftan "Teknolojik Devrim"; diğer taraftan da ulusal devlet ekonomik bir birim olarak anlamsızlaşıyor. Devletin birey üzerindeki kontrol mekanizmalarının bazılarını (haberleşme, bilgi işlem vb. yoluyla) zayıflatarak bireysel özgürlükleri yaygınlaştırıyor. Öyle ise, globalleşmeden yana olmamak, özgürlüklere karşı olmaktır".

Gezegenimiz "YDD" ile "başkalaşılıyor". Ama globalleşme, kapitalist devletin gücünü zayıflatmıyor. Sadece devleti kontrol eden güçler değişiyor. Çünkü globalleşme, özgürlükleri ve demokratik kurumları yıpratıp işlevsizleştiriyor. "Parlamenter demokrasi" bir karikatüre dönüşüyor. Bu koşullarda, "özgürlük adına" globalleşmeyi savunmak mı? Hadi canım sen de! Globalleşme, işerliğiyle uluslararası sermayenin değirmenine su taşıyor... Yani çok uluslu şirketlerin yeni iktidarı, işçi sınıfını ulusal sınırlar içine hapsederek emeği, sahipsiz bir güçsüzlüğe mahkûm ediyor. Uluslararası sermayenin işçi sınıfına karşı "blitzkrieg/yıldırım harekâtı"nı devreye sokuyor.

Bir türlü kurulamayan "YDD" ile görülüyor ki, otoriter rejimlerin dünyasına gidiliyor. "YDD"nin despotik hâkimiyeti, uluslararası otoritarizmin yolunu döşüyor. Demokrasinin kapitalizme içkin olmadığı ortaya çıkıyor. "Demokrasiyi pazar ekonomisine" eşitleyen görüşler yalanlanıyor. Tekelci kapitalizmin, demokrasinin külliye inkârı olduğu gerçeği kanıtlanıyor. Bu nedenle Eylül-1995 tarihli 'Scientific American' dergisinin, "teknolojik gelişme ve rekabet gücü-

nün artması, ülkenin gelişmesini ve refah düzeyinin yükselmesini de beraberinde getirir” iddiaları, insanı güldürmekten başka bir işe yaramıyor.

Son 20-25 yılda teknolojinin, baş döndürücü bir hızla geliştiğini bilmeyen var mı? Elbette yok! Ama açlık ve yoksulluğun da ters orantılı biçimde büyüdüğü de bilinmiyor mu? Artan işsizlik ve tekrar hortlayan bulaşıcı hastalıklar, işin cabası... İnsanlık, bir kâbusla karşı karşıyadır. Kâbus, kapitalizm sözcüğüne eşitlenmiştir. Yani teknoloji, kapitalizmin elinde, cehennemin kapısını aralamaktadır. İnsana ve emeğe rağmendir. Ancak sorun, asla teknolojiye değil; teknolojik gelişmeyi elinde ve kontrolünde bulunduran kapitalizmdir.

Marx, bunları dememiş miydi? Marksizm, bu olumsuzlukların aşılmasının devrimci yöntemi değilse nedir? “Marx eleştirisi”leri ya da “III. Marx” arayışları giderek “etkinliği”ni yitirmektedir. Çünkü serbest piyasa söylemi açısından, esen rüzgârlar artık yön değiştirmekte. Örneğin “AB” dahi, ‘Kuzey’i ve ‘Güney’iyle saflara ayrılıyor. Eşitsiz birleşik gelişim gerçeğinden yakasını kurtaramıyor... Buna rağmen liberaller, iştahla sermayenin “AB”nin gerçekleştirileceğinden söz ediyorlar! Ama yaşam, onları doğrulamıyor... AB’ye, Almanya damgasını vuruyor. Thodore Fontane’nin deyişiyle “Alman olan her şey, sıradanlıkla damgalanmıştır..”. Fransa da, AB’ye Alman damgası vurulmasından rahat-sız oluyor.⁷ Fransa’da yayınlanan Eylül-1995 tarihli

⁷ Örneğin ‘Alman Hristiyan Demokrat Partisi (CDU)’ Parlamento Grubu Dışişleri sözcüsü Karl Lammers, mevcut sistem ve mekanizmaların “Soğuk Savaş” döneminin ihtiyaçlarına göre belirlendiği ve yenisinin kurulması gerekliliğinin altını çizip ‘yeni bir güvenlik mimarisi, ‘güvenlik herkese aynı uygulanmalıdır’ prensibine göre oluşturulmalıdır. (...) İdeal olan, güvenlik politikaları konusunda da birlikte hareket eden AB ile ABD’nin müttefik olabilecekleri yeni bir NATO. Fakat bunun için Batı Avrupa Birliği (BAB) , henüz kendine dahil olmamış AB devletlerini kapsar hale gelmeli ve AB’ye taşınmalıdır” diyor. Almanya Merkez Bankası Bundesbank’ın üst düzey yöneticisi Otmar Issing, ‘Der Spiegel’de yayımlanan makalesinde Maastricht’i sorgula-

'Express' dergisinin bir araştırmasına göre, Fransızların %81'i Avrupa konusunda ileri adım atmadan önce ulusal sorunlarla ilgilenilmesinden yana. Yüzde 45'i de uzun vadede Almanya'nın Avrupa'ya hükmedeceğine inanıyor. Yüzde 67'si de Schengen Anlaşmasının geciktirilmesinden fayda umuyor. Yani küreselleşme, kendi kalelerinde bile parçalanmayı körüklüyor.

Öte yandan neo-liberalizmin vazgeçemediği enstrümanlarından 'Dünya Bankası' ve 'IMF'nin politikaları, Prof. Dr. John Weeks'in işaret ettiği üzere, "uluslararası sermayenin sömürü aracı"dır. Güney'de yaşanan facianın sorumlusu, Marx'ın eleştirdiği kapitalizmdir. Kaldı ki kapitalizmin Güney'deki talanı, Kuzey'de de farklı değildir. Örneğin, kapitalizmin kalesi ABD'de durum içler acısıdır. Lüksemburg'da uluslararası yardım grubunun hazırladığı bir rapora göre, Amerikalı yoksul çocukların yaşam standartları, dünyadaki en gelişmiş 18 Batılı sanayileşmiş ülkenin 15'inin gerisindedir. Nüfusun %15'i ve çocukların %22'si yoksulluk sınırı altındadır.⁸

yarak, "Kalan sınırlı zaman içinde, bu büyük projeyi başarıyla tamamlayarak, uygun koşullarda ortak para birimine geçilip geçilmeyeceğinin" şüpheli olduğuna işaret ediyor (15 Ocak 1995). Fransa'nın önde gelen otomotiv üreticisi Peugeot'nun sözcüsü Jacques Calvet, 'Journal du Dimanche'de, "Maastricht Anlaşması'nın öldüğünü" savunup "Avrupalılara komşularıyla nasıl bir birlik istediklerinin yeniden sorulması gerektiğini" öne sürüyor. Maastricht'in, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından önce yapıldığına dikkat çekip Anlaşmanın, "Artık geçerli olmayacağı"nı kaydediyor. Öte yandan 'The Economist' dergisi, Almanya-Fransa ilişkilerini "Takdis edilen ancak henüz tamamlanmayan" biçiminde tanımlarken; Almanya hedefinin "Avrupalı bir Almanya" değil, "Almanya'nın Avrupası" olduğuna dikkat çekiyor. Oysa Fransa, AB'yi Akdeniz havzasında geliştirmek isterken, Almanya nüfuzuna ve Almanya'nın AB'yi Doğu Avrupa'da yaygınlaştırmak istemesine karşı çıkıyor. Ancak, attığı heradında önüne Almanya engeli dikiliyor. Bu durum, Fransa ve Almanya açısından AB'yi tartışma konusu kılıyor.

⁸ The New York Times, 16 Ağustos 1995.

Diğer bir artı da yükselen “pazar ekonomisi” masalının, 21. yüzyıl eşiğinde mali krizle tanışıyor olmasıdır. Sarsıntı, artık bütün gezegenimizi kucaklıyor. Dünya kapitalizmi, kaldıramayacağı küresel “riskler”le tanışıyor. Örneğin, gezegenimizin bir gecesinde bir ila altı trilyon dolarlık sıcak para kayışı yaşanıyor. Dengesizlik büyüyerek yaygınlaşıyor.⁹ Evet dünya değişti; ve diyelim ki, bir “bilgi çağı”nda yaşıyoruz; ama ne bu “bilgi çağı”nın teknolojisi ne de milyonlarca dolarlık uzmanları dünya ekonomisini altüst eden bir Asya krizini önceden görüp engelleyemiyorlar.

3) “ELLE TUTULAMAZLAR DÜNYASI” SPEKÜLASYONLARI

“Bilimsel Teknolojik Devrim” (BTD) konusundaki tartışmalara farklı cephelerden sorular yönelterek yaklaşmak gerekiyor. “BTD”insanlara yeni ufuklar mı açıyor? Bu kadar tartışılan “BTD” nedir, kimin, ne için yaptığı bir “devrimdir”?

“BTD” denilen gelişim, kontrolü elinde tutan ekonomik sistemin egemenlerine ait bir imkândır. “Devrim” değil; nötr olmayan bir süreçtir. Üretim tarzının belirlediği dönemsel özelliklerden etkilenen, bağımlı bir olgudur. Ekonominin ve siyasal erkin, azınlığın elinde olduğu “YDD”de emekçiler, “Bilimsel Teknoloji Gelişim”in (BTG) kullanımı değil; aksine edilgen denekleri konumundadır. Emekçilerin kontrolünde olmayan “BTD”, “YDD” ile dünyayı bir fabrikaya dönüştürüyor.

Amacı ne ve nasıl olursa olsun teknolojik yenilenme, kapitalizmin yeniden yapılanmasında etkin yer tutmakta. Mikroelektronik ve biogenetik alanındaki gelişmeler, günlük

⁹ Gidişat, Marx’ın öngördüğü doğrultuda... Bunun kanıtı gezegenimizin “hal-pür melali”dir. O halde “Marx eleştirisi”leri ya da “III. Marx” arayışları, akıntıya kürek çeken çırpınışlar değilse nedir?

yaşama hızla giriyor. Dünya, devasa bir bütünleşme süreci yaşıyor. Giovanni de Michelis, “Sanayi toplumundan hizmetlerin ve enformasyon teknolojisinin güdümündeki sanayi ötesi topluma”¹⁰ yönelindiğine işaret ediyor.

Geleneksel sanayi kolları, dünyanın Güney’ine kaydırılıyor. Yeni üretim hiyerarşisi, gezegenimizde yeni düzensizliği yaratıyor. Eskiden bir fabrikada, tasarımdan üretimin sonuna kadar, tüm aşamalar birlikte gerçekleştiriliyordu. Bugün, tasarım ve gelişmiş teknoloji gerektiren üretim aşamaları, gelişmiş Kuzey’in elinde ve kontrolünde. Geri teknoloji ve yoğun emek gücü gerektiren üretim aşamaları, ezilen Güney’de yoğunlaşıyor. Özetle kapitalist toplumun anatomisi (yani genetik şifresi) değişmeden, bir başkalaşım yaşanıyor. Başkalaşan dünyada emeğin ücretli kölelik parametreleri değişmiyor. Bu da, “YDD”nin parlak vitrini “Bilgi Toplumu” söylenceleriyle pazarlanıyor.

Kant’ın, “Sapere Auede/Bilmeye Cüret Et!” savsözünün büyük değer kazandığı “YDD”de, öğrenmek yaşamsal oluyor. Çünkü “yeni gerçeklerin çoğu rahat kaçırıncıdır; özellikle de, gücü elinde tutanlar için” der Bertrand Russell.¹¹

Naisbitt, “Global Paradoks”unda, “Bilgi Toplumu nedir?” sorusunu “Bütünleşmiş dünya kapitalizminin sanayi-ötesi evresi” diye yanıtlar. İddialarını, enformasyon teknolojisi girişimcilerinden oluşan global toplum fantazileriyle “gerçekçe”lendirir. “L’Economie de L’Immateriel/Maddi Olmayan Ekonomi”nin yazarı Charles Goldfinger, “Bilgi Toplumu’nu, ‘elle tutulamazlar’ (‘intangibles’) ekonomisinin ortaya çıkışının ürünü” diye tanımlar. Spekülatif “ekonomi-politik”i konusunda şunları ekler: “Gelişmiş ülkelerde değer ve zenginliğin ana kaynağı; artık maddi malların üretimi de-

¹⁰ Giovanni de Michelis, NPQ, No:2.

¹¹ Bertrand Russell, Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ, Orta Çağ, Yeniçağ, Say Yayınları-1994, C: 3.

ğil, elle tutulmayan ürünlerin yaratılması ve kullanımı"dır. "Örneğin enformasyon, eğlence ve boş zamanların değerlendirilmesine yönelik hizmetler, dünyanın en büyük sanayisi olma yolunda. Finans, imgeler ve mesajlar (iletirler) gibi elle tutulamaz akımlar, dünya ekonomisinin candamarı. Fiziksel mal akımları, bunlar yanında cüceleşmekte. Yalnızca uluslararası mali işlemlerin toplam değeri, fiziksel mal ticaretinin toplam değerinin tam yedi katı büyüklüğünde. 'Elle tutulamazları' anlayabilmek için bunlara üç ayrı açıdan bakmak yararlı olabilir: Elle tutulamaz nesneler ('intangible artifacts'); elle tutulamaz kıymetler ('assets') ve maddeden sıyrılma mantığı ('logic of dematerialization') (...) Elle tutulmaz nesneler, görsel-işitsel medyadan, eğlence ve finansmana kadar uzanan şeyler. (...) Elle tutulmazların kıymetlerin ekonomik performansına etkisi genel kabul görüyor. (...) Elle tutulmazlar, sanayi, tarım ya da hizmetleri ortadan kaldırmıyor. Fiziksel ürünlerden uzaklaşma anlamında "maddeden sıyrılma" olayı, coğrafya ve fiziksel kaynakların varlığı gibi kısıtları ortadan kaldırarak bütün ekonomik faaliyetlerde köklü bir dönüşüm meydana getiriyor. Yeni ekonominin itici gücü, kıtlık değil bolluk. Elle tutulmaz nesneler sonsuz ölçüde çoğaltılabilir, sonsuza değin muhafaza edilebiliyor. (...) Elle tutulamaz ekonomi kamu politikalarını zorluyor. (...) Veri ve imge akımları, ulusal sınırlar içinde zaptedilemiyor".¹²

Goldfinger, "Sınai kapitalizmin doğuşundan bu yana en büyük ekonomik devrim" olarak "maddi olmayan ekonomi"yle "hayırlı bir mutasyon" geçirildiği iddiasında. Elle tutulabilen, bir fiyatı olan nesneler üreten klasik ekonomiden, bir fiyatı olmayan, uçucu görüntülerin sembolize ettiği "maddi olmayan" bir ekonomiye doğru gidildiği iddiasında. "Ne

¹² Charles Goldfinger, The Wall Street Journal, 24-25 Şubat 1995.

felaket tellallığı yapmanın ne de fazlasıyla iyimser olmanın alemi yok. Böylesi bir toplum önümüzde duruyor” diyor.

Emre Meriç’e göre, “Dünya 1990’larda başlayan ve 2010 ila 2020 yıllarında tamamlanacağı tahmin edilen hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Toplumda ve toplum yapısında temel değişimler şimdiden şekillenmeye başlamış durumdadır. Yeni toplum şekli kesinlikle ‘emek yoğun’ olmayacaktır. ‘Sermaye’ de önemli bir kriter olma özelliğini kaybetmiştir. Yeni toplumun en başta gelen kaynağının ‘bilgi’ olacağı kesin bir biçimde belirlenmiştir. Artık temel ekonomik kaynak ne üretim faktörü, ne sermaye, ne emek, ne de topraktır. Bilgidir ve bilgi olacaktır. Bilgi toplumunun en başta gelen sosyal grupları da ‘bilgi işçileri’ olacaktır”.¹³

Şahin Alpay’ın yorumlarında “Global (bir) eğilim, ileri sanayi ülkelerinden başlayarak, esas sermayenin para değil bilgi olduğu “bilgi toplumu”na ilerleyiştir. Bunun ardında elektronik, biyoteknik ve robotik alanlarındaki sürekli teknolojik devrim var. Teknolojik devrim sonucunda coğrafyanın ve mekânın önemi giderek azalıyor. İletişim ve ulaşım alanında sağlanan büyük ilerlemeler, dünyayı küçültüp bir “Dünya Köyü haline getiriyor. (...) Yoğunlaşan iletişim ve ulaşım yoluyla gelen etkileşim, toplumları ortak bir dünya kültürüne doğru götürüyor. Bu dünya kültüründe insan hakları ve özgürlükçü demokrasinin giderek güçlenen bir yeri var. İletişim devrimi, kaynağını Batı uygarlığından alan bireyin hakları ve özgürlüğü fikrini bütün toplumlara taşıyor. (...) Ülkeler gerek ekonomik, gerekse siyasi bakımdan giderek birbirine bağımlı hale gelmekte. Karşılıklı bağımlılık denen şey, ideolojik bir safsata değil, bilimsel bir gerçeklik. Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki refah farkı ortadan kalkmış değil. Ama dünyada refah giderek artıyor ve yayılıyor”.¹⁴

¹³ Emre Meriç, Dünya, 22 Şubat 1995, s.4.

¹⁴ Şahin Alpay, Milliyet, 7 Mart 1995, s.16.

“Bilgi Toplumu” teorisyenleri, piyasa ekonomisinin globalleşmesinden hareketle, “rakiple değil; gelecekle savaşın” diyor.¹⁵ “İddia”ları, spekülatif-bilimkurgularla cilalayıp “BTD”(!) ile artık “işçi mişçi kalmayacak; kol gücü tarihten silinecek; robotlar üretim yapacak; her şeyi de bilgisayarlar düzene koyacak... İşte ABD, Almanya, Japonya örneği”(!) a-bartılarına sarılıyor. Dünya, sadece bu üç ülkeden mi ibaret? Güney’in, Kuzey ülkelerince talanı olmasaydı, bugünkü durumları olabilir miydi? Ya da piyasa ekonomisinin globalleşmesi, emekçi için bir çözüm mü?

Jacques Perrin’in belirttiği gibi, “sanayileşmiş ülkelerin elinde tuttuğu üretim teknolojilerinin, azgelişmiş ülkelere transfer edilmesindeki engellerin birçok kaynağı var”. Başta gelen Kuzey’de “teknolojiyi elinde tutanlar(ın), bu tekeli paylaşmak eğilimi taşımamalarıdır” (Jacques Perrin, Teknoloji Transferi, s.8,46). Kapitalizm, teknikçi ve tekelci bir üretim tarzıdır. İnsan merkezli ekonomik ve toplumsal çözümlerin uzağındadır. Sürekli teknoloji yenilenmesiyle üretimi fazlaştırmayı ve kâr oranlarını yükseltmeyi hedefler.

4) KAPİTALİST ÜRETİM VE BİLGİ

Bilgi, insanlık tarihinde, önce “var olmak” için kullanıldı. Bilginin “var olmak” için kullanımı, “yapma/üretme”yi devreye soktu. Böylelikle bilgi, insanın “yapabilme yeteneği”ni ve “işe yararlılık/beceri”sini geliştirdi. Özetle bilgi, çağdan çağa değişik kalıplara döküldü. Değişik düzeylerde toplandı. İnsan kendini bildi bileli, bilgi geçer akçeydi. İnsanlar bilgiyi topladı. Bilgiden yararlandı, geliştirdi. Ancak bilgi, daima egemen boyunduruğun tekelinde ve kontrolünde oldu

¹⁵ Hamel & Prahalad, Competing for the Future/Gelecek İçin Rekabet.

“YDD”de, bilgi de fonksiyonel olarak başkalaştı. “Bilgi Toplumu” diye “yeni” bir aşama icat edildi. Teknolojinin topyekün gelişimi ve bilginin kullanımı, “BTG”in boyutlanmasına yol açtı. Ama bu, “yeni” bir aşama icat edilmesini gerekli kılmıyor. Çünkü “teknik, büyük ölçüde bilimin durumuna bağlı ise de bilim, tekniğin durumuna ve ihtiyaçlarına daha bağlıdır. Toplumun teknik ihtiyaçları olduğu zaman bilime sağladığı dürtü, on üniversitenin sağladığı dürtüden büyüktür”.¹⁶

Kapitalist üretim, “standart kitle üretiminden (mass production), esnek üretime (flexible production) geçti”. Önce Taylorizm, sonra da Fordizm geride bırakıldı. “Esnek üretim” geçildi. Değişen içinde değişmeyen, ücretli kölelik ve bilgi ile teknolojinin burjuvazinin kontrolünde olmasıdır. Bunun için Alvin Toffler’in “Yeni Güçler, Yeni Şoklar”ından esinlenen Murat Güztoklusunu’nun, “Bilgi Toplumu” değerlendirmeleri gerçekte bağdaşmamaktadır: “Toffler, güç kaynaklarını üçe ayırıyor. Fiziksel güç ki bu gücün en kaba, en yontulmamış şekli. İkinci güç kaynağı olarak ekonomik ve parasal gücü alıyor. En rafine, en gelişmiş, en incelmış güç kaynağı olarak da bilgiyi alıyor. Bu açıdan baktığımızda da tabii kaba güç çağını oldukça aştığımız için, güç kaynağı deyince akla, daha çok ekonomik güç geliyor. Ekonomik güce sahip büyük patronlar da bilgi çağının yeni güç odakları karşısında güç kaybediyorlar. Eski egemenlik ciddi şekilde sarsılıyor. Buna karşılık bilgiye egemen olan, bilginin sevk ve idaresini bilebilen girişimci sınıfın önünün açıldığını görüyoruz”.¹⁷

Gerçekten böyle mi? Değil, çünkü “bugünkü teknolojik araştırma ve gelişmeler üç alanda tanımlıdır: a) Mikroelektronikler ve enformasyon teknolojisi, b) Yeni mad-

¹⁶ K. Marx, F. Engels, Felsefe İncelemeleri, s.152.

¹⁷ Murat Güztoklusu, Sanayi Ötesi Çağı: Özdevinim Toplumu, s.25.

delerin, emek nesnelerinin geliştirilmesi ve c) Biyoteknikler. Bunların dışında yeni enerji kaynaklarının üretilmesi bağlamındaki nükleer teknoloji de bir dördüncü alan olarak söz konusu edilmektedir. Dört alandaki teknolojik gelişmelerde de ileri düzeyde bilgisayar kullanımı söz konusudur. (...) Kısaca sermaye akışını hızlandırır ve tekelci sermayeyi daha da yoğunlaştırırken, onu çok daha az sayıdaki tekelci güç odağının denetimine sokar. Dolayısıyla kompüterizasyonla birlikte üretimde, enformasyon ve sermaye dolanımında sağlanan “esneklik” aslında üretimin tekelci denetiminden başka bir şey değildir. “Esneklik” tekelci sermayenin akışında, dolanımında, yatırımında, risk analizlerinin tamamlanmasında sağlanan esnekliktir”.¹⁸

5) “BİLİMSEL TEKNOLOJİK DEVRİM” VE KUZEY

G-7’ler, 24 Şubat 1995’te Brüksel’de, “Teknolojik devrimin” sorunlarını tartışmak için, bakanlar düzeyinde toplandılar. Enformasyon süper-otoyollarının kurulmasını tartıştılar. AB Komisyonu Başkanı Jacques Santer’in, “yeni bir iletişim teknolojisi bütün toplumlar açısından yeni fırsatları beraberinde getirecektir. İnsanları bilgi toplumunun yararlarından mahrum edemeyiz”¹⁹ diyen parlak sözleriyle açılan toplantıya katılan ‘Texas Instruments’ın Başkanı Jerry Junkin’e göre, “Bir devrimle karşı karşıyayız. Bu sadece bir telekomünikasyon olayı değil. Telekomünikasyonun yanı sıra, telekomünikasyon dalında bilgisayar programları, makineleri, yarı iletkenler gibi çok geniş bir sanayi alanı bu gelişmelerden etkileniyor”.²⁰

¹⁸ İlker Belek, Bilimsel Teknolojik Devrim ve “Endüstriyel Demokrasi”, s.137,138, 141.

¹⁹ Jacques Santer, Dünya, 27 Şubat 1995, s.13.

²⁰ Jerry Junkin, Wall Street Journal, 24 Şubat 1995.

Bilgisayar, Kuzey'de yaşamın bir parçası. Fransa'da evlerin %15'inde bilgisayar olduğu söyleniyor. Bu oran ABD'de %35, İsveç'te %50, Japonya'da %25. Dünyada, masa üstü bilgisayarların (PC) sayısı 100 milyonu geçti.²¹ İnternet'e 30 milyondan fazla PC'nin bağlandığı tahmin ediliyor.²² Ağın içinde hizmet sunan (server computer) en az 4 milyon bilgisayar var.²³ Buna ek olarak, dünya üzerinde çok sayıda yerel (Lans) ve bölgesel/uluslararası (Wans) bilgisayar ağı mevcut... Özetle elektronik haberleşme ağında ışık hızıyla dolaşan bilgi, mali işlemler elle tutulamaz (intengible) mallar; bir sanal (virtüel) ekonomi ve dünya (Siber-uzay) yaratıyor. Siber-uzay'da yaratılan mallar, mali işlemler; devlet sınırlarını dinlemiyor, yasalarla kontrol edilemiyor. Örneğin bir kompüter ve modem yolu ile İnternet'e girilerek, 30 milyon kişinin okuyacağı bir bildiri yayınlanabilir. 1980'den beri hızlanan bilimsel teknolojik gelişmeler, alışageldiğimiz zaman ve mekân kavramlarını köklü değişikliğe zorluyor. Önemli politik, ekonomik ve kültürel sorunları devreye sokuyor. Uluslararası işbölümünde yeni eğilimleri öne çıkarıyor.

Buraya kadar "tamam"! Ancak Brüksel Toplantısı'nın oluşturacağı ağ, Güney'i ve yoksulların yaşadığı semtleri dışarda bırakarak oluşturulacak. Böylece dünyanın büyük çoğunluğu Siber-uzay ağı dışında kalacak. Ayrıca Siber-uzay ağına her şeyi koymak mümkün; ama aradığını bulmak sorun. Yani Siber-uzay ağı herkesi kullanımına açık değildir.²⁴ Bu ağın kullanımında bir diğer engel de şifrelemedir. Mesajların okunmasını, bilgilerin saklandığı sistemlere girişleri engellemek için şifre geliştiren şirketlerin işlem hacmi, 1991'de 695

²¹ Le Monde Diplomatique, Şubat 1995.

²² The Economist, 25 Şubat 1995.

²³ Business Week, 27 Şubat 1995.

²⁴ Business Week, Şubat-1995.

milyon dolardan 1996'da 1,8 milyar dolara çıkacak. Şifrelerin satın alınabilmesi ise büyük bir mali kaynak gerektiriyor. Ayrıca da ÇUŞ'larla işbirliği yapılmasını zorunlu kılıyor.

Bir nokta daha: Brüksel Toplantısı'nın Siber-uzay ağındaki gelişmeleri düzenlemek için oluşturacağı 'Global Enformasyon Altyapı Komisyonu'nun başına Lester Arbeltal (General Motors'a bağlı Electronic Data System Corp-Amerikan Yönetim Kurulu Başkanı), Minoru Makihara (Mitsubishi Japon Yönetim Kurulu Başkanı) ve Hans Baur (Siemens Alman Başkan Yardımcısı) getirildi... İşte Kuzeyli mali sermayenin tekelindeki Siber-uzay ağının "özgürlüğü"nün kusuru bu kadar! O halde "İletişim Çağı" ya da "Bilgi Toplumu"yla belirtilen olanakların; sadece Kuzeyli zenginlerin tekelinde olduğu meydanda değil mi?

"Bilgi Toplumu" yönelimi, "Forrest Gump"ın, "aptallığın iyi bir şey olduğu" düşüncesini yaygınlaştıran manipölasyonundan başka bir şey değil. "Yükselen değer(sizlik)ler"iyle tüketim toplumu, "Forrest Gump" filmiyle, "aptallığın iyi bir şey olduğu" düşüncesini yaygınlaştıırıp "olaylar hakkında düşünen, tavır alan, muhalefet yapan bütün insanlar hem yanlış yapıyorlar, hem de temelde kötüler. Sıradan olan, pek de akıllı olmayan insanlar ise Forrest Gump'ın olduğu gibi temelde hem haklılar, hem de kalpleri çok temizdir... O halde, siz aptal olabilirsiniz; ama çok iyisiniz ve kalbinizin bu temizliği nedeniyle sonunda, sabrınızla, mutlaka mükafatlandırılacaksınız. Aptallık ve sıradanlık, bu nedenle iyidir" diyor.

"YDD" kaosuyla eşzamanlı süreçte derinleşen "BTD"nin, oligarşik azınlığın kontrolünde olması, uyumsuz insanı yaratmakta ve toplumsal şiddeti görevlendirmekte. Dünyaya şiddetin egemen olması ve korkunun büyümesi, "BTD"nin Kuzeyli oligarşik azınlığın kontrolünde olmasından kaynaklanmakta. Kaldı ki, "Bilgi Toplumu" söylenceleri-

nin öne çıkardığı işlevselliğin, Orwell'in "1984"ündeki ters-ten "kehanet"e benzemesi de "raslantı" değil.

6) İNTERNET YA DA "İLETİŞİM UYGARLIĞI"

Alvin Toffler, insan toplumlarındaki değişimin üç temel sürecin sonucu olduğunu belirtir: 8-10 bin yıl öncesi "tarımın keşfi birinci dalga"dır. 250 yıl önceki "sanayi devrimi ikinci dalgayı başlattı". Adale yerine beyin gelişiminin öne çıkması "gezegenimizi dönüştürmeye başladı. Üçüncü dalga, ötekilerden daha büyük, derin ve hızlı. Bu, bilgisayarın, uydu- ların ve İnternet'in uygarlığıdır".²⁵

Aynı biçimde, 'The Independent'e göre, "Serbest bilgi dolaşımı, bilgisayar yazılımlarını ücretsiz yükleme olanağı, karşılıksız servisler gibi Adam Smith'e mezarında takla attıracak anti-kapitalist bir etiğe sahip olan İnternet, merkezi otoritesiz yönetimiyle de oldukça anarşik bir sistem"dir. 'The Guardian'a göre de, "İnternet ile korunaklı yaşam kritik bir aşamaya ulaşmış durumda. Araştırmacılar ve meraklılar elinde büyüyen karmaşık ve yararlı canavar, milyonlarca dolarlık global ticari bir iş haline geliyor. Son halini almadan önce de muhtemelen birçok değişim geçirecek. Ancak şu anda yaşanmakta olan değişiklikler geleceği derin bir biçimde etkileyecek" kapasiteye sahip.

Mehmet Barlas'ın konuya bakışıysa, Kuzeyliler'den farklı değil. Hatta kötü bir kopya: "Şimdinin en etkin enter-nasyonal olgusu, 'sermaye'. Sermayeyi, teknoloji, bilgi, ileti-şim ve benzeri güçler, daha etkin hale getiriyor. Geçen yüz-yılda 'emek' sahiplerinin sınır tanımayan iktidar ve üstünlük arayışlarının yerini 'sermaye'nin, özgürlük ve kontrolsüzlük arayışı aldı. 'YDD'nin eskisinden çok önemli farkı bu".²⁶

²⁵ Alvin Toffler, New York Times Magazine 11 Haziran 1995.

²⁶ Mehmet Barlas, Sabah, 4 Nisan 1995.

İnternet ya da “İletişim Uygarlığı” tezi savunucularına göre, “Bilgi Toplumu” ile “düşünen insandan, sibernetik insana..”. yöneliniliyor. “Enformatik Çağı”ndan söz ediliyor. “Elektronik İletişim”e dayalı küreselleşme fikrinin altı çiziliyor. Gidişat ve sonuçları, ayakta alkışlanıyor. Ama kapitalizmin “Bilgi Toplumu” yönelimi, “Dünyayı global bir köy”e çevirirken; insanları kimliksizleştiriyor. Yeni mitlerin, “paketlenmiş bilgiler”in ve tüketim canavarının tutsağı kılıyor. Yani “Homo erektus/Dik duran insan”, “Homo sapiens/Düşünen insan”, “Homo demens/Düşleyen insan” kategorisi erozyona uğruyor. İnsanlar dik duramıyor, düşünemiyor, düşleyemiyor; özne olmak yerine nesne konumuna mahkûm oluyor.

Bu işin bir yanı. Diğerine gelince, o da şu: “bilgisayarınızı İnternete bağladınız mı “Siber-uzay” size açık. İskemlenizden kalkmadan dünyanın neresine istenirse “gidilebilir”, bilgi alınıp verilebilir, sınırsız iletişim kurulabilir..”. türü bir yaklaşımın, gerçekte ilintisi yok. En büyük zaafı, bilginin: “nötr” olmadığını ve üzerinde kurulan tekeli görmezden gelmesi. Bugün bilginin, bilimsel teknolojik imkânların, haberin yayılmasını burjuvazi kontrol etmekte. Böylelikle de, dünyaya Kuzeyli bir çehre ve zihniyet egemen kınıyor. Örneğin ‘Time’, ‘Life’, ‘Fortune’ dergileri şirketler topluluğunu kontrol eden Henry Luce, 1941’de yazdığı “The American Century/Amerikan Yüzyılı” kitabında, “ekonomik güç ile bilginin kontrolü, imaj yaratma ve kamuoyu şekillendirmenin, ulusal ve uluslararası düzlemde iktidarın yeni özünü oluşturduğunu herkesten önce kavramıştı”.²⁷ “Amerika’nın ideolojik atağı, uluslararası iletişim sistemlerini şekillendirmeye başlaması ile başarıya ulaşacak. Diğer ülkeler bizi taklit edecekler ve bizim yarattığımız kurumlara ve sistemlere kendilerini

²⁷ Herbert Schiller, Mass Communication and American Empire, 1971.

bağlayacaklar”.²⁸ “Bazı dış politika hedefleri, yabancı ülkelerin hükümetlerinden ziyade doğrudan doğruya halklarıyla ilişki kurarak daha iyi gerçekleştirilebilir. Modern iletişim araçlarını kullanarak ulusal nüfusların geniş kesimlerine ulaşmak, etkilemek, bilgilendirmek ve tutumlarını şekillendirmek mümkündür. Bu gruplar daha sonra hükümetleri üzerinde etkin bir basınç oluşturacaktır”.²⁹

Özetle globalleşme, Kuzey kültürünü evrenselleştirirken, yerel kültürleri ve Güney’i yok ediyor. Düşünme şansı ve alternatifi elinden alınan Güney, Kuzey’in “BTD” imkânlarıyla “Pavlov’un köpeği” gibi şartlandırılıp biçimlendiriliyor. Kuzey’in iletişim bombardımanı, Güney’i kendine ve kimliğine yabancılaştırıyor. Savunmacı bir tepki olarak da Güney’de İslâmi ve milliyetçi bir dalganın yükselmesini körükliyor.

7) “BİLGİ TOPLUMU” VE KUZEYLİ IRKÇI KÜLTÜR

“Globalleşme ya da pratik anlamını daha iyi karşılayan bir terim olarak “Globalleştirme (...) aynı zamanda, sermayenin uluslararası planda, işçi sınıfı ve emekçi halklara karşı girdiği yeni saldırıyı dolayısıyla sınıfsal şiddeti içeriyor. Uluslararası sermayenin tüm dünya yüzeyinde hareket serbestisine kavuşmasının, ama diğer taraftan, emeğin uluslararası sınırlar içinde tutulması programının adı globalleştirme”.³⁰

Gezegenimizde tablo belliyken, pazarlanan “Bilgi Toplumu” söylencelerinin ardında, neo-liberalizmin “globalleştirilme”si gerçeği yatmakta. Kuzey’in post-modern labi-

²⁸ Winning the Cold War, 1967, Amerikan Kongre Raporu.

²⁹ Winning the Cold War, 1964, 88 th Congress House Report, No:1352 27.

³⁰ M. Beşeli, M. Özuğurlu, Mürekkep, Kış-Bahar 1995, s.26.

rente daldığı ve “Enformasyon Çağı” demogojilerine sarıldığı kesitte ne oluyor? Ya da “Sermaye uygarlığı”, insanlığın ezici çoğunluğuna, yani emek cephesine ne vaat ediyor? Öncelikle yoksulluk, açlık, baskı, saldırganlık, Kuzey’de ırkçılık ve Güney’de ise tepkisel İslâmi ve milliyetçi yükseliş...

Mariano Aguirre’nin belirttiği gibi “ayırımcılık”, bugün sermaye Avrupasının, kendi coğrafi-kültürel sınırları dışındaki “ötekilere” karşı, resmi politikasıdır. Ve “YDD”nin “Bilgi Toplumu” yönelimi post-modern açmazı ile kendi coğrafi-kültürel sınırları dışındaki “ötekilere” karşı “ayırımcılık”ı, öne çıkarıyor. Uygarlığın geleneksel fay hatları arasındaki uçurumu derinleştirip bir kaosu devreye sokuyor.

Gürhan Uçkan’ın deyişiyle İsveç’te, “şiddet faşist dazlakların günlük sporu” olup çıktı. Kuzey’de ırkçılık tırmanıyor. Buna bir de İslâm düşmanlığı eklenmeli. “Bilgi Toplumu” yöneliminin devreye soktuğu post-modern açmaz derinleşirken, Batı’da İslâm fundemantalizmi heyulası yaratılıyor... Eskiden komünizm korkusuyla titreyen Batılılar, şimdi İslâm heyulasıyla ürperiyor. Örneğin, kapak konusunu “Avrupa’da İslâm” yapan (Mayıs-1995) ‘Newsweek’ dergisi, Batı Avrupa’da yaklaşık 8 milyon Müslüman yaşadığına dikkat çekip Avrupa’nın, bu nüfusu asimile edemediğini belirtiyor. Müslümanların hızlı nüfus artışının, “Haçlı Seferleri ve Cihadların” kaynağı olabileceğini, “etnik çatışmayı devreye sokacağı”ndan söz ediyor. Ayrıca ‘Stuttgarter Zeitung’ gazetesini, Pforzheim Camii’nin yapımına tepki olarak, “İstanbul’da Köln Katedrali” başlıklı yazıda “Bize İstanbul’da kilise yaptırırlar mı?” diyebiliyor; örnekler çoğaltılabilir.

Şimdi burada durup, ETUC’un “Emeğin Avrupası” tezlerinden ikincisini anımsatmak gerek: “Hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve ırkçı eğilimleri, Avrupa’nın her yanında yeniden ortaya çıkıyor ve aşırı sağın yeniden dirilişini besliyor”. Bu meydana... Öte yandan Jacques Julliard, “Ge-

liyorum Diyen Faşizm” adlı yapıtında, dünyada yükselen yeni ırkçılık ve faşizm dalgasına dikkat çekiyor. Alman gençliğinde ırkçı yönelimler yoğunlaşıyor. 89’lular olarak tanımlanan sağcı gençler, 68 kuşağının değerlerine karşı çıkıyor. Almanya’nın “özgün” kimliğine yeniden kavuşması amacıyla; Ernest Jünger, Carl Schmitt ve Martin Heidegger gibi Nazi akımıyla ilintili düşünürler ya da Ernest Nolte, Nietzsche’ye büyük değer biçiyorlar. Özetle, düşünsel ve politik alanda “Hitler yeniden hortluyor”.

Avrupa’yı kasıp kavuran etnik çatışmalar ve neo-faşizmin tırmanışı, küçümsenmemesi gereken olgular. Neo-Nazi ve dazlak olmayanlar arasında da ırk ayıracılığı tırmanıyor. Irkçılık, toplumsal bir hastalığa dönüşüyor. Irklar ve bireyler arasındaki eşitsizliğin, doğal düzenin değişmez özelliği olduğu vurgulanıyor. İnsanlığın öncüsü ilan edilen “âri ırk”, yüceltiliyor. Almanların kendilerine “yaşam alanı” bulmak için Slavların topraklarına yayılmak zorunda olduğunu savunan Hitler düşünceleri 1990’larda da revaçta...

Almanya’da yabancılara karşı saldırılar giderek artarken faşist partiler de güç kazanmaya başlıyor. Almanya’nın doğusunda Sachsen-Anhalt eyaletinde Nisan 1998’de yapılan meclis seçimlerinde aşırı sağın oylarındaki artış dikkat çekiciydi. Burada büyük bir oy patlaması yapan Yahudi karşıtı ve ırkçı Alman Halk Birliği Partisi’nin, 16 bin üyesi olduğu öne sürülüyor.³¹ Bunun yanı sıra Almanya’da en az 25 kasaba ve kenti “kurtarılmış bölge” ilan eden neo-Nazilerin yabancılara kulüp, kafe, bar ve diskolara, hatta bazı sokaklara sokmadıkları da biliniyor.³² Öte yandan, sadece Almanya’da değil, Fransa, Avusturya, İtalya, Belçika ve Danimarka gibi ülkelerde aşırı sağcı-ırkçı-faşist partilerin oy oranlarının %10’larda olduğu biliniyor.

³¹ Cumhuriyet, 28 Nisan 1998, s.9.

³² Radikal, 13 Aralık 1997, s.9.

Kuzey’de yükselen ırkçılık, “herkes farklıdır ve herkes eşittir” gerçeğini yadsıyor. Oysa farklı kültürel kimliklerin ortak-demokratik çatısını oluşturabilmek için ortaklığın ve çok kültürlü gerçekliğin tanınması gerekiyor. Fakat “Avrupa’da kin ve dışalama dinamiği hâlâ mevcut. Sadece Yahudilere yönelik değil; tüm yabancılara, yani göçmen işçilere. Örneğin Almanya’da Türkler, bu dışalamadan nasibini alıyor”.³³ “Geliyorum, diyen tehlikeyi görmemek için maksatlı olmak gerekir. Zira 1970’lerin Federal Almanya’sında (Batı Almanya) cereyan eden olaylar, tarafsız hele de duyarlı insanların tüylerini ürpertecek nitelikteydi (...) Gelişmeler ve su yüzüne çıkan olaylar ister istemez ‘ya yarın’ endişesini zihnimize takıyor”.³⁴

Kuzeyin ırkçı hâkimiyeti dayatmacası; Güney’de yükselen tepkisel kimlik arayışlarını, köktendinciliği ve az gelişmiş ülke milliyetçiliğini körükleyen negatif. İşçi sınıfının enternasyonalist birlik ve etkinlik alanını daraltıyor. “Tanrının İntikamı” adlı yapıtıyla ünlenen Gilles Kepel de, “YDD”nin globalizasyonu körüklediği dinsel/etnik öğeli kültürel polarizasyon konusunda şunlara dikkat çekiyor: “Sovyetler Birliği’nin, artık var olmaması, tarihin “sona erdiği” ve Amerikan yaşam biçimine dayalı bir sistemde, herkesin mutlu olduğu anlamına gelmez. Günümüzdeki bu dinsel hareketler, bugüne kadar söz sahibi olamamış insanların taleplerini dile getiriyor. (...) Bu hareketler, bir ölçüde; artık var olmayan gelenek ile bu genç insanların büyük çoğunluğunun erişemediği bir modernlik arasındaki boşluğu dolduruyor”.

Kuzey’deki ırkçı hareketler, geçmişin klasik görüntülerinden farklılıklar arz ediyor. Avrupa’da aşırı sağcılığın yoğunlaşmasıyla devreye giren “söz konusu hareketleri, eski

³³ Noran Şeni, Milliyet, 20 Şubat 1995, s.20.

³⁴ Murat Çulcu, Neonazizmin Suçüstü Tutanakları, s.72-73.

zamanların ırkçılığı sanmak bir yanılgıdan ibarettir” (Wistrich). Ayrıca da unutulmamalı, “Bir zamanlar sadece Avrupa kıtasına özgü bir hastalık olan ırkçılık bugün tüm dünyaya yayılmıştır” (Bernard Lewis). Ve ırkçılık, modern bir köleleştirme girişimidir. Çünkü, “kölelik kurumu insanların eşit olmadığı fikrine dayanır”.³⁵

Özetle söz konusu ırkçı hareketler; Avrupa’nın ve Amerika’nın ayrımcı iktidar politikalarıyla da doğrudan beslenmektedir. Örneğin, ‘Londra Uluslararası Kraliyet İlişkiler Enstitüsü’nün raporuna göre, “İslâm, her zaman Batı’nın endişelendiği bir konu olmuştur. Artık Batı’nın içine girmeye başlamıştır. (...) Son dönemlerde Batı Avrupa’nın bazı fakir mahallelerinde çok sayıda müslüman yaşamaktadır. (...) İslâm, Batı’da kültürel gerçekliğin bir parçası olmuştur. Bu eski düşman, Batı Avrupa kapılarından içeri sızmıştır. Fakat Batı, yüzyıllardır süregelen bazı klişeleri, önyargıları, gelecekle ilgisi olmayan suçlamaları aşmak zorundadır. İmansızlara karşı cihad ve fanatik bir kadercilik, Batılıların kafasında yüzyıllardan beri abartılarak, süregelmiş ve onları rahatsız etmiştir. İslâm dünyası ve Hristiyan dünyası arasındaki birbirlerine meydan okuma geleneği, son yıllarda giderek artan anti-İslâmcı anlayışa dönüşmüştür. (...) Batı’da ‘batılı olmayan kültür’ ve ‘mantıksız kültür’ kavramları giderek daha fazla birbirlerine karıştırılmaktadır. Böylelikle örneğin, AB’nin yayınladığı bir raporda, ‘yeni nükleer tehditlerin mantıksız yöneticiler yüzünden Üçüncü Dünya ülkelerinden gelebileceğini, bu ülkelerin ABD ve SB’nin Soğuk Savaş sırasında gösterdikleri mantıklı politikayı uygulamayabilecekleri’ belirtilmiştir. (...) Avrupa cephesi generallerinden Helmut Willmann, ‘Avrupa’ya gelecek tehdidin Güney’den beklenmesi gerektiğini’ söylemiştir”.³⁶

³⁵ Maurice Lengelle, Kölelik, s.47.

³⁶ Mariano Aguirre, Le Monde Diplomatique, Aralık-1994.

Andre Malraux, “21. yüzyıl ya dinsel olacak, ya da böyle bir yüzyıl olmayacak” demişti... “YDD”nin kaotik gidişatında (daha İran “Devrimi” bilmececi çözülmemiş ve Ceza-yir sorunu devreye girmemişken), Samuel P. Huntington, “The Clash of Civilizations?/Uygarlıklar Çatışması” adlı makalesinde, Kuzey’in “ayırımcı” çerçevesini şöyle çiziyordu: “Kısa dönemde, Batı kendi içinde daha fazla işbirliğini teşvik etmeli, (Avrupa-Kuzey Amerika), Doğu Avrupa ve Latin Amerika gibi Batı’ya yakın kültürleri kendi içine katmalı; Rusya ve Japonya ile işbirliği ilişkilerini sağlamalı ve teşvik etmeli; yerel uygarlık içi çatışmaların büyük uygarlık içi çatışmalara doğru tırmanmasını engellemeli; Konfüçyen ve İslâmi devletlerin askeri genişlemesini sınırlandırmalı; Konfüçyen ve İslâmi devletler arasındaki çatışma ve farklılıkları kullanmalı; meşru Batı çıkarlarını yansıtan uluslararası kurumları ve değerleri güçlendirmeli ve Batılı olmayan devletlerin, bu kurumlara katılımlarını teşvik etmelidir. Uzun dönemde ise aynı zamanda Batı’nın, diğer uygarlıkların altında yatan dini ve felsefi varsayımların temelini ve bu uygarlıkların halklarının kendi çıkarlarını nasıl gördüklerinin yollarını daha fazla anlamayı geliştirmesi gerekmektedir. Bu, Batı ve diğer uygarlıklar arasındaki ortak unsurları tanımlamasını gerektirecektir. Gelecekte, evrensel bir uygarlık olmayacak, onun yerine bir arada yaşamayı öğrenmesi gereken farklı uygarlıklar olacaktır”.³⁷

Yine John Naisbitt ve Patricia Aburdene’nin kaleme aldıkları “Megatrends 2000: 1990’lar İçin On Yeni Yönelim”inde şu ilginç soru sorulur: “Acaba hangisi kazanacak: İslâmi diriliş mi, Avrupa Topluluğu mu? Yoksa ikisinin yaratıcı sentezi mi?”³⁸ Aynı konuda Toffler, “Güç Kayması: 21.

³⁷ Samuel P. Huntington, *Foreign Affairs*, Summer-1993, s.22.

³⁸ *Megatrends 2000: Ten New Directions for the 1990’s*, Avon Books, New York, 1990, s.118.

Yüzyılın Eşiğinde Bilgi, Refah ve Şiddet”de, “Endüstri öncesi toplum, bugün hükümetlere ait olan güçlerce kullanılan yetkilerin, çeşitli birimlerin elinde olduğu ve bu birimlerin çektiği heterojen bir sistemdir. Endüstriyel dönemin olduğu yüzyıllarda ortaya çıkan ulus devletse bunun tersine, çok daha standartlaşmış ve homojen bir sistemdir. Şimdi daha heterojen bir küresel sisteme doğru, geriye hareket ediyoruz. Hem ileri gidiyoruz, hem geriye. Bu durum dini ön plâna çıkartıyor”³⁹ der.

Veriler ve yönelimler, Avrupa’daki Kuzeyli ırkçılığın ne olduğu ve hangi kaynaklardan beslendiğinin samimi göstergesi... Ne oluyor? AB’de, yoksa, İngiliz şairi Kipling’in “Doğu, doğudur; Batı, batı. Bu ikisi hiç birleşemeyecek bir bütün” diyen tersten kehaneti mi gerçekleşiyor? ırkçılığın teorisyenleri Fransız Kont Arthur de Gobineau, İngiliz Houston Chamberlain, Rus Sergei Nilus ve Nazi ideologu Alfred Rosenberg, yine Avrupalılar’ın temel el kitabı mı oluyorlar?

Taraf olduğu dengesizliklerle askeri harcamaların 120 milyar doları aştığı gezegenimizde; Fransız Barışçılar Birliği üyesi Odette Grille, “dünya savaşının eşiğinde değil içindeyiz” diyor. Haksız mı? Kanımızca değil. İnsanlık, sanki John Tavener’in Apocalypse (Kıyamet) Oratoryosu’nu dehşetle dinliyor. “Mahşerin dört atlısı”, dünyayı tehdit ediyor. Koruyla kuşatılmış bir umarsızlık yaşanıyor. İnsanlık, “YDD” travmasını mı yaşıyor? Ya da “Bilgi Toplumu” söylenceleri, sırf bu gerçek gözler önünden kaçırılmak için mi öne çıkarılıyor?

“Özgürlük sürekli mücadele ister” diyen Umberto Eco’nun, yaşanan kesite dair ilginç bir notu var: “Evrensel faşizm hâlâ aramızda; bazen hiç saklanmaya lüzum görmeden.

³⁹ Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21 st Century, Bantam Books, New York, 1991, s.336

Dünya sahnesine biri çıkıp, açıkça ‘Auschwitz’i yeniden açmak istiyorum’(!) ‘İtalya’nın meydanlarında yeniden kara gömleklilerin yürümesini istiyorum’(!) deseydi, ne kadar kolay olurdu”. Gerçekten de durum budur...

Umberto Eco’nun “Evrensel Faşizm” başlıklı yazısı, bu gerçeği dile getiriyor. 20. yüzyılın faşist hareketlerinin ortak yönlerini saptamaya çalışıp “Evrensel Faşizm”in sekiz özelliğini sıralıyor: i) “Geleneğe tapınması”; ii) “Modernizmin reddi”; iii) “İrrasyonalizm ve eylem için eyleme tapınması”; iv) “Eleştirel bakışa ve kültür kavramına duyulan tepki”; v) “Orta sınıfa seslenmesi”; vi) “Komplo kuramının saplantı düzeyinde gelişmesi”; vii) “Popüler elitizm”; viii) “Sürekli olarak savaş ve kahramanlığın yüceltilmesi”!⁴⁰ Eco’nun “Evrensel Faşizm” tanımındaki öğeler, “YDD” efendilerinin körüklediği bir eğilim olarak, hiç de yeni bir şey değil. Ancak eskisinden daha gelişkin ve organik. Faşizmin, özüne indirgenmiş liberalizm olduğu savları yıllar önce tartışılmıştı. Bugün de hâlâ belleklerde.

“YDD”, eski bildik eğilimleri bir üst düzeye tırmandırırken; 1890-1920 kesitindeki Hobson, Hilferding ve Lenin’in, emperyalizm hakkındaki ilk saptamaları da güncelleniyor. Kuzeyliler, dünyayı, yeni bir paylaşım öncesinin yö-rüngesine sokuyorlar. “Küresel milliyetçi” düşler, “evrensel faşizm”le örtüşüyor. Kuzeyli efendiler, rakipsiz ve hâkim olmak için, çok yönlü bir paylaşım hazırlanıyorlar.

Tablo belirginleşirken, “evrensel faşizm”in, “YDD”nin lokomotifi ABD’nin “kitle kültürü”yle globalleşmesi, “teknolojik devrim ya da rekabet ve refah” söylencelerini öne çıkarıyor. “YDD” vitrininde sunulan parlak “Bilgi Toplumu” söylencelerinin gerçeği yoktur. Tezgâhın gerisinde, dünyadaki teknolojik gelişmelere karşın yavaş büyüme, artan işsizlik,

⁴⁰ The New York Review of Book, Haziran 1991.

yaygınlaşan yoksulluk, bazı bölgelerde kökü kazınamayan bulaşıcı hastalıkların hortlaması, suç oranlarının artması gibi küresel toplumsal-ekonomik krizin derinleşme gerçeği yatıyor. Ayrıca “YDD” kontrolündeki teknolojik gelişme, rasyonel düşüncelerin yerine dini ve mistik görüşleri veya “evrensel faşizm”i ikâme ediyor. Gezegenimiz yeni bir kâbusla tanışıyor. Toplumsal çürümenin, “siber ekonomi”, yani sürekli şekil değiştiren ve spekülatif “ekonomi-politik”in, mali kaosu ile çalkalandığı koşullarda; “pazar ekonomisi retoriği”, üretici (sanayi) sermaye yerine rantıye sermayenin asalaklığını öne çıkarıyor.

Daha önce de belirtildiği gibi; “BTD” diye anılan gelişim enstrümanına dönüştüğü ekonomik, sistemin ve hâkim sınıfın kontrolündeki imkândır. Nötr değildir. Üretim tarzınca belirlenen ve dönemsel özelliklerinden etkilenen, bağımlı olgudur. Ekonominin ve siyasal erkin azınlığın kontrolünde olduğu koşullarda emekçiler, “BTD”nin kullananı değil; edilgen denekleridir. Emekçilerin, kullananı olamadığı “BTD”, dünyayı patronların Kuzey, işçilerin Güney olduğu fabrikaya dönüştürmektedir.

Amacı ne olursa olsun teknolojik yenilenme, kapitalizmin bugünkü değişim ve yeniden yapılanma sürecinde etkin yer tutmakta. Mikroelektronik ve biogenetik alanlarındaki gelişmeler, günlük yaşama hızla girmekte. Kuşku yok: Dünya, devasa bir bütünleşme süreci yaşıyor. Ama sorulmalı: “Bilgi Toplumu” ya da “dünyası” görüşleri ne kadar gerçek-tir? Naisbitt’in Global Paradoks adlı yapıtında, “bütünleşmiş dünya kapitalizminin sanayi-ötesi evresi” diye adlandırdığı “Bilgi Toplumu” iddiaları ciddiye alınabilir mi? Naisbitt’in, enformasyon teknolojisinin girişimcilerinden oluşan global toplum öngörüsü, fantastik bir kuruntu değilse nedir? Dünyanın yaşadığı gerçeğin neresinde durmaktadır? Bu sorular, “YDD” vahşeti “es geçilmeden” yanıtlanmalıdır.

“BTD” süreci, açlığı ve şiddeti körüklemektedir. “BTD”nin, Kuzey’in kontrolünde olması yol açtığı sonuçlar itibariyle, George Orwell’in “1984”ündeki tersten “kehanet”inin de önünü açmaktadır. Yani “YDD” ile “evrensel faşizm”, yine tarihin merdivenlerini tırmanmaktadır.

BÖLÜM VII

“YDD” İLE KUZEY’İN YÖNELDİĞİ AÇMAZ

“YDD” eski statükoları allak bullak etti. George Bush’un ilan ettiği “YDD”, bir kaos döneminin başlangıcı oldu. Dengeleri yerle bir eden sarsıntılarla iç içe geçen kriz, Kuzey’de yeniden yapılanma arayışını da devreye soktu. Küreselleşen sermaye dünyasında milliyetçilik, etnik boğazlaşmalar ve Kuzey/Güney çelişkisi hızla tırmandı... Kimilerinin “Tarihin Sonu” fetvalarını çıkardığı kesit, tarihin derinden derine hız kazandığı bir geçiş süreci özelliği kazandı. Dünya ekonomisinin, merkez(Kuzey)-çevre(Güney) karşıtlığını derinleştiren kesit, küreselleşen sermayenin önündeki engelleri kaldırdığı gibi krizi ve çelişkileri tüm dünyaya aşıladı. Geçiş sürecinin baş çelişkisi, ezen/ezilen ekseninde yükseliyor. Çevre (Güney) halklarıyla, dünyayı Kuzeylileştiren yayılmacılık arasındaki mücadelelerle somutlanıyor.¹

1 Hadi Uluengin’in itiraf ettiği gibi: “Belirleyici olan yegane şeyi, kaos ve belirsizlik oluşturmaktadır” (Hadi Uluengin, Hürriyet, 20 Ekim 1993). “Her hâlükârda, nostaljiyi çağrıştıran eski tabiri kullanırsak, “sınıf mücadelesinin” Avrupa genelinde kızıştığı kesinlik taşıyor. (...) Söz konusu durumun nedenini, genel olarak bütün sanayileşmiş ülkelerin, özel olarak da Avrupa’nın çok ciddi bir iktisadi bunalım yaşaması oluşturuyor. (...) Avrupa, muhtemelen, İkinci Savaş’tan bu yana en derin krizine doğru gidiyor.(...) Kriz, geleneksel “sosyal barışı” tehlikeye sokacak bir kavis çiziyor. (...) Yeni krizin yeni boyutlarda

ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi Morton Abramowitz, "Dünya sorunları bekleme odasında" kaydını düşerek, "YDD"nin ana hatlarını şöyle çiziyor: "Son on yıl boyunca yaşadığımız kıyameti çağrıştıran olağanüstü değişimler (...) iki kutuplu küresel düzeni ortadan kaldırdı. Süpergüçler arasındaki rekabetin görece basitliği, yerini kafa-ları karıştıran bir çetrefillliğe bıraktı. Değişimler büyük ölçüde olumlu da olsa, aynı zamanda yıkıcı ve saptırıcı niteliğe sahip. Artık Soğuk Savaş terimleriyle ne olayları betimleyebilmemiz, ne siyasa belirleyebilmemiz, ne de kendimizi tanımlayabilmemiz mümkün. (...) Geniş çaplı ekonomik büyüme ve ekonomik etkinliğin küreselleşmesi nedeniyle iktidar yaygınlaşıyor. Bunun sonucu olarak, hükümetlerin yönetim yetenekleri, kendi sınırları içinde bile azalıyor. Barışı ve refahı gittikçe daha fazla tehdit eden etken artık dış saldırganlık değil; iç istikrarsızlıklar oluyor. (...) Yeni bir yüzyıl ve yeni bir binyıla yaklaştıkça (...) düzene karşı acil bir gereksinim hissediyoruz. (...) İçinde bulunduğumuz küresel durgunluk, kıt kaynaklar ve gittikçe artan sorunlar çağında (...) insanlığın, savaşları ve istikrarsızlığı, etnik çatışmaları ve hoşgörüsüzlüğü gelecek yüzyıla da beraberinde götüreceği şimdiden ortaya çıkmış durumda".²

Abramowitz'in tablosunda tarihin devam ettiği ve 21. yüzyılın kaçınılmaz kavgalara gebe olduğu açık. Prof. Lester Thurow'un "Head to Head/ Kafa Kafaya" adlı yapıtındaki spekülâtif beklentilerden uzak duran Abramowitz'in, Yeni yüzyılın 'vizyonu' konusunda "kurgu"culardan daha gerçekçi olduğu şüphe götürmez. Asırları, Kuzeylilerin ekonomik/teknolojik üstünlüğüne yazdıran(!?) Lester Thurow'un,

gelişeceği de diğer kesinliği oluşturuyor" (Hadi Uluengin, Hürriyet, 16 Kasım 1993).

² Morton Abramowitz, Cumhuriyet Hafta, 1-7 Temmuz 1994.

tarikh ve ‘vizyon’ anlayışı tam bir facia!³ AB’ye ilişkin beklentisiyse, karaya oturmuş bir nostalji... Ama en vahimi, saptamaların insan(lık)ın ve Güney’in gerçekliğini yok sayması...

Aslında dünya tablosunu kavramak için Marksist olmak gerekmiyor, gerçeğe gözünü kapatmamak yeterli. Örneğin, “yapı çözmecilik/deconstruction” kuramının “yaratıcısı” Jacques Derrida, 1993’te yayımladığı “Marx’ın Hayaletleri/Spectres de Marx” adlı yapıtında, “YDD” karşısında “Yeni Enternasyonal”in kaçınılmaz olduğunu ve Marksizmin radikal eleştiri ruhunun yeniden canlandığını dile getiriyor. “İnsanlığın tarihinde, hiç bir zaman bu kadar çok sayıda insan, bu kadar fazla şiddet, eşitsizlik, dıştalanma ve ekonomik baskı altında ezilmemişti. (...) Dünyada hiçbir zaman bu kadar çok erkek, kadın ve çocuk böylesine aşağılanmamış, aç bırakılmamış veya katledilmemişti. (...) Marx’sız gelecek olamaz, Marx’ın anısı ve mirası olmayan bir gelecek yoktur” diyor.

Derrida, Marksist değil; ama kapitalizmin, dünyayı yok oluşa mahkûm ettiğini görüyor. Tıpkı “azılı” anti-komünist ve Carter’in eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Prof. Zbigniew Brzezinski gibi: “Serbest piyasa sistemine dayanan demokrasi, şimdilik zafer kazanmış görünüyor. Ama bu zaferi, demokratik ideallerin gücünden çok komünizmin çöküşüne borçluyuz. Fakir ülkelerde demokrasinin zaferi ancak, yaşam standartlarının yükselmesi ile mümkündür. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilme özgürlüğü olmadığı sürece hukuksal özgürlük yetersiz kalır”. Brzezinski’ye göre, dünya

³ Lester Thurow, 21. yüzyılda oynanacak yeni ekonomik oyunun, “ben kazanayım, sen kaybet” üzerine kurulduğunu ve kazananın, beyin gücü sektörünün elinde tutanların ve proses (icad edileni geliştirme) teknolojisi sahiplerinin olacağı kanısında. 21. yüzyılın kilit sanayi kollarının, mikro elektronik, biyoteknoloji, yeni malzeme/haymatmadde bilimi, telekomünikasyon, sivil havacılık, robotlar/takım tezgâhları ve bilgisayar yazılımı olduğuna dikkat çekip, ekliyor: “20. yüzyılı Amerika yazdı, 21. yüzyılı ise Avrupa Birliği yazacak” (Kafa Kafaya).

nüfusu 2000 yılında 7 milyara ulaşacak. Bu miktarın yaklaşık 5,5 milyarını ise yoksul Güney ülkesi insanları oluşturacak. 1960'larda zengin ülkelerin, fakirlerden 30 kat zengin olduğunu vurgulayan yazar, bu farkın 1990'larda 150 kata çıktığını belirtip ekliyor: Dünya nüfusunun sadece %4'ünü oluşturan ABD, her yıl dünyada üretilen petrolün %25'ini tüketiyor... "Bu durumda" diyor Brezezinski, "Güney'de kitleler her türlü köktenci akıma açık hale gelecek!"

"Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlık"ın yazarı Prof. Paul Kennedy de "YDD" tablosunun, iyimserliğe prim vermediği kanısıyla, "küreselleşmeyi savunanların öngördüğü sınırsız dünya, aslında çokuluslu şirketlerin yöneticilerinin dünyası olmaya adaydır. Bu yöneticiler de kendilerini, sadece hissedarlara karşı sorumlu hissederler. Küreselleşme yanlıları, dikkatlerini Kuzey Amerika, Japonya ve Avrupa üzerinde yoğunlaştırırken, yeni mali ve ticari devrime hazır olmayan dünya nüfusunun beşte dördünü gözardı ediyorlar. (...) Bu büyük çelişki, kitlelerin tepkisini, hırsını artırıyor; onları tüm köktenci akımlara açık hale getiriyor" diyor.

Dünyada Yalta'nın oluştuğu "dengeler", farklı bir bütünleşme (globalizasyon) ve parçalanma (polarizasyon) süreciyle altüst oldu. "YDD" ile devreye giren bütünleşme, dünya emperyalizminin belirleyici gücü oluşturduğu ve karşısında bir alternatifin olmadığı tarihsel süreç. Kuzey/Güney ikilemini yaşayan dünyanın kendi iç çelişkileriyle tanışıp Kuzeylilerin arasında çekişme ve rekabetin öne çıktığı bu kesit, soru(n)ları gezegenimizin en ücra köşelerine ulaştırıp, onları anti-kapitalist mücadele sahnesine çıkardığı dönemdir.

Kuzeyli sermayedarların ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen küreselleşme, baştan ayağa emekçi insanlığa rağmenidir. "Ulusal bağımsızlık", emek ve insan kavramlarının reddi üzerinde yükselen eşitsiz mübadele gerçeği, Kuzey/Güney, ezen/ezilen ve emek/sermaye eksenli parçalan-

manın üretken zeminidir. Ekonomik bütünleşmeden çok siyasal parçalanmayı körükleyen “YDD”, dinamik bir dengesizlik ve kaos momentidir. Dünyadaki dengeleri altüst eden yeni düzensizlik, eski düzen ve statükolarını yıkarken, yeniden yapılanma ve kapışmayı devreye sokmuştur.

1) ABD VE NAFTA

“YDD” ile ABD hegemonyası güçleniyor mu? Ya da NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) bunun göstergesi mi? Ağırlaşan sorunlarıyla birlikte, ABD’nin ekonomik ve politik gücünün “artmakta” olduğu inkâr edilemez. Gezegenimiz düzlemindeki global konumlanışının avantajlarını olabildiğince iyi kullanan ABD’nin; eski SSCB ve Doğu Bloku ülkelerinin yıkılmasından sonra, görece bir ekonomik-politik üstünlük yakaladığı açıktır. Ancak, bu üstünlüğün, bir hayli zayıf noktası vardır. Birincisi, 20. yüzyılın hegemonik gücü yorgun ve yıpranmıştır. Dünya hegemonu olmanın bedelini ödemeye adaydır. Örneğin, 1977 yılında 53,6 milyar dolar olan ABD bütçe açığı, 1993’de tahmini olarak 327,3 milyar dolara çıktı. Ayrıca ABD, resesyonun yıpratıcı sonuçlarıyla tanıştı. Dünya jandarması konumuyla farklılığı yakaladıysa da, Kuzey’in diğer “eşitleri”nin ABD kadar yıpranmamasıyla devreye giren eğilimler, ABD hegemonisini tartışılır kılmaya başladı. İkincisi, ABD hegemonyasına rağmen dünya çapında bloklaşmalar oluşmaya başladı.

RAKAMLARLA NAFTA'NIN SONUÇLARI⁴

- 1) Meksika'da saatlik işçi ücretleri: 1,21 dolar.
- 2) ABD'de imalat sektörü işçilerinin saatlik ücretleri: 17,70 dolar.
- 3) Meksika'da asgari ücret: Günlük 3,4 dolar.
- 4) ABD'de ortalama ücret: Saatlik 5,15 dolar.
- 5) 1978 yılından beri General Motors'un Meksika'da açtığı fabrikaların (minumum) sayısı: 50.
- 6) NAFTA başladığında Maquiladora sanayi bölgesinde çalışan işçi sayısı: 546.433.
- 7) 1998 Nisan ayında Maquiladora sanayi bölgesinde çalışan işçi sayısı: 983.272.
- 8) NAFTA sonucu işinden olan Amerikalı sayısı: 395 bin.
- 9) 1993 yılında yasal asgari ücretten daha az kazanan Meksikalılar'ın sayısı: 6 milyon 186 bin 938.
- 10) 1997 yılında yasal asgari ücretten daha az kazanan Meksikalılar'ın sayısı: 7 milyon 771 bin 600.
- 11) 1993 yılında Meksika sınırındaki Amerikan kentlerinde işsizlik oranı: Yüzde 10,4.
- 12) 1998 yılında Meksika sınırındaki Amerikan kentlerinde işsizlik oranı: Yüzde 13,5.
- 13) NAFTA'nın ülkelerine çok az ya da hiç yararı olmadığını düşünen Meksikalılar'ın yüzdesi: 6,7.
- 14) Meksika'da Aralık-1995 ile Temmuz-1997 arasında bir pazar filesinin dolum fiyatlarındaki artış yüzdesi: 212.
- 15) 1991 yılında ABD hakkında olumlu düşünen Meksikalılar'ın yüzdesi: 75
- 16) 1996 yılında ABD hakkında olumlu düşünen Meksikalılar'ın yüzdesi: 60
- 17) 1995 yılında (NAFTA baş destekleyicilerinden) Meksika Devlet Başkanı Salinas'ın vatan hainliği ile yargılanması gerektiğini söyleyen Meksikalılar'ın oranı: Yüzde 90.

“YDD”yle birlikte, denilebilir ki, uluslararası durum 19. yüzyılın sonlarına benzemeye başladı. Globalleşmenin ulaştığı boyutlar ve bunu taşıyan teknolojik gelişmeler kişiliğinde uluslararası ekonomik ve politik sistemi disiplin altında tutabilmeyi zorlaştırdı. Düzensizliğin ve uluslararası krizin

⁴ Cumhuriyet, 1 Nisan 1999, s.10.

etkileri ile artan rekabet, Kuzey ülkeleri arasındaki işbirliğini olumsuzundan etkilerken; dünya çapında ticari bloklaşmaları da devreye soktu. Bu durum, ABD hegemonyasını olumsuzundan etkiliyor. ABD, bir yandan 370 milyon kişinin yaşadığı ve toplam 7 trilyon dolarlık üretim kapasitesine sahip NAFTA'yı oluşturuyor.⁵ Öte yandan eski Dışişleri Bakanı Warren Christopher'a açıkca, "ABD politikası çok uzun zamandır Avrupa merkezliydi. Batı Avrupa artık dünyanın en önemli bölgesi değil" dedirtip, APEC (Asya Pasifik Ekonomik Konseyi) toplantılarına katılarak, ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü)'a göz kırıyor. Artık "her durumu tek tek ele alarak/case-by-case" ilerleyen ABD, geleceğe Kuzey'deki saflaşmaları unutmadan hazırlanıyor. Bu nedenle de, Avrupa (özellikle de Fransa) ile arasında sert tartışmalara yol açan GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)'a, Kuzey "blok"unda çatlakları göze alabilen dayatmacılığıyla yanaşıyor.

15 Aralık 1993 tarihinde Cenevre'de imzalanan GATT, dünya burjuvazisinin "bütünleşme" süreci açısından önemli, ama bir o kadar da sorunlu durak, Güney karşısında güçlü Kuzey'den yana olan GATT, Kuzey açısından, öncelikle Fransa'nın ve Avrupa'nın başını ağrıtan oluşum... ABD, artık yeni duruma, dünya hegemonluğuna oluşturacağı NAFTA bazında ve ASEAN ile yakınlaşmalar arayarak, GATT dengesini kendi lehinde tutma çabalarıyla müdahale edecektir...

2) JAPONYA VE ASEAN

ABD, her ne kadar Japonya eksenli ASEAN'a yakın durmaya çalışsa da, dünyanın ikinci büyük yatırımcısı Japon-

⁵ NAFTA'yla ilgili olarak bkz: T. Demirer ve Ö. Orhangazi "Yoksulluk ve Başkaldırının Meksika'sı", "Mayaların Dönüşü" içinde, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1998.

ya'nın yönelimleri ve gerçeği buna el vermemektedir. Japonya, artık ABD'nin yanında "ikinci keman" olmak istemiyor. Japonya açısından böylesi bir duruş, eski statükoya aittir. Oysa, "YDD"yle Japonya kendine yeni pozisyon ve etkinlik alanları aramaktadır. Kaldı ki, ABD'nin Japonya'ya "haksız rekabet yapan ülkelere karşı uygulanan" yaptırımları içeren "Super 301" yasasını yürürlüğe koyması da, Japonya'nın yönelimleri açısından bir şeyi değiştirmedir. 1993 yılında ticaret fazlası 5,8 milyar olan Japonya'nın, ABD ile ticaretinde Amerika 59 milyar dolar açık verir durumdadır. ABD'yi güç durumda bırakan bu durum, etkin olmak istediği Pasifik'te, Japonya'nın etkinliğini artırırken, bir ticaret savaşına mahkûm etmektedir.

JAPONYA ABD'YE NE İHRAÇ EDİYOR? (1993'te toplam ihracat:107,3 milyar \$)	
En çok İhraç edilen ürünler	Milyar dolar
Otomobil	21,95
Bilgisayar	9,7
Yarı iletkenler	6,5
Oto yedek parçası	6,1
Telekom ekipmanı	4,5
Bilgisayar parçası	4,5
Motor	3,9
Cihazlar	2,8
Oyuncak, spor malzemesi	2,7
Video ve kasetçalar	2,5

Önemli olan; dünyadaki üretimin %55'i APEC bölgesinde gerçekleşmiştir. Japonya ise, bölgesel ticaret blokunun APEC çevresinde örme yönelimi içindedir. Sonra, Japonya iki bin deniz millik bir daire içinde, askeri hareket yapabilecek şekilde silahlanmaktadır. Ayrıca, 'Progressive Policy Institute' yöneticilerinden Will Marshall'ın de işaret ettiği ü-

zere, ilişkiler tehlikeli bir raya oturmaktadır... Durum, ikinci paylaşım savaşı sonrası statükosundan, doğal olarak çok farklıdır.

JAPONYA’NIN DIŞ YATIRIMLARI (yıllık artış yüzde olarak)		
Bölge	1989	1992
Kuzey Amerika	50,3	48,3
Avrupa	20,8	19,5
Doğu Asya	11,7	16,2
Diğer	17,2	16,0

Ekonomik gerçekliğiyle Japonya, Asya GSMH’nin %70’ini karşılamaktadır. Ayrıca Asya-Pasifik bölgesinin 2000’li yıllarda dünya üretiminin üçte birini gerçekleştireceği öngörülmektedir. Denilebilir ki, Japonya 2000’li yıllara ABD ve diğer Kuzeyli “müttefikleri”yle kapışmak için hazırlanmaktadır.

3) APEC VE JAPONYA

‘Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği’ (APEC) 2020 yılına kadar serbest ticaret bölgesi oluşturmayı hedefliyor. APEC girişimi, ABD Ticaret Temsilcisi Mickey Kantor’a göre, “Dünyada en hızlı büyüyen bölge olmaya doğru ilerliyor”.

Güney Asya bölgesinde yapılan ticaret, 1994’te %41 arttı. 1992 verileriyle AB’nin ithalatı 1,5 trilyon dolar iken, APEC’in Asyalı üyelerinin ithalatı 833 milyar dolardı. Avrupa’nın ithalatı yılda %7,5 dolaylarında artarken, Asyalı APEC ülkelerinin ithalatı %9 arttı. 1989-1993 yılları arasında, bölgeye özel sermaye akışının oranı, dünyanın %44’tü.⁶

⁶ Barron’s Dergisi, 3 Nisan 1995.

APEC liderliğine talip iki ülke var: Biri Japonya, öbürü de ABD... Japonya'nın Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (MITI) APEC'teki en yüksek görevlisi Hidehiro Konno, "Asya ülkelerinin özgüvenleri giderek artıyor, artık itilip kakılmak istemiyorlar. (...) Asya ülkelerinin Batı'dan farklı, Japonya'ya benzer bir sanayileşme politika benimsemelerini sağlamak gerek" diyor.⁷

APEC liderliği için mücadele eden Japonya'nın temel sorunu, mali kriz korkusu. Japon Maliye Bakanlığı'nın Uluslararası Halkla İlişkiler Bölümü Başkanı Yukio Yoshimura, "mali sistemde iniş-çıkışlar ve kargaşalardan kaçınılması, bunlara meydan verilmemesi görüşü hâkim" diyor. Gerçekten de banka krizleri ve deflasyonist süreçle çalkalanan Japon ekonomisi savrulma içinde. Japonya'nın %2 gibi oldukça düşük büyüyeceği görüşünde birleşen uzmanlar, bütçe ve borç krizinden kurtulmanın, şu anki verilerle ve ekonominin içinde bulunduğu durumla mümkün olmayacağı kanısında birleşiyorlar. OECD Genel Sekreteri Jean-Claude Paye, 'Le Figaro' gazetesine yaptığı açıklamada, "Japonya dikkatli olmalı" uyarısında bulunuyor.

Uyarının nedeni, mali istikrarsızlık ve batık krediler. Japonya'daki bankaların batık kredilerinin toplam krediler içindeki payı Mitsubishi'de %2, Sanwa'da %3,9, Asahi'de %3,9, DKB'de %4, Sumitomo'da %4,1, Fuji'de %4,2, Bank of Tokyo'da %4,9, IBJ'de %5,5, Sakura'da %5,6, Tokai'de %5,9, LTCB'de %6,7, Toyo Trust'ta %6,7, Daiwa'da %6,8, Nippon Trust'te %8,7, Sumitomo Trust'te %9,1, Chuo Trust'te %9,5, Mitsubishi Trust'te %9,8, Mitsui Trust'te %10,4, Nipon Credit'te %12,4, Hokkaido Takushoku'da %13,2, Yasuda Trust'te %15,5 oranında.

⁷ Hidehiro Konno, The Economist, 11 Kasım 1995.

APEC platformunda, Sam Amca ile kriz içindeki Kamikaze'lerin ciddi rekabeti söz konusu. İki ülke arasındaki hegemonya yarışında, bir çok şeyin çivisi çıkmadıysa da sallanmaya başladı bile. Zaten ABD ile Japonya arasında "ekonomik savaş" hiç bitmedi. Sadece zaman zaman yavaşladı. Savaş, yumuşamak bir yana, APEC ile daha da sertleşeceğı benziyor. Çünkü 'The Wall Street Journal'e göre; "Amerikalılar ve Almanlar için, Japonya büyük bir ekonomik dev. Her iki ülke halkının %70'i, uluslararası planda en güçlü rakiplerinin Japonya olduğuna inanıyor. Almanlar, Japonya'yı dünyanın en büyük ekonomik gücü olarak görürken, Amerikalılar için kendi ülkeleri bu payeyi, Japonya'yla paylaşıyor".⁸

Uluslararası ticaret pastasının paylaşım kavgasında ABD, Japonya ve AB sürekli çekişme içinde. Yakın geçmişte Japonya ile ABD'nin ticaret anlaşması, "geçici ateşkes" ile "tatlıya" bağlanmıştı. Ama özünde sonuca bağlanamayan "yılan hikayesi"ydi. "Ateşkes"in "geçici" olması ve sorunların "yılan hikayesi"ne dönüşmesi, APEC'teki yeni kavganın güvencesini oluşturuyor. Özetle kırılgan fay hattı üzerindeki hegemonya kavgasında ABD ve Japonya, APEC kulvarında bir kez daha karşı karşıya geliyor. Birbirlerini ekarte etme mücadelesi veriyor. APEC, bir kavga platformu ya da Kuzeylilerin arasında hegemonya mücadelesinin tansiyonunu yükselten bir odak oluyor...

3.1) APEC NEDİR?

APEC 1989'da Avustralya eski başbakanlarından Bob Hawke'nin girişimleriyle, Güneydoğu Asya ile Pasifik ülkeleri arasındaki ticari engelleri ortadan kaldırmak ve ticaret hacmini genişletmek için kuruldu. APEC, üye ülkeler arasında mal, hizmet, para ve teknoloji akışının önündeki engelleri

⁸ The Wall Street Journal, 3 Mayıs 1995.

kaldırmak, 2010 kadar gelişmiş, 2020'ye kadar da azgelişmiş APEC üyesi ülkeler arasında serbest dolaşımı sağlamayı amaçlıyor. 1989'dan bugünlere, APEC toplantılarının kronolojisi şöyle:

1989 Canberra: İlk bakanlar toplantısına Avustralya, Brunei, Kanada, Endonezya, Japonya, Malezya, Yeni Zellanda, Filipinler, Singapur, Güney Kore, Tayland ve ABD ile 12 ülke temsilcisi katıldı.

1990 Singapur: İkinci bakanlar düzeyinde toplantı.

1991 Seul: Üçüncü toplantıda serbest ticaretin geliştirilmesi için ortak çalışma kararı alındı. Çin, Hong Kong ve Tayvan'ın üyelikleri kabul edildi.

1992 Bangkok: Meksika ve Papua Yeni Gine üye olarak kabul edildi.

1993 Seattle: Beşinci toplantı ilk liderler düzeyindeki APEC toplantısı oldu. Şili'nin üyeliği kabul edildi.

1994 Jakarta: Altıncı zirvede 2010 yeni iş kolunu desteklenmesi kararı çıkarıldı.

1995 Osaka: Yedinci zirve yapıldı. 'Osaka Eylem Planı' adlı ekonomik yapılanma programı açıklandı.

1996 Manila: Sekizinci zirvede ülkeler arasındaki ekonomik yapılanmaların ortaklaştırılması hedefleniyor.

Asya ve Pasifik 'Ekonomik İşbirliği Forumu'nu (APEC) oluşturan ülke ekonomileri, 1996'da %4 büyüdü. APEC raporuna göre, 18 ülkeli forum, 1995'te toplam dünya gelirinin %55'i olan 13 trilyon dolar tutarında gelir elde ederken, küresel düzeyde ticaretin %40'nı gerçekleştirdi. Rapora göre, APEC üyesi ülkelerin 1996 büyüme oranları çeşitlilik arz ediyor. Bölgede, en hızla büyüyen ülke %9,5 ile Çin ve en düşük hızla gelişen ülke de %1,5 ile Kanada...

1980'den bu yana Avrupa'nın üç katı büyüklüğündeki büyüme hızını yakalayan APEC'i Avustralya, Brunei, Çin, Tayvan, Hong Kong, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tay-

land, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Singapur, Japonya, Güney Kore ve ABD oluşturuyor. Dünya yüzölçümünün üçte birini kapsayan ve dünya nüfusunun %40'ın oluşturan APEC, dünya üretiminin %56'sını ve toplam ihracatın yarısını gerçekleştiriyor.

4) “YDD”NİN MOTORU: ABD İMPARATORLUĞU...

“YDD” ile yüzü, tekellerin Orta Çağına dönmüş dünyanın, Kuzeylileştirilmesinin önemli söylencesini, “Amerikan tarzı yaşam” yanılsaması oluşturur. Bir yalan kültü ve hilkat garibesi özellikleri taşıyan ve karabasana dönüşen yaygın yanılsama konusunda, çok şey söylenebilir. Ama bir örnek bile yeter de artar: Charles Murray ve Richard Herrnstein'in birlikte kaleme aldıkları “The Bell Curve/Çan Eğrisi” adlı yapıtta, Afro-Amerikalılar'ın beyazlara oranla daha düşük IQ'ye (zekâ düzeyine) sahip olduğunu “iddia” eden bu kültür, “Zencilerle beyazlar arasındaki IQ farkının nedeni sosyal farklılıklar değil, genetik farklılıklardır” (C.Murray) propagandası, “bilim” katına çıkartır...

‘US Adult Culture’ göre, ABD’de 42 milyon yetişkin okuma yazma bilmiyor. 52 milyon da, okuma biliyor; ama okuduğunu anlamıyor... Ve ne ilginçtir ki, “YDD”nin “motor gücü”nü, işte bu ABD oluşturuyor...

‘Pek iyi, ama ABD, “YDD”den ne bekliyor?’ Körfez krizi döneminde Dick Cheney şunları diyordu: “Savaşı mümkün olduğu kadar erken kazanmakla, ABD bütün dünyanın gözünde daha güçlü gözükecek. Ve yeni bir dünya düzeni oluşturmak için gerekli kudrete sahip olduğunu kanıtlamış olacak”.⁹ “Birleşik Devletler’in uzun vadeli istemleri olduğunu düşünüyoruz. Dünya okyanuslarını kontrol etmek, Avrupa’daki, Pasifik’teki vaatlerimizi yerine getirmek, Güney

⁹ Dick Cheney, La Tribune, 5 Şubat 1991.

Batı Asya'da olsun, Panama'da olsun, beklenmedik olaylara karşı Amerikalılar'ın canlarını ve çıkarlarını korumak için güçlerimizi seferber edebilecek kapasitemizi muhafaza etmek zorundayız".¹⁰ James Baker de, Dick Cheney'i şu sözlerle tamamlıyordu: "Birleşik Devletler'in önderliğinin güvenlik ve politik alanlarla sınırlılığı olduğuna inanmıyorum. Bu önderliğin ekonomik alana da yayılması gerektiğini düşünüyorum".¹¹

23 Eylül 1991'de BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında G. Bush, "Pax-Americana" dayatmacaları konusunda şunları diyordu: "Tarih devam ediyor. (...) ABD, dünya meselelerinden tamamen elini çekip izolasyon politikaları izlemeyecektir. (...) Dostluk ve liderlik sunacağımız, sorumluluğunu ve emellerini paylaşacağımız bir Pax-Universalis (evrensel barış) peşinde olacağız. Soğuk Savaş sonrasında da dünya barışı çeşitli tehditler altında bulunmaktadır. Yeni çağ, büyük umutlar veriyor; ancak bu umutlar, karşılaşacağımız belirsizlik ortamından etkilenecektir. Etnik anlaşmazlıklar, ulusal düşmanlıklar, dini çatışmalar, silâhlanmanın artışı, kişisel ihtiraslar nedeniyle dünya tehlikeli bir yerdedir. Dikkatlerimizi bölgesel tehditlere yöneltip, barışı sağlayacağız".

"YDD" yönelimli "Birleşik Devletler'in kapitalist sınıflarının, siyasal alanda oluşturduğu dünya egemenliğini izleyerek, şu andaki askeri-ideolojik biçimiyle veya yeni küresel ekonomik çerçeve temelinde iç kaynakların artan bir şekilde, dış yayılmacılığa aktarılmasını sağladığını göstermektedir. Denizaşırı genişlemeyi desteklemek için toplumsal programlara ayrılan, devlet fonlarının gözden geçirilmesi; ücretlerin ve yaşam standartlarının düşürülerek küresel arenada yüksek kârlılığın ve pazar payının korunması; dışa yönelik

¹⁰ Dick Cheney, Le Monde, 6 Şubat 1991.

¹¹ James Baker, International Herald Tribune, 21 Şubat 1991.

yapıların korunması ve ulusal politika önceliklerini biçimlendirmeye elverişli seçkinlerin ağırlıkta olduğu bir siyasi sistem oluşturulması; en yüksek gelir gruplarında (küresel aktörlerin ellerinde) yoğunlaştıran, gerileyen bir vergi yapısı; ikiye bölünmüş bir ekonomi ve toplum yaratılarak, çoğunluğun çürüten ulusal kurumlara bağlı olduğu ama küçük bir ayrıcalıklı seçkin grubunun küresel çapta birikimlerini gerçekleştirdikleri”¹² açıktır.

Ancak “Bugünkü Birleşik Devletler’i anlamak için, güç ve servet dağılımının (...) ikiye bölünmesini kavramak gereklidir. Birleşik Devletler ekonomisi ve toplumsal yapısı bozulmakta, sanayi ve imalat düşmekte, bütçe ve ticaret açıkları büyümektedir, dış borç yükselmekte, sağlık ve eğitim sistemini yeni ciddi sorunlar sarmalamaktadır. (...) Uluslararası tekelci elit ile yeni filizlenen geçici iş gücü arasındaki eşitsizlikler büyüdükçe, kutuplaşmış sınıf yapısı ve yöneticiler ile yüzünü dışa dönmüş seçkinler arasındaki derin bağlar, mevcut iki partili sistemin içinde herhangi bir farklı politika uygulanmasına dair ufukları sınırlamaktadır”.¹³

ABD’de çaplı bir çürüme yaşanmaktadır. ABD denince, artık bir karabasandan söz edilmektedir... Örneğin 1996’nın, yalnızca ilk 3 aylık döneminde ABD’de, New York’ta 575 kadına tecavüz edildi. Cinayetler %15, saldırılar %13, hırsızlıklar %12, soygunlar %5, oto hırsızlıkları %10 düzeyinde arttı...

‘Amerikan Ulusal Kadın Örgütü’ne göre, ABD’de günde 33 kadın silahlı saldırıya uğruyor. Her dakikada bir tecavüze uğruyor. 170 bin kadın gebeliği boyunca kocasından dayak yiyor. Her beş yıl içinde kocalarından yedikleri dayak sonucu hayatını kaybeden kadın nüfus, Vietnam savaşında

¹² James Petras-Moris Morley, İmparatorluk mu? Cumhuriyet mi? Amerika’nın Küresel Gücü ve İç Çürümesi, Sarmal Yayınevi, 1996, s.9.

¹³ Age, s.177-178.

ölen asker sayısına eşit. Her altı kadından biri, hayatında bir kez tecavüze uğrama tehlikesi altında. Amerika’da hükümette görev alan kadın politikacı oranı %22, teknik alanda ise %12,2...

‘ABD Çocuk Haklarını Savunma Vakfı’nın raporuna göre, Amerika’da her 1.5 saatte bir çocuk ya da bir genç ateşli silahlarla vuruluyor. Öldürülen gençlerin yaşları, 10-19 arasında... ‘Ulusal İstatistik Bürosu’na göre de, ateşli silahlarla ölümlerde son yıllarda artış kaydedildi: 1993’de bu yüzden 39 bin 594 kişi öldü...

ABD’de nüfusun %1’i, %40’ının servetine sahip... Nüfusunun 7 milyonu evsiz... Uyuşturucu madde kullananların sayısı 26 milyon. Her yıl dünyaya gelen 375 bin bebek, ebeveynlerinin uyuşturucu kullanması nedeniyle yaşam savaşı veriyor... Dünya’da AIDS hastalığının en yaygın olduğu kentlerin ön sırasında yer alan New York Sağlık Müdürlüğü’nün açıklamalarına göre, kentte kayıtlı 81 bin 500 AIDS’linin %20’sini kadınlar, %80’ini ise erkekler oluşturuyor. Kentte AIDS’ten ölümler, 1990’dan bu yana artıyor. AIDS’ten ölenlerin ortalama yaşının ise, 30 olduğu belirtiliyor. Sağlık Müdürlüğü yetkilileri, “yüzyılın başından bu yana yaşanan iki dünya savaşı ve 1930 borsa krizinin dahi, New Yorklular’ın yaşamını AIDS kadar olumsuz etkilemedi” diyorlar...

4.1) ABD KARABASANI

Aslında ABD’yi, en iyi “bireysel refah ve kamusal yoksulluk” denklemi açıklar. Thatcher’in, “özel sektörü denetlemenin bir anlamı olmadığı ve piyasanın kendini en iyi şekilde denetleyeceğini” savunan görüşlerinin takipçisi Reagan ABD’sinde, “suç oranlarındaki artış, ekonomik-sosyal sorunlardaki tırmanış” ABD’yi bugünlerine ulaştırdı. Ortada bir “refah devleti” değil, despotik “polis devleti” var.

Beyaz ırktan muhafazâr Amerikalılar “bozulmaya” karşı, “kendi şehir devletleri”ni oluşturmakla meşguller.¹⁴

“YDD”nin yolaçtığı sorunlarla toplumsal tansiyonun yükseldiği ABD, yıllar sonra ciddi ve çaplı bir sınıf savaşımı sürecine yöneliyor. Örneğin, 1995 cirosu 170 milyar dolara ulaşan ‘General Motors (GM)’un, 5 Mart 1996’da ABD’nin Dayton kentindeki tekelinin iki işyerindeki 2.700 işçinin katılımı ile başlayan grev, gerek etkisi, gerekse gerekçesi açısından olağanüstü önem taşıyordu. ABD’de ekonomik hayatta fırtınalar yaratan bu grevden ötürü, GM’nin 29 işyerinden 25 bin fren balatası gelmeyince, üretimi durdurmak zorunda kaldılar ve 140.000 işçi çalışamaz duruma geldi. Yani işçi hareketlenmesine GM olayı ilginç bir örnek oluşturdu. Ancak gidişatın ilginç özelliği, küreselleşme okkasının altına gidenlerin, (sola değil!) otoriter eğilimleri ağır basan yoğunlaştırılmış aşırı sağ politikalara yönelmesidir...

Bu koşullarda “ekonomik muhafazakâr” ve “büyük şirketlerin dostu” diye tanınan Bobe Dole, New Hampshire ön seçimlerindeki konuşmasında, “şirket kârları rekor kırıyor; ama işten çıkarmalar da” diyerek büyük şirketleri sorumluluğa çağırıyordu.¹⁵ Bill Clinton da, “son on, on beş yıldır halkımızın yarısından fazlasının gerçek geliri artmadı, hatta düştü”¹⁶ diyerek şirketleri sorumluluğa çağırانlar kervanına katılıyordu. Clinton, Amerikan şirketlerinden “kısa vadeli kazanç yerine uzun vadede refahı” gözetmelerini istiyordu.¹⁷

Pazar ekonomisinin en iyi çalıştığı iddia edilen ABD’de, liberal-muhafazakârların karşısına dikilen tablo anlamlıydı: Yoksulluk sınırı altındaki Amerikalılar’ın 30 milyo-

¹⁴ Le Monde Diplomatique, Mart-1996.

¹⁵ Bobe Dole, Wall Street Journal, 15 Şubat 1996.

¹⁶ Bobe Dole, International Herald Tribune, 16 Şubat 1996.

¹⁷ Bill Clinton, The Economist, 10 Şubat 1996.

nu aştığı tahmin edilirken, Robert Allen'in ATT'si, birkaç ay içinde 40 bin kişiyi "başarıyla" işten atmıştı ki, bu noktada 'Newsweek' dergisi, içinde Allen'in de bulunduğu benzer dört pazar ekonomisi elitini kapak yapıp, "sanayi katilleri" diye nitelemişti...

Ancak bu sözde tartışma ve demagojik söylemlere karşın ABD'de nüfusun %10'u, ulusal gelirin %70'ine el koyuyor. Edward N. Luttwak, Amerika'daki orta sınıfın yoksullaşarak yok olma sürecinden dem vurarak, "ABD'nin üçüncü dünyalaşması"ndan söz ediyor. 'Amerikan Nüfus Bürosu'nun 1992'de yayımladığı rapora göre, Afro-Amerikalılar'ın ("siyahlar") %32,7'si, yani yaklaşık üçte biri yoksulluk sınırı altında yaşıyordu. Beyaz Amerikalılar da bu oran, %11,3'dü.

'The New York Times'a göre, 1979'dan beri ABD'de tam 45 milyon iş yok oldu. Gerçi aynı sürede 27 milyon yeni iş yaratıldı, ama 'International Herald Tribune'e bakılırsa bunların çoğu, sosyal güvencesiz ve %50 düşük ücretli işler... 'Amerikan Teknoloji Enstitüsü'nden (MIT) Lester Thurow, "iş mucizemizin gerisinde bir sır yok. Meselenin püf noktası, düşük ücretlerdir" diyor. ABD'de, yarısını kadınların oluşturduğu 10 milyon Amerikalı, saat ücreti 4,25 doları aşmayan ve 5 yıldır hiçbir artış yapılmayan asgari ücretle çalışıyor. Ayrıca ABD'de ortalama ücretlerde büyük gerileme de söz konusu. 1979-94 arasında ortalama hane halkı geliri %10 artmış; ama bunun %97'si, en üst %20'lik gelir dilimine gitmiş. 1970'de yöneticilerin maaşı, ortalama işçi ücretlerinin 40 katıyken, şimdi 200 katına çıkmış. Ortalama cirosu 21 milyar doları geçen 35 büyük şirket arasında yapılan bir araştırmaya göre, şirket genel müdürlerinin yıllık maaşları ve ikramiyeleri 1995'te %4'ten %39'a artarak, sırasıyla 991 bin dolara ve 1,22 milyon dolara çıkmış.¹⁸

¹⁸ Lester Thurow, International Herald Tribune, 6 Mart 1996.

ABD sermayeli şirketlerde, bundan önceki ekonomik durgunluk döneminde başlatılan yeniden yapılanma, uzmanlaşma, küçülerek büyüme, şirketlerarası birleşmeler, satınalmalar son 2 yılda arttı. 1995 yılında ABD, büyük çaplı şirketlerarası birleşmelere, satınalmalara tanık olundu... 'Fortune' Dergisi'nin yayımladığı ABD'de 1995'in en büyük 500 şirketi listesinde, 1994'de ilk 5 sırayı paylaşan 'General Motors' ve 'Ford Motor' (otomotiv sanayii), 'Exxon' (petrol sektörü), 'Wal-Mart Stores' (perakende mağazacılık) ile 'AT and T Corp' (telekomünikasyon) şirketleri, 1995 yılında da yerlerini korudular. ABD'nin en büyük 500 şirketinin toplam kârı 1994-95 döneminde ortalama %13 artışla 215,25 milyar dolardan 244 milyar dolara çıkmıştı. Ancak dolar bazındaki bu yüksek oranlı kâr, çalışanların sayısını artırmadı. En büyük 500 Amerikan şirketinin personel sayısı 1994-95 döneminde, sadece binde 2 arttı...

4.2) "AMERİKAN RÜYASI" NIN SONU

ABD toplumsal sistemi, kocaman bir eleğe benzer. Bütün insanlar, tıkkış tıkkış bu eleğin üzerindedir. Eleğin delikleri, bir insanın aşağı düşmesi için yeterli iriliktir. Elekteki insanlar, elenmemek için durmadan zıplayıp, elekteki diğer insanların sırtına basarak yükselip, elekten düşmeme (yani sistem dışı kalmama) kavgası verirler. Bunun adı, "Amerikan Rüyası"dır. "Rüya"da kesin olan %25'in aşağıya düştüğüdür. Tamamen bireye ve bireysel rekabete dayanan ABD toplumsal-ekonomik sisteminde, "rekabetin itici gücü oluşturduğu" iddia edilir, Bill Gates örneği verilir... Ama ABD'de kaç tane Bill Gates ve ekonominin ne halde olduğundan söz edilmez. Oysa Deniz Gökçe'nin işaret ettiği üzere: "ABD, artık biraz daha çok, kötünün örneğini oluşturuyor".¹⁹ ABD de bir dönem kapandı. "Amerikan rüya"sının hayâlleri tükendi, idolleri

¹⁹ Deniz Gökçe, Yeni Yüzyıl, 23 Kasım 1995, s.8.

yitirildi... Artık “Amerikan rüya”sına, kimileri “sometimes, at night/ geceleri bazen” inanıyor.

ABD ekonomisinde işler yolunda mı? Konjonktürel göstergelere yaslanarak ‘Evet’ diyenler yanılıyor. ‘Neden’ mi? Örneğin, ABD ‘İşletme Ekonomistleri Ulusal Birliği (NABE)’nin önde gelen 41 ekonomistinın öngörülerine göre, 2002 yılına kadar federal bütçede bir denge sağlanabilmesi mümkün görülüyor. İşsizlik oranının 1996’da da 5,6 olurken, GSMH’nın da %2,6’ya düşeceğini iddia ediyor. Ayrıca 2000 yılına kadar ekonomik geleceğinin “vasat”ın ötesine geçemeyeceği kaydediliyor. Örneğin ABD’de iç borç limiti 15 Kasım 1995’te “kanuni limit” sınırına, 4,9 trilyon dolara dayandı... ABD’nin toplam devlet bütçesi açığı, yurtiçi hasıla oranının %1,9. ABD’nin borç stoku, yurtiçi hasıla olarak 1985’te %27 idi, oran 1995’de %38’e yükseldi... ABD’nin yabancılara ve vatandaşlarına net 681 milyar dolar borcu var. Bütçesi de yılda ortalama 151 milyar dolar cari denge açığı veriyor... Devlet memurlarının emeklilik fonunu 39,8 milyar dolar tırtıklamak ve ek özel emeklilik fonundan 21,5 milyar dolar almak suretiyle borç, anapara ve faizin ödendiği sıkıntılar yaşanıyor...

Şaka değil, 1981-95 arası Amerikan Hazinesi, tam dokuz kez iflas durumuna geldi. 1995’te de, kepenklerini onuncu kez indirmenin eşiğine kadar geldi. Federal Hazine’nin parasız kalmasıyla doğan mali bunalım sonucunda, 1989’dan beri hiç durmadan işleyen “milli borç saati” de stop etmenin eşiğine geldi. Hatta dönemin ABD Savunma Bakanı William Perry, ABD askeri gücünün bulunduğu ülkeleri, askeri masraflara katkı payını artırmaya çağırdı.

Özetle “Amerikan Rüyası”, artık “eskisi” kadar “iştahacı” değil... Bugün ABD’deki durum bir çürümeden öte, “tefessühe”, yani kokuşmaya denk düşüyor. 800 bin işçisini kapının eşiğine koymak noktasında kalan ABD’de, bir

dönem kapanıyor. “Mutluluk tabloları”nın son perdesi, hiç de “senaryo”da öngörüldüğü üzere değil.²⁰

“Amerikan düşü” karabasana dönüşüyor. ABD’deki durum karşısında, “Küçük Amerika” hayranları dahi, çok şeyi izah edemiyor. Amerika deyince, pembe mutluluk tabloları çizmek, artık pek pek olanaklı değil. Ravi Batra “1990’ların Büyük Depresyonu”, Stephen Delos Wilson “Amerika’nın İflası”, Larry Burkett’in “Yaklaşan Ekonomik Deprem”, Barry Howard Minkin’in “Ekono-Deprem” adlı yapıtlarında Amerika’nın yaşadığı sarsıcı sorunları dile getiriyor. Ekonomik-toplumsal yapının bileşimi ve gelecek beklentileri, sarsıntı geçiriyor.

Ortalama bir ABD vatandaşının bütçesinin satınalma gücü, 1993’te yirmi yıl öncesinin yani 1973’ün düzeyine geriledi. ABD nüfusunun beşte biri yoksulluk sınırında yaşıyordu. Üç milyon kişinin evinin olmadığı ABD’de her yıl 25 ila 30 bin civarında cinayet işleniyordu. Her 15 saniyede bir kadın dövülüyor, her 2 saniyede bir mülke saldırı, 10 saniyede bir hırsızlık, 46 saniyede bir soygun yapılıyordu. Yılda 2 milyon araba çalınıyor, 20 milyon kişi cezaevine girip çıkıyordu. 430 bin de sürekli mahkûm var. Gençlik çetelerinin sayısının 10 binin üzerinde olduğu ABD’de, her yıl çete çatışmalarında ölen gençlerin 2.300’ü, 18 yaşın altında. 100 binden fazla orta öğrenim talebesi ateşli silah taşıyordu...

²⁰ “İnsanların dünyasının değersizleşmesi, nesnelerin dünyasının değer kazanması ile ters orantılı olarak artar” (K. Marx). ABD’de bunun sıkıntısı yaşanıyor. Çünkü kitlelerin eksik tüketimi, sömürüye dayalı bütün toplum biçimlerinin, kendilerini varetği gerekli koşuldur. Üretkenliğini ve insana ait olabilmenin tüm olanaklarını yitiren kapitalist “uygarlık”, “emek”e, sanayi toplumunun aksesuarına dönüşmekten başka bir seçenek bırakılmamıştır. Ama kapitalizmi, kendisinden önceki tüm egemen sınıflardan ayıran özellik, sermayesindeki her artışın, onu yeni sorunlara garkedip, yönetemez duruma mahkûm ederek, emek cephesine yeni bir dünyanın zeminini sunmasıdır.

“Amerikan rüyası” ile yaratılan ortalama insanın, araştırmalara yansıyan profili ise şöyleydi: “1) Büyümüş oldukları yerin 50 mil çevresinde yaşayan Amerikalıların oranı: %50... 2) Çalışan çiftin, her gün, anlamlı bir konuşma için birbirlerine ayırabildikleri zaman: 4 dakika... 3) Çalışan bir çiftin çocuklarına bir günde ayırabildikleri zaman: 30 dakika... 4) Amerika’da kahvaltılarını arabada yiyenler: %25... 5) İlk bakışta aşka inanan kadınların oranı: %55... 6) Yemek yerken TV izleyenlerin oranı: %50... 7) Bu yıl evlenip de bir yıl içinde boşanması beklenen çiftlerin oranı: Her iki çiftten biri... 8) Dinsel törenlere düzenli olarak katılanların oranı: %46... 9) Gerçek anne-babasıyla yaşayan çocukların oranı: %68... 10) Bir Amerikalı yaşamı boyunca ortalama 6 işyeri, 3 iş değiştiriyor... 11) Çocuk ölümlerinin ABD’den daha az olan ülkelerin sayısı: 21... 12) Tamircilerin dürüstlüğüne inanan Amerikalıların oranı: %17... 13) Başkalarının her zaman doğru söylediğine inanan Amerikalıların oranı: %8... 14) Yılda 15 bin dolardan az kazanıp da Amerikan Rüyasına ulaştığını söyleyenlerin oranı: %5... 15) Yılda 50 bin dolardan çok kazanıp da bu rüyaya ulaştığına inananların oranı: %6... 16) Evlerinde TV uzaktan kumanda aracını kullanan kadınların oranı: %36, erkeklerin oranı: %54... 17) Tanrıya inanmayan Amerikalıların oranı: %1... 18) Her ikisi de çalışan bir Amerikalı karı-kocanın bir günde birlikte geçirdikleri süre, ortalama 3,2 saat... 19) Babanın çalıştığı, annenin evde oturup çocuklarına baktığı ailelerin oranı: %11... 20) Wisconsin Eyaletindeki 33 senatörden, körlerin avlanmasına izin verilmesinden yana oy verenlerin oranı: %28...”²¹

²¹ İnsancıl Dergisi, No:48, s.36.

4.3) AMERİKAN MUCİZESİNE NE OLDU?

AB ülkeleri son yılların en yüksek işsizlik oranıyla boğuşurken ABD’de açıklanan son resmi rakamlara göre işsizlik oranı, büyük bir düşüş gösterdi. Oysa hükümetin resmi istatistikleri gerçekleri yansıtmıyor; ve ABD’de, gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek artıyor. Doğruluğu kuşkulu resmi rakamlara göre son yedi yıllık büyüme süreci içinde işsizlik oranı son 80 yılın en düşük seviyesine inerek %4,8’e düştü, enflasyon denetim altına alındı, bütçe açıklan kapandı ve 1992’den bu yana 10 milyon iş yaratıldı.

Avrupalılar ABD’nin liberal politikalarının cazibesine kapılsa da Amerikalılar artık o kadar iyimser değil. Resmi istatistikler aslında pek de hoş olmayan gerçekleri gözlerden saklıyor. Resmi istatistiklere göre 6.543 milyon (%4,8) olarak açıklanan işsiz sayısı ABD Ulusal Sendika Merkezi’ne (AFLCIO) göre, aslında 12 milyon. Sendikaya göre işsizlerin yaklaşık 1 milyonu, artık ümidini kesip iş aramayı bıraktı. 4 milyon işçi ise kadrosuz yarım gün işlerle yetinmek zorunda kaldı. AFLCIO’nun başkanı John Sweeney, 1979-95 yıllarında küçülme döneminde 34 milyon işçinin işini kaybettiğini ve 23 milyon işçinin haftada 85 dolar (asgari ücretin yarısı) kazanç getiren işlere girdiğini belirtiyor²²: Sweeney ücretlerdeki düşüşü, yarım günlük ve geçici işçilerin sayısındaki artışa bağlıyor. Bu tür işlerde çalışan işçiler, düşük ücretler alıyor; ve sağlık sigortası ve emeklilik gibi haklardan yararlanamıyor. Bugün bu tür işlerde çalışan 37 milyon işçi, ABD işgücünün dörtte birini oluşturuyor. Sonuç olarak Amerikalılar, çok daha fazla çalışıp çok daha az kazanıyor. Ve 8 milyon geçici işçi, geçinebilmek için iki iş birden yapıyor.

²² Cumhuriyet, 29 Kasım 1997, s.8.

Peki, 1979 yılından bu yana gerçekleşen %24 oranındaki verimlilik artışının gerisi nereye gitti? Büyümeden bütün kesimler aynı ölçüde yararlanamadı. 1995 yılında 60 bin işçiyi işten atan IBM'in patronu Louis Gerstner, 1996 yılında 6.970 milyon dolar kazandığı gibi 23 milyon dolar değerinde hisse aldı. Gerstner'in geliri, ABD'li bir işçinin ortalama yıllık gelirin 1.259 katı. Walt Disney'in Başkanı Michael Eisner'in yıllık geliri ise ortalama gelirin 8.200 katı.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ABD'nin eşitsizlik tablosunun ilk sırasında yer aldığını açıkladı. Duvarcılar Sendikası Başkanı Jack Joyce "Politikada, basında ve işyerlerinde kimse işçilerden söz etmiyor" Sweeney, liberal ABD sistemini uygulamanın dünya için bir çözüm olmayacağını, tam tersine ciddi toplumsal karışıklıklara yol açacağını ve götürüsünün getirisinden daha fazla olacağı uyarısında bulunuyor.

4.4) EŞİTSİZLİK VE GELİR DAĞILIMI UÇURUMU

NAFTA'nın patronu ABD'de gelir dağılımı, geçen yıllara göre çok bozuldu. 1992'de en zengin %20'nin payı en yoksul %20'nin payından 11 kat fazlaydı. 1980'li yıllarda nüfusun en zengin %1'inin geliri, %63 artarken nüfusun %60'ının geliri azaldı.

ABD'de en zenginlerle en yoksullar arasındaki uçurum derinleşti. En zengin ailelerin beşte biri, milli gelirden %48,2'lik pay alırken, en fakir beşte bir ise sadece %3,6'lık paya sahipti. 1989 ila 1993 yılları arasında ortalama Amerikan ailesinin yıllık geliri 2.344 dolar azaldı, bu %7,4'lük bir düşüş demektir. ABD'de 1993 yılında 1,3 milyon insan daha yoksullaştı. Her dört aileden birinin yıllık geliri, 14.763 doların altına düştü. 39,3 milyon insan (ABD nüfusunun %15,1'i) 1960'dan beri yoksulluk sınırı altında yaşamakta. Sağlık si-

gortasına sahip olmayanların sayısı 39,7 milyona (bunların 10 milyonu çocuk) ulaştı.

Özetle ABD, “YDD” ideologlarının “bilgi çağının karanlık yüzü” diye nitelediği, sıkıntılı bir kesitten geçiyor. İstihdam yaratamama sorunu ve ekonomik krizle debelenen ABD’de “orta sınıflar”ın huzursuzluğu ve korkuları, gündelik yaşama damgasını vuruyor. Şaka değil, 120 milyon Amerikalı’dan 30 milyonu işini kaybetme riskiyle karşı karşıya. ABD şirketi ‘United Technologies’ın Genel Müdürü George David, ‘National Press Club’deki konuşmasında şirketinin “1990’dan bu yana, ABD’de 30 bin işçi çıkarttığını”, “buna karşılık başka ülkelerde 15 bin yeni iş yarattığını” söyledi. David, “ABD’de çalışan 120 milyon işçinin 30 milyonunun işi tehlikede” deyip, ekliyor: “Otomasyonun etkisiyle 20 milyon büro işçisi ve uluslararası rekabetten dolayı da 18 milyon sanayi işçisi işinden olacak”.²³ Amerika genelinde işsizlik (resmi verilere göre!) %5,6’yı aşıyor.

4.5) ABD’DE İRKÇILIK VE AFRO-AMERİKALILAR

ABD’de, “Amerika Amerikalılarıdır” diyen muhafazakâr popülizmin; ahlâk, din ve manevi değerler konusunda köktendinciliğe yakın duran radikalliğin; ırkçılık boyutuna ulaşmış yabancı düşmanlığının; şoven bir militarizmin; beyaz ve Hristiyan etkinliğin gücü artıyor. ‘USA Today’ gazetesinin belirttiği gibi, Amerika’da Ku Klux Klan yeniden hortluyor. İrkçi şiddet toplumsal yaşamın “doğal” bir parçasına dönüşüyor.

ABD’nin kurucu ve hâkim unsuru “Beyaz, Anglosakson ve Protestan” (WASP) nüfustur. WASP egemenliği, Amerika’da tırmanan kriz koşullarında, Hristiyan köktendinciliğinin yükselişini körüklüyor. ‘Allahın Ajanları’

²³ George David, International Herald Tribune, 15 Şubat 1996.

grubunun North Carolina'daki lideri Albert Esposito, yandaşlarına Kutsal Kitap (İncil) ve silah stoklamalarını öneriyor. 'Hristiyan Kimliği' grubu üyeleri Musevilerin "Şeytan'ın çocukları" olduğuna inanıyor.

Amerikalı Hristiyan köktenciliği, "iyi olan ile şeytan arasındaki nihai savaşın yaklaşmakta olduğu" iddiasıyla örgütleniyor. Belli kesimleri, militarist örgütlenmelerle yanlarına çekebiliyor. Örneğin, Oklâhoma saldırısında 160'dan fazla kişinin ölümüne yol açan 'Michigan Milisleri Örgütü', düzenli olarak ağır silahlarla tatbikat yapan bir örgüttü. Öte yandan yaklaşık 5 milyondan fazla destekçisi olan aşırı sağcı 'Vatanseverler Hareketi (Patriot Movement)', dünyanın bir avuç Musevi banker tarafından yönetildiğine inanıyor. Beyaz Hristiyanların gerçek insan, geri kalanların çamurdan yaratılmış aşağı yaratıklar olduğunu savunan ve Amerika'nın "Siyonist İşgalci Hükümet (Zionist Occupational Government)" tarafından yönetildiğini iddia eden 'Hristiyan Kişiliği Hareketi', 'Ku Klux Klan' vb. hareketlerin de çok sayıda militan taraftarı var.

'BM İnsan Hakları Komisyonu' Irkçılık Özel Raportörü Maurice Glele-Ahanhanzo, ABD nüfusunun %12'sini oluşturan Afro-Amerikalıların ("siyahlar"), ülkede hâlâ beyaz ırkçılığın "ayırımçı" baskısına maruz kaldığını belirtiyor. ABD nüfusunun %12'sini oluşturan Afro-Amerikalıların, ülkedeki seçilmiş yönetim kademelerinde temsil oranları %5, bu oran ABD Senatosu'nda %1'e düşüyor.

ABD'de işsizlik oranı %7,6, bu oran Afro-Amerikalılar için %15,9'e (Afro-Amerikalı gençlerin işsizlik oranı %40) kadar tırmanıyor. İş bulan Afro-Amerikalılar ise 3,35 dolar gibi çok düşük ücretli işlerde çalışıyor. Günümüzde erkeklerin kazandığı her 1 dolara karşı kadınların kazancı 72 sent. Afro-Amerikalı çocukların büyük bölümünün okul öncesi e-

ğitim görmedikleri ABD’de, Afro-Amerikalıların okuldan atılma oranı %17,7.

ABD’de Afro-Amerikalılar, beyazlara göre, daha kötü konutlarda ve belediye hizmetlerinin daha düşük olduğu mahallelerde (gettolarda) yaşıyorlar. 1990’larda yapılan bir araştırmaya göre, 30 milyon Afro-Amerikalının, 1960’ların başında olduğu gibi “ayrı izole bölgelerde”, yani “gettolar”da yaşadığı saptandı. ABD’de Afro-Amerikalıların yaşadığı 4 milyon konuttaki 2 milyon çocuk, su sistemlerinin eskiliği nedeniyle kurşun zehirlenmesi tehlikesiyle burun buruna yaşıyor. ABD’de sokakta yaşayan 6 milyon insanın %48’i Afro-Amerikalılardan oluşuyor. New York’ta bu oran %60’a yükseliyor... Kalp ve damar hastalıklarından ölüm oranı Afro-Amerikalı erkek nüfusta, beyazlara göre %29 daha fazla gerçekleşiyor. Aynı oran, Afro-Amerikalı kadınlar için iki katına çıkarken, çocuk ölümleri de Afro-Amerikalı nüfus için, beyazlara göre %50 artış gösteriyor...

Amerikan adalet sisteminin temeli oluşturan jürilerde beyazların çoğunlukta olmaları nedeniyle, Afro-Amerikalılara ve azınlıklara aynı suç için verilen cezalar, beyazlara göre 2 veya 3 kat daha ağır oluyor. Afro-Amerikalı erkekler, nüfusun %6’sını oluşturmalarına karşın hapishanelerin, %44’ünü dolduruyor. Uyuşturucu kullananların %80’i beyaz olmasına karşın, uyuşturucu bağlantılı suçlardan hüküm giyenlerin %28’i Afro-Amerikalı, yalnızca %7’siyse beyaz. Afro-Amerikalı kadınların uyuşturucu bağlantılı suçlar nedeniyle mahkûm olma oranları, beyaz kadınlara göre 8 kat daha fazla...

Yapılan bir araştırma, 1990 yılında 40 eyalette 160 çete halinde 3 bin 500 ırkçı dazlak olduğunu gösterdi. ABD’deki azınlıkların yaklaşık 5’de 1’i yılda bir kez ırkçı saldırıya hedef oluyor. ABD Adalet Bakanlığı tarafından kayda geçirilen 4 bin 755 saldırının %75’inin Afro-Amerikalılara karşı ırkçı

nedenlerle gerçekleştirildi. Bu olayların 917'sinin dini hoşgörü-süzlükten kaynaklandığını ve %87'si Yahudilere yönelik.

Amerika'daki 3 bin yüksekokul ve üniversite kampüsünün %70'inde, yılda en az bir kez ırkçılık saldırısı meydana geliyor. Los Angeles'te son 7 yılda polis şiddetine ilişkin 47 bin şikayet başvurusu var.

ABD'de aşırı sağcı terör eylemleri tırmanıyor. ABD'nin güney eyaletlerinde meydana gelen aşırı sağ suçlar üzerine araştırma yapan Güney Yoksulluğu Hukuk Merkezi'nin 15 Nisan 1998'de yayımladığı raporda, aşırı sağcı grupların eylemlerinde 1995 Oklahoma federal hükümet binasının bombalanması olayından sonra artış olduğu bildirildi. Merkezin haberalma sorumlusu Mark Potok, 168 kişinin ölümüne neden olan Oklahoma bombalamasından bu yana geçen üç yıl içerisinde aşırı sağcı grupların, terör eylemi ya da eylem teşebbüslerinin sayısının iki düzineyi aştığını söyledi. Tanınmış insanlara yönelik suikast; köprü, devlet binaları, banka ve gazetelerin havaya uçurulmasını hedefleyen eylemlerin çoğu, polis tarafından önceden haber alınarak önleniyor.

Aşırı sağcı terör eylemlerinin ana hedefini bankalar oluşturuyor. Potok'un verdiği bilgiye göre Ari Cumhuriyetçi Ordusu adlı grup, eylemlerini finanse edebilmek için farklı eyaletlerde toplam 22 bankayı soymuş. Aşırı sağcı grupların temel sorununun eylemlerini finanse edecek mali kaynak bulmak olduğunu kaydeden Potok, "İkinci Amerikan Devrimi dedikleri şey parasız yapılmıyor" dedi.²⁴ Güney Yoksulluğu Hukuk Merkezi'nin Alabama'da bulunan merkez binası da 1983 yılında ırkçı Ku Klux Klan örgütü tarafından yakılmıştı.

²⁴ Cumhuriyet, 16 Nisan 1998, s.9.

4.6) TOPLUMSAL ÇÜRÜME VE ŞİDDET

Kapitalist dünyanın merkezi ABD'nin toplumsal dokusu, dengeleri bozuluyor. Zengin daha zengin, yoksul daha yoksul olmakta. Toplum keskin kutuplaşmalara taraf. Hiçbir hayat güvencesi olmayan Amerikalı 30 milyon civarında. Alt sınıflarda tırmanan yoksulluk Amerika'ya "görülmemiş derecede şiddete yönelik bir toplum" karakteri kazandırıyor.

ABD'nin "acımasız ve değerlerini yitirmiş" ülkeye dönüşmesi: "1990'da ülke çapında cinayet oranının, bir önceki yıla göre %50 oranında artış" da... "On yedi yaşındaki Amerikalıların %13'ünün okuyamamasında, yazamamasında ve toplama-çıkarma yapamamasın"da... Her beş Amerikalıdan birinin, yoksulluk sınırı altında yaşamasın da... ABD'de nüfusun %12'si Afro-Amerikalı olduğu halde, idam edilmeyi bekleyen tutukluların %40'ından fazlasının Afro-Amerikalı olmasında somutlanıyor. Örneğin, ABD'nin New York kentinde (Harlem, Bronx, Brooklyn semtlerinde), özellikle zenciler arasında, 1980'den Ekim-1992'ye kadar verem hastalığına yakalananların sayısı %150 oranında arttı. ABD'de 1995'te 56 kişi idam edildi. Amerika'da halen 3.000 kişinin idam edilmeyi beklediğini anımsatan yetkililer, gelecek yılların idamlar açısından "daha da kötü bir yıl" olma olasılığına dikkat çekiyorlar.

Yoksulluğun büyüdüğü ABD'de Francis Fukuyama'nın 'Güven/Trust'de ve Robert Puttnam'ın "Demokrasiyi İşletmek/Making Democracy Work" adlı çalışmalarında itiraf ettikleri gibi, toplum kronik güven eksikliğinden muzdarip. Toplumsal örgütlenmenin, artık eskisi gibi iyi işlememesi, güvensizliğin temel nedenini oluşturuyor. Yani Doç.Dr. Selçuk Alsan'ın belirttiği gibi, "Amerikalılar korku içinde yaşıyorlar". Örneğin Amerika'da 1960 yılında 250 bin olarak rapora geçen şiddete dayalı suç olayı, 2 milyon olarak sap-

tanmış. Başka bir deyişle 1960 yılında 100 bin kişiden 161'i şiddete dayalı suç işlerken, 1990'lı yıllarda bu sayı 758'e ulaşıyor. 1950'lerde Amerika'da 54 milyon olan silah sayısı günümüzde 200 milyona tırmanmış durumda.

ABD'de zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumun büyümesi, daha önceki sessiz bunalımın yerini, toplumsal çalkantılara terk etmesine yol açıyor. Orta sınıfın Amerikan düşü yıkılıyor. Bu altüst oluş içinde, yani Soğuk Savaş bittikten sonra, yabancılaşmayı ve ezilmişliği yansıtacakları düşmanlarını (sosyalizmi) kaybeden ABD'de ortaya çıkan boşluk, faşist hareketin bileşenleri tarafından dolduruluyor. Irkçılık, dini fanatizm, kadın düşmanlığı vb. eksenli toplumsal paranoyanın yarıçapı giderek genişliyor.

4.7) ABD "DEMOKRASİ" Sİ VE İŞÇİLER

1895'de Ohio Federal Eyalet Senatörü Mark Hammer, Amerikan politikasında iki şeyin önemli olduğunu belirtip, birincisi "paradır, ikincisinin ne olduğuna ise unuttum" demişti. Amerika'daki seçimlere ilişkin olarak yüz yıl sonra, Cumhuriyetçiler'in Ulusal Komite Başkanı Washington'lu Harley Barbour da, "sihirli kelimenin adı paradır. Para, Birleşik Devletler'in hükümetini yönetiyor. Para, seçim savaşı için bir giriş kartı, siyasi ticaret için rüşvet aracı, kurum sahibi için yaşatma aletidir. Hiçbir senatör, hiçbir başkan, hiçbir milletvekili onsuz olamaz. Seçimler için paraya duyulan gereksinim, yıldan yıla daha da artıyor" diyor.

ABD'de Senatonun 100 üyesinden 29'u milyoner. Örneğin, ABD Senatosunda bir sandalye için yürütülen kampanyanın ortalama maliyeti 4,6 milyon dolar civarında. Bir milletvekilinin yerini koruması için 1,5 milyon dolardan fazla para harcaması gerekiyor. 'Wall Street Journal' gazetesi yazarlarından Albert Hunt, "para öncekinden daha fazla etkiye sahiptir". Michael Lindlin de ekliyor: "Sistemimiz zenginler-

ce oluşturulan ve zenginlerin çıkarını garantiye alan bir sistemdir". Yani Amerika'daki başkanlık seçimlerini "kim kazanır?" sorusunun şaşmaz yanıtı, "para kazanır"dır!

Örneğın, 5 Kasım 1996 tarihinde ABD'de gerçekleşen seçim, 1992 seçimlerine oranla %55,9 düşük katılımıla gerçekleştirildi. Seçimlerde Bill Clinton, ABD tarihinin son 60 yılında, ikinci dönem seçim kazanan ilk Demokrat Parti adayı olarak, düşük katılımıı 5 Kasım 1996 seçimlerinde oyların, sadece %49,3'ünü alarak başkanlık koltuğunda kalmayı "başardı". Clinton'ın "başarısı"nın, hangi demokrasi zemininde gerçekleştiğini, Demokrat Partiden 1992 seçimlerinde New Hamshire'den başkan adayı olan Paul Tsongas, şöyle anlatıyor: "Paranın, politika için bir anasütü olduğı herkesçe bilinir. Diyebilirim ki, son iki hafta içinde muazzam yoğunlukta bir analar kitlesince yeniden keşfedildik". Paul Tsongas'ın sözleriyle politika ve parasal güç ikileminin ABD'deki "demokratik" seçimlerde hangi rolü oynadığını, çok iyi biçimde sergiliyor.

Böylesi "demokratik" illüzyonların yaşandığı ABD'de, sadece Mayıs 1994 tarihli devlet verilerine göre, seçmen yaşındaki 600 bin kişi evsizdir. 1996'da evsizler 3 ila 4 milyon civarındadır. Evsizlerin oy kullanamadığı dikkate alınırsa, Clinton'ın %49,3'lük seçmen oyuyla değil, ABD'deki reel seçmen sayısının %20'lik oranıyla başkanlık koltuğuna oturduğu görülür...

Bu denli anti-demokratik olan ve oligarşik azınlığın diktatörlüğüne denk düşen ABD'de, çalışanlar ne haldedir? Çalışabilir insan gücü potansiyelinin %6'si iş ve işçi bulma kayıtlarına göre işsizdir... Her çalışma yılında 6 bin Amerikalı işçi, iş kazalarında yaşamını yitiriyor... Çalışan tüm işçi ve ücretlilerin üçte biri, yarım gün ya da sezonluk işçi olarak çalışıyor... Her çalışma yılında 50 bin kişi iş hastalıklarından ölüyor... Tam gün çalışan işçilerin %20'si, ABD'nin resmi

olarak tanımış olduğu yoksulluk sınırını altında yaşıyor... “Yeni liberalleşme”ye bağılı olarak çocuk yuvalarında en düşük bakım ücreti ayda 2.500 ile 4.500 dolar arasında değişiyor. Bir işçinin bu rakamı ödeyebilmesi mümkün değil. Bu durumda çalışanların çocukları sokakta büyüyor ve suçla itiliyor... Dört kişilik ailelerden oluşan 40 milyon ABD’li, devletin yoksulluk sınırları için belirlemiş olduğu yıllık 88.500 dolarlık yaşamsal gelir yerine ortalama olarak 14.763 dolar ile “yaşama” mahkûm edilmiş durumda... 1990’lı yılların ortalarındaki devlet verilere göre, 30 milyon yalnız yaşayan ABD’li, yoksulluk sınırı altında “yaşıyor”.

1974’ten 1994 yılına kadar yoksulluk sınırı altında yaşayan çocukların sayısı %50 arttı. Bugün 15 milyondan fazla çocuk, yoksulluk sınırı altında “yaşıyor”. Bu rakam ABD’deki toplam çocuk sayısının dörtte birine denk düşüyor... 1995 Aralık’ın, OECD verilerine göre, her iki Amerikalı yetişkinden biri okuma yazma bilmiyor... 1989 yılı verilerine göre ABD ulusal gelirinin %80’ini, nüfusun %20’si gasp ediyor, nüfusun %80’i ulusal gelirin %20’si ile “yaşıyor”... 5 milyon Amerikalı çocuk, her gece aç karnına uymak zorunda... 1977 ile 1995 yılları arasında toplam 313 kişinin idam edildiğı ABD’de, 1995 yılında 56 idam gerçekleştirildi. Halen 3 bin kişi Pennsylvania, Montana ve New York eyalet hapishanelerinde idamlarını bekliyor...

Denilebilir ki ABD, “YDD” için, ‘balık baştan kokar’ gerçeğini kanıtlayan bir veridir... Ve her türlü güç gösterilerine rağmen ABD, küresel çapta, “zorbalık, saygı görmediğı ve gücünü yitirdiğı ölçüde baskısını artırır”, (Saint Just) açmazını yaşamaktadır...

4.8) AMERİKA KITASİ ÖRGÜTLENİYOR

Amerika kıtasında 34 ülke lideri, 2005 yılına kadar bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması hedefini yeniden onayladı.

Dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesini oluşturmak amacıyla kıtada yer alan 34 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı ikinci zirvede, “yoksulluk, uyuşturucuyla mücadele ve insan haklarında ilerleme kaydedilmesi” konusunda görüş birliğine varıldı.

Şili’nin başkenti Santiago’da düzenlenen Amerika Kıtası Zirvesi’nde liderler, yoksulluk, uyuşturucu ticaretiyle savaş ve insan hakları ile adaletin sağlanması konularında bir eylem planı oluştururken, zirvenin ana konusunu şu kararlar oluşturdu:

“Patagonya’dan Alaska’ya tüm kıtada 800 milyon insanı ilgilendiren ve ekonomik değeri 10 trilyon dolar olan serbest ticaret bölgesi kurulması görüşmelerine başlama” kararı oluşturdu.

Zirveyle ilgili yayımlanan sonuç bildirisinde, ekonomik bütünleşme, yatırım ile serbest ticaretin, çevre koruma, çalışma şartlarını düzeltme ve yaşam standartlarını arttırmanın anahtar faktörleri olduğuna inanıldığı belirtildi. Amerika kıtası ülkeleri zirvesinin ardından sonuç bildirisi yayımlandı.

Yoksulluğun üstesinden gelmenin, Amerika kıtasında karşılaşılan en büyük mücadele olma özelliğini sürdüreceği ifade edilen bildiride, Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA) oluşturulması için 10 yıl içinde “somut ilerlemeler” kaydedilmesi karara bağlandı.

Zirvede, Amerika kıtasında uyuşturucuyla savaş koordine edecek bir teşkilat oluşturulması, basına yönelik tehdit ve saldırıları da kapsayan insan hakları konularının çözümüne yardımcı olmak için özel bir gözlem bürosu ile

yargıç ve savcılar için, eğitim merkezi kurulması çalışmalarına başlanması onaylandı.

Dünya Bankası ve diğer uluslararası borç veren kuruluşlardan sağlanacak 6 milyar dolarla, 2010 yılına kadar, Amerika kıtasındaki çocukların tamamına ilkokul, %75'ine ise lise eğitiminin verilmesinin karara bağlandığı zirvede, işçi ve göçmen haklarında ilerleme sağlanması, çocukların işçi olarak çalıştırılmalarının engellenmesi konularında da görüş birliği sağlandı.

Sonuç bildirisinde, 1994 yılında Miami'de kabul edilen takvimde, herhangi bir değişiklik yapılmadığı dikkati çekti. Bildiride, Meksika gibi bazı ülkelerde finansal sarsıntılar yaşanmış olmasına karşın, Batı yarımküreye genel bakışta, "hızlı ekonomik büyüme, düşük enflasyon, giderek artan olanaklar ve global piyasaya karşı mücadele konusunda kendine güven" gibi unsurların ağır bastığı kaydedildi.

Bildiride, görüşmelerin başarılı olması durumunda, Alaska'dan Tierra del Fuego'ya kadar uzanan "Amerika Serbest Ticaret Bölgesi"nin oluşacağı vurgulandı. Liderler, öğretmenlerin daha iyi eğitilebilmesi ve eğitim malzemeleri alınabilmesi için 8,3 milyar dolar tutarında kredi ve hibe verilmesini onayladılar. Zirve toplantısında, yolsuzluk, terörizm ve suçla mücadelenin güçlendirilmesi ile uyuşturucuya karşı daha koordineli mücadele sürdürülmesi konularında da anlaşmaya varıldı.

5) AB'NİN BELKEMİĞİ ALMANYA

'Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü' (OECD) danışmalarından Nathan Fraser, "Avrupa ekonomisi Almanya'sız düşünemez" derken önemli bir gerçeği dile getiriyor. Aynı şekilde, "Almanya'nın kötüye giden ekonomisi, Avrupa'yı korkutuyor" saptamasını yapan 'The New York Times' yazarı Bernard D.Kaplan da...

AB'nin bel kemiğini Almanya'nın oluşturduğu çok açıktır. Kriz içinde debelenen eski kıtada, AB uzun bir süre ortak pazar, ticaret bölgesi olmaktan öteye gidemeyecek ve Avrupa'nın geleceğiyle ilgili her projede, son söz söyleme hakkı da hep Almanya'ya ait olacaktır.

Bunlar “kesin” yargılar olmaktan çok, kılavuzu gerekli kalmayan görünen köydür... Öte yandan, ekonomiden politikaya istikrarsızlığını yaşayan Avrupa'da; işsizlik 1990'da %8,7 iken, 1990'larda %11'leri geçmiştir. Sosyal atmosferin hızla ısındığı Avrupa'da, ikinci paylaşım savaşı sonrası dönemin egemen sermaye birikim tarzının düzenlediği kurumlar da birer birer yıkılmaktadır. Doğan siyasal boşluk ise, aşırı sağcılığın yükselmesine denk düşen ırkçılıkla doldurulmaktadır.

Ekonomik krizin sancılarının, Almanya'dan Fransa'ya ve öteki AB üyesi ülkelere uzandığı gidişat içinde, sadece Batı Avrupa'nın 15 ülkesinde 100 dev şirket özelleştirilmekte, işsizlik dalgası Avrupa'yı kucaklamaktadır...

Bu karmaşalara bir de Margaret Thatcher de somutlanan çizginin müdahalesi eklenmiştir: “Almanların yerinde olsaydım, Avrupa'nın en iyisi olan Bundesbank'tan vazgeçmezdim. Tek para falan istemezdim. (...) AB ile entegrasyonu artırırken, Avrupa'ya giderek daha fazla hâkim olan bir Almanya'dan başka bir şey elde edebileceğinizi nasıl düşünebilirsiniz? (...) Avrupa'da Almanya'nın üstünlüğünü artırarak, diğer ülkelerin ulusal kimliklerini azaltırsınız. Fransa, Avrupa'nın bir eyaletine dönüşmek üzere. (...) Ben bunu istemiyorum. Fransa, Almanya'dan çok eski bir millet. Ben gurur duyan bir Avrupa istiyorum. De Gaulle'ünki gibi Fransa istiyorum”.

AB ile (ki bu yönelimin gerçekleştirilebilirliği de tartışmalıdır!) Almanya eksenli bir Avrupa'ya doğru ilerlemektedir!²⁵ Bu da, gezegenimiz için yeni bir tehlike sinyalidir...

5.1) AB VE ALMANYA'DA DURUM

Sosyalizmin ve sol projenin zafere ulaşabileceği varsayımı en ağır sınavını 1980'li yılların sonlarında ve 1990'lı yılların başlarında verdi. Önce “sosyalizmin bunalımı” olarak ortaya çıkan ve sosyalist ülkelerin tümünde, tüm hayatı etkileyen kargaşalık dönemi, komünist parti iktidarlarının son bulmasıyla bitti. Eski SSCB ve eski Yugoslavya, Romanya, Çekoslovakya etnik çatışmalara sahne oldu; ve milliyetçilik dalgası gerici ve dinsel akımlarla da birleşerek Balkanları, Kafkasları ateşe verdi. Sovyet blokunun çöküşü, elbette Batı ve Doğu'da bunalımı da beraberinde getirdi. Yeni sağ dalga “globalizm” adı altında vahşi kapitalist bir ekonomi politikayı dayatmakla kalmadı; ırkçılık ve neo-faşist ideolojiler “uygar” Batı'yı sardı; sendikal hareket geriledi; tüm muhalefet hare-

²⁵ G-7'ler açısında 1994'de toplandıkları Napoli Zirvesi, önemli bir duraktı. Alman Anayasa Mahkemesi, Napoli durağı öncesinde Almanya'nın uluslararası askeri faaliyetlere katılmasını engelleyen yasa maddesini iptal etti. Böylelikle Nazizm sonrasında, Alman ordusuna konan dış ülkelere asker yollama kısıtlaması kaldırıldı. Almanya'nın, “uluslararası alanda daha etkin rol oynamasında” sakınca olmadığı, Alman Anayasa Mahkemesi'nce karara bağlandı... Aynı kesitte 'Suddeutsche Zeitung'da yayımlanan söyleşisinde Clinton, ABD'nin Almanya'ya önerdiği yeni misyonu açıkladı. Almanya'nın “liderliği almak dışında bir seçeneği bulunmadığının” altını çizen Clinton, “Almanya dünyadaki üçüncü büyük ekonomik güce ve büyük bir nüfusa sahip olduğu halde, liderlikten nasıl kaçınabilir. Almanya, sorumluluktan kurtulmaya çalışsa da kurtulamaz. Doğacak boşluk Almanya'yı aktif rol almaya zorlayacaktır. (...) Amerika sizin yanınızdadır, şimdi ve her zaman. (...) Kendinize güvenin, o zaman yeniden yapılanmayı başaracaksınız. Duvar yıkıldı, şimdi sıra yeniden yapılanmada. (...) Amerika, yeniden kurulacak dünya düzeni içinde Almanya'nın da kendi yanında önemli görevler ve sorumluluklar üstlenmesini istiyor. Almanya'nın ekonomik gücü de bunu gerektiriyor” dedi.

ketleri, 1970'li yıllardaki kazanımlarını korumak üzere savunmaya çekilmeye zorlandılar...

Berlin Duvarı'nın sembolik yıkılışı ile doruğuna ulaşan bu sürecin, büyük tarihsel olayları neredeyse birkaç yıla sığdı ve Soğuk Savaş sonrası "YDD", etnik ve bölgesel çatışmaların vahşeti ve tozu dumanı içinde boy gösterdi. Olayların olağanüstü hızına, hiçbir teorik çözümleme ulaşamazdı ve ulaşmadı da. Ancak her şey olup bittikten sonra, tüm dünyada sol hareketler ve kuramcılar içinde yeni bir tartışma sürecine tanık olundu. Gobaçov'un "prestroyka" ve "glasnost"unun yarattığı büyük coşku ve umut dağılıp gittiğinden beri, Yeni Sağ mutlak zaferini teorileştirmeyi tamamladı. Solun cevabı gelmekte gecikmedi. Doğu Avrupa olaylarının sisi dağılmaya başladığında, kapitalizmin yeni yükselişinin karşısına nasıl dikilmek gerektiği konusunda tartışmalar da gündeme geldi. Bu ilk elde "ihtiyar Avrupa"yı vurdu...

AB ya da ilk adıyla Ortak Pazar, büyük umutlarla kurulmuştu. Gümrüklerin kalkması, ekonomik koordinasyon, zamanla siyasal, kültürel ve ulusal farklılıkların da ortadan kalkmasına, yaşlı kıtanın tam bir bütünleşmeye gitmesine yol açacaktı. Türkiye'de de bazı yazarlar aşırı iyimserliğe kapıldılar. Oysa bütünleşme denemesi, sadece Avrupa'da yapılyordu. Yani tüm dünya düşünüldüğünde okyanusun ortasında ufacık bir adada...

İşte bu adacıkta da yıllardır süren çabalara karşın ekonomi, kültür, dış politika, güvenlik konularında bir türlü uyum ve birlik sağlanamıyor; ulusal çıkar ve farklılıklar ön plana çıktı.

'The Economist' dergisi, "AB üyesi ülkeler, dış politikayı hâlâ ulusal çıkarların bir uzantısı olarak görüyor. Bu olgu da ortak bir dış politika izlenmesini olanaksız kılıyor" diyor. İngiltere ile Fransa, dış politikayı, egemenlik hakkının vazgeçilmez bir unsuru olarak gören ülkelerin başında geli-

yor. AB'nin gelecekte alacağı şekle ilişkin çalışmalarda, hemen her konuda derin görüş ayrılıkları ile karşı karşıya kalınması söz konusu. Almanya, AB'nin daha büyük bir hızla bütünleşmesinden yana. Hem Almanya, hem Fransa, üye ülkelerin hepsi daha yakın ilişki kurmaya hazır değilse, buna hazır olanların kendi başlarına hareket etmeleri gerektiği görüşündeler. İngiltere ise, dış politika, göçmenler ve savunma konularında daha fazla bütünleşmeye karşı çıkıyor. İngiltere ayrıca, üye ülkelerin veto hakkının sınırlandırılmasında direniyor.

3-9 Şubat 1996 tarihli 'The Economist'de "Avrupa Para Birliği'ne (APB) veda mı?" başlıklı yazıda, "APB politik felaketle sonuçlanabilir" uyarısının altı çiziliyordu. Fransa eski Dışişleri Bakanı Herve De Charet, yakın bir gelecekte Avrupa'da 20 milyondan fazla insanın işsiz kalacağından söz ediyor.

AB'nin 1996 bütçesi 86,5 milyar Euro (Ecu). 15 üyenin ortalama kalkınma hızları dikkate alındığında, toplam bütçe yıldan yıla büyüyeceğine reel olarak küçülüyor. Bu nedenle AB patronları, emekçiler üzerindeki vergileri artırıp sosyal harcamalarda kısıntıya gitmek istiyorlar. Örneğin, 'London School of Economics'deki konuşmasında İngiltere Maliye Bakanı Kenneth Clarke, "girişimci ekonomi"yi geliştirmek için GSMH'nin %47,25'ini oluşturan sosyal güvenlik harcamalarının mutlaka %40'ın altına çekilmesi gerektiğini belirtiyor. Hazine Bakanı William Waldegrave de, bütçedeki sosyal güvenlik harcamalarına ayrılan payın GSMH'nin %35'ini geçmemesini istiyor. Bunun yanında Avusturya'da da "bütçe çıktılarının azaltılması; enflasyonun ayarlanması; girdilerin yükseltilmesi" amacıyla bir "tasarruf paketi" devreye sokuluyor.

Hadi Uluengin, itiraf edercesine şunları kaydediyor: "Avrupa tekrardan yoksullukla tanışıyor. Batı dünyası çok ciddi ve çok vahim bir ekonomik kriz yaşıyor. İspanya'da

%22 oranına varan işsizlik, diğer ülkelerde de bundan çok aşağı kalmıyor. AB'nin motoru durumundaki anlı şanlı Almanya dahi tökezliyor. İktisat teorileri, buhranı dizginleyecek, mucize bir reçete icat edemiyor. "Chicago Oğlanları" veya "Neo-Keynesçiler" duruma çare bulamıyor. Zira ekonomik kriz, aslında sosyolojik bir krize tekabül ediyor. (...) Sanayi ötesi toplumlarda mevcut sosyal doku, istihdâmı azaltan yeni üretim ilişkilerine göre ayarlanamıyor. (...) Sosyal adalet her geçen gün tırpanlanıyor. (...) "Yeni yoksullar" ve "yeni lümpen proleterler" oluşuyor. (...) Kuşku yok, seksenli yılların "gemisini kurtaran kaptan" ideolojisi karaya vuruyor. (...) Genel olarak Batı, özel olarak da Avrupa çok vahim bir kriz yaşıyor. Bu kriz, ekonominin ötesinde, sosyolojik dokunun temel taşlarını sarsıyor, (...) toplumsal krizi zirveye ulaştırıyor. Sınıf çelişkilerini derinleştiriyor".²⁶

Aralık-1995'te Frankfurt'ta toplanan 200 muhalif sendikacı, sendikal bürokrasiye karşı yoğun bir toparlanma çabasının bir örneğini oluşturuyordu. 'Frankfurt Açıklaması'nda muhalif sendikacılar, IG-Metall Sendikası'nın önerdiği "iş için birlik" anlayışını reddettiler. 8 Şubat 1996'da da sendikacılar Kassel'de buluşup mücadelenin pratik sorunlarını ve örgütlenmesini tartışılar.

Almanya'da işçiler yavaş yavaş sokağa çıkıyor. Daha büyük direniş ve grevlerin eli kulağında... Örneğin, 12 Şubat 1996'da Bonn'da 50 bin işçi, emeklilik yasasının budanması önlemlerini protesto etmek için sokaklara indi. Yürüyüşte taşınan pankartların kimilerinde, "sosyal kısıtlamalara hayır! Fransa'daki gibi ayağa kalkalım!" yazıyordu... Almanya hükümetinin "iş ve yatırımlar için" 50 maddelik "eylem programı"nın, Fransa'daki Chirac-Juppe'nin "reform paketi"nden

²⁶ Hadi Uluengin, Hürriyet, 14 Şubat 1996, s.20.

bir farkı yok. Bu nedenle, Almanya da kitlesel işçi direnişlerinden kaçınamayacaktır...

5.2) EURO

Gerçekte AB'nin 1992 tarihli Maastrich Antlaşması'nın ana hedeflerinden biri olan parasal birliğin 1999'da oluşturulması, çetin bir sürecin, son aşamasını meydana getirmektedir. Bu süreç çerçevesinde, 1989-94 yılları arasında AB içindeki sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasından sonra, 1994 yılında Avrupa Para Enstitüsü kurulmuştur. Söz konusu enstitü, Avrupa merkez bankalarının politikaları arasında uyumlaştırma sağlamaya çalışmış ve parasal işbirliğini teşvik etmiştir. Maastrich Kararları uyarınca uygulanan kısıtlayıcı mali önlemler, üye ülkelerde ekonomik durgunluğu körüklerken, işsizlik oranlarının %11 gibi yüksek bir düzeye yükselmesinde de etkili olmuştur. Adı geçen kısıtlamalar üç tanedir. Bunlar; üye ülkelerdeki iç enflasyon oranlarının, en düşük enflasyon oranlarına sahip ilk üç üyenin ortalamasının %1,5'inden yüksek olmaması, bütçe açığının GSMH'nin %3'ünü, kamu borçlarının ise bu büyüklüğün %60'ını aşmamasına ilişkindir. Söz konusu istikrar önlemlerinin Birlik'te toplumsal hoşnutsuzlukların büyümesine ve siyasi iktidarların hızla yıpranmasına yol açtığı da kesin bir gerçektir.

Avrupa'da parasal birliğin kurulması, hiç kuşkusuz 21. yüzyıl başlarında Avrupa'nın siyasi birliğinin, bir başka deyişle bundan 50 yıl kadar önce, yaygın bir biçimde "ham hayal" olarak nitelenen Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasının başta gelen koşullarından birisidir. Euro'nun ortak para birimi olarak ulusal paraların yerini almasıyla, Avrupa'nın çok daha önemli bir güç odağı haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Parasal birliğin bir an önce gerçekleştirilmesini savunanlar, görüşlerini şu gerekçelere dayandırmaktadır:

“Euro, yaklaşık 300 milyonluk bir nüfusa ve 6,5 trilyon dolarlık bir toplam GSYİH’e sahip AB’nin ortak para birimi olarak, AB’yi dünyanın en büyük ekonomisi konumuna taşıyacaktır.

Halen ABD Doları, dünya döviz rezervlerinin %56’sını meydana getirirken, global ticari döviz işlemlerinin %80’i, dünya ihracatının ise %46’sı dolarla gerçekleştiriliyor. Euro, sahip olduğu geniş kullanım alanı ve dayandığı ortak ekonomik güçle, doların egemenliğini sınırlandıracaktır.

Tek para birimine geçiş, pazarın işleyişini hızlandırırken, ticari işlem maliyetlerini düşürecek, finansal hizmetlerin yürütülmesinin kolaylaşmasını, standardaşmasını da sağlayacaktır.

Euro para alanı, dünyanın en büyük dış ticaret bölgesi durumuna gelecek. Euro, AB dışında Avrupa’nın diğer bölgeleriyle Kuzey Afrika’da da yaygın bir kullanım alanı bulacaktır.

Euro, ticari işlem maliyetlerinin çok düştüğü bir sermaye piyasasının genişlemesine ve güçlenmesine ivme katacak, uluslararası yatırımcıların yoğunlaşan ilgisiyle karşılaşacaktır.

Euro’nun geçerlilik kazanmasıyla birlikte dünya merkez bankaları, ellerindeki dolar ve başka bazı paralar cinsinden rezervlerini Euro’ya çevirecektir.

Şirket birleşmeleri artacak, yeni dağıtım ağları meydana getirilecek, ekonominin kazandığı dinamizm, yeni yatırım alanları ve işlerin yaratılmasını sağlayacak, istihdâm sorunu hafifleyecektir.

Bazı tüketim mallarının fiyatları üye ülkeler arasında eş düzeye inecektir”.

Ancak, yıllardır uluslararası ticarete kullanılan temel paranın dolar olması ve ülkelerin rezervlerin büyük kısmının ABD Doları olarak tutulması da APB ile tartışılmaya başladı. Parasal birlik sonucu Euro’nun, doların yerini alıp alamaya-

cağı birlik sürecinin en önemli sorunu. Doların APB ile birlikte üye, ülkelerarası ticarete kullanılmayacağı açık. Ancak; tüm dünya ülkelerinin uluslararası rezervleri toplamının %57,1'i ABD Doları, %14,8'i ise Alman Markı. ABD ekonomisinin son yıllarda Dünya GSYİH ve uluslararası ticaret hacmi içindeki payı (şu anda %47,6) azalmış olmasına rağmen gerek ABD finans piyasalarındaki derinlik ve likidite gerekse dünya spot döviz piyasasının %72,1'nin dolar cinsinden yapılması doların daha uzun yıllar rezerv para olarak kullanılacağını gösteriyor.²⁷ Avrupa dışındaki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki dolarizasyon olgusu da bu görüşü güçlendiriyor. Özellikle kısa dönemde, doların yerine Euro'nun kullanılması olasılığı oldukça düşük. Ancak uzun dönemde, özellikle Avrupa'da parasal birlik sonucunda aktiflerin Euro cinsinden tutulması söz konusu olacak. Euro, maliyeti açısından da Avrupa'nın rezerv olarak tutacağı para olacak. Çünkü ticaretteki kur riskinin ortadan kalkması, hedging maliyetini de azaltacak.

Kısaca uzun dönemde, Euro'nun hem uluslararası ticarete değişim aracı olarak hem de uluslararası rezerv olarak kullanımı artacak. Doların ise mevcut yerini koruması Amerikan ekonomisinin göstereceği performansa bağlı.

APB'yi çok çetin sorunların beklediğini, bu sorunların Avrupa Para Sistemi'ni çatlatabileceğini savunanlar ve bu nedenle Euro'ya geçişi macera olarak niteleyenlerin de dahil olduğu bir kesim ise şu görüşleri öne sürmektedir:

“Avrupa Merkez Bankası'nın APB'yi yönlendirmeye başlamasıyla Birlik üyesi ülke hükümetleri, bütçe açıklarıyla ekonomiyi canlandırma ve işsizlikle mücadele gibi olanaklardan yoksun kalacaklardır. Aynı şey, paralarını devalüe ederek dış dengeyi sağlamaya çalışmaları açısından da geçerlidir.

²⁷ Union Bank of Switzerland (UBS) “EKU Monitor” 1997 July.

Yeni parasal düzen, şirketlerin yeniden yapılanmasına, bazı firmaların küçülmesine ya da kapanmasına neden olacak, bu süreç işsizliğin kısa dönemde hızla yükselmesi sonucunu doğuracaktır. Bankacılık kesiminde de tekelleşmenin yoğunlaşması ve birçok banka şubesinin kapanması beklenmektedir.

Avrupa Para Sistemi'nin istikrarının korunması, Euro'nun istikrarı açısından zorunlu olduğundan, izlemek zorunda kalınacak kısıtlayıcı mali önlemler, sosyal yardım ve sağlık harcamalarının azaltılmasını da gündeme getirecektir".

Çok sayıda gözlemci, işgücü piyasalarının kısıtlayıcı kurallardan kurtarılaraq "esnekleştirilmesi", toplumsal tepkiler nedeniyle alınamayan reel ücretlerin geriletilmesi, vergilerin azaltılması, kamu harcamalarının kısılması gibi neo-liberal önlemlerin, yeni Para Sistemi altında eskiye göre, daha kolay alınabileceğini öne sürerek, Euro'nun yürürlüğe girmesinin bu amaca hizmet edeceğini savunuyorlar. Bu görüşler, Avrupa'da yakın dönemde gerçekleşecek siyasal değişimler ışığında daha da anlam kazanıyor. Fransa'da, zaten piyasaların deregülasyonu ve yeniden yapılanma politikaları önemli bir tepkiye yol açmış durumdadır. Almanya'da gerçekleşecek seçimlerin sosyal demokratları iktidara getirmesi ve yeni iktidarın da APB'nin öngördüğü yapısal değişim önlemlerine sıcak yaklaşmaması, Euro'nun daha baştan yara almasıyla sonuçlanabilir.

Öte yandan, Euro takvimi ise şu şekilde planlanmış durumda: 1 Ocak 1999: Euro resmi para birimi oldu. Para birliğine dahil 11 ülkenin paralarının değişim kurları euro'ya göre saptanıyor. Yeni kurulan Avrupa Merkez Bankası tek bir para politikası saptıyor. Bu bankanın yönetim kurulu 11 ülkenin merkez bankası başkanlarından oluşuyor. 4 Ocak 1999: Banka ve borsalar euro ile işlem yapmaya ve müşterilerin euro hesapları açmaya başladı. 1 Ocak 2002: Euro kağıt ve madeni

para olarak işleme giriyor. 1 Temmuz 2002: 11 ülkenin kağıt ve madeni paraları tedavülden kalkıyor.

5.2.1) MAASTRİCHT ANLAŞMASI

Maastricht Anlaşması, 7 Şubat 1992’de imzalandı. Anlaşma yasal olarak 12 üye ülkenin hepsi tarafından uygulandığında yürürlüğe girebilir. Örneğin, 2 Haziran 1992’de Danimarka’da yapılan referandumda “hayır” sonucunun çıkması, anlaşmayı ipotek altına almıştır. Bundan sonra yapılacak ilk şey olarak güçlü bir propaganda sonrası referandumun tekrarlanarak “evet” sonucunun çıkmasının sağlanmaya çalışılması görülüyor. Anlaşmanın yeniden müzakere edilmesi ise ilke olarak mümkün değil. Avrupa Para Sistemi içerisinde İngiltere ve İtalya’ya daha geniş bir dalgalanma marjı tanınmıştır. Bunun nedeni ‘92 krizinde sterlinin ve lirenin dalgalanır duruma geçmesidir. anlaşmayla 12 ülkenin polis teşkilatları arasında işbirliği öngörülmüştür. Ortak savunmaya yönelik konularla ise BAB (Batı AB) ilgilenecek. Ülkelerin nükleer güçleri ise bağımsız kalacak. Anlaşmada işçi haklarına hemen hemen hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Asgari ücretleri ve sendikal hakları ülkeler şimdilik kendileri belirlemeye devam edecekler.

AVRUPA PARLAMENTOSU

ÜLKE	ÜYE SAYISI
Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa	81’er
İspanya	60
Hollanda	25
Belçika, Yunanistan, Portekiz	24’er
Danimarka	16
İrlanda	15
Lüksembourg	6

· AT'a üye olmak için sırada bekleyen ülkeler: Malta, Kıbrıs, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya ve Avrupa ülkesi olmadığı halde Fas.

AB projesinin bir hedefini de Avrupa'da hem devletler arasında hem de ülkeler içinde siyasi istikrar sağlamaktı. Ancak bugün Avrupa ülkelerinde, şiddetli bir ekonomik kriz sürüyor. Durgunluklar uzun, ekonomik toparlanmalar kısa, ortalama ekonomik büyüme düşük, işsizlik, kamu borçları ve bütçe açıkları, rekor düzeyde yüksek. Hükümetler bütçe ve kamu borçları hedeflerine ulaşabilmek için sosyal hizmetlerde kısıtlamalara gidiyor; ve vergileri artırıyor. Avrupa işçi sınıfı ise buna sessiz kalmıyor. AB, toplumsal istikrarı sağlamak yerine işsizliği ve yoksulluğu artırarak sınıf savaşımını şiddetlendiriyor.

5.2.2) EURO: ÇELİŞKİLER VE İŞÇİLER

Yukarıda da aktardığımız gibi euro konusunda birbiriyle taban tabana zıt görüşler bulunuyor. Bunlarla birlikte, euro Avrupa içi ve daha genel olarak da kapitalist dünya sistemi içi çelişkilerden kaynaklı sorunlarla da karşı karşıya bulunuyor. Örneğin, 11 Avrupa ülkesi euro'ya geçişle birlikte para politikası araçlarını Avrupa Merkez Bankası'na transfer ettiler. Artık hükümetler, dış ticaret açığını azaltmak için rekabet gücünü arttırmak üzere, devalüasyon politikaları uygulamaya koyamayacaklar. Ayrıca bütçe açıklarını da para basarak finanse etme şansları da ortadan kalkıyor. Bu durumda, olası bir yabancı sermaye ihtiyacında ya da işsizliğin arttığı bir ekonomik resesyon döneminde hükümetlerin elinde sadece sermaye vergilerini azaltmak, kamu harcamalarını kıstak, emek piyasalarını esnekleştirerek ücretleri düşük seviyelere çekmekten başka politika kalmıyor. Bu anlamda karşımızda krizin bütün yükünü işçilerin sırtına yükleyecek bir sistem

buluyoruz ve bu da krizin, sadece ekonomik alanla sınırlı olmadığı; ancak ciddi siyasi patlamalara da yol açabileceği gerçeğine işaret ediyor.

Diğer taraftan Avrupa'nın siyasi birlik sürecinin, merkezi karar organlarının demokratik meşruiyetinin sağlanması ve siyasal istikrarsızlığın ortaya çıkardığı sorunlar da çığ gibi büyüyecek görünüyor. Bu sorunların çözüldüğünü varsaysak bile (ki bu varsayım çok güçsüz bir varsayım olacaktır) bu kez karşımıza uluslararası sorunlar çıkacaktır. Euro'nun dolardan sonra ikinci büyük döviz bölgesi olması, ABD'nin ekonomik ve siyasi hegemonyasına bir tehdit oluşturacaktır. Euro rezervlerinin artması, dolara olan talebi azaltarak doların, uluslararası etkinliğini azaltacak dolayısıyla da riskini arttıracaktır. Bu durumda ABD'nin karşılaşacağı sorunlar, çelişkinin diğer ayağını teşkil etmektedir. Tabii bu çelişkinin gündeme gelebilmesi için ilkinin aşılması gerekir ki birçok uzman euro'nun ilk ciddi derin krizde, iç çelişkilerine dayanamayarak çökmesi olasılığından söz etmektedir.

Sürecin emek tarafına yeniden dönersek; euro sermayeye emek karşıtı birçok yeni olanak getiriyor. Sermaye, para birimi ortak olduğu için kârlılık beklentilerine bağlı olarak bölgeler arasında rahat rahat dolaşabilecek. Şüphesiz aynı olanak işçiler için mevcut değil. Bu durumda sermaye hareketlerinin ücretleri düşürecek biçimde davranmasını beklemek doğal olur. Ayrıca sermayenin gereklerine uygun olarak düzenlenen "istikrar paketleri" de sıkı bütçe politikalarını baş madde yaparak emek karşıtı uygulamaları gündeme getirecektir. Euro'ya geçişle birlikte işsizlikte de ani bir artış olması bekleniyor. Euro ile oluşacak yeni piyasa koşullarına uyum sağlayabilmek için Avrupa şirketleri aralarında birleşiyorlar. 1998'de şirket birleşmeleri bir önceki yıla göre %48 arttı ve bu artış devam ediyor. Bu birleşmeler sonrası gündeme gelen düzenlemeler sonucu Business Week dergisinin aktardığına

göre, sanayi sektöründe işçilerin %5'i işlerini kaybedecekler. Bu süreçten bankacılık sektörünün de etkilenmesi ve bu sektörde binlerce emekçinin işlerinden olmaları da bekleniyor. Örneğin, Avrupa'daki 166 bin banka şubesinin en az yarısının kapanması gündemde.

Dolayısıyla birlikte euro'nun sert bir siyasal ve iktisadi ortam getirmesi beklenmelidir. Bu ortam ekonomik yavaşlama, Avrupa çapında bir işçi-emekçi muhalefeti, buna karşı gelecek sağcı ve milliyetçi tepkilerden oluşacaktır. Böylesi bir ortamda euro macerasının bir trajediyle sonuçlanması yüksek olasılıktır.

5.3) AB VE NATO GENİŞLİYOR

AB, Lüksemburg Zirvesi'nde eski Doğu Avrupa ülkelerine kapılarını açtı. Soğuk Savaş'tan sonra kendine yeni bir kimlik ve yeni düşmanlar tanımlamaya çalışan NATO da, eski sosyalist bloğun üç ülkesini ittifaka dahil etme kararına imza attı. Reel sosyalizmin çökmesi, 15 üyeli AB'ye bir süredir kimlik kartını değiştirme zorunluluğunu dayatıyordu.

1993'te Kopenhag Zirvesi'nde, Birliğe girmek isteyen ülkeler için gereken siyasi ve ekonomik kriterler tanımlandı. Birlik, son kez 1995'te Finlandiya, İsveç ve Avusturya'yı içine alarak üye sayısını 12 den 15'e çıkarmıştı. Bu üç ülkenin sosyal, tarihsel, ekonomik ve kültürel açıdan AB'ye yakın oluşu, genişleme sürecini "doğal" kılmıştı. İş, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine geldiğinde, bu sürecin sancılı geçeceği en başından belliydi.

Genişlemenin ekonomik maliyeti bir yana, altı ülke için biçilmiş AB elbisesinin de sayı otuza çıkmadan gözden geçirilmesi gerekiyordu. Genişlemeden önce ortak tarım politikası gözden geçirilmeli, Maastricht'te kabul edilen ortak para birliği için adımlar atılmalıydı. Karar alma mekanizmalarının kolaylaştırılması, oylama ve oy ağırlığı sistemlerinin değişti-

rilmesi için 1996 Mart'ında başlatılan hükümetler arası konferans bekleneni veremedi.

Haziran 1997'de Amsterdam'da toplanan AB liderleri, AB'yi değişikliğe hazırlayacak kurumsal reformlar konusunda anlaşmaya varamamış, Birliğe üye olmak için kapıda bekleyen adaylara olumlu sinyaller gönderilememiştir. Sonunda, genişleme sürecinin kurumsal reformları beraberinde getireceği görüşünde birleşen liderler, Lüksemburg'da 12-13 Aralık'da yaptıkları zirvede, 1998 Nisan ayından itibaren 10 Doğu Avrupa ülkesi ve Kıbrıs Rum Kesimi ile görüşmeleri başlatma kararını aldı. AB Komisyonu'nun Temmuz ayında hazırladığı rapor doğrultusunda tam üyelik görüşmelerinin, önce Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Kıbrıs Rum Kesimi ile başlatılmasına karar verildi. Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya da ikinci halka ülkeleri arasında yer aldı.

AB'nin genişleme sürecine paralel olarak NATO da, eski düşman Varşova Paketi'nin üç üyesi, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı "yeni müttefik olarak" İttifak'a dahil etme kararı aldı. 16 Aralık 1997'de Brüksel'de toplanan NATO dışişleri bakanlarının imzaladığı protokol çerçevesinde bu üç ülke, İttifak'ın kuruluşunun 50. yılının kutlanacağı 1999'da NATO'ya dahil olacak.

Başlangıçta Rusya, kendi güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle NATO'nun doğuya doğru genişlemesine sıcak bakmıyordu. Rusya, özellikle Baltık ülkelerinin NATO'ya girmesine karşıydı.

27 Mayıs 1997'de Rusya ile anlaşma imzalanması ve ABD'nin, genişlemenin Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ile sınırlı kalması için ısrarı, Boris Yeltsin'in tavrında yumuşamaya neden oldu. Avrupa'da ABD egemenliğini kırmak için yoğun çaba harcayan Fransa'ya rağmen Slovenya İttifak'a dahil edilmedi.

5.4) AB'DE YENİ SINIF: İŞSİZLER

Avrupa'nın en büyük ekonomik ve aynı zamanda siyasi sorunu işsizlik. AB hükümetlerinin, para birliği kriterlerini yakalamak için uygulamaya soktukları kemer sıkma politikaları da refah devletini çatırdatıyor. İşsizlik sorununun merkezindeki ülke Fransa. Üç milyon işsiz yanı sıra üç milyon kişinin de geçici işlerde istihdâm edildiği tahmin ediliyor. Gün geçmiyor ki, işsizler, Paris sokaklarına dökülmesin. Fransa da işsizlik üzerine bir kitap yazan araştırmacı Alain Lebaube, "Gördüğümüz, işsiz işçinin doğuşudur; sanki işsizlik tarafından işe alınmışlar" diyor. Avrupa'da bir "işsizler sınıfı" doğuyor, ama binaları işgal eden işsizlerin, devleti yıkmak gibi bir kaygıları yok. İşsizler ordusunun asıl talebi, sisteme entegre olabilmek.

Avrupa'da işsizlik, Newsweek dergisinin 26 Ocak 1998 tarihli sayısına kapak konusu oldu. Judith Warner imzalı yazıda, işsizlik ekseninde kurulu yaşam biçimine İşsizlik Kültürü adı veriliyor. Hükümetlerin, acil önlem paketleri ise bu sonuç karşısında aciz kalıyor. Fransa'da çalışma çağındaki nüfusun %17'si part-time işlerde. Küçük kasabalardaki işsizler, malların hizmetle ödendiği değiş tokuş kooperatifleri kuruyor. Sinemalarda, televizyon dizilerinde en çok tutulan konu da işsizlik.

Berlin'de, müdavimi işsizler olan, hükümet tarafından finanse edilen kafeler tıklım tıklım. Hitler'i iktidara taşıyan Büyük Bunalım'dan beri işsizliğin en yüksek düzeye tırmandığı Almanya'da 4 milyon 500 bin kişi resmen işsiz. Sosyal güvenlik sistemi sayesinde işsizlik parasıyla seyahate çıkanlar, otuz yaşından sonra üniversitelere girenlerle ilgili öyküler bol. Şimdi gözler, işsizlik oranının %6,9'la 17 yıldır en düşük seviyede olduğu, İşçi Partisi'nin de refah sistemini değiştirme sözü verdiği İngiltere'de. Sosyal güvenlikleriyle oynayan Hollandalılar da işsizlik oranını 5,4'e çekti. İspanya, İtalya

sosyal güvenlik sistemlerinde kesinti yapan ülkeler kervanında. Almanya’da hükümet refah sisteminin değişikliğe ihtiyacı olduğunu kabul etti; ama Ekim 1998’de seçimler var. Fransa, sosyal güvenliğin reforma tâbi tutulduğu “Anglosakson” modele şimdilik uzak dursa da, para birliği hükümeti sıkıştırıyor. Başbakan Lionel Jospin’in bir bakanı “refah devletinin ölümünü izliyoruz” diyor.

AB İŞSİZLİK ORANI TABLOSU*

	Şubat 1996	Ocak 1996	Şubat 1995
BELÇİKA	10	10,1	9,8
İNGİLTERE	8,6	8,6	8,8
DANİMARKA	-	6,2	7,2
ALMANYA	9,0	8,7	8,1
İSPANYA	22,6	22,6	23,1
FRANSA	11,6	11,6	11,7
İRLAND	14,6	14,6	14,3
İTALYA	-	12,4	11,8
LÜKSEMBURG	3,0	2,9	2,9
PORTEKİZ	7,7	7,5	7,2
İSVEÇ	9,7	9,3	9,2
FİNLANDİYA	16,3	16,5	16,8
HOLLANDA	-	7,2	7,6
AB (TOPLAM)	11,0	10,9	10,8

*Avusturya ve Yunanistan’la ilgili veri bulunmuyor.

AB’nin en küçük üyesi Lüksemburg, görevi Hollanda’dan devir alarak; AB Dönem Başkanlığı’na başladığı sırada, Amsterdam Antlaşması’nın getirdiği hayal kırıklığından ve işsizlik, kurumsal reformlar, parasal birlik, genişleme gibi sorunlardan söz edilen bir dönemde Başkan olan Lüksemburg’un Dışişleri Bakanı Jean-Claude Juncker, basına yaptığı açıklamada, “bu sorunlara bizden çözüm önerisi yok”

diyerek, bir yerde de sistemin çözüm üretmediğini ve ürete-
meyeceğini itiraf ediyordu.

AVRUPA'DA YOKSULLUK²⁸	
ÜLKE	yüzde
Portekiz	29
Yunanistan	24
İngiltere	23
İrlanda	21
İspanya	19
İtalya	18
AB ortalaması	17
Fransa	16
Lüksembourg	14
Hollanda	14
Belçika	13
Almanya	13
Danimarka	9

6) “YDD” GERÇEĞİNDE KUZEY’İN YERİ

Şimdi burada durup post-modern değişimini yaşayan Kuzey’den Güney’e uzanan kriz ve sorunlar yelpazesinin ki-
mi verilerine göz atalım: Dünya çapındaki yeniden yapılanma
arayışlarının temelinde, kriz gerçeği yatıyor. Kriz, siste-
min/düzenlemenin yeni ihtiyaçlara yanıt veremediği koşulla-
rın ürünüdür... Dünya çapındaki kriz, kapitalist sistemin yeni
ihtiyaçlara yanıt veremediği koşullarda ortaya çıkıyor. Eskiye
aşacak olan yeni düzenleme ve değişimleri ‘olmazsa olmaz’
kılıyor...

Yeni değişim ve düzenlemeler ne olacak? Hangi nite-
likleri taşıyacak? Bu soruların hazır yanıtları yok! Sadece ki-

²⁸ Yoksulluk sınırı altındaki ailelerin ülkelere göre oranı (%). Kaynak: Eurostat’tan aktaran Cumhuriyet, 17 Ekim 1997, s.8.

mi öngörüler var... Bu öngörülerden, burjuva cephesine ait olanların açıklamaları, şu “tezler” üzerine inşa ediliyor: “Kapitalizm, bilim ve teknolojiye yaptığı atılımlarla, hâlâ üretici güçleri geliştirme yeteneğinde olduğunu kanıtlamıştır... Bilimsel teknolojik devrim, işçinin kol emeğini vazgeçilmez bir unsur olmaktan çıkartmıştır. Hatta kapitalizmin, mezar kazıcısı olarak yarattığı proletaryayı bile ortadan kaldırma yoluna girdiğinden söz edilebilir... Böylelikle uzlaşmaz sınıf çelişkilerinden söz etmekte mümkün değildir. Artık insanlığın, global sorunlarından hareket edilmesi gerekiyor. Çünkü Marksizmin, toplumun-tarihin ilerletici gücü olarak öne sürdüğü sınıflararası mücadele ortadan kalkmış; ve toplumu ilerleten asli gücün, bilimsel teknolojik devrim olduğu yeni sürece girilmiştir. Yeni süreç uluslararasılaşmanın damgasını vurduğu, bilgi çağına yönelmektedir. Artık, ulusallık ve ulusal başkaldırı dönemi kapanmıştır, gericiliktir... Bu bağlamda ideolojilerin ve tarihin sonundan söz edilebilir...”

Dünya kapitalizminin ideologları bu “tezler”e, “komünizm öldü” çığlıklarıyla sarıldılar. Söz konusu “tezler”, kimi solcu geçinen çevreleri de etkiledi...Ancak bu “tezler”, piyasaya sürüldüğünden bir iki yıl sonra, gerçeklik karşısında savunulamaz bir komediye dönüştü... Çünkü Kuzey’de yaşanan krizin, derin finansal sarsıntılarla üretimdeki daralmalarla taçlanan işsizlik yanında; stokların büyümesi ve tüketimin azalmasında ifadesini bulan ekonomik toplumsal sorunlarla tırmanması, “Kuzey’deki asrı-saadet”in noktalanmasına yol açtı...

Ayrıca, Kuzey’de insan yok olmaktadır. Örneğin, ABD’de bir yılda 14 milyon suç işleniyor. Ülke genelinde suçla mücadele için polis bütçesine 35 milyar dolar konuluyor. Bu rakam mahkeme ve hapisane harcamalarıyla birlikte 90 milyar doları buluyor. ‘Business Week’ dergisince yapılan hesaplamalara göre, ekonominin suç oranlarındaki tırmanma

nedeniyle uğradığı kayıp toplam 425 milyar doları buluyor. ABD’de günde 14 çocuğun öldürüldüğü anımsanırsa, ‘Business Week’in verdiği rakamın hiç de şaşırtıcı olmadığı ortaya çıkar... Bunlarla birlikte Kuzey’de, durmadan üretilen yabancılaşıma; belirgin karakteri, sadece tüketim şehveti ve maddi tamahkârlık olan insan tipini yaratıyor. Sabırsız, saldırgan, huzursuz ve fesat kumkuması özellikleriyle donanan bu insan tipi, kendini beğenmiş cehaletin benmerkezci enkazından başka bir şey değildir. Gezegenimizin sorunlarına, giderek ben ve ötekiler/başkaları, giderek Güney’li ayrımcılığının bencilliğiyle bakan insan tipolojisi, sürüleştirilmiş apolitik tipin en yetkin örneklerini sunmaktadır.²⁹ Tarihi kendisiyle başlatan bu tüketici insan tipi, tarih hafızasından yoksun olan; ve³⁰ ait olduğunu “beşeri üst kültür” addeden, yanılsamalar yığınaına denk düşen molozdur...

İnsanı mahveden Kuzey’deki post-modern düzenleme girişiminin; insanlığın büyük bir kesimini ‘fazlalık’ ilan ettiği koşullarda dünya kapitalist sistemi, bugününü aratacak sarsıntılara gebedir. Çünkü, dünya çapında giderek Kuzeyli bir elitin sistemine dönüşen kapitalizm, uluslarüstü azınlığın “büyük birader”ci pratiğine dönüşüyor. Orwell’in “1984” kehaneti bu anlamda “doğruluyor”!

“Doğrulanın”, sadece Orwell değil. Ayrıca insanlığın yeni bir Orta Çağ karanlığı yaşadığını iddia eden Umberto Eco... Ona da hak vermek gerek... Ve Orta Çağ karanlığı, öncelikle Güney’de somutlanıyor... Özelde Afrika’da³⁰ ve ge-

²⁹ Kuzey’in içinde bulunduğu sorunlar ve yarattığı insan tipi başına bela olacaktır. Kuzey’deki köklü değişim talebi ise; ancak Güney’den Kuzey’e yönelerek, Kuzey’i ve ayrıcalığını yerle bir edecek sarsıntının, Kuzey nihayetinde dünyalı bir insan olduğunu anımsatmasıyla başlayacaktır.

³⁰ Afrika’nın durumundan, tarihi ve güncel olarak Kuzey sorumludur. “Nasıl” mı? Fransa’nın, Afrika’daki 14 ülkeli ve 200 milyon nüfuslu “frank bölgesi”, Afrika’daki gayri resmi imparatorluğudur (Le Monde Diplomatique, Haziran-1994)... Hayır, özelde Afrika’nın genelde ise Güney’in içinde yaşamaya mah-

nelde Güney'deki karanlıklar, Kuzeyli emperyal hegemonya odaklarının eseridir. Bir an durup düşünelim: Güney'deki Kuzey'li talan gerçeği, IMF'siz ve askeri zorsuz tasavvur edilebilir mi? Basit bir örnek: Tanzania'dır. Tanzania'da IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmaları ile 1985 yılında 'Yapısal Ayarlama Programı' (SAP) yürürlüğe kondu. Aradan yalnızca 9 yıl geçtikten sonra, 1993 tüketici endekslerine göre, bir işçinin asgari geçimini temin edebilmesi için senede 350 bin Tanzania Şilini (76 dolar) kazanması gerekirken, hükümet memurlarına yılda 60 bin Tanzania Şilini (120 dolar) veriyor.

Sorumlu kim?³¹ Tanzania'da, Afrika'da, Güney'de ve dünyada? Tarihselden güncele uzanan bağıntılar içinde sorumlu Kuzey'dir... Sorumlu, açıkça ilan edilmelidir... Sorumluluk 'sonuç' ise, nedensiz sonuç olmadığı unutulmadan, neden/sonuç ilişkisi, berrak biçimde ortaya konulmalı ve tanımlanmalıdır. Çünkü "Kuzey-Güney çatışması diye adlandırabileceğimiz çelişki, sermayenin dünyasal ölçekte yayılmasıyla azalma göstermediği gibi, tam tersine bu yayılma yüzünden giderek keskinleşmektedir. Güneyli halklar, bu bunalıma gereken ulusal halkçı yanıtı vermeyi başaramaz; Kuzey'in ilerici güçleri marjinalleşmekten kurtulamaz; ve ege-men sermayenin arkasında yer almaya devam ederlerse, gide-rek büyüyen bir barbarlığa kayılacaktır. Çıkış yolunun önün-

kum edildiği Orta Çağ karanlıkları açısında, "sorumluluk kolektif nitelik taşıyor" (Hadi Uluengin, Hürriyet, 30 Temmuz 1994) diyemeyiz. Bu, katili "aklayan" yeni bir cinayet olur. "Korkunç kaosu kökeni nispi Batı sorumluluğunu kat be kat aşıyor" diyen, pislik temizlik me gayretkeşliğini, Hadi Uluengin'e bırakıyoruz...

³¹ Sorumluluk konusunda Eduardo Galeano, şunları der: "Sömürgecilik bizi hiç mazeret öne sürmeden sakatlar; konuşmamızı yasaklar, eylem yapmamızı yasaklar, varolmamızı yasaklar. Görünmeyen sömürgecilikse, bizi köleliğin yazgımız, çaresizliğinse huyumuz olduğuna inandırır. Konuşmanın mümkün olmadığına inandırır bizi, eyleme geçmenin mümkün olmadığına, varolmanın mümkün olmadığına..." (Kucaklaşmanın Kitabı).

de duran seçenekler her zamanki gibi, ya barbarlık ya sosyalizmdir".³²

Ancak söz konusu ikilemle sarsılan dünyanın Kuzey'indeki çürüme, emekçi sınıfların devrimci niteliğini de olumsuz olarak etkilemektedir. Alternatifsizlik, emekçileri düzene eklemektedir. Örneğin, "Hristiyan Sosyalizmi"nde karar kılan İngiliz İşçi Partisi'nin lideri Tony Blair'in, "sınıf kavgasını yaşatmaya çalışacağınıza (...) bireyin ön plana çıktığı dinamik ve güçlü bir toplum yaratma" perspektiflerine karar kılıyor... 'Sofres Araştırma Şirketi' araştırmasının ortaya koyduğu gibi, Fransızların %31'inin yabancıların ülkelerine geri gönderilmesini onaylıyor... Almanya'da ırkçılık, neo-Prusya militarizmiyle birlikte yükselirken, ülkedeki tek muhalif odak Demokratik Sosyalizm Partisi'dir (PDS). Eski Doğu Almanya'daki Sosyalist Birlik Partisi'nin uzantısı olan PDS, 130 bin civarında üyeye sahiptir. 130 bin kişinin %4'ü 25 yaşının altındaki gençler, %74'ünü ise 40 yaşından büyükler oluşturmaktadır... Özetle Kuzey'de insan(lık)ın ve sol'un durumu vahimdir. Her iki saniyede ağır bir suçun işlendiği, yılda 35 milyon insanın çeşitli saldırılara hedef olduğu, 20 milyon kişinin cezaevine girip çıktığı ABD'de enternasyonalist bir toplumsal muhalefetten söz etmek çok güçtür...

Öznel ve nesnel nedenleri olan bu olumsuzluğu görmek gerek. Örneğin ILO'nun ABD'de 301 işyerinde yaptığı araştırmaya göre, yaklaşık 20 milyon Amerikalı, çalışırken patronlarınca denetlenip izlenmektedir. Denilebilir ki, olumsuzluğun nesnelliğini George Orwell'in 1984'ünde tasvir ettiği "Büyük Birader" in denetimi oluşturuyor. "Büyük Birader" in denetlediği Kuzey'de insanlar sürüleştirilmektedir.

³² Samir Amin, Avrupa Merkezilik Bir İdeolojinin Eleştirisi.

“YDD” düzenlemesiyle Kuzey, “farklı” katmanlarını Güney ile bütünleşmenin gerisine çekmektedir. Kuzey’in, Güney’e karşıtlığı giderek bir “bütün” oluşturmaktadır... Saptamalarımıza ‘Hayır’ diyenlerin “gerekçeleri”nden birini, Kuzey’deki ekonomik bunalıma karşı emekçi sınıfların hak arayışları ve “eylemlilikleri” oluşturacaktır. Evet, Kuzey’deki ekonomik bunalımla devreye giren işsizlik, çeşitli kendiliğinden hareketleri de devreye sokmuştur. Ama sormak gerek; bunlar ücretli kölelik sistemini hedeflemekte midir, enternasyonalist midir? İşsizlik ve ekonomik bunalım; devrimci bir alternatifle yanıtlanmazsa, toplumun sosyal yapısındaki çürüme ve çözülme ile birlikte (sosyalist alternatifin olmadığı koşullarda) ırkçı-otoriter eğilimleri hortlatır... Kuzey’de olan da budur. Kuzey’in üzerinde ırkçı-otoriter eğilimli hayalet dolanmaktadır... Örneğin, İngiltere Parlamentosu İçişleri Komisyonu’nun, yayımladığı raporda, “İrkçılık ülkeyi (...) ciddi biçimde tehdit etmektedir. Buna karşı acil önlemler alınması zaruridir” deniyor. Bu çalışmada da ele aldığımız Avrupa işçi sınıfı direnişleri, henüz emperyalist burjuvazilerini ve ücretli kölelik sistemini hedeflemenin, yani devrimci bir alternatif sunmanın uzağında görünüyor. Bu hareketler böylesi bir perspektifi (sıkıştıran zaman süreci içinde kısa bir sürede) edinemezlerse, çubuk tümüyle milliyetçi-ırkçı tepkilerden yana bükülecek gibi gözükmemekte.

Hayır, gerçeklerin ve yöneldiği gidişatın açık ifadesi, “felaket tellallığı” değildir...

6.1) “FELAKET TELLALLIĞI” DEĞİL, GERÇEK!

Ferai Tınç’ın deyişi ile “Dünyada yeni çizgi” oluşuyor: “Dünyadaki istikrarsızlık bölgelerinin, Batı sisteminin bir parçası olarak istikrara kavuşturulması için her yolun mübah hale gelmesi”ni devreye sokuyor. “Bu gelişme çizgisini iyi anlamak gerekiyor. Dünyanın herhangi bir bölgesinde, eko-

nominin kan dolaşımını engelleyecek bir istikrarsızlık noktasına kimsenin (yani Kuzey'in-b.n) tahammülü yok".³³ Artık, Kuzey'in dünyayı, sömürü "sisteminin bir parçası olarak istikrara kavuşturması için her yolu mübah sayan" eşkiyalığından söz edebiliriz...

Kuzey eşkiyalığının simgesi olan NATO, sosyalizmin çözülüşü sonrasında da Kuzey için gereklidir. "Çünkü" diyor eskimiş dönemlerden Hadi Uluengin, "Brüksel'de başlayan NATO zirvesi, bu örgütün kimlik arayışında yeni bir aşama oluşturmaktadır. (...) Her ağızdan, 'kakafoni' tabir edilen ayrı ses cümbüşü çıkmaktadır. Üzerinde hemfikir olunan yegane ortak payandayı, şöyle veya böyle, NATO'nun mutlaka devam etmesi zorunluluğu oluşturmaktadır. (...) NATO'ya olan ihtiyacın asla bitmediği kesinlik taşımaktadır".³⁴

NATO'ya olan ihtiyaç neden bitmemiştir? sorusunu, dünyanın sayılı döviz pazarlayıcılarından George Soros şöyle yanıtlıyor: "NATO, yeryüzünün en çok düzen ve istikrara ihtiyaç duyulan bölgelerinde, yeni dünya düzeninin sağlam temeli olabilir. Ancak onun bu işi üstlenebilmesi için, görevlerinin yeniden tanımlanması gerekir. (...) NATO, ABD ve Batı Avrupa'nın birlikte oluşturduğu ortak bir kumanda yapısına sahiptir. Böyle olmakta büyük yararlar vardır".

NATO, bir Kuzey ittifakıdır; Kuzey içindir; Kuzey'in çıkarlarını Güney'e ve ezilenlere karşı savunur. O halde, geçmişte komünizme karşı kurulan NATO, bugün de Güney'e ve ezilenlere karşı Kuzey'in saldırgan-militarist savunma hattının belkemiğini oluşturmaktadır... Çünkü dünyada savaş gerçeği ve başkaldırı tehdidi hâlâ gündemdedir...

Tabloya ayrıca şunlar da eklenmelidir: Birincisi, "YDD"nin getireceği "vaat edilen evrensel barış" sanrılarının

³³ Ferai Tınç, Hürriyet, 24 Ekim 1993.

³⁴ Hadi Uluengin, Hürriyet, 11 Ocak 1994.

yerini, dünya çapındaki silahlanmanın gerçeği almaktadır. Başlıca silah ihracatçısı şirketlerden Martin Marietta'nın Yönetim Kurulu Başkanı Norman Augustine, "Dünya hep birlikte, tehlikeli bir şekilde o mahut noktaya çok yaklaştı" diyor.

İkincisi: "YDD" liberalizmi, Güney'den gelen "tehdit" yanında, kendi iç sorunlarının da artmasıyla birlikte, polis devletlerine dönüşüyor. Örneğin, "AT ortak polis teşkilatı fişleme, bilgi toplama kurumları için hızla ve sessizce çalışıyor. Fransa'nın Strazburg kentinde merkezi elektronik beyin kuruldu. (...) En az 5 milyon 300 bin kişinin bilgisayarlarla fişlenmesi planlanıyor".³⁵

Üçüncüsü: İnsanlığa maledilmek istenen sözde "Amerikan rüyası", insanlığın geleceği için tam bir kabusla dönüşüyor. Çünkü ABD yaşamının dünyada gerçekleşmesi halinde, dünya kaynaklarının şimdikinden 56 kat daha hızla tükeneyeceği hesaplanıyor. ABD'nin kişi başına tüketimi, hemen her üründen dünya ortalamasından 5-6 kat daha fazla... Bu durumda, ABD düzeyindeki bir dünyada, şimdikinin 2,3 katından daha fazla ham çelik, 5,3 katı elektrik, 6,3 katı kömür, 5,6 katı petrol ürünleri üretilip tüketilecek ki, bu da hemen hemen dünyanın "sonu" demekle eş anlamlı bir duruma yol açacak... Verili üretim seviyesiyle ancak 40-45 yıl yetecek olan petrol, ABD seviyesindeki bir dünya tüketimiyle 7-8 yılda tükenecek...

6.2) ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELECEĞİ

"YDD", her şey gibi Kuzey'in de çehresini değiştiriyor. Hem de çok hızlı ve 'klasik' formlardan önemli farklılıklar arzeden 'post-modern' ekseninde... Bolluk için yokluğun ve sefaletin yaşandığı Kuzey'de; üretim anarşisiyle yaşanan kriz,

³⁵ Tages Anzeiger, 13 Haziran 1990.

çürüme ile birlikte Kuzey'in, "yeni yapılanma" arayışlarını devreye sokuyor. "Çare", Güney'in posasının daha çok çıkartılmasında aranıyor. Elbette tüm bunlar, yeni şeyler değil. Ancak yeni olan, Kuzey'in daldığı 'post-modern' labirentin, artık, sistem olarak içerici "esnekliğini" yitirmesi ve dışlayıcılık, marjinalleştirilicilik ve global kutuplaştırmacılık zeminine oturmasıdır. Post-modern labirentinde Kuzey kapitalizminin yeni üretim süreçleri, eskisi gibi içerici değil; emeğe, onu sistem içinde massedecek, yeni istihdâm alanları açmıyor. Sürekli istihdâmın yerini, kontrol teknolojisi ve teknokrasinin "dar istihdâmı" alıyor. Klasik tanımlı emek ve bütün olarak Güney, Kuzey'e "fazlalık" oluyor. Özellikle, post-modern gidişatın global ölçeklerde öne çıkardığı, içere-mediği için dıştalama eğilimi; döneme damgasını vuran faktör oluyor.

"YDD"nin üzerinde yükseldiği "Sıcak Barış" dönemi Kuzey için hangi anlamı taşıyor? Yalta-Potsdam'lı statükonun bozulması sonrasında çok kutuplu özellikler kazanan dünyada; AB, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri üzerindeki etkisini koruyor; eski Doğu Bloku ülkelerinde, yeni etkinlik alanları oluşturuluyor. Japonya, önderliğini Asya'da geliştiriyor. ABD ise, Güney Amerika ile ticaretinde kimi sorunlarla karşılaşırken; AB ve Japonya'nın, bu alanlara el attıkları gözlemleniyor.

Dünya pazarlarının %60'ı AB, ABD ve Japonya arasında paylaşılmaktadır. Paylarına düşen ile yetinmeyen Kuzeyliler için yeni bir paylaşım gereklidir. Söz konusu gereklilik, üzerindeki diplomatik nezaket fraklarını çıkartıp, haki elbiselerini giyme yönelimiyle Kuzeyliler arasındaki ticaret savaşında ifadesini bulmaktadır. Ancak bu başlangıçtır, ilk adımdır...

Zaten yoğun tartışmalara konu olan da, şimdilik bu adımdır. Örneğin, ABD ile Japonya arasında Şubat 1994'de

patlak veren, ticaret fazlalığı ve sınırlaması kavgası; 24 Mayıs 1994'de Washington'da imzalanan geçici ticaret anlaşmasıyla "tatlı"ya bağlanmış görünüyorsa da; görüngüye inanmak aldatıcı olacaktır. Çünkü ABD'ye dış ticaret fazlasını azaltacağı sözü veren Japonya, aynı konuda AB'nin isteğini, Başbakanı'nın ağzından kesinlikle reddetmektedir.

ABD'ye karşı ciddi bir ticaret fazlası olan Japonya, "ticaret alanında kolay partner değil, hele hele iç piyasanın bütün dışa açılma eforunu kısıtlayıcı ve tutucu bir yönetim söz konusuysa" (Le Monde), diye yorumlanmaktadır. Görünen odur ki ticaret savaşı, en çok ABD ile AB'ye vuruyor. Ürettiğinden fazlasını tüketen Kuzey'in, ABD ve AB odakları için, ticaret savaşında yenik düşmemek büyük önem taşıyor. ABD, artık bir çok 'klasik' yükü kaldıramaz durumdadır. 'Workers World' gazetesinin saptamasına göre; "Amerikan ekonomisinde iddia edildiği gibi büyümeyi yavaşlatma değil, kriz var. (...) Kriz karşısında çaresizlik yaşanıyor". Krize damgasını vuran, salt ekonomik sorunlar değil; yapıyı bütünüyle saran toplumsal sorunlar da ifadesini buluyor. Bu da çürümeye somutlanıyor. Yapılan bir araştırmaya göre; Amerikan halkının üçte biri, ortalama ayda bir ruhsal çöküntü geçiriyor. 'Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezi'nde, 18 yaşından büyük yaklaşık 45 bin kişi üzerinde yapılan araştırmaya göre, katılanların %31'i ayda bir stres veya depresyonu da içeren ruhsal problemler yaşadıklarını kabul ettiler...

Derin ekonomik ve toplumsal sorunların, aysbergin görünmeyen kısmı gibi ABD'yi etkilediği koşullarda, "Amerikan Yaşam Tarzı" söylencelerinin ağır yaralar alması; ABD'nin, "YDD"deki pozisyonunu da etkiliyor. ABD Temsilciler Meclisi, Avrupalı müttefiklerine "askerlerimizi doyurun" deyip, ekliyor: "Masraflarının dörtte üçünü karşılamazsanız, 75 bin Amerikalı askerimizi Avrupa'dan çekeriz"... Temsilciler Meclisi bu kararı, 144'e karşı 268 oyla kabul etti.

Böylelikle de, Avrupa'daki NATO üyesi devletlerden, 1998 yılına kadar Amerikan askeri birliklerinin maaşları hariç, tüm masraflarının dörtte üçünü karşılamalarını istedi. Bill Clinton'un imzaladığı direktife uygun açıklamalar yapan ABD'nin eski BM Daimi Temsilcisi Madeleine Albright, "BM Barış Gücü operasyonları ABD'nin dış politikasının merkezini oluşturmamaktadır ve oluşturmamalıdır" dedi.³⁶

ABD, içinde debelendiği sorunlar yumağında; kendisine karşı ticaret savaşı açmış, eski "müttefikleri" adına 'klasik' yüklerini kaldıramaz durumdadır. Kalp yetmezliğinden muzdariptir. Ve de artık, surlarını yeni örmeye başladığı NAFTA kalesini pekiştirerek; çok kutuplu dünyaya, bu mevziden müdahale hazırlığındadır. Hayır, ABD emperyal düşlelerinde vazgeçmiş falan değildir. Sadece, değişen uluslararası tabloda; ittifak, araç ve konumlanışını reorganize ederek, yeni savaşına hazırlanmaktadır. ABD, artık daha büyük oynamak için 'klasik' yüklerini sırtından atıp; kendisine 'isyan' eden diğer Kuzeylilerle, mesafeli ve gardını almış politikalara yönelmektedir. Böylelikle de geleceğin kaosa, kendi penceresinden bakmayı benimsemiş görünmektedir. ABD açısından, özde değişen bir şey yoktur: ABD dünya silah satış rekorunu elinde tutmaktadır.

Söz konusu gidişat içinde, AB de kendi önlemlerini almaya başlıyor. 1989 yılında Fransa ve Almanya tarafından oluşturulan Avrupa Kolordusu'na, 1993'de İspanya ve Belçika'nın katılmasının ardından, 1994'te de Lüksemburg'un katılması gündem maddesi oluyor... Uluslararası istikrarsızlığın

³⁶ 'Le Monde' gazetesinin de ifade ettiği gibi: "Açıklanan 'Clinton Doktrini' ABD dış politikasının köklü bir rota kırmasıdır. Kuşkusuz bu direktifin imzalanmasında ABD kamuoyunun ve Kongre'nin büyük etkisi var. Çünkü barış operasyonlarının Somali'de, Haiti'de, Bosna'da, Ruanda'da başarısızlıkla sonuçlanması ve otuz kadar ABD'li askerin bu operasyonlarda öldürülmesi ve tek kalan bu "süper gücün" dünya kamuoyunda prestijinin sarsılması hiç kuşkusuz direktifin imzalanmasında etkili oldu" (Le Monde).

artacağı döneme doğru ilerlerken; 35-40 bin kişilik bir güç, geleceğin önemli sinyali oluyor. Bu işin bir yanı. Yani başını Almanya'nın çektiği ve Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve Slovakya'yı içeren 20 üyeli AB hayâli peşinde koşarak; Kuzey'deki saflaşmaya alternatif bir "Avrupa Kalesi", bir güç odağı oluşturmak.

Ama somut; bölgesel entegrasyonla tekellerin birleşik Avrupa Kalesi'nin yaratılması zorlamalarından farklı tecelli ediyor. 1948'de imzalanan, "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü" projesi ile ilk adımı atılan AB, 1957 tarihli 'Roma Anlaşması'yla, 6 Batı Avrupa devleti arasında, 'Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) oluşturdu. Savaş sonrası Avrupa'da bozulan dengelerinin onarılması ve enjekte edilen Marshall yardımının kullanılması, böylesi bir birliği konjonktürel olarak gerekli kılmıştı. Daha sonra, AB olarak anılan ve Maastricht Anlaşması ile formüle edilen siyasal-ekonomik birlik, bölgesel entegrasyon; kendini, tekellerin Avrupa'daki merkezi-teknokratik diktatörlüğünü oluşturma hedefiyle izah etti. Temelinde Avrupa merkezli ırkçılığın kalın çizgilerini taşıyan gerici proje, zaman içinde karaya oturdu.

Hedeflenen bölgesel entegrasyon yerine, yeniden denge politikalarına dönüş yapan ihtiyar Avrupa'da, "kutup olabilmeyen sancıları" aşılabilecek mi? Yanıtımız açık, 'Hayır'dır... Çünkü ortak sorunlarından uzaklaşarak, ulusal sorunlarıyla ilgilenmek; ve daha da bencilleşmek durumunda olan Avrupa devletleri, ortak bir siyasi birim oluşturma uzağındadır. Bu uzaklık, onlara kendisini her geçen gün daha fazla dayatmaktadır. Öne çıkan eğilim ikili ilişkilere, denge ve nüfuz politikalarına geri dönüştür.

Avrupa'daki istikrarsızlığın krizden kaynaklandığı açık; ama bunun yanında, iki önemli faktör var. Birisi, Almanya'nın Avrupa'ya dayattığı gerçeği. İkincisi ise, Rusya ve eski Doğu Bloku ülkelerindeki durum... Önce, Almanya hak-

kında eski Demokratik Almanya Başbakanı Hans Modrow'un dediklerine göz atalım: "İki Almanya'nın birleşmesinden sonra yeni bir tarihi süreç yaşanıyor. (...) Almanya'nın dış politikası, başta Fransa olmak üzere komşuları tarafından kuşku ve korkuyla izleniyor. İki Almanya'nın birleşmesi Avrupa Topluluğu ülkelerini sevindirmemiş, tam tersine korkutmuştur. Bugün Almanya'nın dış politikası da bunu kanıtlar niteliktedir. Almanya artık AB'den bağımsız dış politikalar yürütüyor, kararları tek başına veriyor. Doğu Avrupa ülkeleri iki Almanya'nın birleşmesini, Doğu ile Batı Avrupa'nın birleşmesi olarak algılamışlardı. Bugün görülüyor ki birleşmenin sınırları belli yerlerde kaldı. Birleşme, Alman sınırlarının ötesine geçmedi. Tam tersine, yeni kaleler oluşturuldu. Yani güçlü bir Alman kalesi. (...) Bonn'daki Petersburg zirvesinde, Almanya'nın Avrupa Topluluğu içerisinde sadece ekonomik önderlik değil, askeri önderliği de üstlenmesi kararlaştırılmıştır. Helmut Kohl bunu "Avrupa Ordusu" olarak niteliyor. Aslında güçlü bir Almanya ordusu özelliği taşıyor. Josef Staruss, 1970'li yıllarda şunu söylemişti: "Almanya, artık ekonomik olarak bir süper güçtür. Buna askeri gücünü de ekleyerek dünyaya kendi kabul ettirmelidir". Bence Almanya bugün bu yolu izliyor.

Almanya'nın izlediği yol bu... Tarihsel olarak etki alanı içinde gördüğü Slovenya ve Hırvatistan'ı, AB'li ortaklarına bile danışmadan tanıyan Almanya; AB'li ortaklarını da bu ülkeleri tanımak zorunda bıraktı. Bu, bir oldu bittiydi ve AB'liler buna 'Hayır' diyemedi.

Merkezi Madrid'te bulunan, 'Avrupa-Latin Amerika İlişkiler Enstitüsü' direktörü Wolf Grabendorff'a göre, "Latin Amerika'da 900'den fazla Avrupa şirketi bulunuyor. Sao Paulo, Brezilya'da herhangi bir Alman şehrinde daha fazla Alman firma var ve Latin Amerika'da ABD firmalarının üç katı daha fazla Avrupalı firma bulunuyor".

Almanya etkinlik alanını, Latin Amerika'dan eski Doğu Bloku ülkelerine kadar uzatırken, özellikle Doğu Avrupa'daki etkisini güçlendirme çabası içinde gözüküyor. Örneğin, 1987-88 yıllarında Polonya'nın, Fransa'ya olan 7 milyar dolar tutarındaki dış borçlarını satın alan Almanya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'ndeki cam, çelik ve otomobil sanayilerinin de en büyük hissedarlarındadır...

Hans Mondrow'un deyişiyle, "Faşizmin kökleri Almanya'da hâlâ var, kurumuşsa da benzemiyor"... Bu çok açık. Çünkü Alman Musevi yazar Henryk Broder'in, ironik anlatımıyla ifade ettiği gibi: "Almanların tarihten aldıkları bir ders vardır, o da Yahudileri öldürmenin ayıp bir şey olduğudur. Diğerleri konusunda kararsızlar". Ama artık Alman ırkçılığı, bu "kararsızlığını" da aşmıştır. Solingen'den, Alman ordusu içindeki 'Dragon' örgütüne kadar uzanan fiiliyat; büyük Almanya'nın, Hitler'in gerçeklediğine ne kadar da paralel özellikler taşıyacağının verisidir... Almanya'nın dayattığı gerçek, Avrupa'daki önemli bir istikrarsızlık faktörüdür. Tıpkı Rusya gibi...

Öncelikle, üyeleri arasında Rusya Federal Karşı İstihbarat Servisi Başkanı Sergey Stepaşin'in, Savunma Bakanı Birinci Yardımcısı A.Kokoşkin'in, Genel Kurmay Başkanı Mihail Kolesnikov'un, Dışişleri Bakanı Birinci Yardımcısı Anatoli Adamişin'in, BM Genel Sekreter Yardımcısı Vladimir Petrovski'nin ve Başbakan Yardımcısı Sergey Şahray'ın yer aldığı, 'Rusya Federasyonu Dış ve Savunma Politikaları Konseyi'nin hazırladığı, 'Rusya için Strateji Tezleri'nden birisine göz atalım: "BDT ülkeleri çerçevesinde Rusya'nın geniş olanaklara sahip olduğu bir alan oluşturulması şarttır".

Rusya, geçirdiği sarsıntılı çalkantılar arasında, bu "şart"ı yerine getirmeye kararlı gözükmektedir. Özellikle, eski Doğu Avrupa ülkelerini "çıkar alanı" olarak nitelemekten

tutun da; Balkanlar'daki Sırp kartına kadar uzanan inisiyatifi tekrar ele geçirme çabaları; Avrupa'da (ve elbette dünya'da da!), yeni istikrarsızlıkları körükleyen bir diğer faktörü oluşturmaktadır.

Kuzey'deki yapısal dönüşümün, post-modern gidişatın labirentlerindeki bilinmezlerle donandığı; Kuzey kapitalizminin içerici ve istihdâm kapasitesini yitirdiği; “çözüm” diye sarılınan önlemlerin kapitalizmin ulaştığı nesnelliğin çok gerisinde kaldığı; ticaret savaşı startının verildiği; Kuzey'deki ‘klasik’ dengelerin altüst olduğu; ABD'nin iki adım ileri atmak için bir adım geriye attığı; Japonya'nın başına buyruk tutucu politikaları ile ABD ve AB'yi sıkıştırdığı; AB'nin bir hayâlden, hayaletle dönüştüğü; Avrupa'da bölgesel entegrasyon hayâlleri yerine, yeniden ikili ilişkilere, denge ve nüfus politikalarına dönüldüğü; ihtiyar Avrupa'daki “istikrar” sözcüğünün çirkin bir yalana dönüştüğü; öne çıkan, kriz içindeki Almanya'nın, Hitler patentli “kale”sini oluşturmaya yöneldiği; Rusya'nın yaşadığı çalkantılarla Slav ulusçuluğunun emperyal düşlerine sarıldığı; tüm bunlara bir de, Kuzey/Güney çelişkisinin eklendiği bir dünyada yaşıyoruz.

Kuzey'deki gidişatın verdiği sinyaller, yaşanan “Sıcak Barış”ın, fazla uzun ömürlü olmayacağı ve “YDD”nin devreye soktuğu yeni uluslararası ilişkilerin, “Sıcak Barış”ın ısıttığı kaynamalara yol açacağı doğrultusundadır...

6.3) KUZEY'DE ÇÜRÜME VE BAŞKALDIRI

“YDD”nin devreye soktuğu kaotik uluslararası ilişkileri, eski şema ve verilerle açıklayabilme imkânından yoksunuz. Verili durum, bir yanıla “geçmişin uzantısı” olsa da, öncesinden farklılıklar arz ediyor. Basite indirgenmeden çözümlenmeye muhtaç yenilikleri bağrında taşıyan koşullar, politik alanda ABD'nin “tek kutuplu” egemenlik ve ekono-

mik alanda da (AT ve Japonya'yı da kapsayan!) “çok-kutuplu” giriftliğiyle malül.

“YDD”nin küresel sürükleyiciliği, “kör” ve “total” bir gidişat. Çünkü sermayenin (Kuzey’in) kontrolündeki yağma, eşitsizlik ve polarizasyon sürecine denk düşüyor. Çivisi çıkmış “anarşik üretim”, bir “kırılma”nın tıkanıklığını üretiyor. Kapitalist çürüme, erozyon, çöküş üçgeninde, yeni şeyleri mayalandırıyor. Klasik parametrelerin donuk kalıplarına uymayan “yeni durum”da; bir yanıla Friedrich August von Hayek’in, “gerici temennisi” gerçekleşiyor: “Sadece piyasa ekonomisini kurmakla yetinmeyip, dünya ölçeğinde piyasa toplumunun da temellerini atmak gerek”.

“YDD”, “mezar kazıcılarına” davetiye çıkartmak pahasına, küresel değişimin zeminini yaratıyor. Bunu, inkâr etmek mümkün değil. Dünyayı değiştirmek isteyenler için soru(n), gidişatın sermaye hizmetindeki negatif eğilimini, emek yanlısı pozitif tahvil etmekte düğümleniyor.

6.4) KUZEY’İN SORU(N)LARI

İmkânlar ve soru(n)lar konusunda Immanuel Wallerstein’in saptaması şöyle: “ABD hâlâ en büyük güç; ama Japonya ve Batı Avrupa karşısında gittikçe küçülüyor. Bundan on yıl sonra Batı Avrupa ve Japonya, ABD’den bağımsız, hatta ABD’ye karşı hareket edebilecek güçte olacaklar. (...) Liderlik başkaları tarafından izlenmeyi gerektirir. Oysa bu ABD için geçerli değil artık. Belki hâlâ ABD’nin onayı olmadan herhangi bir işe girilmemekte, fakat bu da ABD’yi altmışlı ve hatta seksenli yıllarda olduğu gibi dünyanın lideri olarak tanımlamaya yetmiyor. (...) Yeni yapılara ilişkin ayrıntılar ne olursa olsun Güney, genel olarak bolluk içindeki Batı’dan dışlanmış olacak. Kuzey ile Güney arasındaki sosyo-ekonomik uçurum gittikçe büyüyecek. Gelecek yıllarda Güney’den Kuzey’e, alınan bazı önlemlere karşın, çok büyük

bir göç olacak. Sonuç olarak, Kuzey’de politik ve sosyal haklardan yoksun, ekonomik açıdan zayıf bir grup ortaya çıkacak. Böylece kendimizi 19. yüzyılın ilk yarısında, yeni sanayileşmiş ülkelerin özelliklerini yansıtan bir ekonomik ortam içinde bulacağız. Bu durumda “liberal” devletlerin büyük sorunlar yaşayacağını ve belki de iç savaşın eşiğine geleceğini düşünebiliriz. Belki de kendimizi, Somali’de değil, Fransa ya da ABD’de insan haklarını korumaya çalışırken bulacağız. (...) Gelecek otuz yıl tam bir karmaşa içinde geçecek. Karmaşadan düzen doğar”.³⁷

“YDD” eşiğinde, işler eskisi gibi değil. Örnek vermek gerekirse, Fransa’da gençlerin Mart-Nisan 1994’deki gösterileri; Alain Touraine’e göre, 1968’deki gençlik hareketlerinden köklü farklılıklar arzeden hareketler... Gençliğin “yaşam mücadelesi”nden ve hayatta kalma yarışından kaynaklanıyor. Avrupa’da yaşanan toplumsal çözülme koşullarında, “sahip olanlar ve olmayanlar” arasındaki çelişkinin habercisi gençlik eylemleri, Kuzey için önemli bir sinyal...

Dipten gelen dalgayla sarsılan Kuzey’in, bir de kendi saflarındaki çelişkileri var. Sanayi toplumu olması yanında, bilgi ve teknoloji üretimi alanında hızlı gelişmeler kaydeden Japonya; bir diğer yanıyla da finans merkezi. Pasifik ve Asya’da alternatif bir ticaret bloku oluşturma kavgası veren ve bu yoldaki her adımıyla da ABD ile çelişen Japonya; Soğuk Savaş döneminin ABD’ye baş eğer Japonya’sı değil...

Kapitalizme dönüşü, büyük sarsıntıları ile ve çok bilinmeyenli denkleminin paradoksları içinde yaşayan Rusya’nın ise, ABD açısından ne olacağı bilinmeyen ve dolayısıyla da fazla güvenilmeyen sorunlu bir “müttefik” olduğu biliniyor... Rusya eski Devlet Başkanı Yardımcısı Aleksandr Rutskoy’un, ABD Doları’nın “fiilen Rusya’nın ulusal parası”

³⁷ I. Wallerstein, World Media Network.

haline gelmesine ve “Batı’nın kolonisi”ne dönüşülmesine gösterdiği tepki de önemli ipuçları veriyor...

Ekonomik durgunluğun, Avrupa’daki işsizliği büyütmesi, Avrupa genelinde sağ’da ve sol’da güçlü popülist tepkileri devreye sokarken, ulusal bencilliği de netleştiriyor. Yabancı düşmanlığının üretken zeminini oluşturan bu gidişat, aşırı sağcılığın merkez partilerince yoğunlaştırıldığı ortamda ırkçılığı körüklüyor. Avrupa’da yeni versiyonuyla Heidegger’in düşleri gerçekleşiyor. Avrupa’daki kriz, ‘Belmont Avrupa Politika Merkezi’nden Max Kohnstamm’a şu tesbiti yaptırtıyor: “Kıtamızın içinde bulunduğu ekonomik krizin Avrupa’nın birliği önünde çok önemli bir engel olduğu şüphesizdir”.

Uzatmalı ekonomik durgunluk, işsizlik ve işçi hareketlerinde yükseliş, Kuzey’in militarist müdahaleciliğinin yoğunlaşmasını devreye sokuyor. “Dünya şu anda Büyük Buhran değilse de, Büyük Durgunluk diye tanımlanabilecek bir durumla yüz yüze; düşük bir büyüme hızının görüldüğü dönem, uzun süredir devam ediyor ve daha uzun süre devam etme tehlikesi taşıyor. (...) Şu anda dünyanın hali “Godot’u Beklerken” oyununa benziyor. Dünya, Amerikan lokomotifinin kendisini ekonomik durgunluktan çekip çıkarmasını bekliyor. Ama oyunda Godot nasıl hiç gelmiyorsa, Amerikan lokomotif de hiç gelmeyecek”.³⁸ Çünkü ABD, küresel kriz ile durgunluğu yaşamaktadır. Ekonomik-teknolojik üstünlüğü gerilerken, hegemonyası da giderek tartışma konusu olmaktadır. Yani ABD, dünya jandarması olmanın “avantaj”larının, giderek “dezavantaj”a dönüştüğü bir kesitin sorunlarıyla tanışıyor. Bu durum ise, sadece ABD’yi değil, Kuzey’i ve dünya dengelerini de etkiliyor.

³⁸ Lester Thurow, NPQ-Türkiye, No:6, s.50-52.

Güney'in, başında ABD'nin bulunduğu kolektif militarist müdahalelere rağmen, bu talana daha fazla 'Evet' demesinin, Güney'de büyüyen açlık göz önünde bulundurulduğunda, mümkün olmadığı görülecektir. Bunun yanında, Güney'e yönelik talanın paylaşımına ilişkin rekabetin, Kuzey'in iç çelişkilerini derinleştirmesi de kaçınılmaz bir eğilimdir.

Ayrıca, "tuzu kuru Amerikalı için varsa yoksa Amerika"³⁹ mantık(sızlığı)nın dayatmacaları, "YDD" koşullarında ABD için yeni soru(n)ları oluşturuyor. ABD yaşam tarzının medyatik körüklenmesi, Daniel Cohn-Bendit'in öngörüsünün de gerçekleşmesini imkân dahiline sokuyor: "Tüketim kapitalizmi, dünyaya reklamını yaparken kendi yaşam tarzını en iyi yaşam tarzı olarak sunuyor. Ama dünya gelip de kapıya vurduğunda, karşılamak için yere serilen halı katlanıp kaldırılıyor. (...) Önümüzdeki yirmi yıl yoksul Güney'in ve Doğu'nun çocuklarına umut getirmezse, sınırlarımıza yönelik bu hücum durmayacaktır".⁴⁰

Ancak bu kez "hücum"; artık göçmenlik düzeyinde değil, vize ve pasaporta gereksinim duymayan biçimde, Güney'deki açlığın Kuzey'e başkaldıran saldırısıyla gerçekleşecektir. ABD ya da Kuzey, bu tehlikeyi nasıl önleyebilir? Askeri ve teknolojik üstünlüğüyle mi? Hayır, bu iddia inandırıcı değildir. Çünkü askeri ve teknolojik üstünlük insanla işlerlik kazanır. Gidişat böyle devam ederse ve verili özelliklerini korusa, Kuzey kendisini savunacak insanı da bulamayacaktır.

Ekonomik yoksullaşma, kapitalist devletin düzenini idame ettirebilmesi için polisiye baskılarını da devreye sokuyor. Çünkü çürümenin maliyeti içinde bu da var... Yani siyasi düzeydeki liberalizmin "vahşi" karakteri, kaçınamayacağı vandalizme mündemiç oluyor.

³⁹ Doğan Uluç, Hürriyet, 3 Ocak 1994.

⁴⁰ Daniel Cohn-Bendit, NPQ- Türkiye, No:6, s.9.

Özetle kapitalizm, “YDD”yle insan(lık)a daha çok istikrarsızlık vaat ederken, patlayıcı madde biriktiriyor. Küresel çapta, “sözde barış”ın gerginlikleri yükseliyor. İstikrarsızlık, kriz ve kaosu körüklüyor.

BÖLÜM VIII

EMPERYALİZMİN YENİ ASKERİ STRATEJİSİ

“Amerikan askeri stratejisi sessiz bir devrim yaşıyor”.¹ Soğuk Savaş’ın sona erdiği 1991 yılından beri PENTAGON’un strateji uzmanları, özellikle Washington’un ‘parya rejimleri’ (rogue regimes) diye adlandırdığı ve hasım olarak gördüğü Üçüncü Dünya’nın düşman devletlerinin tehdidinden endişe duyuyor. Bununla birlikte kısa bir süre önce çok sayıda askeri uzman, ‘kıyaslanabilir bir hasım gücün’ (peer competition); yani ABD’ye karşı kazanma şansı neredeyse eşit ve aynı zamanda yeterli ölçüde güçlü, olası bir hasmın ortaya çıkmasına karşı hazır olunması uyarısını, her ne kadar bu hasım, henüz mevcut olmasa da dile getiriyor.

Washington’un resmi askeri politikası değişmiş değildir. Öncelik, aynı anda ‘iki bölgesel çatışmayı’ üstlenecek ve zaferle sonuçlandıracak yeterlikte bir askeri gücün korunmasına verilmiştir: PENTAGON, söz konusu çatışmalardan birinin İran Körfezi’nde (ya da Irak’a karşı); ikincisinin ise Asya’da (Kuzey Kore’ye karşı) olabileceğini düşünmektedir.

1 Michale Klare, Hampshire College Uluslararası İlişkiler Profesörü. Le Monde Diplomatique, Kasım 1997.

Öte yandan son günlerde Amerikalı strateji uzmanları, çok daha farklı senaryolar ortaya atmışlardır: Kafkas bölgesi zenginlikleri için Moskova, Çin Denizi'nde dolaşım serbestisini sağlamak için Pekin'le savaş. İç spekülative yazışma ve belgelerle detaylandırılmış bu senaryolar, şimdilik salt askeri strateji uzmanı ve haber alma servisleri sorumluları ve sivil uzmanlardan oluşan küçük bir grup tarafından ortaya konmuşsa da kongre, gelecek on yıl içinde gerekli olacak askeri güç türlerini tartışmaktan geri durmuyor. 'Parya rejimlerine' karşı savaş stratejilerinin resmi yandaşları için askeri harcamaların bugünkü düzeyi ABD'nin güvenliğinin sağlanmasına yetmektedir. Buna karşılık başlıca tehdidin daha çok Çin ya da Rusya'dan geleceğini düşünenler için silahlı kuvvetlerin bütçesinin daha çok arttırılması gerekiyor. Bu tür bir stratejik tartışma, gerek ABD'nin kamu harcamalarını, gerekse de uluslararası ilişkileri etkilemesi açısından kuşkusuz çetin olacaktır.

SSCB'nin likidasyonundan bu yana Amerikalı yöneticiler, taktiklerini ve yeni silah sistemlerinin geliştirilmesini yönlendirmek için 'yeni düşmanın' kimliğinin belirlenmesi yönünde çaba göstermişlerdir. Daha önceleri her şey kolaydı: ABD, Avrupa'nın düzlüklerine çullanan Varşova Paktı ordularına karşı, zor bir savaşa hazır olmak zorundaydı. Varşova Paktı'nın lağvedilmesi, ki paktın çok sayıda üyesi NATO'ya girmiş ya da girmeye hazırlanmaktadır, Washington'u yeni senaryoları göz önüne almaya itmişti.

1989'dan bu yana Amerikan askeri yöneticileri, eskiden Sovyetler Birliği'ne düşen rolü kimin üstleneceğinin arayışı içindeydiler. Bu amaçla, 1996 yılına kadar silahlı kuvvetlerin genelkurmay başkanlığı görevinde bulunan General Colin Powel, Berlin Duvarı'nın yıkılışından hemen sonra PENTAGON bünyesinde bir politik ve stratejik planlama ekibi oluşturmuştu. Bu grup, Batı dünyasına hasım olmakla

birlikte önemli bir silahlı güce sahip bulunan İran ve Irak gibi Güney ülkelerinden gelecek tehdit üzerinde durulması konusunda kararlıydı. 1990 ilkbaharında, 'bölgesel savunma stratejisi' olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım PENTAGON'un şefi ve Başkan Bush tarafından onaylanmıştı.

Bu, daha sonra Kuveyt'in Irak tarafından işgal edildiği 2 Ağustos 1990'da, bizzat Bush'un ağzından Amerikan halkına açıklandı. Olayların birbiri içinde gelişmesi bu yeni stratejinin, Körfez'de ortaya çıkan duruma yanıt gibi görünse de söz konusu strateji, Beyaz Saray tarafından Irak'ın Kuveyt'i işgalinden aylar önce onaylanmış bulunuyordu. Söz konusu genel yönelim, 1991'den başlayarak Clinton'un yeni yönetiminin askeri stratejisinin de temelini oluşturuyor. Nitekim Savunma Bakanlığı, stratejilerinin esasını açıklarken, Irak'ın ağır yenilgisine karşın ABD'nin Güney'in hasım güçlerinden gelecek gerçek tehditlere karşı koymayı sürdürme kararında olduğu yinelemiştir.

ABD, başta özellikle petrol olmak üzere hammadde ihtalatına bağımlıdır. Petrol tüketiminin yaklaşık yarısını ithal etmektedir. Bu bağımlılık, stratejik doğası icabı, Amerika'nın iç rezervleri eksildiği ölçüde artacaktır. Böylece Washington, Körfez'den gelen ithalatın devamlılığının güvence altına alınması endişesi içindedir. Ayrıca, petrol ve doğalgaz açısından zengin Hazar Denizi bölgeleri ve Çin Denizi'yle ilgilenmektedir. Bütün bunlar, Hazar bölgesini kendi tarihsel etki alanı içinde gören Rusya ve Çin Denizi'nin önemli bir bölümünü 'ulusal offshore' toprağı sayan Çin düşünüldüğünde, Washington'un tedirginliğini daha da artmaktadır.

Şimdilik, bu geo-stratejik perspektif değişimiyle ilgili en net işareti Ulusal Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (INSS) veriyor. INSS'a göre, bir dünya savaşı riski temelde ortadan kalkmışsa da, "ABD, büyük bir güçten gelecek bir askeri meydan okuma olasılığının mümkün olamayacağını düşün-

memelidir. Bu güç, kuşkusuz dünya liderliği konusunda ABD ile bir yarışmaya girme olanaklarına sahip değildir. Ancak sözü edilen güç, kendi topraklarına yakın operasyon alanlarında, ABD'yi dengeleyecek ölçüde bir gücün sahibi olabilir".²

6 Şubat 1997'de Senato Silahlı Kuvvetler Komisyonu bu yeni akımlarla ilgili gelişmeleri müzakere etmiştir. Savunma İstihbarat Ajansı'nın (DIA) Başkanı General Patrick Hughes, gelenekleri bir yana iterek, önce Çin'den söz etmiş, "Çin'in toplam olarak politik, ekonomik ve askeri açıdan gerekli potansiyele sahip, ender güçlerden biri olduğunu" vurgulamıştır. Bu ise, Çin'in on ya da yirmi yıl içinde "Bölgede Amerikan çıkarları için ciddi bir tehdit oluşturabileceği anlamına gelmektedir. Çin'in bölgesel avantajlarını arttırmak istemesi durumunda, bölgedeki diğer güçlerle doğrudan çatışma olasılığını arttıracaktır. Daha da kötü bir varsayım, "Çin'in, ABD'yi kendisi için doğrudan tehdit saymasıdır".

Ayrıca önümüzdeki dört yıl içinde Kuzey Kore'deki yönetimin tasfiye edilmesi, Çin'in "söz dinler" hale getirilebilmesi ABD yönetiminin, son derece hayati sayılıyor. Guardian'ın Washington muhabiri Martin Walker, 21 Ocak 1997 tarihli sayısındaki değerlendirme yazısında; ABD'nin, Asya Pasifik bölgesinde güç haline gelmeye çalıştığını belirterek, Washington yönetimi için "birbirine daha çok entegre olmuş Asya Pasifik bölgesinde istikrar sağlayan güç haline" gelmeye çalıştığını yazdı. Amerikan yönetiminin "Çin ile daha çok işbirliği" şeklinde tanımladığı süreç de, bu ülkenin insan haklarından ihlallerinden, Tayvan ile olan ilişkilerine kadar çok sayıda konuyu uluslararası kamuoyunun gündemine sokmaya çalışacak.

² Cumhuriyet 20 Aralık 1997.

1) ABD’NİN YENİ YÖNELİMİ

ABD Kongresi tarafından görevlendirilen, dört emekli general ve beş uzman sivilden oluşan uzmanlar komisyonunun açıldığı rapora³ göre de ABD’nin sahip olduğu savunma anlayışı Soğuk Savaş döneminden kalmadır; ve değişmesi gerekir. Rapora göre, ABD için gelecekteki tehlike, artık nükleer savaştan; büyük çaplı askeri operasyonlardan kaynaklanmıyor ve ABD askeri anlayışının geleneksel olmayan savaş tarzlarına göre yeniden oluşturulması gerekir.

“Terörist” eylemler, kimyasal ve biyolojik silahlar, Amerikan bilgisayar ve haberleşme sistemlerine yönelik sabotajlar, gelecekte ABD çıkarlarına yönelik saldırılarda özellikle kullanılacak. Komisyon raporunda bu duruma karşı küçük, zeki, uzman ve hızlı hareket eden askeri birimler kurulması öngörülüyor. Ayrıca çeşitli askeri birimler arasında bilgi akışının daha iyi örgütlenmesiyle düşman bilgisayarlarını ve bilgi iletişimini bozabilecek türde, bir silahlanmaya yönelinmesi de raporun önerileri arasında.

Bu anlayış doğrultusunda kurulacak askeri birimlerin, denizasıırı operasyonlar yapabilecek, gerektiğinde bir kente sızabilecek özellikler taşıması isteniyor. Önümüzdeki yıllarda ordular ve silahlar küçülecek gibi görünüyor. Nükleer silahlara sahip olanlar, bunların büyük bölümünü yok etmeyecek. Onlar bir köşede duracak; ama muhtemel kullanımları konusunda, projeler de geliştirilmeyecek. Bu arada tank top vb. gibi büyük konvansiyonel silahlardan bazıları da imha edilecek. Bunun dünya kamuoyuna “silahsızlanma” olarak sunulması büyük bir olasılıktır.

Soğuk Savaş döneminin büyük atom başlıklı füzelerine, nükleer denizaltılarına, uçak filolarına, modern tank birlikle-

³ Raporu aktaran Engin Erkiner, Ülkede Gündem, 7 Aralık 1997.

rine ve on binlerce askerine alışık olan kamuoyu, yeni askeri doktrine göre silahlanmayı başlangıçta pekala “silahsızlanma” sanabilir. Yeni geliştirilen atom silahları hakkında fazla bilgimiz yok. Bilinen, özellikle ABD ve Fransa tarafından son yıllarda yapılan atom denemelerinin, açıklamaların tersine, yeni atom silahları geliştirmeye yönelik olduğudur. Bunların başında, kısaca “nükleer el bombası” olarak tanımlanan ve üretilip üretilemedikleri bilinmeyen ve galiba bir nedenle kullanılıncaya kadar da bilinmeyecek olan küçük ve etkisi sınırlı nükleer silahlar geliyor. Bu gibi silahları kullanan küçük askeri birimler sayesinde, bir ülkeye karşı resmen savaş ilan edilmeden savaşılabilir. Küçük, ama etkili askeri birlik ve buna uygun silahlar. Bu silahların bir bölümü operasyon sırasında kullanılır, bir bölümü ise geride bırakılabilir. Tank, top, ağır makineli tüfek gibi silahlar büyük tahrip gücüne sahiptir; ama geride bırakıldıklarında zararlı olmazlar. Mayın ise böyle değildir. Özellikle de toprağa gömülüp bırakılan küçük mayınlar. Anti-personel mayın, maddi ve ondan da fazla psikolojik etkisi olan bir silah olarak, ABD’nin yeni “silahsızlanma” anlayışına uygundur. Bu silahın yasaklanması için yapılan anlaşmayı, ABD’nin de aralarında bulunduğu, yeni silahlar geliştirmek için çalışan üç ülkenin imzalamaması dikkat çekicidir.

Anti-personel mayınların üretilmesi, kullanılması, depolanması ve satılmasını yasaklayan karar, Ottawa’da 110 ülke tarafından imzalandı. Şu anda dünyanın çeşitli yerlerinde toplam 110 milyon mayın toprağa gömülmüş olarak duruyor ve uygun bir anda patlamayı bekliyor. Bu sayının büyük bölümü Afrika ve Asya’da bulunuyor. Bu mayınlar nedeniyle her yıl 25 bin kişi ölüyor ya da sakat kalıyor. Anlaşma üç ülke tarafından imzalanmadı: ABD, Rusya ve Çin. Üç ülke de anti-personel mayınları kendileri için önemli alanları korumak için kullanacaklarını açıkladılar. Anti-personel mayın

küçük ama etkili bir silah. Özellikle belirli bir bölgenin halkını yıldırma ve önemli bir bölümünü sakat bırakmak için kullanabilecek ideal silahlardan bir tanesi. Kişiyi öldürmekten çok ayak ya da bacağını kopararak sakat bırakıyor. Anti-personel mayın etkili ve küçük bir silah olduğundan, Soğuk Savaş sonrası yeni silahlanma anlayışına uygundur. Görüldüğü kadarıyla özellikle ABD tarafından, insanlığı korumak adına insanlığa karşı kullanılacaktır.

1.1) 21. YÜZYILIN ORDUSU

ABD-Irak çatışmasının gündeme geldiği günlerde, Fransız Le Monde Diplomatique dergisi, Şubat 1998 sayısında ABD'nin yüksek teknoloji ile donatılmış yeni bir askeri güç örgütlediğini ve ordusunu 21. yüzyıla hazırlarken, yeni bir strateji geliştirdiğini irdeliyordu. ABD'nin bu yeni savaş stratejisindeki hedefi 21. yüzyıla dünyanın tek süper gücü olarak girmek, girdiği tüm savaşları kaybetmeksizin kazanmak, 'tek' bir kayıp vermeden saldırıları gerçekleştirmek.

Körfez savaşında denediği yüksek teknolojiyi daha da geliştirmeye çalışan ABD ordusunun, sadece dış tehlikelere karşı değil, aynı zamanda iç tehlikelere ve olası ayaklanmalara karşı da yeniden yapılandırıyor. 'Le Monde Diplomatique'in değerlendirmelerine göre, ABD ordusu son zamanlarda jandarma kuvvetlerini güçlendirirken, dış saldırılarda ise klasik kara savaşların taktiğini terk ederek, daha çok yüksek teknoloji ile donatılmış, uçak, gemi, tank vb. silahlarla, uyduların yardımıyla önceden belirlenen hedefleri bir bir ortadan kaldırmayı hedefliyor. Geleceğin savaşlarının daha çok elektronik savaşlar olacağını söylenen ABD PENTAGON yetkilileri, lazer vb. silahlarla donatılmış füze sistemleri ile düşmanın ekonomik ve siyasi yönetim merkezlerinin yok edileceğini ve bu savaşlarda, artık psikolojik savaş boyutunun da daha çok kullanılacağını belirtiyorlar.

İnsanı çatışma alanlarından uzak tutarak savaşma adı verilen bu metotla, ABD tek bir asker kaybetmeden hedefine saldırırken, Körfez Savaşı'nda görüldüğü gibi savaş alanında bulunan tüm canlıları yok etmekten de çekinmiyor. Her ne kadar savaşlarda insan yok etmeyi hedeflemeyen bir strateji geliştirdiğini söylese de, ABD ordusu, son Körfez Savaşı'nda görüldüğü gibi on binlerce Irak vatandaşının ve askerinin öldürülmesinden hiç de rahatsız olmadı.

Ancak elindeki nükleer silahların, öteki bir çok ülkenin elinde olduğunu bilen ABD, şimdilik bu ülkelere saldırarak, aslında önümüzdeki süreçte saldırmak istediklerini tehdit ediyor. Nitekim, Irak krizinde ABD, tüm Batılı ülkeleri gezerek destek ararken, İngiltere dışında kimseden destek bulamamasına kızarak, bir nevi Batılıları cezalandırmak için, bu ülkelerin işbirliği yaptığı ülkelerde iç karışıklıklar yaratmakta; ve örneğin Afrika ülkelerinde, Avrupa yanlısı yönetimlere karşı olan ayaklanmaları açıktan desteklemektedir. Kanlı iç çatışmaların gündeme geldiği, dinsel, etnik ve ulusal mücadelelerin büyük boyutlara ulaştığı günümüz koşullarında dünyanın dengesi yeniden sarsılırken ABD, bu sarsılan dengeyi kendi lehine döndürebilmek için, güce dayalı bir sistem oturtmaya çalışıyor. Dünyanın tüm dengelerinin değiştiği 1991 yılından bu yana, askeri ve politik stratejilerini yeniden gözden geçiren Batılı güçler, tek kutuplu ve ABD egemenliğinde oluşacak bir sisteme karşı direnir. Bu kamplaşmada Avrupa, Çin ve Rusya ABD'ye karşı görünürken, daha düne kadar bir ABD sömürgesi gibi davranan birçok Ortadoğu ülkeside, artık ABD'yi eskisi gibi dinlemiyor.

ABD diplomatik ve politik yollardan elde edemediğini, askeri güç ile elde etmek isteyebilir, diyen Fransız askeri yetkilileri, önümüzdeki yüzyılda ABD'nin tek başına egemenliğini önlemek için Avrupa'nın ortak bir askeri savunma sistemi geliştirmesi konusunda ısrar ediyorlar. Bilindiği gibi Fran-

sa, geçtiğimiz yıl ABD'nin ve nükleer karşıtı tüm güçlerin karşı çıkmasına rağmen nükleer silah denemeleri gerçekleştirmişti. Ve Fransa yönetimi, başta Almanya olmak üzere tüm AB üyesi ülkelere elindeki nükleer gücü Avrupa'nın ortak savunması için kullanabileceğini önermişti.

ABD, önümüzdeki yüzyılın savaş stratejisi olarak bir elektronik savaş öngörürken, son körfez krizinde Irak'a yapmayı düşündüğü saldırıya, başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinin destek vermemesini içine sindiremedi. Özellikle Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in, olası bir ABD saldırısını yeni bir dünya savaşına yol açar şeklindeki açıklaması, Avrupa basınında büyük yankı yaratırken ABD, şimdilik yumuşamış görünmesine karşın, hâlâ her an Irak'a saldırabilir. Çünkü ilk körfez savaşında da görüldüğü gibi ABD, bir yandan bölgedeki petrol rezervlerini elde tutmaya çalışırken, öte yandan hem müttefik gördüğü ülkeleri hem de ABD'nin komutasında oluşturulmaya çalışılan düzene muhalefet eden ülkelere gözdağı vermek; ve işin asıl yanı, elindeki yeni teknolojiyi askeri alanda deneyebilmek için, dünya halkları gözünde değerden düşürülmüş Saddam'dan daha iyi bir askeri hedef bulamayacaktır.

ABD, 21. yüzyılın ordusunu hazırlamaya çalışırken, elbette daha şimdiden elindeki modern silahları deneyeceği alanlar yaratacaktır. Bu alan, şimdilik büyük güçlerin itiraz etmeyeceği Irak yönetimi gibi yönetimlere karşı savaş olabilir gibi görünüyor. Veyahut büyük kurtarıcı rolünde Kosova'ya yapılan müdahaleler gibi. Bu noktada ABD'nin yeni askeri stratejisini derinleşen krizle birlikte yorumlayan İrfan Dayıoğlu'nu kulak verelim: "(...) dünyada ABD'nin, sosyalizme karşı örnek kapitalist ülkeler olarak geliştirmeye çalıştığı Asya Kaplanlarının içine girdiği ekonomik kriz ise ABD'ye puan kaybettirirken bu ülke halkları, ABD'nin kendilerini sosyalizme karşı kullandıklarının bilincine varacak-

lardır. Bütün bunlar önümüzdeki yüzyıla umut bağlamış insanların umutlarının çok da gerçek dışı olmadığını göstermekte, çatışmalı ve iç savaşların kızıştığı bir yüzyıl olmaya hazır görünmektedir. ABD'nin ordusunu dış düşmana karşı olduğu kadar 'iç düşmana' göre de hazırlıyor olması bir tesadüf olmasa gerek!"⁴

2) ABD VE JAPONYA

Japonya, ABD ile yeni bir savunma işbirliği anlaşması na imza attı. Bu yeni anlaşma ile bölgede olası bir ABD müdahalesi durumunda Japonya'ya daha geniş askeri bir rol tanınıyor. Coğrafi sınırlarının kasten belirsiz bırakıldığı bu anlaşmanın asıl amacının, Çin'in giderek artan askeri gücüne karşı bir plan olduğu öne sürülüyor. Japon-ABD savunma işbirliği anlaşmasına sert tepki gösteren Çin, her iki ülkeye de; "Tayvan ile ilişkiye, herhangi bir müdahaleye asla göz yummam" uyarısında bulundu.

New York'ta iki ülkenin dışişleri ve savunma bakanları arasında imzalanan 15 sayfalık anlaşma metnine göre, Japonya yakınlarında çıkabilecek olası bir kriz durumunda ABD'nin askeri müdahalesine Japonya, lojistik destek sağlayacak. Yeni program çerçevesinde Japonya, kendi ülke sınırları yakınlarında "beklenmedik durumlar" karşısında denizden ablukalara ve mayın tarama operasyonlarına katılabilecek.

Uzmanlar, bu anlaşma sayesinde iki ülke arasında savaş sonrası dönemin en güçlü askeri işbirliğinin yaşandığına dikkat çekerlerken, Japonya Hükümet Sözcüsü Kanezo Muraoka, bu anlaşmanın, henüz bir başlangıç olduğunu belirterek iki ülke arasındaki işbirliğinin daha da gelişeceği mesajını verdi. Anlaşma çerçevesinde ABD'ye Japonya'daki si-

⁴ Ülkede Gündem 9 Şubat 1998.

vil liman ve havaalanlarında gerektiğinde asker bulundurma hakkı veriliyor. Anlaşma çerçevesinde “beklenmedik durumlarda” PENTAGON ile Japon Savunma Bakanlığı arasında ortak işbirliği planları da yapılabilecek. ABD’nin Japonya da 50 bin, Güney Kore’de 37 bin olmak üzere Asya’da toplam 100 bin askeri bulunuyor.

3) ALMAN ORDUSUNUN DÖNÜŞÜ

“YDD” saldırganlığıyla dünyanın tek efendisi olmaya çalışan ABD’ye, meydanı bırakmaya niyetli görünmeyen Rusya, Çin ve Avrupa ise bu yeni silahlanma ve ordulaşma karşısında eli boş durmayacağı benzerken, ABD yönetimi bizzat Clinton’un ağzından 1997 yılı sonlarında yapılan bir konuşma ile ABD’nin kazanacağı nükleer savaştan çekinmeyeceğini dile getirip öteki emperyalist ülkelere bile gözdağı veriyor. Öte tarafta ise, II. Dünya Savaşı ertesinde dünyanın korkulu rüyası haline gelen, AB’nin temellerini atan liderlerin de çok uluslu bir çatı altında kontrol altına almaya çalıştığı Alman silahlı kuvvetleri, Avrupa’nın en güçlü ordusu haline geliyor. Gözlemciler, Alman ordusu Bundeswehr’in tahmin edilenden çok daha hızlı büyüdüğüne dikkat çekiyor. Alman ordusu da, birleşmiş Almanya’nın askeri gücünü Avrupa savunmasının güvenilir, “normal” bir parçası haline getirmek için çaba gösteriyor.

NATO yetkilileri Almanya’nın askeri büyüme trendi ile ilgili bazı noktalara dikkat çekiyor:

i) Bosna’da NATO’nun kalış süresi uzatıldığı takdirde İstikrar Gücü SFOR’da görevli 3 bin Alman askeri bu ülkede kalmaya devam edecek. ABD ve SFOR’da temsil edilen diğer ülkelerin birlik sayılarını azaltması bekleniyor. Bu da, SFOR’un yerini alması planlanan DFOR’daki (Deterrent Force/Caydırıcı Güç) Alman birliğinin daha güçlü olması demek. ii) Almanya’nın askeri rolünün siyasi zemini hızla

değişiyor. Yeşiller ve Sosyal Demokratlar da, kamuoyunun Alman ordusuna bakışındaki değişikliği dikkate aldıklarına dair sinyaller vermeye başladı. iii) Avrupa tek para birimi kriterlerini karşılamak için yapılan kesintilere karşın, Almanya'nın savunma bütçesine ayırdığı pay, öteki Avrupa ülkelerinden çok fazla. Almanya'nın 350 bin askerlik ordusu karşısında, NATO'nun Avrupalı öteki üyelerinin orduları cüce kalıyor. Fransa dahil pek çok Avrupa ülkesi savunma harcamalarında hızla kesintiye gidiyor.

Bütün bunlar, Almanya'nın NATO'daki prestijini artırıyor. NATO'nun çokuluslu örgütlenmeler planı çerçevesinde kurulan bütün çokuluslu örgütlenmelerde Alman ordusundan tümenler görmek mümkün. Alman-Fransız, Alman-Amerikan, Alman-Hollanda birliklerinin yanı sıra, Avrupa'yı eskiden ikiye bölen sınırın öteki yakasındaki ilk NATO birliğinde de yer alıyor Almanya. Almanya-Danimarka-Polonya askerlerinden oluşan çokuluslu birliğin karargâhı Polonya'nın Stettin şehrinde olacak.

4) SİLAHLANMA

1997 yılındaki savunma giderlerine ilişkin verilerin derlendiği Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü SIPRI'nin yıllık raporlarında güvenlik sorunu üzerine genişçe duruluyor. Hindistan ve Pakistan'ın nükleer denemelerinden önce hazırlanmış olmakla birlikte, raporda dünya güvenliğinin sağlanabilmesi için öncelikle nükleer silahların imhasının aciliyetine dikkat çekiliyor. SIPRI Direktörü Adam D. Rotfeld da raporu sunarken, küresel çatışma riskinin çok büyük olduğu Soğuk Savaş dönemlerinde var olan istikrarla güvenliğin sağlanmadığını, buna karşılık yumuşama dönemine girildiğinden bu yana küresel çatışma riskinin yok olduğunu; ama istikrarında bozulduğuna işaret ederek, geleneksel ulus-

lararası güvenli kavramını yeniden tanımlama zamanın geldiğini vurguladı.⁵

SIPRI'ye göre önümüzdeki yüzyıl için, yeni bir silahlanmayı kontrol programı gerekiyor. SIPRI'nin 1997 raporunda, dünyanın iç çatışma çağına girdiği yolunda bir değerlendirme yapıldı. Nitekim gelişmelerin seyri de bunu doğruluyor. Geçen yıl, sadece Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışma devletlerarası nitelik taşıdı. Geriye kalan iç çatışmalar ise Afrika'da yoğunlaştı. Savunma uzmanları, çatışma bölgeleri dışında Orta Asya'yı dikkatle izliyor. Analizlere göre Rusya, eski Sovyet cumhuriyetlerine yeniden ilgi duymaya başladı. Bu ilgi, batılıların petrol zengini bu ülkelere yaklaştıkça daha da artmaya başladı. Orta Asya ülkelerinde ise Rusya'dan uzaklaşma eğilimi güçlenmekte. Gelişmeler karşısında Rusya, çok dikkatli politikasıyla bölgedeki etkisinin sürdürmek istiyor. Soğuk Savaşın ardından askeri harcamalarda görülen düşüşte geçen yıl yavaşlama oldu. SIPRI'nin verilerine göre, 1997 yılındaki toplam askeri harcamalar 740 milyar dolarlık savunma gideri on yıl öncesinin üçte biri anlamına geliyor. Askeri harcamalardaki bu büyük düşüşün en büyük nedeniyse Rusya'nın, radikal bir kısıtlama programı uygulaması.

Rusya'nın 1997'deki askeri harcaması 24 milyar dolar. Rusya, Avrupa ve ABD savunma bütçelerinde kısıtlamaya giderken özellikle Ortadoğu ve Doğu Asya'da savunma giderlerini yükseldiği görülüyor. Çin'i tehdit olarak kabul eden Tayvan, beş milyarı silah alımına olmak üzere geçen yıl 9,5 milyar dolar harcadı. Güney Kore'de 16,6 milyarla askeri harcamayla en çok para ayıran ülkeler arasında yer almakta. Doğu Asya'nın yanı sıra genel dünya trendinin tersine hızlandığı bir diğer bölge de Ortadoğu. Ancak başka kaynaklara

⁵ Adam D. Rotfeld, Milliyet Gazetesi, 11 Haziran 1998, s.20.

göre 1996'da savunmaya 18 milyar dolar harcadığı önu sürülen İran'ın, SIPRI'nin ele geçirdiği bilgilere göre, geçen yıl 2,7 milyarda kalması, bu ülke ile veriler hakkında soru işaretlelerin uyanmasına yol açmakta.

Gene geçmiş yıllarda yüksek askeri harcamalar yaptığı bilinen Suriye ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin 1997 ile ilgili verileri de raporda yer almıyor. Ama Suriye'nin 1996 rakamlarına göre, askeri harcamaları GSMH'nin %6,7'sini oluşturmakta. Yunanistan'da 1997'deki 5,7 milyarlık harcamasıyla geçmiş yıllardaki çizgisini sürdürmekte. Türkiye'nin harcamalarında geçen yıl, biraz tırmanma görüldü. Türkiye 7,4 milyar dolar harcadı; ancak GSMH'ye oranına göre askeri savunmaya, Yunanistan'dan daha az pay ayırdı. Yunanistan savunmaya GSMH'nin %4,5'ini, Türkiye %4,3'ünü harcadı. SIPRI'nin silah satış göstergesine göre silah satış cirosu 1996'ya göre %12 artarak 25 milyar doların üzerinde gerçekleşti. Göstergelere göre silah piyasasının tartışmasız lideri, bu cirodan %43 pay alan ABD. Geçmiş yıllarda ABD ile başa baş giden Rusya ise geçen yıl pazarın üçte birini daha kaybederek %14'lük payla yetinmek zorunda kaldı. Silah satışında OECD ülkeleriyle yapılan kıyaslamada da ABD %55'lik paya sahip. ABD'yi Fransa (%12,7), İngiltere (%12,6), Almanya (%5,4), izlemekte. Türkiye'nin bu tabloda binde 4'lük bir payla yer alıp silah endüstrisinde hamle yaptı.

Silah teknolojisinde lider olan ABD, araştırma ve geliştirmeye ayırdığı 910 milyon dolarlık bütçeyle de lider durumda. Sivil teknolojide en güçlü rakip Japonya, araştırma ve geliştirme fonundan askeri teknoloji için ABD'nin yirmide biri kadar, Fransa'nın yedide biri kadar pay ayırıyor. 1997'de bütçede kısıtlama yapan ABD ise 2001'e kadar %14 oranında daha tasarrufa gidecek. SIPRI'nin askeri teknoloji uzmanlarından Eric Arnet'e göre araştırma-geliştirme çalışmalarının yavaşlatsa bile ABD'nin karşısına çıkacak güç yok.

Dünyada her yıl 30 milyar dolar düzeyinde silah ticareti gerçekleşiyor. Dünya silah ihracatının 20 milyar dolara denk düşen üçte ikilik bölümü, ABD ve Rusya kaynaklı. ABD yılda 12,4 milyar dolar, Rusya ise 7,6 milyar dolarlık silah satıyor. Silahta 2.1 milyar dolarlık yıllık ithâlât ile başı çeken Hindistan'ı, 1,7 milyar dolar ile Japonya, 1,6 milyar dolar ile Suudi Arabistan, 1,1 milyar dolar ile de Türkiye izliyor. Ortadoğu, silah ticaret hacminin neredeyse dörtte birine alıcı oluyor. Karşılıklı anlaşmalar ve mal mübadelesi şeklinde gelişen silah alımı dışında, bazı silah ticareti verileri ise şöyle:

1996 DÖNEMİNDE SİLAH DIŞ SATIMI

ÜLKELER	(Milyar Dolar)
ABD	10,2
Rusya	4,5
Fransa	2,1
İngiltere	1,8
Almanya	1,5
Çin	0,6

AĞIR SİLAH SATINALIMI

	(milyar dolar)
Tayvan	3,2
Çin	2,0
Güney Kore	1,7
S. Arabistan	1,6
Kuveyt	1,4
Hindistan	1,3
Türkiye	1,1

Öte yandan, 21. yüzyılın önemli ekonomik odaklarından biri olma yolunda ilerleyen Asya-Pasifik bölgesi, John Naisbitt'in 'Megatrends Asia' adlı yapıtında ifade ettiği üzere, "küresel etkinin Batı'dan Asya-Pasifik'e kayışı"nın simge-

liyor. Dünya silah üretiminin dörtte biri, silahlanmanın hızla tırmandığı Asya-Pasifik bölgesine ihraç ediliyor.

ASYA-PASİFİK'TE SİLAHLANMA

Ülke	Silahlı kuvvet- ler gideri (mil- yar dolar)	1994 silahlan- ma	Askeri harcama artışı yüzdesi (1984-94)
Çin	4,1	27,7	6,5
Tayland	3,4	256,000	32,0
Malezya	2,7	114,000	17,4
Singapur	3	54,000	87,5
Japonya	44,6	237,700	58,2
G. Kore	11,1	633,000	59,0
Tayvan	37,2	425,000	30,6
Filipinler	106,500	8,55	37,2

ABD'nin silahlanma harcamalarının yüksek düzeylerde seyretmesini, ABD'nin eski Savunma Bakanı Les Aspins Eylül 1993'te yayımlanan "Yeni Dönemin Güçleri" başlıklı incelemesinde şöyle açıklıyordu: "1) ABD topraklarının savunulması, 2) ABD'nin etki alanındaki toprakların savunulması, 3) Tehlikeli ülkelerden ABD yurttaşlarının güven içinde boşaltılması, 4) Müttefik ve dost ülkelerin savunma sistemlerini desteklemek, 5) Üçüncü Dünya ülkelerindeki ayaklanmaları bastırmak, terörizm karşıtı güçleri desteklemek, yasadışı uyuşturucu trafiğini engellemek, enerji, petrol ve maden kaynaklarına güven içinde ulaşmak, bölgesel güç dengelerini savunmak, dost ülkelerdeki demokrasilere yönelen tehditleri bastırmak".

Tepeden tırnağa silahlı ABD, bir gerileme içindedir; ama aynı zamanda, tarihinin "görece" en "güçlü" dönemini yaşamaktadır. Bunda bir çelişki yok. Çünkü imparatorluklar askeri olarak en güçlü oldukları dönemde/anda bir güç olarak i-nişe geçmeye başlarlar. O sonsuz askeri gücü desteklemek i-

çin ekonomilerin önemli bir bölümünü askeri harcamalara ayırmak zorundadırlar. Bunun sonucu olarak da ekonomileri büyük krize girer ve asalaklaşır... Bu anlamda, ABD'nin askeri hegemonyasının ve küresel terör politikasının "mutlak" bir durum olduğu düşünülmemelidir.

5) AFRİKA'DA ABD-FRANSA SAVAŞI

Afrika'daki ABD-Fransa savaşı 1997'de sertleşti. Zengin maden ve petrol yatakları üstüne yapılan hesaplar, daha uzun yıllar Afrika'yı karıştıracığa benzerken; 1997'de "Kongolar'dan biri" Fransa'ya, öteki ABD'ye kaldı. Zaire de (şimdiki adı Kongo Demokratik Cumhuriyeti) Mobutu Seso Seko'nun 32 yıllık diktatörlüğü, 17 Mayıs 1997'de Laurent Kabila'ya bağlı birliklerin başkent Kinshasa'yı ele geçirmesiyle sona erdi. Kabila önderliğindeki Zaire'nin Bağımsızlığı İçin Demokratik Güçler İttifakı'nın yedi ay gibi kısa bir sürede Mobutu'ya karşı zafer kazanmasında, Seso Seko'ya duyulan nefret kadar ABD-Fransa çekişmesinin de payı var.

Aslında krizin kökenleri, 1994'te Ruanda'da beş yüz bini aşkın Tutsi'nin Hutu'lar tarafından katledilmesine dayanıyor. Ruanda Devlet Başkanı Habyarimana'nın emriyle başlatılan katliam, Ruanda Tutsi Yurtsever Cephesi'nin (RPF) iktidarı ele geçirmesiyle sona ermişti. Zaire'nin doğusuna kaçan Hutu'lar buradan hem Ruanda'ya hem yerli Tutsi nüfusa saldırılar düzenlemeye başladı. Fransa ve Belçika hükümetleri Hutu'lara destek verdi. Amaç, Ruanda'daki ABD destekli RPF hükümetini alaşağı etmektir. Mobutu'ya duyulan nefret, Zaire'nin doğusunda Tutsilerin de katıldığı yeni bir ittifakın şekillenmesine yol açtı. İttifaka Ruanda, Uganda ve Angola rejimlerinden destek geldi. Çürümüş diktatör Mobutu, Fransa'nın üstüne kaldı. Halbuki Mobutu'yu elleriyle besleyip büyüten CIA'ydı. Belçika Kongo'su Belçika'dan bağımsızlığını kazandığında, sol eğilimli Patrice Lumumba'ya ikti-

dar yolu açılmıştı. Mobutu, CIA patentli bir plan ile Lumumba'ya suikast düzenledi.

Elmas, kobalt, bakır, çinko, altın, gümüş, demir cevheri, uranyum ve petrol rezervleri zengin Zaire'de, Mobutu iktidarına 32 yıl göz yumuldu. Belçika'nın eski Başbakanı Leo Tindemans "ABD'nin yönlendirdiği Batı politikası, Mobutu'ya her türlü yardımın yapılmasıydı" diyor. IMF'nin 15 yılda verdiği 231 milyon doların, Mobutu'nun cebine gittiği Alman bankacı Erwin Blumenthal tarafından yazıldı. IMF, bu rapordan sonra verdiği paranın miktarını yedi yılda 3 katına çıkardı. Ölümünden önce Mobutu'nun servetinin 7 milyar doları bulunduğu söyleniyor.

"Sovyet tehdidi" ortadan kalkınca, ABD için bu kadar lüks bir diktatöre de gerek kalmamıştı. Kabila da daha iç savaş bitmeden, ABD şirketleriyle anlaşmalar imzalamaya koyuldu. Gelelim Kongo-Brazzaville ya da Kongo Halk Cumhuriyeti'ne. Beş aylık bir iç savaş sonrasında Fransa'ya yakınlığı ile bilinen Sassou Nguesso, 16 Ekim'de iktidarı ele geçirdi. ABD destekli eski başkan Pascal Lissouba'ya yol göründü. Burada, Kongo'nun Atlantik kıyısında zengin petrol yataklarının dörtte üçünün Fransız Elf şirketinin kontrolünde olduğunu hatırlatmakta yarar var. 1992'de iktidara oturan Lissouba ise ABD'nin Occidental Petroleum (Oxy) şirketi ile ilişkileri geliştirmişti.

Mart 1998'de Clinton'un Afrika'ya yaptığı ziyaret de anlamlıydı. Gana'ya varan Clinton, binlerce Afrikalı insanın önünde Afrika'da diktatörlüklerin son bulduğuna ilişkin bir konuşma yaparken, yıllarca Zaire halkını baskı ve şiddetle yöneterek ülke zenginliklerini tekellere yağmalatan ve Clinton'ın ziyaretinden bir süre önce ölen Mobutu Sese Seko'nun arkasındaki sahnede, Fransız ve Amerikan emperyalizmlerinin yer aldığı gerçeğini gözlerden uzak tutmaya çalışıyordu. Kuşkusuz, ülkedeki petrol yataklarını Shell gibi

emperyalist tekellere yağmalatan; Nijeryalı aydınları idama gönderen gerici Nijerya diktatörlüğünün arkasında da aynı güçler vardı. Ugandalı muhalif Arnold Bisasi'nin yaptığı açıklama ise ABD ile Afrikalılar arasındaki ilişkiyi sade bir biçimde betimliyordu: "Sonuç olarak karşılıklı ilişkilerin düzeyini, Amerikalı işverenlerin, yeraltı zenginliklerimize gösterdiği ilgi belirliyor".⁶

6) NATO VE BALKAN SAVAŞI

4 Nisan 1949'da kurulan NATO, 50. yılını kutluyor. Dünya halklarının kanlarıyla yazılmış kirli bir tarihe sahip olmanın onursuzluğu ile kutlanan bu yıldönümü, NATO'nun Balkan halklarına yönelik yeni bir yüzkarasıyla taçlanmış bulunuyor. Dün Bosna gerçeğinde oynanan oyun, bugün Kosova gerçeğine yönelik olarak oynanıyor. Dünya halklarına gözdağı verilerek, yarınki anti-emperyalist, anti-kapitalist proletarya ve ezilen ulus hareketlerinin önü bugünden kesilmeye çalışılıyor. Bu "çağdaş" barbarizm, global düzeyde tüm insanlığın yarınlarını tehdit etmeye ve karartmaya yönelik olarak varlığını ve etkinliğini sürdürmeye devam ediyor.

6.1) SOYKIRIMA BOMBALI "ÇÖZÜM"

"Dünyanın her tarafında mal satma olanağımızı da kapsayan güçlü bir ekonomik ilişki sahibi olacaksak Avrupa bunda anahtar bir role sahip olacaktır. Bu Kosova, işte bununla ilgili bir durumdur".⁷

Eskiden, çok esiden, örneğin 1970'lerde, NATO bir ülkeye saldırsa, sol bunu hemen haksız savaş ilan eder ve mazlum ülkenin yanında yerini alırdı. Bu yıl NATO, Avrupa'nın en küçük ülkelerinden birine, Sırbistan'a yönelik bir seri hava

⁶ Emek gazetesi, 25 Mart 1998, s.7.

⁷ Bill Clinton, The Nation, Nisan 1999.

saldırısı başlattığında, solda 'bir zamanlar egemen olan beraklıktan eser kalmamıştı. Dünün Vietnam Savaşı'na, nükleer silahlarına karşı tutum alan anti-militarist sol ve sosyal demokratlar içinde önemli bir bölüm hiç tereddüt etmeden NATO'nun operasyonunu, bu bir "haklı savaştır" diyerek desteklediler.

ABD'de Clinton yönetimi savaşın başını çekerken, New York Times, Washington Post, Herald Tribune ve TV kanalları savaşı destekliyor, The New Republic dergisi, ABD hükümeti yeterince kararlı ve kara ordusunu devreye sokmaya hazır olmamakla eleştiriyordu. Buna karşılık daha soldaki The Nation, savaşa ahlâki, askeri ve siyasi açılardan kararlı bir şekilde karşı çıktı. ABD Senatosu'nda demokratlar savaştan yanayken, en sağdaki muhafazakârlar, ABD'nin çıkarını tehdit etmediği gerekçesiyle NATO operasyonuna karşı çıktılar. Noam Chomsky, Emanuel Wallerstein, A.G. Frank, Chussodowski, gibi saygın sosyal bilimci, tarihçi solcu bilim adamları da uzun denemeler yayımlayarak savaşın nasıl haksız, hukuksuz ve büyük felaketlere yol açmaya aday bir savaş olduğunu anlattılar.

Daha sol kesim, örneğin sosyalistler, NATO saldırısını emperyalist müdahale olarak niteleyerek karşı çıktılar. Workers World News Service gibi NATO'ya karşı çıkmayı Miloseviç'i desteklemeye kadar götürenler de oldu.

Avrupa'da Alman Sosyal Demokrat Partisi ve ortağı Yeşiller, İngiliz İşçi Partisi (III. Yolcular), Fransa'da Sosyalist Parti, İtalya'da eski Komünist D'Alema ve hükümeti savaştan yana tutum aldılar. İngiltere'de sol-liberal yayınlar, The Guardian, The Observer -başlangıçta müdahaleye karşı çıkarken hızla tutum değiştiren-, The Independent savaşı destekliyorlar. Nasıl oluyor da sol, "bir soykırım yapılırken" tarafsız kalabiliyor görüşünü tekrarlıyorlar. The Guardian'dan Jonathan Freeland, solun geri kalanını gerçek dışı ve

doktriner olmakla suçladı. “Evet NATO bu operasyonu kendine özgü (hatta emperyalist – b.n.) amaçlarla yapıyor olabilir; ama bu bizim insani hedeflerimizle çakışıyorsa... neden karşı çıkalım”⁸ dedi. İlk bakışta bu mantık su sızdırmaz gibi duruyordu; ama İşçi Partisi’nin sol kanadını, Tony Benn, Dennis Healy, Jeremy Corbin gibi politikacıları ikna etmeye yetmedi. Buna karşılık bir zamanlar “Kızıl Ken” olarak bilinen eski Londra Belediye Başkanı Ken Livingston, savaşın gerekli ve haklı olduğunu düşünüyordu. İngiltere’de de sosyalist hareket; örneğin Sosyalist İşçi Partisi de savaşa karşı çıktı. Ayrıca Tarık Ali, The Independent on Sunday’de yayımlanan “Eski İsyancılar NATO’nun Hizmetinde”⁹ makalesinde, solun eski anti-militarist unsurlarını NATO’yu desteklemekte acele etmekle eleştirdi. Bir kurbanı kurtarmaya çalışırken bir başka kurbanlar yaratmak ne kadar kabul edilebilir bir seçenektir. Bu arada solun NATO saldırısına karşı çıkan bir kesimi, bu operasyonun BM onayını alması halinde kabul edilebilir bir seçenek olduğunu düşündüklerini belli ettiler.

Almanya’da Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller savaşı desteklerken, Oskar Lafontain’in istifasında, olası bir savaşa karşı tutum almış olmasının rol oynadığı söyleniyordu. Fransa’da Sosyalist Parti hükümetinin savaştan yana olması, ortağı Komünist Parti’de ve Yeşiller’de ciddi sorun yarattı.¹⁰

Komünist Partisi yayın organı L’humanite 3 Nisan tarihli yorumunda hava saldırılarının sorunu çözmediğini, Miloseviç’i güçlendirdiğini ve sığınmacı sorununu ağırlaştırdığını savundu. Komünist Partisi Meclis Grubu Başkanı Alain Bocquet verdiği bir demeçte, ABD’nin artniyetini sorgulamak gerektiğini ve bu süreçte ABD’nin kuyruğuna takıl-

⁸ Jonathan Freeland The Guardian, 26 Mart 1999.

⁹ Tarık Ali, The Independent on Sunday, 28 Mart 1999.

¹⁰ Liberation, 1 Nisan 1999.

maktan kaçınmak gerektiğini söyledi. Ancak FKP hükümetten çekilmeyi düşünmüyor. Yeşiller'in hükümetteki üyesi Dominique Voynet de müdahaleye prensip olarak karşı olmadıklarını ancak, göçmen sorununu çözeceğine ilişkin kuşkuları olduğunu ifade etti.¹¹ Diğer sosyalist örgütler, örneğin IV. Enternasyonal ve Lütte Ouvriere NATO'nun saldırısını siyasi ve ahlâki olarak mahkûm ettiler; ve ABD'nin genel küresel stratejisinin bir parçası olduğunu vurguladılar.

6.1.1) BİLL CLİNTON - BLAİR EKSENİ

Bill Clinton, Kosova savaşının gerekçelerini açıklamak için 23 Mart günü Amerikan halkına yaptığı açıklamada ilk NATO saldırısı için üç ana gerekçe ortaya koydu.

• 1) Balkanlarda şiddet uygulamalarına son vermekte kararlı olduklarını göstermek,

2) Miloseviç'in Kosova'da yaptıklarına karşılık bir bedel ödemesini sağlamak,

3) Gerekirse Sırpların askeri kapasitelerini, zarar vere-meyecekleri bir düzeye kadar azaltmak (CNN). Clinton aynı gün yaptığı daha kapsamlı ikinci konuşmasına, Kosova müdahalesinin "soykırımı" durdurmak için ahlâki bir zorunluluk olduğunu vurguladı. Clinton, Balkan savaşı olasılığına değindi, bu konuda önlem almanın ABD'nin ulusal çıkarlarının gereği olduğunu söyledi. NATO müdahalesi, NATO'nun bütünlüğünü ve Kosovalı Arnavutların güvenliğini sağlamak için gerekliydi (CNN) . Ben bu konuşmanın tamamını dinle-yemedim ancak, daha sonra The Nation dergisinde, cevap olarak yazılan yazıda Clinton'un bu konuşmada "Dünyanın her tarafında mal satma olanağımızı da kapsayan güçlü bir ekonomik ilişki sahibi olacaksak Avrupa bunda anahtar bir role sahip olacaktır. Bu Kosova işte bununla ilgili bir durumdur"

¹¹ Liberation, 1 Nisan 1999.

dediği de aktarıldı.¹² Bu sonuncu gerekçe hariç diğerleri, daha sonra NATO'yu destekleyen taraflar ve yazarlar tarafından defalarca öne sürüldü. İngiltere ve Avrupa'da daha çok Kosovalı Arnavutların karşı karşıya kaldığı tehlikeler ve olayın insani boyutu vurgulandı. Balkan Savaşı ise, Avrupa'da müdahalenin başarısız olmasına savaşın yayılmasına bağlı bir olasılık olarak ele alındı. Ancak, Henry Kissinger de dahil olmak üzere birçok siyasi analizcinin işaret ettiği gibi, geçmişte Balkan savaşları kendiliğinden değil, aynı şimdi olduğu gibi, bizzat büyük güçlerin bölgedeki iç çatışmalara taraf olması yüzünden çıkmıştı.¹³ Clinton'un diğer gerekçeleri de birçok yazar tarafından zayıf ve yetersiz bulundu. Bir ülkenin toprakları içinde esas olarak bir iç savaş konusu olan bir duruma NATO'nun müdahalesi samimi bulunmadı. Bu gerekçenin gerçekten bir geçerliliği olsaydı, NATO'nun Doğu Timor'a, Sri Lanka'ya, Doğu Afrika'ya, Keşmir'e hatta Türkiye'ye müdahale etmesi gerekeceği ileri sürüldü. Bir iç savaşın her zaman kirli bir savaş olduğu sık sık vurgulandı ve Kosova'daki şiddet olaylarında Sırp'lar kadar olmasa bile zaman zaman KAL (Kosova Kurtuluş Ordusu) gerillalarının da sivil halkı hedef alan eylemler gerçekleştirdiği vurgulandı.

Clinton'un yukarda aktardığım en son, ekonomik çıkarlarla ilgili olarak ileri sürdüğü gerekçesiyle ilgili olarak ise, The Nation'un yazarları, bunun tam bir emperyalist strateji, domino teorisinin geri gelmesi olarak yorumlanabileceğini vurguladılar.

Tony Blair ise yaptığı bir konuşmada Kosova sorununun çözülmesinde NATO'nunkinden başka bir alternatif olmadığını söyledi. NATO askeri müdahalesinin, en azından Miloseviç'in Kosovalı Arnavutlara yaptığı saldırıları yavaş-

¹² Bill Clinton, The Nation, Nisan 1999.

¹³ Henry Kissinger, Newsweek 5 Mart 1999; Nation, Nisan 1999; Washington Post, New York Times, 2 Mart 1999.

latma, geciktirme, karşılıksız bırakmama olanağı sağladığını vurguladı.

6.1.2) KARMAŞIK SORU(N)LAR VE ELEŞTİRİLER

Tartışmalar yoğunlaştıkça, NATO müdahalesinin göçmen sorununu hızlandırdığı, Sırp saldırılarına çanak tuttuğu, hava saldırılarını etkisiz kaldığı ve bir kara savaşı olasılığını gündeme getirmekte olduğu vurgulanmaya başlandı. Bu arada müdahalenin daha genel, uluslararası hukuka, jeopolitik, ekonomi politik boyutuna ilişkin tartışmalar gündeme geldi. Bu tartışmalar içinde, dünya solu içinde saygınlığı olan üç yazarın analizleri özellikle ilgi çekiciydi.

Chomsky, NATO'nun müdahalesine iki soruyla yaklaştı yazısında. 1) Dünya düzeninin halen kabul edilmiş ve uygulanabilir kuralları nelerdir? 2) Bunlar ya da başkaları Kosova durumunda nasıl uygulanır?

Chomsky birinci soru bağlamında, BM Sözleşmesi'ne, ve İnsan Hakları Beyannamesi'ne dikkati çekti. Birincisine göre, devletler arasında şiddet uygulanması, eğer BM Güvenlik Konseyi'nce onaylanmadıysa uluslararası yasalara aykırıydı. Bu, BM'nin ülkelerin hükümlerlik haklarını çok özel koşullar dışında garanti altına alması anlamına geliyordu. Ne ki İnsan Hakları Beyannamesi, bu hükümlerlik haklarının, Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir kararla ihlâl edilebilmesinin, dünyada kabul gören hukuksal zeminini oluştuyordu. Chomsky, NATO müdahalesinin, BM onayını almadığı için yasalara uygun olmadığını, insan hakları açısından müdahalelerde temel kriterin, müdahale edenin iyi niyeti olduğunu hatırlattı. ABD söz konusu olduğunda, geçmiş uygulamalarına bakarak bunun yeterli, tatmin edici bir zemin sağlayamayacağını ileri sürdü.

Prof. Wallerstein, NATO müdahalesinin hukuksal, ahlâki ve siyasi olarak üç açıdan değerlendirilebileceğine işaret

etti. Wallerstein'e göre bombalamalar, uluslararası bir yasal çerçeveden yoksundu. Yugoslav hükümeti kendi sınırları dışında bir şey yapmamıştır. ABD ve diğer güçler "bu düşük yoğunluklu" iç savaşa, arabulucu olmak, barışı sağlamak üzere müdahale etmişler; iki tarafa ultimatoom vermişler, Kosova Arnavutları sonunda anlaşmayı imzalayınca da Sırlara karşı NATO operasyonunu başlatmışlar. ABD/NATO küçük bir devletin hükümranlığını uluslararası bir yasal zemine dayandırmadan ihlâl etmiştir.

Ancak Wallerstein, yasal durumun, ahlâki durum hakkında bize bir şey söylemediğini kabul ettikten sonra müdahalenin ahlâki temellerini, kısaca ele alıyor ve burada, iki noktaya dikkati çekiyor, insan hakları iki taraf tarafından ve belli ki Miloseviç tarafından çok daha büyük bir çapta ve şiddetle ihlâl edilmektedir. Ama ABD/NATO, bunlardan birine gözlerini kapamıştır. İkincisi, geçmişte Pinochet, Sukarno gibi diktatörler, Çeçenistan, Sierra Leone ya da Liberya söz konusu olduğunda NATO/ABD hiçbir tepki göstermemiştir. Bu yüzden operasyonun ahlâki zemini de zayıf ve tutarsızdır. Geriye NATO saldırısının siyasi boyutu kalıyor. Bu bağlamda Wallerstein, iki noktayı öne çıkarıyor. Birincisi Kosova'ya kadar gelen süreçte, ABD ve Avrupa, Yugoslavya'nın bölünmesini ve yerel milliyetçiliğin yükselmesini sessizce izlemişler, hatta Almanya, Yugoslavya'nın parçalanmasını, bizzat Hırvatistan'ın tanınmasıyla hızlandırmıştır. Diğer taraftan dünyada bu kadar iç savaş varken ABD/NATO müdahale etmek için neden Kosova'yı seçmişti? Kosova'nın petrolü de yoktu. Kimileri, NATO prestijini korumak için müdahale edilmiştir diyor. Ama bu da çok tatmin edici değil; zira durum, kolaylıkla tersine dönebilir. Öyleyse diyor Wallerstein, geriye iki gerekçe kalıyor. Birincisi, ABD'nin hızla artan askeri harcamalarının meşrulaştırılması, diğeri de Avrupa'nın, ABD yörüngesinden çok fazla uzaklaşmasının önlenmesi. Ne ki di-

yor, yazısının sonunda Wallerstein, bu stratejinin de başarılı olma şansı zayıftır ve sonunda müdahalenin aslında bir çılgınlık olduğu ortaya çıkabilir.

Prof. Frank da yazısında, NATO müdahalesinin Birleşmiş Milletler sözleşmesinin yanısıra kendini savunma örgütü olarak tanımlayan NATO'nun sözleşmesini de ihlâl ettiğine işaret ediyor. Frank, NATO eyleminin bu şekilde tüm yasalara ve hemen herkesin çıkarına ters olmasının ise aslında dünyaya kimin "patron" olduğunun görülmesine yardımcı olduğunu, bu anlamda ABD'nin uluslararası stratejik hedeflerine uygun düştüğünü saptıyor. ABD, Frank'a göre, bir süredir sistemli bir şekilde BM'yi devre dışı bırakıyor, NATO'yu dönüştürmeye ve kendi aracı haline getirmeye çalışıyor. Frank, ABD'nin NATO genişlemesini de göz önüne alarak, hem Balkanlar'da hem de Kafkaslar'da Rusya'ya karşı bir tecrit politikası uygulamakta olduğunu, NATO'nun Kosova müdahalesinin, bu bağlamda bir anlam kazandığına işaret ediyor. Kriz konusundaki çalışmalarıyla da bilinen Prof. Frank, bu tespitlerine ek olarak, ABD'nin hemen her ekonomik ressesyonda (1949-50, Kore; 1953-54 İran; 1958 Guatemala; 1967 Lübnan; 1969-70 ve 1973-75 Vietnam; 1979 İkinci Soğuk Savaş, 1989-92 Irak.), savunma harcamalarını arttırdığına işaret ediyor. Şimdi yeni bir ressesyon olasılığının gündemde olduğunu, NATO'nun Kosova müdahalesinin, bu açıdan da işlevsel olduğuna dikkati çekiyor. Frank, şimdi ABD'nin Rusya'ya karşı yeni bir soğuk savaş hazırlığı içinde olduğunu da savunuyor.

6.1.3) KİMİ ENDİŞELER...

NATO operasyonunun, kendi koyduğu hedeflere ulaşmakta başarısız olduğuna ilişkin görüşler basında yaygınlaşmaya, NATO brifinglerinin hiç somut bilgi vermediğine ilişkin şikâyetler, giderek su yüzüne çıkmaya başladı. Bu koşul-

larda hem harekâtın geleceği, göçmenlik sorunu ve hem de NATO'nun geleceği, ABD'nin ulusal çıkarları, giderek daha yoğun bir şekilde sorgulanıyor.

Harekâtın geleceğine ilişkin, ABD'nin başından bu yana bir kara müdahalesini gündemine aldığı; ancak kamuoyunu, buna hazırlamak için başlangıçta açıklamadığına ilişkin yorumlar giderek inanılırlik kazanıyor. Çünkü dün savaşa karşı olanlar bile, şimdi tek çarenin savaşı kazanmak olduğunu, bu yüzden kara müdahalesinin yapılmasının, artık kaçınılmaz olduğunu vurgulamaya başladılar. Bu arada ABD'nin, Arnavutluk ve Makedonya'da yığınak yaptığına ilişkin duyurular geliyor. Diğer taraftan, bu harekâtın başarısız olması halinde NATO'nun geleceğini tehlikeye atacağı da vurgulanıyor. Washington Post'tan Rosenfeld "Elveda NATO", Krauthammer'de "Cehenneme giden yol, Clinton, Kosova ve İyi Niyetler" yazılarında bu kaygıları dile getirdiler. New York Times'daki "NATO'yu Kim Kaybediyor" isimli denemesinde de William Saphire, benzer bir temayı işledi. Şimdi kara yoluyla müdahale çağrıları ve NATO'nun Kosova'yı işgali olasılığı giderek artıyor. Birçok gözlemci, örneğin sol liberal L'Observer, Sırp'ların soykırım ve etnik temizlik uygulamalarının ancak böyle durdurulacağını savunuyor.¹⁴

Bu konuda Server Tanilli; "Avrupa'nın ayıbidir olup biten! Pek arzu edilir ki, sonuca barışçı yoldan ulaşılsın. Ama karşımızdaki, sosyalizmden milliyetçiliğe 'tereddi' etmiş bir kişi. Miloşević ne şiddete karşıdır, ne de uzlaşma kaygısındadır. Ellerini kana bulamış bu insanla ve çevresindekilerle uzlaşarak kurtarılacak bir şey yoktur. Bunlar, kendileri gibi önüne düştükleri milleti de yangına atan ufuksuz, gözü kara insanlar. Faşist bunlar! Zora başvurmaktan başka çare yoktu galiba; ve zorun yasasını, sonuna değin uygulamaktan başka

¹⁴ Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet Dergi, No:681, 11 Nisan 1999, s.1-12-13.

çıkarmak da yok! Milliyetçi, cemaatçi, etnik ya da dinsel rekabetlerin, zaten bölüp parçaladıkları dünyamızın geleceği için Balkanlar'da özgürlük ve hukuk adına kazanılacak bir zaferin büyük anlamı vardır. (...) Zafer, yeni bir dünya kurmanın ilk yapı taşı olacak";¹⁵ Kemal Kamburoğlu, "Rusya'nın hamiliğinde Balkanlar'da çılgın yayılcı politikalar güden Sırbistan'ın durdurulması, NATO'nun kuruluş amacının bir gereğidir",¹⁶ diyerek NATO Harekâtını desteklerken; Murat Belge ise "ortacı" bir tutum ile¹⁷ şunları diyor: "Bugün Kosova'da NATO'yu işbaşında görüyoruz. Niçin NATO? Veya bundan önceki durumlarda görüldüğü gibi, niçin hegemonik bir öncelikle Amerika? (...) Son NATO harekâtıyla birlikte, 'yeni bir hukuk oluşuyor' gibi yorumlar kulağımıza çalınıyor. İyi de, hukuk denilen şey, 'de facto' oluşmaz; oldubittiyle oluşan düzen, hukuk demek değildir. Bir hukuksuzluğu (Miloseviç'inkini) düzeltmenin yolu, daha uzun vadeli olumsuzluklar doğuracak başka bir hukuksuzluğu yaratmak değildir".¹⁸

ÖDP ise, "NATO'ya da kıyım da hayır!"¹⁹ derken, Ufuk Uras'da ekliyor: "NATO'nun, Kosova sorunu nedeniyle Yugoslavya'yı bombalaması, dünyanın sorunlarını haklara saygı çerçevesinde, barış içinde çözümlemeyi öğrenmek zorunda olduğunu bir kez daha göstermiştir. Sırplar'ın ırkçı, muhataplarının haklarını inkârı dayalı politikaları, asla kabul

¹⁵ Server Tanilli, Cumhuriyet, 9 Nisan 1999, s.9.

¹⁶ Kemal Kamburoğlu, Radikal, 9 Nisan 1999, s.9.

¹⁷ Murat Belge'nin "çözüm" önerisi şu: "BM'nin kendi askeri gücü olmalı dıyorum. Bu da ancak 'profesyonel askeri güç' olabilir. BM'nin doğrudan komutasında. (...) Ciddi bir uluslararası bilinç, uluslarüstü değerler gerek. Yeni BM'nin de o bilinç ve değerlere inandırıcı biçimde cevap verebilmesi gerek" (Radikal, 10 Nisan 1999, s.9).

¹⁸ Murat Belge, Radikal, 9 Nisan 1999, s.9.

¹⁹ V-Özgürlük, No:26, 23 Mart 1999, s.1.

edilemez. Olaylar farklı kültürlerden ve inançlardan, etnik kökenlerden insanların birarada yaşamasının tek yolunun haklara karşılıklı saygı olduğunu göstermektedir. Çözüm bu hakları inkâr ederek değil, Kosova'nın özerkliğini gerçekleştirerek sağlanabilir".²⁰

6.2) KOSOVA'YA FARKLI BİR BAKIŞ

Kosova'ya farklı bir açıdan bakarsak: Silah sanayisinin ürünlerine talep, bu savaşla birlikte daha da artacak. Kimi yorumculara göre, NATO'nun müdahalesine yol açan süreç, ABD ekonomisinin devrevi hareketleriyle yakından bağlantılı.

Silah sanayisine gün doğdu; çünkü her şeyden önce, bir süredir ürettikleri mallar, şimdi Kosova'da tüketiliyor. Üstelik savaş sayesinde, NATO komutanları, Körfez savaşından bu yana geliştirilen teknolojiyi eylem içinde deneme olanağı buluyorlar. Bu arada NATO üyelerinin eşgüdümlü eylemleri, ABD ile geri kalanlar arasındaki teknolojik farkın genişlemekte olduğunu, bu gidişle, yakın gelecekte diğer NATO ülkelerinin, ABD ile eşgüdümlü operasyon yürütmelerinin çok zorlaşacağını gösterdi. Böylece silah sanayisi için yeni bir talep oluşmaya başlıyor. NATO'ya katılan ülkelerin ordularının modernleştirilmesinde olduğu gibi, bundan da, teknolojik üstünlüğünden dolayı, özellikle ABD silah sanayiinin faydalanması bekleniyor.

Soğuk Savaş bittikten sonra dünyada silah harcamalarında önemli gerilemeler yaşandı. Küresel askeri harcamalar 1985'te 1,2 trilyon dolardan, 1997'de 804 milyar dolara düştü. ABD'nin görece olarak payı artmaya devam ederken, mutlak rakam olarak harcamalarının 1998'e kadar gerilediği görülür. Bu arada bir istisna, 1991-92 dönemidir. Geçenlerde a-

²⁰ Ufuk Uras, V-Özgürlük, No:26, 23 Mart 1999, s.1.

çıkılan, 1999 ve 2005 yılı bütçe projeksiyonlarıyla birlikte bu gerileme eğilimi tersine çevrildi. Askeri harcamalar tekrar artacak; ve 2005 yılında, tekrar Soğuk Savaş dönemi ortalamasının üzerine çıkmış olacak.²¹

Clinton'ın son bütçe önerisinin temel özelliklerine, askeri harcamalar açısından, kısaca bir bakarsak 1999 bütçesinde, askeri harcamalarının payı 281 milyar dolar, %50'den fazla. Askeri harcamalardan sonra gelen ilk kalem, eğitim harcamaları ve yalnızca 35 milyar dolar. Sosyal güvenlik ve sağlık harcamalarının payı ise 6 milyar dolar. ABD askeri harcamalarını dünyanın geri kalanıyla karşılaştırdığımızda da büyük bir dengesizlik göze çarpıyor. ABD'nin askeri müttefiklerinin (NATO üyeleri, Japonya ve Güney Kore) toplam harcamaları 202 milyar dolar. Rusya'nın askeri harcamaları 64 milyar dolar. ABD'nin son yıllarda baş düşman ilan ettiği ülkelerin (Irak, Libya, Küba, K. Kore, İran, Sudan) toplam silah harcamaları yalnızca 16 milyar dolar²² Clinton, ABD'nin dünyanın geri kalanından bu kadar büyük farkla ileride olmasına karşın, silah harcamalarını 2005 yılına kadar 112 milyar dolar daha arttırmayı planlıyor.²³ Neden? Ve Nasıl?

Askeri harcamaların ekonomik işlevini, askeri-sınai kompleksin siyasi gücünü burada etraflıca incelemek mümkün değil. Ancak bir konuya işaret etmek gerekiyor: İşçi ücretlerini, sosyal harcamaları vb. arttırmadan, sermayenin maliyetini yükseltmeden ekonomiyi teşvik etmek için askeri harcamalar çok uygun. Silah sanayisi (yüksek teknoloji ve ağır silahlar), toplumdaki talebe, diğer bir deyişle tüketim harcamalarına gereksinimi olmayan bir dal. Diğer taraftan girdi ge-

²¹ The Defense Monitor . 1999, Cilt XXVIII, No:1. s.3-4.

²² The Defense Monitor, 1999, Cilt XXVIII, No:1. s. 5.

²³ Wall Street Journal, 4 Ocak 1999.

reksinimleri, çalışan işçilerin ücretleri, diğer sanayi dallarına bir talep oluşturuyor. Bu yüzden devletin silah harcamaları, sermayeye toplumsal bir yük getirmeden ekonomiyi teşvik edebiliyor.

Savaş sanayisinin iki önemli özelliği daha var. Birincisi, olağanüstü ölçülerde israfkâr bir dal. İkincisi, hükümetle olan ilişkilerinden dolayı mallarını, normal ekonomik değerlerinin çok üzerinde satabiliyor. ABD dünyanın en üstün savaş uçaklarına sahip, ama önümüzdeki dönemde bir seri Ortak Vuruş Savaş Uçağı, F-22 ve F/A-18 için toplam 322 milyar dolar harcayacak. Harcama projeksiyonları, PENTAGON'un hiç gereksinimi olmayan ve standartlara da uymadığı bilinen; ancak siyasi nedenlerle yapılmaya devam edilen C-130 tipi kargo uçaklarını ve LHD amfibik gemileri de içeriyor. Bu, PENTAGON'un nasıl bir siyasi arpalık olduğunun da göstergesi. Bu örneklerde, arpalıktan yiyenler, eski Meclis Başkanı Newt Gingrich ve Senato çoğunluk grup başkanı Trent Lott's. C-130 üretimi için Gingrich'in bölgesine 400 milyon dolar, LHD için de Trent Lott's'un bölgesine de 1,2 milyar dolar yatırım yapılacak. 1999 bütçesinde bu tür arpalıkların 5 milyar dolara ulaştığı tahmin ediliyor. Ocak 1999 tarihli bir Savunma Bakanlığı Raporu'na göre silah imalatçıları PENTAGON'a, normal piyasa fiyatının ortalama yüzde18 üstünde fiyatlar kabul ettiriyorlar. Örneğin, 75 sentlik bir vida 76 dolara satılabiliyor. PENTAGON İç Mali Dene-timcileri ise 1,2 trilyon dolarlık bir bütçenin yaklaşık 250 milyar dolarının kayıp olduğunu (iç edildiğini) tespit etmişler.

Görüldüğü gibi silah sanayisine yapılan harcamalar yoluyla, halktan alınan vergileri kullanarak ekonomiye, daha doğrusu sermaye kesimine büyük miktarlarda para transfer etmek mümkün. ABD'nin 1946-2005 dönemi askeri harcamalarına bakınca önemli resesyonların olduğu, 1966-69 ve 1991-92 dönemlerinde, ani artışlar neo-liberalizmin çok ö-

vündüğü (uzun boom), 1983-87 arası dönemde harcamaların arttığı görülür. Kriz çalışmalarıyla da bilinen tarihçi A.G. Frank, bu tür verilerden hareketle, ABD'nin resesyon dönemlerinde ya da resesyona karşı ekonomiyi canlandırırken silah harcamalarından ve savaşlardan faydalandığına işaret ediyor.²⁴

6.3) ABD'DE ASKERİ SİNAİ KOMPLEKS

Soğuk Savaş bittiğinde, ABD'de 20 büyük silah üreticisi vardı. Birkaç yıl sonra bu rakam 12'ye, daha sonra da üçe indi. Ekonomik güçlerine ek olarak bu şirketlerin dış politikayı da çeşitli yollarla etkiledikleri görülüyor.

ABD uluslararası bir hegemonik güçtür. Bu yüzden ABD'nin tüm yerel müdahaleleri ve hedefleri, o andaki uluslararası ortamın değerlendirilmesi bağlamında tariflenen çıkarlara uygun olarak saptanır, yerel sorunların önceliklerine göre değil.

6.3.1) ULUSLARARASI ORTAM VE SAVUNMA STRATEJİSİ

Soğuk Savaş bittikten sonra oluşan yeni uluslararası ortamda ABD'nin savunma sorunu ve askeri stratejileri ilk kez 1993'te Bottom Up Review (BUR), başlığıyla hazırlanan ve benimsenen bir çalışmada saptandı. O zaman, bir pazartesi yazısında bu BUR'nin temel özelliklerini kısaca tartışmıştık. BUR, askeri yapının teknoloji, yoğun hızlı müdahaleye yatkın ve aynı anda iki savaş platformunu birlikte yürütecek kapasiteye sahip olmak üzere şekillenmesini öngörüyordu. Mayıs 1997'de William Cohen tarafından Kongre'ye sunulan Quadrennial Defense Review (QDR) başlıklı rapor, BUR'nin üzerine inşa edildi. QDR, bugün halen geçerli olan savunma doktrinini saptadı.

²⁴ Ergin Yıldızoglu, Cumhuriyet, 7 Nisan 1999, s.4.

QDR, yeni Küresel Güvenlik Ortamının esas olarak beş özelliği olduğunu saptıyor: 1) Çeşitli yerel bölgesel tehlikeler, 2) Hassas savunma bilgi ve teknolojisinin dağılımının denetlenmesine, nükleer silahların yayılmasına ilişkin küresel, bölgesel dengelerin bozulmasına yol açacak tehditler, 3) Uluslararası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı vb., 4) Küresel düzlemde balistik füzelerin ve kitle imha silahlarının yarattığı tehdit, 5) ABD en az 2015 yılına kadar tek hegemonik güç olarak kalacaktır. 2015 yılından sonra yeni bir hegemonik rakibin çıkması olasılığı vardır.²⁵

QDR, Kısım III'te, ABD'nin bu yeni ortamda benimsemesi gereken Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni saptıyor. Bu stratejinin temel bileşenleriyse özetle şöyle: 1) ABD'nin egemenliğini, toprağını ve nüfusunu korumak, nükleer-biyolojik, terörist saldırılar da dahil olmak üzere anavatana yönelik saldırıları caydırmak; 2) ABD'ye düşman yerel veya bölgesel hegemonik güçlerin veya ittifakların oluşmasını engellemek; 3) Uluslararası deniz ulaşım, telekomünikasyon ve hava hatlarının, uzayın özgürlüğünü korumak; 4) Temel piyasaların, enerji ve stratejik kaynakların ABD tarafından hiçbir engelle karşılaşmadan kullanılmasının sağlanması; 5) ABD'nin dostlarına yönelik saldırıları caydırmak, gerektiğinde geri püskürtmek.

QDR, BUR'deki birçok temel prensibi sürdürmekle birlikte, bazı yenilikler de getiriyor. Conetta ve Knight'ın işaret ettiği gibi QDR, özellikle uluslararası stratejik ortamın şekillendirilmesine ve karşıt bir hegemonik güç oluşması olasılığına karşı hazırlanmaya özellikle büyük önem veriyor.²⁶

Ayrıca QDR'nin, iki alanda birden savaşma stratejisini, BUR'de saptanan Körfez ve Kuzeydoğu Asya platformları

²⁵ Quadrennial Defense Review (QDR), Kısım-II.

²⁶ US Foreign Policy Focus C: 4, No:3, 1999.

sınırlandırılmasından çıkartarak genel bir prensip haline getiriyor. NATO'ya önerilen konsept değişikliği, QDR'deki bu yeni vurguya da uygun.

Diğer taraftan QDR'nin savunma stratejisi kavramını, içine dış pazarların ve kaynakların sınırsız kullanımını da katarak dış politikanın, savunma stratejisinin bir uzantısı haline getirdiği ve militarizmin inisiyatifine verdiği de söylenebilir. Nitekim bir bakıma söylenmiştir de.

ABD Kongresi tarafından alternatif bir bakış almak için kurdurulan 1998 Ulusal Savunma Paneli, raporunda PENTAGON'un "çevre şekillendirici" yaklaşımını eleştirmiş ve uluslararası istikrarın; ancak diplomasiyle, uluslararası kalkınma yardımlarıyla sağlanabileceğini vurgulamıştır. USP raporu, PENTAGON'un ileriye dönük askeri inisiyatiflerinin yerel, bölgesel ittifakları kışkırtarak, alternatif hegemonik güçlerin doğuş sürecini hızlandıracağını söyledi. The Nation dergisi'nin Nisan 1999 sayısında, bu hedefin emperyalizme geri dönüş olduğunu vurguladı. USP'nin tespitlerine de uygun olmak üzere, The Centre For Defense Information (CDI) yardımcı direktörü Amiral Eugene Carrol, QDR yayımlandığında "ABD, gerekli olandan çok daha fazla askeri harcama yapıyor. Kendi kendimizle silah yarışı içindeyiz",²⁷ dedi.

QDR, hem ABD dış politikasında ordunun etkisini artırıyor, hem de buna bağlı olarak askeri harcamaları, rakipleriyle ve dünyanın geri kalanıyla karşılaştırılması mümkün olmayan bir düzeyde artırıyor. Bu ilk bakışta anlamsız gelen durumu kavramaya başlamak için, askeri yapı ile büyük şirketler arasındaki ilişkileri, Başkan Eisenhower'ın, 1960'ta görevi devrederken "askeri-sınai kompleks"e ilişkin yaptığı uyarıyı hatırlamak gerekir. ABD ekonomisinde silah sanayinin önemi üzerine, özellikle Soğuk Savaş döneminde çok sa-

²⁷ The Centre For Defense Information, 5 Ocak 1999, basın bildirisi.

yıda araştırma yapıldı; şirketlerin, lobilerin gücünden söz edildi.

Clinton döneminde, silah sanayiinde şirket birleşmelerinin teşvik edilmesi, hatta devletin mali yardımlarıyla fiilen desteklenmesiyle askeri-sınai kompleksin daha da güçlendiği söylenebilir. Birçok yorumcu, QDR'nin oluşmasıyla bu gücün etkisinin artması arasında paralellikler kuruyorlar. Burada, bu ilişkiler üzerine en çarpıcı kimi verileri sunmakla yetinmek durumundayız... “Soğuk Savaş” bittiğinde, ABD’de 20 büyük silah üreticisi vardı. Birkaç yıl sonra bu rakam 12’ye, daha sonra da 3’e indi.²⁸ Bu rakamların azalmasının arkasında, iflaslar değil, Boeing’in, McDonnell Douglas’ı alması, Lockheed ile Martine Marietta ve Northrup Grunmann’ın, Raytheon ile Hughes Aircrafts’ın birleşmesi gibi, merkezileşerek tekelleşme var. Birleşmelerden sonra bu şirketlerin hisse senetlerinde, bugüne kadar %500 artışlar oldu. Karşımızda, ABD ekonomisinde büyük yeri olan dev şirketler var. Boeing ve Lockheed toplam 500.000’e yakın işçi çalıştırıyorlar. Martine Marietta’nın 50 eyalette, Northrup Grunmann’ın 48 eyalette fabrikaları ve kontarları var.

Bu ekonomik güçlerine ek olarak bu şirketlerin en az iki yoldan dış politikayı etkiledikleri görülüyor: Birincisi, seçim dönemlerinde iki partiye yapılan yardımlar ve son iki yılda 51 milyon dolara ulaşan lobi faaliyetleri. 1997 seçimlerini örnek olarak alırsak, ilk rakam, yardımı; ikinci rakam, şirketin o yıl aldığı kontarı gösteriyor (dolar olarak) - Lockheed Martin (667.005) (18,5 milyar), Boeing (794.581) (13,7 milyar), Northrup Grunmann (314.200) (8,2 milyar), Raytheon (291.131) (6,37 milyar), TRW (169.065) (3,8 milyar), General Dynamics (248.650) (3,65 milyar). Toplam (2.484.623) ve (54,2 milyar) (Centre for Responsible Politics). İkincisi de,

²⁸ PNS, Stanford Gottlieb, 15 Temmuz 1997.

“döner kapı sistemi” olarak bilinen bir uygulama: Bu şirketlerden bakanlıklara ve PENTAGON’a, PENTAGON’dan da bu şirketlere veya lobi örgütlerine personel transferi. (Rapor: William Hartung, 1999-How Weapon makers are Shaping US Foreign and Military Projects, yayımlayan Foreign Policy in Focus).

Council on Foreign Relations da öğretim görevlisi Ann Markusen’in, Rutger Üniversitesi’nce yayımlanan (1997) raporunda, Markusen, bu şirket birleşmelerinin, PENTAGON’un yeni kontarlarla ve teşvikleriyle, özellikle hızlandırıldığını, şimdi bu birleşmelerin barışa, ekonomik gelişmeye büyük bir tehdit oluşturduğunu, savunma sanayiindeki merkezleşmenin savaş harcamalarının artması anlamına geleceğini, bu şirketlerin ihracat bağımlılıklarının kaçınılmaz olarak ABD dış politikasını etkileyeceğini, içeride ve dışarıda güvenliği tehdit edeceğini saptıyor.²⁹

6.4) İNSAN(LIK)I TEHDİD EDEN ÜÇ ASKERİ GÜÇ

Günümüzde, global düzeyde insanlığı tehdit eden üç temel askeri güç bulunuyor. Bunlar dışında kalma yeteneği göstermesine rağmen, mevcut gücü itibari ile ve yarın olası gelişmelerde nasıl bir tutum sergileyeceği konusunda hiçbir güvence vermeyen Çin’in, askeri gücü saklı tutulursa NATO, Avrupa Birliği Ortak Savunma Gücü ve Rusya. Bir yandan Birleşmiş Milletler iznine bağlanmış olan NATO askeri hareketlerinin, uluslararası güvence altına alınmış olan bu kararın kapsamından çıkartılarak ABD devlet başkanının kararına terk edilmesi, dayatmacı girişimlerini sürdüren ABD emperyalizmi ve NATO generalleri, diğer yandan. Avrupa Birliği Ortak Savunma Gücü adı altında kurulmaya çalışılan yeni bir askeri güçle, dünya halkları tehdit altında tutulmaya çalışılı-

²⁹ Ergin Yıldızoglu, Cumhuriyet, 12 Nisan 1999, s.13.

yor. AB devletleri Savunma Bakanları nezdinde Amsterdam'da, 1999'da gerçekleştirilen zirvenin ardından Ortak Savunma Gücü'nün başını çeken Alman emperyalizminin Dışişleri Bakanı Joschka Fischer şu açıklamayı yapıyordu: "AB'nin oluşturulması projesinin ardından en büyük proje olarak Avrupa Birliği Ortak Savunma Gücü'nü oluşturma projesi hayata geçirilmeye çalışılmaktadır".³⁰

Amsterdam Antlaşması'nın ardından, Ortak Savunma Gücü projesinin detaylandırılması ve yaşama geçirilmesi için, Haziran 1999 tarihinde, Avrupa Birliği ülkelerinin Dışişleri ve Savunma Bakanları nezdinde yeni bir zirvenin toplanması karar altına alınmış bulunuyor. Bu yeni Süper-Askeri gücün başına çöreklenmeye hazırlanan Alman emperyalizmi, Haziran 1999'da gerçekleşecek buluşmada, Ortak Savunma Gücü'ne, Batı Avrupa Genel Sekreteri seçilerek bu konudaki kurumlaşmayı bir üst boyuta sıçratmayı ve resmileştirmeyi dayatma çalışması (birlik üyesi birçok ülkenin, henüz erken bir girişim olacağı yolundaki reddiyesine rağmen), çelişkilerin başka boyutlara sıçraması rizikosunu arttırıyor.

Rusya, Balkanlar'daki son gelişmeler ardından, NATO'yla daha önceden başlatmış olduğu yakınlaşma ve orta ve uzun vadede iç içeleşme yaklaşımını askıya aldı; ve hatta NATO daimi temsilcisini, Moskova'dan uzaklaştırma girişimi gibi iplerin açıktan gerilmesine en ciddi adımı atan bir tutum içerisine girdi. Tüm bu gerçekler ve gelişmeler bir tek somut durumu açıklığa kavuşturuyor. Burjuvazinin yaygarasını koparttığı üzere; Berlin duvarının dinamitlenmesiyle ortaya çıkan görüntünün, aslında "Yeni Dünya Düzeni" adı altında mutlaklaşma ve tekleşmenin ifadesi olmadığı, aksine kurulabilen sosyalizmin likidite olarak kapitalizme ilhakıyla kapitalist-emperyalizmin konjonktürel yapısına yeni destekle-

³⁰ Engin Doğan, Özgür Politika, 1 Nisan 1999.

rin doğduğu ve bunların paylaşımıyla yeni bir paylaşım ve çelişkiler tablosunun ortaya çıktığı gerçeğidir.

Bulgaristan Komünist Partisi, Arnavutluk Komünist Partisi, Bulgaristan'da Komünist Hareketin Birliği İçin Genişletilmiş Komite, Bulgaristan Komünist Partisi (Marksist Platform), Yunanistan Komünist Partisi ve Yugoslavya Yeni Komünist Partisi'nin NATO müdahalesinden önce yaptıkları ortak açıklamada Balkanlar'daki gelişmelerin, bugünlere vardırılacağının öngürüsüyle şunlar söylenmekteydi: "Balkanlar, son yıllarda başta ABD'de, Almanya, NATO, Batı Avrupa Birliği Ortak Savunma Gücü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi emperyalist mihrakların doğrudan ilgi alanı haline dönüşmüş bulunmaktadır. Balkanlar, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin zenginlikleri ve Kafkaslar'ın petrolüyle ilişkili yolun merkezinde bulunmaktadır. Emperyalist güçler bu alandaki zenginlikleri ele geçirebilmek için Balkanları tam bir tahakküm altına almak istemektedirler. (...) Emperyalistlerin bu planlarını bozmak, her zaman Halk Hareketinin gücünde mevcuttur".³¹

Bugün emek cephesinde yer alan tüm ilerici güçlerin, kaçınılmaz olarak NATO'nun, Yugoslavya halklarının üzerine bomba yağdırarak, dünya halklarını tehdidine ve Birleşmiş Milletler'in varlığını hiçe sayarak uluslararası hukuku ihlal etmesine karşı direnişe geçmesi gerekirken gözden kaçırılmaması gereken, diğer bir konu ise Kosova halkının bağımsızlık hukukunun ve insanlığın evrensel değerlerinde saklı bulunan özlük haklarının katledilmesine de aynı şiddet ve önemle karşı çıkmaktır. Dünya emek cephesinin konuyu tek taraflı ele almasının sakıncalarından doğacak sonuç ve sessiz kalınan her saniye, global düzeyde tüm insanlığı, dönüşü ol-

³¹ Engin Doğan, Özgür Politika ,1 Nisan 1999.

mayan felaketlere sürükleyecek bir suça açıktan ortaklık anlamı taşıyacaktır; ve hiçbir güç, tarih ve insanlık önünde bunun kefareтини ödeyebilme lüksüne sahip değildir.

BÖLÜM IX

SONUÇLAR VE OLASILIKLAR

“Gerçek dünyada bir kutuya hiçten az yumurta koyamazsınız; ama matematik dünyasında bir kutuda eksi iki yumurtayı düşünebilirsiniz; buna dört yumurta eklerseniz, kutuda iki yumurta olacağını bilirsiniz”.
(Hawking, Zamanın Kısa Tarihi)

“YDD”nin küreselleşmesi, Güney’de talanı ve Kuzey’de emperyalistler arası çelişkileri derinleştirdi. Eşzamanlı kesitte Avrupa’lı emperyalistler, yeni Roma İmparatorluğu’nu (AB) kurmaya çabalarken daha da vahşileştiler. Avrupa işçi sınıfının kazanımlarına karşı saldırıya geçtiler. İtalyan, Fransız ve İngiliz işçileri, Danimarka, İsveç ve Norveç kent ücretlileri, Alman madencileri, Yunan köylüleri yeni Roma İmparatorluğu projesine karşı ayağa kalktılar. AB projesini yaraladılar. Sendikal hareket özellikle İtalya ve Yunanistan’da, yeni siyasal kimlik kazanma yoluna girdi. İskandinav ülkelerinde sosyal-demokrasinin sendikalar üzerindeki geleneksel etkisi çatlamaya başladı. İngiltere’de işçiler, sendika yönetimlerini ellerine geçirme savaşımında yoğunlaştılar.

“YDD”, yaygın ve yoğun karşı-devrimci önlemler alırken, pazar ekonomisinin “siyasi çoğulculuğun ve demokrasi-nin kaynağı” olmadığını, bir kez daha gözler önüne serdi; böylelikle de, “YDD”nin önemli bir dogması etkinliğini yitir-

di. Çünkü 1989-98 kesitinde yaşandı ve görüldü; küresel ekonominin, yerel karmaşaları körüklediği gidişatta sıkıntılar, yokluklar, fedakârlık talepleri hep emek cephesi hanesine kaydedilirken, eşitsizlik de emek cephesi aleyhine derinleşti; demokrasi, hayâlete dönüştü... Ancak, önlemlerine rağmen dünya kapitalizminin uzatmalı krizi yerinde saydı.

OECD Genel Sekreteri Jean-Claude Paye, dünya ekonomisinin büyük altüst oluşların eşiğinde olduğu kanısında. Paye, Reuters'e verdiği demeçte, küresel ekonomideki büyük altüst oluşların, teknolojideki yeni gelişmeler sayesinde, gelecek yıllarda büyümeyi de beraberinde getireceğini düşünüyor. "Teknoloji devrimini, uzun büyüme dönemleri yolunu açan buhar motoru ya da elektrik motorunun icadıyla" kıyaslayan Paye, "Hiçkimse, bu yeni teknolojinin, bilhassa enformasyon teknolojisinin, buhar motoru ya da elektrik motoru icadının yol açtığı altüst oluşlarla kıyaslanamayacağı ya da daha büyük olmadığını söyleyemez, bu değişimleri aşamalı olarak emme sürecindeyiz" diyor.

Paye, hükümetlerin, çoğunluğu işsizlik, istihdâm güvencesinin yokluğu ve eşitsizlikten muzdarip Güney halklarını, "ticaret ve yeni teknolojilerin küreselleşmesinin getirdiği değişimlerde umut yarattığına" ikna etmeleri gerektiğine dikkat çekse de, düşük ücret peşinde koşan Kuzey sermayesi, bir gecede fabrikalar kurup kapatma furyasıyla klasik burjuva iktisadî görüşlerini ve ulusal dengeleri allak bullak ediyor. Çünkü küreselleşme ile kapitalistler çözümü, daha düşük ücretli emekte arıyorlar. Örneğin Yediler Grubu (G-7), sistematik olarak emekçilerin sosyal haklarını budarken, düşük ücret ve sigortasız işçi çalıştırmayı ön plana çıkarıyor.

"Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"ci kapitalizmin küreselleşmeyle hedeflediği değişiklik, işçilerin verdikleri yüzyıllık mücadele ile (Sovyetlerin kurulmasının yarattığı etki sonucu) elde ettikleri kazanımları geri almaya yönelik. Ya-

ni hedeflenen istihdâm artışı, düşük ücret ve sağlık sigortası olmayan ya da çok sınırlı iş imkânlarıyla çevrelenmiş durumda. Emek pazarında esnekliği hedefleyen bu yönelim, özünde, çalışanların hakları gasbetme ve sendikal hareketi güçten düşürme önlemlerini¹ içeriyor.

¹ Dünyada küreselleşme rüzgârları eserken, eşzamanlı süreçte derinleşen sorun(n)lar da yaşanıyor. İşsizlik, yoksulluk gibi sorunlar küreselleşmeyle tüm dünyaya yayılıyor. Emekçilerin sorunları büyüyor. Bu sorunlardan biri de sendikal harekette yaşanan tikanıklık. Verilere göre tikanıklık sendikalara üye işçi sayısındaki düşüşle somutlanıyor.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tülin Öngen, kapitalist sistemin, Türkiye’de sendikal örgütlenmeyi ciddi şekilde zayıflattığını ve “YDD”nin, kapitalist sermayenin hareket alanını genişleterek, sendikal örgütlerin büyük ölçüde ortadan kaldırdığını belirtti.

“YDD” ve Bilgi Toplumu” denilen modelin, örgütsüz toplum düzenine doğru gittiğini belirten Doç. Dr. Öngen, şöyle konuştu: “YDD”de, teknolojik gelişmeler ışığında, sermayenin daha fazla kâr etme olgusu yatıyor. Yaşanan ekonomik krizin aşılabilmesi için, yaygın ve yoğun sermaye düzeni modeli, daha da geliştirilmeye çalışılıyor. Bu da örgütlü toplum düzenini ortadan kaldırmaya yönelik bir olgu olarak görülmeli. Sendikalar eritilerek, pazarın çok az sayıda nitelikli insana kalmasının sağlanmasına çalışılıyor. Tüm özelleştirme politikalarının gerisinde, kapitalist sistemin ağırlıklı uygulamaları yatıyor. Üzülerek belirtmek gerekirse, dünyada ve Türkiye’de örgütlü sınıfın eritildiği bir dönem yaşanıyor. Emek, sermaye sınıfı için ciddi bir sorun olarak görülüyor”.

Dünya işçileri arasında sendikalaşma oranları düşerken, üye sayılarındaki düşüşü engellemeye yönelik çözüm arayışları da gündem maddesini oluşturuyor. ABD’de % 28,7, Yeni Zelanda’da % 23,5, Fransa’da % 36,8, Hollanda’da % 29,2, İspanya’da ise % 27,3 oranındaki düşüşler dikkat çekicidir.

Özellikle Fransa ve ABD’de düşüşlerin oranı yüksek olduğu gibi bu ülkelerde çalışanların % 15’i gibi küçük bir bölümü sendikal örgütlerde bulunmaktadır. Bu duruma çözüm arayan uzmanlara göre sendikaların, yalnızca işçinin ekonomik, sosyal hakları için mücadele etmesi ilkesi de imaj değiştiriyor ve git-tikçe yumuşuyor. Dolayısı ile sendika işçilerin işverene karşı örgütlülüğünü temsil eden bir kurum olarak, ücret köleliğine karşı çıkmak yerine, ücret köleliğinin koşullarını yumuşatmak, grev gibi ‘soğuk’ görüntülerden çok, uzlaşma gibi güçlü, popülist, imaja yönelik tarzlar hayata geçirmek, işverene karşı haklarını savunmak yerine işveren ile birlikte üretimin sorumluluklarını paylaşmak gibi “Çağdaş Sendikacılık” adı altında özetlenebilecek tarzın, genel olarak işçi sınıfı hareketine nasıl adapte edileceği tartışılıyor.

Örneğin Çin’de, fabrikalardaki üretim bandında saati 50 sente çalışan işçiler, yarı kalifiye Amerikan, Alman ve Japon işçilerin, ücretler genel düzeyini aşağılara çekiyor. Kuzeyli sermayenin, hızla aktığı Meksika ve Hindistan gibi Güney ülkelerinde işgücü, hemen hemen ABD, Avrupa ve Japonya’daki kadar verimli. Bir araştırmaya göre, Meksika’da otomotiv montaj fabrikasındaki Meksikalı işçilerin verimlilik oranı, Amerikan işçilerinkinin %80’ine eşit; ancak ücretleri, ABD’dekinden 15-20 misli daha düşük. Hindistan’da yüksek teknoloji sektöründe işgücü maliyeti ABD ve Avrupa’dakinin, sadece onda biri.

Yani küreselleşme ile dünyanın küçülmesi ve finans piyasalarının iç içe geçmesiyle birlikte mali sermaye çok akışkan bir hale gelmesi, yerellik kıskacındaki emeği dezavantajlı konuma mahkûm etti. Bu noktada Lester Thurow, “kapitalizm rekabete dayalı ve güçlü olanın kazandığı bir sistemdir. Ancak artık, kapitalizmin bir rakibi yok. O halde nasıl güçlü olsun? Dolayısıyla temelden çürük bir sistem. Sosyalizmin yarıktan tamamen çekilmesine ve ideolojilerin birbirine yakınlaşmasına karşın, sol sağdan daha çok etkileniyor. Solcular, piyasa ekonomisinden, özelleştirmeden, küreselleşmeden fazla etkilendiler ve sağa kaydılar. Fakat küreselleşme de hemen olmayacak. Bu çok uzun bir yol. Fakat mutlaka gerçekleşecek”² diyordu...

1) “YDD”YE KARŞI

Neo-liberalizmin yarattığı politik, sosyal ve kültürel mimarinin değiştirilmesi olası mıdır? Kuzey’de ve Güney’de artan sayıda insan, bunun fazla, çok fazla olduğu düşüncesindedir. Bu dünya, ortaya konan ekonomi ile yaşanmaz duruma gelmiştir. Yıkım girişimi, 10 ve 20. yüzyıllar boyunca inşa e-

² Lester Thurow, Cumhuriyet, 14 Ocak 1997, s.7.

dilen sosyal uygarlığın tümüne saldırmaktadır. Kolektif bir karşı çıkış, kaçınılmaz olmuştur.

Berlin Duvarı'nın çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla keskinleşen, bugünkü sorunların kimliğinin saptanması ve gözlemlenmesi evresinden sonra eleştiriler, ana çizgileriyle ortaya çıkmış, daha sonra da iyice belirginleşmiştir: “tek düşüncenin”, “küresel rejimlerin” ve ekonominin finanslaştırılması, Güney'in dışlanması, genel güvensizliğin, düşüncenin manipülasyonunun vb. betimlenmesi büyük medyalar tarafından gizlenen birincil önemdeki enformasyonlar, böylece geniş kitlelere ulaşmıştır. Ama eleştiri, ne denli yapıcı olursa olsun, tekrara düşme riskini göze alsada da sürekli olamaz. Önerilerin ortaya konmasının zamanı gelmiştir. Bu zaman da gelecek için muazzam güce sahip bazı temel olayların yıldönümleriyle çakışmaktadır. Bunlar 1848 Ocak ayında, Karl Marx ve Friedrich Engels'in “Komünist Partisi Manifestosu”, Fransa'da 1848 Şubatı Devrimi, sonra Avrupa'da “halkların ilkbaharı” ve nihayet Paris, Berlin, Roma ve Prag vb. ya da 1968'in büyük devrimidir.

İnsan(lık), hâkim modele karşı küresel bir karşı-projenin gereksinimini duymaktadır. Geçen ocak ayında Avrupa'nın çeşitli havalimanlarının tümünde, aynı afişe rastlamak mümkündü. Çin kültür devrimiyle ilgili gösterilerden esinlenen afişte, gülen yüzleri, rüzgârda dalgalanan bayraklarıyla yürüyen; ve ‘Dünyanın tüm kapitalistleri birleşiniz’ diye haykıran kalabalıklar yer alıyordu. Milyarderlerin dergisi Forbes için bu, Karl Marx ve Friedrich Engels'in ‘Komünist Partisi Manifestosu’nun yayımlanmasının yüz ellinci yılı kutlamalarına alaycı bir yaklaşımdı. Bu aynı zamanda, yalanlanma korkusu olmadan (afişler ne hırpalanmış, ne de yırtılmışlardı) iki şeyin açıklanmasının da bir biçimiydi: komünizm, artık korkutmuyordu; kapitalizm ise saldırıya geçmişti.

Salt iki genç insanın yazdığı (Marx 30 yaşında, Engels 29'undaydı) ünlü Manifesto'nun anılmasının değil, ama aynı zamanda erkeklerin oy vermesinin, esaretin lağvedilmesinin dayatıldığı 1848 devriminin ve 1968 Mayıs'ı başkaldırısının da kutlandığı 1998'de sermayenin yeni küstahlığı hangi düşünceleri akla getirmektedir? Bu küstahlık, yıkılan bir yanılmanın şaşkınlığının yarattığı siyasal bir sersemleşme ortamında, SSCB'nin likidasyonu ile başlamıştır. Doğu'da onlarca yıl süren devletçiliğin sonuçlarının birdenbire açığa çıkması, kafaları karıştırmıştı.

Solun bünyesinde, toplumun köklü biçimde değiştirilmesi umutlarını çökertebilecek dört yeni inanç gündeme geldi: hiçbir ülke pazar ekonomisi olmadan ciddi bir biçimde gelişemez; üretim ve değişim araçlarının sistematik devletleştirilmesi yokluğa ve savurganlığa yol açar; eşitliğin hizmetinde bir kemer sıkma, kendiliğinden bir hükümet politikası oluşturmaz; düşünce ve ifade özgürlüğü, belli oranda ekonomik özgürlükler koşuluna bağlıdır.

Komünizmin iflası ve sosyalizmin iç patlamasına karşılık, tek kuramsal dayanağı anti-komünizm olan geleneksel sağın, ideolojik olarak yıkılıp parçalanması ve Doğu-Batı çatışmasının büyük galibi neo-liberalizmi kutsamasıyla sonuçlanmıştır. Dinamiği yüzyılın başından bu yana frenlenmiş olan neo-liberalizm, önde gelen karşıtlarının ortadan kalktığını görmüş; ve o andan itibaren de on katı artan enerjisiyle dünya ölçeğinde yaygınlaşmıştır. Neo-liberal dünya görüşünün, kendi ütopyasını, tek düşünce olarak gezegenin tümüne dayatmayı düşlemektedir.

Bu fetih girişiminin adı, tüm ülkelerin ekonomilerinin, Dünya Bankası, IMF, OECD ve WTO desteğiyle sermaye dolaşımının mutlak özgürlüğü, gümrük düzenlemelerinin ve duvarlarını ortadan kaldırılması, serbest mübadele ve ticaretin

yaygınlaştırılmasıyla birbirlerine karşılıklı olarak, giderek artan bağımlılıklarından doğan, küreselleşmedir.

Finansal ekonomi ile reel ekonomi arasında bir kopma ortaya çıkmıştır. Dünya ölçeğinde günlük 1.500 milyar dolara ulaşan finansal işlemlerin sadece %1'i yeni zenginliklerin yaratılmasına ayrılmaktadır, kalanının doğası ise spekülattır.³

Neo-liberalizmin bu denli gelişmesine, en zengin ülkelerde bile kamu kesiminin rolünün önemli ölçüde gerilemesi, parlamentodan başlayarak ekolojik talana, eşitsizliklerde patlamaya, yoksulluğa ve işsizliğe yoğun bir biçimde dönüş eşlik etmektedir. Bu ise modern devletin ve yurttaşlığın reddi anlamına gelmektedir.

Aynı zamanda, bir yandan yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle, öbür yanda toplumun ilerlemesi kavramı arasında bir serbest bırakılmaya da tanık olunmaktadır. 60'lı yıllardan bu yana iletişimin sağladığı hesaplama gücüne bağlı olarak moleküler biyolojinin ivme kazanması, genel teknik sistemin istikrarını un ufak etmiştir. Bunun, kamu gücü tarafından denetimi, gittikçe artan bir biçimde zorlaşmaktadır.

“Bilimsel teknolojik devrim”, çağdaş toplumu parçalamıştır; malların dolaşımını altüst etmiş, iletişimsel ekonominin ve küreselleşmenin yayılmasına yardımcı olmuştur. Bu, henüz dünya ülkelerinin tümünü tek bir toplumda toplamış değildir. Ama gezegeni şebekeleştirmek suretiyle her ülkeyi, tek bir ekonomik modele katılmaya itmekte, insanlığı bir hiperteknoloji evreninde, bütünûyle yalıtlanmış bireylere ayırarak, şebekelerden oluşan bir tür liberal sosyal sistem yaratmak istemektedir.

Sonuç olarak, eşitsizlikler derinleşmektedir. Dünyanın en zengin ülkesi Birleşik Devletler'de 60 milyondan fazla yoksul bulunmaktadır. Dünyanın birinci ticari gücü AB bün-

³ Hüseyin Baş, Cumhuriyet, 2 Haziran 1998, s.6.

yesinde 50 milyondan fazla yoksul mevcuttur. Birleşik Devletler’de nüfusun %1’i, ülke zenginliğinin %30’una sahiptir. Gezeğenin tümünde, dolar milyarderi 358 kişinin serveti, en yoksul nüfusun %45’ine tekabül eden 2 milyar 600 bin kişinin toplam gelirinden daha fazladır.⁴

Rekabet mantığı, toplumun zorunlu doğası katına çıkarılmıştır. Bu, “birlikte yaşama”nın anlamının, “kamu malı” anlamının ortadan kalkmasına yöneliktir. Buna karşılık verimliliğin kazançlarının yeniden dağılımı sermayenin lehine, istihdâmın aleyhine olmakta, dayanışmanın maliyeti “dayanılmaz” olarak nitelenmekte, koruyucu devletin yapısı yok edilmektedir. Tüm bu değişikliklerin hoyratlığı ve birdenbireliğinde, işaret noktaları kaybolmakta, belirsizlikler artmakta, dünya kararmakta, tarihi yakalamak olanaksız hale gelmekte, yurttaş Antonio Gramsci’nin deyişiyle kendisini, “Eskinin öldüğü, yeninin de doğmakta tereddüt ettiği” ya da Tocqueville’in, “Geçmişin, artık geleceğe ışık tutmadığı zaman akıl karanlıkta yürür”, saptamasındakine benzer bir krizin ortasında bulunmaktadır.

Çok sayıda yurttaş için Batı’nın, mutlak özgürlük koşulları altında yaşamak için yeterince olgun olduğuna ilişkin ultraliberal düşünce, mutlak eşitliğin devrimci tutkusu kadar ütöpik ve dogmatiktir. Onlar kendilerine, geleceğin nasıl düşünüleceğini sormakta, bir başka ütopya, dünyanın yeni bir biçimde ussallaştırılmasının gerekliliğini dile getirerek bir siyasal öngörü, gelecek için iyice düşünümlp taşınılmış bir tasarımı, kendisiyle uyum içinde ve barışık bir toplum vaadi beklemektedirler.

Ama bugün, Sovyetler Birliği’nin yıkıntısı ile neo-liberal barbarlığın, yapısını yerle bir ettiği toplumun kalıntıları arasında, yeni bir ütopyaya yer var mıdır? Bu, önsel olarak

⁴ Ignacio Ramonet, Lo Monde Diplomatique, Mayıs 1998.

pek olası görünmemektedir. Zira büyük siyasal tasarılar konusunda, genel bir güvensizlik mevcuttur. Aynı zamanda ağır bir siyasal temsil krizine, teknokratik seçkinler ve medyatik entelektüellerin büyük oranda gözden düşüşüne, büyük medya ile izleyicileri arasında derin bir kopuşa da tanık olunmaktadır.

Ne seçimi olursa olsun katılmayanların, listelere yazılmayı reddedenlerin ve beyaz oy verenlerin sayıları da giderek artmaktadır. Fransa'da yirmi beş yaşın altındaki gençlerin üçte biri seçim listelerinde yer almamakta, siyasal militanların sayıları, seçmen sayısının %2'sini geçmemektedir. Çalışan ücretlilerin, sadece %8'i sendikalıdır (Son rakamlar Batı dünyasının tüm ülkelerinde daha da düşüktür). Solda sosyalist partiler, halk katmanlarından gelen kadrolara sahip değildir.

Buna karşılık çok sayıda yurttaş, neo-liberal barbarlığa bir nebze de olsa insanlık katılmasını istemekte, kolektif eylem arzusunu dile getirmektedir. Yurttaşlar, karşılarında kimlikleri açık sorumlular görmek istemekte, tüm şikâyetlerini, endişelerini, bunalımlarını ve şaşkınlıklarını onların üzerine boca etmeyi arzulamaktadır. Oysa iktidar büyük ölçüde soyutlaşmış, görünmez, uzak ve nesnellikten yoksun hale gelmiştir. Buna karşılık hâlâ politikanın her şeye yanıt getirebileceğine inanmak istemekte, ne var ki, politika toplumun karmaşık sorunlarına basit ve açık yanıtlar vermekte zorlanmaktadır. Oysa her biri, neo-liberal kudurganlığa kendisini siper olarak görmekte, küresel bir karşı-tasarı, karşı-ideoloji, bugün dayatılan modele karşı çıkabilecek kavramsal bir yapılanmanın gerekliliğini duyumlamaktadır.

Bunun gerçekleştirilmesi kolay değildir. Zira, sıfırlanmış bir durumdan hareket edilmektedir. İlerleme düşüncesi üzerine kurulan önceki ütopyalar çoğunca otoritarizm, baskı ve düşüncelerin manipülasyonu ile sonuçlanmıştır.

Bir kez daha, toplum için bütünüyle hazır bir tasarı değil, belirli bir erimde yeni bir ideoloji ile liberal anarşinin önlenmesinin sağlanacağı bir toplum biçimini gören, analizini yapan, düşünen hayalciler ve hayal eden düşünürlere ihtiyaç duyulmaktadır.

2) BAŞKALDIRI GÜNCELLEŞİRKEN

Dünya çapında 1980’li yıllarda esmeye başlayan ve kurulabilen sosyalizmin likidasyonu ile bir kasırgaya dönüşen sağ rüzgâr, 1994’ten bu yana her yıl yeni darbeler almaya başladı.

Yeni liberalizm ve küreselleşme politikası, kendi iç çelişkileri ve işçi-emekçi kitlelerin mücadelesinin basıncı altında, yalnızca sembolik olarak yıl dönümlerinde olan bitenleri ele alacak olursak tablo şöyle: 1994, Meksika’da AB’nin Kuzey Amerika’daki versiyonu olan NAFTA’ya karşı Zapatistaların isyanıyla başladı; 1995’e aynı ülkede devasa bir finansal krizle adım atıldı. Meksika ekonomisi; ancak 50 milyar dolarlık bir destek paketiyle kurtarılabildi; 1995’ten 1996’ya girilirken, küreselleşme politikasına karşı isyanda nöbeti, bir emperyalist ülkenin Maastricht Avrupası’na ve kazanılmış haklarının budanmasına karşı iki ay boyunca seferber olan, Fransız işçi sınıfı devralmıştı.

Sonraki iki yılbaşı, yerkürenin doğusunda sarsıntılarla karşılanacaktı: Dünya kapitalizminin gözbebeği Güney Kore 1997’yi ve OECD üyeliğini bir genel grev ve bir ay süren bir seferberlikle karşılıyordu; 1998’e ise, Güney Kore’nin mali iflasının an meselesi olduğu bir ortamda girildi. Meksika’ya 50 milyar dolar gerekmişti, Kore’ye 60 milyar bile yetmiyor! Sorun, elbette Kore ile sınırlı değil. 1997 tarihe muhtemelen “Doğu Asya mucizesi”nin bittiği yıl olarak geçecek. Asya’nın kağıttan “kaplanları” şimdi sirklerdeki afyonlanmış gerçeklerine benziyor. Derinleşerek süren bir krizden söz ediyoruz.

Temmuz başında Tayland, Ağustos'ta Malezya, Eylül'de Endonezya, Ekim'de Hong Kong, Kasım sonunda Kore ve nihayet zaten yedi yıldır kıvranan Japonya, sırayla ağır bir finansal krizin pençesine düşmüş durumda. Kapitalizmin bütün sözcüleri nefeslerini tutmuş, Kore'de bir borç temerrüdü (borçlunun borcunu ödeyemeyeceğinin ilanı) ya da Japonya'da banka sisteminin çöküşü olasılıklarını dehşet içinde izliyor.

Elbette bunlar madalyonun bir yüzü. Öteki yüzde işçi sınıfının, emekçilerin ve yeryüzünün ezilenlerinin, emperyalist kapitalizmin kendilerini içine düşürdüğü sefaletle karşı tepki içinde mücadeleyi yükseltmeleri ihtimâli yatıyor. Son yıllarda bu yükselen mücadelenin, ilk örneklerine tanık olmuş bulunuyoruz. Yalnızca 1997'ye değinecek olursak, ABD'de UPS işçilerinin "esnekliğe" karşı muzaffer grevi, İsrail'de son dönemde hayatı 5 gün boyunca durduran genel grev, Arjantin, Ekvador, Yunanistan ve başka ülkelerdeki işçi mücadeleleri, Fransa'da kamyoncuların ikinci tur grevi, aynı ülkelerde polis gaddarlığına karşı göçmen mahallerinin patlaması, Almanya'da yükselen öğrenci hareketi, İtalya'da süt üreticilerinin başarılı eylemi, bu mücadelelerin ilk akla gelen örnekleri. 1997 aynı zamanda Avrupa'nın eteğinde akim kalan bir devrime (Arnavutluk) ve Afrika'nın en zalim diktatörü Mobutu'nun, silahlı bir ayaklanma tarafından devrilmesine (eski Zaire, yeni Kongo Demokratik Cumhuriyeti) tanık oldu. 1998'in 1 Mayıs gösterileri ise tüm dünyada geniş katılımı yapılrken önümüzdeki döneme dair ip uçları da sunuyordu.

Öyle görünüyor ki, üçüncü "Millenium"a yaklaştığımız bu dönemde, dünya ekonomisinde ve politikasında yeni bir evreye doğru yol alıyoruz. Bu evre sınıf mücadelesinde ve ezilenlerin kurtuluş kavgasında, yeni koşulları da beraberinde getirecek gibi görünüyor. Bu koşullardaki "Ne Yapmalı"ımızı belirlerken şunları da hatırdan tutmalıyız: Küreselleşme ma-

sallarının sulara gömülmeye başladığı 1997 senesi, Ekim Devrimi'nin 80. yıldönümüydü, enternasyonalist devrimci Che'yi yitirişimizin ise 30. yılı. Krizin, giderek dünyaya yayıldığı 1998 ise Komünist Manifesto'nun yayınlanışının 150. yılıdır. Manifesto'nun güncelliğini yitirdiğini boş buldukları meydanlarda avazları çıktığı kadar bağırانlar, önümüzdeki yıllarda biraz daha temkinli konuşmak zorunda kalabilirler!

1968 Mayıs'ında, Paris'te, Odeon Tiyatrosu'nun duvarlarında şu satırlar okunuyordu: "Hiç kimsenin ayak basmadığı yollara adımını, kimsenin düşünmediğini düşünmek için kafanı tehlikeye at". Geleceğin temelini atmak için bugünkü durum, aynı yürekliliği göstermemizi gerektirmektedir.

3) "SONUÇ YERİNE"

Ana hatlarıyla değindiğimiz gibi, "YDD" ile dünyanın çivisi çıktı; ve bunun panzehiri de sosyalizmdir! Çünkü Dünya Bankası'nın 1997 yılı verilerinden oluşan "1998-99 Kalkınma Raporu"na göre, 5 milyar 829 milyon civarındaki dünya nüfusunun 2 milyar 48 milyonu düşük gelirli, 2 milyar 285 milyonu düşük orta gelirli, 591 milyonu orta gelirli, 926 milyonu ise yüksek gelirli ülkelerde yaşıyor. Bir başka ifadeyle dünya nüfusunun, sadece %15,9'u yüksek gelirli, %9,8'i yüksek orta gelirli, %39,2'si düşük orta gelirli, %35,1'i ise düşük gelirli ülkelerde bulunmakta.⁵

Bu tablo karşısında Francis Fukuyama, "Sosyalizm son ütopyaydı. (...) Yakın tarihte sosyalizme geri döneceğimizi düşünmüyorum. Geriye elimizde, sadece modern liberal ekonomi kalıyor"⁶ derken; "Sorgu"dan tanıdığımız Henri Alleg, "Çözüm sosyalist toplumda!"⁷ diyor.

⁵ Radikal, 19 Ocak 1999, s.13.

⁶ Francis Fukuyama, Cumhuriyet, 22 Kasım 1998, s.7.

⁷ Henri Alleg, Cumhuriyet, 14 Kasım 1998, s.15.

Henri Alleg haksız da değil; allayıp-pulladıkları “Amerikan Rüyası”, artık gerçek değil, sadece kültür emperyalizminin yalanı⁸ ya da manipülatif bir imge! Jean-Marie Guehanna’nın, “Demokrasinin Sonu” adlı yapıtında, “Demokrasinin birçok yerde ‘yönetemeyen demokrasi’ durumuna düşmesi yanında ‘ölüm döşğinde’ olduğu” iddialarını tartışmaya açtığı;⁹ ve ILO’nun “Dünya İstihdam Raporu 1998-99” belgesinde, “küresel işsizliğin kaygı verici boyutlara ulaştığına”, ya da ekonomik bunalım nedeniyle toplam işsiz sayısının 150 milyona ulaştığına dikkat çektiği;¹⁰ yine ILO’nun 32 ülkeyi kapsayan raporunda, dünyada uyuşturucu madde bağımlıların 190 milyona ulaştığını ifade edip, “BM verilerine göre dünya nüfusunun, %3,3 ile 4,1’i arasındaki bir kesimi uyuşturucu tüketiyor. Bunlardan 8 milyon kişi eroin, 43 milyon kişi kokain ve 104 milyon kişi de esrar içiyor. Uyuşturucu pazarında dönen para ise 400 milyon doları (ilaç sanayinin iki katı) aşıyor”,¹¹ dediği “YDD” çılgınlık uzun ömürlü olmayacak!

Çünkü “Gelecek krizi önlemek için” yazısında George Soros, “küresel mali sistemin çöküş eğilimli” olduğuna dikkat çekip, “IMF’nin rolü değişsin”¹² diye haykırdığı küresel kriz, yakıp-yıkan sarsıcılığıyla ilerlerken; ekonomik yavaşlama ve durgunluk, şirketler arasındaki rekabeti derinleştirerek sertleştirip; tekelleşmeyi, yani siyasi gericiliği güçlendirerek öne çıkarırken “YDD” azgınlaşsa da, insanlık çözümsüz de-

⁸ Bu konuda bak: Edward W. Said, Kültür ve Emperyalizm, çev: Necmiye Alpay, Hil Yayınları 1998.

⁹ Jean-Marie Guehanna, Demokrasinin Sonu, Dost Kitabevi Yayınları.

¹⁰ Cumhuriyet, 12 Kasım 1998, s.3.

¹¹ Cumhuriyet, 6 Aralık 1998, s.3.

¹² George Soros, Milliyet, 8 Ocak 1999, s.9.

ğil; çözüm, kendini 21. yüzyılda başkaldıran bir insanlık hareketi olarak örgütleyecek sosyalizm'de!¹³

“Kapitalizm düğümleniyor. Bir yumak oluyor. Bir taraftan dünya kapitalist sisteminin hegemonya krizi sürüyor. Bu kapitalizmin sistem krizidir. Öte yandan kapitalizmin ekonomik krizinin derinleşmesi devam ediyor. Bu da kapitalizmin, çok uzun bir süredir çözemediği sorunlar temelinde, yapısal krizidir. Yani iki farklı kriz var. Bu iki krizin hareketi, bu iki süreç, emeğin aradan çekildiği bir istikrarsızlık konjonktüründe yürüyor; ve kapitalizm, tarih içindeki dönemeç noktalarından birine yaklaşıyor. Bu noktada düğüm yumağı ya bıçakla kesilecek ya da düğüm düğüm çözülecek.

Büyük sosyalist dalga geri çekilirken geriye karman çorman bir dünya bıraktı. Dalga, gelirken yaptığı gibi, çekilirken de yeryüzünü derinden sarstı. Bu sarsıntı, kapitalist ülkelerin kendi iç çelişkilerinin politik yansımasıyla da birleşince, ortaya politik istikrarı kaybolmuş bir dünya çıktı. (...) Açılan bu istikrarsızlık ve belirsizlik konjonktürünü, politik düzeyde istikrarlı ve dayanıklı bir karşı devrimci yapıya dönüştürmek, emperyalizmin en önemli sorunu. Bu nedenle emperyalizm, yeni bir uluslararası düzenin kurulmasını global gündeminin birinci maddesi olarak görüyor. Hegemonya krizinin sürdüğünü kendisi itiraf ediyor. (...)

Krizi bir sermaye içi manevra gibi düşünmek yanlışır. (...) Kriz, kapitalizmin kendi iç çelişkilerinin işçi sınıfının sırtında tersinden çözüldüğü andır. Bu anlamıyla krizin çözümü, darda kalan sermayenin emeğe karşı, varoluş içgüdüsüyle gerçekleştirdiği nesnel bir saldırıdır”.¹⁴

Bu saldırı, dünyayı sarsıyor; yaşanan kriz bir hayal değil! Krizin sunduğu “tehlike” ve “imkân”ı kimsenin küçüm-

¹³ Bu konuda “tartışmalı” bir çalışma için bak: Teslim Töre, Marksizm ve Sorunlarımız, Pelé Sor Yayınları 1992.

¹⁴ Coşkun Adalı, Kapitalizmin Düğümleri, Sorun Yayınları 1991, s.9-10.

semeye ya da “önemsizmiş” gibi sunmaya hakkı yoktur! Kriz, olağan dedikleri ücretli kölelik sisteminin, yani “YDD” koşullarında giderek “informelleşen”¹⁵ kapitalist sistemin, kaçınmadığı “olağanüstü”yü devreye sokmasıdır! Olağanüstü durumlar, düzenlemeleri ve bireyleri çılgına çevirir. Davranışlarını bozar, sağlıklı, dengesiz, şaşkın bir kırılmalığa mahkûm eder.

Olağanüstü koşullar yıkıcılığın öne çıktığı, soru(n)ların büyüyerek, yanıtını toplumsal düzlemlerde aradığı, tehlike ile imkânların içiçe geçerek, beklenmedik oldu-bittileri toplumun önüne koyduğu altüst oluş kesitlerdir. Bu momentlerde “ufacık bir kıvılcım”, cisminden büyük bir ateşleyici olabileceği gibi; eşitsiz birleşik gelişim dinamiklerinin tarihi biçimlendirdiği dönemlerdir kriz kesitleri!

İnsan(lık), kapitalist vahşet eşiğindedir. Kesin ve keskin eşik, Iraklı Abdülkadir Geylani’nin, Kuzeyli gazetecilerin yüzüne haykırdığı netliktedir: “Akbabalar gibisiniz. Virane peşindesiniz ve ölü arıyorsunuz. Sivil ya da asker ölenlerin insan olması size yetmiyor. Çocuk ölüleri görmek istiyorsunuz; kadın ölülerinin fotoğraflarını çekmek istiyorsunuz... Peki söyler misiniz bana, bu ülkeyi kim, ne hakla bombalıyor? Bunu ne düşüneniniz var; ne cevabını arayanınız...”¹⁶

İşte böylesi bir zaman kesitinde, insan(lık)a gereken “Carpe Diem”, yani “günü, anı ya da zamanı yakalamak” yaratıcılığıdır. Unutulmasın, zaman (yani bugün, geçmiş ve gelecek) kavramını yitirmiş insan, dipsiz bir kuyunun boşluğunda hiçlenerek debelenen açmazdır, kördüğümdür. Bir an düşünün Heraklitos’tan bu yana bilincine varılmış sonsuz akış-

¹⁵ Kapitalizmin “informelleşme”si konusunda bak: Defter Dergisi, Yıl:12, No:35, Kış 1999, Faruk Tabak, “Dünya Ekonomisi ve Informelleşme Süreci”, s.11-30; Richard Sennett, “Yeni Kapitalizm”, s.31-45; Hatice Deniz Yenel, “İnformel Ekonominin Uluslararasılaşması”, s.48-71.

¹⁶ Abdülkadir Geylani, Cumhuriyet, 7 Ocak 1999, s.4.

tan kopartılmış dün'süz, bugün'süz, yarın'sız insan(cık)da herhangi bir kalıcılıktan, umuttan, özlemden söz edilebilir mi?

Vahşet kesitinde en korkunç şey zamanımıza dair umudun yaratıcılığını yitirmek ve yerine belirsizliği ikame etmektir! O halde, zamanın gerçeklerine sarılan bir yaratıcılıkla, herkesin kendi hıçkırığında boğulduğu "YDD" sendromunu aşmak için; Bloch'un, "Öylesine yakına geldi ki korkularımız, onların yerine Umud'u arama vaktidir" diye betimlediği bir zamanın kıyısında olduğumuzu kavramalıyız!

Evet, gündelik yaşantımızı korkular bölüyor, saflaştırıyor, altüst ediyor! Korku çok yaygın, korku dört bir yanda! Psikiyatristler 6.500 fobi türü saptamışlar. Hani neredeyse, "korkuyorum, öyleyse varım!" diyecek halde insan(lık)! Çoğunluk ürkek, korkak, tabansız, ödle. Çoğunluk siniyor, ırkılıyor, yılıyor. Çekiniyor, sakınıyor, göze alamıyor; ödü patlıyor çoğunluğun! Korkudan küçük dilini yutmuş sanki insanlar. Huylanma ile başlayan, "yürek Selanik" ile artan, "can havli" ile davranan, beti benzi atan, ödü kopan, soramayan, eleştiremeyen, kabullenen insan(cık)lar dört yanımızda, her yerde...

Malum ya güvenin yerine güvensizliğe; sevginin yerini bağımlılık ya da nefrete; dürüstlüğün yerini açgözlülüğe; üretkenliğin yerini asalaklığa; içtenliğin yerini ikiyüzlülüğe; yaratıcılığın yerini gösterişe bıraktığı tüketim dünyasında sevgi yoktur, "şirin görünmek" vardır... Saygı yoktur, "sayar görünmek" vardır... Dayanışma yoktur, "üstün olmak" vardır... Emeğe değer vermek yoktur, "paranın padişahlığı" vardır... Bu bağlamda, artık yaşamın amacı değişmiş ve sanal dünyanın gösteri toplumunda yaşam aldırılmaz-hedonist bir tüketiciliğe kodlanmıştır.

Oysa bu dünyada, zamanın yaratıcılığına yaslanarak umudunu yitirmeden, Fidel Castro gibi direnenler de vardır.

Küba Devrimi'nin 40. yıldönümü kutlamasında, "Maximo Commandante (Başkomutan)" Fidel Castro 1 Ocak 1999 Santiago'sunda aynı balkondaki konuşmasında haykırdı: "Bu balkonda konuşan adam o gün balkonda konuşanla tıpatıp aynı kişi değil, şimdi daha az genç; ama aynı ismi taşıyor, aynı şekilde giyiniyor, aynı şekilde düşünüyor, aynı şekilde hayal kuruyor".¹⁷

Kapitalizmin dünyayı uçurumun kenarına sürüklemekte olduğuna dikkat çeken Castro ekliyor: "Neo-liberal küreselleşme, insan soyunun geleceğini tehlikeye atıyor. (...) Dünya çapında tekbiçimli bir kültür dayatıyor. (...) Onca spekülasyon, çevre yağmalaması, kanlı savaşlar, bizi dünya çapında kaçınılmaz bir bunalıma götürüyor. (...) Bugünkü iktisadi dünya düzeninin yıkılışı kaçınılmazdır. (...) Bizi düşündüren Devrim'in geleceği değil, insanlığın geleceğidir".¹⁸

"Çözüm, dünyayı babalarının çiftliği gibi kullananlardan gelmeyecek. Yeni dünya düzeni sistemi çöküşü kaçınılmaz" diyen Castro, serbest piyasa talanını yüceltenleri "ikiyüzlülükle" suçlayıp, "Özgürlük, kardeşlik ve onurdan geçer. Bu iki kavram ise piyasayla bağdaşır şeyler değil. (...) Bunlar piyasayı din haline getiren tutucu, gerici din adamlarından başkası değil" gerçeğinin altını çizerek şöyle tamamlıyor sözlerini: "Ya vatan ya ölüm, ya sosyalizm ya ölüm... Yenen biz olacağız".¹⁹

Tam bu koordinatlarda Che'nin silah arkadaşlarından Ramiro Valdez, "Devirler değişebilir. Koşullar ve yöntemler değişebilir. Ama uğruna savaşılan idealler değişmedi"²⁰ diye haykırırken, Şubat 1939'daki dizelerinde Nazım Hikmet de

¹⁷ Fidel Castro, Milliyet, 3 Ocak 1999, s.16.

¹⁸ Fidel Castro, Cumhuriyet, 8 Ocak 1999, s.6.

¹⁹ Fidel Castro, Cumhuriyet, 3 Ocak 1999, s.9.

²⁰ Ramiro Valdez, Cumhuriyet, 5 Ocak 1999, s.10.

sesleniyor insanlara: “Fevkalâde memnunum dünyaya geldiğime/ toprağını, aydınlığını, kavgasını ve ekmeğini seviyorum./ Kutrunun ölçüsünü santimine kadar bilmememe rağmen/ ve meçhulum değilken güneşin yanında oyuncaklığı/ dünya, inanılmayacak kadar büyüktür benim için./ (...)/ Ben ve bizim mahalle bakkalı/ ikimizde kuvvetle meçhulüz Amerika’da./ Fakat ne zarar, Çin’den İspanya’ya Ümit Burnu’ndan Alaska’ya kadar/ her mil-i bahriye’de, her kilometrede dostum ve düşmanım var./ Dostlar ki bir kerre bile selamlaşmadık/ aynı ekmek, aynı hürriyet, aynı hasret için ölebiliriz./ Ve düşmanlar ki kanıma susamışlar/ kanlarına susamışım./ Benim kuvvetim:/ bu büyük dünyada yalnız olmamaklığımdır./ Dünya ve insanları yüreğimde sır/ ilmimde muamma değildirler./ Ben kurtarıp kellemi nida ve sual işaretlerinden,/ büyük kavgada/ açık ve endişesiz/ girdim safıma./ Ve dışında bu safın/ toprak ve sen/ bana kafi gelmiyorsunuz”.

EK: İSPANYA'DAKİ II. KİTALARARASI BULUŞMA İÇİN “YDD”YE KARŞI TEZLER¹

SORU(N)

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından Körfez Savaşı'na uzanan kesitte ölü doğan “Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i” (“YDD”), vahşi kapitalizmin modern teorik varyantı olan piyasa ekonomisi kutsamalarını devreye soktu. Ucuz, asılsız “mutluluk reçeteleri” kotarıldı; “Tarihin ve ideolojilerin sonu” ilan edildi; “Bilgi ve bolluk toplumu eşikte” dendi! Ama renkli balon kısa sürede patladı ve ortaya, bilimin çözmesi, insan(lık)ın aşması gereken soru(n)lar çıktı.

“YDD”nin yanıt bekleyen soru(n)ları şöylece sıralanabilir:

i) Dünyanın Kuzey/Güney eksenli bölünmesinin somut verilerle sergilenmesi. Yeni kutuplaşmanın, Kuzey'de öne çı-

¹ Komutan Yardımcısı Marcos'un deyişiyle, “İnsanlığın çoğunluğu için ölümden ve unutulmaktan başka bir gelecek sunmayan dünya doktrini haline getirilmeye çalışılan neo-liberalizmin temsil ettiği ölümün enternasyonalizmi” karşısında, 25 Temmuz-3 Ağustos 1997'de İspanya'yada toplanan ‘Neo-liberalizme Karşı İnsanlık İçin İkinci Kıtalararası Buluşma’ya, TÜRKİYE VE ORTADOĞU FORUMU VAKFI ve ÖZGÜR ÜNİVERSİTE olarak sunulan, TEMEL DEMİRER, METİN DURAN ile ÖZGÜR ORHANGAZİ tarafından kaleme alınmış olan tezler.

kan stratejik siyasal eğilimlerle birlikte; Güney’de boy veren tepkilerin ne olduğunun, nereye yöneldiğinin araştırılması.

ii) Bilimsel teknolojik gelişim insanlığa büyük imkânlar sunarken, Güney’deki açlığın büyümesiyle iç içe geçen ve Kuzey/Güney ilişkilerinin eşitsiz mübadelesinde somutlanan “YDD”; Güney’de, Avrupa merkezli girişimlerin iflasına ve insanların geçmişe sarılmalarına yol açıyor: İslâm köktendinciliği ile milliyetçi tepkilerin tabanını genişletiyor. İnsan(lık)ın önünde duran “YDD” ile “kültür ırkçılığı” ve “kimlik krizi” de açılmalıdır.

iii) Kuzey’de sosyal devlet kavramı tahrip edilip askıya alınırken büyüyen çürüme, ırkçı-faşist aşırı sağın yükselmesine yol açtı. Rasyonalitesini tüketen Kuzey paradigmasının iflası, yeni köktenci çalkantıları tarihin gündemine sokuyor. Soru(n)lar ve çözümler nelerdir? Yanıtlanmalıdır.

iv) 21. yüzyılın eşliğindeki köklü soru(n)lar karşısında eski şemalar, çözüm önerileri yetersizdir; hazır reçeteler yoktur. Dünya’daki durum, yeni başkaldırlara çağrı çıkaran gerginlikle biçimlenirken; devrimci geleneklerden öğrenen yenilenme gerekiyor. Şimdi soru(n), “gerginliğin” bilimsel tanımlanmasına, politik önlemlerin alınmasına kodlanıyor. Küreselleşmeyi, eş zamanlı parçalanma ile yaşayan dünyada, “Kaos İmparatorluğu”nun geleceği nedir?

v) Avrupa merkezli bakış açılarının tıkanığı, “tüketiyorum, öyleyse varım” fetişinin büyüdüğü küresellik, yerellelikle çatışıyor. Dünya’daki çatışma emek/sermaye eksenli ezen/ezilen ilişkileri bağlamı üç alanda uç veriyor: a) Kuzey/Güney çelişkisi, b) Kuzey’in iç çelişkileri ve c) Güney’in iç çelişkileri. Çelişkilerin, somut verilerle politik ve uluslararası ilişkiler temelinde açılması gerekiyor.

vi) Dünya Kuzeylileştirilirken, ulus devletin sınırlarındaki “kapitalizm” (ulusal bağlamda) hâkim olma düşleri noktalanıyor. Yeni durum, politik ve ideolojik değişimleri,

stratejik konumlanışları devreye sokuyor. Bu noktada NAFTA'nın (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), 'Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (APEC), 'Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN), 'Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT), 'Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO), 'Dünya Ticaret Örgütü' (WTO) ve Avrupa Birliği'nin (AB) neye hizmet ettiği yanıtını bekliyor.

Özetlersek; "Küreselleşme" övgüleriyle pazarlanan "YDD" kimlere hizmet ediyor; kimler için; kimlere nasıl yanıyor; kime karşı; hangi sonuçlara yol açıyor?" sorularını yanıtlamak için, önce çürüyen kapitalist sistemi açıklamak gerek. Anti-kapitalist olmayan hiçbir yöntem, küreselleşmeyi kavrayamaz. "YDD"yi çözümlmek, kapitalizmin altüst ettiği dünyayı yeniden incelemeyi, yorumlamayı 'olmazsa olmaz' kılıyor. Soru(n)ları çözmek ve dünyayı değiştirmek için, önce kavramak gerekiyor. "YDD"yi kavramak, kolektif bir çabayı ve tartışmayı gerektirir. Çünkü günümüzde bilim, artık "büyük" bilimcilerin keşifleriyle değil; büyük bilimsel ekiplerin, enternasyonal ilişkilerin çalışmalarıyla ilerleyebilir.

SAPTAMALAR

Uluslararası asalak kapitalizmin kumarhane işlerliğinde somutlanan "YDD", yani "Bugünün kapitalizmi" Doug Henwood'un betimlemesiyle, "1950 ile 1960'ların kapitalizminden çok 19. yüzyıl sonlarının kapitalizmini andırıyor".² Küreselleşmenin derinleştirdiği dengesizlikler insanlığı bir felakete sürüklüyor. "YDD"nin yeniden yapılanma, küreselleşme ve kriz üçgenindeki açmazı körüklüyor. Kapitalizmin doğasından kaynaklanan varoluş tarzı krizinin toplamına denk düşen "YDD"; tarihsel bir kategoridir, geçicidir. Önemli de-

² Monthly Review, Eylül 1996, No:4.

ğişiklikleri krizi aşarken yaşayan kapitalizm, çelişkileri ve istikrarsızlıklarıyla artık tam yıkıcıdır. Kapitalist birikim modeline ait bir kavram olan kriz, ani kopuşlar ve uzatmalı çürümeyle iç içedir.

Dinamik tanıma muhtaç olan kapitalizmin krizi, ekonomik-toplumsal-politik saiklerle yanıtlanmalıdır. “Neyin krizi?” sorusuna verilen toptancı bir “Kapitalizmin krizi” yanıtı, çok şey anlatmayan kuru bir genellemedir. Çünkü kriz, kapitalizmin kazandığı güncel boyutlarla biçimlenen dinamiktir. “YDD” krizi tarihsel, ekonomik ve coğrafi olarak; eşitsiz gelişme farklılıkları bütününde; yerel ve küresel düzlemde kavranıp, açıklanabilir. Kapitalizm, kriz dönemleri toplamının tarihine eşitlenebilir. Kriz dönemlerini “nihai çöküş veya katastrof anı” olarak görmek alışkanlığı, kriz kavramının içeriğini boşaltan ekonomist yanılgıdır.

“YDD” krizi, uluslararası politik, toplumsal, ekonomik olgu ve organik durumdur. Sermayenin uluslararasılaşmasının yarattığı yeni, büyük çaplı antagonizmaları körükleyen kaostun kökleri, 1968’e dayanan birikim tarzı tıkanıklığından kaynaklanıyor. Denilebilir ki, dünya kapitalizminin yaşadığı eşitsiz gelişimin birikim tarzı tıkanmıştır. Çünkü üretimin “YDD” patentli rasyonalizasyonu, üretim kapasitelerinde, istihdâmda düşüşlere yol açmaktadır. “YDD” ile kapitalist üretime kazandırılmak istenen “esneklik”, geleneksel doku ve işlerle çatışıyor. Kapitalizmin, dünya çapında sürekli akış teknolojisi denilen tarza yönelmek istemesi; bunun yüksek teknoloji ile karakterize olması, geleneksel çalışma rutini, dengelerini sarsıyor. İstihdam koşullarını tümüyle değiştiren bu durum, üretici güçlerdeki “gelişmeleri”, emek gücünün verimliliğini ve artan sömürü oranlarını doğrudan etkiliyor.

Sermaye, Kuzey’in normlarında bir dünya yaratmanın kavgasını verirken ucuz emek gücü, dünyanın Kuzey’i için anlamsızlaşıyor; küreselleşmeyle küçülen dünyada Güney,

Kuzey'in "fazlalığı" oluyor. Kapitalizmin birikim tarzı ve yapısındaki değişiklikler, krizin, büyük toplumsal ve uluslararası sonuçlara yol açacağı zemini genişletiyor. Krizin sonuçlarını Güney'e ciro eden işlerlik açısından tipik olan, eşitsiz mübadele ve yoksulluk kaosunun baş aktörlerinden Dünya Bankası'nın konumudur...

"Dünya Bankası'nın ABD Dış Politikasındaki Rolü" başlıklı incelemesinde Walden Bello'nun, bu konudaki tesbitleri şöyle: "Dünya Bankası, yaklaşık yarım yüzyıllık süre içinde ABD dış politikasının uzantısı olmaya devam etmiştir. (...) ABD'nin bankayı kendi politik amaçları için kullanabilme yeteneği bankanın yapısı içinde sahip olduğu özel konum tarafından garanti edilir. Bankanın sermaye yapısının ve oy gücünün %17,6'sı ABD kontrolündedir. Bu oran kredilerle ilgili veto hakkını kullanmak için gerekli olan %15 rakamının üzerindedir. (...) ABD'nin kendi gündemini banka aracılığıyla Üçüncü Dünya'ya empoze etmede kullandığı mekanizmaların bazıları oldukça ince, bazıları ise kabadır. Washington öncelikle bankanın gücünü ABD'nin siyasi önderliğine karşı çıkan ülkeleri cezalandırmak, diğerlerini ise ödüllendirmek için kullanır. İkincisi, ABD, bankadan Üçüncü Dünya Ülkelerini kendi egemenliğindeki uluslararası kapitalist ekonomiye entegre etmede yararlanır. Üçüncüsü, 1980'de uluslararası borç krizinin patlak vermesinden sonra ABD hazinesi, bankayı, New York bankalarının çıkarlarını korumaya yönelik bir borç toplama stratejisinin merkez ögesi olarak kullanmıştır. (...) Dünya Bankası'ndan kredi almak için gerekli koşul şudur: İhracata yönelik büyümeyi kabullen, ABD'de eğitilmiş teknokratları göreve getir ve ABD'nin stratejik bir müttefiki olarak hareket et".

1984-91 kesitinde Dünya Bankası ve IMF kanalıyla Güney'den Kuzey'e aktarılan kaynağın 155 milyar doları bulunduğunu vurgulayan Bello, bunun sonuçlarını da şöyle ser-

giliyor: “1980’ler boyunca Dünya Bankası ve IMF kanalıyla aktarılan kaynaklar Üçüncü Dünya’nın birçok bölgesinde, özellikle Afrika ve Latin Amerika’da yaşam koşullarının kötüleşmesinde en önemli faktördü. Afrika’da bu on yıl boyunca kişi başına milli gelir ortalama %2,2 oranına düştü. Öyle ki, 30 yıllık bağımsızlıktan sonra kıtadaki tahmini kişi başına gelir 30 yıl öncesine inmişti”.³

Dünya Banka’lı, IMF’li işlerliğiyle küresel kaosa çağrı çıkaran “YDD”, yeni hegemonya kavgasını da tarihin gündem maddesi kılıyor. ABD, şimdilik dünya jandarması olsa da gelişim, liderliğini tartışmaya açıyor. ABD’nin başını çektiği “YDD” saldırısıyla, çevre ya da Güney ülkelerinin gelişmesi; artık Kuzey’in (merkez) amaçları arasında yer almaz oldu. Yani 1990’lı yıllar dünyasında, Kuzey/Güney (çevre) ilişkileri 60’lı ve 70’li yıllardaki havasını kaybetti. Tek yönlü küreselleşmenin Kuzey’den Güney’e yönelmesi, tek boyutlu dünyanın oluşmasına yol açtı.

Özetle istikrarsızlıkta somutlanan küreselleşme söylencesi aslında, emperyalizm kavramı yerine ikame edilmiş “incir yaprağı”dır. Çünkü küreselleşme süreci, küresel dayanışmayı arttıracığına Güney ülkelerini marjinalleştirip, Güney’in dışalandığı bir sistem yaratıyor. Bu da emperyalist talanın derinleşmesine ve dünyada yeni Yugoslavyalar’ın, yeni Beyrutlar’ın yaratılmasına yol açıyor. Bunun için de “Onların düzeninde istikrar krizde yatıyor” deyip ekliyor Zapatistalar’ın Komutan Yardımcısı Marcos: “Dünyayı yeniden ve başka bir biçimde düşünmeliyiz. Bunu hemen yapmalıyız. Değişimi yüzyıl sona ermeden başlatmalıyız. Bizim acelemiz var. Hükümetler krizde, eski, anakronik yapılar içinde kemikleşen siyaset krizde. Beyrut, bu dünya düzeninin ihraç malı oldu. Yugoslavya’da, her yerde Beyrut yaşanıyor. Biz, sağın dünya

³ Walden Bello, Covert Action 1993.

ölçüsünde bu çatışmaları körüklediğini düşünüyoruz. Onların düzeninde istikrar krizde yatıyor. Hep kriz halinde yaşamak alışıldık hale geliyor. Her yer Yugoslavya gibi olsun istiyorlar”.

“YDD” KAPİTALİZMİ

Josep Schumpeter’in, “yaratıcı yıkıcılık” dediği kapitalizmin “YDD” ile ulaştığı küresel boyutta “yaratıcı” özellikleri yok oluyor, “yıkıcı rekabet ve spekülasyon asıllığı” öne çıkıyor; istihdam sorunu çözölemiyor; “yeniden üretim” ölçeğinin tabanı daralıyor; “büyüme stratejisi, insanları merkez alan” niteliğini yitiriyor; içerici değil, dışlayıcı ve marjinalleştiren bir “yıkıcılık”ta somutlanıyor.

“Klasik kapitalizm”de işsizlik; azami sömürünün sürabilmesi için vazgeçilemez gereklilikti. Yani azami kâr için ücret düzeyinin düşük tutulması, işsizler ordusunu gerekli kılıyordu. Ancak “YDD” ile dışlayıcı “yıkıcılık” özelliği kazanan kapitalizm, derinleşen asıllığıyla emeği içeremez oldu; küresel ölçekli spekülasyon asıllığına dönüştü. “Yeniden üretim”, talan ve spekülasyonla gerçekleşir oldu. “YDD” kapitalizmi, Marx ve Engels’in kesitindeki kapitalizm ya da Lenin zamanındaki emperyalizme eşitlenemeyeceği gibi, onlardan bağımsız da ele alınamaz. “YDD” kapitalizmi, “klasik tekeli kapitalizm” düzeyinde tanımlanamaz; hatta onun da “geri”indeki neo-merkantilist çılgınlıktır.

Bu özellikleriyle ‘küreselleşme’, yeni bir olgu değil; ama yeni bir evredir. Yeni evrede iletişim-ulaşım araçlarının olağanüstü gelişmesiyle, sermaye uluslararasılaştı; küreselleşen sermaye; artık hiçbir yerde değil, ama her yerdedir! “YDD” ile üretilen mallar üzerinde “made in USA”, “made in Germany” damgası değil, “made by Daimler Benz”, “made by NEC” damgaları yer alıyor. Çünkü devlet, küreselleşmiş mali sermayenin doğrusal siyasi, ekonomik etkinlik alanına

girdi; ve öteki mülk sahibi sınıfların devlet üzerindeki etkinliği geriledi.

Uluslararası sermaye, başkalaşım asalaklaştığı “YDD” ile Güney’in ülkelerini, sınıfsal ekseninde küresel sömürüye eklemledi. Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) gerçeğinin biçimlendirdiği dünyada, 1983’den beri dünya ticaretinden 5, dünya üretiminden 10 kat daha hızlı büyüyen ÇUŞ’ların, şube sayısı 1970’lerde 80 binden 1990 başında 206 bine yükseldi. ÇUŞ’ların günlük döviz işlemleri 1973 yılında 10-20 milyar, 1983’te 60 milyar, 1995’te de 1,3 trilyon dolara tırmandı. ÇUŞ’ların tahvil piyasası hacmi 1983-93 arasında 30 milyar dolardan 500 milyara tırmandı...

ÇUŞ’ların hükümranlılığına denk düşen “YDD”; dünyanın efendilerinin AB; NAFTA; ASEAN; APEC; GATT; ITO; WTO vb gibi otuza yakın ekonomik “bütünleşme”yi ve bloklaşmayı ördüğü bir dünyadır. Kriz ile sarsılan ulus devlet, ekonomik bütünleşme ve ÇUŞ’ların şeytan üçgeni, insan(lık)ı kısıpaca alırken, teımsili demokrasıyı de hayalet dönüştürdüler.

Tablo, Alain Minc’in deyişıyla, “yeni bir Orta Çağı” andırıyor. Kuzey’in, Güney’deki yerel oluşumları, olayları biçimlendirildiğı dünya çapındaki toplumsal ilişkiler ve ekonomik durum giderek giriftleşip, kördüğüme dönüşmektedir. Öznelerin, nesneleri kontrol etme gücünü yitirdiğı küreselleşmeyle üretilen geleceksizlik, insan(lık)ın acil gündem maddesidir.

“YDD” kapitalizmi, küresel saldırganlığı ve köleleştirici düzenlemesiyle, çoğulculuğı, çeşitliliğı sıfırlıyor. Yani demokrasıyı topyekün inkâr eden “YDD”, dünya kapitalizminin imkânları sınırında dolaşarak, varoluşunu zorladığı evre özelliğı kazanıyor. Dünyanın Kuzeylileştirilmesi yönelimi, Güney’in kimliksizleştirilmesini devreye sokarken; Güney insanını, derinleşen kimlik kriziyle, hiçleştiriyor (Bu nedenle Güney yolunu şaşırması insanlarla doludur!). Değişikliklerin

yol açtığı sarsıntılar, “YDD”nin ‘yönetememezliği’ni devreye sokarken, çürüyen kapitalist sistemin zor yöntemlerine sarılmasını kaçınılmaz kılıyor. Kapitalist zorun küresel örgütlenmesine denk düşen “YDD” ile dünya küçük bir köye dönüşürken, büyük imkân ve riskler, küresel gündem maddesi haline geliyor.

KRİZİN ÖYKÜSÜ

“YDD”nin ekonomik krizinin, tek başına değişim temelini oluşturacağı düşünülmemelidir. Krizler, sadece alternatif düşünce arayışının yayılmasına, soru(n)ların ortaya konup çözülmesine ilişkin elverişli alanlar yaratır. Küreselleşmenin nitelediği eşik, konjonktürel bir kriz değildir. Kriz, kapitalizmin tarihinde yaklaşık 25-30 yıllık canlı birikim dönemlerini, aynı uzunlukta daralma ve depresyon dönemlerinin izlenmesiyle ortaya çıkan oluşumdur ki, buna, ‘genel’ veya ‘büyük’ kriz diyebiliriz. Konjonktürel krizden farklı bu durumun altında, dünya kapitalizminin yapısal sorunları yatar.

“YDD”, dünyayı sarsan istikrarsızlığın geçiş evresi; paylaşım öncesinin kaosu; Kuzey’in, Güney’i köleleştirme girişimi; Kuzey’in küresel eşitsizlik sınırlarını koruyarak, kurallarını dünyaya dayatılması; Güney’in bağımlılığa mahkûm edilmesi; Küresel uyumsuzluk ve rekabetin keskinleşmesi; İnsanlığın yoksullaşması; Dünyanın, Orwell’in ‘1984’ündeki ‘Big Brother/Büyük Birader’ tarafından yöne(l)tilmesidir!

“YDD” ile dünya kapitalizminin ulaştığı entegrasyon düzeyi, uluslararası sermayenin hiyerarşik işbölümündeki farklılaşmaları keskinleştiren küreselleşme, parçalanma eğilimini de körükler. Çelişkileri keskinleştirip küreselleştiren “YDD” kaosu, doğası gereği çatışmalarla gerçekleşirken dünyayı parçalar ve eşzamanlı kesitte yeni bütünleşme imkânları (dünya devrimi) yaratır.

Immanuel Wallerstein'e göre, 1989'da başlayan, insan özgürlüğü adına insanın aşağılandığı ve 20-25 yıl sürmesi muhtemel bir dönemdeyiz. Eric Hobsbawm'ın dediği gibi, "Dağılma, belirsizlik ve bunalım" sarmalındaki "kapitalizm kendi bindiği dalı kesiyor". Durum vahimdir. Kapitalizmin 1960'ların sonunda başlayarak, 1970'lerin ortasında genelleşen "yapısal krizi" devam ediyor. Ultra-liberal ideolojinin iddia ettiğinin aksine, kapitalizmin krizden çıkacağına dair hiçbir emare de görülüyor. Dünya sisteminin krizi, mali depresyonların sarsıntılarıyla çalkalanırken, dünya (Prof. Dr. Anwar Shaikh'in deyişiyle) 1920'lerdeki krize benzer özellikler taşıyan resesyon-depresyon doğrultusunda ilerliyor.

Dünya ekonomisinde 1970'lerden beri derinleşen ve yaygınlaşan bir yapısal kriz yaşanıyor. Kriz, yoğun sermaye birikimi rejiminin (Fordizmin) krizidir. Özelleştirme de, bu krize çare ararken ortaya çıkmış çözümdür. Fordist sermaye birikim rejimi, önce ABD ve Avrupa'da, sermaye birikim sürecinin 1960'ların sonunda aksamaya başlaması ve 1970'lerde bir krize dönüşmesiyle birlikte, 70'lerin sonunda borç kriziyle taçlanarak genel krize dönüştü.

1974'teki petrol krizinin etkisiyle oluşan ve Kuzey bankalarında biriken petro-dolar fonların değerlendirilmesi için Kuzeyliler, Güney ülkelere yönelerek uluslararası borç piyasasını da yaratmış oldular. Bu sermaye hareketiyle, metropol (Kuzey) ülkelerde yaşanan kârlılık ve üretkenlik krizini aşmak için mali sermayenin uluslararasılaştırılmasına büyük ivme kazandırıldı. Böylelikle uluslararası borç piyasasında dolaşan mali sermaye, Güney ülkelerindeki devletleri, IMF, Dünya Bankası kanalıyla topyekün teslim alma harekâtını başlattı: Uluslararası borç piyasası hızla büyümeye ve küreselleşmeye başladı. Dünya ekonomisinde banka sermayesinin devasa büyümesini körükleyen gidişat, Kuzeyli mali sermaye-

yenin spekülasyonlarıyla genişleyerek küreselleşti, mali sermayenin gücünü arttırdı.

Küresel istikrarsızlığın derinleştiği koşullarda sınır tanımadan kâr peşinde koşturan mali sermayenin en önemli gereksinimi, sermaye dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasıydı. Mali sermayenin (küreselleşmenin) temsilcileri, yerel devletlerin ekonomi üzerindeki otoritesinin yerine piyasanın otoritesinin geçmesini ve politik otoritenin, piyasanın mantığına tâbi olmasını talep ettiler.

Kuzey ülkelerinde 1970'lerden beri genel bir düşük üretkenlik ve kârlılık krizi yaşanıyordu: Enflasyon, artan işsizlik ve gittikçe şiddetlenen grevlerle somutlanan bu durum, 1980'lerin başında piyasa ekonomisi, küreselleşme, özelleştirme ve sendikal hareketin direncini kırma yoluyla krizi çözme planlarını devreye soktu. 80'lerle Reagan ve Thatcher gibi politikacılar dünyaya damgalarını vururken, Güney'de derinleşen bir borç krizi yaşandı. Güney'in borç piyasalarında yatırım riski arttıkça, mali sermaye hızla Güney ülkelerinden kaçtı.

Güney ülkelerindeki dış borç ödeme zorunluluğu ve yabancı kaynak bulma gereksiniminin derinleşmesiyle, IMF ve Dünya Bankası'na bağlanmanın, "Yapısal Uyum Programları" ("YUP") çerçevesinde dışa açılmanın, dış dünyada rekabet etmek için işçi haklarına saldırının, iç kaynakların ihracatı ve yabancı sermaye girişini desteklemenin yol açtığı devasa yoksullaşma devreye girdi.

Eş zamanlı kesitte Kuzey'de borsa köpüğü oluşmaya başladı. Aynı dönemde mali sermaye, spekülasyon olanaklarını daha iyi değerlendirebilmek ve dünya ölçeğinde hareketini kolaylaştırmak için sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi talebini çok daha net biçimde dayatmaya başladı. Piyasanın serbestçe işleyişinin önündeki engelleri kaldırmayı hedef alan hükümetler, mali sermayenin bu talebini yerine ge-

tirmek için kolları sıvadılar. Gerekli yasaları çıkardılar, kontrolleri kaldırdılar. Mali sermaye, özellikle 1980'lerin ikinci yarısında, spekülasyon kulvarında dizginlerinden boşandı.

1980'lerde sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte, dünya çapında işçi hareketinin 1950'lerden bu yana elde ettiği kazanımlarının budanması için şiddetli saldırısını başlattı. Sosyal demokrat partilerin, serbet piyasayı açıktan savunarak, düzenlemeci partilere dönüşmesinin ilk önemli sonucu da ortaya çıktı. Sosyal demokrat partiler, yeni koşullarda oluşan küreselleşme ideolojisinin savunucuları olarak, muhafazakâr sağ partilerin politikalarını benimseyip savunmaya başladılar. Böylelikle de sağ, sosyal demokrasi ile eşitlenmeye başladı ve 1980'lerde Fordizmin ücret ilişkisi ve düzenleme sistemi (yani kabaca ifade edersek "refah devleti"), sosyal demokratların da katkılarıyla parçalanmaya başladı.

Özetlersek dünya kapitalizmi, krizini yoğunlaştıran konjonktürel "toparlanmalar"la ilerlemeye çaballıyor. 1970'lerin ilk yarısındaki depresyonla yavaş büyüme dönemine giren dünya kapitalizmi, bundan sonra birkaç konjonktürel "toparlanma" evresi geçirdiyse de, tüm bunlar, küresel krizin bir kördüğüne dönüşmesini engelleyemedi. Bundan ötürü küresel kapitalizmin "YDD" uğrağını, bir toparlanamayış ya da kaos olarak nitelemek hiç de yanlış olmaz. Çünkü "YDD" ile küresel kapitalizmin, gerçek bir coğrafyada bir tek noktada patlak veren krizi, küreselleşmenin yarattığı ilişkiler ağında bir mürekep lekesi gibi hızla yayılır; krizi, hızla genelleştirme ve bütün dünyada senkronize etme yönünde bir eğilimi körükler; bu da, toparlanamayışın ya da kaosun ta kendisidir.

“YDD” NEDİR?

Dünyada, reel (kurulabilen) sosyalist ülkeler topluluğunun likidasyonuna, Kuzey’de “sosyal devlet”in, Güney’de de kapitalist kalkınma manipölasyonlarının sonu eşlik etti. Sonun başlangıcı olan “YDD”, küresel krizin yeniden yapılanma arayışlarında, hegemonya sorununda somutlanan altüst oluşu devreye soktu. Düzensizlikte gerçekleşen yeni durumu, genel kriz kapsamında ele almak durumundayız. Çünkü “YDD”nin ekonomik, sosyal ve politik parametreleri, genel krizin ortak payandasını oluşturuyor. Yapısal özellikleriyle kriz, kapitalizmin gezegenimizi pençesine aldığı, küreselleşmenin ürünüdür. Krizi, ‘ulusal’ dinamiğin ötesinde, dünya pazarı (sistemi) belirliyor.

“YDD”, Kuzey’den Güney’e uzanan neo-merkantilist özellikler taşıyan ‘post-modern’ müdahaledir. Dünya Kuzeylileştirilirken bolluk içinde yokluğun büyüdüğü ‘post-modern’ labirentinde kapitalizm, sistem olarak içerici esnekliğini yitirip kutuplaştırıcı yıkıcılığını öne çıkarıyor. Emegi, kapitalizmin massedilebilmesinin, yeni istihdâm alanları açılabilmesinin önü kesiliyor. Sürekli istihdâmın yerini, Kuzey’de “Bilgi Toplumu” diye sunulan kontrol teknolojisinin dar istihdâmı alıyor. Klasik tanımlı emek ve Güney, Kuzey’in düzenlemelerinde fazlalık oluyor. Asalaklığın mali spekülasyonları “YDD”nin temel “mantık(sızlığın)”ı”nı oluşturuyor.

F. Engels (1881 yılında), borsada spekülasyon yapan kapitalistleri, “kupon kesiciler” yâ da herhangi üretken bir fonksiyonu olmayan ve toplumun sırtında yük olan sınıf olarak tanımlıyordu. Engels’e göre kapitalizm büyük bir “kumarhane cehennemi”ydi. “YDD”, Engels’in tesbitini doğruladı. Asalak “YDD”, klasik sınıf tanımlarını, bilimsel teknolojik gelişmeler potasında deformeşyona uğrattı. Uluslararası kumanda ekonomisinin, “esnek üretim”li boğucu edimleri; kafa gücünün, üre-

tim sürecinde etkin pozisyonlara geçmesi; tahvil, hisse seneti, ortaklık payları vb. yollarla "mülkiyetin yaygınlaşması"; vb'lerinin sınıflı rejimi perçinleyen apolitikleştirici ideolojik paketler haline sokulması, "İnsanlık Durumu"nu ağırlaştırdı.

Sırtına geçirilen "Yeni Düzen(sizlik)"in deli gömleğiyle dehşet kesitini yaşayan dünyada değişen politik iklim, eşitlikçi-özgürlük ütopyalarını zedeledi. Ortaya kaotik bir tablo çıktı. Kriz fazları arasındaki sürenin kısaldığı tabloda, krizin sonuçları, eşitsiz gelişmenin 'yerel'liğinde çeşitli coğrafyalarla sınırlanmayıp küresel özellikler kazanırken, dünyanın çehresi hızla değişiyor.

"YDD" formülü kapitalizmin, mali sermaye ve tekel egemenliğinin evrimine denk düştüğünü söylemek yanıltıcı olmaz. "YDD" ile ortaya çıkan belli başlı karakteristik öğeler şöyle sıralanabilir:

i) Piyasaların dünya çapında bütünleşme eğilimi güçlenmiş ve mali sermayenin rolü ön plana çıkmıştır.

ii) Kapitalist üretimin zamana, mekâna ve insana bağımlılığı azalırken, sermaye yüksek bir akışkanlık kazanmıştır.

iii) Küreselleşen meta fetişizmi, insani etkinliğin bütün alanlarını kucaklamıştır.

iv) Dünya ekonomisine egemen olan ÇUŞ, dev tekellerin ulusal devletlerle ilişkileri, çokulusluluk kavramıyla daha da giriftleştirmiştir.

v) NAFTA, AB, APEC vb. bölgesel ekonomik birimlerin örgütlenmesi ve paylaşımı öne çıkaran bölgeselleşme eğilimi, "küreselleşme" ile tezgâhlanan emperyalist egemenlik ilişkilerinin yeniden tekrar üretmektedir.

vi) "YDD" ile küresel ölçekte ucuz geniş ve denetlenebilir emek piyasası yaratılırken, uluslararası üretim bandına ve pazara eklemlenmiş üretim-tüketim sarmalı, emeğin doğ-

rudan ve yoğunlaştırılmış sömürüsüne ivme kazandırmaktadır.

vii) “Ulusal” (veya yerel) ekonomiler parçalanırken, “YDD” fiiliyatı ile “ekonomi-dışı” denilen, marjinal ve kendi kaderine terk edilmiş nüfus ve toprak parçaları oluşturmaktadır.

viii) “YDD”nin uluslararası kapitalist ilişkiler ağı, tüm ülke ve bölgeleri, dünya pazarı ile kurdukları ilişkilere göre tanzim ederek katmanlaştırmaktadır.

ix) Sermayenin uluslararası entegrasyonu, emperyalist-kapitalist metropollerin IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kumanda kurumlarının önemini öne çıkartırken, G-7 benzeri (metropoldeki kapitalist devletlerin temsilcilerinden oluşan) “Davos Zirveleri” küreselleşmenin “yürütme komiteleri” işlevini görmektedir.

x) Küreselleşmenin körüklediği ekonomik bütünleşme eğilimi, özellikle dünyanın Güney’inde, etnik ve dinsel çatışmaların parçalayıcı eğilimiyle eşzamanlı süreçte gelişmektedir. Bütünleşme sürecindeki rekabet ve çatışmanın bedeli, dünya emekçilerine çıkarılıp, ekonomik çalkantılara ivme katmaktadır.

Tüm bunlar sosyalizmin birinci büyük dalgasının geri çekilmesiyle, devreye giren çöküş ve likidasyonun en çarpıcı sonuçlarından. Özetle bu süreç, dünya işçi sınıfı ve ezilen halklarının burjuvaziye ve emperyalizme karşı mücadelelerine büyük sekteye uğrattı. Sosyalizm değer yitimine uğrarken; milliyetçilik, köktendincilik gibi yıkıcı-gerici ideolojilerin etkisini artırdı. Toplumsal çelişkiler, devrimci çözüm kanalına yönelemeyince, siyasal muhalefet boşluğunu milliyetçi ve gerici hareketler doldurdu. İnsani etkinliğin, “YDD” tarafından metalaştırılması ve kapitalist ilişkilerin küreselleşmesi, işçi sınıfı profilinde değişimleri devreye soktu. Ancak söz konusu değişimler, sınıf mücadelesi ile diğer toplumsal mücadeleler

arasındaki organik bütünleşmenin sağlanabilmesinin zeminini geliştirdi. İşçi sınıfı hareketi, artık eskiden olduğu gibi, fordist montaj hattı ve kitle üretimine göre örgütlenmiş bir sanayi proleteryasının oluşturduğu ana kitle etrafında yapılanmıyor. Reel küresel özellikler kazanıyor.

“Terörizm/Demokrasi” ikilemine göre kurulan “YDD”nin uluslararası ilişkilerindeki değişim, Güney’de, Kuzey’in iç politikaya müdahalesini öne çıkarırken, kapitalist küreselleşme dört temel öğeyi içerir:

i) Ticari sermayenin veya mal akımlarının uluslararasılaşması dışında, mali ve üretken sermayenin uluslararasılaşmasındaki yükselişini.

ii) Sermayenin uluslararasılaşması eğilimlerine karşı duran engellerin, özellikle de ulusal devlet sınırlarının liberalizasyon ile azaltılmasını.

iii) Söz konusu sürecin uluslararasılaştırma fonksiyonu kazanmasını.

iv) Uluslararası sermayedeki yoğunlaşmanın merkezileşme düzeyinin daha da yükselmesini.

Kapitalist küreselleşme, sermayeye sınırsız bir özgürlük, hareketlilik ve esneklik imkânı sunarken, emek hareketinin kısıtlanmasını, ekonomik, demokratik örgütlerin etkisizleştirilmesini devreye sokuyor. Bu nedenle de neo-liberal akımlar, anti-sendikal yönelimleri, küreselleşmenin ‘olmazsa olmaz’ koşulu sayıyor. Sonuç olarak da “YDD” ile emeğin etkisizleştirilmesi şu noktalarda yoğunlaştırılıyor:

i) İstihdamda kuralsızlaştırmayı geliştirmek.

ii) Devleti ve kamu yaşamını daraltan politikaları yürürlüğe sokmak.

iii) Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu’nun genel yönelimlerini, özelleştirme politikası üzerinde biçimlendirmek.

iv) Emeği sendikasızlaştırmak.

v) Esnek istihdâma yönelmek.

vi) Çalışma süresini belirsizleştirmek.

vii) Ücretleri aşağı çekerek düşük tutmak.

Kapitalist küreselleşme ile “emek pazarı” da pratik olarak uluslararasılaşırken, bu, emeğin dünya çapında serbest dolaşımı biçiminde değil, sermayenin üretimi, işgücünün ucuz olduğu yere taşınması biçiminde gerçekleşme paradoksunu üretiyor. Kuzey metropollerindeki yedek işçi ordusunun, sınıf içi rekabeti ve bölünmeleri, yaşam ve çalışma koşullarını kötüleştirirken, uluslararası işçi hareketi, Kuzey/Güney işçisi olarak ikiye bölünüyor.

Reel örgütlülüğü ulusal (veya yerel) çerçevede oluşmuş işçi sınıfının küreselleşme dayatmacalarına karşı başarılı bir mücadele yürütebilmesi, elbette kolay değil. Çünkü ulusal (veya yerel) devletlerin, siyasal egemenlik ve etki alanıyla sınırlanan sınıf hareketleri, dar bir hareket alanına mahkûm oluyor. Bundan ötürü de emeğin sermaye karşısındaki konumu, sadece tek tek ülkeler düzeyindeki sınırlanmışlıkla kötüleşiyor. Çünkü “YDD” ile “teknolojik gelişmede hızlanma”, “üretim birimlerinde değişim” ve “üretim artışı ve ayrışma”nın derinleşerek devreye girmesi; “sermayenin emeğe saldırısı”nda yoğunlaşma eğilimini güçlendiriyor. Yani “üretimin rasyonelleştirilmesi”, sermayenin emeğe büyük saldırısını devreye sokuyor. Ekonomik bunalım ve dünya çapında sertleşen rekabet, tekelleri özellikle personel giderlerinde tasarrufa zorluyor. Bu tasarruf, sadece çok sayıda işçinin, işyerinin modernleştirilmesi gerekçesiyle işten çıkartılmasıyla sınırlı değil. İşçilerin sosyal hakları da (hastalık parası, emeklilik keseneği, ikinci maaş, izin parası) sürekli olarak kısılmaya çalışılıyor.

“YDD” ile bilim ve tekniğin hızlı devinimi; toplumsal yapılar ve değerler sisteminde, önemli değişimleri devreye soktu. Değişim işçi sınıfının klasik tanımlarını da etkiledi. Emek, artık Marx’ın, “kolektif işçi” ve “global işçi” kavramla-

ıyla açıklanmak durumundadır. Küresel düzlemli oluşum, marksist literatürün “kolektif işçi” ve “global işçi” kavramlarını doğruluyor. “Marx’ın Kapital’de emek sürecinin kooperatif yapısını incelediği bölümde, kolektif işçi yanı sıra ‘global işçi’ (gesamtarbeiter) deyimini kullanması rastlantı değildir. Mühendis, teknolog, yönetici, vb. grupları içeren ‘global işçi’, nihai ürünün gerçekleşmesi için zorunlu olan emeği tanımlayan kavram niteliğindedir. (...) Marx’ın, kolektif işçi ile eşzamanlı kullandığı, bunun dışında ayrıntılı olarak tanımlamadığı global işçi, aslında günümüz işçi sınıfının çelişkili ve eklektik yapısını çok iyi yansıtan bir kavramdır. Bu konuda daha öteye giderek çağdaş sınıf sorunsalının, her şeyden önce ‘kolektif işçinin’ ya da ‘global işçinin’ dinamik bir tanımını vermekten ibaret olduğu söylenebilir”.⁴

Sınıf bileşenlerinin emek saflarını genişlettiği, sermayenin saflarını daralttığı gidişatta, “zayıf halka” teorisi de, “eşitsiz birleşik gelişim” gerçeğiyle önem kazandı. “Küreselleşme ve yeni uluslararası işbölümü, bir yandan ulusal işçi sınıfları arasındaki çelişkileri körüklemekte, öte yandan ulusal işçi sınıflarından kopan uluslararası ve uluslar üstü bir emek ordusu yaratmaktadır. Söz konusu gelişmelere karşın emeğin uluslararası bütünleşmesi bir türlü gerçekleşmemektedir. Ayrıca bloklar ve emperyalistler arasındaki rekabetin faturası da tümüyle işçi sınıfına çıkartılmaktadır. Bu durumda, işçi sınıflarının, bir yandan ulusal düzeyde bütünleştirici ve dayanışmacı, öte yandan uluslararası dayanışmayı sağlayacak ve ulusal işçi sınıfları arasındaki rekabeti önleyecek enternasyonalist nitelikteki oluşumlara yönelmeleri tarihsel bir zorunluluktur”.⁵

⁴ Tülin Öngen, Prometheus’un Sönmeyen Ateşi, s.265, Alan Yayıncılık, 1994.

⁵ Tülin Öngen, Marksizm ve Gelecek, No:5, Bahar, 1995, s.48-49.

Ama “YDD” ile yaşanan süreç, geleneksel sınıf kültür ve kurumlarını da aşındıran özellikleri de bağrında taşıyor. Kapitalist üretim süreci, uluslararası çapta üretimde yer değiştirme, işsizlik, kozmopolitleşme ve yabancı düşmanlığını ön plana çıkarıyor. Oysa işçi sınıfının mücadele eksenini, ulusal (veya yerel) bir mevzi (ya da devlet örgütlenmesi) değil, enternasyonal hattır. Kapitalist küreselleşme, yerel ve bölgesel sermayelerin, çok büyük firmalar biçimindeki üst örgütlenmelerle farklı ulusal (veya yerel) sermayelerin bir arada varolarak, faaliyet alanının dünyalaşmasıdır. Bunun anlamı, sermayenin egemen biçiminin, uluslararası düzlemde yoğunlaşma ve merkezileşme aşamasına ulaşmasıdır. Ancak bu yönelim “Ulus-devleti bitirmez”! Küreselleşme, ulusal olgu ve sorunları, yoketmek bir yana, daha da körükler. Yani ulusal olgunun temelini ortadan kaldıracağı iddia edilen kapitalist küreselleşmenin egemenliği eşitsizliğe, sömürüye ve baskıya dayandığı için, ulusal olguya süreklilik kazandıran ana etkeni oluşturur.

Kaldı ki kapitalizm, emperyalist aşamasındaki yapısı, ulusal çelişkileri sistematik olarak yeniden üretir. Yani, etnik-ulusal parçalanma ve çatışmaların temel etkeni kapitalist küreselleşmedir. Kapitalist küreselleşme süreciyle, “ulusal (veya yerel)” tepkileri devreye girmesi kaçınılmaz oluyor. Örneğin “Üçüncü Dünya Solculuğu”, “Ulusal Devletçi-Milliyetçi Sol” vb. söylemler ve fiiliyatlar bunun bir göstergesini oluşturuyor. Hindistan’daki Janata Partisi, Türkiye’de Mümtaz Soysal benzerleri gibi...

Kapitalist küreselleşme saldırısına, “ulusal devlet kalesini koruyarak karşı çıkmak” fikri, emekçiler için burjuva egemenliğinin yeniden üretiminden ve egemen boyunduruğun pekiştirilmesinden başka anlam taşımaz. Uluslararası statükoların ve temellerin yok olduğu bir dünyada, “üçüncü dünyacılık” boş, anlamsız çabadır. Küreselleşme ve “ulusal dev-

let” görüşünü savunanların ortak yanılgısı, siyasal oluşumların otomatik olarak ekonomik gelişmeleri izleyeceği varsayımına yaslanmalarıdır. Bu varsayım, küreselleşen dünyada “karşılıklı bağımlılık”a karşı “ekonomik bağımsızlık” kategorilerini mutlaklaştıran yanılgıdır.

“YDD” KARŞISINDA

“Ne açlığa gerek olsun ne açgözlülüğe

Kardeş olsun insanlar

Tüm insanların, tüm dünyayı paylaştığını düşle

Barış içinde yaşadığını düşle tüm insanların..”.

(John Lennon, “Imagine/Düşle”)

“Yeni Düzen(sizliğ)”in irrasyonel dünyasında ne kapitalizmi vareden ücretli kölelik ilişkisi, ne sınıf mücadelesi ne de ezen/ezilen ikilemi değişti... “Ultra-emperyalizm teorisi” de hâlâ gerçekle ilgisi olmayan bir saçmalık... Bu nedenle meta fetişizminin, tüketim kültürünün yaşamın hücrelerine nüfuz ettiği “YDD” karanlıklarında öncelikle, kapitalizmin kontrolündeki küreselleşmeye karşı çıkmak gerek. Küreselleşme tarihsel bir yönelimdir; ama kapitalist boyunduruk altında, sadece katmerli bir “Uygarlık Krizi” üretmektedir.

Kuzey’in ‘post-modern’ müdahalesi, Güney’e modernleşme vaat etmeyen bölen, parçalayan, dıştalanayan yıkım sunarken; Kuzey’in empoze ettiği süreç, Güney’de işsizliğe, açlığa mahkûmiyeti üretiyor. Güney’de sahipsizler (unutulanlar) çoğalıyor. Milliyetçi, etnik ve köktendinci muhalefet, “Kuzey karşıtı” popülist demogojilerle sahipsizler üzerinde etkin oluyor. “YDD” ile yaşanan “dönüşüm”, Güney’de kimlik sorununu ağırlaştırıyor; böylelikle, eski kültürel gelenekler, “öze dönmek” adına etkinliğini artırıyor. Kapitalizmin “eleştirisi”nin, “Kuzey karşıtı” geleneksel tepki gruplarının eline geçmesi, Güney’deki potansiyelin deformasyonunu devreye sokuyor.

“YDD”nin küresel işlerliği, toplumsal başkaldırı, bilinç ve eyleminin “gerilemesi”ni ve derinleşen bir yabancılaşmayı körüklerken, dünyanın Güney’i toplama kampına dönüşüyor. Toplama kamplarında hemen yok edilemeyen insanlar tutukluluk paydasında sürüleştirilirken tüm özgünlüklerini yitirmişler ve dünyadan, tarihten, kendinden yalıtlanıp, ‘şey’leştirilmişlerdir. Böylelikle de kendilerini güçsüz, çaresiz, değersiz duyumsamışlar; kişiliklerini yitirmişler ve benlik bilinçlerinin, kimliklerinin parçalanmasına mahkûm edilmişlerdir. Özetle Güney’deki insan(lık), “YDD” ile toplama kampının tutsağına dönüşmüştür. Ancak “YDD”nin tüm tahribat ve çabalarına rağmen toplumsal başkaldırı ve özgürlük mücadelesi üzerindeki yoğun sis perdesi giderek kalkmaktadır. Önümüzde sol rüzgârların eseceği kesit var. Kuzey/Güney ayrımlı kesitte kilit soru(n), Kuzey karabasanının yok edilmesine kodlanmıştır.

“YDD” modern bir Orta Çağ’dır... demiştik: Orta Çağ’ın Kralları, soyluları, ruhbanları, Engizisyonu, soytarları, şimdi Kuzey’dedir! Adı ÇUŞ, BM, Barış Gücü ve Michael Jackson ya da Madonna’dır! Güney ise, açlıktan ve hastalıktan kırılan şatoların çevresindeki sürüleştirilmiş insan yığınlarıdır! Bu dengesizlik, eşitsizlik aşılmalıdır! Aşılacaktır da; çünkü ‘Orta Çağ’da Entellektüeller’ adlı yapıtında Le Golf’un dediği gibi, “Orta Çağ’ın sonu bir deri değıştirme dönemidir”.

İnsanlık, deri değıştirecek. İnsanlık derisinin değışiminde ilk adımlar Güney’de atılacak. Değışim konusunda, “tek seçenek”in, devrimci Marksist yöntem olduğu unutulmadan, Güney’in önemi kavranarak eklenmeli: “Tarihin şaşmaz yasaları”na yaslanan plan ve çözümlemeler, hiçbir şeyin garantisi değildir. Olsa olsa marjinal duruşların ruhunu kurtarmak için düzenlediği boş bir “umut” ayinidir. Oysa insan(lık)ın artık, umuttan daha gerçekçi silahlara gereksinimi var!

Bu noktada, Güney'in "dünya lanetlileri"nin mümbit coğrafyası olduğu bilinciyle, Oxford Üniversitesi'nden Prof. Keith Ward'ın, "Dünyanın felaketini Batı hazırladı" saptaması üzerinde defalarca düşünülmeli. "YDD"yi aşacak toplumsal kopuşu örgütlemek için sosyalizm, kapitalizme reaksiyon ya da onun anti-tezi değil; alternatifidir. Bugüne dek sosyalistler, ağırlıkla karşı oldukları sistemi eleştirdiler. Teorilerini karşı oluş temeli üzerinde geliştirdiler. Oysa bir şeyin, bir sistemin reaksiyonu olmak, tersinden onun kendisi de olmaktı.

Güney'de kapitalizme karşı çıkarken "anti-tez"le sınırlanmak yerine, "alternatif" olmak gerek. "Alternatif olmak", sisteme hapsolmuş önerileri reddetmeyi, sistemi aşmayı 'olmazsa.olmaz' kılıyor. O halde Güney'de toplumsal bir kopuşa denk düşen devrim, kapitalizmin Kuzeyli tahakkümüne karşı insanal reddiye hareketini tanımlak zorundadır.

Bunun için de devrim gereksinimi, ekonomik göstergelerin altını çizen tahlillere ya da "tarihin şaşmaz yasaları"na yaslanarak değil; "YDD"nin dayattığı "İnsanlık Durumu"nu aşmayı hedefleyen perspektiflerle karşılanabilir. Devrim, insanlığın (demokratik, halkçı ve ulusal motifleri kapsayan) itirazı olmak zorundadır. Bu bağlamda da, "YDD" koşullarında devrim ve devrimcilik anlayışında da devrim gerekiyor.

Geleceğe güvenini yitirmiş Güney toplumlarındaki sahipsizler için ütopya, "lüks" olarak niteleniyorsa; bunun nedeni, ütopyaların ekonomizmle sınırlanmasıdır. Görülmesi gerek: Güney insanı, dünyanın Kuzeylileştirilmesi kastiyle insani özelliklerini, özgünlüğünü yitiriyor. Öyleyse Güney'de, devrimin eksenini, yeni bir insan(lık) hareketi olmalıdır. Yani devrim, Güney'de kapitalizmin yokettiği insanlığın sorunlarını temel almalıdır. Bu bağlamda, yeni devrimler çağına girilmiştir. Varılan aşamada kaba sınıf tahlilleriyle yetinmeyerek, insan toplumunu bütünüyle ele almak ihtiyacı

büyümektedir. Krizi aşmak ve Güney’de başkaldırmak için, insanı merkez alan kapsamlı teorik-politik faaliyete gereksinim var.

“YDD” krizini anlamak, insan eyleminin etkisini çözümlmeyi gerektirir. Çünkü kriz, çürüme yanında umudun arandığı ve umudun yaratılması ihtiyacının büyüdüğü dönemdir. Politik gücün, örgütlülüğün ve ideolojinin devasa önem kazandığı bu dönem, öte yandan da, değerler sisteminin altüst olduğu kavram kargaşalarına, sapla samanın karıştığı kesitlere denk düşer. Kriz dönemlerinde, renkler ve şekiller değişerek iç içe geçer. Gerçek karşımıza farklı giysileriyle çıkar. Soru(n) karmaşayı anlamaktadır. Karmaşayı anlamak ve çözümlmek ise, bütünün eldeki parçalarıyla yeniden kurulmasına talip ve taraf olmaktır.

Dünyayı değiştirmek için yeniden kurmak, sosyalistlerin ve toplumsal muhalefetin yaşamsal görevidir. Varolmak, düşünmekten çok yapmayı gerektirir. Çünkü yapmak, başlı başına özgürlük işidir. Sosyalistlerin ve toplumsal muhalefetin özgürlüğünü kazanması, dünyayı değiştirmek için, sadece düşünmeyi değil; sokaklara, varoşlara, dağlara yönelik yaratıcı müdahalesini zorunlu kılıyor. Bunun içindir ki, sosyalistlerin ve toplumsal muhalefetin “YDD” koşullarında insan olmak fiili ve kimliğiyle donanmış özgürleşme hareketi özelliği kazanması gerekiyor.

Unutulmasın: “YDD”nin göklere çıkarttığı neo-liberalizmin, hem evrensel, hem mutlak, hem de tarihsel olduğu iddiası başlı başına çelişkidir. Neo-liberalizminin, dünya için zaman ve mekân ayrımı yapmadan geçerli olduğu iddiası gerçek dışıdır. “YDD”nin önerdiği neo-liberalizm, soyut ve tarih-üstüdür. Bireyin gelişimini ve özgürlüğünü savunduğunu iddia eden neo-liberalizmin bireyi, yalnız ve terkedilmiştir. Kolektif belleğini besleyen tarihten soyutlanmıştır. Hatta tüketim mitleriyle manipüle edilen ‘birey’in varlığı dahi

meçhuldur. Neo-liberal ‘bireyciliğin’ toplumsal karşılığı olmadığı gibi, insanları eyleme çekebilecek kollektif sembolü ve ahlâk anlayışı da yoktur.

“YDD”nin liberal çığırtkanları, kültürü ve tarihi aşılacak engel olarak gördükleri için, insanları ortaklaştıracak zeminden mahrumdur. “YDD”nin liberalizmi, insanları toplumsal aidiyet çerçevesinde birbirlerinden kopartarak atomlaştırır. Böylelikle de toplumsal ahlâki bütünlüğü ve toplumsal özgürlüğü çözen asit işlevi görür. Neo-liberalizmin “hak” ve “adalet” kavramları, soyut özellikler taşımaktadır.

Neo-liberalizmin, özgürlükçü “vaazlar”ı, insanları “YDD”nin tiranik otoritesi karşısında güçlendirmez; aksine güçsüzlüğe ve yalnızlığa iter. Bu nedenle, “YDD”nin siyasal otoritesi karşısında etken güçler, kültürel ve dini dayanışma gruplarıdır. Atomize olmuş, toplumsal bağları çözülmüş birey, “YDD” karşısında esnetilmeye ve şekillendirilmeye müsait bir varlıktır. Neo-liberal tahribatın kötürümleştirdiği emekçilerin insan kimliğini, kapitalist yabancılaşmaya karşı savunması; ancak “YDD”ye başkaldırıyla mümkündür. Çünkü özgürlük, emek cephesinin dünya çapındaki mücadelesinin manivelasını oluşturmaktadır.

Bilinir; özgürlük sözcüğüne ilk kez, baskıcı bir krallık egemenliğine karşı başarılı bir halk ayaklanmasını anlatan Sümer tabletlerinde rastlanıyor: “Amargi” diye... Bu sözcüğün kökeni, anaya ve doğaya dönüş anlamına geliyor. İnsanlık, ilk çağlardan beri, sınıflı toplumların oluşmasından bu yana özgürlük savaşımı veriyor. Yani insan, insanlığını özgürlük mücadelesiyle gerçekleştirip sürdürüyor.

“YDD” vahşetine karşı verilecek mücadelenin eksenini, insanlığın neo-liberal hâkimiyetine karşı, özgürleşme mücadelesi oluşturmali ve “korku köleliktir” uyarısıyla birlikte, “İşçilere şunu söylüyoruz: Sadece toplumsal sistemi dönüştürmek için değil, aynı zamanda kendinizi dönüştürmek ve

politik üstünlük sağlayabilmek için, yirmi, otuz, elli yıl iç savaşlardan ve mücadelelerden geçerek yaşamak zorunda kalacaksınız” (K. Marx). “Sosyalizm, devrimsiz gerçekleştirilemez. Onun, bu politik eyleme gereksinimi vardır; çünkü eski rejimi yıkması ve devirmesi gerekir” (F. Engels) saptamaları asla unutmamalıdır.

Son nokta: “YDD” kaosunda da tarihi, başkaldıran insan(lar) yapıyor. Tarih, sarmal gelişimiyle, her zaman aynı hızda evrimlenmez. İvmesi artabileceği gibi, düşer de. İvmenin attığı kesitler köktenci sıçramalarda, ivmenin düştüğü kesitler de “gericilik dönemleri”nde somutlanır. Ancak kitlelerin tarihe esir düştüğü gericilik dönemlerinde de, tarih yerinde saymaz, karanlığın diyalektiğini devreye sokar. Gericilik dönemindeki karanlığın diyalektiği, aydınlığı döller, düş kırıklığından, düşlerin yaratılmasına yol açar.

Güncel verilerle, tarihin nasıl şekillendiğinin ipuçlarını yakalamak zorunda olduğumuz kesitten geçiyoruz. Devrimci iyimserliğin zalim bir şaka gibi görüldüğü, ayaklanma dönemleri arasındaki zayıf bir noktada yaşıyoruz. İki kulvarlı ekonomik-politik-toplumsal açmazın cehenneme dönüştürdüğü dünyada; Güney talanından daha çok pay almak için aralarında yarışan Kuzey tahakkümü karşısında aç kalmama, iflas etmeme kavgası veren Güney’deki negatif sonuçlara bakıldığında; insanlığın gelecekte yaşayacağı dehşet, 20. yüzyılda yaşananlara parmak ısırtacağı benziyor. Ancak “YDD” ile nesnel olarak, yeni devrimler çağına yaklaşıyoruz. “Ya Sosyalizm, Ya Barbarlık!” ikilemi, geçerliliğini koruyor. Kapitalizmin can damarını hedef alan, yerel ve küresel mücadeleler önem kazanıyor...

Küresel ölçekte ezilenlerin çeşitliliğinin, çok renkli birliğin tarihsel blokunu yaratarak varolmak için eyleme geçme zamanıdır. Tarihsel blok eyleminin eksenini, “YDD”ye (ve nedeni dünya kapitalizmine) karşı ulusal-halkçı motifli baş-

kaldırılarının (sosyalizme bağlanmış) geçiş talepleri oluşturmaktadır. Enternasyonal kardeşleşmeyi öne çıkaran başkaldırının çözümü, 'global düşünen, yerel davranan' eylemle inşa edilebilir. Bunun için elimizde hazır reçeteler yokken; toptancı acelecilikler, ertelenmeler politik ölümün şaşmaz güvencelerini oluşturuyor.

ANNEX: NTI-THESES TO THE “NEW WORLD ORDER” (“NWO”) FOR THE SECOND INTERCONTINENTAL ENCOUNTER IN SPAIN¹

QUESTION/PROBLEM

The NOW, that was stillborn in the period which begins with the collapse of the Berlin Wall and lasts till the Gulf War, brought out the sanctification of the market economy which was in fact, just a modern theoretical version of “wild” capitalism. Cheap, groundless prescriptions for “happiness”, were written; the “end of history and ideologies” was called forth; and it was said that “the society of information and wealth is just around the corner”. This colorful balloon blew up quickly, and there were questions to be answered by science and problems to be overcome by humanity.

¹ Following is the outline of our thesis as the Foundation of Turkey-Middle East Forum and Free University against the “lethal internationalism” represented by neo-liberalism which is, as the Sub-Commander Marcos calls it, a so-called world doctrine that does not promise anything more than marginalization or death for people. The theses had been prepared by TEMEL DEMİRER, METİN DURAN and ÖZGÜR ORHANGAZI to be presented at the Second Intercontinental Humanity Against Neo-Liberalism Encounter to be held in Spain from July 25 to August 3, 1997.

The questions about the “NWO” that call for immediate answers can be summarized as follows:

i) The polarization centered around the North-South axis should be presented openly and concretely. The reactions arising from the South along with the new strategic political trends of the North, as well as other possibilities for the future of both, should be explored.

ii) As the scientific and technological progress opens up new possibilities for humanity, the NWO, based on the unequal exchange between North and South that entails a growing hunger in South, is forcing people to fall back to their past. Radical Islam and Nationalism are gaining ground. “Cultural racism” and “identity crises” fed by the NWO should be defined in detail.

iii) The decay in the North that is due to the collapse of the “welfare state” leads to the rise of a radical racist-fascist right. The bankruptcy of the North’s paradigm is promoting new radical agitations. What are the problems that provoke these reactions and what solutions can be offered?

iv) On the eve of the 21st century, the old perspectives and scenarios are not sufficient to solve these serious problems, and there is not a ready prescription. The circumstances are so tense that they call for new revolts. A renewal that has learned from the revolutionary experience of the past is needed. The solution lies now, in a scientific description of the “tension” and in the political precautions. What is the future of “the Empire of Chaos” in a world that is experiencing “globalization” and disintegration at the same time?

v) In the period we are living through, the European perspectives are stuck, “consume or die” mentality is growing, and thus the globalization is in conflict with local integrity. The worldwide conflict of labor/capital and

oppressor/oppressed is seen in these major areas: a) the North/South conflict; b) the North's internal conflicts; b) the South's internal conflicts. These need to be explored in the light of concrete data, and from a political and international point of view.

As the world is Northernized, capitalism's dreams of dominating the national borders is nearing its end (in a national sense). This new development is leading to political and ideological changes, and new strategic standings. Therefore, the questions of who benefits from the North American Free Trade Agreement (NAFTA), the Asia Pacific Economic Coalition (APEC), Association of South Eastern Asian Countries (ASEAN), the General Agreement of Tariffs and Trade (GATT), International Trade Organization (ITO), and European Coalition (EC) has to be answered.

In summary, to answer the question whom the "NWO" that is marketed as the glory of globalization is serving. Who is it for? What is its effect on different groups? Who is it against? What are its consequences? The rotten capitalistic system has to be annotated. Any approach that does not take an capitalistic stand would be insufficient to comprehend globalization. In order to analyze the "NWO", it is imperative to re-examine and re-interpret the world that is twisted by capitalism. It is necessary to understand this world first in order to solve the problems and to be able to create a new world. A collective effort and discussion is required by the "NWO". Today, science is not progressing with the individual inventions of great scientists, but with the integrated international efforts of large scientific teams; our understanding of the political world must progress in the same way.

OBSERVATIONS

The “NWO” or “today’s capitalism,” realized in the international gambling of parasitic capitalism, resembles, in fact, as described by Doug Henwood, the capitalism of the late 19th century more than the capitalism of the 1950-1960 period (Monthly Review, No: 4, September 1996). The conflict deepened by globalization is dragging humanity to a catastrophe. The “NWO,” which is a sum of crises originating from the structure of capitalism, is a historical category and it is temporary. Capitalism goes through important changes as it “overcomes” its crises, and it has emerged in an unusually destructive form now through its conflicts and instability. Crisis is a concept that is inherent in the capitalistic model and one that brings along decay and disintegration. The capitalistic crises that need a dynamic description must be analyzed on an economic-social-political ground. If the answer to “whose crisis is this?” is given as “it is the crisis of capitalism,” that would be an insufficient generalization. The crisis is dynamized as capitalism takes new up to-date dimensions. The crises of the “NWO” can only be comprehended and explained from a point of view which includes history, economics, and geography, and with a full view of differences in unequal development on a local and global base. Capitalism can be seen as the sum of the history of its crises. The approach that sees the current period as the moment of a “final collapse or catastrophe” is an illusion that has its basis in economistic perspectives.

The crisis of the “NWO” is an international, political, social, and economic phenomenon, and an organic situation. The chaos that promotes new, serious antagonisms originates from the internationalization of capital and has its roots in the suffocation of the capitalistic accumulation model. It can be

said that the accumulation model of capitalism, based on unequal development, is now stuck, since the internationalization of production by the “NWO” is causing productivity and employment to shrink. The intention to incorporate flexibility into capitalistic production with the “NWO” is in conflict with the traditional structure and functioning of capitalism. The tendency of capitalism towards a worldwide continuous flow of technology and its characterization by high-tech is threatening its traditional working routines and balance. This situation which has transformed the patterns of employment radically, is affecting the progress of productive forces and the productivity of labor, and increasing exploitation directly.

As the capital is struggling to create a new world with its own norms, cheap labor is becoming worthless for the North; and as the world is made smaller by globalization, the South is becoming an “excess” for the North. The changes in capitalistic mode of accumulation and its structure are enlarging the grounds for crises that will lead to significant social and international consequences. What is typical is the position of the World Bank, the leading actor in the unequal exchange and the chaos of poverty, that endorses the consequences of crises to South...

Walden Bello’s analyses in his article “The Role of the World Bank in US Foreign Politics” is as follows; “The World Bank has continued to be the extension of US foreign politics....The ability of the US to use the bank for its own political agenda is guaranteed by its position in the structure of the bank. The US controls 17.6 percent of the bank’s capital and voting power. This proportion is well over the 15 percent that is required for rejecting credit applications. Some of the mechanisms that the US uses to impose its own demands on the Third World countries are very subtle and

some are, indeed, crude. Washington uses the power of the bank primarily to punish the countries that object to the political leadership of the US, and to reward the others. In addition, the US uses the bank to integrate the Third World countries into the international capitalistic economy that it controls. Thirdly, after the international debts crises of 1980, the US Federal Reserve used the bank as the center of its debt collection strategy, to protect its interest in the New York banks.... What is required to obtain credit from the bank is this: accept the growth intended for exporting, bring the US-educated technocrats to key positions; and behave as a strategic ally of the US”.

Bello states the consequences of the resource transfer from South to North that is channeled by WB and IMF between 1984 and 1991, which totals up to 115 billion dollars, as follows: the resources transferred by WB and IMF through the 1980s are the major factors worsening the living conditions in many of the Third World countries, especially those in Africa and Latin America. In that decade, the gross national product in Africa decreased 2.2 percent on average. It was such a decrease that after 30 years of independence, GNP in the continent shrunk to what it was 30 years ago.²

The “NWO”, calling for a global chaos through the actions of WB and IMF, is making its own fight for hegemony a priority in the historical agenda. Despite the fact that the US is the leading military power at the moment, its leadership is becoming more and more controversial in the light of recent developments. The development of the peripheral, or Southern countries is no longer the aim of the North. In other words, in the world of the 1990s, the relations between North (center) and South (periphery) have been

² Walden Bello, *Covert Action*, 1993.

derailed from the track they followed in the 60s and 70s. In a sense globalization from North to South has led to a unidimensional world.

In sum, the globalization story that is defined by instability is in fact a "fig leaf" covering the concept of imperialism. Globalization has created a system that marginalized and excluded the Southern countries rather than promoting the global solidarity. And this situation is leading to the deepening of the imperialistic plunder, and to the creation of new Yugoslavias and new Beiruts. Therefore, Sub Commander Marcos says "In their system, stability lies in crises;" adding, "We must think of the world in another way. We must do it urgently. We must start changing it before the end of the century. We are in hurry. Governments are in crises, the politics that has become stiff due to its old and anachronistic structure is in crises. Beirut has become an export in the system of this world. There is a Beirut in every section of Yugoslavia. We think that the right is promoting those conflicts worldwide. In their system, stability lies in crises. It is becoming a habit to live in a state of crises. It is in the interests of the right that every country become a Yugoslavia.

THE CAPITALISM OF THE "NWO"

Jöseph Schumpeter describes capitalism as "creative destructiveness". However, capitalism is losing its "creative"ness as it reaches to a global form with the "NWO". Its "destructive competitiveness and speculative parasitism" are its primary conduits; unemployment is a chronic problem; the grounds for "re-production" is shrinking; "the human centricity" of the growth strategy is lost; and its main actions are marginalizing and "destruction", rather than unification.

Unemployment was a must in traditional capitalism, to maximize exploitation. Unemployment and low wages were imperative for the maximum profit. However, capitalism has been turned into an exclusively destructive force by the "NWO". It no longer includes labor and production; it has become a speculative parasitism. The "re-production," hence, is only realizable through plunder and speculation. The capitalism of the "NWO" cannot be equated to the capitalism of Marx and Engels' period, or to the imperialism of Lenin's times. However, it cannot be isolated from those either. The capitalism of the "NWO" can no longer be described as "traditional monopolistic capitalism". It is a state of neo-mercantilist insanity falling far beyond monopolistic capitalism.

Therefore, 'globalization' is not a new concept, but a new period. In this period, capital has become international with an extraordinary progress in the means of communication and transportation. Now, capital is nowhere and everywhere. There is no longer the landmark "made in USA", "made in Germany" on the goods produced by the "NWO", but rather the labels "made by Daimler Benz", made by "NEC". The state is now within the area of direct influence by the political and economical conduits of international capital. The influence of other propertied classes on the state has decreased significantly.

International capital, modified and parasitized by the "NWO", has introduced the Southern countries to global exploitation on a class basis. Multi-national corporations (MNC) have grown five times more than world trade, and ten times more than world production since 1983. The number of multinational commercial agents has risen from 80 thousand in 1970s to 206 thousand in early 1990. The daily currency transactions of MNC was 10-20 billion dollars in 1973, 60

billion in 1983, and 1.3 trillion in 1995. The volume of stock bonds MNCs boast has grown from 30 to 500 billion between 1988 and 1993.

The “NWO”, which corresponds to the sovereignty of MNC, is a world that the masters are trying to create with their approximately 30 economical “integrating” and polarizing organizations of which EU, NAFTA, ASEAN, APEC, GATT, ITO, and WTO, are but a few examples. The “diabolic triangle formed by the national state, economical integration and the MNC’s, shaken by the crisis, has transformed the representative democracy to a spectre. Alain Minc has every reason to describe the new picture as the “new Middle Ages” . The worldwide social relations and economical situation are becoming more intricate and tangled. The futurelessness created by “globalization,” where subjects have lost their control over objects, is a priority in humanity’s agenda.

The capitalism of the “NWO” is erasing plurality and diversity with its aggressive, enslaving arrangements. In other words, the “NWO”, denying democracy once and for all, is entering a period in which it threatens its own existence by pushing the limits of world capitalism. The intent to Northernize the world is leading to an identity loss in the South that pushes the people of South to nullification (thus the South is full of people who have lost their way!). The depression caused by these changes is bringing out the disability of the “NWO” to govern, while imposing the use of force as a method of governing by the decaying capitalism a must. As the world is being transformed into a small village by the NWO, which is a worldwide organization of capitalistic mandate, significant opportunities and risks are entering to the world’s agenda.

STORY OF THE CRISIS

The economic crisis caused by “NWO” by itself cannot be the grounds for a change. The crisis creates only a suitable atmosphere for alternative ways, for defining the problems and for discussing the solutions. The moment defined by globalization is not a conjunctural crisis. It has developed through approximately 25 to 30-year long periods of accumulation followed by the equally long periods of depression in the history of capitalism. Therefore, we can call it a “general” or great” crises. The situation is quite different from a conjunctural crisis, and behind it lies the structural problems of capitalism.

The “NWO” is the transition period of a global instability; the chaos before the redistribution of the world’s sources; the “enslavement” of the South by the North; the protection of global inequalities by the North and their imposition on a global scale; the condemnation of the South to a total dependance; the sharpening of the global competitions; the impoverishment of humanity and the ruling of the world by the “Big Brother” of Orwell.

The level of integration attained by the “NWO” and globalization that deepens the hierarchic divisions of international capital promotes disintegration. The chaos of the “NWO,” which intensifies and globalizes crises, divides the world and creates new opportunities for new integrations (world revolution) simultaneously.

According to Immanuel Wallestein, we are going through a period that started in 1989 and likely to last for 25-30 years in which humanity is humiliated in the name of human freedom. As Eric Hobsbawn says, “Capitalism, living in disintegration, uncertainty, and depression, is preparing its own end”. The situation is serious. The structural crisis of

capitalism that started in late 1960s and assumed a general character in mid-70s is continuing. Despite what ultra-liberal ideology claims, there is no sign that capitalism will overcome the current crisis. As the world system is struggling in an economical depression, we are living through a recession and depression period that reminds of the crisis of 1920s (in Prof. Anwar Shaikh's words).

The world economy is experiencing a structural crisis that has intensified and spread since the 1970s. The crisis is the product of an intensive capital accumulation regime (Fordism). Privatization was proposed as a solution for it. The capital accumulation regime started to break down in the late 1960s, first in the USA and Europe, and, reinforced with the debts' crisis, turned to a general crisis in the 1970s spreading and becoming common in the late 1970s.

The Northern countries created an international debt market in order to invest the petro-dollar funds accumulated in Northern banks as a result of the oil crisis in 1974. The profits and productivity in metropolitan (Northern) countries resulting from that debt market become a significant momentum for the internationalization of capital. Then the financial capital acting in the international debt market began to overwhelm the Southern countries totally by means of IMF and WB. The international debt market had grown rapidly. The situation that incited the extraordinary growth of the banks' capital in the world economy became more and more global with the speculations of the North's financial capital which increased the power of financial capital. Under the intensified global conditions of instability, what was necessary to satisfy financial capital's relentless push toward profit, was to remove all the obstacles for a free flow of capital. The representatives of financial capital (or the representatives of globalization for that matter) demanded and

persuaded the authority of the market economy in place of state's authority over the economy, and pushed political authorities to favor the market economy.

There had been a general tendency towards low productivity and profitability in Northern countries since the 1970s. This situation can be seen in high inflation, increasing unemployment, and strikes that were becoming increasingly widespread. From such conditions emerged plans in the beginning of the 1980s to solve the crisis by market economy, by globalization, by privatization, and by breaking the union movements. As the 80s were marked by politicians like Reagan and Thatcher, the Southern countries were experiencing an intensifying crisis of external debt. As the risk of investment in the South's debt market increased, the financial capital started leaving the Southern countries immediately.

As the necessity of paying external debts and finding foreign resources intensified, being bound to IMF and WB, opening up for global capital in conformity with the "Structural Adaptation Programs" (SAP), attacking labor rights in order to be competitive in the global market, exporting resources, and promoting foreign capital resulted in severe poverty in the South.

In this period, stock exchange began to foam in the North. At the same time, financial capital mandated a free flow of capital explicitly in order to benefit the opportunities of speculation, at home and abroad. The governments that intended to remove the difficulties for freer functioning of the market were set to work immediately to answer the demands of financial capital. Necessary legislations were adopted, controls were aborted, and financial capital became restless in the speculative arena, especially after the second half of 1980s.

After financial capitals free flow was guaranteed, severe attacks started to chop off the important gains of labor movements that had been achieved since the 1950s. At this time initial significant results of social democratic parties' advocacy of free market policies also started to yield their results. As the defenders of the globalization ideology, the social democratic parties adopted and advocated the policies of reactionary-conservative parties. This led to an identification of the right with the social democrats, and to the collapse of wage relations and system regulations (i.e. "the welfare state") with the contributions of the social democratic parties.

In sum, world capitalism is trying to "recover" by the conjunctural "rehabilitations" which in the long term, is intensifying its crisis. Although there was a slow period of growth following the depression of the early 70s, its efforts to "recover" turned global the crises into a snarl. Therefore, it would not be wrong to call the "NWO" as a "failure to recover" or chaos. The crisis of global capitalism that started actually at one geographical locality has been spread everywhere by the "NWO," like a drop of ink does on a piece of tissue. It promotes the quick generalization and synchronization of the crisis worldwide and this is the name of non-recovery or chaos.

WHAT IS THE "NWO"?

What followed the liquidation of the socialist block was the end of the "social state" in the North and the end of the manipulations of capitalistic development in the South. The "NWO", which is the beginning of the end, brings about the upheaval of the current hegemony dispute within the North as it attempts to recover from the global crisis. This chaotic new situation must be analyzed as a part of the general crisis, for

the economical, social, and political parameters of the "NWO" and the general crises are common. The crisis is the product of the globalization that is destroying our planet. The crisis is led by the world market (system) rather than by national "dynamics". The "NWO" is the neo-mercantilistic, post-modern intervention from the North to the South. As the world is Northernized, capitalism in the labyrinths of post-modernity, where poverty grows within wealth, is losing its flexibility. Its polarizing, destructive features are becoming intensified. The limited employment capacity of the controlling technology in North, which is presented as the "society of information", is substituting continuous employment. The traditionally defined labor and the South are becoming excesses for North. Parasitic financial speculations constitute the main irrationality of the "NWO".

F. Engels described (in 1881) the capitalistic speculators in the stock-market as coupon clippers or the class of people with no productive functions and who are just a load on the back of the society. According to Engels, capitalism is a huge casino. The "NWO" has confirmed his definition. The parasitic "NWO" deformed the traditional definition of class in the crucible of scientific and technological progress. The idea of "flexible production" internationally commanding economy and the spread of private propriety by bonds, stock shares, the growing importance of the "brainpower" in the process of production, etc. which were presented as ideological packages that reinforced the class society worsened the Human Condition. The changing political atmosphere damaged the ideals of freedom and equality. The result was chaotic. As the intervals between crisis periods were becoming shorter, the consequences of the crisis were becoming global; the world was changing rapidly.

It would not be a misleading observation to say that capitalism in the form of the “NWO” is the evolution of financial capital and monopolistic hegemony. The significant characteristics of the “NWO” can be summarized as follows:

i) The trend towards the global integration of the market became stronger, and the role of financial capital became more important.

ii) The dependence of capitalistic production on time, space, and on human beings decreased, and capital gained high mobility.

iii) The globalizing commodity-fetishism has penetrated into every area of human activity.

iv) The MNC are dominating the world economy and their relations with national states have become more intricate due to their multi-national character.

v) Regional economical organizations were formed - such as NAFTA, AB, APEC, etc.- and the tendency towards regionalism is reproducing imperialistic hegemony relations.

vi) While a large, cheap, and controllable labor market is created on a global base, production-consumption relations that were adjusted to the international production and to the market are accelerating the direct and intensive exploitation of labor.

vii) As the national (or local) economies are collapsing, a marginalized population and forgotten geographies are forming that are classified as “extra-economical” by the “NWO”.

viii) The complicated web of international capitalistic relations in the “NWO” is arranging and classifying all the countries and regions according to their relations with the world market.

ix) International integration of capital is increasing the importance of international controlling mechanisms of

imperialist capitalist metropolises, such as IMF and WB. "Davos Summits" like G-7 (constituted by the representatives of metropolitan capitalistic states), are functioning as "executive councils".

The economic integration efforts that are promoted by globalization are intensifying simultaneously with ethnic and religious clashes which are more prominent in the South. The price of competition and conflicts of this integration process which accelerate the financial fluctuations is paid by labourers of the world.

Those are the results of a collapse and liquidation following the fall of the first big socialist wave. In summary, this period precluded the world's workers', and oppressed peoples struggles against the bourgeoisie and imperialism. Destructive-conservative ideologies like racism, nationalism, religious fundamentalism arose, while socialism was depreciated. Political opposition promoted such ideologies, since the social conflicts could not be channelled to revolutionary solutions. Commodification of human activities by the "NWO" and globalization of capitalistic relations led to significant changes in working class profiles. However, such changes also prepared suitable grounds for an organic integration of class struggle with other social movements. The working class movement is no longer formed around the proletarian masses organized according to Fordist assembly line and mass production. It is becoming global.

As the changes in the international relations of the "NWO", which is founded on the dichotomy of terrorism/democracy, requires the North's interventions to the internal affairs in the South, the capitalist globalization promoting this includes four main elements:

i) The rise of internationalization in financial and productive capital along with the internationalization of commercial capital and of the flow of goods.

ii) Removal of the obstacles by liberalism for the internationalization of capital, and especially the removal of the obstacles engendered by the boundaries of the nation state.

iii) Articulating an internationalizing function to the above-mentioned process.

iv) Raising the international capital's centralization level.

While providing unlimited freedom, mobility, and flexibility for capital, capitalist globalization is restricting labor movement and debilitating economic and democratic organizations. That is why, anti-unionist trends are imperative for globalization. To summarize, the efforts of the "NWO" for rendering labor ineffective are concentrating at the following areas:

i) Randomizing unemployment.

ii) Leaning towards flexible employment.

iii) Rendering the work hours uncertain.

iv) Keeping wages low.

Capitalistic globalization is internationalizing the labor market as well. However, it is not in the form of free flow of labor, but in the form of transferring production to those places where labor is cheap. Surrogate masses of workers in North is worsening the competition among the working classes, promoting divisions. The international labor movement is divided into the labors of North and South. Of course it is not easy for nationally (or locally) organized workers to struggle against globalization. The labor movement is restricted to a limited area of action by the states' political structures. Since it is confined to locality, the

labor movement is paralyzed. "Acceleration of technological progress", "growth and changes in production" and "classification of production" are intensifying the attacks against labor. That is, "the rationalization of the production" engenders the global attack of capital on labour. Economic depression and globally increasing competition are forcing monopolies to trim employment expenses. This is not limited to only dismissing workers in the name of modernizing working places. Social rights of workers (health benefits, retirement, paid vacations, etc.) are continuously reduced as well.

The rapid progress in science and technology stimulated by the "NWO" brought about significant modifications in social values and structures. The traditional definition of the working class has changed as well. Now, labor must be explained in the light of Marx's definition of the "collective worker" and "global worker". Global formations in our times have confirmed the definitions of the Marxist literature. Öngen in her *The Unceasing Fire of Prometheus* (1994), remarks: "It is certainly no coincidence that Marx used 'global worker' along with 'collective worker' (gesamtarbeiter) in *Das Kapital* where he analyzes the cooperative structure of labor. The concept of 'global worker' which includes engineers, technocrats, managers, etc. is a necessary concept to define labor, which is a must for production. In fact, the term, 'global worker,' that Marx used along with 'collective worker' without going into further elaborations, is an excellent one to describe the conflicting and eclectic nature of today's working classes".

In this period where the mass of laborers is broadening, while the capital class becomes more narrow, the "weak ring" theory had become more important due to the reality of "unequal composed growth". "On the one hand, globalization

and international labor division are intensifying the conflicts between national working classes. On the other hand, they are creating a mass of working class that is separated from national working classes. This class is independent of nation. Despite all this, an international unification of working classes has not actualized. In addition, the price of competition between the imperialist blocks is paid by the working classes. Under these circumstances, it is a historical necessity to form a national unifying platform and international solidarity to prevent competition between the working classes".³

However, the "NWO" is wearing out the traditional cultures and institutions of class. Capitalistic production process is promoting international mobility, unemployment, cosmopolitanism, and hostility toward foreigners. Therefore, the axis of labor struggles must be international rather than national (or local). Capitalistic globalization is the unification of local and regional capital in the form of large corporations, which act globally. This means that the dominating form of capital has reached an international condensation and has become centralized. However, this does not promote the end of the "nation state"! Globalization intensifies the nationality and national problems, rather than eliminating them. In other words, hegemony of capitalistic globalization, which is claimed to eliminate the foundations of nationality, renders the phenomenon of nationality permanent, since it is based on inequality, exploitation, and oppression.

In addition, the actual imperialistic nature of capitalism reproduces the national contradictions systematically. In other words, the main reason for ethnic-national divisions and clashes is capitalistic globalization. The concepts such as

³ Tülin Öngen, *Marxism and Future*, No: 5, Spring 1995, pp. 48-49.

“third world leftism” and “nationalist-statist left” reflect that fact. Janata Party of India and Mümtez Soysal in Turkey are examples of that category. Struggling against capitalistic globalism from a “nationalist-statist” perspective would lead to nothing but a reconfirmation of the bourgeoisie’s hegemony. “Third Worldism” is a valueless and meaningless effort in a world where international status-quos and their foundations are diminishing. A common mistake of those advocating globalization and the “national state” is the assumption that political formations follow economical progress automatically. This is an illusion that creates an absolute of the category of “economic independence” against the claims for “mutual dependence”.

FACING THE “NWO”

“No need for greed or hunger;
A brotherhood of man.
Imagine all the people sharing all the world
...Imagine all the people living life in peace”
(John Lennon, Imagine)

Nothing has changed in the irrational world of the “NWO”. Wage slavery, class struggle, conflicts between oppressing and oppressed are the same. Therefore, it is necessary to oppose globalization controlled by the “NWO” that injects commodity fetishism and consumption culture into our lives. Globalization is a historical search. However, it only produces an intensified “civilization crisis” under the hegemony of capitalism. The post-modern interventions from North to South result in a dividing, ruining corruption. The South is condemned to hunger and unemployment by the North. A mass of the forsaken is growing in the South. Nationalist, ethnic, and radical oppositions are gaining ground among the abandoned due to their populist anti-

“NWO” demagoguery. “Transformations” induced by the “NWO” are deepening the identity problem in the South. Therefore, old conservative cultural traditions are becoming popular in the name of “going back to the roots”. Concentration of anti-capitalistic criticism in the hands of traditional “anti-North” reactionary groups is deforming the potential in the South.

The global functioning of “NWO” is retarding social consciousness, action, and revolt, while promoting alienation. The South is becoming the concentration camp of the world. People who were not destroyed in concentration camps immediately are turned into sheep, their freedom is taken away, they are isolated from the world, from history, and alienated to themselves, they are reified. Therefore, people feel weak, desperate, and worthless. They have lost their personality, consciousness, and identity. In summary, the “NWO” has turned people of the South into concentration camp prisoners. However, despite all the efforts of the “NWO” and damage caused by it, the intense mist over the social movements is diminishing slowly. There is a period ahead that leftist winds will blow. The main problem is to demolish the nightmare that is the North.

We have mentioned that the “NWO” is modern Middle Ages. Today, kings, nobles, clergy, the Inquisition, and clowns of the Middle Ages are in the North. Their names have become MNC, UN Peace Force, Michael Jackson or Madonna! In the meantime, the South is filled with masses of people living around chateaus in hunger and plague! Such an imbalanced and unequal situation must be overcome, and it will be overcome. The end of the Middle Ages was a shedding of the skin as Le Golf calls it in his work Intellectuals in Middle Ages. Humanity will shed its skin, and the first step towards that will come from South. We must

comprehend the importance of the South and never forget that the only alternative for change is the revolutionary Marxist method.

We must understand that the plans and solutions leaning on "the unerring laws of history" do not guarantee anything. It would only be a prayer for "hope" to save the souls of marginal positions. Yet, humanity needs more realistic weapons than hope!

At this point, we should think about Prof. Keith Word's (of Oxford University) indications that "the West prepared this catastrophe for the world". Socialism that will organize the social revolt against the "NWO" cannot be a reaction to capitalism or an anti-capitalistic thesis, but must formulate the alternative for capitalism. So far, socialists have mainly criticized the system they were against. Their theories were based on reaction. Yet, being the reaction to something is becoming it from the other side. It is necessary to create an alternative in order to face capitalism rather than limiting itself to an antithesis. To be the alternative requires that we reject all suggestions confined within the system, and overcome the system. Then, revolution that seeks a social revolt in the South has to define a human rejectionary movement against the capitalistic hegemony of North. What is necessary for that is a perspective that aims to overcome the "situation of humanity" mandated by the "NWO", rather than a perspective that highlights the economic indications or leans on "the unerring laws of history". Revolution has to be the protest of humanity that includes democratic, populist, and national motives. In this respect, the concepts of revolution and revolutionaries under the "NWO" have to be revolutionized as well.

Utopias are considered a luxury for the wretched of the South who have lost their hope for the future. This is because

the people of South have lost their human nature and originality under the circumstances created by efforts to Northernize the world. In the South, then, the revolution's axis has to be a new human(-ity) movement. In other words, human problems created by capitalism have to be the basis for revolution in the South. In this respect, we are entering a new revolutionary phase. At this point, it is necessary to handle human society as a whole rather than getting stuck in coarse class analyses. In order to overcome the crises and to revolt in the South, we need a comprehensive theoretical and political activity that is anthropocentric.

The crisis of the "NWO" requires a through understanding and a true analysis of the effects of human action. During crisis corruption goes together with a search for hope, and the need for hope grows at those moments. In crisis periods, political power, organization, and strong ideologies become extremely important. Colors and shapes become vague during crisis and truth is seen under different guises. The problem is to understand this disorder. To understand and analyze the disorder requires the will to reform the whole with the pieces in hand.

It is the duty of socialists and the social opposition forces to recreate the world in order to change it. Existence requires acting more than thinking. To gain freedom and to change the world, socialists and social opposition forces have to be active creatively in the streets, ghettos, and mountains. Mere speculation is not enough! In this way, socialists and social opposition forces have to constitute liberating movement stamped with human identity. We must not forget: The claim that neo-liberalism, glorified by the "NWO", is global, definite, and historical, contradicts itself. The claim, that neo-liberalism is valid eternally is mere nonsense. The neo-liberalism proposed by the "NWO" is abstract and

ahistorical. Neo-liberalism that is said to promote individual development in fact renders the individual lonely and abandoned. The individual is left devoid of his collective consciousness by neo-liberalism. In fact, the very existence of the individual who is manipulated through consumption myths is in question.

Since the liberalism of the “NWO” sees culture and history as obstacles to be overcome, it does not have the foundations to unify people. It isolates people from the society and atomizes individuals. Therefore, it functions as acid to dissolve social morality and freedom. “Justice” and “right” are just abstract notions in neo-liberalism. Neo-liberal preaching does not reinforce people’s strength against the tyrannic authority of the “NWO”. On the contrary, it pushes them to weakness and isolation. Therefore, cultural and religious solidarities are seen as effective forces against “NWO”. Individuals who had been atomized and isolated from the society are prone to the manipulations of the “NOW”. The human identity and the strength to stand against the attacks of the “NWO” to alienate people can only be acquired by revolting against the “NWO”. Freedom is the means of a global struggle for working classes. It is known that the word freedom was first mentioned in Sumerian tablets that talk of a successful public revolt against the oppressing hegemony of kingdom. The word was “Amargi”. It means going back to the center and to the roots. Humanity has been struggling for freedom ever since the early ages. In other words, people are continuing in their struggle for freedom to regain their human nature.

The center of the struggle against the “NWO” savagery should be the struggle for freedom from neo-liberal hegemony. It should be remembered that “fear means enslavement”. We remind workers that: “You will have to

live through civil wars and struggles that last twenty, thirty, fifty years in order to have political power and to transform not only the system, but also yourselves". (K. Marx) "Socialism cannot be reached without a revolution. It need such a political action, because it has to break down the old system"(F. Engels).

Final remarks: People in revolt are the makers of history in the chaos engendered by the "NWO". History does not progress at constant speed. There are radical changes at moments of acceleration, and "conservative (reactionary) periods" when historical progress slows down. However, history does not stop in reactionary periods. It activates the dialectics of darkness at those moments. The dialectics of darkness in conservative periods fertilizes the daylight and creates new dreams out of disappointments.

We are going through a period in which we have to understand how history is being shaped. This a transition period between two revolts in which revolutionary optimism seems like a cruel joke. The world has been turned into a living hell by political and economical desperation. The South is struggling against the hegemony of the North in order to survive. When the conditions in South are analyzed, it seems that humanity will face a more devastating terror than the terror of the 20th century. The "Socialism or Barbarianism!" dilemma is still valid, and therefore, local and global movements that aim against capitalism are becoming important. It is time for action to form a historical diverse, multi-colored block of the oppressed. The demands of a national-populist revolt that become articulate as socialism will be the frame of such a historical block. International unification can be reached by thinking globally and acting locally.

ABSTRACT

“The Neo-Liberal Agression, the Crisis and Humanity”, is a study on the catastrophical reality of the “New World (Dis)Order”. Focusing on the questions “What is the NWO, and what are its aims?” it ventures to expose an inventory of the neo-liberal aggression in terms of “the structural unemployment”, “the growing hunger and food crisis”, “the capitalistic reality which exploits the children”, “the deepening gap of inequality”, “the aggression of the NWO towards the working class and the resistance of the labourers”.

This study which questions the hegemony of the multinational global traders of the neo-liberal impasse, and the global dicothomy of North/South along with the parasitism and foragery which result from the crisis of the “NWO” capitalism in a world dominated by the “dirty money”, exposes the evolution of the debt crisis into a financial crisis in the case of Mexico and its “Structural Adjustment Progamme”.

In a world shaken by the financial crisis, this books aims at exposing that the collapse of the “Asian miracle” is a sign of a larger breakdown which would embrace Southern Korea, Japan, Indonesia, Russia, Brasil etc., and it displays the results of the aggressions of MAI and MIGA. This study

which contradicts the "Dream of Ultra-Imperialism" states that imperialism is the negation of democracy, and condemns the myth of the "Informatics Society" which is embellished by the fables on technological development.

In the impasse headed by the "NWO", this book draws our attention to the nightmare of the USA, the motor-force of NAFTA; EU; ASEAN, APEC, NATO and the "NWO" which marks the end of the "American Dream" and it exposes the dimensions of social disintegration and violence, while looking for the answers as to the future of international relations. To this end, it ponders upon the new inclinations of the USA, its strategy for the 21st. century and the Balkan War of the NATO.

This book tries to give a brief picture of the catastrophic orientation and the hopes inherent in it and with a Marxist revolutionary outlook stresses that a pro-human solution is possible, and that the response to the aggression of the "NWO" should also be global!

And finally, as a conclusion, this book states that rebellions have lost nothing of their actuality and relevance and that history, far from having reached its end, is continuing violently; as expressed in the "Anti-Theses to the 'New World Order' ('NWO') For the Second Intercontinental Encounter in Spain" which are annexed to the book.

**"Çığırından Çıkılmış Zaman"; Eşber Yağmurdereli'nin,
"Yüzyıllardır bu topraklarda hayatımıza, onurumuza kasteden
bir akrep var. O hayatımızı, onurumuzu ve bilincimizi her gün
sonsuz kere zehirliyor" betimlemesinde somutlanırken;
neo-liberal vahşet kareleri karşısında sormamak mümkün değil:
Zamyatın'ın "Biz"de tariflediği bir cinnetin ortasında mıyız?**

Kapitalist cinnetin kriziyle sarsılan dünya, sarhoş gemi sendromu yaşarken; eşitsiz birleşik gelişim dinamikleriyle beslenen küresel kriz dinamikleri tarihi hızlandırıyor! İnsan(lık)a; "Carpe Diem", yani "günü, anı, zamanı yakalama", yani "bir kıvılcım"ın ateşlediği büyük yangınları yaratma imkânını sunuyor...

İmkân ile tehlikenin büyüdüğü tarihsel kesitte
kaleme alınan "Neo-Liberal Saldırı, Kriz Ve İnsan(lık)",
"YDD nedir, neyi hedefler" sorusunu yanıtlarken; neo-liberal
saldırganlığın bilançosunu gözler önüne sermekle yetinmiyor.

**"Barbarlığın panzehiri sosyalizmdir," vurgusuyla;
tüketilemeyen, eskimeyen başkaldırı konusunda;
"Fazlasıyla ısındı deniz/ kaynaklı kaynakacak/**

Dipten bir deprem yaklaşıyor/

Suyun üzerindeki buğuya bakarsak/

Ne kadar yoksul ve çıplak/ Görünürse görünsün ağaçlar/
O kadar yakındır ilkbahar/ Özsu yürümüşdür dallara/
Uğultuya bakarsak," (Attîlâ İlhan) diye haykırıyor!

ISBN-975-8382-05-5

